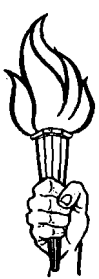
VARLIK YILLIĞI • 1975

VARLIK YILLIĞI 1975

VARLIK YILLIĞI 1975

VARLIK YILLIĞI 1975

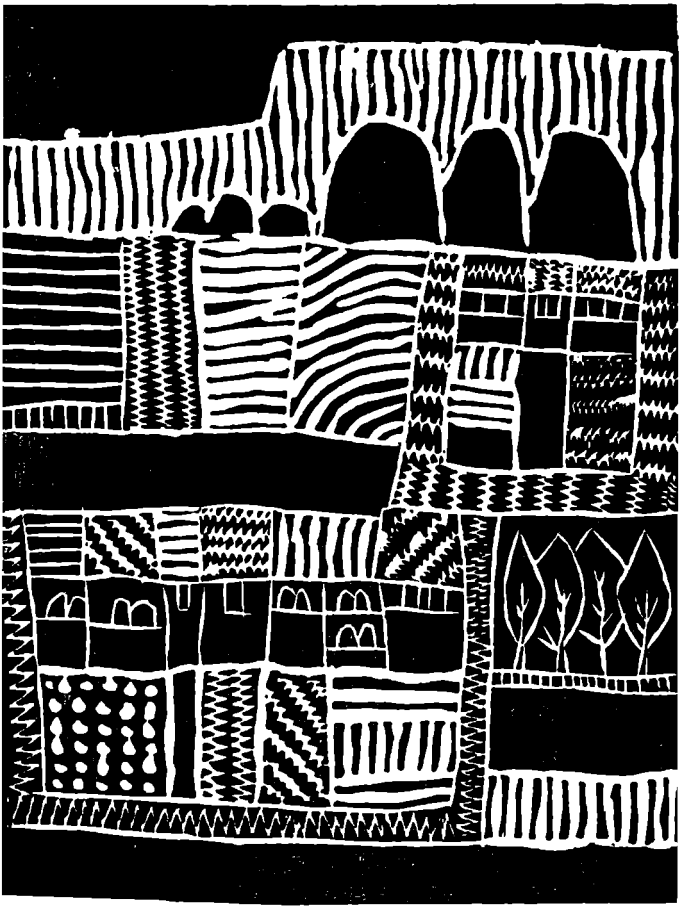
VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

VARLIK YILLIĞI : 16

Yılın düşünceleri bölümü dışında bu ciltteki bütün yazıların hiçbir yerde çıkmamış olması esastır. Ancak bazı şiir ve hikâyeler, bizde bekledikleri süre içinde yazarlarınca başka bir yerde çıkarılmış ve gözümüzden kaçmışsa, özür dileriz.

Varlık Yayınları, Sayı: 1808
İstanbul'da Üçler Matbaasında basılmıştır.
Aralık, 1974

1974'E
TOPLU
BİR BAKIŞ

Ekia Nayır

1974'E TOPLU BİR BAKIŞ

Yaşar Nabi NAYIR

DIŞARDA

Geçen yılki yazımda 1973 ün dış olaylarına bakışımı özetlerken «kısacası, üç büyükler arasındaki ikili uyuşmazlıkların hayırlı etkileri ne olursa olsun dünyamızın gerçek ve insancıl bir barışa kavuşacağı mutlu günler pek yakınımızda görünmüyor» demişim.

1974 ün politika ve sosyo-ekonomik olaylarını gözden geçirirken, bu görünümün geçen yıl iyiye doğru yöneldiğini belirtecek gelişmeler gösterdiğini söylemek mutluluğundan yoksunum.

Tam tersine, 1974'ü son on yılın sıradan bir yılı saymamıza engel olan sarsıcı gelişmelere tanık olduk. Dünya çapında bir patlama yılı, bir dönüm noktası oldu da diyebiliriz 1974 için.

Üç büyükler arasında, birbirine diş bilemekten vazgeçmeden, ikili uzlaşmalar ve kollamalar politikası gene yürürlükte kaldı. Birleşik Devletler'in gerek Çin Halk Cumhuriyeti, gerekse Sovyetler Birliğiyle yakın ilişkileri, yapma bir dostluk havası içinde, sürüp giderken ciddi sürtüşmelerden sakınmak için elden gelenin yapıldığına da tanık olduk. Geçen yılın mirası olarak 1974'e devredilen Orta Doğu savaşının kalıntısı gerginlik, bir soğuk savaş halinde ve sınır olayları içinde sürüp giderken bu anlaşmazlığa bir çözüm bulma çabaları bir türlü kesin bir sonuca vardırılamadı. Cenevre'de bu uğurda harcanmış görünen bütün çabalara rağmen bir barış andlaşması imza edilemedi. Ama bu savaş, hızını yitirip karşılıklı bir diş gıcırdatmaya çevrilmiş olsa da, Arap uluslarının bilinçlenip birbirlerine daha çok yakınlaşmalarına yol açmış ve Arap dünyası bin yıllık bir uykudan uyandırılmış oldu.

Dünya petrol rezervlerinin yarıdan fazlasına sahip olan bu ülkeler, bir başka İslâm devleti olan İran'la anlaşarak yabancı şirketlerin işlettiği kuyulara el koyup ham petrol fiyatlarına yüzde yüz bir zam yaptılar. Dünyamızın şimdilik başlıca enerji kaynağı olan petrolün fiyatındaki bu artış dünya ekonomisinde bir deprem etkisi yarattı. Bütün endüstri ürünlerinde ve bunun etkisi altında toprak ürünlerinde hızlı fiyat artışları birbirini kovaladı. Hayat pahalılığını geniş ölçüde etkileyen bu patlama, her yerde emekçi ücretlerinin ürün fiyatlarındaki yükselişe eşit bir düzeye çıkarılmasını zorunlu kıldı. Bu da gerek tarım, gerekse endüstri mallarında artış yönünde yeni ayarlamaları gerektirdi. Böylece de, uzun zamandır dünyamızı tehdit eden enflasyon birdenbire görülmemiş bir hıza erişti. Geçim indekslerindeki bu dikine yükseliş, az çok farklarla, bütün yıl boyunca dünyamızı olumsuz etkisi altında bırakırken, fiyatlardaki tırmanışa ayak uyduramayan dar gelirli insanların giderlerini kısmak zorunda kalışları birçok endüstri kollarını, özellikle lüks ve pahalı maddelerde, bunalıma sürükledi. Almanya, İtalya, Fransa'da, çeşitli kollarda fabrikalar çalışma hızını kesmek zorunda kaldılar. Bu yüzden işçi çıkaran fabrikalarla işçi sendikaları arasında çatışmalar görüldü. Ama ürettiği malları satamayan işyerlerinin, işçilerini salt acıma duygusu ile iş başında tutmaları beklenemeyeceği için, bunalımdan en zararlı çıkanın, toplum sınıflarından işçi kesimi olmasını doğal bulmak gerekir. Bu bunalım ne yazık ki Almanya ve öteki Avrupa ülkelerinde çalışan işçilerimizin bir bölümünü de etki alanına aldı. Piyasanın ve dolayısiyle fabrikaların açılmasını bekleyerek yabancı kentlerde kazandıkları paraları harcayarak yeni bir umut kapısının açılmasını bekleyen işçilerimiz güç duruma düştüler.

Kısacası 1974 yılı, bir büyük bunalım döneminin ilk yılı olarak, dünyamızı çok düşündüren ve ürküten, belki de yeni ve değişik bir düzenin başlangıcı olarak tarihe geçmeye aday görünüyor.

A.B.D.

Watergate skandalı, Nixon'un bütün çırpınmalarına rağmen, sonunda beklenen sonuca erişti. Çekilmem de çe-

kilmem diye tepinen cumhurbaşkanı, çevresini kuşatan düşmanlık çemberinin, nefes aldırtmayacak kadar daralması üzerine inadından vazgeçerek istifa etmek zorunda kaldı. Uzunca bir süre dünyaya meydan okuyan o sonsuz güçlü dünyanın birinci adamı, süngüsü düşük, hasta bir et ve kemik külçesi halinde, kenara çekildi. Oysa Nixon, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti ile Birleşik Devletler arasındaki gerginliğe son vermiş, Orta Doğu savaşında olumlu rol oynamış akıllı ve becerikli bir politika adamıydı. Ama işte bu çaptaki bir adam bile, başarı kazanma uğruna her çareyi geçerli sayan, doğruluk ve yasal yoldan ayrılmaktan sakınmayan ahlâk zayıflığı yüzünden, ülkesine daha çok yararı dokunabilecek bir ortam ve çağda sönüp gitti. Bir yıl önce yardımcısı Agnew'dan sonra onun da parlamentoca görevinden uzaklaştırılması Birleşik Devletlerde de siyasal entrikalara karşı çıkan namuslu politika adamlarının varlığını ve gitgide güçlendiğini kanıtladı. Şimdi de birtakım yasa dışı hareketleri yüzünden suçlanan başkan yardımcısı Rockefeller'e gelmişti sıra Hakkındaki koğuşturmaların ne sonuç vereceğini yakında göreceğiz.

Petrol bunalımı Batı Avrupa ülkeleri derecesinde etkilemedi Amerika'yı. Çünkü A.B.D., tükettiği petrolün yarıdan fazlasını kendisi üretmektedir Bir yandan çok büyük olan yeraltı kömür rezervlerini işletmek için tedbirler almaya başlarken bir yandan da Atom ve güneş enerjisi gibi, henüz gerçekleşmemiş olanaklar üzerindeki çalışmalarını da hızlandırmıştı. Bu tedbirler sayesinde Birleşik Devletler'in yakın bir zamanda enerji davasını dışa bağlı kalmaktan kurtaracak bir biçimde çözümlemesi beklenebilir.

PETROL BUNALIMI

Dünyamızın sosyo-ekonomik ve politik durumunu gözden geçirirken geçen yıl içinde beklenmeyen bir patlayışla dünyamızı sarsan petrol bunalımını ayrı bir sorun halinde ele almamak olanaksız.

Başlıca petrol ihracatçısı ülkeler Orta Doğu'daki Arap ülkeleriyle Venezüella ve İran'dır. Bunlara geçen yıl büyük kaynaklar keşfeden Meksika da katıldı. İlkin Arap İsrail savaşında Arapların İsrail'e yardım eden ya da ondan yana

görünen A.B.D. ile bazı Batı devletlerine karşı bir silâh olarak kullanmayı denediği petrol ambargosu kısa zamanda etkisini gösterdiği, üstelik bu işe girişen Arap ülkeleri için bir tehlike yaratmadığı da görülünce, bu ülkeler ellerinde o zamana kadar akıllarına getirmedikleri korkunç bir silâhın bulunduğunun bilincine vardılar. Üreticiler, İran'ın da kendilerine yardımcı olmasıyla ham petrol fiyatlarında büyük bir artırım yapmayı kararlaştırdılar. Bu ülkeler (OPEC) yöneticileri yeni fiyat üzerinde yapılan ve bazı abartmalı rakamların ortaya atılmasına da yol açan uzun görüşmelerden sonra petrol fiyatında yüzde yüze yakın bir artış üzerinde anlaşmaya vardılar ve hemen uygulamaya geçildi. İsrail savaşının durdurulması üzerine ambargo kaldırıldı ama bütün ileri endüstri ülkelerini olumsuz yönde etkileyen yeni fiyat bir olup bitti halinde dünyamıza kabul ettirilmiş oldu.

Batı dünyası basınının bu yeni durumu incelerken şaşkınlık içinde aşırı bir korku ile sarsıldığını gördük. En aklı başında gazetelerde bu konu üstünde çok karamsar yorumlar okuduk. Yeni ve tehlikelerle dolu bir dönemin başında bulunduğumuzu söyleyenler vardı. Karamsarlığı, kısa zamanda Batı endüstrisinin çökeceğini ve Batının Arapların sömürgesi haline geleceğini ileri sürmeye kadar götürenlere bile raslanıyordu. Bunun yanında, özellikle Amerikan basınında, petrol bunalımına neden olan Arap ülkelerinin hemen havadan bombalanarak kararlarını değiştirmek zorunda bırakılmasını isteyen sorumsuz yorumlara da raslanıyordu.

Birleşik Amerika bunca zamandır petrol ürettiği halde hiçbir Amerikalı bu petrolün kimin malı olduğu üzerinde düşünmek gereğini duymamışken geri kalmış ülkelerde büyük rezervler bulununca, özellikle bu rezervlere el koymuş olan yabancı şirketlerin sömürüsünü durdurmak için kuyular devletleştirilince bir şaşkınlık sardı Batı dünyasını.

Örneğin Kuveyt şeyhliği yarım milyon nüfusuyla en zengin petrol kaynaklarından birine sahipti ve bu küçücük ülkenin başında arşi-milyarder, devletini keyfince yöneten bir şeyh vardı. Göze batıyor bu durum.

Düşlerde yaşayan Tek Dünya kurulabilse elbette ki insanlık adına bu türlü haksızlıkların önlenmesi için birtakım tedbirler bulunabilir. Ama henüz böyle bir düşün gerçekleş-

mesi olanağından uzak bulunduğumuz için, yürürlükteki uluslararası yasalara göre böyle haksızlıklara seyirci kalmaktan başka elden gelen bir şey yok.

Petrol yüzünden patlak veren sosyo-ekonomik bunalım, dünya düzeni ve insanlığın geleceği hakkında ortaya yeni yeni tezlerin atılmasına yol açmıştı. İnsanlığın bu yönde sıkıntıları arttıkça oluşacak yeni bir dünya felsefesi ilerde dünyamızın düzenine büyük değişiklikler getirebilir.

AÇLIK SORUNU

Açlık tehlikesi gitgide büyüyen bir ölçüde ürkütmekte dünyamızı.

Daha yeni Pakistan'dan kopup bağımsız bir devlet haline gelen Bangladeş'te seller, kasırgalar ve hastalıklar yanında geçen yıl içinde yüz bin kişinin açlıktan öldüğü ileri sürülürken Habeşistan'ın iç bölgelerinde açlık büyük ölçüde insanı, özellikle çocukları kırıp geçirmişti. Ülkesinde açlıktan insanlar yığın halinde ölürken hiçbir tedbir almayan ve İsviçre Bankalarındaki yüz milyonlarca dolarlık servetinden küçük bir fedakârlıkta bulunmaya bile razı olmayan Habeşistan imparatoru Haile Selasiye'nin başına patladı kabak; tahtından oldu.

Afrika'nın çeşitli ülkelerinde de açlık büyük sayıda çocuk ölümlerine yol açmaktan geri kalmıyor.

Kısacası, çeşitli belâlar içinde bir türlü yerine oturup rahat yüzü göremeyen dünyamızın büyük sorunlarından biri olarak kalmakta devam ediyor açlık. Tehlikeli bir şekilde artıyor dünya nüfusu. Artma hızı eksilmek şöyle dursun her geçen yılla biraz daha artacak. 50 yıl sonra ne olacak? Besin üretimindeki hız, nüfus artışını karşılamaktan âciz kalıyor.

Deniz alglarından insan ve hayvanlara yiyecek sağlamak düşüncesi henüz gerçekleşmemiş bir düş. Sonuna kadar zorlanan olanaklar bekleneni vermeye yetmezse nüfus fazlasını, açlık çektirmeden öldürmek için atom silâhının da işe karışacağı yeni savaşlar mı gerekecek dersiniz?

Herhalde, hiç değilse şimdilik bunalımı bir dereceye kadar önlemek için, bir çeşit açlık sigortası kurulabilir mi? Her ülkenin, kendi olanakları içinde, bütçesinden her yıl ayı-

racağı paralarla oluşacak bir yeni örgüt, açlığı, her göründüğü yerde önlemek için harekete geçebilir. İnsanlığın, nüfus artışını durduramasa bile -ki günün birinde belki uluslararası bir örgütün bunu sağlaması da gerekebilir- seyirci kalmak utancından kurtulmak için bir şeyler yapması gerekiyor.

ARAP-İSRAİL GERGİNLİĞİ

1973 ün 22 ekiminde taraflarca Birleşmiş Milletlerin «ateş kes» kararına uyulmasından sonra son bulmuş sayılan İsrail-Arap savaşı şu satırları yazdığımız sırada henüz bir antlaşma ile barış düzenine çevrilmiş değildir. İki taraf orduları ufak tefek değişikliklerle birbirinden biraz uzaklaştırılarak Birleşmiş Milletlerce gönderilen yabancı kıtaların araya girmiş olması ile oldukça sağlam bir güvenlik sağlanmış bulunsa da, önemli olan sürekli bir barış için gerekli şartların bulunmasıdır. Bu amaca erişilemediği sürece dünyamızın bu yapay yanardağının günün birinde yeniden patlayarak dünyamızı ateşe vermesi olanağı ortadan kalkmış sayılamaz.

Mısır-Sovyetler Birliği gerginliği yatışmış görünüyor; Rusya yeniden Mısırla Suriye ordularını yeni silâhlarla donatmaya devam ediyor. Tabii Sovyet Rusya'mn yakın dostu Birleşik Devletler de bir yandan İsrail'in son savaşta yitirdiği silâh ve araçları yenilemek için elinden geleni yapmaktan geri durmuyor. İki süper devletin amaçları aynı. Tuttukları tarafı askeri güç bakımından karşısındaki düşman düzeyine getirmek, böylece de savaşı önlemek ya da başka bir deyimle barışı engellemek. Ama, hele son petrol bunalımının ertesinde uyanan ve ellerinde tuttukları petrol silâhının bütün öteki silâhlardan üstün bir gücü olduğu bilincine varan Araplar karşısında İsrail'in durumu gitgide güçleşmekte. Bu şartlar altında İsrailliler artık eskisi kadar yukarıdan atmayı bırakarak Filistin devletini tanımayı ve son iki savaşta ele geçirdikleri yerlerden çekilmeyi kabul etseler iyi ederler gibi geliyor bize. Herhalde daracık sınırlarını her yandan kuşatan Arap devletlerinin, petrol fiyatlarındaki artış yüzünden, artık yardıma muhtaç olmadan da silâh üstünlüğünü sağlayabileceklerini, ekonomiye pek yatkın akıllarıyla hesaplasalar gerek.

ÜÇ BÜYÜKLER

Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerde geçtiğimiz yıl içinde büyük değişiklikler olduğu söylenemez. Nixon'un, keskin politikacı görüşüyle, belki biraz da danışmanı Kissinger'in yardımı ile, son yıllarda iki büyük komünist ülke ile daha dostça ilişkiler kurma ve çeşitli alanlarda işbirliği olanaklarını araştırma yolundaki çabaları çok başarılı oldu.

Çeşitli alanlarda A.BD. ile S.S.C.B. arasındaki yakınlaşma epey ileri bir aşamaya erişmiş olmasına karşılık A.B.D. ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında ilişkileri yumuşatma çabaları henüz büyük aşamalar kaydetmiş sayılamaz. Bunun nedeni de Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uluslararası platformda uzun zamandan beri çekingen ve soğuk bir politika izlemiş olması, Sosyalist ülkeler dışındaki dünya ile ilişkilerini daha yeni yeni geliştirmekte bulunması, dolayısıyla da bu yönde ihtiyatlı olmaya kendini âdeta zorlamasıdır.

Sovyet - Çin ilişkileri ise, geçtiğimzi yıl içinde yeni gelişmeler göstermemiştir.

Bu üç devletten biri olan Birleşik Devletler'de geçen yıl Nixon'un yerine geçen Gerald Ford'un, davranış ve düşünceleri, hele Kıbrıs dâvası yüzünden, yurdunda gelişen, ülkelerimizin karşılıklı çıkarları ve dostluğu hesabına üzüntü verici eğilime cesaretle karşı koyması şimdilik, olumlu izlenimler bırakmakta ve Ford önemli yerini dolduracağa benzemektedir. Yanında, Kissinger gibi Birleşik Devletlerin dış işlerinde gerçekten ehliyetli, ortadoğu bunalımında çözülmez görünen tehlikeli durumu yorulmak bilmez çabalarıyle bir çözüme ulaştıran iyi bir pazarlıkçı ve akıllı bir danışman bulunması da bir şanstır.

Gerçi petrol sorunundan Birleşik Devletler de zarar görmüştür. Ama petrol ihtiyacının yarısından çoğunu kendisi üreten, üstelik pek zengin kömür kaynaklarına sahip olan, daha başka olanaklar üzerinde de çalışmaktan geri durmayan Birleşik Devletler, hiç petrolü olmayan Avrupa devletlerinden daha ucuz atlatmıştır bu vartayı.

Buna karşılık petrol üretiminde Amerika'ya yaklaşan Sovyetler Birliği de fazla sarsılmış sayılmaz bu bunalım yü-

zünden. Ama müttefikleri olan öteki Varşova Paktı devletleri aynı rahatlık içinde midirler, henüz kestirilemez.

Sovyetler Birliği'nin tutum ve davranışlarında belirli bir değişmeye tanık olmadık geçen yıl içinde. Birleşik Devletlerle dostluk ilişkileri gitgide gelişirken Çin Halk Cumhuriyeti ile gerginliği azaltmak için her iki tarafça da bir şey yapılmamış, taraflar durumun olduğu gibi kalmasından hoşnutmuşlar gibi bir izlenim yaratılmıştır.

Çin'in dünyaya açılma politikasında iki dev rakibine karşı aldığı olumsuz tutum ne zamana kadar sürecek? Bu soru herhalde bugün devletin yönetimini ellerinde tutan Mao Tse-tung ile Çu En-lay sağ kaldıkça ve iktidarı ellerinde tuttukça diye yanıtlanabilir. Oysa Çin'in bu birinci ve ikinci adamı çok yaşlıdırlar. Mao 81, Çu 76 yaşında. Üstelik son zamanlarda her ikisinin de ağır hasta olduğu söylentileri dolaştı ortalıkta. Gerçi Mao Tse-tung'un yataktan çıkamayacak kadar ağır hasta olduğu söylentisi son on yıl içinde sık sık ortaya atılmıştır. Mao, bu haberleri yalanlamayıp günün birinde, önemli bir yabancı devlet adamının Çin'e gelmesi vesilesiyle sapa sağlam olduğunu gözler önüne serip dünyayı şaşırtmaktan hoşlanır. Ama her iki ünlü şefin çok yaşlı oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Onlar sahneden çekilince Çin'de neler olur? Bilinmiyor. Çünkü yerlerine geçecekler belli değildir İktidarın bu el değiştirmesi sarsıntısız geçer mi? Sonra da iş başına gelecek olanlar bu iki emektarın politikalarını sürdürürler mi? Bütün bunlar birer soru halinde zihinlere takılmaktan geri kalmıyor.

Gene de, dünyanın en çok nüfuslu ülkesi Çin'in, dünya devletleri arasında lâyık olduğu yeri almak için yavaş ama emin adımlarla ilerlemekte olduğu, dünya sorunlarında gitgide daha çok sesini duyurduğu gerçeği yadsınamaz. Çin, yönetimde daha genç ve daha enerjik başlara kavuştuğu gün bu yolda daha hızlı adımlarla yürüyerek Sovyetler Birliği'nin güçlü rolüne tehlikeli bir ortak haline gelebilir.

İSPANYA PORTEKİZ

İberya yarımadasının iki komşu devleti, İspanya ile Portekiz, uzun bir süre faşist ve totaliter rejim altında bunaldıktan sonra halk arasında büyüyen hoşnutsuzluğun etkisi ile son yıllarda değişik gelişmeler gösterdiler. İspanya'nın

başında hâlâ yaşlı Franco var. Franco, kendisinden sonra ülkesinin yeni baştan bir kanlı devrime sahne olmasını önlemek için, bir yandan rejimini ferahlatacak çarelere baş vururken bir yandan da kendisinden sonraki yönetim için tedbirler almakta. Ama, kıral hanedanını yeniden iktidara getirecek bir demokrasi orada tutunabilir mi? Çok şüpheli görünüyor. Franco'nun ölümüyle bu ülkede büyük kargaşalıklar başgöstermesi beklenebilir. Özellikle ki komşusu Portekiz'de faşizm, Salazar'ın ölümünden sonra uzun süre dayanamadı. Çağdışı sömürgecilik politikasının, Afrikalıların gittikçe bilinçlenerek karşı koymaları yüzünden, çıkmaza girdiği bir sırada General Spinola âni bir darbeyle hükümeti devirdi ve yönetimi eline aldı. Ancak böyle hallerde artık gelenek haline gelen bir karşı darbe ile iş başından uzaklaşmak zorunda kaldı. Şimdi solcu oldukları söylenen bu ikinci darbe kahramanlarının da kısa bir süre sonra devrilmesi beklenebilir. Herhalde gerçek bir demokrasi gelip yerleşmedikçe askerî yönetimlerin, özellikle uyanık bir ülkede, uzun zaman tutunması olanağı azalmıştır günümüzde.

YUNANİSTAN

Demokrasi konusunda Yunanistan'ın garip bir talihi var. Bu memlekette öteden beri demokrasi dönemlerini bir askerî dikta rejimi izlemiş, sonra yeniden demokrasiye dönülmüştür.

Sert ve insafsız bir dikta rejiminden usanan halkın baskısı ile bir özgürlük havası eser zaman zaman bu ülkede, sonra partilerarası kavgaların bir devlet anarşisine dönüşmesinden ürken aynı halk, kafasını dinlemek için, birtakım açıkgöz ve hırslı generallerin darbesine yeşil ışık yakar. Ama gelen sıkı rejim kısa sürede memleketi bir toplama kampına çevirerek aydınları takım takım tutuklayıp işkencelerle kıvrandırınca halk arasında hoşnutsuzluk başlar. Bu sefer de alkı başında bir başka komutan işbaşındaki komutanı bir yana iterek yeni bir demokrasi denemesine girişir.

Uzun yıllardan beri fazla sıkı bir askerî yönetimin çizmeleri altında bunalan Yunanistan'da geçtiğimiz yıl gene öyle oldu. Bir general, Gizikis, kuvvet zoruyla kurulmuş Papadopulos rejimine gene kuvvet zoruyla son verdi ve hemen ardından kendini Cumhurbaşkanı ilân etti. Ama, halkın ay-

nı sıkı rejim içinde yaşamaya sabrı kalmadığını görerek hemen demokratik yönetime geçilme çalışmalarına girişti. Dışarda bulunan Karamanlis, Averof, Mavros, Papandreu gibi parti başkanları Atina'ya çağrıldı ve Karamanlis'in başkanlığında bir kabine kuruldu, Averof'la Mavros da bu kabinede görev aldılar. Ülkeyi demokrasi dönemine geçirmekle görevli bu kabine hemen kolları sıvayarak seçim hazırlıklarına girişti.

Ne var ki eski Cunta rejimi, giderayak, ülkesinin başına büyük bir dert açmış ve çok nazik bir durumu yeni hükümete miras bırakmıştı. Cuntacılar, halk arasında sarsılan itibarlarını büyük bir siyasal başarı ile güçlendirmek düşüncesiyle Kıbrıs'ı Yunanistan'a katacak bir plân hazırlamışlardı. Gerçi adanın Cumhurbaşkanı Makarios da Kıbrıs'ı Yunanistan'a armağan ederek adını tarihe geçirmek niyetindeydi ama Türkiye'nin adaya asker çıkarmasından korktuğu için eşref saati bekliyordu. Ama cuntacıların beklemeye vakti yoktu. Hemen bir olup bitti ile bu şerefi Makarios'un elinden alıp kendi adlarına tescil ettirmek için acele harekete geçti. Cunta Adada (sözde gizli) EOKA tedhişçi örgütü ile işbirliği yaparak adaya pek çok subay ve silâh gönderdi ve Makarios'u ortadan kaldıracak bir komplo düzenledi, böylece Türk Barış çıkarması hareketine yol açtı.

Savaşta yenilen Yunanlılar bu sefer de, Birleşmiş Milletler Genel Kurulundan çıkarılacak bir kararla Türk kuvvetlerinin adadan çekilmesinin sağlanabileceğini düşünüyorlardı. Oysa Birleşmiş Milletler örgütü, başlangıcından bu yana, dünyamızda hiçbir silâhlı çatışmayı önleyememiş, hiçbir olup bitti'yi geri çevirmeyi başaramamıştır. Çünkü elinde bu türden kararları uygulamayı sağlayacak bir kuvvet bulunmuyor henüz. Üstelik şimdi Kıbrıs'ta bir savaş hali de yoktur önlenecek. Bir savaş sonunda taraflar arasında ortaya çıkmış toprak uzlaşmazlığında karar vermeye yetkili bir mahkeme de değildir Birleşmiş Milletler. Dolayısıyle Yunanlıların bu son umudu da boşa çıkmaya mahkûmdur. Nitekim alınan karar da Yunanlıları hayal kırıklığına uğrattı.

İki taraf arasında, Kıbrıs davasının adaletli bir çözüme eriştirilmesi için tek açık kapı görüşme ve anlaşma yoludur. Sonunda ister istemez, belki de Yunan seçimlerinin ardın-

dan iş başına gelecek hükümet, gecikmesi her iki müttefik devlet hesabına sakıncalı olan barışı sağlamak için bu yolu seçmenin akıl kârı olduğunu anlıyacaktır.

16 kasım günü Yunanistan'da, uzun bir aralıktan sonra, ilk defa demokratik seçimler yapıldı. Böylece, Kıbrıs çıkartması yüzünden devrilen cuntanın ortadan kalkarak demokratik döneme girilişi, halkın oylarıyle tescil edilmiş oldu.

Sonuçlar şöyledir: Oyların yüzde 59'u ile Karamanlis'in Yeni Demokrasi Paartisi başta geliyor ve çoğunluğu sağlamış oluyor. Mavros'un Merkezi Birliği yüzde 20 ile onu izliyor, Papandreu'nun partisi de yüzde 12 ile gerilerde kalıyor.

Umalım ki seçimler sonunda Karamanlis'in başkanlığında kurulmuş olan yeni hükümet, devamlı askıda bırakılması her iki ülke için zararlı sonuçlar doğurabilecek Kıbrıs sorununun, iyi niyet içinde karşılıklı görüşmelerle barışçı bir sonuca erdirilmesi gereğini duysun ve böylece on yıldan fazla bir süreden beri iki müttefik ülkeyi savaşın eşiğine kadar getirmiş olan bu talihsiz anlaşmazlık her iki tarafı tatmin edecek âdil bir sonuca bağlansın.

İÇERDE

Yıllığımız, bir yılın kasım başından ertesi yılın kasım başına kadar geçen olayları kapsıyor. Bu yüzden geçen sayımızda Türkiye'nin siyasal olaylarını incelerken bir türlü kurulamayan hükümet sorununa gelip takılmış ve orada kalmıştık.

1973 ekimi seçimlerinden sonra, partiler yelpazesiyle savrulan mangalda kül bırakılmadı ve her kafadan çıkan seslerle ortalık öylesine karıştırıldı ki bir kabine kurmanın neden bu kadar güçleştiği kolay anlaşılır şey olmaktan çıktı. Oysa bir rejim bunalımına dönüşmesine ramak kalan ciddi bir bunalım döneminden daha yeni çıkmıştık. Demokrasi kapıları ardına kadar açılmıştı yeniden. Geçmişin yanlışların-

dan, sen-ben kavgasından sıyrılmak pek de güç bir şey değildi bu ortamda.

Yanlış tutumları ve davranışlarıyla büyük bir sarsıntıya neden olan ve 12 mart muhtırası ile suçlanan particilerin, kendilerine biraz çeki düzen vermeleri, nazik dönemin kesinlikle arkada bırakıldığı aldatıcı sanısına kapılarak öç alma hırsıyla yukardan atma yarışına girmemeleri beklenirdi.

Geçen sayımızda da işaret ettiğimiz gibi, devlet gemisinin zaman ve durumun gerektirdiği doğrultuda yürümesi için parti yöneticilerinin bencillikten vazgeçerek ortak bir doğrultu üzerinde anlaşmaları gerekti. Oysa, bu nazik ortamda da, seçimlerden sonra hükümet kurma çabaları bir kişisel soruna takılıp kalmıştı. 12 martta suçlanan, daha önce B.M.M.'de yolsuz hareketleri yüzünden Meclis araştırmasında ancak partisinin oylarıyla yakasını kurtaran Demirel, hem birtakım alerjiler yüzünden tekrar başbakan olamayacağı hakkında aydınlar arasında yaygın kanıyı yalanlamak, hem de yeni bir Meclis araştırması ile karşılaşırsa başbakanlık makamının kendisi için bir avantaj olacağını düşünerek direniyor, kendi başkanlığı altında kurulmayacak bir koalisyona güven oyu vermeyeceğini açıkça belli ediyordu. Bu yüzden bir sağ koalisyona giremeyeceği açık olan C.H.P. dışında bir hükümet kurulması sorunu Demirel-Bozbeyli düşmanlığı engelini aşamıyordu bir türlü.

Dört parti başkanının Ecevit'e, Bozbeyli'nin Demirel'e hayır demeleri yüzünden bir çıkmaza girmişti hükümet kurma işi.

Bu arada 9 aralık 1973'te yapılan yerel seçimler ekim seçimlerinin sonuçlarını doğrular nitelikte sonuçlar getirdi. C.H.P. 32, A.P. 22, M.S.P. 3, D.P. 3, Bağımsızlar 3 ilde belediye başkanlığı kazanmışlardı. Bu sonuç kamuoyunun, partiler karşısındaki tutumunda büyük bir değişiklik göstermediği için hükümet bunalımında çözüme ışık tutacak bir niteliği yoktu

Arada, Bozbeyli'nin ısrarla önerdiği tarafsız bir başbakan yönetiminde bir sağ koalisyon için deneme yapmak isteyen sayın Korutürk, başbakanlık görevini zaten vekil başbakan sıfatıyle hükümet işlerini sürdüren Naim Talu'ya verdi. Sayın Talu, 15 kasımda aldığı görevi, iki haftalık bir

çalışma sonunda bütün olanakları denediği halde hükümet kurma olanağını bulamadığı gerekçesiyle geri verdi. Cumhurbaşkanının ısrarı üzerine yeni bir denemeye girişen Talu'nun, çabaları Demirel'in kendi başkanlığında kurulmayacak bir kabineye ortak olamayacağını açıkça belirtmesi yüzünden boşa çıktı. 14 ocakta cumhurbaşkanı, Ecevit'i yeniden hükümet kurmaya çağırdı. Tek olanak C.H.P. - M.S.P. ortaklığıydı. Zaten Erbakan'ın böyle bir ortaklığın yapılabileceğini belirtmesi yüzünden, bir kez daha bu yolda çalışmayı kabul etmişti Bülent Ecevit. C.H.P. ile M.S.P. birbirine taban tabana ters düşen iki partiydi. Öteki partilerle hiç değilse, laiklik konusunda açık bir çatışma söz konusu değildi. Oysa M.S.P. liderleri ve milletvekilleri tümüyle Atatürk ve özellikle laiklik devrimine karşıydılar ve bu tutumlarını seçimlerde, anayasaya aykırı düştüklerini bile bile yüzlerce kez tekrarlamışlardı. Aldıkları oyların çoğunu bu cesur tutumlarına borçlu olduklarından taraflılarını hayal kırıklığına uğratmaktan çekinmeleri de doğaldı. O yüzden protokol ve ortak program üzerindeki görüşmeler, çekişe çekişe pazarlık halini aldı ve epey uzun sürdü. Umutların pek azaldığı bir sırada Ecevit'in sert bir çıkışı sonunda nihayet anlaşmaya varıldı, bakanlar kurulu Cumhurbaşkanınca onaylandı ve yeni hükümet işe başladı (25 ocak 1974).

Hükümet programı 1 şubatta Meclislerde okundu ve görüşmeler tamamlanarak 7 şubatta kabine güven oyu aldı.

Halkımız çok şey bekliyordu bu hükümetten. Oysa işin iç yüzünü bilenler için, yeni hükümetin, başarılı işler görmesine hem kuruluş tarzı, hem de içinde bulunduğu yurt ve dünya koşulları hiç de elverişli değildi. Üstelik muhalifler, hükümetin olumlu olumsuz her davranışından yararlanarak, kamu oyunu kendilerine çevirmek için, ellerini uğuşturarak pusuda bekliyorlardı.

Nitekim, Talu hükümetince, göz göre ve basının ihtarlarına rağmen yapılmamış olan zamları hemen ilk iş olarak halka ilân etmek görevi koalisyon hükümetine düştü ve tabii bütün muhalefet hep bir ağızdan yerdiler bu kararı. Sanki başka türlü bir davranış olanağı varmış gibi. Oysa Talu hükümetinde A.P.'li bakanların direnmesi sonucunda geciken zamlar devleti milyarlarca lira zarara sokmuştu.

Hükümetin ilk işlerinden biri de af kanununu Meclise

getirmek oldu. Hükümet protokolünde bütün fikir suçlularının affı öngrülmüştü. Oysa Meclisteki görüşmelerden sonra lâikliğe karşı işlenmiş suçlar af kapsamına girdiği halde 141-142 maddelerden hüküm giyenler, M.S.P.'lilerden 22'sinin, verdikleri söze ters düşen oylarıyla reddedildi (14 mayıs) ve bu olay hükümet bunalımına neden olabilecek gergin bir durum yarattı. Bu da koalisyonun yapısında ilk çatlağa yol açmıştı.

Bir kısım fikir suçlarının kapsam dışında bırakılması kararı Anayasa Mahkemesince iptal edilince iki iktidar partisi arasında çok gerginleşen bağların büsbütün kopması önlenebildi.

M.S.P.'nin lâikliğe ve çağdaş görgüye aykırı birtakım davranışları (Karaköy'deki Güzel İstanbul heykelinin bu partinin ısrarı yüzünden kaldırılıp ıssız bir park köşesine sürülmesi, cuma gününün hafta tatili olması önerisinin bir kısım M.S.P.'lilerce desteklenmesi, Suudi Arabistan ziyaretinde Erbakan'ın lâik Türkiye Cumhuriyeti Başbakan yardımcısı olduğunu unutmuş görünerek ehramlara bürünüp başında takkeyle fotoğrafçılara poz vermesi gibi) yeteri kadar gerginlik yaratmıştı zaten iki ortak arasında.

Durum bu gergin noktaya gelmişken Kıbrıs olayları patlak verdi. Lefkoşa'da Makarios'a EOKA B. gizli örgütü tarafından hazırlanan darbenin başarıya erişmesi, bu yüzden Türkiye Yunanistan ilişkilerinin gerginleşmesi hükümete yeni sorunlar yüklediğinden koalisyon ortakları arasındaki geçimsizlik bir süre için unutulmuş göründü.

1956'lardan bu yana süregelen bu talihsiz Kıbrıs sorunu, ada rumları ile koruyucuları Yunanlıların her fırsatta Türkler aleyhine yarattıkları olup bittiler, Amerika'ya gözü kapalı bağlanmış hükümetlerimizin, Vaşington'un baskısı altında, her seferinde gösteri yürüyüşleri, yada Kıbrıs'a doğru yola çıkan donanmamızın bir Akdeniz gezintisi ile yetinerek soldan geri çevrilmesi ile, hep aleyhimize sonuçlanmaktan kurtulamamıştı. Yunanlılar, hükümetin zayıflığı ve koalisyon-içi güçlükler yüzünden bu sefer de ordumuzun hiç kımıldayamayacağım sanmıştı. Atina cuntası, bütün hesaplarının ne kadar gerçeğe aykırı düştüğünü pek acı bir tarzda anlayacaktı.

Cuntanın tahminleri tersine, Türkiye Cumhuriyeti ilk

kez, dışa bağlı olmayan, ulusal çıkarların savunucusu genç ve enerjik bir başbakanın yönetimindeydi.

Kıbrıs'ta EOKA'nın duruma hakim olması ve kaçmayı başaran Makarios'un yerine gözü kanlı katil Sampson'un cumhurbaşkanı ilân edilmesi üzerine büyük bir fırsat geçmişti elimize. 1964, 1967'de buna benzer fırsatlar, hep dış müdahaleler yüzünden kaçırılmış, yaranın zamanla kangren olmasına, Yunanistan'la aramızdaki gerginliğin gitgide artmasına meydan verilmişti.

Darbe yüzünden işte gene Yunanistan'la aramıza kara kedi girmişti. İki komşu devlet arasında kıta sahanlığı sorunu yüzünden gerginleşmiş olan ilişkiler böylece büsbütün bozulmuştu. Kördüğüm bu kez de kılıçla çözülmezse ileride bir Türk-Yunan savaşının patlamasına yol açacak aşamalara dönüşebilirdi. Ecevit, Cenevre'de karşılaştığı Yunan başbakanına iki ülke sorunlarını bir masaya oturup görüşmelerini önermiş, bu nazik öneri kaba bir red yanıtı ile geri çevrilmişti.

Ecevit, tereddüt etmedi, komutanlarla görüş birliğine vardı ve 20 temmuz sabahı Kıbrıs'ın Girne kıyılarına hava ve deniz kuvvetlerimizin desteğiyle, çıkarma hareketi başladı.

Bu hareket, oldukça hazırlıklı ve kuvvetli bir savunma ile karşılaşmışsa da ordumuzun kararlı ve yiğit saldırısı karşısında çok iyi hazırlanmış mevziler birer birer düşmüş, daha ilk günün akşamı Lefkoşe kesiminde bulunan alayımız ve mücahitlerle bağlantı sağlanmıştı. Ertesi iki gün içinde ise Yunan ve Rum dayanakları tümüyle çökmüş, bazı köyler ve Beşparmak dağlarındaki bazı korunaklar dışında ciddi bir savunma hattı kalmamıştı.

Ateşin kesilmesi için Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nca 22 temmuzda alman karara uyacağımızı bildirdik. İlk hedeflere tümüyle varılmış olduğundan ateş kesin fazla bir sakıncası olamayacaktı.

Cenevre'de Dışişleri Bakanımız Turan Güneş'le Yunan Dışişleri Bakanı Mavros arasında, İngiltere Dışişleri bakanının, taraf olarak değil de uzlaştırıcı olarak katıldığı görüşmeler epey ilerleme kaydetmesine rağmen kesin sonuca varılmadan 26 temmuzda bir ara verişten sonra 30-31 temmuz gecesi anlaşmaya varılabildi. Türkiye'nin isteklerinden

büyük bir kısmı kabul ettirilmişti: Kuvvetler anlaşmanın imzalandığı tarihteki yerlerinde kalacaklar, Türk ve Yunan kuvvetlerinin kademeli olarak çekilmesi uygun bir zamanda gerçekleştirilecekti.

Ancak Rumların, kuvvetlerimize ateş açmaları ve mevzilerimize saldırıları durmamıştı. Oysa her saldırıları bir karşı saldırı sonunda çözülmeleri ve kıtalarımızın mevzilerini sağlamlaştırmalarıyla sonuçlanıyordu.

Yunanlıların zaman kazanmak için görüşmeleri durmadan geciktirmelerinden sonra 8 ağustosta Cenevre görüşmeleri kaldığı yerden başlatıldı yeniden. Bütün ihtarlarımıza rağmen Yunan delegelerinin pek kaçamaklı davranmaları sonunda Turan Güneş geri döndü ve yeni bir hareket başlatıldı Kıbrıs'ta. 14 ağustos sabahı erkenden Magosa yolunda şimşek hızıyla ileri atılan zırhlı kuvvetlerimiz, ciddi bir mukavemet görmeden ilerleyerek 15 ağustos şafakla beraber Magosa'ya giriyorlardı. Bu hareket sonunda Kıbrıs adasının yüzde kırkı büyüklüğündeki en zengin bölümü Türk kuvvetlerinin eline geçmiş bulunuyordu.

Ecevit, Ankara'ya dolışan yabancı muhabirlerle görüşürken Türkiye'nin on yıldan beri savaşı önlemek için sabırla karşıladığı Yunan genişleme isteklerinin bizi Kıbrıs'lı kardeşlerimizi kurtarmak için harekete geçmeye zorladığını, bu kısa hareket sonunda yalnız gerginliğin bir Türk-Yunan savaşına yol açmasının önlenmekle kalmadığını, bu hareketin Cuntanın da devrilmesini ve Yunanistan'da demokrasinin geri gelmesini sağladığını haklı olarak belirtiyordu.

Hareketin başladığı gün bu savaşın bir Türk-Yunan savaşına yol açabileceğini bol keseden atan Karamanlis, hareket bittiğinde, kendisini sıkıştıran gazetecilere Kıbrıs'ın Yunanistan'dan çok uzak olduğunu ve Yunan ordusu için Kıbrıs'ta Türklerle savaşmanın olanağı bulunmadığını söylüyordu.

Aradan bunca yıl geçtikten sonra şimdi kendini bütün gücü ile seçim kampanyasına kaptırmış olan Yunanistan Türk Silâhlı Kuvvetleri Kıbrıs'tan çekilmedikçe görüşme masasma oturmamak kararındadır. Bu uzlaşmaz tutumdan zararlı çıkacak yine kendisidir. Yunanlıların umdukları gibi, hiçbir dış müdahale, bir anlaşmaya varılmadan Kıbrıs'tan ayrılmaya zorlayamaz Türkiye'yi. Birleşik Devletler Kong-

resinin Türkiye'ye yardımın kesilmesi kousunda, Başkan Ford'un kesin karşı koymasıyla karşılanan, tehdidi de çakar almaz bir silâhtır. Çünkü Türkiye bu silâh ve gereçleri ancak NATO ittifakının tehlikeye en yakın bir üyesi sıfatıyla ortak savunma amacıyle almaktadır. Yunanistan'ın çekilmesinden sonra Türkiye de NATO'dan çekilirse bu ittifaktan geriye pek de önemli bir şey kalmaz. Dolayısıyla Amerika Meclisi, Türkiye'ye yardımı tavsatmakla ancak uğrunda yüz milyarlar harcadığı savunma hattını bir yerinden kendi eliyle deldiğinin elbet farkına varacaktır bir gün.

Hele Kıbrıs'ta Atılılar (57 kurban), Muratağa (91 kurban), Taşkent (50 kurban) katliamları da ortaya çıkarılarak dünyanın gözleri önüne serildikten sonra her fırsatta kadın, çocuk demeden silâhsız ve günahsız insanları kurşuna dizen kudurmuş katillerin eline soydaşlarımızı teslim etmeyi kimse isteyemez bizden.

Bu gerçeği kavradığı içindir ki Kıbrıs Rumlarının başkanı Klerides adada Türklere karşı daha önce yürütülmüş olan imha politikasının iflâs ettiğini ve Türkleri haklarından yoksun bırakmanın olanaksızlığını açıkça söylemekten çekinmemiştir.

Dünya basınının, devletlerinin, uluslararası örgütlerin Kıbrıs konusunda daha çok Yunan tezini tutar görünmeleri hangi nedene dayanıyor? Bir değil birkaç nedeni var bu eğilimin. İlkin Yunan (Grec) adının büyülü bir etkisi vardır Batı dünyasında. Eski Greklerden önce dünyamızda birçok büyük uygarlıklar gelip geçmiş olsa da yazılı belgelerle anısını ve dilini batıya miras bırakan bir uygarlıktı Yunan uygarlığı. Bugün Yunanistan'da yaşayan ve aynı kökten bir dil konuşan halka da o eski Greklerin torunları gözüyle bakılıyordu. Üstelik bu halk tüm Batı dünyasında yaşayanlar gibi Hıristiyandı ve Yunanistana gelen turistler yüzyıllardan beri yoğun Yunan propagandası ile yuğrulmuştular. Dahası var, bu uygar dünyada uzun zamandan beri yaşayıp zengin olan, nüfuzlu mevkiler edinen pek çok Rum yaşıyordu. Bu avantajlardan hiçbirisi söz konusu değildi Türkler için. Türkler, İstanbul'u alıp Bizans'ı haritadan sildikten sonra 18. yy. sonlarına kadar din uğruna hıristiyan dünyasına silâhlı saldırılarda bulunan ulus olarak tanılıyordu bütün Batı ülkelerinde. 50 yılık Cumhuriyet dönemi, ne kadar olumlu puan

toplamış olsa da, bu anıları tümüyle silmeyi başaramamış, gerekli propagandayı yapamamıştı.

İkinci önemli neden de şuydu: Zürich anlaşması ile Kıbrıs'ta sözüm ona bir bağımsız devlet kurulmuştu. Yıllar yılı Makarios, bir yandan her konuşmasında Enosis'in (Yani Yunanistan'a katılmanın) tek ülküsü olduğunu tekrarlarken bir yandan da bağımsız Kıbrıs devletinin Cumhurbaşkanı sıfatiyle NATO dışında kalmak ve üçüncü dünya toplantılarında bağımsızlıktan yana söylevler çekmek yoluyle ikili bir oyunu sürdürmüştü. Sovyetler Birliği, başlangıçta Türk çıkarmasını haklı bulup Yunan cunta yönetimine veryansın ederken, Kıbrıs'ın Türkiye ile Yunanistan arasında paylaşılması tezi ortaya atılınca bağımsız Kıbrıs devleti tezinin bayraktarı olmuş, bunca yıldır Yunanlıların Kıbrıs'ı ilhak için giriştikleri manevralara karşı sağır ve dilsiz kalmış olan birçok üçüncü dünya devletleri, sanki gerçekten bağımsız bir ulus ve devlet sözkonusuymuş gibi birdenbire onun ateşli savunucuları kesilmişlerdi. Gerçekten bir komedya oynanıyordu dünya çapında.

«Hakları silâh yolu ile elde etmeye son vermeli artık dünyamız» demiştim geçen yıllığımızda. Yunan taraflı çevrelerin görüşüne göre bu kurala Türkiye yan çizmiştir Kıbrıs'ta, Barış hareketini başlatarak. Oysa silâh yolu ile Kıbrıs'ı tümüyle Yunanistan'a katmak isteyerek Lefkoşa darbesini hazırlayan Yunan cuntası olduğu pek çok kimsenin unutur göründüğü bir gerçektir.

Kıbrıs'ta Rum ve Türk, iki ayrı kökenli ulus yaşıyordu. Rumların anayurtları Yunanistan, Türklerin Türkiye'ydi. Bir plebisit yapılsa Türkler Türkiye'ye, Rumlar da Yunanistan'a katılma yolunda oy vereceklerdi. Rumların adada sayıca üstün olmaları yüzbin Türkün Yunan tebası olması için yeterli neden değildi. Hele son on yıl içinde Rum halkından gördükleri düşmanca davranışlar böyle bir isteğin yersizliğini kanıtlamaya yeter de artardı bile.

Türkiye, bu beklenmedik Kıbrıs çatışması ve bundan ileri gelen uluslararası sorunlarla uğraşırken içerde tam bir görüş birliği içinde bulunmak gerekirdi. Oysa birbiri üstüne yığılan türlü anlaşmazlıklar hükümet ortaklarının arasında artık gizlenemez büyük çatlaklara meydan vermekten geri kalmadı.

13 eylülde Ecevit, koalisyon konusunda yardımcısı Erbakan'la görüştü. İskandinavya'ya yapacağı iki haftalık yolculukta kendisine Orhan Eyüboğlu'nun vekâlet edeceğini bildirdi. Bunun üzerine Erbakan vekâletin kendisine verilmesi gerektiğini söyleyerek, Ecevit'in gezisine ait kararnameyi imzalamayacağı tehdidinde bulundu. Bunun üzerine Ecevit Iskandinavya gezisini geri bıraktığını, başbakanlıktan da çekileceğini açıkladı. Bu açıklamada M.S.P.'nin aralarındaki protokole aykırı düşen çeşitli hareketlerini açığa vururken özellikle Kıbrıs hareketine insanlık ve barış amaçlarıyla girişildiğini dünyaya anlatmaya çalıştığı sırada Erbakan'ın tarihimizin fetih ruhunun yeniden dirildiği gibi çağdışı beyanlarla ulusal çıkarlarımıza aykırı davranışlarının da istifa kararma varmayı zorunlu kıldığını kamuoyuna belirtiyordu.

Cumhurbaşkanımız Ecevit'in istifasını kabul etti. Sayın Korutürk yeni baştan parti ve Meclis başkanları temaslarına başladı ve 20 eylülde hükümetin kurulması görevini tekrar Ecevit'e verdi. C.H.P. başkanı, D.P. başkanı Bozbeyli ile bu konuda görüştü ama olumlu bir yanıt alamadı. Başka bir olanak bulunmadığı için 30 eylülde emaneti geri verdi. Sayın Korutürk bu defa da görevi Demirel'e verdi. Oyun yeni den başladı. Yeniden turlar atıldı. Demokratik Parti Demirel'in başkanlığında bir hükümetle işbirliği yapamayacakları kararını bir kez daha bildirdi, A.P. başkanı da başkasının başkanlığındaki bir kabineye katılmamak kararında olduğu için, baştan beri oynanan oyun aynı olumsuz sonuca vardı. Böylece tarihimizde büyük bir talihsizlik eseri olarak iki önemli partinin başında bulunan kişiler arasındaki gerginlik hükümet kurma yolundaki bütün çabaları çıkmaza sürükledi. Dolayısiyle Türkiye'de hükümet bunalımı gerçek bir güçlük yüzünden değil yalnızca iki liderin kişisel sorunları yüzünden çözülemez bir kördüğüm halini aldı.

Cumhurbaşkanı parti ve Meclis başkanlarını toplu bir halde köşküne çağırdı. Hükümetin kurulması hakkındaki düşüncelerini sordu. Başkanların belirttikleri düşünceler banda alındı ve yayınlandı. Böylece Türkiye'de hükümetin kurulmasını köstekleyenlerin kimler olduğu ve bu davranışların kişisel nedenlerini öğrenmek olağanağını buldu halkımız. A-

naların ne aslanlar doğurduğu ve yurdun kaderi kimlerin elinde bulunduğu iyice anlaşılmış oldu.

15 ekim günü Ecevit Adalet Partisine dokuz maddelik yeni bir öneri götürdü. Bir koalisyon hükümeti için akla gelebilen bütün olasılıkları içeriyordu bu öneri ve Halk Partisinin, günün ağır koşulları içinde Türkiye'yi hükümetsiz bırakmamak için, insanüstü bir çaba göstererek kendi çıkarlarından ne büyük fedakârlıklar yapmayı göze aldığı açıkça ortaya konmuş oldu böylece.

23 ekimde A.P. büyük kongresi Ankara'da toplandı ve Demirel yeniden başkanlığa getirildi, parti meclisi seçildi.

Böylece, Ecevit'in A.P. başkanına yaptığı önerilerin yeni sseçlecek parti meclisinde karara bağlanması gereği ortadan kalkmış oldu. Bu sayede bir aya yakın bir süre hükümet sorununu askıda bırakmış olan Demirel, önceden belli olan ret cevabını Ecevit'e bildirdi. Bu yüzden son şans da yitirilmiş oldu. Ortada baş vurulabilecek başka bir olanak da görülmediği için Ecevit, bir kez daha görevini Cumhurbaşkanına geri verdi. Böylece 1974 içinde hükümetsiz geçen ayların sayısı dörde yaklaşmış oldu. Sonuç gene yoktu.

Bu durumda Ecevit, bir azınlık hükümeti kurmayı denedi. Fakat bu girişimi muhalif partilerce, anayasa dışına çıkmak suçlamasiyle karşılaştı. Demirel bu davranışı ile Ecevit'in işgalci durumuna düşeceğini söyledi. Bunun üzerine Ecevit tasarısını bir yana bırakarak, kendisi başta olmak üzere bütün Halk Partili bakanların görevi bırakmasından başka çare olmadığını ve kendisinin, bu şartlar içinde, daha fazla hükümet başında kalamayacağını bildirdi. Bu kez de Demirel, Ecevit'in boykotçu durumuna düşeceğini, nöbetçinin nöbet yerini bırakamayacağını ileri sürdü. Erbakan da böyle bir şey olursa kendisinin başbakan sıfatiyle açık bakanlıkları M.S.P.'li bakanlara ek görev vererek iktidarda kalacağını açıkladı. Bütün bu akıl almaz dolaplar bir tiyatro sahnesinde değil ulusun gözleri önünde, siyasa alanında dönüyordu.

Bu arada Ecevit'in Gençlik kurultayında «Bu parlamento halkımızın eriştiği aşamadan en az 10 yıl geridedir» demesini, bütün muhalif partililer dillerine dolayarak Ecevit'in Büyük Millet Meclisine hakaret ettiğini ileri sürdüler. Ece-

vit bu suçlamalara karşılık vererek, kendi partisinin de içinde bulunduğu bir Meclisi küçük görmesi söz konusu olmadığını, her zaman demokrasiden ve parlamentodan yana olduğunu söz ve hareketleriyle kanıtlamış olduğunu söyleyerek o çıkışıyla muhalif partileri kasdettiğini ve bunda da haklı olduğunu söyleyerek savundu kendisini.

Cumhurbaşkanı sayın Korutürk, anayasaya aykırılık tehditleri karşısında, ortada kalan son çareye başvurarak, partiler dışı bir kabine kurmaya karar verdi. Kontenjan senatörü Prof. Dr. Sadi Irmağı hükümeti kurmakla görevlendirdi. Bu haber, ilk bakışta, biraz şaşkınlıkla da olsa, parti başkanlarınca olumlu karşılandı. Başkanlar, bu girişimi destekleyeceklerini söylediler. Ama, kurulacak hükümetin bir erken seçim hükümeti olacağını öğrenince, hemen tutumlarını değiştirerek karşı çıkmaya başladılar. Bunca aydır kurulmasına çalışılan hükümet için yapılan bütün çalışmaları aksatmış, geciktirmiş, ülkenin hükümetsiz kalmasından yarar ummuş olanlar gene saldırıya geçiyor ve bu sonuncu çareyi de boşa çıkarmaya çalışıyorlardı.

17 kasım günü Cumhurbaşkanı, Prof. Sadi Irmak'ın kendisine sunduğu yeni kabinenin listesini onayladı. Böylece yeni hükümet kurulmuş oldu.

Yeni kabinede 11 senatör, üç milletvekili var. Dördü C.G.P.'den. Zaten bakanlar kurulunda başka bir partiye bağlı kişi de yok. 4 ayı vekil hükümetlerce yönetilmiş olan ülkemizde bu yeni girişimin yararlı sonuçlar getirmesini dileyelim. Yunanistanın on yıllık bir Cunta rejiminden sonra ilk seçimde sağlıklı bir hükümet kurarak demokratik durumunu güçleştirirken Türkiye'yi demokrasi dışı yöntemlere doğru itmiş olan partilerin, seçimleri daha uzun zaman engellemeyeceğini umalım. Çünkü demokrasimiz için başka kurtuluş yolu kalmamıştır.

İnci Temel

1974'DE SANAT VE KÜLTÜR HAYATI

1 Mine Acet

1974'DE ROMAN VE HİKÂYEMİZ

RAUF MUTLUAY

Yazıma aynı cümlelerle girmekte bir sakınca görmüyor, bunu bir gereklilik sayıyorum. Yılda bir kez yapılan bu değerlendirmelerin anlamlı bir toplam kazanması için her yazıyı bir öncekine bağlamak gerekli. Hiç olmazsa birer yıllık geriye dönüşlerde hesaplaşmalara girerek haftaların, ayların güncelliğinden kurtulmaya bakmalı. Kasım başından kasım başına on iki ay arayla dosyamda biriken fişlere bakarak şöyle bitirmişim geçen yazımı: «Bütün olanaksızlıklara karşın zengin bir roman yılı. Yalnız sayı kabarıklığı bakımından değil, seçkin birkaç örneğin yanyana gelişi bakımından. Aslında yıllar geçer de doğru dürüst bir tek roman bile yazılamamış olabilir. Siyasal baskıların bütün geçerliğine karşılık toplumsal sorunlarımızı birer edebiyat başarısı biçimine dönüştüren en az altı yedi kitaplık bir toplam. Bunca zorluk içinde bunu kim küçümseyebilir?» (Varlık Yılığı 1974, 27-51).

Bu yıl da kısır bir görünümde değiliz. Aslında yıl dediğiniz nedir ki toplum ve sanat yaşamında? Yazık ki gene kurtulabilmiş sayılmayız Sıkıyönetim koşullarından. Gerçi öncekilere benzemiyor; suskun, kişilere karışmayan, özgürlüklere pek dokunmayan bir ortam; ama gene de -Kıbrıs olaylarının gereklilik saydırdığı- bir sıkıyönetim. Dergi yazılarını bile kollayan Milli Güvenlik Mahkemeleri yürürlükte, varlıklarından o kadar yakınılan ceza yasası maddeleri geçerli. Sanat istediği gibi soluk alabilir mi dersiniz bu denetim altında? Alır derim; sanatın, edebiyatın kendi kaçamakları vardır. Aslında istenen özgürlüğe hiç bir zaman kavuşulamayacaktır; istenen, var olandan daha ötede bulunduğu için. Ne demişti Herder: «Tanrının bir elinde ülkü, ötekinde ülküye koşmak için özlem ve çaba olsa ve bana is-

tediğimi sorsa, bütün gücümle öteki elindekini almağa uğraşırdım».

Sonuç bölümünün bölümleme ve değerlendirmesinden de anlaşılacağı gibi, yayınevlerinin sorum görevleri, okur kalabalığının artışı, güncel sorunları konu edinen kitapların ilgisi, siyasal yaşamın ardında kalmayan edebiyat çalışmalarının vakitliliğiyle bu yıl da gerekli ve yararlı eserler yayımlandı. Roman ödüllerinin artışı, türün halka yönelmiş etkisini belirlemeye yaradı. Hikâyedeki zayıf sese karşın roman alanındaki emek çeşitliliği, toplumsal yaşamı yansıtan ve ilgi gören bu edebiyat dalının yaygınlaştığını gösterir. Şimdi biraz geriye dönmek gerek.

HİKÂYE VE ROMAN OLAYLARIYLA 1974

● Darüşşafaka Cemiyeti'nce yürütülen ve her yıl Sait Faik'in ölüm yıldönümünde (11 mayıs) açıklanan Abasıyanık Hikâye Armağanına yıl içinde çıkmış, katılma hakkı olan hemen bütün eserler girmişti. Her zaman olduğu gibi yılın son aylarında yayımlanmış olan bazı kitaplardan geçen yazıda söz etmek fırsatı bulunamamıştı. Verilen ödül miktarının büyük olmamasına karşın hikâye türündeki bu tek armağanın kurumlaşmış etkisi ortada. 1973 baskı tarihini taşıyan birkaç kitabı burada anmak gereği vardır bu yüzden.

● Her kitaba ayrı bir yer ayırmak, her şeyi okumak, görmek, bulmak, bilmek zorunda değilim doğallıkla. Güzeli, değerliyi aramaktır görevim. Ne derleme görevlisiyim, ne arşiv memuru. Bu bakımdan -bir takvim yılı içinde yayımlanmış oldukları için adaylık hakkı kazanan- birkaç kitabın adlarını anıp geçiyorum: Topal (Dilâver Beşter), Çapıt (Hüseyin Ulaş), Akıllı Köyün Delisi (Vedat Saygel), Ayrı Yollara Aynı Durak (Alper Etili), Sayın Öğretmenim (Berkhan İnal), Özel Ulak (Fethi Savaşçı), Postacı (Teoman Uçkun), Gâvur Kayırıcılar (M. Ö. Mengüşoğlu)...

● Tomris Uuyar'ın kitabını vaktinde görmüş okumuştum: «Hikâye sanatı üzerine çok ilginç saptamaları olan Tomris Uyar'ın çeşitli anlatım tekniklerini kullanmaya dikkat ettiği, çevresinde gördüğü kişilerde içinin istediği in-

sancı değerleri yaşatmaya çalıştığı gözleniyor. «İnce, fazla inceltilmiş anlatı ürünleri» derken bir yapaylığı, zorlamayı belirtmeye çalışmıştım. Kişilerine kendini katarak, onlarda olmayan özellikleri yükleyerek bencil bir tutumu izliyordu. Sait Faik de yapar görünür bunu, ama yapar. Tomris Uyar'ın eksiği, kendinden kurtulamamasıydı bence. Bir ödülle onurlandırılmamasına kırılmamalı.

● Lütfü Kaleli, üçüncü kitabında belli bir gelişim çizgisindeydi. Köyden kente göç sorunlarını konu ediniyor, aydınlık bir dünya görüşünü duygularıyla destekler görünüyordu. Ne var ki hiç bir sanatta bu kadar hızlı ve başarılı bir çizgi izlenemez. «Haşhaş» romanında eriştiği düzeye bu hikâyelerinde gelmemişti henüz (bkz: Mustafa Balel'in yaptığı konuşma, Barış Gazetesinden aktarılarak Haşhaş romanı sonunda).

● Nahit Eruz'un «Gül Hırsızı» da, üçüncü kitabı olmasına karşın, kendi düzeyini aşmış görünmeyen başlangıç adımıydı, hikâyecilik hevesinin ürünü. Yılın en iyi kitabını seçmeyi amaçlıyan böyle bir yarışmada arkada kalması doğaldı. Bazı keşif gezilerinde, bilim buluşlarında olduğu gibi edebiyat armağanlarında da birinciler her şey olabilir, ikinciler, üçüncüler hemen hiç bir şey.

● Şükran Kurdakul, gene bir hikâye birikimiyle gelmişti. «Artin Kemal», «Hapisteki Yargıç», «Demokrat Mustafa»... gibi belgesel değerdeki başarıları, armağanı kazanmasına yetmedi, yazık. Çünkü şiirden, düşünce yazılarından sonra bu türde de belli bir başarı düzeyine, etki gücüne erişmişti Kurdakul. Yukarda dediğim gibi birincilerle ikinciler, üçüncüler sorunu... (Bkz: Hikmet Altınkaynak: Yansıma 28, nisan 1974. Şükran Kurdakul Kurtuluştan Sonra'yı Anlatıyor, Yansıma 29, mayıs 1974).

● Necati Güngör'ün «Yolun Başı» hikâyeleri, gerçekten bir umuttu. Halk içinden, celep-kasap çekişmesinden getirilmiş bu ilginç örneklerde etkili bir anlatım özelliği de vardı. Bekliyeceğiz arkasını (Bkz: Mustafa Balel: Soyut 67, şubat 1974).

● On yıl sonra gene edebiyata dönen Erdal Öz'ün «Kanayan» ı, sözü en çok edilen kitap olmuştu. 1971 muhtıra-

sından sonra aydınlara çektirilen çilenin duygulu bir anlatı demetiydi, etkiliydi, ilk örneğiydi; ne var ki azdı, verimsizdi, birikimsizdi, aceleciydi abartılmıştı, sonuçta yeterl etkiyi sağlayamadı (Bkz: Adnan Binyazar: Varlık 798, mart 1974. Asım Bezirci. Yeni a 24, mart 1974. Mehmet Güler: Yeni a 24, mart 1974. Rauf Mutluay: Öteki Adaylar, Cumhuriyet, 16 mayıs 1974).

● «Can Parası» nı, Fakir Baykurt'un Sait Faik Hikâye Armağanını kazanan eserini tekrar anacağım. (Remzi Kitabevi, 1973, 251 s. 21 hikâye, 15 L.). Aslında gecikmiş bir ödüllendirmeydi bu, hikâye alanında. Baykurt'un, türün ustalarından biri olduğunu, hikâyeciliği bir öncü sanat dalı değil inandığı görevliliğin sözcülüğü saydığını her zaman söylemişimdir. Bu kez, çok inandırıcı bir insan gerçekliğiyle geniş bir coğrafyadan geliyor, canlı ve acılı kişiler getiriyordu (bkz. Varlık Yıllığı 1974, s. 40-41). Bir yazar kendi gözlemleriyle kendi toprağındaysa eğer, zaman zaman istekllenerek edebiyata bulaşmakla yetinmiyorsa, önünde sonunda onaylanır, kabul edilir, ödüllendirilir. Fakir Baykurt, bu yoldaydı ve hak ettiğini aldı. (Bkz: Rauf Mutluay: Cumhuriyet, 28 haziran, 1973. 16 nisan 1974, Kökten Sürenler. 14 mayıs 1974, Koca Yaylamızın Üzerinde).

● Hikâye açısından dikkati çeken dergi yazıları şunlardı: Muzaffer Uyguner: Sait Faik'in Sanat Görüşü (Varlık 800, mayıs 1974), Midhat Begiç: Sait Faik'in Ükesinde (Varlık 800, mayıs 1974), Mahmut Alptekin: Bir Sait Faik Vardı (Varlık 800, mayıs 1974), Muzaffer Uyguner: Sait Faik'e Ulusallık ve Uygarlık (Varlık 801, haziran 1974), Muzaffer Hacıhasanoğlu: Yolun Başındaki Öykücü (Necati Güngör üzerine, Varlık 801, haziran 1974), Ümit Kaftancıoğlu: Sait Faik'de Esinti (Varlık 803, ağustos 1974-, Selim İleri: Öykünün Abecesi (Yeni Ufuklar 248, mayıs 1974). Afşar Timuçin: Sait Faik'in Gerçekçiliği ve Şairliği (Yeni Ufuklar 249, haziran 1974), Vedat Günyol: İnsan Sıcaklığı Açısından Bekir Yıldız (Yeni Ufuklar 250, temmuz 1974), Demir Özlü: Sait Faik (Yeni Ufuklar 253, ekim 1924), Selim İleri: Sait Faik'e Karşı Koyma (Yeni Dergi 113, şubat 1974), Zorunlu Bir Açıklama (Yeni Dergi 114, mart 1974), Selim İleri: «Yanık Saraylar» Üzerine (Yeni Dergi 119,

ağustos 1974), Attila Özkırımlı: Kadın Hikâyeciler Arasında özel soruşturma (Soyut'un 67. sayısından başlayarak 70.ye kadar, şubat 1974-mayıs 1974), Adnan Binyazar: Sait Faik'de İnsan Gerçeği (Türk Dili 272, mayıs 1974), Muzaffer Uyguner: Sait Faik'in Dil Özellikleri (Türk Dili 272, mayıs 1974), Selim İleri: Sait Faik'de Güzel Duyu (Türk Dili 272), Burhan Günel: Hikâye Kitapları Üzerine (Yansıma 25-28, şubat-nisan 1974), Mahmut Yaşar: Kerim Korcan'ın Yapıtlarında Hapishane (Yansıma 28, nisan 1974), Mehmet Güler: Köy Enstitüleri ve Yazım (Yansıma 29, mayıs 1974), Mahmut Yaşar: Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Hapishane Gerçeği (Yansıma 31, temmuz 1974), Taylan Altuğ: Türk Hikâyesinin Yeni Dönemi ve Bazı Teorik Meseleler (Türkiye Defteri 3, ocak 1974), Kemal Tahir: Hikâyede Derinlik (Türkiye Defteri 5, mart 1974), Oktay Bizer: Füruzan ve Bekir Yıldız (Türkiye Defteri 6, nisan 1974), Hulki Aktunç: Hikâyeden Romana Gerçekçiliğin Evrimi (Türkiye Defteri 6, nisan 1974), Selim İleri: Ataç'ın Öykü Anlayışı (Yeni Dergi 122, kasım 1974).

● Geçmiş yıllardan bize hikâye derlemeleri getiren tek özgün kitap, Atlas Yayınevince basılan «Kubbede Kalan Hoş Sadu» oldu. Halide Edip Adıvar'ın hikâyeleriyle birlikte kitaplaşmamış bazı düzyazılarını derleyen eser 280 s. 15 L. (bkz: Yusuf Yıldırım: Hisar 128, ağustos 1974). Esendal'ın külliyatı yazık ki tamamlanamadı bu yıl. Ömer Seyfettin süreklilikle satıştaydı, Sait Faik ve Sabahattin Ali gibi. Ne var ki Sabahattin Ali'nin gerekli ilgiyi gördüğünü, gerekli değerlendirmeyle karşılandığını kimse söyliyemez. Bilgi Yayınevi, Orhan Kemal'in hikâyelerini yayımlamaya tekrar başladı; B. Arpad'ın, B. Yıldız'ın, Aziz Nesin'in, Tarık Buğranın, Füruzan'ın kikâye kitapları yeni baskılar gördü.

● Yeni bir roman armağanı, sonucu ilk açıklanan etkisiyle 17 nisan, Köy Enstitüleri yıldönümünde uygulamaya kondu. Fikret Madaralı ile eşinin karşıladıkları ödül, Yaşar Kemal'in «Demirciler Çarşısı Cinayeti» ni seçmiş olan kurulun doğru yargısına dayanıyordu. Bkz: Cavit Orhan Tütengil: Madaralı Roman Ödülü (Yeni Ufuklar 249, haziran 1974), Fakir Baykurt: Madaralı Roman Ödülü 1974 Sonucu ve Seçici Kurulların Raporları; Yeni Ufuklar 250, temmuz

1972; Rauf Mutluay: Üç Roman Ödülü, Cumhuriyet, 7 şubat 1974; Can Oyunu, Cumhuriyet, 21 haziran 1973.

● Orhan Kemal'in ölüm yıldönümünde açıklanan roman armağanını bu yıl Sevgi Soysal'ın «Yenişehir'de Bir Öğle Vakti» aldı haklılıkla. Adına armağan konmuş kişinin kişilik ve sanat görüşüne saygı duymayı başlıca ilke sayan seçici kurul, bazı roman başarılarının özgünlüğünü görmezlikten gelip ona en çok yaklaşan toplumsal bilinci aramıştı (Bkz. Varlık Yıllığı 1974, sayfa 48; Milliyet Sanat Dergisi 82, 31 mayıs 1974).

● 1974 dergilerinde roman ve romancılıkla ilgili şu yazılar gözlendi: Burhan Günel: Mehmet Seyda'nın Zor Dönemi (Varlık 795, aralık 1973), Emin Özdemir: Halikarnas Balıkçısı'nın Romanları (Varlık 795), Naci Girginsoy: Aylaklar (Varlık 799, nisan 1974), S. S. Uysal: A. Ş. Hisar'ın Paris'e Kaçışı (Varlık 801, haziran 1974), H. Troyat Anlatıyor (Varlık 803, ağustos 1974), S. S. Uysal: A. Ş. Hisar'da İstanbul (Varlık 804, ekim 1974), Mehmet H. Doğan: Balıkçı Günlüğü (Yeni Ufuklar 243, aralık 1973; 244, ocak 74, 246, mart 1974; 254, kasım 1974), Mehmet Seyda: Romancı Günlüğü (Yeni Ufuklar 246, mart 1974; 250, temmuz 1974; Türk Dili 269, şubat 1974; Türk Dili 271, nisan 1974; Yeditepe 210, nisan 1974..), Demirtaş Ceyhun: Orhan Kemal'i Anarken (Yeni Ufuklar 249), Selim İleri: Halk Romancısı Hüseyin Rahmi (Yeni Ufuklar 252), Nermin Menemencioğlu: Tanzimat Yazarları (Yeni Ufuklar 252), Vedat Günyol: Halikarnas Balıkçısı (Yeni Ufuklar 254), Afşar Timuçin: Romanda Romancının Yeri (Yeni Ufuklar 254), Selim İleri: Yeniden Reşat Nuri Güntekin (Yeni Ufuklar 214, kasım 1974), Halil Şahan: Göç ve Devrimci Tavır (Yeni Ufuklar 246), Mehmed Kemal: Tuz ve Ekmek (Yeni Dergi 114, mart 1974), A. B. Karatay: Çöven Osmanlı üst yapısı karşısında Sinekli Bakkal Sürerliği (Yeni Dergi 115), Nedim Gürsel: Yaşadığını Yazmak (Yeni Dergi 117, haziran), Selim İleri: Edebiyatımızda Varlıklı Zümreler (Yeni Dergi 121), Zeynep Paslı: Peyami Safa'nın 11 romanında kelime hazinesi, dil ve üslûp özellikleri (Hisar 121, 122, ocak şubat 1974), İnci Enginün: Y. K. Karaosmanoğlu'ndan Halide Edip'e Mektuplar (Hisar 122), Önder Göçgün: H. R. Gürpınar (Hisar 123),

İnci Enginün: Halide Edip'ten Dr. Adnan'a Mektuplar (Hisar 124-125), Erdoğan Coşkun: Mehmet Rauf'un Romanlarında Musiki (Hisar 129-130), Vedat Günyol: Mehmet Rauf ve Çağına Tanık Olmak (Soyut 72, ekim 1974), İsmail Parlatır: Türk Romanında Millî Mücadele (Türk Dili 267, aralık 1973), İsmail Parlatır: Çelo için (Türk Dili 272), Mücahit Gültekin: Orhan Kemal'in dört Romanı Üzerine (Yansıma 31, temmuz 1974), Naci Çelik: Türkiyeli Romancı (Türkiye Defteri 2, aralık 1973), Eşkiyalık Üstüne (Kemal Tahir'le Yaşar Kemal'in görüşleri, Türkiye Defteri 4, şubat 1974), Taylan Altuğ: Türk Romanı ve Kemal Tahir (Türk Dili 6, nisan 1974), Naci Çelik: Kemal Tahir için Biyografi Çalışması (Türkiye Defteri 6, nisan 1974), Selâhattin Hilâv: Kemal Tahir'in Felsefî Düşüncesi ve Devlet Ana (Türkiye Defteri 7, mayıs 1974), Naci Çelik: Nazım Hikmet'in Romanları (T. D. 8. haziran 1974), Sina Akşin: İnsan İnsan ve Roman Okumanın Önemi (Köken 3, mayıs 1974), Mehmet Ergün: Mahur Beste (Soyut 73, kasım 1974)...

● Türk Dil Kurumu Roman ödülünün Mehmet Seyda'nın «İçe Dönük ve Atak» adlı eserine verilişi, Seyda'nın yeteneği söz konusu edilmemek koşuluyla, şaşırtıcıydı. Anayurt Oteli'nin özellikle dil özeni bakımından dikkat dışı bırakılışı (Yaşar Kemal'le Sevgi Soysal'ın yıl içinde değerlendirilmiş olmaları yüzünden) ince bir hesaba dayandırılmış gibiydi. Bu yıl Milliyet gazetesinin yayınlanmamış eserler arasında açtığı yarışma, Yunus Nadi ödülünün 1974 içinde basılmış kitaplara yönelik yeğlemesi, bakalım nasıl bir karşılık getirecektir. Ne var ki Türk Dil Kurumunun ödülleri, okuyucu iştahını arttıran, ilgiyi çoğaltan, yayımlanmış kitapların baskılarını yenileten bir etki gücü olmamakta devam etmektedir. Ödüllerin açtığı yolda kurum yeğlemelerinin niçin yankısız kaldığı araştırılmalı.

● Gürpınar'ın, T. Apaydın'ın, Anday'ın, Ercüment Ekrem'in, B. Arpad'ın, Erol Toy'un, Baykurt'un, Yılmaz Güney'in, Çetin Altan'ın, Erdal Öz'ün, Yaşar Kemal'in, Aziz Nesin'in.. romanları yeni baskılara kavuşurken önceleri parasız bir ek biçiminde yayımlanan Milliyet Sanat, özel fiyatı olan ofset baskılı bir dergi biçimine dönüştü (sayı 70, 8

mart 1974). Böylece gazete sayfalarından ilân çokluğu yüzünden sürülen sanat haberleri, daha hızlı, daha özenli baskılı bir dergi köşesi biçiminde -sürümce azalmış, etkice zayıflamış oldu.

● Sanatçılarla konuşmalar gittikçe azalıyor. Dergi sayfalarını kolaylıkla dolduran, telif hakkı gerektirmeyen soruşturmalar çoğalırken, yazarlara sorularla açıklatıcı aydınlıklar getiren bu tür çalışmaların seyrekleşmesi ilginç bir gözlem konusu olmalıdır. A. Köklügiller Demirtaş Ceyhun'la konuştu (Varlık 796), Mehmet Bayrak, Dursun Akçam'la (Varlık 799). Kerim Korcan'a sekiz soru yöneltildi Yansıma'nın 26. sayısında (şubat 1974), Fakir Baykurt, Mehmet Bayrak'ın sorularını cevapladı (Yeni a 25, nisan 1974). Bir de Hulki Aktunç'un Samim Kocagöz'le konuşması var Türkiye Defteri'nde (3, ocak 1974).

● Bütün bu özetler, edebiyat yaşamını izleyen bir merakın yanısıra Varlık, Yeni Ufuklar, Yeni Dergi, Hisar, Soyut, Türk Dili, Yansıma, Yeni a, Türkiye Defteri, Yeditepe, Milliyet Sanat, Köken dergilerinin yıl içindeki sayıları taranarak saptandı.

● Yılın hikâye kitaplarına geçmeden, dergilerdeki birikimi de söylemek isterim. Yukarda andığım dergi toplamının taranışında büyük bir zenginlikle karşılaşmadık. Bir yıl içinde yalnızca birer hikâyesine rastladığım kırk imzayı anmadan geçmek olanağı kolay. İkişer hikâyesini gördüklerim: Oktay Akbal, Adnan Ardağı, Cengiz Dağcı, Duran Yılmaz, Nazlı Eray, Muzaffer Hacıhasanoğlu, Demir Özlü, Ömer Faruk Toprak, M. Fahri Oğuz, Sevinç Çokum, Necmettin Hacıeminoğlu, Samim Kocagöz... Üçer hikâye yayımlayanlar: Hulki Aktunç, Burhan Arpad, İzzet Yasar, Zeyyat Selimoğlu, Ayşe Kilimci, Muammer Yüzbaşıoğlu, Ümit Kaftancıoğlu, Cihat Burak, Kerim Korcan, Mehmet Başaran, Necati Tosuner, Tomris Uyar. İkisi yeni kitabında yer almak koşuluyla Fakir Baykurt'un, Şevket Bulut'un, dörder hikâyesini okudum. Yakın kitapların eşiğinde duranlar, dergilerde bir yıl içinde beşer hikâyeleri yayımlanan Selim İleri, Talip Apaydın, Burhan Güney olmalıdır. Yazı çalışkanları.

HİKÂYE KİTAPLARI

● Zeyyat Selimoğlu'nun «Koca Denizde İki Nokta» kitabının Türk Dil Kurumunca değerlendirilişi, yakın düzeydekilerin birikimi yanında, doğru ve gerekli bir yargıydı (Bkz. Varlık Yıllığı 1974, 39; Rauf Mutluay: Hikâyede Canlılık, Cumhuriyet, 15 mart 1973; Soyut 73. kasım 1974). Bunun dışında 1973'ün kitapları üzerinde durmanın gereği yok artık, hepsi anıldı. _

● Demir Özlü'nün «Öteki Günler Gibi Bir Gün» adlı eseri, eski kimliğiyle yeni kişiliğinin alaşımı görünümünde (Soyut Yayınları, 144 s. 10 L.). Yeni Dergi'nin 122 (kasım 1974), Soyut'un 73. sayılarında (kasım 1974) okuduğum son iki hikâyesi gibi bir yandan içtenlikli açıklamalar, bir yandan övünçlü iddialar, bir yandan özeleştiri tavrında dengesiz ve tedirgindi Özlü. Yaşanan son birkaç yılın getirdiği özellikler, kitabın arka kapağındaki doğru tanımlamayı gerektiriyor: «... bunaltı yazınından yola çıkıyor, görsel bir imgecilikten geçiyor, yaşamla alışverişi olan, hayatın durmadan değişen ve çeşitlenen çoğulluğunu kavramaya çalışan bir açıklığa doğru yol alıyor.» Özel «mekânların» betimlemesine ayrılmış sayfalar yanında kadın dünyasında kazanılmış cinsel utkuların gerekliliği, tartışılması gereken anlatısı. Bu kadar kendini arayan kişi elbet bulacaktır bir yerlerde asıl özünü (Bkz. Selim İleri: Levanten Kiliseler, Çan Sesleri ve Konyaklar, Teni Dergi, 115, nisan 1974).

● Sevinç Çokum, hikâyeye sürelilikle çalışan bir kalem; belki yaşıyordur da yazdıklarını. Özenti kokan bazı eğilimleri bir yana okutuyor kendini. Ama gerek yayımladığı dergiler, gerekse onu konu edinen eleştiriler belli bir açıya sıkıştırabilir imzasını. Daha geniş, daha özgür bir yazarlığı göze alabilmesini isterdim. İnci Enginün'ün Hisar'da (127, temmuz 1974), Samim Kocagöz'ün Yeditepe'de (212, haziran 1974) görünen olumlu eleştirileri yazarlığını iştahlandırmış olmalıdır. Doğrusu kayıtsız kalamam yazdıklarına. «Bölüşmek», hikâyeciliğimize güzel derinlikler kazandıran kadın kalemlerin yeni bir ürünü olarak değerlidir. (Türk Edebiyatı Yayınları, 167 sayfa, 15 L.).

● Yılların ustası Mehmet Seyda yeni bir birikimle gö-

ründü bu yıl: Kör Şeytan (Oluş Yayınları, 222 sayfa, 15 L. Birkaç eski hikâyeyle birlikte yeni ürünler); Cumhuriyet, R. Mutluay, 5 eylül 1974). Kalem bilenmesi diye bir şey vardır, yazdıkça gelişir, çalıştıkça incelir. Seyda'nın çalışkanlığında, insan ruhunun derinliklerine, anlatı yollarının çeşitliliğine inişinde, işte bu usanmaz çabanın utkularını görürüm. Kör Şeytan, hem konular zenginliği, hem sanat olgunluğuyla yılın zengin bir sunusu göründü bana. Birkaç kez okudum, elimden uzak tutmuyorum şimdi de.

● Mustafa Balel adını, hikâye-roman konularına eğilen bir dikkat kalemi olarak tanımıştım dergi ve gazetelerde; umduğum geldi, ilk hikâye derlemesi Kurtboğan adıyla çıktı (Yar Yayınları, mayıs 1974, 152 s. 10 L.). (Bkz: Rüştü Kaşkaya: Yansıma 31, temmuz 1974). Köylü ve kente göçen köy insanının işçilik eşiğindeki bilinçlenmesine yardım eden bir yöntemle sömürüye karşı gelen sözcüklükler. Son yıllarda biraz Bekir Yıldız'ın kapısını açtığı gerçek gözlemleri. Genç bir kalem, konu edindiği kişileri hikâye sınırları içinde anlatırken dengesini çabucak yitirebilir. Mustafa Balel, direkleriyle gerçeği zorlamamayı yakında öğrenir sanırım.

● Bekir Yıldız, eski dosyalarını karıştırıyor. Alman Ekmeği (Cem Yayınları, 124 s. 10 L. 2. b.), «Hikâye/Röportaj» nitelemesini taşımalı mı bunca başarıdan sonra? «Batı Acısı»nı yıllar önce dile getiren Dağlarca gibi Yıldız da ulusal küçüklük düğümünün konularında durmakta. Bu yeni göçün sorunlarını onun daha derinliğine işlemesi, sanatsal yapıda insan dramlarını çözümlemesi beklenirdi. Sanırım küçük çalışmalarda yetinmekle o da acı duymaktadır. (Mehmet Yaşar Bilen: Alman Ekmeği ve Kapitalizm, Yansıma 28, nisan 1974).

● Demirtaş Ceyhun, iki uzun hikâyelik tek kitapla göründü bu yıl: Apartman ve Kuranşa Ana (Bilgi Yayınevi, 154 s. 10 L.). Bkz: Fethi Naci: Soyut 72, ekim 1974; Hilmi Yavuz: Milliyet Sanat Dergisi 103, 25 ekim 1974; Rauf Mutluay: Hikâye Ustalıkları, Cumhuriyet 5 eylül 1974). Kente göçmüş köylülerle apartman dairelerinde oturanlar arasındaki çelişkili ilişkileri anlatırken başarılı; bunu bir romanın geniş boyutlarında değil hikâyenin çizgisinde sürdürmeyi

yeğlediği için tembel görünüşteydi Ceyhun. Sanırım onun dramı da yazarlığına gerekli vakti ayıramaması, yazdıklarını elden geçirme fırsatlarını yaratan rahatlıklara kavuşamamasıdır. Edebiyatımız bu olanaksızlıktan yitiklerle çıkıyor her zaman.

● Talip Apaydın'ın çalışkan yazarlığı «Koca Taş» kitabında birikmiş oldu bu yıl (Büyük Dağıtım Yayını, 208 s. 10 L.). Her şeyden önce fiyatı ucuz bir kitaptı; en azından bu yüzden satılıp tükenmesini beklerdim. Yavaş yavaş olaylardan ruhsal durumlara doğru kaydığı, yeni konular ufku aradığı belli oluyor Apaydın'ın. Yıllar önce «Sarı Traktör» romanında geliştirdiği iç yaşamı işlemeye devam etmesini dilerdim. Bir yandan da şuna inanırım: Edebiyat, sürekli bir yazı emeğini gerektiren çabadır. Talip Apaydın'da bu iradeyi, bu yorulmaz uğraşı görüyoruz. Hikâyeleriyle de, romana geçen niyetiyle de bu sürekliliğe gönül vermiş gibidir. Köyünün, köylüsünün çeşitli yaşantılardan süzülen hikâye anılarını değerlendirirken ilgisiz kalınamaz ona. Ne var ki biraz daha yoğunluk, biraz daha özgünlük aramaktan da vaz geçemem.

● Âfet Ilgaz'ın «Çeribaşı Aptullah'la İdamlık İsmail» kitabı yeni bir şey getirmedi diyemem; tersine, bir aşkın, bir evliliğin, bir dost yakınlığının yazarlara hangi sorumlulukları kazandırabileceğini gösterdi. Âfet Ilgaz, hiç bilmediği konuları eşi Rıfat Ilgaz'ın anlattıklarıyla edinerek, üstelik ondan daha fazla ona sahip çıkarak (bkz: Ekmek Torbası) yeni bir romantizm kazanmış oluyor. Kitabın sonuna kendi eserleri üzerine söylenmiş, yazılmış bölük pörçük bölümleri eklemesi ise uyguladığı yanlış ve eski bir yöntem. Buna gereksime duymamış olmasını dilerdim (Toplumcu Yayın Birliği, mayıs 1974, 216 s. 15 L. Bkz. Mahmut Yaşar, Yansıma 35, kasım 1974)

● «Sevgi Bağı»nda Burhan Günel (Oluş Yayınevi, haziran 1974, 164 s. 12.5 L.), kendisinin ve yakınlarının kişisel yaşantılarından kurtulamamış göründü; yanısıra çeşitli yöndemelerle katlarını aşmaya çalışan yoksulluk kısmetleri. Otobiyografik ögelerden hâlâ kurtulmuş sayılamaz. (Tren, Bayramlardan Kalan, Saat) Bu içten yorumların hemen bi-

tişiğinde, zihinsel kurgularla yaratılmış inandırıcı gelmeyen hikâye konuları (Üç Ali, Tozlu Zamanlar..).

● Yılın en zengin derlemesi son günlerde çıktı. Fakir Baykurt'un «İçerdeki Oğul»u (Bilgi Yayınevi, ekim 1974, 450 s. 25 L.). Yıl boyunca izlediğim dergilerde imzasıyla gördüğüm hikâyelerin yalnızca ikisi yer almış kitapta, ötekiler yeni. «Üç buçuk gün cezaevlerinde yattım diye yazmadım bu hikâyeleri» diye başlıyor söze Baykurt. «Öteki hikâyelerimi hangi dürtülerle yazdımsa, bunları da benzer dürtülerle yazdığım açık. Daha iyi bir dünyaya olan özlemlerimi söylüyorum neyi anlatırsam anlatayım. Çağımın tanığı oluyorum, toplumsal eleştiri yapıyorum. Cezaevlerinde tanık olduklarım, yaşadıklarım dürttü beni, yaz yansıt, eleştir diye.» Hikâyeler güzel yazılmış, etkili, vurucu, yoğun. daha ilginci «İçerdeki Oğulların Bir Kısmı»nı gösteren arka kapaktaki resim. Türkiye'nin en kısa geçmişte ne gibi dramlar yaşadığını pek az şey bu belge kadar açıklıkla gösterebilir. Baykurt'un yazarlık sorumluluğuna her zaman yürekten katılmışımdır. Buna da..

● Emektar hikâyeci Mahmut Özay'ın küçücük bir derlemesi: Deli Manda (İzmir baskısı, biricik torun Uğur'a adanmış beş altı anı, izlenim yazısı; 56 s. 5 L.).

● İkinci kitabını okuduğum Şevket Bulut'un ilk eserini (Alkarası) görmemiştim, yerindim; çünkü «Sarı Aarbalar» (Hareket Yayınları, 142 s. 12,5 L. Bkz. Yahya Akengin: Hisar 128, ağustos 1974), son yıllarda yöresel-yerel özellikleri saptayan örneklerin yanında hiç de başarısız değil. Dil taklitleriyle alevi-şiî geleneğin süregeldiği ortamın eleştirisini hikâye boyutunda gerçekleştirmesi iyi. Teknik acemilikler giderilebilir. Önemli olan, kişiliği üzerine hiç bir bilgim olmayan Şevket Bulut'da, bir hikâyecinn niteliklerini görmektir sanırım; sevindin.

● Sakıp Güran'ın «Olur Böyle Şeyler» adlı (Kendi deyişiyle iddiasız) kitabını okurken de yakındım. İnsan yargıç olabilir, savcılık yapabilir, Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğünde bulunabilir, Yargıtay Daire başkanlığına da yükselebilir, Galip Güran'ın da kardeşi olup onun vasiyeti gereğince yazdıklarını kitap yapabilir (158 s. 10 L.); ama yeteneğine bu kadar sahipsiz kalmamalıdır. Yazmak, ayrı bir

iştir; çalışmak ister, çaba ister, tekrar ister, ayıklama ister, sınav ister, kamu oyu karşısında yüreklilikle açıklık ister. Yıllar yılı biriktirdiklerini bir küçük kitapla sunup kenara çekilmeyi kabul etmez. Yakındım, çünkü iyi bir anlatı yeteneği, iyi hikâyecilik kumaşı varmış yazarında. Yazık ki kalem tecrübeleri biçiminde amatörce bırakılmış bir yerde, işlenmeden, sınav geçirmeden.

● Bazı dikkatli çalışmalarını gördüğüm Mustafa Kutlu'nun ikinci hikâye kitabı «Gönül İşi» (Hareket Yayınları, 160 s. 125.5 L.), arka kapağındaki iddialı yayınevi notuna karşın, başarılı bir toplam değil. Kendisini hikâye yazmaya zorlayan bir yazarlığın genç konu arayışları Muhayyileyi yokuşa koşan ürünler..

● Nurullah Ataç, nice kitabı ilk sayfalarındaki dil yanlışlıkları, sözcük yeğlemeleri yüzünden yargılayıp atar görünürdü. Ben öyle davranmayı doğru bulmam. İstenirse en usta yazarda bile nice beklenmez pürüzlere rastlanabilir, aranınca. Ama örneğin «Yumuşacık bir kalbi, sıcacık bir ruhu vardı onun» gibi anlatı örnekleriyle karşılaşınca o kitabı rafa kaldırıp bir kez daha aramadığım olmuştur (Pencerede Üç Çocuk, Remziye Batuhan'ın Hikâyeleri, 168 s. 10 L.). Gene de baştaki üç hikâyeyi okudum. Ana sevgisiyle yaşamın acılarını unutan çocuk saflığını, uydurulmuş kişiliği ve gerçeksiz uğraşıyla Damarlı Ali'nin serüvenini, gecekondu odasındaki çocuklu ana abaza kızının yalnızlığını ve düşlerini tanıdım. Hikâye yapmak için kendini zorlayan duygulu bir kalem diyorum.

● Rasim Özdenören, çok uzun cümle kurmaya, sözünü uzatmaya meraklı; bir sayfa, bir cümle (65-66). Temiz sevgilerin kıskanç, kuruntulu kocakarılar yüzünden bir aile cinayetine yol açışını anlatan Çatışma hikâyesi tam 64 sayfa, okur musunuz? Oysa anlattığı durum o kadar olağan, çözümü o kadar kolay bir şey ki. Böylece gerçekliğine güç inanılan küçük düğümlerden dört hikâyelik bir kitap derlemiş oluyor (Edebiyat Dergisi Yayınları, 144 s. 10 L.).

● Aynı yayınevinin bir başka ürünü, imzasını şiirlerinden tanıdığım Cahit Zarifoğlu'nun eseri: İnş (6 hikâye, 116 s. 10 L.). Ya bir bunalımdan çıkmış yazar, ya bir fel-

sefe arama, bulma niyetinde; ama herhalde sağlıklı bir görünümde değil. Okuması sıkıntı getiren karışık şeyler.. Bu dergi çevresinde toplananların bir de eski dile, onun ölü ve gereksiz kelimelerine özenmeleri var, şaşılası şey. Sevmedim, tam da okuyamadım aslında. İsterseniz deneyin.

● Kemal Çalıkoparan'ın «Mizahî hikâyeler» diye sunduğu Salyangoz Bayramı'nı anıp bitirecektim, elime Y. Kenan Karacanlar'ın «Yamyamlar» kitabı geçti (Tüm Yayınları 1, 128 sayfa, 10 L.). Kenar mahalle meyhanelerine, düşmüş çocuklara, polis kayıtlarına meraklı bir yazı iştahının ürünü. Benim bildiğim bir yazı matbaaya nasıl verilirse öyle dizilir. Gerçi birkaç yanlışa rastlanmaz değildir. Ama bir kitaptaki dil ve anlatım, yazım ve noktalama hatalarından, önce yazarı sorumludur. Dili bilmediğini gördüğüm Karacanlar'a bu alanda çalışmasını salık veririm. Güzel, başarılı kadar doğrular, sağlamlar gereklidir.

● Bu yıl içinde Yeni a, Günümüzde Kitaplar, Dost kapanmış oldu; Yeditepe'nin yaz tatili hâlâ bitmedi. Oluşum, Edebiyat gibi birkaç derginin karışık sayılarını gördüm. Diriliş'in ilk sayısı da yeniden çıktı. İyi bir hikâye yılında değiliz. Yayınevlerinin bu türün ürünlerine ilgisiz kalan gücü olmayınca, ya amatör yayın olanakları aranıyor, ya ürün devşirilmesi gecikiyor. Yılın en güzel kitapları şüphesiz Mehmet Seyda'nın» (Kör Şeytan), Demirtaş Ceyhun'un «Apartman», Talip Apaydın'ın «Koca Taş», Fakir Baykurt'un «İçerdeki Oğul» eserleri. Bu kadarcık bir başarı toplamayla 1974'ü nasıl değerlendirirsiniz? Adlarına rastlayıp göremediğim yalnız iki kitap var: Hasan Kıyafet'in «Baraç» (Ararat Y.), Veysel Serçe'nin «Bozkaya Feneri» (kendi yayını)..

YILIN ROMANLARI

Çok satılan kitaplar roman türünde. Şiir, hikâye, oyun ve düşünce eserlerine kayıtsız kalabilen nice insan, «mevzulu» (!) okumalar peşinde. Türün başka ayrıcalıkları da var: Gazetelerde yer bulabilir, oyunlaştırılabilir, senaryo biçimine dönüştürülmesi kolaydır, belki yakında özel televizyon çalışmaları da gene bu türe dayalı olarak yapılacaktır, ilk uygulamalar başladı bile. Bu yüzden, edebiyat dünyasında adlarını duymadığım bazı roman imzalarıyla karşılaştım (E-

sat K. Ertur, Bahaeddin Özkişi, Ayhan Büyükünal, Muzaffer Tuna, Tahir Fikri, Rahmiye Altınok...) Yanısıra bazı edebiyatçıların ilk romanları da çıktı bu yıl: Celâlettin Çetin, Aclan Sayılgan, Lütfi Kaleli, Mehmed Kemal, Özker Yaşın. İkinci eserlerini bu yıl vermiş olanlar: Çetin Altan, Burhan Günel, Ümit Kaftanoğlu, Yusuf Atılgan.

Her kitap için yapılmış eleştirileri gerekli bir kaynakça olarak yanlarında anacağım; roman üzerine dergi yazılarını yukarda sıraladım. Benim de çok durduğum konulardan biriydi bu; kitaplar arasında en çok bu türden olanları okumuş, üstlerinde düşünmüş olduğum için: Bir Roman Gücü: Muhayyile (Cumhuriyet, 22 ocak 1974), 19. Yüzyıldan (21 mart), Mutluluk Sayfaları (26 mart), Bir Ömrün Dönemleri (2 nisan), Ankara 1920 (23 nisan), Romanlarla Manzaramız (28 mayıs), Futbolun Yarı Yolunda (30 temmuz), Yazlık romanlar (51 ağustos), Konu Ufukları (22 ekim), Ali Rıza Bey (Cumhuriyet, 5 kasım 1974).

● Gene geriye dönüyor, son iki ayda yayımlandıkları için geçen Varlık Yıllığının basımına yetişemeyip bu yıla kalanları öne alıyorum. Yusuf Atılgan'ın «Anayurt Oteli», en başarılı bulduğum kitaptı. Bu içten inançla okur okumaz kalemle sarılmış, izlenimlerimi yargılarımı hemen iletmek istemiştim (Cumhuriyet, 12 aralık 1973, Bir Yazarın Dünyası, Cumhuriyet, 20 aralık 1973, Bir Roman Başarısı). Edebiyat dünyası kışkançtır. Sanki birinin yaptığını öteki yaratabilirmiş gibi, birbirini yermeye çalışan emekler çoğunluktadır. Oysa, bazı görev sorumlulukları bir yana, beğenilmeyen bir kitap üzerine yazı yazmak zorunluğu da yoktur. Öyleyken hem olumsuz yargılara bağlamak, hem bu eser üzerinde yazı yayımlamak konusunda hemen hemen bir yarış doğdu. Hilmi Yavuz (Milliyet Sanat Dergisi), Selim İleri (Yeni Ortam) eseri beğenmediler; olabilir. Ama müstehcen sayma dikkatini bir sanat eserine yaklaşımın en kötü açısı kabul etmeliyiz. Mehmet Rifat'ın yazısı iki dergide yayın olanağına kavuştu (Varlık 802, temmuz 1974, Soyut 71, haziran 1974). Y. Kenan Karacanlar Yeni Ufuklar'da (245, şubat 1974), Enis Batur Yeni Dergi'de (114, mart 1974), Mücahit Gültekin Yansıma'da (29 mayıs, 1974) karışık değerlendirmelere giriştiler. Necati Cumalı, yılın kitabı seçmişti; benim gibi (Türk

Dili 268, ocak 1974). Yıl bitti, yeni baskısı yapılan eserin yarattığı tedirginlik tükenmedi. Yansıma'nın son sayısında Bedrettin Cömert imzası, kitabı en değerli yanından, dil başarısından ötürü kınamaya kalkışıyor (35, kasım 1974). İnsan zihninin hızlı çağrışım ve anılarla dolu dünyasını anlatmak dileğindeki Yusuf Atılgan, iyice dikkat ederek bazı sayfalarda özel bir anlatım tutturmuştu. Onu eleştirmeye, dil yanlışları diye örnek göstermeye kalkışmış Cömert; kitabı bitiremediğini söyleyip ilk elli sayfadan örnekler vererek. Herkes yargısında özgürdür şüphesiz, istediğini yazar; ama yazdıklarıyla da kendi beğenisini, bilgisini, düzeyini açıklamış olur. Alışılmış bir kitap değildi Anayurt Oteli. İlginçliği oranında başarılı olduğu için alkışlamıştım bu yazarlık ustalığını. Yazık ki yürekten bir destek, bazı tutkuları o konunun karşıtlığına geçiriyor. Anayurt Otelini beğenmediklerini söylemiş olanlar, önce neden buna gerekseme duyduklarını araştırsınlar. Bir eser bu kadar yankı getiriyorsa, gücündendir o. Nezihe Meriç'in, Leylâ Erbil'in, Selim İleri'nin Tomris Uyar'ın... uyguladıkları Mehmet Seyda'nın ustalaştığı -bilinç akımı anlatımını niçin yalnızca Atılgan'da kusur sayıyorlar? «Anayurt Oteli'ni muhakkak okuyun derim. Evet tedirginlik verecek, biraz da rahatsız edecektir. Acı çeken insan değerine saygı duyarak birazcık katlanın bu özelliğe, kazançlı çıkarsınız.

● Ömer Polat'ın «Mahmudo ile Hazel»i de geç gelmişti elime. Madaralı Roman Ödülünde Ceyhun Atuf Kansu'nun, Oya Baydar'ın seçim oylarını alışı yazarı ödül kazanmış gibi yüreklendirmeli; Orhan Kemal Roman Armağanında Fikret Otyam da aynı yeğlemedeydi. Bir ilk romanda böylesine başarılı bir gerçekçilik tutumu Ömer Polat'a pek çok umut bağlatmıştır. «Doğu Yoksunluğu» diye adlandırdığım özellikler toplamından (Cumhuriyet, 14 mart 1974), sanırım yazarı daha iyi ürünler de devşirecektir.

● Yayımlandıklarını çeşitli kaynaklardan öğrendiğim birkaç kitabı görmediğimi, edinip okuyamadığımı baştan söyliyeyim: Tanju Cılızoğlu: Balyoz (uzun hikâye) 12 mart sonrası hücrelerinde otuz gün, Tel Yayınları, 222 S. 15 L.). Bahaeddin Özkişi: Köse Kadı (Ötüken Yayınevi, 282 S.

15 L.), Oktay Verel: Aslan Gibi Eşekler (Ararat Yayınevi, 230 S. 15 L.)...

● Lemia Balı'nın «Fırtınalı Günler»i (İnkılâp ve Aka Y. aralık 1973, 374 S. 15 L.), bir Boğaz yalısındaki aile faciasını, üvey ananın eş aldatan vefasızlığını çok özentili bir tefrikacılık yöntemiyle anlatıyordu. Önemli ve değerli değil. Gündelik gazetelerin sayfalarındaki olaylardan konu seçtiğini, imgeden doğmuş Tepeköyü anlattığını, çevremizdeki kişileri ele aldığı için kimsenin alınganlık göstermemesi gerektiğini söyleyen Esat K. Ertur «Yara»da (Cemses Yayınları, 1, aralık 1973, Ankara, 297 S. 20 L.), iyimser umutlarda değil. Kitabını Atatürk'ün, babasının, yurdu kurtarıp kalkındırma yolunda uğraş vermiş bütün kişilerin anısına adaması, ülkücü eleştirisine bir işarettir. Okunabilir.

● Mehmet Selâhattin'in hapishane romanı «Kaybolan Dünya» (İnkılâp ve Aka Y. aralık 1973, 276 S. 15 L.), yakın geçmişte yaşanmış acı gerçeklerin gözleminde iyice başarılı. İnsan, yenilmemek için son noktaya kadar direnirse Kemal gibi, acaba bir kurtuluşa yaklaşabilir mi? «Bu kitapta anlatılanlar, çoktan arkada bıraktığımız bir devrede yaşanmış olaylardır. Günümüzle hiç bir ilgileri yoktur» demeyi gerektirecek kadar acıdır yaşananlar. Mehmet Selâhattin'in yeni eserlerini merakla bekliyeceğim.

● Ayhan Büyükünal'ın «Nerede Kırçiçeklerim?» (kendi yayını, 1973, 160 S. 10 L.) eserini üç yıl önce TRT roman yarışmasına katılan adaylar arasında daktilo sayfalarından okumuştum: İlginç bir konuya el attığı için. Aralarına öç kanı girmiş Türkiyeli Ermenilerle bugünkü Türkler kardeşçe yaşıyabilir mi, yurt ve toprak birliği geçmişteki bazı acıları unutturabilir mi? Eserini kısaltmak zorunda kalmış yazar. Bir avukat olduğunu, eşi ve çocuğuyla aydın bir çevrede yaşadığını mektubundan öğrendim. Amerika'daki Türk Ermeni ilişkilerinin çok duygulu bir gözlem ve iyimser umutlarla iletimi. Başarılı.

● Necmi Onur, iki kitabında da işin çok kolayına gitmiş. Güzel bir rum kızının evlilik dışı ilişkilerini, aşkını, özlemlerini de anlatabilir insan, buna gerek duyabilir; ama

bunu (eskilerin istismar dediği anlamda) kullanmamalıdır (Kadınlar Daha Çok Sever, Halk Yayınevi, 230 S. 12.5 L.) Aynı kaypak yol, Arap Abdo romanında da ilk nitelik (Halk Yayınevi, 214 S. 12.5 L.) Gazete yazarlığının sağladığı anlatım yatkınlığını, mesleğin verdiği konu olanaklarıyla kitaplaştırmak, daha öncekilerin de baş vurdukları bir yoldu. Birkaç kuruş kazanç bir yana, kimse bir şey kazanmadı bu uygulamadan.

● Rahmiye Altınok'un «Dursun'umun Dursunu» (kendi yayını, 224 S. 12.5 L.) ile Muzaffer Tuna'nın «Mustafa Kemaller Ülkesi» ni (kendi yayını, 352 S. 20 L.) bu sayfalarda anmalı mı? Varlık, bir edebiyat sanat dergisidir. Yıllığı da aynı amaca yarar sağlamak için yayınlar. Edebiyatla, dil ve anlatım özeni açısından sanatla hiç ilişkisi bulunmayan bu gibi zayıf eserleri, zahmet edip eserlerini göndermek inceliğinde bulunan yazarlarının kişiliklerine duymam gereken saygı borcu ve bibliyografik kaynak doğruluğu için anıyorum.

● Sonuncusunu görmediğim üç roman yayımlayarak bir yıl içinde inanılmaz bir yazı acelesinde görünen Barbaros Baykara'nın eserleri üzerinde de aynı kanıdayım, bu eli kalem tutarlığı işportacılık tekniğiyle sürüp çabuk kazançlar sağlamak yönteminden başka bir şey değildir. Bazı olayların yarattığı ilgiyi kullanarak Türk Ermeni kıyımını konu edinen «Nefret Köprüsü» (Şirzi; Milliyetçi Yayınlar, 312 S. 20 L.), yaşanan son birkaç yılın olaylarını ele alan (Son Oyun» (1968 - 1972, Akyar Yayınları, 304 S. 20 L. Bendeki nüshanın son forması yanlış konmuş) bütün nitelikleriyle bir açıkgözlük davranışını yansıtmaktadır. Evet 1974'de yayımlanmış, üstelik reklâm yoğunluğuyla satışları sağlanmış kitaplardır bunlar; işte o kadar. Beni ilgilendirmez, isterseniz siz ilgilenin.

● Mustafa Necati Sepetçioğlu; acemi bir kalem olmadığı gibi edebiyat uzağına düşen bir kötü niyet açıkgözü de değildir. Türklüğün Anadolu fetihlerinden sonraki uygarlık aşamalarını bir dizi romanla canlandırmaya giriştiğini biliyordum. Ama bu yıl çıkardığı «Konak»ı, alış veriş ettiğim kitapçıların hiç birinde görmedim. Doğrusunu söy-

liyeyim peşine düşecek kadar da vakit ayırmadım. «İyi günün vakti geçmez» diye ertelemiş olabilirim; sırası geldiği için anmalıyım şimdi. (İrfan Yayınevi, 320 sayfa, 15 L.) Kilit, Anahtar, Kapı'dan sonra dizinin 4. romanı. Ben henüz hiç birini okumuş değilim (Bkz. Mehmet Kaplan, Hisar 124, nisan 1974.)

● «İshak»da Tahir Fikri (Fikrî Yayınlar, Ankara, 216 S. 15 L.), «mesken bunalımının meydana getirdiği gecekondu oluşumu içerisinde geçen olayları, olduğu gibi aktarma» niyetiyle girişmiş işe. Yukarıda dediğim gibi bir kitaptaki dil ve anlatım pürüzlerinin hepsi yazarına aittir. Dizgicilerin ihmallerine, düzeltinin eksikliğine bağlanamaz. Kitabın ilk sayfasında (5) dokuz yazım yanlışıyla karşılaştım. Siz olsanız okumaya devam eder misiniz?

● Bu gibi kitaplardan belki çok kişinin haberi yoktur; biraz da onun için anıyorum adlarını. Gazetelerde yazdığım, yıllık toplamlarda özelliklerini özetleyerek araladığım için bana gönderilmiş olmalı. Bir süre sonra üstlerindeki fiyatın yarısına, üçte birine satıldığını görebilirsiniz sokak sergilerinde. Belki basım masraflarını yüklenen yazarlarının başına belâ da olur yığınlar biçiminde. Ne yapalım birçok kitabının içinde basılmış eser sahibi olma dileği yatar; bu için ayrılan para oranında doyurur dileklerini sahiplerinin. Ne var ki edebiyat, bu gibi heveslerle büyümez, zenginleşmez, doğal bir örgütlenmenin ortak çabası olarak kamuya yansıtabildiği zaman bir olay haline gelebilir. Aslında hiç bir yetenek ve ustalık, müşterisiz kalmıyabilir, eğer değerliyse. Ama değerleri, toplumsal iş bölümünün çeşitli çeşitli aşamalarında ayıklanarak, sınavdan geçerek ortaya çıkar. Kimseye, kitabını kendi parasıyla bastırıp yaymayı salık vermem.

● Daha değerlilere geldi sıra. İlhan Selçuk'un hazırladığı «Yüzbaşı Selâhattin'in Romanı'nın ikinci cildi bugüne kadar çıkmamıştı henüz. Hasan İzzettin Dinamo' emeğinin «Kutsal İsyan'ın sekiz cildinden sonra giriştiği büyük iş de tamamlanmamıştı. «Kutsal Barış»ın 4. ve 5. ciltleri çıktı 1974'de (May Yayınları, 378 S. 20 L. 464 S. 30 L.)

İzmir suikastının gerektirdiği darağaçlarının gölgesindeyiz, 1925'lerde. Bakalım daha ne kadar sürecek? Kitap bitmeden tam okunuş ve eleştiri olanağı bulunmayacağına göre bu saygılı anışla yetiniyorum.

● Bu yılın özelliklerinden biri, yaşanan toplum olaylarının gereğinden çok acele yöntemlerle mayalanıp damıtılmadan, düşünülüp artılmadan romanlaştırılması oldu. İsterseniz piyasanın teklifleri, yazarların buna yatkınlığı deyip geçin. Elime son geçenlerden biri şiirleriyle tanıdığım Özker Yaşın'ın «Kıbrıs'ta Vuruşanlar» eseri oldu (Varlık Y. Mücahidin Romanı, kasım 1974, 332 S. 20 L.) Cengiz Topel'in cenaze töreni ve Kıbrıs'tan uğurlanışıyla biten kitabın, iç çatışma olaylarını hikâyeleştirilmiş biçimde sergilediğini tahmin edersiniz.

● «Musa»nın Mupusanesi», geçen yıl söz konusu ettiğim «Öksüz Musa»nın otobiyografik devamı. May yayınevinin bastığı roman, Hasan İzzettin Dinamo'nun özel yaşamında ilginç anılar toplamı getiriyor (264 S. 15 L.) «Vakitsiz gençlik türküleri söyledik diye mayısın bu çimen, müzik, çiçek desenli halısı üstünden kaldırılıp içeri atıldık» diyen yazarın, pişmanlık değilse de özeleştiri getiren içtenliği, Ankara hapishanesinde Nâzım Hikmet'le buluşan yazgısına inanılmaz bir bellek gücüyle-Dinamo'nun aktardığı izlenimlere kayıtsız kalınmaz. Bazı ömürlerin bileşkesinde Türkiye'nin gelişim aşamaları izlenebilir. Hasan İzzettin Dinamo'nun hem kendi yaşamı bu değerdedir; hem kalemi şimdi bu işe adanmıştır. Saygıyla, iç yükümlülüğüyle karşılarım bütün yazdıklarını. İhmal etmeyin.

● Bir zamanlar içine karışmış olduğu, sonra gerekli itiraflarla sıyrıldığı öncü düşünce akımlarının siyasal plândaki açıklamalarından epeyce kazanç sağlamış görünen Aclan Sayılgan'ın «Tutuklama» romanı (Ötüken Yayınevi, 214 S. 12.5 L.), anılar yüküne dayalı kolaylığıyla dikkati çekiyor. Gerçek tanıdıklarını uyduruk adlarla suçlayan tutumunun belgelerini saptamak zor değil. 1951-1952 tutuklamalarını, yakın günlerin yarattığı doğal çağırışımla piyasaya sürmek için epeyce açıkgöz olmak gerek; olmuş Sayılgan. Bir çeşit günah çıkarma eğilimi. Ne var ki Sayılgan yalnız değil bu eğilimde. Polis eline düşen aydınların çilesini herkes ge-

reğinden çok aceleyle kitaplaştırmak yarışındaydı bu yıl Sayılgan da bir dilimini alsın. (Bkz. Roman Kolaylıkları, Rauf Mutluay, Cumhuriyet, 23 mayıs 1974).

● Çünkü aynı tutuma, hiç de zorunlu olmadığı halde, Tarık Dursun K. da girmişti. «Gün Döndü» (Köprü Yayınları, nisan 1973, 296 S. 20 L.) sıkıyönetim yıllarıyla anarşistlerin kovuşturulması olayını çok ucuzdan romanlaştıran hızlı bir çalışma biçiminde göründü. Çok iyi bir hikâyecidir Tarık Dursun; üç roman çalışmasını da umutlandırıcı bulmuş, övmek görevini duymuştum. Neden bu kadar kolay bir yönteme kayar, zorluklarla onurlandırdığı adını niçin bu kadar çabukça gereksiz bir sınava sokar, anlamadım. İçinden çok iyi birkaç hikâye damıtılacak olan bir gözlemler ve dikkatler zinciri, hangi zorlamayla bir gazete tefrikası, sonradan kendi yayınevinin basmadığı bir kitap biçimine dönüşür, birinin bunu açıklaması gerek (Bkz. R. Mutluay: Roman Kolaylıkları, Cumhuriyet, 23 mayıs 1973; Fethi Naci Soyut 72, ekim 1974).

● Bu değer düzeyinde gördüğüm Celâlettin Çetin'in ilk romanını da burada anmalıyım (352. sokak, Cem yayınevi, 182 S. 12,5 L.; (bkz. R.M. Roman Kolaylıkları, Cumhuriyet, 23 mayıs 1974). Röportaj yazarlığının ilginç romanlar yazdırabilecek sanılmasına birçok yazar düşmüştür. Çetin de onlardan. Oysa «gazetecilikle romancılığın birleşmesini engelleyen birkaç sınır noktası vardır. Olay arayan gazeteci, eşi az rastlanır tekelliklerin ışıltısına yapışarak etkili tablolar anlatımına kaptırır kendini... nice yanılgı yatar bu konuda...» demiştim. İlk bakışta bir insanın dramıdır anlatılan; bu bakımdan roman olabilmek değerini de içinde taşır. Ne var ki insanı değil onun başına gelen ilginç olay önemlerini yeğlemektedir yazar... Böylece roman kahramanının iç yaşamı unutulmuş, onun uğradığı kazaların etkisi ön plâna çıkmış olur. Celâlettin Çetin de —kişisel konuşmalarımızda bir türlü kabul ettiremediğim— bu tuzağa düşmüş işte.

● «Toz Duman İçinde»nin (Hürriyet Y. 435 S. 20 L. ocak 1974) ikinci cildine çalışıyorum» diye yazıyor mektubunda Talip Apaydın. Hiç bir şey yazarının niyeti kadar iyi açıklayamaz bir kitabın içeriğini. Devam ediyor 16 nisan tarihli mektubuna Apaydın; «Kurtuluş Savaşımızın köylü

kesimini anlatıyorum. Aydınlar, subaylar, eşraf anlatılmış da köylü anlatılmamış. Kurtuluş Savaşında köylü ne yaptı, ne tutumdaydı? Benim gördüğüm, dinlediğim köylümüz Kurtuluş Savaşının gereğini önsezisi ile anlamış ve istiyerek katılmış bu savaşa; bazılarının dediği gibi zorla değil Asker kaçakları var elbet. Ama nedeni, eski kötü yönetim. Bunları anlamaya çalışıyor, ilginç olacağını sanıyorum.» «Gerçekten ilginç. Yarım yüzyıl önce yaşamış ulusal bilinçlenmede köylünün yeri, gerçi birkaç romanda söz konusu edilmemiş değildi (Yaban, Köyün Kamburu, Küçük Ağa...) Ama bütünüyle köy kesiminde geçen böyle bir roman da yazılmış değildi. Arkasını bekliyorum Apaydın'ın emeğinin, umutla.

● Rıfat Ilgaz'ın «Karartma Geceleri» (Toplumcu Yayın Birliği, 304 S. 20 L.) ile Mehmed Kemal'in «Sürgün Alayı» için (Soyut Y. haziran 1974, 384 S. 25 L.) «Anı Romanları» başlığını kullanmıştım (Cumhuriyet, 26 eylül 1974); vazgeçmiş değilim. Kolay çalışma yöntemlerinden biridir bu. Kendinizin yerine o dersiniz, ya da takma bir ad koyarsınız, yaşadığınız izlenimleri anlatırsınız. Gerekli şeyler olabilir bunlar. Gerçekten askerlik yaşamı konusunda Mehmed Kemal'in anlattıkları başka hiç bir kitapta anlatılmamıştır. Rıfat Ilgaz'ın İstanbul'un, devriyeli sıkıyönetim sokaklarında yaşadığı karabasan da az şey değil. Ama bir şey var, roman değil hiç birisi. Tür ve biçim sorunlarını abartıyor değilim. Okurun, yazılanları içinde bir sancı gibi duyması için, sanatsal biçime dönüşmesini beklediğini açıklamak dileğim. Bu bakımdan harcanmış niyetlere yerinir, yazarlarımızın daha emek isteyen çalışmalara yönelmelerini beklerim hep. Ilgaz'ın da, Mehmed Kemal'in de yazarlık deneyleri buna fırsat verecek kadar zengindir. Yazık ki çalışma niyetleriyle kendilerini zorlama yöntemleri yeterli değil.

● Son yılların roman çalışkanı Erol Toy. «Kördüğüm» de (May Yayınevi, 372 S. 20 L.) «27 mayısın hemen arifesinden günümüze dek uzanan çalkantılı bir dönemin kaypak, kararsız ve çarpık kişilikli küçük burjuva aydınının prototiplerini yansıtmak» göreviyle girişmiş işe; iyi de etmiş. Gerekli bir konudur bu, işlenmeli. Ne var ki cinsel

uyarıların geniş bir betimlemesiyle başlayan kitapta (Vedat, 7-44) paragraf açmayı bile ihmal eden çok hızlı bir anlatım yöntemi uygulanır. Bölüm başlarındaki sözler, yazarın düşüncelerini açıklamaya yeterli: iyi niyetli bir genç adamın en büyük bunalımı, Yapay kahramanlığın ışığı doğallarını gölgeler, Kavga kızışınca yiğit sıkışır, Yaşam Kavgası bazen kurban getirebilir. Bunalımlı genç adam yabancı üniversitenin en parlak öğrencisi oluyor, Parlak sonuç öğrenciliği öğretmenliğe dönüştürüyor, Başlangıçta herkes kahramandır, Haklı olabilmek için güçlü olmak gerekir, Yiğitler ölürken ödlekler ödül dağıtımına koşar, Her dönüşün için bir gerekçe bulunur; yeter ki arasın, Böylece Hüseyin Usta, Ecevit Halk Partisinin seçim çoğunluğuyla yetinmeyi bilerek bir sağ duyunun sözcüğünü yüklenir; ülkemizdeki bazı acele solculuk heveslerinin iştahlarına karşı koyar.

● Aziz Nesin'in «Tatlı Betüş»ü 1974 martında yayımlandı. 1958'de «Bayan Döviz» tefrikası olarak başlamış, düzeltilerek 1960 Tef'inde yeniden basılmış, 1964'de gözden geçirilerek Akbaba'ya tefrika verilmiş, ekim 1973'den başlayarak Barış gazetesinde son biçimiyle kamu oyu karşısına çıkmıştı (Tekin Yayınevi, 414 S. 25 L.). Ama çatısı değişmemişti eserin. Köyden çıkıp sosyetenin en yüksek görünen basamağına tırmanan bir kadının satılık durumu. Elbette Nesin mizahının keskin dokunuşlarıyla değerli, eleştirileriyle yerinde, ama savrukluğu giderilememiş bir çalışma. Kendi silâhıyla güçlü, kendi silâhını yeğlemesiyle de edebiyatta güçsüz.

● Reklâmı ve satışı en çok gözlenen kitapların başında Cem yayınevince basılmış Erdal Öz'ün romanı vardı: Yaralısın (272 S. 15 L.) Cumhuriyet'te tefrika ediliş zamanı- yazarının kırgınlık beklemesine karşın- uygun bir ortama rastgelmişti. Üstelik Yaşar Kemal gibi bir imzanın, eseri hak ettiğinden çok fazla değerlendiren övgüsü-nerede yayımlandığını bilmediğim -Fakir Baykurt'un sunusu birlikte olunca, elverişli bir toplam kazanılmıştı. Erdal Öz, on yıldan fazla önce iyi bir kalem olarak girmişti edebiyata. Bunca yıl ve çileden sonra şüphesiz yeni katkılarla dönecekti alanına. Anlatımda uyguladığı ilginç yol ve konu edindiği yakın geçmişle okur kazanması doğaldı. Kazandı da. Hi-

kâyelerinde olduğu gibi romanında da 1971 martından sonraki faşist kovalamacanın kurban ettiği insan değerlerini konu edinmişti. Şüphesiz bir romandan daha başka bir şeydi sunduğu: Bir dönem ve yöntem özelliği. Onun için romanını aratacak zamanlar tekrarlanmadıkça, kazandığı ilgiyi yitirme tehlikesi vardır.

● Melih Cevdet Anday'ın üçüncü romanı «İsa'nın Güncesi» idi. (Hürriyet Yayınları, nisan 1974, 197 S. 15 L.) Gazete tefrikasına elverişsiz özelliğiyle ilgiyi çekmemiş olan bu zihinsel kurgu (bkz. R. Mutluay: Zekâ Romanları, Cumhuriyet, 1 ağustos 1974), çağdaş insanın hemen her ülkede yaşamaya zorladığı acılar toplamını, özgürlük kısıntılarını veriyordu. Alegorik yollardan yardım uman özgün biçimiyle roman için gerçekten de alışılmamış bir yapıdaydı. Okunup arandığını sanmam. Zor geldiği, yazarının damıtılmış düşünce özlerini de taşıdığı için.

● Abbas Sayar'ın üçüncü kitabı «Can Şenliği» ise yeni bir roman kişisi kazandırdı bize. Benim «Onurun Ölümü» diye adlandırdığım yazgı (Cumhuriyet, 18 haziran 1974). Oğulsuz, kızsız, sapsız samansız kalmış yaşlı bir köylünün umarsız girişimleri içinde bir insanın son umutları yıkılıyor, ölüyordu. Yılın en yalın başarılarından biri; her zamanki gibi yankısız bırakılmakta direnildi.

● Çetin Altan'ın ikinci romanı «Bir Avuç Gökyüzü» (Bilgi Yayınevi, haziran 1964, 286 S. 20 L.), kişisel yazgısının tekrarlanmış acılarından birini konu ediniyor, yeniden hapse götürülecek kişinin doymazlığını, iştahlarını, özlemlerini, korkularını, boş umutlarını, önüne gerilmiş kapanlarının alçaklığını sergiliyordu. Yatkın bir kalemin kendini okutan yalınlığıyla açık gerçekçi, tedirginlik verecek derecede içtenlikliydi. Böyle konular başka türlü yazılamaz ki. Bu yüzden Şevket Kazan'lı adalet örgütünün kovuşturmasına uğradı, satışı yasaklandı, müstehcenlerin müstehcenlik iddialarıyla okurlarından uzaklaştırıldı bir süre. Ne var ki bu oranda da okur ilgisinin arttırılmış olmasıyla avunabiliriz. Aydınların Türk siyasal güçlerince korkulan kişilikleri; hukuk yollarının elverdiği ölçüde kavuşturulacak, cezalandırılacaktır bir süre daha. Çetin Altan, şüphesiz bilerek isteyerek, aşırı doğruluktan yana yönelmişti bu eserinde. Do-

ğal yaşamını sürdüren kişilerce belki de hiç önemli olmayan döner kebaplar gibi, cinsel birleşmeler de ayrıntılarla betimlenmiştir: Bir bölüğü düşle, bir bölüğü istekle, bir bölüğü gerçekle. Bu, roman kahramanının sıkıştırılmış özgürlüğünün zorunlu bir patlamasıydı roman gereğince. İşte bunu anlıyamadılar, anlatılanları Çetin Altan'ın özel kişiliğine ve kasdına bağladılar, sanat eserlerinin gerçeği gösterdi yanılgılarını (bkz. Barabbas'ı Bağışla ötekini As, Rauf Mutluay, Cumhuriyet, 2 temmuz 1974).

● Alışılmışın tersine gidiyor, ayıklaya ayıklaya en güzel romanları sona bırakıyorum. Necati Cumalı'nın «Acı Tütün»ünü (Cem Yaymevi, haziran 1974, 300 S. 20 L.) hazla okudum. Urla dolaylarındaki yaşantı izlenimlerinden bize nice güzel şiir hikâye, oyun getirmişti Cumalı. Demek ki yaşamının önem dilinmelerinden, yoğun dikkat kesimlerinden biriymiş o ömür aşaması. «Acı Tütün», ürün devşiriminden sonraki sürüm piyasasında üreticilerimizin yaşadığı birkaç günlük cehennem azabını, gerekli bütün dokuma ipliklerivle büyük ustalıkla veriyor. Aşkların-evlilik hazırlıklarının güzeli, dostlukların hası, birleşmenin gücü, yenikliğin acısı, kendini yitirip yeniden buluşmaların sevinci, iyi insanların direnci... hepsi var. İnandırıcı bir gerçeklik birimi ve çok ustalaşmış bir anlatım. Cumalı'nın üçüncü romanında ulaştığı başarı düzeyi, her şeyden önce kendini aşma noktasında hepimize mutluluk vermelidir. Bir yazar kendi kendisi olduğu kadar ulusun da malıdır. Necati Cumalı'nın —gelir getiren avukatlık mesleğini, daha kolay kazanç yollarını yadsıyarak— edebiyata adanan emeğinden daha çok başarılar beklemekte umutlarla haklı olmalıyız. «Tütün Zamanı»nın Zeliş'iyle başlayan yolda büyük adımlarla yürüyor Cumalı. Ben, daha geniş zamanlı, daha ufuklu boyutlarda daha büyük romanlar bekliyorum ondan. «Acı Tütün», bu umutları yaratacak güçte bir kitap olduğu için. (Bkz. Muzaffer Uyguner: Varlık 805, ekim 1974, Rauf Mutluay: Cumhuriyet, 24 ekim 1974).

● Kemal Tahir'in «Namuscular»ı için ne demeli bilmem ki. Önce şunu: Adını taşımaktaysa da imzasını taşımadığını. Ölümün noktasıyla işini tamamlamadan gitmiş bir yazarlık değerinin geride bıraktığı her şeyin yayımlan-

masından yanayım. Nasılsa güzellikleri onun dikkatine, kusurları emek vermeyişine bağlanacaktır. Bu bakımdan «Malatya Cezaevi Notları»nın birinci cildini okudum. Başta, niyetlenip sonuçlandıramadığı bir çalışma başlangıcı var, sonra 1945 notlarının tıpkı basımı. Ömrünün on iki yılını hapishane koşullarında geçiren bir gençlik sağlığının konuşmayı başlıca yöntem edinmesi doğaldır, koğuş yaşamında; oda arkadaşlarının yazgılarını izleyip değerlendirmesi de. Bu bakımdan, ilk ününü bile henüz yayımlayamamış bir romancının çalışma iradesiyle karşılaşıyoruz bu eserde. Muhakkak yararlı mutlaka gereklidir derim; hiç bir küçümseme tavrını almadan. Vakitsiz ölümlerin tesellisini hiç olmazsa elde kalmış bu gibi notlarla değerlendirmeli. Nasılsa yaşam sürecek ve bu yolun izleyicileri de gelecek. Şimdi «Karılar Koğuşu»nu bekliyorum. Bilgi Yayınevinin bu girişimini doğru buluyor, edebiyatçıların en küçük izlerini bile kovalayan batı dikkatine bağlandığı için yürekten onaylıyorum. Artık Kemal Tahir kimseye kızıp bağıramaz, öldü. Onun için —onun kadar değerli olan başka yazarların da ulaşmasını dilediğim talihle— gölgede kalan her satırının aydınlığa çıkarılmasını teşekkürle karşılarım (Bkz. Taylan Altuğ: Türkiye Defteri, 13 kasım 1974).

● Ümit Kaftancıoğlu'nun çalışkan bir yazarlıkla iki yıl içinde sunduğu beşinci kitaba roman diyemem: Tüfekliler (Remzi Kitabevi, ekim 1974, 290 S. 20 L.) İlkokul öğretmenliğiyle 1957'lerde bulunduğu Derik-Mardin-Kızıltepe dolaylarının aşiret kavgalarını ancak 1973 seçimlerinden sonra değerlendirmeye giriştiği için içtenliğini yitirmişti. Bir grup geveze ve boş kafalı öğretmenin sayfalar dolusu anlamsız çekişmelerini gerekli saydığı için. Fırsatçı bir yaklaşımla o günlerde yanlarında yer aldığı ağalar katını nice zaman sonra bize sunmaya giriştiği için. Ama gene de kayıtsız kalmadım bu kitaba. Belki de sezgilerle yanlışlığını anlamış olduğu bir düzenin doğru eleştirilerini yüklendiği için (bkz. Yazı Çalışkanları, Cumhuriyet, 7 kasım 1974). Naci Çelik: Ümit Kaftancıoğlunun Roman Yazması Dolayısiyle Şikâyet, Türkiye Defteri, 13 kasım 1974.

● Buna karşılık Burhan Günel, «Ökse» ile başladığı işi, otobiyografik ögelerin eşiğini aştığı için, daha bir başarıyla yürütmüş: Umut Zamanı (Remzi Kitabevi, ekim 1974,

232 S. 15 L.). Özellikle ilk bölümlerde gelin Elif'le kaynanasını, dağınık çocuk yönsemeleriyle onların karışık umutlarını veren değişik anlatımlı bölümde iyice başarılı. Bazı batı romanlarından edindiği yöntemi doğrulukla uygulamaya başladığını sandığınız zaman da, şüphesiz acele yazarlık sakatlığıyla işleri karıştırmıyor değil. Almanya göçüne katılmış Sedat'ın hızlı yaşamında bazı eleştiriler yüklenmeyi görev bilmiş Burhan Günel, keşki bu tavrı almasaydı derim. Sanırım hâlâ aile koşullarından büsbütün kurtulmuş değildir. Bir romancının gözü, hiç görmediği ufuklara bile erişmeli. Kendi noktasının çevresinde dolanmamalı. İyi bir yeteneğin başlangıcı olarak saygı duyuyorum Günel'in çalışmalarına. Daha iyilerini bekleme hakkıyla (Bkz. Rauf Mutluay, Cumhuriyet, 7 kasım 1974).

● Lütfi Kaleli'nin «Haşhaş»ı, yılın son sürprizi oldu benim için. Daha önceki amatör eserlerine ilgi duymam için engeller vardı. Bu kitabını uygun bir zaman fırsatında okumaya başlayınca apaçık bir gelişmeyle karşılaştım. Küçük yazı iştahlarından yola çıkmış bir kalem, vaktin ve yerinin gerektirdiği gerçekleri bulmuştu sonunda. Afyon kaçakçılığına, haşhaş ekiciliğine, o dolaylardaki öğrenci-aydın örgütlenişine dayanan konu, yakın geçmişimizin nice yanlışına da doğrulukla parmak basıyor. Anlatımda ve dil özeninde kazandığı düzey şaşırtıcı (birkaç özel kullanım yanlışının dışında). Severek okudum bu kitabı, salık veririm (Hür Yayınlar, ekim 1974, 354 S. 20 L.).

● Tekrarlarım: «En önemli romanları bile birer paragrafla anan bu toplu bakışın, eserler üzerine tek tek eğilen ayrıntılı bir eleştiri görevini üstlenmediği bellidir. Bu gereksemeyi duyanlar yerleri, zamanları belirtilen yazılara bakmalı. Bir yılın en önemli ve değerli eserlerini belirtmekte hakkım olsaydı eğer yalnızca şu kitaplar üzerinde genişlikle durmak isterdim. «Anayurt Oteli, İsa'nın Güncesi, Can Şenliği, Acı Tütün, Haşhaş.

● Bu, bir toplam yoksulluğudur. Yazış ve yayım olanaklarının sıkıştırdığı çıkmaz. Yıl olur, birbiriyle eş değerde on, on beş kitap yayımlanır; yıl olur, 1947'deki gibi-büyük kalabalık içinde seçecek iyi eserleri zor bulursunuz. Çocuk romanlarını izleyemediğimi söylemeyi unuttum; bu

dala emek katanlar gönül kırgınlığına düşmesinler. 1974'ün Madaralı, Orhan Kemal, Türk Dil Kurumu, Milliyet Yarışması, Cumhuriyet Yunus Nadi Armağanı... adlarıyla biçimlenecek olan yeğlemeleri, sanırım haklı birkaç kitabı kamu oyuna gerekli onurla sunmaya yetecektir. O zaman bu yılki toplu değerlendirmenin birimi daha iyi anlaşılacaktır.

● Yayınevleri açısından durum şu: Roman piyasasına katılmış niyetler çok. Ama hepsi kendi yeğledikleri bir iki yazarla yetinip duruyorlar. Bilgi (3), Cem (3), Remzi (2), Hürriyet (2), May (2) ikişer, üçer kitapla başta görünüyorlarsa da bu, düzenli bir yayın dikkatini gösterir değildir. Ötekiler, birer romanla bir yılı geçiştirmiş olanlar: Hür Yayınevi, Tekin Yayınevi, Soyut Yayınları Toplumcu Yayın Birliği, Köprü Yayınları, Yar Yayınları. Ötüken Yayınları. Yazdıklarını kendi yayımlayanlar da dokuz kişi.

● Konular bölümlenmesi bakımından kent insanının sorunlarını, yaşamını, düğümlerini işleyenler çoğunlukta. Köy, köylü, kasaba yaşamı, hapishane, dış göç azınlıkta. Romanımızın gelişimi için gerekli bir gelişimdir bu. Ortakat insanını, Türk aydınını ihmal ederek, yalnızca köy-kasaba gerçekçiliğinin röportajlarını sürerek bir roman başarısına ulaşılamazdı doğallıkla. Çizgi doğru yöndedir.

SONUÇ:

Sonuçtan hoşnutluk duyamıyorum. Geçen yılki iyimserlikte de değilim. Ne eser sayısına güveniyorum, ne yayınevi çokluğuna. Gerçi her yıl büyük roman başarıları getiremez ama bu kadar gereksizce kabarmamalıydı toplam. Demek bir yanlışlık var ortada. Romanın gördüğü ilgiyi kullanmak istiyenler, acele iştahlarla bu alanı dolduranlar önde gelirse, asıl sanat değerleri biraz arkada kalacaktır. Kendilerini kalemlerinin istediği çabaya adamış özgür yazarların emekleriyle zenginleşecek edebiyatımız. 1974, bunların birçoğunun ürünlerinden yoksun kaldı. Tersine, yazmış görünen imzalarla dolu. İyi bir yıl değildi 1974, hikâye, roman açısından. Ne var ki zincirin yalnızca bir halkasıdır bu; zayıf bir halkası. Bilim değil ki sanat, en dayanıksız yerinden kopsun. Sanat uzun bir ömürdür; bekler asıl başarıları. Biz de bekleriz.

1974 YILINDA ŞİİRİMİZ

Muzaffer UYGUNER

1974 yılında aşılmış bir ustalık görüldüğünü söyleyemeyiz. Ozanlarımız, kendilerinin varmış oldukları çizgiyi sürdürmüşler; birbirlerine yakın bazı çizgilerde görülmüşlerdir. Bu çizgilerin en belirgini toplumsal şiirler çizgisidir. Bir çok genç sanatçının belirli bir sürenin yönetim anlayışı nedeniyle izlemesi, yargıçlar önüne çıkarılması ve tutuklarevinde alakonmaları ile ilgili izlenimlerin de geniş çapta şiirleştirildiği ya da şiirleştirilmeğe çalışıldığı bir olgu olarak saptanmıştır. Ancak, bu çabalarda aynı imgelerin ve hatta aynı sözcüklerin yinelendiğini de görmüş bulunuyoruz. Bu olguyu yaşayanlar kadar arkadaşlarının yaşamasını görenler de onlar gibi, ama biraz daha romantik diyebileceğimiz bir açıdan ele almışlardır. Bu nedenle, yaşayanların daha tok sesler getirmesine karşılık bunlar daha duygulu bir sesi getirmişlerdir. Aynı imgelerin, aynı sözcüklerin ve aynı sesin, aynı duyguların yinelenmesi ise bazılarınca başarının bir ögesi, hatta vazgeçilmez ögesi olarak kabullenilmiştir. Dergilerdeki şiirlerde görülen bu durum, bu tutum ve davranış, bu tepki kitaplarda da görülmüştür. Bazı sanatçılar ise eskiden yazılıp da günışığına çıkaramadıkları şiirlerini dergilerde ya da kitaplarda yayımlama olanağına kavuşmuşlardır.

Kasım 1973-Ekim 1974 aylarını kapsayan dönem içinde yayımlanan kitapların sayısı önceki yıllara göre bir hayli kabarıktır. Ancak, şiir çevirilerinde ve çeviri kitaplarında azalma olduğunu saptamış bulunuyoruz. Ozanların, bazı nedenlerle şiir yayımlamaktan kaçınmaları nedeniyle önceki yıllarda şiir çevirilerine yöneldikleri ya da dergilerin şiir bulmakta güçlük çekmeleri yüzünden çeviri şiir yayımladıkları bir gözlem olarak belirtilebilir belki de.

Dönem içinde çevirilen şiirlerin Arap, Fransız, Amerika, Güney Kore, Japon, Yugoslav, İsveç, Şili şiirleri olduğunu biliyoruz. Yayımlanan şiir kitapları da Filistin, İspanyol, Yugoslav ve Yunan şiiriyle ilgilidir.

Olaylar

Cumhuriyetin 50'nci yıldönümü nedeniyle bazı şiirsel çalışmalar bu dönemi de ilgilendirmişler. Önceki dönemle ilgili olanları geçen yılki yazımda belirtmiştik. Bu dönem içinde, açılmış olan bazı yarışmalar açıklandı. Ege Üniversitesi tarafından açılan yarışma bunların en ciddisidir denilebilir. Suut Kemal Yetkin, Mehmet Kaplan, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Külebi ve Rüştü Şardağ'dan oluşan seçiciler kurulu birinciliği Ayhan İnal'ın «50. Yıl Türküsü» adlı şiirine vermiş, ikinciliği Aydın Yalkut'un «Merhaba 50. Yıl» ve üçüncülüğü de Mes'ut Tarcan'ın «50. Yıl Türküsü» şiirleri almıştır.

Dergilerde pek az sayıda değerlendirme yazıları yayımlanmıştır. Şiirin üzerine yazılan yazıların ateşle oynamak gibi bir niteliği olduğundan, konuya fazlaca eğilen olmamıştır denilebilir. Dergi sahipleri de bu zor durumu bildiklerinden olacak, konuya bir yaklaşım denemesi niteliğindeki yazımızı, bu zorunluluk nedeniyle, **Mülkiyetliler Birliği Dergisinde** yayımlamak olanağını bulabildik. (sayı 33).

Televizyonda toplam olarak bir saatlik bir program yapılmış, çeşitli etkenlerin rol oynadığı bu program üzerine sağdan ve soldan bir çok ses duyulmuştur. Kendisinden sözedilen sanatçılar kadar sevdikleri adın anılmamasından öfkelenen şiir severler geniş bir kampanya açmışlardır. Bunu bir sirk gösterisi niteliğinde görenler bile çıkmıştır. Şiirden başka konuya değinmemekle televizyon yöneticilerinin bu konuda yüreklilik gösterdikleri söylenebilir. Radyo ve televizyonda şiirin her görünüşünde görülen bu aykırı davranışlar yüzünden ozanların bu konuda geniş olanakları daha çok beklemeleri gerekir kanısındayız. Bazı sanatçıları tanıtmak için yapılan prorgamlara karşı yazı ve sözler de bu görüşümüzü destekleyen en büyük ve yeni kanıtlardır.

Temmuz ve Ağustos aylarında zorunlu bir nedenle girişilen Kıbrıs Barış Harekâtı da şiirimizde bir olay olarak belirtilebilir. Dergi ve gazeteler, bu konuda yazılmış şiirlere

sayfalarını açmışlardır. Hürriyet Gazetesi ise bir yarışma düzenlemiş ve bu yarışmayı Adnan Ardağı «Kıbrıs Destanı» Celâl Ertuğay da «Kıbrıs'a Koçaklama» adlı destanları ile kazanmışlardır. İkinciliği Maksut Doğan, Üçüncülüğü de Hayrettin Gürsoy ile Mesut Akça almışlardır. Birinciliği kazanan destanların bu konuda yazılan en güzel şiirler olduğunu belirtmek isteriz.

Bu dönem içinde Dağlarca Yugoslavya'da önemli bir şiir ödülü kazanmıştır. Altın Çelenk ödülünü kazanan Dağlarca'nın bu ödülü bir törenle verilmiş ve bu törende Türkiye'li bazı sanatçılar da bulunmuştur.

Bu yılın Türk Dil Kurumu şiir ödülünü **Tutuklunun Günlüğü** adlı kitabı ile Atilla İlhan kazanmıştır. 26 Eylül günü ödülü verilirken konuşan İlhan, ödüllerin yararı ve zararı üzerinde durmuştur.

İsmet İnönü de Aralık ayının son günlerinde ölmüş ve bu ölüm bazı sanatçıların bazı şiirler yazmalarına neden olmuştur. Yıl içinde bir de **İnönü Şiirleri Anatolojisi** yayımlanmıştır.

Ölümler

Dönem içinde bazı ozanlarımız aramızdan ayrılmıştır. Dönemin başlarında, 8 Kasım 1973'de Faruk Nafiz Çamlıbel, bir vapur yolculuğu sırasında gözlerini bu dünyaya yummuştur. Çamlıbel'in ölümü, gelenek üzere, bazı yazıların yayımlanmasına vesile olmuştur. Özellikle Hisar ve Varlık dergileriyle Akademi'de görülen bu yazılarda yaşamı ve sanatı üzerinde durulmuştur.

23 Ocak 1974 günü Hamit Macit Selekler ölmüş ve son yıllarda pek az şiir yayımlayan bu ozanımız için de bazı yazılar yayımlanmıştır.

Kendi yalnızlığı içinde yaşamını sürdüren Celâl Sılav da 7 Eylül 1974 günü aramızdan ayrılmıştır.

Bazı dergilerde şiirleri yayımlanan genç sanatçı Arkadaş Z. Özger'in 5 Mayıs 1973 tarihinde öldüğünü dönem içinde yayımlanan kitabından öğreniyoruz. Geç kalmış bu olayı da burada belirtmek istedik.

Başka olaylar

Çeşitli yabancı ülkelerin dergilerinde Türk şiirine yer verilmiş ve bazı ülkelerde Türk şiiri ile ilgili antolojiler dü-

zenlenmiştir. Bulgaristan ve Azerbaycan'daki anatolojileri burada sayabiliriz.

Türk şiirini inceleyen özel bir kitap bu dönemde yayımlanmamıştır. Cahit Öztelli'nin üç halk ozanı hakkında yazdığı ve Milliyet Yayım olarak çıkan kitabını anabiliriz burada.

Agâh Sırrı Levend'in büyük bir girişiminin ilk ürünü olan **Türk Edebiyatının Kaynakları** adlı kitabı özellikle anmak isteriz. Türk edebiyatının yerli ve yabancı bütün kaynaklarını belirten bu kitabın öteki ciltlerinin de bir an önce yayımlanmasının edebiyatımız bakımından önemine değinmekteyiz.

Şiir üzerine yazılan kitapları bir başka yazarın incelemesi gelenek olduğundan bunları ayrı ayrı belirtmek istemiyoruz. Unuttuğumuz ya da belirtmekte yarar görmediğimiz olaylar için özür dilerim.

I. DERGİLERDE VE GAZETELERDE ŞİİR

Dönem içinde, gazetelerde şiir yayımının oldukça azaldığını saptamış bulunuyoruz. Cumhuriyet ve Kıbrıs olayları ile ilgili olan bazı şiirlerin gazetelerde (Barış, Hürriyet gibi) yayımlanmasını belirtmekten ileri söyleyeceğimiz bir söz yoktur. Bunların da çoğunun ilkel bazı söyleyişler olduğunu söylemeliyiz. Hürriyet Gazetesi özel bir destan yarışması açtığından Kıbrıs Konusunda gelen destanlar arasından seçilenlerin başarılı olduğunu yukarıda da belirtmiştik.

Dergilerde yayımlanan şiirlere geçmeden önce **Varlık Yıllığı**'nı anmak istiyoruz. Ancak, burada yayımlanan şiirlerin hepsinin başarılı olduğunu söyleyemeyiz.

Dergilerde yayımlanan şiirlerde İkinci Yeni olayının izlerini pek az görmüş ve izlemiş olduk. Bu anlayışın eski biçimsel deneylerinin yeni özlere uygulanmak istendiği görülmüştür. Fakat, genellikle, yenilenememiş ustalıkların ve sağlanmış kolaylıkların üretimine giden çoğaltmaların geniş bir yer tuttuğunu çekinmeden belirtebiliriz. Bazıları, kendilerine özgü dizge mekaniğini bir kalıp gibi her öze uygulamak yöntemini seçmişlerdir. Ortalama etkilerle ve sloganlarla şiir yazmak genel bir kanı olarak alınmıştır. Bazı gerçekleri

ve usta sanatçıların yorumlarını ele alıp sıralamak, bazı simgelere ve imgelere başvurarak kaba felsefe yorumlarına gitmek, sanata yeni özler getirmeksizin okurların İlkel ve çok kez de güncel duygularını okşamaya çalışmak ve ustaların ardından gitmekle şiire ulaşılacağını sanarak şiir yazmakta direnmek şiire bir şey katmamıştır. Diranas'ın dediği gibi, varılan her duvarın ardında da bir şey olacağını düşünmekle şiire varma olanağı sağlanabilir kanısındayım. Bu dönem içinde, kuru bir söyleyiciliğin birtakım eğilimini saptamakla mutlu bir dönemin eşiğine varmış olduğumuzu açıklamak isteriz.

Bu dönemdeki şiirlerin ana konuları toplumumuz ve toplumumuzun insanı olmuştur. Doğa-insan-toplum ekseninde gelişen şiirimizde tüm bireysel konuların işlendiği gibi toplumun ve toplum içinde insanın değerlendirildiği de dikkati çekmiştir. Fakat, hapis yaşamı ve bununla ilgili yaşam oldukça fazla şiir yazılmasına neden olmuştur. Güncel heyecanlarla yazılan bu tür şiirlerin, bugünkü yaşamda bir edinti olarak yer alacağı daha güzel ve başarılı şiirler için deneme niteliğinde olduklarını belirtmek herhalde fazla kötümserlik ve hakbilmezlik, sanattan anlamazlık sayılamaz.

Dergilerin **Kasım 1973** ayında yayınlanan sayılarında anabileceğimiz şiirler şunlardır: Hisar dergisinde İsmail Gerçeksöz'ün Cumhuriyet'in 50. yılına şiiri; **Soyut**'dan Nihat Ziyalan'ın Mahpus, Mehmet Taner'in Nisan Şiiri, Alâattin Soykan'ın Baş Konan Sazın Ağıdı; **Varlık**'dan Dağlarca'nın Mustafa Kemal Derki: **Yansıma**'dan Başaran'ın Çağrılmamış İşçi, Arife Kalender'in Biz Ölür müyüz, Metin Demirtaş'ın Gidenlere, Aydın Yalkut'un Kavuşturma; **Yeni A**'dan **Hilmi Yavuz**'un **Torlak Kemal**, Ergin Günce'nin Eski Şiir; Yeni Dergi'den Ömer Faruk Toprak'ın Bir Temmuz Sabahı, Edip Cansever'in Yer Değiştiriyor Korku; **Yeni Ufuklar**'dan İlhan Berk'in Halikarnas Balıkçısı adlı şiirleri.

Aralık 1973 ayında yayımlanan şiirlerden ise **Hisar**'dan Nüzhet Erman'ın Aşiret Günlüğü; **Varlık**'dan Behçet Necatigil'in Bir Albümde Resimler, Oktay Tuncer'in Temmuz Güneşleri ve Necati Cumalı'nın Çoğul; **Soyut**'tan Halil İbrahim Bahar'ın Söyleşi, Yabancı; **Yeni A**'dan Refik Durbaş'ın Hücremde Ayışığı, Hilmi Yavuzun Börklüce, Özdemir İnci'nin Salı Günü Ülker Gelecek; **Yeni Dergi**'den Şükran Kur-

dakul'un Nasıl Olsa, Erdal Alova'nın Oktavia Paz'a Övgü anılabilir.

Ocak 1974 sayılarından ise **Hisar**'dan Ayhan Kırdar'ın Yağmur, İlhan Geçer'in Bestelerin Diliyle; **Soyut**'tan Mehmet Taner'in Erken Ağıt; **Türk Dili**'den Oya Aker'in Çimen Seren; **Yeni Dergi**'den Behçet Necatigil'in Cenazelere Gitmek, Turgut Uyar'ın Kıştan Kalan Soğukluk, Ahmet Oktay'ın Ekim Şiirleri, Şükran Kurdakul'un Oradaki ve Erol Çankaya'nın Dağ Yanığı adlı şiirlerinin adlarını verebiliyoruz.

Şubat ayında yayımlanan şiirler arasından da **Hisar**'daki Yahya Akengin'in Daha Kimselere Anlatamadım, Nüzhet Erman'ın Kul; **Soyut**'tan Halim Uğurlu'nun Yaşadıkça; **Türk Dili**'nden Dağlarca'nın Eylem, Sabahattin Kudret Aksal'ın Dörtleme; **Varlık**'daki Zeki Kuruca'nın İstanbul Çiçeği, Başaran'ın Trakyalı Orpheus; **Yeni A**'daki Refik Durbaş'ın Beni Dağlar Emzirir, Süreyya Berfe'nin 23 Eylül Geceyarısından Önce, **Yeni Dergi**'deki Necatigil'in Tutî, İlhan Berk'in Homeros'un Elyazısı ve **Yansıma**'daki Ceyhun Atuf Kansu'nun Arama adlı şiirlerini anmak istiyoruz.

Mart 1974 ayındaki dergilerde yayımlananlardan **Hisar**'da Mustafa Necati Karaer'in Ağır Sular Yorgunuyum, Mehmet Çınarlı'nın Sevince Yol Bulalım, Vehbi Ediboğlu'nun Soyutlama; **Türk Dili**'nde İsmet Kemal Karadayı'nın Devingen; **Varlık**'da Aksal'ın Uzakta Göründü, Osman Türkay'ın Her Gece Sularda; **Yansıma**'da Kansu'nun Yurttaş Ozan **Yeni A**'da Kemal Özer'in Görüşmeci, Sennur Sezer'in Dağlar Bekliyor; **Yeni Dergi**'de Necatigil'in Kuru Çay, Ömer Faruk Toprak'ın Keder Saati, Veysel Çolak'ın Toros Dağları'nda Bir Delikanlıya Mektup anılabilir burada.

Nisan ayında yayımlanan şiirlerden belirtmek istediklerimiz de şunlardır: **Türk Dili**'nden Aksal'ın Zaman Mavi Kuşla, Mehmet Salihoğlu'nun Dost Yabancı, Ali Püsküllüoğlu'nun Kış, Feriha Aktan'ın Mut; **Varlık**'tan Kansu'nun Kar Yıldızı Ağıtı, Muşmula Ağacı; **Yeni A**'dan Kemal Özer'in Analar, Ergün Günce'nin Sen Nerdesin Yargıçlar Nerde; **Yeni Dergi**'den Başaran'ın Nöbet, Süreyya Berfe'nin Hayat ile Şiir, Barış Pirhasan'ın Barbaları; **Yansıma**'dan Kansu'nun Güneşin Elleri, Ayhan Can'ın Kalbime Kimse Zincir Vuramıyor.

Mayıs sayılarında ise **Türk Dili**'nden Kansu'nun Sayrılık

Sonu Şiirleri, Cumalı'nın Ceylan Ağıdı, Metin Eloğlu'nun Kara Sarı; **Varlık**'tan Oktay Rıfat'ın Bahar Dalı. Aksal'ın Simge, Dağlarca'nın Salt'e 20. Yıl Ağıdı, Saraç'ın Üç Çocuk Şiiri, Melih Cevdet Anday'ın Teknenin Ölümü; **Yansıma**'dan Tekin Sönmez'in Üç Türkücü; **Yeni Dergi**'den Anday'ın Lirik Şiirler anılabilir.

Haziran ayında yalnızca **Yeni Dergi**'de yayımlanan Oktay Rıfat'ın Bahçede, Süreyye Berfe'nin Mektubunu Aldım ve Erol Çankaya'nın Kasabaya adlı şiirlerini anmalıyız burada. **Türk Dili**'nden de Güiten Akın'ın Hurç adlı şiirini anıyoruz.

Temmuz ayı sayılarından **Varlık**'daki Dağlarca'nın Bir Ölünün Anıları, Oktay Rıfat'ın Ayna-Lamba ve Gece, Atilla İlhan'ın Varsağı, **Hisar**'daki Yahya Akengin'in Temmuz Dağlarına Yağmur Bekliyorum; **Yansıma**'daki Ayhan Can'ın Vuruldukça, İzzet Göldeli'nin Gün Dinerken Dağlarda, **Yeni Dergi**'deki Başaran'ın Ala Keklik, Anday'ın Lirik Şiirler anılmalıdır.

Ağustos sayılarındaki şiirlerden **Türk Dili**'ndeki Cumalı'nın Özlem, Nahit Ulvi Akgün'ün İkili; **Varlık**'daki Aksal'ın Sendin, Hasan Şimşek'in Saati Kurmak En Güzele Yeniden, Uğur Akıncı'nın Piyade; **Yansıma**'daki Halûk Aker'in Acı; **Yeni Dergi**'deki Anday'ın Pas, Necatigil'in Çömlek, Güven Turan'ın ise Uzun Bir Bekleyiş'in Ardından adlı şiirlerini anacağız.

Dergilerin Eylül ayındaki sayılarından da **Hisar**'daki Nevzat Yalçın'ın Yunan'a Gazel; **Türk Dili**'ndeki Şinasi Özdenoğlu'nun Analar ve Ozanlar, Maksut Doğan'ın Nisan Doldurur Ovaları; **Varlık**'daki Necatigil'in Dur Şimdi, Zeki Ömer Defne'nin Başparmak Dağlarında Tan, Nahit Ulvi Akgün'ün Yüz, Başaran'ın Gök Ekin ve Melih Erçin'in Boş Gün; Yeni **Dergi**'deki İlhan Berk'in Ebegümeci adlı şiirleri sejilmiştir.

Dergilerin Ekim sayılarında yayımlanan şiirler arasında ise **Hisar**'daki Erdoğan Kırboğa'nın Ahi-name, Arif Evren'in Sonra Bulamazsın Kendini; **Türk Dili**'ndeki Ali Püsküllüoğlu'nun Tüfek, At, Cahit Obruk'un Yaylar Oklar Tutsak Değil; **Soyut**'taki Özdemir Asaf'ın Bunca, Halil İbrahim Bahar'ın Yontma ve Berin Taşan'ın Elim Kesilmiş Kanıyor; **Varlık**'taki

Cumalı'nın Yaz Geçti, Alâeddin Asna'nın Kadınlar, Özker Yaşın'ın Girne Limanında; **Yansıma**'daki Kansu'nun Gençlik Halûk Aker'in Gel Otur ve **Yeni Dergi**'deki Metin Eloğlu'nun Boş adlı şiirleri anılacaktır burada.

Çeviri Şiirler :

Çeviri şiirlerin azaldığına değinmiştik. Dönem içinde Türk Dili dergisinde hiç çeviri şiir yayımlanmamıştır. Gene en çok çeviri şiir Varlık'da görülmüştür.

Çeviri şiirlerden burada anacaklarımız şunlardır:

Cesar Flaischlen'den Halûk Nurcan'ın çevirdiği Gönlümde Güneşin Olsun (Yeni Ufuklar, Kasım 73), Mahmut Dervişoğlu'den A. Kadir ile Afşar Timuçin'in çevirdiği Kimlik Kartı (Yeni Ufuklar, Kasım 73); Mateja Matevski'den Necati Zekeriya'nın çevirdiği Deniz (Varlık, Kasım 73) ve Vasko Popa'dan Geri Ver Yamalarımı (Varlık, Ocak 74) ve Şadan Karadeniz'in Vrettekos'dan çevirdiği Humma (Varlık, Ocak 74).

Lütfü S. Akalın'ın Tin-Wen Chun'dan çevirdiği Bir Kavak Ağacına Türkü (Varlık, Şubat 74) ve Talât S. Halman'ın Baba Tahir Uryani'den çevirdiği Dört Rübai (Hisar, Şubat 74), Necati Zekeriyaoğlu'nun İvo Andriç'ten çevirdiği Ne Düşünüyorum Oysa (Yansıma, Mart 74) ile Muzaffer Uyguner'in André Frénaud'dan çevirdiği Roma Büyücüsü (Varlık, Mart 74), Necati Zekeriya'nın Hüseyin Tahmisçiğ'den çevirdiği Sarraf ile Lütfü Özkök'ün Werner Aspenström'den çevirdiği Kış Masalı (Varlık, Mart 74).

Suut Kemal Yetkin'in Charles Baudelaire'den çevirisi Geçen Bir Kadına ile Talât S. Halman'ın Uryani'den çevirdiği 15 rübai (Varlık, Nisan 74); Cavit Yamaç'ın Stefan Baciu'dan çevirisi Gurbetçi Ozanın Usta Kuşu (Hisar, Mayıs 74). Gürkal Aylan'ın Anna Akhmatova'dan çevirisi Karar (Yeni Dergi, Temmuz 74), Talât S. Halman'ın Diana Chang'dan çevirisi İkinci Doğa (Varlık, Temmuz 74) ve Necdet Bingöl'ün Desbordes Valmore'dan çevirisi Ayrılan Sevgililer (Hisar, Ağustos 74), Ülkü Tamer'in Erik Stinnus'dan çevirisi Avrupa Uzaklarda (Yeni Dergi, Eylül 74), Melih Erçin'in Koreli Ko İn'den çevirisi Küçük Munyl Köyü ile Talât S. Halman'ın W.S. Mervin'den çevirisi Mayısta Buz Tabakası (Varlık, Ekim 74).

Özellikle üzerinde duracağımız bir konu da **Edebiyat** dergisinde Nuri Pakdil'in fransızca aracılığı ile Arap şiirinden çevirip yayımladığı şiirlerdir. Değişik siyasal sınırlar içinde yaşayan Süleyman el-Issi, Nureddin Semud, Unsî el-Hâc, Ahmed Abdulmuti Hicâzî, Abdülkâsem Kerri, Nazik el-Melâike, Tevfik Sâyığ, Ahmet Şevki, Tâc el-Sır Hasan, Bülent Haydarî, Şevki Bağdadî. Mustafa Fersî, Abdülvahab el-Beyatî Muhammed Mâgût'dan çeşitli şiirleri belirtmeliyiz.

II ŞİİR KİTAPLARI

- Her insanın bir öyküsü vardır...
Ama her insanın bir şiiri yoktur. -
Özdemir Asaf

Özdemir Asaf'ın, Soyut dergisinin Ekim 1974 tarihli sayısında yayımlanan yukarıdaki iki dizesi bilinen bir gerçeği şiirleştirmiştir. Dergilerde yayımlanıp ya da pek az olasılıkla yayımlanmadan kitaplara giren, kitapları oluşturan şiirlerde bu iki dizenin gerçeğini iyice araştırmak gerekir. Öykü, şiir değildir ve herkesin öyküsünden herkes şiir çıkaramaz ortaya. O öykü, öykü olarak kaldıkça şiirleşemez, türküleşemez, 1974 döneminde yayımlanan sayısız kitapta bu gerçeğin gözden kaçırıldığı izlenmiştir. Bunların yanısıra görülen şematizmin, mekanikliğin izlerini taşıyan kuru dizeler için de aynı şeyi söylemek isteriz.

1974 yılında yayımlanan şiir kitaplarının sayısı oldukça çoktur. 1083 sayılı Af Yasasının getirdiği özgürlük ortamı bir çok kitabın yayımlanması sonucunu doğurmuştur denilebilir. Yayımlanamayan ve böyle bir ortam olmasaydı yayımlanamayacak olan şiirler ve kitaplar bu dönemde yayımlanma olanağına kavuşmuştur.

Toplumsal şiirin ürünleri olan kitaplar yanında kişisel sorunlara dönük şiirlerden oluşan kitaplar görülmüştür «bu dönemde. Ahmet Muhip Dranas'ın 40 yıl boyunca yazdıkları bir kitapta toplanmış, Dağlarca ise çocuk şiirlerini iki ayrı cilt olarak yayımlanmıştır. Lorca'nın bütün şiirleri de sait Maden çevirisi olarak dilimize kazandırılmıştır.

Burada, Kasım 73-Ekim 74 döneminde yayımlanan kitaplar üzerinde kısa kısa duracağız. Dönem içinde ikinci bas-

kıları yapılan kitaplara, her yıl olduğu gibi, yer verilmeyecek tir

Şiirler: Ahmet Muhip Dıranas, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul 1974.

Bu kitapta, Ahmet Muhip Dıranas'ın bütün şiirleri yer almıştır. İlk şiirlerini Muhip Atalay imzasıyla yayımlayan Dıranas 1926 yılından bu yana şiir yayımlamaktadır.

İlk şiirlerinde bazı Fransız simgecilerinin etkisinde görünmüş ve kısa bir zamanda kendi kişiliğini bularak insan-doğa ve insan-insan ilişkileri üzerinde duran insanların barış içinde yaşamalarını içeren, doğanın sessizliği ve büyüklüğü içinde kendi benliğini bulmağa dönük arayışlara girerek Tanrı'ya ulaşan bir kişilik içinde görünmektedir. Zaman zaman tarihe dönük olması da eski çağlarda insanların daha çok huzur içinde yaşadıkları inancına bağlanabilir. Hecenin monotonluğunu kırarak, düzelerin dar kalıplarını bir yana bırakıp düşünceyi dizenin dışına bile çıkararak şiirini kuran Dıranas uyaklardan hiç vazgeçmemiştir. Kitabında, herkesce bilinen Fahriye Abla yanında Olvido, Ağrı, Elif, Maşar Dağı gibi Tanrı düşüncesine dönük geniş soluklu şiirleri de bulunmaktadır. Zaman zaman toplumumuzun dertlerine de değinerek insan düşüncesi bakımından evrenselliğe yükselebilmektedir. **Şiirler,** gerek kapsadığı zaman parçası, gerek boyutu ve gerekse içindeki şiirlerin gücü bakımından üzerinde en çok durulacak bir kitap niteliğinde görünmüştür.

Arkaüstü (Uçsuz bucaksız yaşama), Cem Yayınevi (Dağlarca dizisi), İstanbul 1974.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, son yıllarda daha çok çocuklara yakın düşecek yalınlıkta ve saflıkta şiirler yazmağa yönelmiştir. **Arkaüstü,** bu yoldaki şiirlerinden oluşan bir kitaptır. Değişik sayfa düzeni ve renkli mürekkeple baskı tekniğinin uygulandığı kitapta çevre, doğa, uzay anakonuları işlenmiştir. Yeni gün, Gövdenin Tadı Varmış, Göğün de Tadı Varmış, Kuşların Yenilmezliği, Sorulara Konmak, Seve Seve, Değişimin Ta İçi, Şimdi Kentimiz, Uzağın Yakını, İlkokulu Bitirme Bayramı, Doğaya Daha Girerken, Yeni Uydularda bölümlenen bu şiirlerde Dağlarca iyice yalın bir söyleyiş içinde görülmektedir. Dil de yalın bir görüntüdedir.

Yeryüzü Çocukları, Cem Yayınevi (Dağlarca dizisi), İstanbul 1974.

Dağlarca'nın bu kitabı birincisini tamamlar niteliktedir diye değerlendirilebilir. Başparmak, Gösterme Parmağı, Ortaparmak, Yüzük Parmağı, Serçe Parmak adlı kitapçıklardan oluşan bu kitapta Dağlarca, yeryüzünde yaşayan insanların ve insan topluluklarının çocuklarını temel alarak onların yaşamlarına, geleneklerine ve biraz da yaşamlarına ve coğrafyalarına dönük bir türküleme-öyküleme anlayışı içindedir. Dağlarca, kitabın sonundaki şiirlerinden birinde, ülkelerini yazamadığı çocuklardan özür dilemekte ve «Erişebildikçe yazacağım./Demetime katacağım hepinizin çiçeklerini./Yeryüzünü tutan bu avucun içinde» demektedir. Bütün insanları sevmenin çocuklardan başlayacağı inancı içinde yazılan bu şiirlerin süreceği anlaşılmaktadır. Kendine özgü düzen ve kurgu anlayışı içinde yazılan bu şiirlerin çocuklar kadar büyükler için de geçerli bir özü bulunduğunu belirtmek isteriz.

Bağımsızlık Savaşı, Cem Yayınevi (Dağlarca dizisi), İstanbul 1974.

Samsun'dan Ankara'ya. İnönü'ler, Sakarya Kuyuları. 30 **Ağustos, İzmir Yollarında** adlı beş ayrı kitaptan oluşan bu kitapta, Dağlarca, Bağımsızlık Savaşı'mızın bazı dönemlerini destanlaştırmıştır. Daha önceleri başka dönemlerinin de destanlaştırılması ile asıl düşündüğü bütünlük gittikçe tamamlanmaktadır.

Dağlarca, kendine özgü destan yazma anlayışı içinde, yenileşmeyen bir ustalıkla yazmıştır. Zaman zaman bütün heyecanıyle o günleri şiirin ustalığı içinde yaşamakta ve destanın kocaman kanatları ile havalanmaktayız.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1973.

Kitap O, 19 **Mayıs Destanı, Anıtkabir** adlı kitaplardan oluşmaktadır. Son ikisi daha önce de yayımlanmış olup bu kez genişletilmiş olarak okur önüne çıkarılmıştır. Buna karşılık **O** adlı kitap doğrudan doğruya Atatürk'le ilgilidir ve bütün yaşamını belirli bölümler biçiminde ve Dağlarca'nın yaratıcı gücüyle vermektedir. **O** da «Destanlarda», «10 Kasımlarda» ve «Eylemde» olarak üçe ayrılmakta ve Dağ-

larca'nın çeşitli zamanlarda yazıp bazıları daha önceki kitaplarına da girmiş şiirlerini bir bütün olarak vermektedir.

Dağlarca'nın sesini ve söyleyişini buluyoruz bu kitapta. Yeni Şürler, Oktay Rıfat,e yayınları, İstanbul

Kitaptaki ilk şiirler, daha öce yayımlanan **Şiirler** adlı kitaptakilerin bir devamı niteliğinde ise de daha sonrakilerde yeni özler görülmektedir. Yaşlanma duygularından ileri gelen bir yalnızlık hüznü, dostça seviler, doğada yeni güzellikler bularak yeniden yaşama hazzı ve eğilimi, umutlarla örülen şiirlerden sonra yer alan şiirlerde yokluk korkusunun ağır bastığı ve bu korkunun büyük bir yük olarak ozanın omuzlarına bindiği sezilmektedir. Oktay Rıfat'ın kitabında yeni biçimler denenmekte ve belirli bir hece kalıbının içinden sıyrılış oyunları görülmektedir. Böylece, belki de deyiş yoğunluğunu sağlamak çabası içinde ve konu yoğunluğuna dayanılarak şiire varılmaktadır. Tarihe ve tarih içinde oluşup bize kadar gelebilen bazı olay ve efsanelerdeki gerçeklere yaslanan Rıfat, bu büyük boşluk içinde insanın hiçliğini belirtme amacındadır da denilebilir.

Beni Öp Sonra Doğur Beni, Cemal Süreya, e Yayınları, İstanbul 1973.

İkinci Yeninin üsta ozanlarından sayılan Cemal Süreya, bir kıralın düşsel erki ve mutluluğu içinde, bir kıralın önüne getirilen her türlü bolluktan doğan umursamazlık içinde görünmektedir. Cinsel konulara fazlaca yaklaşmasında bir kıral edası, bir hükümdar tavrı sezilmektedir. Çok değişik, renkli ve güzel imgelere ve görüntülere yaslanan şiirinde zaman zaman önsöz niteliğine ulaşan deyişler de görülmektedir. Süreyâ, halkın içine girdiği zamanlarda ise kırallığını unutup onlar gibi bakabilmektedir çevreye. Ancak, hallın içinde bile kendi düşüncelerine ve içine kapanık kalmakta, duyduklarını kendi yaşayıp gitmekedir. Kalın Apdal, Türkü, Çeşme-Küçük Kız-Ozan ve Öbürleri, Onlar için Minibüs Şarkısı gibi şiirlerinde «halka karşın kendini» bulduğumuzu söylemeliyiz

Özgürlük İçin Ölmek, Şinasi Özdenoğlu, **Eroğlu Yayınevi**, Ankara, 1974

Bütün ömrü boyunca insanlarının mutluluğu ve özgürlüğü uğrunda savaşan ve bu savaşın şiirini yazan Özdenoğlu, **Vatanım İçin** adlı kitaptaki şiirlerinin bir devamı olan bu kitaptaki şiirlerinde de aynı kimlikte görülmektedir. Bütün insanların barış içinde yaşaması ve insan sevgisi bütün boyutlarıyla girmiştir şiirine. 1960 yılının karanlık günlerinde yazdıkları ile yabancı ulusların özgürlükleri için yazdıkları aynı heyecanın ve anlayışın ürünleridir. Tok ve gür bir sesle yazılan bu şiirlerde Özdenoğlu'nun kendine özgü şiirini buluyoruz.

Bir Yeni Dünya Kurmuşum, Mehmet Çınarlı, Hisar Yayını, Ankara 1974.

Eski kitaplarından seçilmiş şiirlerden oluşan bölümlerin de yer aldığı bu kitabında, Çınarlı, bilinen ustalığını sürdürmektedir. Aruz kalıpları içine yeni özler koyarak yeni bir dünya kuran Çınarlı, geleneğe dönük ve onun bir çok kurallarına sıkı sıkıya bağlıdır. Eski kitaplarından seçtiği şiirlere yenilerini de katarak oluşturduğu bu kitabındaki şiirlerinde de aynı çizgide görülmektedir.

Hçin Hürriyet Hem Ekmek, Nüzhet Erman, Ankara 1974.

Nüzhet Erman, ilk şiirlerinin toplandığı **Yeşil** (1945) adlı kitabından bu yana özde değilse de söyleyişte büyük değişiklik göstermiştir. **Anadolu 1970** adlı kitabındaki şiirleri ile girişti yeni söyleyiş biçimi bu kitabında da sürmektedir. Erman, Anadoluyu ve insanlarını dünü ve bugünü ile vermekte; özgürlük, toplumsal güvenlik içinde yaşayan sağlıklı ve kültürlü bir insan özlemi duymaktadır. Zaman zaman acı bir gerçekçiliğin ve eleştirinin çok güzel örneklerini buluyoruz kitapta. Erman, Anadoluyu ve insanını bugünkü çaresiz durumda bırakanları acı bir dille alaya almakta ve onları yermektedir. Erman'ın, zaman zaman sığ bir söyleyişe düştüğü görülmektedir. Şiirine gölge düşüren bu durumdan kurtulacağını umarız.

Tutuklunun Günlüğü, Attilâ İlhan, Bilgi Yayınevi, Ankara 1973.

Son yıllardaki bazı olaylar nedeniyle ozanlarımız belirli konulara, yaşadıkları bazı olaylara şiirlerinde geniş yer vermişlerdir. Attile İlhan da son günlerin bu güncel sorunlarına eski yılların olaylarını odak noktası alarak bakmakta ve böylece bu kitaptaki şiirler ortaya çıkmış bulunmaktadır. Sağlam temellere dayanan bir şiir anlayışı bulunan İlhan, neyi nasıl şiirleştireceğini iyi bilmektedir. Eski bazı sözcüklerin ve deyimlerin çağrışım güçlerinden yararlanan ozanın bu son kitabında bunlardan bir ölçüde kaçındığı gözlenmektedir.

Kitap, Türk Dili Şiir Ödülü'nü kazanmıştır.

Kelepçemin Karasında Bir Ak Güvercin, Hasan Hüseyin, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974.

Hasan Hüseyin, eriştiği bir ustalık düzeyinin boyutları içinde son yıllarda yaşadığı tutukluluk günlerinde esinleri ile özgürlük sorununu genişliğine şiirleştirmektedir. Gereksiz yinelemelerin sığlığından sıyrılma eğilimi görülen bu şiirlerde, özgürlüğü kısıtlayanlara karşı duyulan öfkenin ve kinin izlerini buluyoruz. İnsanın insana karşı gereksiz sertliğini ve tutukluk evlerinin kötü ve karamsar havasını yansıtan şiirler arasında gerçekten başarılı olanlar yanında bir anlık duyguyu yansıtmak için yazılmış ve vazgeçilememiş şiirlere de rastlamaktayız. Kitabı, bir tutukluluk destanı olarak niteleyebiliriz.

Mor, Cengiz Bektaş, Cem Yayınevi, İstanbul, 1974.

Cengiz Bektaş. Anadoluya başka bir açıdan, sanat ve doğa açısından bakmaktadır diyebiliriz. Doğa ile sanatın bir aradalığından doğan görkemli görünüş ve bu görkemli görünüş içinde insan **Mor**'daki şiirlerin özüdür. Bektaş, doğanın güzelliği içinde sanat yapıtlarını yaratan ve doğayı daha da anlamlaştıran ve süsleyen insana hayranlık duymaktadır. Derin bir sezginin ve duyarlığın imbikten süzülürcesine türküleştirildiği bu şiirlerde başarılı bir sanatçı olarak selâmlıyoruz Bektaş'ı.

Sonrası Kalır, Edip Cansever, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

Kendine özgü ve değişik bir estetik anlayışı içinde, Cansever, en umulmadık duyuların, bilinmeyen duyguların ve an-

ların şiirini vermemiştir bu kitabında. İçinde yaşadığı günlerin şiirini, güncellikle hiç bir ilişkisi yokmuş izlenimini uyandırarak ve buna özel bir özen göstererek yazmıştır diyebiliriz. «Unutup birden zamanı ve yeri/Onunla bir günü kutluyorum coşarak/Onunla bir günü kutluyoruz sanki» dizelerini burada anmalıyız. Bize öyle görünüyor ki, bu dizeler onun bildirisinin bir özetidir.

Toplandılar, Turgut Uyar, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

Turgun Uyar da kendine özgü bir estetik anlayışı içinde 1970/73 döneminin olaylarını güncelliğin katı kalıplarından sıyırarak şiirin ölümsüz kalıbı içine dökmüştür. Değişen bir ton içinde bu dönemin destanını yazmıştır. Şiirin bol aydınlığında ve ayrıntıları bile ortaya koyan keskinliğinde son dönemin şiirini buluyoruz kitapta.

Sıragöller, Ülkü Tamer, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

Tamer, çocuksu bir eda ve dağınık söyleyiş içinde insanın yaşamına eğilen bir sanatçı olarak görünmektedir bu kitabında. İnsanın geçmişi ve bugünü içindeki macerasını alaylı bir dille şiirleştirmiştir. «Giyotin» adlı uzun şiirdeki yergi, insanlara karşı çıkanların ve insanlara türlü cefaları reva görenlerin yergisi üzerinde özellikle durulmalıdır. Tamer, kişisel konulardan toplumsal konulara geçmede ve böylece toplumun şiirini yazmada usta bir davranış içinde bulunmaktadır.

Yolculuk, Özlem, Cesaret ve Kavga Şiirleri, Ataol Behramoğlu, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

Bohramoğlu, içinde yaşadığı olayların duyarlığını açık, rahat ve kolay bir dille şiire aktarabilmiştir. Özentisiz, kendini sıkmayan, dengeli bir söyleyiş içinde verilen bu şiirlerin bazılarında, olayların etkisinden kurtulamayışın sığlığı olduğuna da değinmek isteriz.

Hücremde Ayışığı, Refik Durbaş, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

Hücremdeki Ayışığı'ndaki şiirler, olayların şiirleştirilmesinden çok bunların bir iç aynada yansımasından oluşmaktadır. Mistik ve halkın geleneklerine bağlı bir temele dayanan şiirinde bu anlayış içinde bulunan toplumla, içinde ya-

sanılan zamanla bir bütünleşme bilinci ve mistikçe bir bağkaldırış sezilmektedir.

Fırtınayla, Borayla Dönemiş Arkadaşlıklar, Nihat Behram, Cem Yayınevi İstanbul 1974.

Behram'ın şiirleri, bütün dehşetiyle yaşanmış bir hapislik yaşamını yansıtmaktadır. Bu yaşamın dehşeti ve tazeliği ile yazılan şiirlerde biçim kaygısının ve söyleyişin önemsendiği görülmektedir. Yaşanmışı olduğu gibi vermek anlayışından ileri geldiğini sandığımız bu durum, şiirlerin ilk yazıldığı biçimleriyle sunulma isteğinden doğmaktadır kanısındayız. Behram'ın, zaman içinde bu şiirlerde bazı fazlalıklar bulacağı inancındayız.

Destan Türk-Mustafa Kemaller Tükenmez, Halim Yağcıoğlu, Türkiye Kemalist Yazarlar ve Sanatçılar Derneği Yayını, Ankara 1973.

Halim Yağcıoğlu, Atatürk'ün devrimlerini odak noktası alarak Türklüğün ve Atatürk'ün destanını yazmıştır. Tarihsel olaylara ve Atatürk devrimlerine Türklük açısından bakılarak yaratılan bu destanda yalın ve berrak bir şiir dili bulmaktayız.

Türke Destan, Halim Uğurlu, Yeryüzü Yayınları. İstanbul 1974.

Uğurlu, ulusumuzun destanını yaratılıştan başlayan bir çizgi içinde alıp günümüze getirmekte ve geleceğe bağlamaktadır. Bölgesel dile önem verilen destanda başarılı bir bütünlük sağlandığı gibi şiirin kendi devriminden ve iç sesinden de uzaklaşılmamıştır. Böylece, şiir yönünden de başarılı bir destan yaratılmıştır.

Zamanların Dili, Halim Uğurlu, Yeryüzü Yayınları, İstanbul 1974.

«Yaralı bir kartaldır Anadolu/İçime tüneyen/Şiirimi ve kendimi acısından özümlediğim» dizeleri, Uğurlu'nun bu kitabındaki şiirlerin bir özetlemesidir. Anadolu insanının şiirini çeşitli yönleriyle veren Uğurlu, zaman zaman kesik bir söyleyiş içinde görülmektedir. Özel bir yapı ve biçim yeniliği olarak niteleyemeyeceğimiz bu kesinliğin şiirine bir gölge gibi düştüğü söylenebilir. Uğurlu, toplumculuk savına yas-

lanmadan toplumsalı veren bir sanatçı olarak değerlendirilmelidir.

Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz, Afşar Timuçin, Kendi Yayınları, İstanbul 1974.

Timuçin'in kitabında kendini toplumun içinde bilen bir bireyin türküsünü buluyoruz. Buradaki insan, «kendini hem toplumsal varlık olarak kendi toprağında ve bütün dünyada, hem bir tek kişi olarak birşeyselliğin bütün derinliklerinde yaşayan insandır hem bir savaşçı hem bir düşünürdür.» Şiirinde sert, yadırgatıcı, hoyrat ve kalın çizgili bir hava. dan çok herşeyi yumuşak bir dille söyleme eğilimi görülmek. tedir. Toplum içindeki çatışmalardan, kavgalardan duyulan eziklik bir hoggörü ile karşılanmakta ve kültürün verdiği bilinçli bir bilgelik tavrı içinde herşeye değişik bir açıdan bakılmaktadır. Bu nedenle, bu kitaptaki şiirleri bir bilgeliğin Kişiliği» üzerine yazdığı bir yazı (s. 7-45) bulunan kitapta, ürünleri olarak değerlendirebiliriz.

Güvercinim Uçar mı?, Rıfat Ilgaz, İstanbul 1974.

Başlarafında F'ahir Onger'in «Rıfat Ilgaz'ın Sanatçı Ilgaz'ın son yıllar içinde yazdığı şiirler bulunaktadır. İnsanı insanın ve ulusları da ulusların sömürüsüne başkaldıran bir öze dayanan şiirlerde halkın dili ve kültürünü de bulmaktayız. Her türlü sömürüye karşı çıkışın, başkaldırışın şiirini bulmuyoruz bu kitapta.

Mapusanemden Şiirler, Hasan İzzettin Dinamo, May Yayınları, İstanbul 1974.

Eski yıllarda yaşanmış tutukluluk günlerinin izlenimlerini ve o günlerdeki yaşamın güncel notlarını içeren kitapta dağınık bir söyleyiş görülmektedir. Bir ormanın içinde yapayalnız kalmış bir insanın çevresinde gördüğü herşeyi bir teype saptamasına benzer söyleyiş de diyebiliriz buna. Bu dağınık, belki coşkulu da diyebileceğimiz söyleyiş içinde şiirden uzak bir hava da bulunmaktadır. Önsözde, «Eyüb peygamber çile ve çabası» içinde bulunduğu belirtilen Dinamo'nun, şiiri karşısında «Eyüb peygamber sabrını,» göstermesini beklerdik.

Yaşadığımız Günlerin Şiirleri, Kemal Özer, Hobara Yayınları, İstanbul 1974.

Güncel olayların şiire konu olması üzerinde uzun uzun yazılar yazıldı. Kemal Özer, bütün bunları bir yana bırakıp kimi yurt ve dünya olaylarını kendi dünya görüşü açısından değerlendirmiş ve şiirsel bir kaygıyla bir öz olarak almıştır. Bir yılın önemli bazı olaylarına böylece eğilen Özer, bu olayların güncelliği arkasındaki gerçekleri sezdirme çabası içindedir ve zaman zaman da şiirsel yeteneğiyle şiirin gücünü ortaya koyabilmektedir.

Dost Dost İlle Kavga, Enver Gökçe, Yücel Yayınları, İstanbul 1973.

Şiirini halk türkülerine, halk ozanlarının deyişlerine dayanan ve bunların devingenliğinden ustaca yararlanan Gökçe'de yiğitlemelerin ve güzellemelerin ustaca uyarlanışını buluyoruz. Emperyalizme ve faşizme başkaldırma niteliği gösteren bir özün yer aldığı şiirleri bu özellikleriyle bir başkaldırma şiiri olarak nitelendirilmelidir. Bu özü, belirli bir anlayışın kurallarını da gözönünde tutarak halk şiirinin ve deyişlerinin bütün incelikleri ve halk dilinin bütün şiirsel sözcükleri ile yoğurup şiirleştirmiştir.

Şiirler, Arkadaş Z. Özger. Nadas Yayınları. İstanbul 1974.

Genç yaşında ölen bir ozanın şiirlerini kapsayan bu kitaptaki şiirlerin bir bölüğü bir arama döneminin ürünleri olarak değerlendirilmelidir. Bir bölüğü ise kendini bulusun ürünleri olup günlük çalkantıları dile getiren ve toplumcu şiire, devrimci şiire dönük şiirlerdir. Değişik biçim ve ton denemelerinin yapıldığı bu ürünleri yarım kalmış bir ömrün, gittikçe bilinçlenen bir gençlik duyarlığının şiirleri olarak niteliyoruz.

Sevgi Duvarı, Can Yücel Sander Yayınları, İstanbul 1974.

Toplumun içinde bulunduğu çalkantılardan üzüntü duyan, insanın insanı kemirmesi yerine sevmesi gerektiğine inanan bir ozanın zaman zaman ılıman, zaman zaman da acı yergilere açık şiirlerini içeren bu kitapta Garip akımının kısa ve nükteli şiirlerini de bulmaktayız. Argonun da fazlaca kullanıldığı bir türkçe ile yazılan şiirlerde renkli bir dil bulmaktayız.

Bir Siyasinin Şiirleri, Can Yücel, Konuk Yayınları, İstanbul 1974.

Sevgi Duvarı'nın 1950-74 döneminde yazılan şiirleri kapsaması yanında bu kitap 1972-74 dönemindeki tutukluluk şiirlerini kapsamaktadır. İnsan insanın kurdudur özsözü bu kitaptaki şiirlerin bir bakıma özü sayılmalıdır. Bazıları Sevgi Duvarı'nda da yer alan bu şiirlerdeki dil de renkli argo sözcüklere dayalıdır. Can Yücel, bir yandan hapishane izlenimlerini yansıtırken öte yandan da bozuk bir düzen içindeki toplumda yaşayan insanın alınyazısını şiirleştirmiştir. Özgürlüğü elinden alınmış bir insanın özgürlüğe övgüsü de diyebiliriz bu şiirlere. Şiirlerde değişik bir deyiş ve ses yanında değişik biçim uygulaması da görülmektedir.

Kitaptaki şiirler, bozuk düzen ve yöneticilerin yergi şiirleridir.

Karşı Yazgı, Özdemir İnce, Dost Yayınları, Ankara 1974.

İnsana karşı davranışların yergisi olan ve toplum içinde acı çeken insanın yürekliliğini dile getiren şiirlerin yer aldığı kitabında İnce, sanatı bakımından bir atılım yapmıştır. Gereksiz ayrıntılardan ve sözcüklerden arınan, gerekli olanı içeren bir şiiri buluyoruz kitapta. Hitabete kaçmayan derinliği fazla olan toplumsal bir şiirin güzel örneklerini buluyoruz kitapta. Her yönden dengeli ve başarılı şiirlerdir bunlar.

Hicret, Akif İnan, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara 1974.

Metafizik anlamda soyut bir özün şiirleştiği bu kitapta ruhun tutsaklığından kurtarılması ülküsü gibi bir duygu da sezilmektedir. Kişinin duygularından, kendi iç yaşamından çıkarılarak bir bilim aracı durumuna sokulduğu; insanın kendinden uzak ve kendi bütünlüğünden, kendi varlığından habersiz olduğu, inançların, geleneklerin, değer yargılarının karmakarışık olduğu toplumsal çalkantıların içinde bireyin ve ruhun tutsaklıktan kurtarılması düşünülmelidir. İşte Hicret'teki şiirler, böyle bir düşüncenin ürünleridir. Çoğu uyaksız gazel biçiminde yazılan şiirlerde sözcüklere önem verilmiş ve dengeli bir söyleyiş sağlanmıştır.

Kuşluk Saatleri, Ebubekir Eroğlu, Yenisanat Yayınları, İstanbul 1974.

Eroğlu, fizikötesi inanışları olan insanların ilişkileri ve toplum yaşayışları üzerine kurduğu şiirlerinde mutluluğu arayan, yaşayarak ölen somut bireylerin dünyasını dile getirmektedir. İnsanları en olağan halleriyle sevmekten haz duyan bir anlayış içindedir.

Yılan Uykusu, Özel Arabul, Sesimiz Yayınları, Ankara 1974.

Yılan Uykusu'nda insan gerçeğini, tükenmeyen sevgilerin, içten titreşimlerin izlerini buluyoruz. Şiirin kalıplanmasında, biçimlere kavuşturulmasında henüz ustalaşmış değildir. Bazı izlenimlerin, anlık duygulanmaların çevresinde geliştirmek istediği şiirlerde bazı örgü bozuklukları görülmektedir. İnsanı bir bütün olarak yorumlamaya çalışmakta ve insanın kendisiyle çatışmasını başarıyla şiirleştirmektedir.

Kentin Ötesi, Rasim Özsoy, Güney Yayınları, İstanbul 1974.

Kentin Ötesindeki insanların toprak kavgasını değişik bir destan biçimi içinde ele alan Özsoy, bu insanların dramını şiirsel bir katkıyla dile getirmiştir. İnsanımızın toprak kavgasını destanlaştıran başarılı bir kitaptır bu.

Atatürkçe, Cahit Obruk, Ankara 1974.

Cahit Obruk, çeşitli zamanlarda Atatürk için yazdığı şiirleri toplamıştır kitabında. Kitaptaki şiirler, yaşanılan günler içinde Atatürk'e seslenişleri dile getirmektedir. Obruk, zaman zaman kendisinin ve toplumumuzun bunalımlarını odak alarak Atatürk'e yakınmakta ve onun çağını özlemini belirtmektedir. Obruk'un, süslerden uzak, içten bir söyleyişi vardır bu şiirlerde. Kitapta, Atatürk için yazılmış güzel şiirler bulunmaktadır.

Dol Kara Bakır Dol, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Bilgi Yayını, Ankara, 1974.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, **Dol Kara Bakır Dol** adını verdiği şiirlerini daha önceki kitaplarına (Yaradana Mektuplar, Karadut, Tuz, Bigüzel) giren şiirleri ile birleştirerek yeniden yayımlamış ve kitabına da, geleneğinden ayrılmayarak, son şiirlerinin adını vermiştir.

Eyiboğlu, bu son şiirlerinde bir yandan Anadolu insanının kara alınyazısına eğilmekte ve öte yandan da yaşlılıktan doğan yalnızlığın ve üzgünlüğün şiirine yönelmiş bulunmaktadır. Sona yaklaşma düşüncesi içinde, dünyaya doyamamanın bütün acısını çıkarır bir söyleyişe varmıştır. Değişik biçimler içinde bu ana-konuları veren şiirlerde geniş edintilerin ve gözlemlerinin izlerini bulmaktayız.

Bu Memleket Bizim, Nazım Hikmet, Bilgi Yayınevi Ankara, 1974.

Bu yazılarda ikinci baskılardan sözedilmektedir. Ancak, Nazım Hikmet'in şiirleri değişik bir anlayışla toplanarak yeniden basılmağa başlandığından burada anılmıştır. Bu kitapta, çeşitli kitaplarında yer alan ve ülkemizle ilgili bulunan şiirler bir araya getirilmiştir. **Memleketimden İnsan Manzaraları**'ndan da seçmeler bulunmaktadır.

Kitabın içeriği yönünden bir değerlendirme yapmadan bu diziyi belirtmekle yetiniyoruz.

Bu kitaplar dışında, tasavvuf temeline dayanan Günşin Asral'ın **Sığınış Bir Küçük Aynaya Zaman** adlı ve küçük küçük saptamaların şiirleştirilmesinden oluşan kitabı ile Mehmet Yardımcı'nın gençlik sevilerini öz alan **Sevgi Eylemi** adlı kitabını belirtmek isteriz. Anmak istediğimiz kitaplar arasında İzzet Yaşar'ın **Kanama,** Husrev Hatemi'nin **Akşam Ölmürlükçüleri** ve Bahattin Karakoç'un **Seyran** adlı kitapları vardır.

ÇEVİRİ ŞİİR KİTAPLARI

Ozanlarımızın şiir kitapları sayısında belirli bir fazlalık görülmüştür 1974 yılında. Çeviri şiir kitaplarında ise böyle bir belirli farklılıktan sözedilemez.

Bütün Şiirleri, Federica Garcia Lorca (Çev. Said Maden), Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

Lorca, ozanlarımız tarafından bolca çevrilmiş ve şiirleri de sevilmiş bir İspanyol ozanıdır. **Said Maden,** bu ünlü ozanın bütün şiirlerini dilimize aktarmıştır. Baştarafına konulan tanıtma yazısı ile 546 sayfalık bir metin oluşturan şiir-

ler, öyle görünüyor ki, dilimize aktarılırken İspanyolcadaki şiirselliklerinden epeyce yitirmişlerdir. Dergilerde parça parça okuyup haz alınan şiirlerin bile hazzına varılamamaktadır. Maden'in çabasını övgüyle karşılamalıyız. Lorca'ya bir kez daha hoşgeldin deriz.

Sunu, İzzet Sarayliç, (Çev. Necati Zekeriya,) Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

Sarayliç, Yugoslav çağdaş şiirinin ustalarından biridir. İkinci Dünya Savaşı'nın dehşetinden ürperen bir ozanın karşı koymaları olarak yorumlayabileceğimiz şiirlerinde insanların çatışmalarındaki gereksizliği dile getirir.

İçimizdeki, Vasko Popa (Çev. Necati Zekeriya), Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

Ünlü bir Yugoslav ozanı olan Popa'nın kitabındaki şiirlerin sanat gücü bakımından değerli bir yanını bulamadığımızı belirtmeliyiz. Ya çevrilen parçaların seçiminde ya da çevirisinde bize ters düşen bir yön olduğu kanısındayız.

Göl Ülkesi, Radovan Pavlovski (Çev. Necati Zekeriya), Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

İçinde yaşadığı toplumun dertlerini kendine dert edinen duyarlı bir ozan olarak görülen Radovan'ın şiirinde toplum kadar doğanın da büyük payı olduğu anlaşılmaktadır. Çağdaş bir söyleyişi olan ozanın yalın bir dili vardır.

Umarsız Penelop, Yannis Ritros (Çev. Cevat Çapan), e yayınları, İstanbul 1974.

Lirik bir dille yaşadığı toprağın şiirini yazan Ritsos'un şiiri uzun dizelerden ve birbirini izleyen imgelerden yararlandığı görülmektedir. Toplumsal ve insancıl bir özün yansıdığı şiirlerinde alışılmadık görüntüler ve dramatik bir hava sezilir.

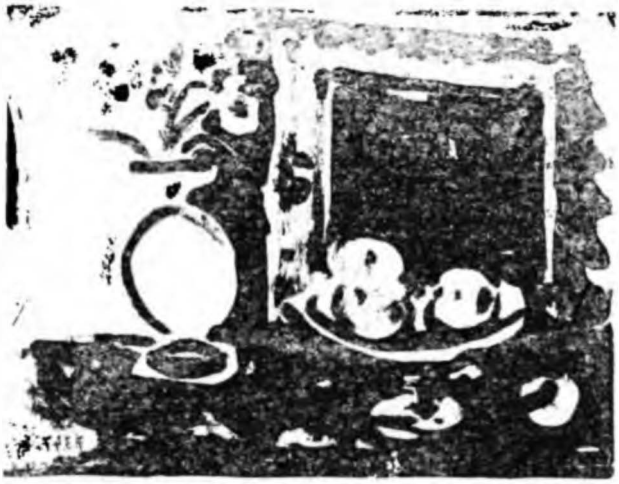
Filistin Şiiri, A. Kadir Afşar Timuçin, Antoloji, İstanbul 1974.

Filistinli savaşçıların şiirlerinden oluşan antolojide Mahmut Derviş (10 şiir), Samih El Kasım (8 şiir), Tevfik El Zeyyat (3 şiir), Fatma Tukan (3 şiir), Salim Jabran (2 şiir) ve Fevzi Abdullah (1 şiir adlı sanatçılardan seçmeler bulunmaktadır. Kitaptaki şiirlerin bir savaş, bir kurtuluş

şiiri olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle yalın bir dille yazılmışlardır ve acımasız bir söyleyiş tonu vardır.

III. Halk Şiiri

Dönem içinde, halk şiirimizle ilgili olarak belirtilecek bir kitap göremedik. İstanbul Festivali sırasında halk ozanlarının da bir kaç kez halk önüne çıktığı bilinmektedir. Konya Âşıklar Bayramı da bu yıl Ekim ayının son günlerinde alışılmış biçimiyle yapılmıştır.

Picasso: Desen

Van Dongen: Mücevherli kadın

1974'TE DENEME, ELEŞTİRİ, İNCELEME

Adnan BİNYAZAR

Toplumsal sorunların yoğun biçimde tartışılması yazınsal alanları da etkiledi doğal olarak. Bu nedenle, toplumsal eleştiri anlayışı giderek yaygınlık kazanmaktadır. Yazınsal yapıtlara, yani romana, öyküye, şiire... eğilen araştırmacılar, incelemeciler, eleştirmenler, hatta deneme yazarları, bu yapıtlardaki toplumsal yapıyı kavramaya çalışmaktadırlar. Örneğin önceki yıllarda gazete yazısıyle deneme, eleştiri arasında belirli ayrılıklar vardı. Bugün bu aranın kapandığını görüyoruz. Bir köşeyazarı bile denemenin, eleştirinin olanaklarından yararlanıyor. Deneme, eleştiri türünü sanatsal açıdan ele alan kişi de, toplumsal gerçeklerin dışında kalamıyor kuşkusuz. Böylece deneme ve eleştiri türlerinin bir yaygınlık kazandığı ileri sürülebilir. 1974'te ilgi çekici bir gerçek olarak belirdi bu.

Ancak yazın eleştirisi yönünden üzerinde önemle durulması gereken bir konudan da söz etmek gerekiyor. Toplumsal sorunlar yoğun bir tartışma alanı yaratırken, yazınsal ürünler üzerinde yeterince çalışılmıyor sanırım. Çoğu dergilerde birtakım kuramlardan söz etmek, birtakım kavramları açmak yazın sanılıyor. Özellikle son yıllarda toplumsal düşünceyi belirlemek için doğal olarak birtakım kavramlar üzerinde duruluyor. Toplumcu eleştirinin anlaşılması için kimi yapıtlardan örnekler veriliyor. Hangi yapıt bu kurama uygundur, değildir, bu da araştırılıyor. Ama bu kavramlar kuramlar karmaşası içinde asıl üzerinde durulması gereken sorun gerilere itiliyor. Son yıllarda çıkan birçok derginin buna yönelik oluşu gözden kaçmıyor. Araştırma, inceleme yapılmadan varılan bu genellemeler, aslında kuramsal bir yorum niteliği de taşımıyor. Yadsıyıcı, yok sayıcı bir tutumla Türk yazınına eğilen bu anlayışın, yazından çok felsefeye hizmet ettiğini de özellikle belirtmek yerinde olur.

1974'te atılımcı, değişik bir derginin de olmadığı görülüyor. Dergilerin çoğu başladıkları yolu izliyorlar. Dergiyi eline alan, içinde ne olduğunu kestirebiliyor. Nedense dergilerde bir duraganlık var. Bu yıl dergiler arasına katılan **Köken**, **Oluşum** gibi dergiler de belirli bir yenilik getirmedi. Ancak Suut Kemal Yetkin'in yönettiği **SED (Sanat - Edebiyat Dergisi)**, uzun incelemelere, araştırmalara yer vermesiyle ilgi çekti. **Milliyet Sanat Dergisi** ise, aralıksız 100 sayıya vardı. Çeşitlilik sağlamak için değişik yöntemler izlemesiyle kendini belli ediyor. Özellikle her sayının güncel bir konuya yer ayırması yararlı oluyor. En ilginç yanı da derginin, o hafta işlenen konuyla ilgili uzmanları arayıp bulmasıdır. Her geçen gün, değişik olanaklar yaratan derginin ilginç biçimde çıkmasında Akal Atilla ile Alpay Kabacalı'nın büyük katkılarını anmak yerinde olur.

Bu yıl, özel sayılar yönünden de sönük geçti sayılır. Kimi dergiler, yazınsal ürünlerin dışında özel sayılar verdiler. **Türk Dili dergisinin** «Mektup Özel Sayısı» ise yazınımızın büyük bir boşluğunu doldurdu. Gerek eski kaynaklardan, gerekse yaşayan kişilerden seçilen bu mektuplar, yazınımızın gelişimini yansıttığı gibi, ilginç olayların belirmesinde de etkili oldu. **Soyut**'un «Müstehçen» konusuna ayırdığı özel sayıyı da anmalıyız. **Türkiye Defteri** de Nâzım Hikmet, Kemal Tahir, Orhan Kemal gibi yazarlara özel bölümler ayırarak önemli gerçeklerin ortaya çıkmasını sağladı. Ama dergi, kuramsal tartışmaların dışına çıkarak yazınsal bir ortam yaratamadı.

Yılın ilginç görünümlerinden biri de, deneme ve eleştiri alanında gençler yerine yaşlı kuşağın yapıtlar vermesidir. Örneğin Cevdet Kudret'in Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın **Cumhuriyet Devri Türk Şiiri** adlı yapıtı üzerine yazdığı «Molla Kasım'ın 'Şiir Tahlilleri'» adlı eleştirisi, yalnızca bu yılın değil, yazınımızın en güzel eleştirilerinden biridir. Kaplan'ın kendi yargılarıyle yargılarını nasıl çürüttüğünü başarıyle gösterdi. Cevdet Kudret (**Türk Dili**, 1 mart 1974, sayı: 270, s. 470). Ayrıca Vedat Günyol, Melih Cevdet Anday, Oktay Akbal yılın en iyi denemelerini yazdılar.

1974'te Türk Dil Kurumu, gerek bilim, gerekse deneme -eleştiri dalında ödül verdi. Bilim dalında bir yazın eleştirmenin ödül alması sevindirici olmuştur. Uluslar birikimleri-

mızın değerlendirilmesiyle sanatımızın daha köklü değişimlere uğrayacağı kanısında olan Cevdet Kudret, bir araya getirdiği ortaoyunlariyle bilim ödülünü aldı. **Ortaoyunu** (İş Bankası Kültür Yayınları) adlı yapıtına yazdığı çok özgün önsüz ise, araştırdığı oyunlar hakkında ayrıntılı bilgiler veriyor.

Denemc-eleştiri ödülünü de Mehmet Doğan aldı. Denemelerinde okurun, sanatçının, çağın sorunlarını tartışan Doğan, değişik görüşleriyle 1965'lerden bu yana ilgi çekiyordu. Kendisinin «inceleme eleştiri» dediği **Tekrarın Tekrarı** (Dost Yayınları), eleştirmene ne gibi sorumlulukların yüklendiğini açıklaması bakımından ilginçtir. Doğan, ayrıca Orhan Veli, Nâzım Hikmet, Edip Cansever, Orhan Kemal, Halikarnas Balıkçısı ve Füruzan'ın sanat dünyalarına da eğiliyor bu yapıtında. «Kapitalist Çürüme Karşısında Amerikan Edebiyatı» adlı inceleme ise belki **Tekrarın Tekrarı**'nın en ilginç yazısı. Bir toplumun tavrı ile yazını arasındaki bağlantıyı aydınlatması yönünden bu konuya değişik boyutlar kazandırıyor Doğan.

Milliyet Sanat Dergisi de amatör ve profesyonel yazarlar arasında bir deneme yarışması açtı. Genç kuşaklar arasında oldukça kısır olan bu türün yeni olanaklar kazanması yönünden çok yararlı bir girişimdir. **Yansıma**'nın eleştiri yarışması nasıl düzeyli yazıların ortaya çıkmasına önayak olduysa, bu deneme yarışması da etkili olacaktır kuşkusuz. Yeni birikimler için bir çıkış yolu açmak için bu yarışmaları -değişik dallarda- hemen her derginin açması gerekir. Son yıllarda bu konuya daha çok önem verildiği görülüyor.

Bu konuya değinmişken, eleştiri-deneme açısından gazetelerdeki durumu da bir gözden geçirmekte yarar vardır sanırım. Gazeteler, yeterince bu konuya eğilmediler. Örneğin 1970'lerdeki atılım hiç bir zaman görülmedi. Oysa yazın alanımız **Cumhuriyet**'in çıkardığı biçimdeki bir sanat-edebiyat ekine her zaman özlem duyacaktır. **Yeni Ortam** bir türlü dağınıklıktan kurtulamadı. İlginç yazılar çıkmadı değil, ama sayfa bütünlüğü dediğimiz bir durum yaratılamadı **Yeni Ortam**'da. Öbür gazetelerin çoğunda ise bu sayfalar biçimsel olarak yer aldı. Sayfaların oluşu bir amaca yönelik değildi.

Gene de sanata, edebiyata en geniş yeri **Cumhuriyet** ayırmış sayılır. Birtakım eleştirmenler, denemeciler sık sık

göründüler **Cumhuriyet**'te. Yukarıda adlarını sıraladığım sanatçıların yanında Sadun Tanju'nun daha çok kitaplar dünyasına eğilen denemeleri okuru aydınlatmak yönünden çok yararlı oldu. Bir haftada kimi zaman yüzlerce kitap çıkıyor. Sağduyulu beğenili bir yazarın birtakım etkilenmelerle bu kitaplar dünyasına eğilmesi, en azından okuru bir başıboşluktan kurtarıyor. Tanju'nun düşünsel yönden ağırlığı olan bu değinmelerini özellikle anmak isterim. Özlemini duyduğumuz bir okur kesimi yaratmanın yolu bu olsa gerektir. Rauf Mutluay da, öykülerden, şiirlerden edindiği izlenimlerle «E-debiyat Sohbetleri»ni sürdürdü. Bir konu çevresinde yaratılan yazarlar dünyasına eğilen Mutluay, yazısını güncelleştirmeye özellikle özen gösterdi. Ancak «Kitaplar» sütunundaki tanıtmalarının kimi aylarda on beş güne düşmesini olumsuz karşıladığımı belirtmeliyim. Okurun kitaba susadığı bir dönemde, belki bu sütundaki yazıları daha da çoğaltmak gerekir. Tanıtma alanını daha da genişletmenin yararlı olacağını düşünüyorum.

Kuramsal yazılar karmaşası içinde bilgiç görünme heveslerin etkisi altında gelişen bir anlayışın dışında kaldığını sandığım bir yazarı da duyurmak istiyorum. Kanımca, yazınımızın en etkili eleştirilerini Selim İleri yazdı bu yıl. Buna örnek olarak da «Sait Faik'de Karşı Koyma» (**Yeni Dergi**, şubat 1974, sayı: 113, s. 17) ve «Yanık Saraylar Üzerine» (**Yeni Dergi**, ağustos 1974, sayı: 119, s. 16) yazıları gösterilebilir. Yazarların yaratma dünyalarına yönelik bu çalışmalarında İleri, bir yazarı anlamayı temel sorun olarak almıştır. Demir Özlü'nün **Yeni Ortam**'da, **Türk Dili**'nde ve **Soyut**'ta çıkan yazıları da bu türden ilginç yazılardır.

★

Çoğu derleme de olsa, kitaplar yönünden çok zengin bir yıl yaşadığımız görülüyor. Orhan Şaik Gökyay'ın **Dedem Korkudun Kitabı** bu yıl çıktı. Otuz beş yıldır bu konuda çalışan Gökyay, dünya bilim çevrelerini de yakından ilgilendiren bir araştırmayı yayımladı. Yaşar Kemal'in denemeleri de bir araya geldi. Dünya romanında önemli bir yer alan Yaşar Kemal'in dünya görüşü yansıyor bu denemelerde. Aynı zamanda, Sabahattin Eyüboğlu'nun denemeleri de yayımlan-

dı. Gazete, dergi sayfalarında kalan bu denemelerin bir araya gelmesi, yazınımızı daha nesnel ölçülere yönlendirmesi yönünden yararlı oldu. Değişik bir Anadolu yorumu yapan İsmet Zeki Eyüboğlu'nun denemeleri de bir kitapta toplandı. Çağdaş Yayınları'nın bir deneme dizisi oluşturmasını ise çok yararlı buluyoruz. En kötü öyküler, şiirler yayım olanağı bulurken, toplumun düşünsel dengesini yaratan türdeki yazıların bir yana itilmesi, doğrusu acınacak bir durumdu. Büyük yayınevlerinin çoğu bu birikimlere eğilmek gereksinimi duymuyorlar. 1974 özellikle bu yönden, Çağdaş Yayınları'nın bu birikimlere el atmasıyle daha da anlamlı oldu kanımca.

1974'ün başlıca kitapları aşağıda bir bir ele alınmıştır. Kitapları yazınımıza kazandırdıkları açısından değerlendirmeye çalıştım. Düşüncemizin gelişimiyle onlar arasındaki koşutluğu belirtmek gereksinimi duydum. Bu yönden de, kanımca umut verici bir tablo çıktı ortaya.

★

ÖLÜMSÜZ OYUN (Oktay Akbal), Çağdaş Yayınları.

Deneme türünün önemli ustalarından biridir **Oktay Akbal**. Onun denemelerinin de bir kendine özgülüğü vardır. Kimi yerde öykü, kimi yerde şiir, kimi yerde söyleşi... Hemen her türü, «deneme» türü içinde eritmeyi bilir. Okuduğu bir öykülerdeki bir tek sözcük, ya da sevdiği şiirin bir dizesi, toplumda rastladığı bir olay, onun denemesini oluşturan önemli çıkış noktalarıdır. Kimi zaman tüm kitabı okuyanların ayrımında bile olmadıkları bir gerçeği, bir duyguyu, bir ilginçliği gözünüzün önüne seriverir Akbal.

Özellikle bu yönüyle tam bir yazın adamıdır. Hep romanlar, öyküler, şiirler, düşünceler, duygular evreninde dolaşır. Dolaştığı her yerden de ilginç izlenimlerle çıkar. **Ölümsüz Oyun** tam anlamıyle bu genellemelerimizin tanığıdır. Akbal, sözcükler dünyasında dolaşmanın bir an için «Ölümsüz oyun» olduğunun ayrımına varmıştır. Boris Vian soruyor: «Sözcüklerle oynamıyor muyum?» Bu soru yeterlidir Akbal'a. Bir anda benimsemiştir Boris Vian'ı. Benimsediğine göre onu tanıtlaması gerekir. Bir yazıncı (edebiyatçı) sorumluluğudur bu. Akbal, büyük bir ilgiyle bu sorumluluğu

taşır yazılarında. Okuru hep yazıncılar arasında gezdirir. Yaşatarak bilgi vermesi bundan ötürüdür. Çünkü ona göre her zaman yazmak, yaşamak olmuştur.

Uzun cümlelere baş vurmadan yazar Akbal. Bu özelliğiyle okurla ilişkilerini içtenlikli bir düzeyde tutmayı başarır. Nitekim, öbür yapıtlarında olduğu gibi, **Ölümsüz Oyun**'da da Akbal, yaşamın canlılığını, kitapların dünyasını, yitik kişilerin acısını duyurmaya çalışıyor. Belki en iyisini yaparak, Akbal, denemeyi bir sığınma yeri sayıyor. Kimi yerde okurla dertleşiyor. Kimi yerde de katı sorunların gerçeğiyle yüz yüze getiriyor. Son yılların en gözüpek yazılarını yazan Akbal'ın denemeleri, her zaman olduğu gibi, içtenlikle, ilgiyle okunuyor. Bu okunmada, yazarın, okurla yarattığı dostluk ilişkilerinin payı büyüktür.

DEĞİNMELER (Günel Altıntaş), Soyut Yayınları.

Son birkaç yıldır Soyut dergisinde yayımlanan «aforizma»larını **Değinmeler** adlı yapıtında topladı Günel Altıntaş. Daha ilk çıktığı günlerde yadırganan, dudak ucuyla gülüp geçilen, çoğunlukla da kınanan bu «aforizma»ların, gerçekte birtakım kalıplaşmış değer yargılarını değiştirmek gibi bir çabada olduğu ilk bakışta anlaşılıyor. Aslında bunlarda aykırılıklar yok değil. Hatta Altıntaş'ın özgün görünmek için zihin oyunları yaptığı söylenebilir. Şaşırtıcı bir mantığı kimi zaman mizahî bir kimliğe büründürmeyi de başarıyor. Ama bütün bunların kökeninde yazın geleneğimizin temelindeki sorunlar yatmaktadır. Romancısından öykücüsüne, ozanından denemecisine değin çok kişi yer alıyor bu değinmelerde. Ancak şunu kesinlikle belirtmek gerek: Günel Altıntaş çok iyi bildiği, çarpıklığına iyice inandığı sorunları deşip bırakıyor bir yana. Çoğunlukla gülüp geçilen bu değinmelerin bir yazınsal eleştiri olduğunu kesinlikle belirtmek gerekir.

«Yazarlar, Kitaplar ve Sanat», «Dil ve Dil Devrimi», «Din, Tanrı, Kutsal Kitap», «Aşk, Evlilik, Kadın ve Ahlâk», «Hukuk, Politika, Toplum», «Başka Şeyler» gibi genel bölümlerde toplanan bu «aforizma»ların her biri, aslında insanın gizli kalmış birtakım duygusal birikimlerini de açığa çıkarmayı amaçlıyor. Tabu sayılan konulara yaklaşmaktan çekinmiyor Altıntaş. Ancak, kimi değinmelerin çok beylik, basmakalıp olduğunu da söylemekten kaçınmayacağız. Ör-

neğin, «Sanılır ki, insan hep bildiğini yazar. Oysa, bildiklerimin bir çoğunu yazımı yazarken öğrenmişimdir ben.» gibi değinmeler, «aforizma»ların o çarpıcı, insanı **sarsıcı**, değer yargılarını alt üst edici havasına uymuyor. Günel Altıntaş'ın dil devrimi konusuna yaklaşımında da aynı tutum etkisini duyuruyor.

Bir noktaya daha değinmek istiyorum. Yazarlar, tanıdıkları bildikleri kişilerden söz edildiği için bir solukta okuyuveriyorlar Altıntaş'ın değinmelerini. Okurlarda da aynı ilgi yaratılabiliyor mu, bir sorudur bu. Bu soruya karşın, insanın varmaktan kaçındığı yazınsal ve düşünsel bölgelere, çekinmeden varmasını biliyor Günel Altıntaş, bu «aforizma»larında.

OYUN VE BÜĞÜ (Metin And), İş Bankası Kültür Yayınları

Metin And, **Oyun ve Büğü** adlı bu önemli araştırmasında luyor. And'a göre Huizing, **homo faber** (yapımcı insan)' eş taya çıkarmaya çalışıyor. Türk insanının davranışa dayalı bu birikimlerini kültür (uygarlık) biçimlenmelerinin temel etkenlerinden biri sayıyor And. Bu nedenle Hollandalı tarihçi J. Huizinga'nın **homo ludens** (oyuncu insan)'ini, insanın yeni bir tanım, yeni bir boyut kazanması biçiminde yorumluyor. And'a göre Huizinga, **homo faber** (yapımcı insan)'e **homo sapiens** (düşünür insan)'e bir yenisini, homo ludens'i katmıştır.

Böylece, bilimsel açıdan, insana yeni bir tanım kazandırmıştır Huizinga. Öyleyse, insan bu tanımın ışığı altında araştırmalıdır. Çünkü, oyun, insanı bir kültür ortamında biçimlemektedir. Başka bir deyişle oyun, insanın yarattığı kültürü belirgin biçimde yansıtmaktadır. İnsanın kültür tarihi içindeki kişiliğini ise, belki en etkili biçimde «oyun» kavramında bulabiliriz.

Bu yaklaşımlarla Metin And, Huizinga'nın yaptığı gibi, büyük çapta bir çalışmaya koyulmuştur. On cildi bulacağı dev bir çalışmanın ilk cildidir Oyun ve Büğü. Böyle bir araştırmaya girişmesinde And, James Frazer'in **The Golden Bough**'undan da esinlenmiştir. Frazer'in bu yapıtı da on üç cilttir ve kültür sorunları açısından büyük öem taşımaktadır.

And, oyunlarımızın oynanış biçiminden. bu oyunlarda

söylenen sözlerden, insanımızın gösterdiği hünerden sonuçlar çıkarmaya çalışıyor. Dilbilim, budunbilim ve tiyatro açılarından ilginç olan yapıtın, yazınsal yönden de büyük önem taşıdığını belirtmek gerekir.

YENİ TANRILAR (Melih Cevdet Anday), Çağdaş Yayınları.

Yeni Tanrılar'da Melih Cevdet Anday'ın yazılarından bir bölüğü toplanmış. Sorunlara toplumsal açıdan bakan Anday'ın insanlığı baskı altına alan kimi gerçeklerin ortaya çıkmasında da etkili olduğunu belirtmek gerekir. Zaman zaman bu yazılar, güncelliğin de dışına çıkarak evrensel bir anlam taşımaktadır. Örneğin yapıtın da adı olan yazısında Melih Cevdet Anday, insanlığın yüz yüze olduğu yeni Tanrıların neler olduğu üzerinde durarak şunları söyler: «Biz bugün ilkçağ insanına göre çok daha bilgisiz ve şaşkın duruma gelmişizdir. Kullandığımız makineleri anlayamıyoruz, onlara bakarken ya da onlar üstüne bilgi alırken korkumuzu gülümseme ile örtüyoruz. Eskiler gibi güneş'e, ay'a değil, kompüterlere, düşünen makinelere insan diye bakmaya başladık.' Otuz yıl sonra ülkemizde sarışınlarla esmerlerin orantısı ne olacak sorusuna karşılık beklediğimiz makineler önündeki duygusal durumumuz, ilk çağ insanının Zeus karşısındaki durumundan çok daha kötüdür. Çünkü o insan, zaman zaman Zeus'a baş kaldırabiliyordu, bizse kompüterlerin karşısında silinip gitmeye hazırız.» İnsanı gittikçe egemenliği altına alan çağdaş güçlerin ne olduğunu anlamada, insanı ezen bilgisizliğin kötülüğünü belirlemede, insanın üstündeki faşist güçlerin bilinçle kavranmasında Melih Cevdet'in yazılarının uyarıcı bir özelliği vardır. Onun yazılarının temel niteliklerinden biri de, sorunların, kökeninden kavranmış olmasıdır. Böylece Anday, okurla kendi arasında mantıksal bir iletişim kuruyor. Bunu da sorunlara bilimsel yaklaşımıyle sağlıyor daha çok. Denemelerindeki tarihsel eleştiri anlayışının etkileri de büyüktür bunda.

Özellikle son yılarda yazdığı yazılarıyle Anday, güncel sorunlar üzerine de eleştiride bulunarak, bu olayların kökenindeki asıl gerçeği vurgulamaya çalışmaktadır. **Yeni Tanrılar**, 12 Mart sonrasının olaylarını çözümlemek yönünden de ilginç yapıtlardan biridir, özellikle aydının işlevi ve sorumluluğu yönünden...

KAHRAMANLAR DOĞMALIYDI (Şevket Süreyya Aydemir), Çağdaş Yayınları.

Kurtuluş Savaşımızı hazırlayan nedenleri ve bunun sonuçlarını yorumlayan Şevket Süreyya Aydemir, son yılların olaylarına da doğru yorumlar getirmektedir. Cumhuriyet'te yazdığı haftalık yazıları genellikle günlük olayların değerlendirilmesi amacına yöneliktir. Ancak, olayları tarihsel bir görünüm içinde yorumlar. Atatürk, İnönü, Enver Paşa, Menderes gibi kişileri bir bir inceleyen Aydemir, bu kişilerin yaşadığı dönemin siyasal olaylarını da değerlendirmiştir. Bu nedenle bugünün olaylarını da ister istemez bu görünüm içinde ele alıyor.

Aydemir'in birtakım yazılarının toplandığı **Kahramanlar Doğmalıydı** da bu anlayışı yansıtmaktadır. Her dönemin kendi kahramanını yaratacağını savunan Aydemir, tarihin gidişine, olayların gelişmesine büyük önem veriyor. Gözlemleri ve anılarıyle biçimlenen bu yazılar bir bakıma tarihsel görüntüler, bir bakıma toplumsal eleştirilerdir. Bütün bunların yanında, siyasal ortamı çok iyi çizmektedir Aydemir. Daha çok deneme türüne yakın olan bu yazıların da toplumu uyarıcı önemli bir yönü vardır. Tarihsel bilgi, anı ve yaşantı (tecrübe) karışımı bu yazıların bir araya gelmesi, bir dönemi kavrayıp eleştirme yönünden de yararlı olmuştur.

TONGUÇ YOLU (M. Başaran), Varlık Yayınları.

Köy Enstitülerinin kurucularından devrimci eğitimci Tonguç'un görüşleri gün geçtikçe daha da büyük önem kazandı. İş ilkesinden, imeceden, yaşantıdan gelen bu eğitim anlayışı, hemen bütün ülkelerin, insan emeğini değerlendirmek için baş vurdukları yoldur. Amerika'sından Avrupa'sına değin, Türkiye'deki uygulama ilgi çekici olmuştur, yabancılar, bu eğitim kurumları hakkında yapıtlar yazmışlardır.

Yaşamla kaynaşan bu eğitim yöntemini oluşturan kişilerin tanınması, sorunu somutlaştırmak yönünden çok etkilidir kuşkusuz. Dergi sayfalarında kalan birçok yazılar da yazılmamış değildir bu konuda. Ne ki, bu tür gözleme, izlenime ve yaşantıya dayalı yapıtların sayısı pek azdır. Mahmut Makal'ın öykiisel nitelikli **Kelklik Pınarı** bu konuda

ilgi çekici olmuştur. Onda, Köy Enstitüsüyle ilişki kuran köylü çocuğunun serüvenleri anlatılmaktadır.

M. Başaran'ın **Tonguç Yolu,** gözleme dayalı düşünsel yazılardan oluşuyor. Ulusal kurtuluşumuz gibi, iç kurtuluşumuzu da kendi gücümüzle nasıl başaracağımızı araştıran Tonguç'un eğitimci kimliğini yansıtarak onu tanıtmayı amaçlıyor Başaran. Köy Enstitülerinin kuruluşu, uygulama süreci ve yıkılışı söz konusu ediliyor **Tonguç Yolu'nda.** Ancak bunların anlatılışı, bir anı, gözlem, izlenim düzeyinde kalmıyor, düşünsel bir içerik de kazanıyor. Bir çeşit, Köy Enstitülerinin gerçeğine düşünce yolundan varışı deniyor Başaran. Özellikle onu yıkan Oblomov'luğun ne olduğunu, Oblomov'ların kimler olduğunu da nesnel bir görüşle belirtiyor. Köy Enstitülerinin çağdaşlaştırıcı etkileri ise, bu denemelerin temel sorunudur. Bu çağdaşlaşmayı nasıl yozlaştırmış, bilgiden, bilimden yoksun yöneticiler, Başaran bunların niteliklerini de açıklıyor. Kendi öz kaynaklarımızı değerlendirerek gerçek Anadolu insanına varış yolunu gösteren Başaran, Köy Enstitülerinin bunu gerçekleştirmedeki etkisini de anlatıyor.

Başaran, düz, abartısız anlatımıyle, yalın bir dünyanın içine sokuyor okuru. Bu içtenlikleri yazılar, Köy Enstitüleri konusunda gerçek bilgi edinmek isteyenlerin en yakın kılavuzu olacaktır sanırım. Zaman zaman yöntem yönünden açıklamalara girişilen bu yazıların asıl değeri, bu deneyden bilinçli olarak geçmiş gerçek bir aydının izlenimleri ve yaşantısı olmasıdır. Başaran, Tonguç gibi, sigarasını üst üste yakarak sorunları soğukkanlılıkla ortaya atmayı, sorunun kökenindeki gerçeğe inmeyi çok iyi biliyor. Bu da, onun denemelerindeki içtenliğe, yalınlığa, kalabalık sözden kaçınmasına bağlanabilir.

Bir eğitim sorunu olarak Köy Enstitülerinin yeni bir tartışma yarattığı bir dönemde, en canlı bilgileri vermesi yönünden de önemli bir yapıttır **Tonguç Yolu,** Köy Enstitülerinin yeniden açılması konusunda da önemli gerekçelerle ve Türk insanının gerçek gereksinimleri ve sorunlarıyle doludur Başaran'ın denemeleri.

TEVFİK FİKRET (Mehmet Bayrak), Tel Yayınları.

Son yıllarda çeşitli sanatçılar üzerine derli toplu eleş-

tirilerin yazıldığı görülüyor. Tanıtma ya da yaşamöykünün sınırlarını aşan bu eleştirilerin çoğu, sanatçıyı toplumsal bir ortama yerleştirme amacını da güdüyor. Nitekim Mehmet Bayrak'ın **Tevfik Fikret** adlı incelemesi de bu yolda geliştirilmiştir. Toplumsal olaylar, siyasal ortam ve bunlar karşısında Fikret'in aldığı tavır Bayrak'ın belirlemek istediği önemli noktalardan biri. Bunu da, daha çok Fikret'in devrimciliği konusunda yoğunlaştırıyor. Çünkü Bayrak'a göre Fikret öncü devrimci yazarlardandır, zamanının karabaskısı karşısında bir savaş vermiştir. Hatta Atatürk devrimlerinin oluşmasında bile katkısı büyüktür Fikret'in. Bayrak, «... baş görevi devrim ortamı hazırlamak olan devrimci sanatçının neler yapabileceğini Fikret Atatürk örneğiyle göstermek» istemekte, «Kurtuluş Savaşı'ndan dört yıl önce ölen Fikret'in bu Kurtuluş Devrimi'ne nasıl ideologluk yaptığını» saptamaya çalışmaktadır. Ayrıca Fikret'i yaşadığı toplumun ürünü sayan Bayrak, onu yetiştiren koşulların neler olduğunu da araştırıyor. Bu nedenle de yazınsal olmaktan çok toplumbilimsel değeri olan verilerden yararlanıyor.

Eylemiyle şiiri arasında çok anlamlı bağlar bulunan Fikret'in toplumbilimsel açıdan değerlendirilmek istenmesi doğaldır kuşkusuz. Ancak yazınımızda gittikçe sorunlaşan bir noktaya burada parmak basmak gerekir. Yazınsal ürünler toplumbilimsel verilerden ne ölçüde yararlanılarak nesnel sonuçlara varılabilir, bunun ölçüsünü iyi tutmak gerekir. Şimdilerde, yazın eleştirisi yerine, daha çok toplumbilimsel eleştiri yapıldığı özellikle ilgiyi çekmektedir. Bayrak'ın incelemesinde de bu yapılıyor daha çok. Bu nedenle de, Bayrak, incelemesini, Ceyhun Atuf Kansu'nun **Türk Dili**'nde çıkan «Tevfik Fikret ve Devrim» adlı yazısını eksen olarak alıyor ve toplumsal açıdan Tevfik Fikret'in devrimciliğini açıklamaya çalışıyor. Yazınımızın önemli kişilerden biri olan Fikret üzerine de, sınırlı, derli toplu bir inceleme yapılmış oluyor.

2. YENİ OLAYI (Asım Bezirci), Tel Yayınları.

Asım Bezirci, yıllardan beri İkinci Yeni akımıyle ilgili yazılarını **2. Yeni Olayı** adı altında topladı. Birbirleriyle sıkı bağlantıları olan bu yazılar, 1960'lardan bu yana tartışılan,

üzerinde değişik yorumlar yapılan İkinci Yeni akımı konusunda nesnel değerlendirmelerdir. Ayrıca bu değerlendirme, bizde eşine az rastlanan bir çalışmanın da sonucudur.

Akımlar konusunda derli toplu değerlendirmelerle pek karşılaşmıyoruz. Kimileri, herhangi bir akıma ya da yazara, kıyısından köşesinden yaklaşarak değerlendirme yapmayı amaçlıyorlar. Kuşkusuz, ortaya çıkan sonuç da hem inandırıcı olmuyor, hem de nesnel değerlendirmeden yoksun oluyor. Asım Bezirci ise, gerek kişileri, gerekse akımları değerlendirmede geniş kapsamlı çalışmalara koyulmaktadır. Böylece yazınımız daha geniş açılardan değerlendirilmiş oluyor.

Bezirci daha başından beri toplumcu-gerçekçi şiiri savunmuş, İkinci Yeni akımının buna tepki olduğunu belirtmiştir. Açık açık söylemese de, bu akımın Türk yazınına büyük katkılarda bulunmayacağını da ileri sürmüştür. Bu yüzden de elektrikleri üzerine çekmiş, yan tutmakla da suçlanmıştır. Ne ki, Bezirci'nin yöntemi «polemik» yapmaya pek elverişli olmadığından, suçlamalar etkisiz kalmıştır. Hatta, İkinci Yeni akımından yana olmadığını da **Milliyet Sanat Dergisi**'nde açık açık söylemekten kaçınmamıştır. Ama neden yan tutmadığının kanıtı olarak da bu kanıdaki çalışmasını, **2. Yeni Olayı**'nı göstermiştir.

Gerek kuramsal, gerekse tarihsel yönden İkinci Yeni akımının eleştirildiği bu yapıt, Bezirci'nin yan tutmadaki haklılığını yansıtıyor. Kısaca belirtmek gerekirse, Bezirci'nin yan tutması, salt kınama, kavrayamama ya da hiçleme'den ötürü değildir. 'Neden İkinci Yeni'den yana olmadığını inandırıcı örneklerle tanıtlamaktadır Bezirci. Bunu, İkinci Yeni akımını benimseyerek ün yapan ya da yapmayan kişilerin örnekleriyle de somutlamaya çalışıyor. İyi ozanlarda şiirsel bir düzeye varan, kötülerin elinde yozlaşan bu akım böylece nesnel bir değerlendirmeden geçiriliyor. Hemen her ozanın şiirlerini gözden geçiren Bezirci, onların bu konudaki yaklaşımlarını da saptıyor. İkinci Yeni akımının, gerçeküstücülerle, varoluşçularla, hatta Divancılarla ilişkisini açıklamak gereksinimi duyuyor. Bu akımın neden toplumcu-gerçekçi şiire bir tepki olduğunun temelindeki toplumsal gerçekleri araştırmaya çalışıyor. Böylece, tartışılabilir çok yargılar olmasına karşın, bu konuda derli toplu bir incele-

meyi ortaya koymuş oluyor Bezirci. Yazınımızın sürekli tartışma alanlarından biri olan bu akım, Bezirci'nin değerlendirmesiyle bir bütünlük kazanıyor. Sanıyorum, bu konuda çalışacaklar, Bezirci'nin bu eleştirmesini görmeden işe koyulamayacaklardır.

SABAHATTİN ALİ (Asım Bezirci), Oluş Yayınları.

Toplumcu-gerçekçi öykücümüz Sabahattin Ali üzerine son yıllarda çok şey yazıldı, söylendi. Kuşkusuz, bunların çoğu güncel olayların etkisi altında kayboldu gitti. Asım Bezirci, büyük inanç duyduğu Sabahattin Ali'yle ilgili ne varsa değerlendirerek yaşamı, öyküleri ve romanları üzerine geniş kapsamlı bir inceleme yazdı.

Öykü kitaplarının ve romanlarının bir bir ele alındığı bu incelemede söz konusu yapıtlar genellikle konu, içerik, kuruluş, düşünce, dil ve anlatım yönlerinden değerlendiriliyor. Öykü ve roman kişilerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi, Sabahattin Ali'nin yöneldiği toplum kesimini vurgulaması yönünden yararlı oluyor. Böylece, onun köylüye, işçiye bakışıyle küçük burjuvaları değerlendirişi arasındaki düşünsel amaç beliriyor. Aslında Asım Bezirci de bu somutlanmalara dayanarak sınıfsal gerilim açısından Sabahattin Ali ideolog-yasını aramaya yönelik bir yöntem uygulamıştır bu eleştirmesinde. Bu nedenle de Sabahattin Ali'yi, dolayısıyle Sabahattin Ali öyküsünü yaratan toplumsal koşulların neler olduğunu özellikle belirlemeye çalışmaktadır Bezirci.

Öykümüzün birtakım akımların, özellikle varoluşçuluk ve gerçeküstücülüğün etkisinde kaldıktan bir süre sonra toplumcu-gerçekçiliğe yöneldiği bir dönemde, Sabahattin Ali gibi, tam toplumcu-gerçekçi bir yazarın değerlendirilmesi yararlı olmuştur. Sabahattin Ali'nin yaşamı ile ilgili birtakım gerçekler de açığa çıkarmayı başardığı için Bezirci'nin bu eleştirisi daha bir önem kazanmaktadır. Yorumlamalarda bulunmaktan çok bir «metin tahlili» yöntemi uygulayan Bezirci, bir yazarın yarattığı ile yaşamı arasındaki bağı da kuruyor. Toplumsal bir değişim süreci içinde bulunan bir toplum için de önemlidir bu. Bezirci'nin, incelemesinde bunu gözettiği özellikle ilgiyi çekmektedir.

TANRI YARATAN TOPRAK ANADOLU (İsmet Zeki Eyüboğlu), Sinan Yayınları.

«Anadolu'da doğan bütün düşünce, sanat ürünleri Anadolu kaynaklıdır.» İsmet Zeki Eyüboğlu bu yargı üzerine kuruyor yapıtını. Böylece, **Tanrı Yaratan Toprak Anadolu'**yu oluşturuyor. Ona göre, tarih öncesi çağlardan bu yana bir bütünlüğü vardır Anadolu'nun. Bu topraklar çok Tanrı yaratmıştır. Buradaki Tanrı sözcüğünü «kültür»le özdeş de sayabiliriz. Yani kendi sanatını, kendi kültürünü yaratmış bir ülkedir Anadolu. Bu yeni görüşe, «Mavi Anadolu», «Mavi Görüş» dendiğini biliyoruz. Bunu savunanlar da, daha doğrusu, bu görüşü ortaya atanlar da, Halikarnas Balıkçısı, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Vedat Günyol gibi yazarlardır. Eyüboğlu da, bir aktarıcı olarak onların arasına katıyor kendini. Aslında, «aktarıcı» sözcüğü alçakgönüllüce seçilmiş bir sözcüktür. Bir düşünce adamı olarak, Eyüboğlu'nun bu görüşe katkısı en az adı sayılanlar ölçüsündedir. Hatta onun daha da somut bir yöntemi vardır. Eyüboğlu daha çok sözcükler üzerinde durmakta, sözcüklerle gerçek kültür kaynaklarına yönelmektedir.

Batı-Doğu tartışmalarının yoğunlaştığı son zamanlarda, Eyüboğlu'nun önerilerinin büyük değeri vardır. O, Batı etkisiyle oluşmuş bir Anadolu yerine (Mavi Anadolucularla birlikte), Batı'yı biçimleyen, oluşturan bir Anadolu gerçeğini savunuyor. Halikarnas Balıkçısı da, Yunanlı tanınan yüzlerce Tanrı'nın Anadolu kökenli olduğunu saptamıştı. Böylece, topraklarımızda yetişen, Anadolu toprağında kültürleşen Tanrılarla bir Anadolu bilincinin yaratıcısı oluyor Eyüboğlu. Hiç bir zaman ülkücü bir görüşle de ileri sürmüyor düşüncesini, okuru somut örneklere çekiyor. Anadolu'yu kültürel birikimin kaynağı olarak yorumluyor. Yunuslardan başlayıp bugünün yazarlarına değin çizilen kültür çizgisinde Anadolu etkisi yaratan tüm öğeleri bulup çıkarıyor. Bütün Akdeniz uygarlıklarının beşiği saydığı Anadolu'ya kimler ne getirmiş, kimler neler götürmüş bu topraklardan? Eyüboğlu bunun hesaplaşmasını da yapıyor.

Çeşitli bölümlerde birkaç kez yinelenen bu düşünceler bir bütüne götürüyor okuru. Bu da, çağdaş anlamda, araştırıların verileriyle bir Anadolu bilinci yaratmaktır. Özellik-

le kültür emperyalizmi yaratarak Anadolu insanının yaratma gücünü yok etmek isteyenler karşısında bir aydın direncidir **Tanrı Yaratan Toprak Anadolu.**

Bilimsel görüşle deneme anlatımını kaynaştıran Eyüboğlu, topluma bir şeyler anlatabilmenin sorumluluğunu da taşıyor bu yapıtında. Yazınımız da bilimsel verilerle somutluk kazanan bir «deneme» kazanıyor böylece.

DENEMELER (Sabahattin Eyüboğlu), Cem Yayınevi.

Deneme türünde yazınımızın önemli ustalarından biridir Sabahattin **Eyüboğlu.** Denemenin toplumsal bir doğrultu kazanmasında da etkili olmuştur. Onunla, deneme, yalnızca yazınsal bir tür olmaktan kurtulmuş, toplumsal bir öz de kazanmıştır. Özellikle halk kültürü kaynaklarının araştırılmasında, halkın yaratılarına değer verilmesinde Eyüboğlu'nun katkıları yadsınamaz.

Özelliklerini genel çizgileriyle belirttiğimiz Eyüboğlu'nun **Mavi ve Kara** dışında kalan denemeleri, **Denemeler** adlı yapıtta toplandı. Yazarın 1934-1972 yılları arasında çeşitli gazete ve dergilerde çıkan yazılarını kapsıyor **Denemeler.** Eyüboğlu'nun sanatın her dalıyle ilgili yazıları (dil, edebiyat, sanat, şiir, şair, resim, heykel, mimarlık, tiyatro, sinema, folklor) bir araya gelmiş oluyor bu yapıtla.

Hemen tüm yazılarında sanatlararası bir bağlantı kurmayı başaran Eyüboğlu'nun bunu nasıl gerçekleştirdiğini somut olarak göstermektedir **Denemeler'i** oluşturan yazılar. Doğu-Batı çelişkisi ya da Doğu-Batı uyuşumu, Batı'dan neler aldığımız, Batı'ya neler verebileceğimiz... bu yazıların ana konularındandır. Ulusal kültür kaynaklarımız, bu kültürle yarattıklarımız da Eyüboğlu'nun bulup ortaya çıkardığı sorunlar arasındadır. Özellikle Fransız yazınıyle ilgili incelemeleri de içeren **Denemeler'de,** çok aranan, Fransız yazınını yansıttığı gibi, bizim yazınımıza da geniş boyutlar kazandıran «Paris Mektupları» da yer almaktadır. Bu mektuplarda Batı görüntüleri verirken Eyüboğlu, bizim Batı'ya neler katabileceğimiz gerçeğini de irdelemektedir. Aslında **Denemeler'de** yer alan yazıların birçoğu da deneme sınırla-

rını aşarak bir inceleme boyutu kazanmaktadır Bu incelemeler, yazınımızın temel sorunlarını yansıtırken, sanatımızın bugün vardığı aşamayı da göstermektedir. Bütün bunlar, bir sanatsal eleştiri yaratarak kültürel açıdan dünyada aldığımız ya da almamız gereken yönü de çizmektedir. Sanatlararası bu sorunsal ortaklık, temel kültür sorunlarımıza götürür bizi. Yazınımız, müziğimiz, resmimiz... ne düzeydedir, bunu açıklamak gereksinimi duyar Eyüboğlu. Çizdiği tablo hiç bir zaman okuru kötümserliğe götürmüyor. Çünkü, sanatımızı oluşturacak verimli bir birikime, halk yaratıcılığına büyük önem vermektedir. Batı'yı öğrenmeyi bizdeki birikimleri değerlendirmek açısından gerekli gören Eyüboğlu'nun bu yazıları, aydınlanmak isteyen herkesin elinden düşmemelidir. Bizim de bir sanatımızın, düşüncemizin, kültürümüzün, yaratıcılığımızın var olduğu gerçeğini her vesileyle yazan Eyüboğlu, bu incelemelerinde, bu görüşünün ayrıntılarına iniyor. Ders kitaplarındaki o bıktırıcı yazıların yanında Denemeler'deki yazıların ne denli aydınlık olduğu daha iyi anlaşılıyor. Okullar, Eyüboğlu gibi yazarların görüşleriyle beslense, sanırım, yazınımızın, sanatımızın alanları daha da genişleyecektir.

DEDEM KORKUDAN KİTABI (Orhan Şaik Gökyay-, Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.

1938'lerde, 1939'larda Dedem Korkut'un metinlerini yayımlayan Orhan Şaik Gökyay, aradan 35 yıl geçtikten sonra, daha geliştirilmiş, daha doğru biçimde yeniden yayımladı bu metinleri. Böylece, Türklerin büyük «Ata»sı Dedem Korkut, daha ayrıntılı olarak bir kez daha bilim dünyasında yer aldı.

Bir ömrü bu büyük Türk «Ata»sının gerçek anlamda anlaşılmasına adayan Orhan Şaik Gökyay, gerçekten, yalnızca Türk bilim adamlarını değil, yabancıları da büyük oranda aydınlatmıştır. Özellikle, metinleri doğru okumak yönünden Gökyay'ın incelemesi en özgündür. Ayrıca, bu inceleme, Rusya'da, Almanya'da, Amerika'da ya da başka bir ülkede Dedem Korkut'la ilgili tüm araştırmalara da yer vermektedir. Böylece Dedem Korkut'la ilgili tüm bilgiler elimizin altına gelmiş oluyor. Gerçekten büyük sabır isteyen bu çalışma, yazınsal alanda olduğu gibi, tarihsel yönden de birtakım gerçeklerin ortaya çıkmasında etken olmaktadır.

Ulusal birikimlerimizin bir sorun olarak belirdiği dönemde, tarihsel ve yazınsal olanaklarımızın ne olduğunu kavramamız yönünden Dedem Korkut'u çok yönlü tanımamızın büyük yararları vardır. Bu çok yönlü yapıt bu olanağı sağlamaktadır. Çünkü Gökyay'ın incelemesinde, başlangıçla birlikte bilinen tüm «boy»lar yayımlanmaktadır. İncelemenin asıl önemli yanı, boylarda bulunan tüm sözcüklerin anlamlarının verilmesidir. Bilim dünyasında tartışmalı durumda olan birçok sözcüğün gerçek anlamı açığa çıkmıştır. Bunlarla birlikte, bu boylar (hikâyeler) hakkında yapılmış tüm çalışmalar da yer alıyor Gökyay'ın incelemesinde. Anadolu'da, Azerbaycan'da bu boyların çeşitli varyasyonlarına rastlanıyor. Gökyay bunlarla ilgili geniş bilgiler de vermektedir. Hatta, yalnızca bununla da yetinmemekte, tüm Anadolu'da bu öyküleri andıran buluşlardan söz etmektedir.

İncelemenin en ilginç yanı, Dedem Korkut'un yaşadığı dönemin toplumsal yapısından ayrıntılar yansıtmasıdır. Gelenek ve göreneklerden, tarihsel gerçeklere değin, Dedem Korkut toplumunun yaşam biçimine değin geniş bilgileri kapsıyor Gökyay'ın incelemesi. Böylece Gökyay, bu öyküleri toplumsal bir yapı içine oturtmaktadır. Sanırım öyküler daha bir anlam kazanmaktadır bu bilgilerin ışığı altında. Çünkü bu bilgilerin ışığında Türk davranışının ne olduğu da çıkıyor ortaya. Gökyay, bu bilgilerle, ta XV. yüzyıllarda yaşadığı sanılan Dedem Korkut'la Anadolu öykü geleneği arasında önemli bağlantılar kurmuş oluyor. Belki büyük bir destanın parçaları olan bu öyküler, bu bilgilerin ışığında. daha önem taşımaktadır. Rivayetler bölümünde bunu somut olarak görüyoruz.

Basımındaki birtakım teknik hatalara karşın, Türk inceleme alanı önemli bir yapıt kazanmıştır **Dedem Korkudun Kitabı** ile. Sanırım bilim alanında olumlu yankılar uyandıracaktır Orhan Şaik Gökyay, bu bin sayfayı aşan incelemesiyle.

DEVLET İNSAN MI? (Vedat Günyol), Çağdaş Yayınları.

Vedat Günyol, **Devlet İnsan mı?**'da politik olayların yorumunu yapıyor. Politik olayların giderek yoğunlaştığı 12 Mart sonrasının olaylarını çözümlemek yönünden bu yazı-

ların büyük yararı olmuştur. Önceleri daha çok yazınsal konularda yazan Günyol'un, son zamanlarda politik-genel o_laylara yönelmesi, bir yazarın sorumluluğunu vurgulaması yönünden de ilginçtir. Sartre'ın insanlığın acı ve açlık çekmesi karşısında edebiyatı boşlar gibi görünmesi gibi, Günyol da, toplumsal sorunların etkisi karşısında, kuşkusuz bu sorunlara daha da öncelik vermiştir. Toplumların hukuk açısından güvenceleri sorunlarını da çokça çözümlediği bu yazılarında, devlet'in insanlığını eleştirel bir yöntemle değerlendiriyor Günyol. Sanırım, «devlet»in biçimlenmesinden çok, insanın yetiştirilmesi sorunu geçerlidir Günyol için. Çünkü çeşitli dönemlerde devletin yasaları çiğnenmiş, bunda da insan etkili olmuştur. De Gaulle örneği, Eflatun'dan yapılan alıntı, XIV. Louis'nin sözleri bunu perçinlemektedir. Bünyol'u da bu çelişki ilgilendiriyor daha çok. Nitekim, bu nedenle tüm yazılarında bu çelişkinin izlerine rastlanmaktadır.

Deneme anlatımının rahatlığını taşıyan bu yazıların eleştirel bir yöntemle oluşturulduğu kuşkusuzdur. Ancak, sorunlara yoğun bir kültürel ortam açısından baktığını da belirtmek gerekir Günyol'un. Düşünceyi oluşturduğundan bu yana insanın karşılaştığı engeller de Günyol'un vurgulamak istediği noktalardır. İnsanın davranışından düşüncesine değin vardığı aşama, buna karşılık, hâlâ ilkel kalan yönleri de Günyol'un çağdaş bulmadığı yönlerdir. Oysa insan bugüne gelinceye dek büyük engelleri aşmıştır. Vardığı nokta ise iç açıcı değildir.

İnsancılık anlayışı karşısında dikilen dinsel anlayış, her zaman çıkarcıların tekelinde olmuştur. Politikacı bu geniş alandan yararlanmak istemiştir. Bu da önemli çelişkilerden biridir. Günyol bu çelişkileri de bilinçlendirici bir yöntemle göstermektedir. Toplumu gerçeğe yöneltmesi yönünden de özellikle büyük bir önem taşımaktadır **Devlet İnsan mı?.**

DİL VE YAZAR (Emin Özdemir), Türk Dil Kurumu Ya_yınları.

Emin Özdemir yazılarında, yazarların, ozanların dilsel güçleriyle duyguların, düşüncelerin derinliklerine varabileceklerini savunur hep. Bu nedenle de Camus'nün «Vatanım Fransız dilidir» sözünü çok benimsemiştir. Gerçekten, ya-

zar, bir bakıma dilsel gücüyle yeni bir «vatan» yaratır. Bu, onun duygu ve düşünce yaratımındaki başarısıyle açıklanabilir.

Bu ana amaç doğrultusunda, yazarların, ozanların dili nasıl yarattıklarından örneklerle, bu konudaki gerçekleri yansıtmaya çalışır Özdemir. Yazarı, ozanı bu nedenle «bilinçli bir dil işçisi» sayar. Dilin geniş kaynaklarını bulan sanatçı, doğal olarak sanatın da kaynaklarına yönelmiştir. Dil işçisi olmayan bir bilim adamı, bir romancı, bir ozan... düşünmek olanaksızdır. Nitekim, özellikle son elli yılda, dilsel gelişimin dışında kalmış kişiler arasından etkili bir ozan, bir romancı bir bilim adamı da çıkmış değildir. Özdemir'in özellikle vurgulamak istediği budur. Kuşkusuz, ortaya attığı somut örnekler, onun bu görüşünü doğrulamaktadır. Öz Türkçe akımı, ozanları, yazarları yaratırken, onlar da böyle bir akımın sonucunda kişiliklerini bulmuşlardır. Dilin ulaşılmaz gibi görünen bölgelerine varmak istemeleri de Türkçeye saygılarından gelir.

İşte bütün gücüyle, Özdemir, bu saygının kökeninde yatan dilsel çabayı vurgulamak ister **Dil ve Yazar**'da. Yazarların yarattıklarına özellikle bunun için eğilir. Bunun yanında, Türkçeye saldıranların savlarındaki tutarsızlığı da bir bir gösterir. Yeni anlayışla eski anlayış arasıdaki ayrımı belirtir. Dilsel çabaya karşı olanların neden yaratıcı olmadıklarını saptar. Türkçenin neden anlatım yönünden geniş olanakları olduğunu dilbilimsel yöntemlerle açıklar.

Özdemir bu nesnel değerlendirmeyle, Cumhuriyet dönemi yazarının tanıklığını yapıyor. Onun adına, bilimsel bir değerlendirmeyle konuşuyor. Bu nedenle kitaplar, dergiler, yazarlar arasında dolaştırıyor okuru. Kim nerede neyi yapmış, nasıl bir dilsel çaba göstermiş, bir bir işliyor yapılanları. Yazar adına konuşması bundandır. Hemen hemen dil yönünden kişilik kazanmış, dilimize yeni olanaklar kazandırmış tüm yazarlar yer alıyor Özdemir'in incelemesinde. Bu yönüyle **Dil ve Yazar**'da toplanan yazılar, bir dil beğenisinin (estetiğinin) ne olduğunu da çok iyi gösteriyor. Aslında sanatçıdaki beğeni düzeyinin dille yaratıldığına da tanık oluyoruz.

Duygusal yaklaşımların, öznel değerlendirmenin dışında olan bu dil yazıları, yayınımızın başarılı denemeleri olmakla

birlikte, eleştirel bir bakış açısının da örnekleri oluyor. Özdemir, yazınımızın dilsel değerlendirmesini yapıyor **Dil ve Yazar**'da. Bu yönden 1974'te iz bırakan yapıtlardan biridir **Dil ve Yazar.**

ÜÇ KAHRAMAN ŞAİR: KÖROĞLU, DADALOĞLU, KULOĞLU (Cahit Öztelli), Milliyet Yayınları.

Yiğitlemeleriyle Türk yazınını etkilemiş üç ozanı bir araya getiriyor Öztelli. Feodal bir düzenin egemen olduğu bir düzende haksızlık karşısında direnmiş bu üç ozanın gerek dünyaya bakışları, gerekse yaşamları arasında bir benzerlik vardır. Öztelli bu nedenle ozanların üçünü birden inceleme gereksinimi duymuş. Ama neden «ozan» demiyor da, «şair» sözcüğünü uygun buluyor Köroğlu'na, Dadaloğlu'na, Kuloğlu'na?

Ozanları bir bir ele alan Öztelli, özellikle nerede yaşadıklarını saptamaya çalışırken, o bölgenin kültürel durumunu ve toplumsal yaşamını da belirlemeye çalışıyor. Kısa tanıtmalarla, bilinen şiirlerini ve kendi saptadığı şiirleri de yayımlıyor bu üç ozanın. Böylece incelediği ozanlara yenilerini de katmış oluyor.

YENİ KRALLAR.. YENİ SOYTARILAR.. (İlhan Selçuk), Çağdaş Yayınları.

İlhan Selçuk'un büyük katkıları olmuştur bilinçli bir okur kesiminin yaratılmasında. Selçuk bunu, kavramlara getirdiği açıklıkla yaratmıştır. Önemli değişimlerin olduğu dönemlerde kavramlara getirilen bu açıklık, ister istemez okuru düşündürücü, bilinçlendirici yazılara yöneltmiştir. İlhan Selçuk okurun bu gereksinimlerini karşılamayı çok iyi bilmiştir. Denebilir ki, Türk okurunun yazılarda bir toplumsal ekonomik görüş aramasında da Selçuk'un payı büyüktür.

1962'lerden bu yana köşeyazarlığı yapan Selçuk, **Yeni Krallar.. Yeni Soytarılar..**'da bu süre içindeki yazılarından seçmeleri toplamıştır. Seçmeyi Selçuk yapmamıştır. Seçenler de, yazarı nesnel biçimde değerlendirmeyi amaç edinmiş olmalılar ki, yapıt, Selçuk'un çabaları konusunda aydınlatıcı olmaktadır.

İlhan Selçuk bu yapıtında yazarlığın, özellikle köşeyazarlığının ne olduğunu vurgulamak istiyor. Başta da belirttiğimiz gibi, toplum yararına yazarlık yapmanın ne olduğunu da açıklıyor. Yapıtta toplanan hemen her yazısı bunun kanıtıdır. Gönül eğlendirici yazarlar kuşağının işlevlerinin kalmadığı iyice anlaşılıyor bu açıdan. Gerçekten halkını aydınlatan, onları bilinçli kılan tüm devrimci yazarların tavrını görüyoruz İlhan Selçuk'ta. Üzerinde durduğu tüm sorunları halk açısından ele aldığı tartışılmaz bir gerçek olarak beliriyor. Toplumsal görüşün yanında, ekonomik, hatta istatiksel yaklaşım da Selçuk'un yazılarının temel niteliklerindendir.

Cumhuriyet'teki köşesinde her gün İlhan Selçuk'la karşılaşan okurlar, yolu yordamı belli bir yazarın yöntemiyle de karşılaşmış oluyorlar doğal olarak. Bu, etkili, çarpıcı bir anlatımla daha da değer kazanıyor. Hele, yazardaki ince mizah, halk yararına çalışmayanları iğnelemek yönünden en etkili araç olarak görülüyor bu yazılarda. Bu yazılar, Selçuk'un, köşeyazarlığı dışında, başarılı bir denemeci, bilinçli bir eleştirmen olduğunu da kanıtlıyor. Aynı zamanda, sorumluluk taşıyan, halkını aydınlatmanın ötesinde bir amacı olmayan devrimci bir yazarın tavrını da...

SAĞSIZ SOLSUZ DEMOKRASİ (Hıfzı Veldet Velidedeoğlu), Çağdaş Yayınları.

Deneme ve eleştiri türünde yapıtlar yayımlamak üzere kurulduğu sanılan Çağdaş Yayınları, öncelikle Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun yazılarını **Sağsız Solsuz Demokrasi** adı altında topladı. Alanında bir yetke (otorite) olan Velidedeoğlu, soruniarı bir sanatçı anlatımıyle güncelleştirmeyi bilmekte, bu yazılarına bir deneme havası katarak okuru etkilemektedir. Son yıllarda çokça tartışılan «sağ», «sol», «demokrasi» sözcüklerine açıklık getirmek için de aynı yolu izlemiştir Velidedeoğlu. Hukuk bilgisinin ışığı altında güncellegen bu kavramlar, okur açısından kolayca değerlendirilebilmektedir.

Sağsız Solsuz Demokrasi adlı yapıtta Velidedeoğlu'nun deneme ve söyleşileri (sohbetleri) yer alıyor. Bilimsel bir dil kullanmadan, toplumu aydınlatmak amacı güdülen bu

yazılar, yazarın toplumsal sorumluluğunu da yansıtmaktadır. Genellikle toplumdan soyutlanmış bir bilim adamı yerine, toplumun karşısında sürekli görevde bulunma gücünü gösteren bir bilim adamı kimliğiyle tanınıyor Velidedeoğlu. Kendi dar çemberlerinden çıkamamış, toplumu hiçe sayan kişilerle de yazarın sürekli bir tartışmada olduğu özellikle ilgiyi çekiyor. Halkın anlamasını seçtiği, bilimin kalıplarını halkın anlayabileceği biçimlere dönüştürdüğü için Velidedeoğlu'nu yadırgayanlar vardır. Anılarının keskin izleriyle zaman zaman değiniyor bu konuya. Ama onun için amaç, kavramları halka ulaştırmaktır. Bunu da başarıyle sürdürüyor. Yazılarındaki söylesi havası, anılarını bolca kullanması, Velidedeoğlu'nun yazılarına bir esneklik de kazandırıyor. Önceki anlayışla bugünkü anlayış arasındaki kalın çizgiyi de çok iyi belirliyor yazar. Ayrıca, demokrasinin vardığı aşamaya nasıl gelindiğinin hukuksal değerlendirmesini de nesnel biçimde yapmaktadır. Böyle bir değerlendirmeyi Atatürkçü bakış açısıyle yöntemlendiren Velidedeoğlu, bilim adamı sorumluluğunun başarılı örneklerini de veriyor. Tüm yazılar gözden geçirildiğinde Türk düşünce tarihinin pratik anlamda yansıtıldığı özellikle ilgiyi çekiyor. Politikamızın geçirdiği sınavlara, politikacı kişiliğinin ne olması gerektiği gerçeğine de sık sık rastlıyoruz bu yazılarda.

BALDAKİ TUZ (Yaşar Kemal, Baskıya Hazırlayan: Alpay Kabacalı), Cem Yayınevi.

Alpay Kabacalı, Yaşar Kemal'in 1959-1974 yılları arasında yazdığı yazılardan 100'ünü seçerek oluşturuyor **Baldaki Tuz**'u. Kabacalı'nın da değindiği gibi, «en güncel, bugün okunup yarın unutulacak ölçüde güncel konulara değinde, Yaşar Kemal'in dünya görüşünü daha bir somutlukla melerinde bile en genel, en temel doğrular, gerçekler»le oluşur Yaşar Kemal'in yazıları. Bu yazıların bir araya gelmesi koymuştur ortaya.

Kalemini halkının mutluluğu için, hiç bir engeli önemsemeden kullanan Yaşar Kemal gibi, gerçek anlamda devrimci bir yazarın üzerinde durduğu konuları bilmek bile, onun sanat dünyasına yaklaşmanın bir başlangıcı sayılmalıdır. Değindiği konular, toplumunu ne yolda bilinçlendirmek istediğini de yansıtır. «Yazarın dünya görüşü» derken bu-

nu anlatmak istiyoruz. Halkını ve onun yaratıcılığını yansıtmayı amaç edinmiş bir yazar için kimi konuları işlemek de bir sorumluluktur. Yaşar Kemal'in yazılarında böyle bir sorumluluk her zaman görülmüştür. Romanlarındaki o insan sevgisi, doğa sevgisi bu tür yazılarında da kendini belli eder. Ayrıca, onun üzerinde durduğu bir konunun özgün bir yanı da vardır. Herkesin üzerinde durmayı bile düşünmediği değişik yönlerine eğilir konuların.

Yöntem yönünden özelliklerine kısaca değindiğimiz bu yazılarında Yaşar Kemal, halkın yaratma gücünün ne olduğunu ve bunu değerlendirmenin yollarını da gösteriyor. Toplumcu bir yazarın bu konular karşısında aldığı tavır da, Yaşar Kemal'in üzerinde durduğu önemli noktalardandır. Romanlarındaki o kıvrak, yinelemeli dil bu yazılarda da egemenliğini sürdürüyor. Dil gücüyle insanı sorunlara yaklaştırıyor Yaşar Kemal. Böylece, toplumcu düşünce açısından konuları değerlendiriyor. Sanatıyle ülkesinin sınırlarını aşan bir yazarın bu değerlendirmelerinin büyük önemi vardır. Hem toplumu ne yolda yorumladığını ortaya koyar bu, hem de sanatındaki temel kültürel birlikimleri. Nitekim, Yaşar Kemal de hep halk kavramı üzerinde durur ve halkın yaratıcılığının kaynaklarına ilgiyi çeker. Bunu yaparken de çağdaş düşüncenin ne olduğunu, yazarın bu düşünceyi topluma iletme sorumluluğunu da temel sorun olarak işler. Nerede halkın bir yaratımı varsa, orada Yaşar Kemal'in kalemi vardır. **Baldaki Tuz,** bunu somutlayan nice örneklerle dolu. Alpay Kabacalı'nın özenle seçtiği bu parçalar, romanımızın ünlü kişisinin, denemedeki ustalığını da yansıtıyor. Yaşar Kemal'in deneme türündeki yazılarının bir araya getirilmesi, bu konuda yılın önemli olaylarından biri sayılmalıdır.

KÜLTÜR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER (**Hasan Âli Yücel**), İş Bankası Kültür Yayınları.

Eğitim sorunlarının önem kazandığı bir dönemde, 1952'lerde **Cumhuriyet** gazetesi, bir «Öğretmen ve Öğrenci Köşesi» açmıştır. Bu köşeyi de öğretmen ve tanınmış «maarifçi» Hasan Âli Yücel hazırlayacaktır. Nitekim bu köşe uzun yıllar ilgi çekmiş, özellikle eğitim sorunlarımızla ilgili konuların tartışılmasına olanak sağlamıştır.

Kültür Üzerine Düşünceler adı altında toplanan yazılar bu köşeden seçmelerdir. Genel kültür sorunlarından çok, eğitim sorunlarının ele alındığı bu köşedeki yazıların yeniden gözden geçirilmesi, önceki sorunlarla şimdiki sorunlar arasında bir benzerliğin sürmekte olduğunu göstermektedir. O gün ne tartışılmışsa bugün de hemen hemen aynı sorunlara değinilmektedir. Çünkü yurdumuzda bir çözüme bağlanmış eğitimsel sorun yok gibidir. Köy Enstitüleri o gün de tartışılıyordu, bugün de. Öğretmenin içinde bulunduğu bunalımlardan, eğitimin temel sorunlarına değin, o günden bugüne, tartışmalar canlılığını sürdürüyor. Ancak, zamanın insanı nasıl yanılttığını gösteren bölümler de yok değil Hasan Âli Yücel'in yazılarında. Örneğin, uzun yıllar Kültür Müsteşarlığı yaparak gerici kültürün yayılmasından öte bir iş yapmayan, o zamanın müze müdürü Mehmed Önder hakkında şunları söylüyor Yücel: «Bu ziyaretimde bir genç Mevlana âşığı daha buldum. Müze Müdürü Mehmed Önder, Mevlâna hakkında durmadan incelemeler yapan ve bunu yapacak hale gelmek için tevazula kendini yetiştirmeye çalışan bu genç Konya'lı müzeciyi âmirlerinin koruyucu gözlerine emanet ederim. Konya ve Mevlâna hakkında daha şimdiden altı yedi eser yayınlamıştır. Böyle istidatlı gençlere memleket içinde ve dışında görgüsünü ve bilgisini arttırma fırsatları verilmelidir» (s. 127).

Gelelim bugüne: Mehmed Önder, Hasan Âli Yücel gibi gerçek kültürden yana olan kişileri Müstaşarlığının kapısına yaklaştırmamıştır. Özellikle kişiler hakkında verilen yargılar konusunda bu tür yazıların -üzerinden uzun zaman geçmese de- yazarı nasıl yanılttığını bundan daha iyi gösteren örnek olabilir mi?

★

Yukarıda üzerlerinde bir bir durulan yapıtlardan başka, aşağıdaki kitaplara da kısaca değinmekte yarar vardır:

● **CUMHURİYET DEVRİ TÜRK ŞİİRİ (Mehmet Kaplan)**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Yayınları.

Kapağında «Birinci Basılış» sözü olmasına karşın, 362 sayfası **Şiir Tahlilleri II Cumhuriyet Devri Türk Şiiri** i(Baha

Matbaası, İstanbul 1965) adı altında 1965'lerde basılan ve düşünce ve eylemlerinden ötürü Türk ozanlarını suçlayan, günün modasına uyarak onların her birine «Marksistlik»i yapıştırmaktan geri durmayan bir yapıttan uzun boylu söz etmeye gerek var mı? Ayrıca, Halûk Aker, Kemal Özer, Tahsin Saraç, İsmet Özel, Can Yücel, Ataol Behramoğlu, Refik Durbaş, Hilmi Yavuz gibi ozanları görmezlikten gelerek, Türk yazınında hiç bir zaman anılmaması gereken kişilere (Coşkun Ertepınar, Kemal Kaplancalı, Gültekin Sâmanoğlu, Nurettin Özdemir, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu... daha başkaları...) sayfalar ayıran bir araştırmacının bu tutumu nasıl açıklanabilir?

● **BATI ALDATMACILIĞI VE PUTLARA KARŞI KEMAL TAHİR (Dr. Hulûsi Dosdoğru)**, Tel Yayınları

Aktarmalar, çok geniş oylumlu alıntılar ve özetlemelerle oluşan bu yapıtın ne Türk yazınına, ne de Kemal Tahir'e bir şey katacağı kanısında değilim. Dosdoğru'nun yapıtı, salt «sempati»yle ve şuna buna saldırmakla inceleme yazılamayacağının somut bir örneğidir. Nedense Kemal Tahir'in yazgısı da bu, ya tüm romancıları hiçleyerek **Romanda Hesaplaşma** (Naci Çelik) lar yapıyorlar, ya da bambaşka bir Kemal Tahir portresi yaratan duygusallıkların işe yarayacağını sanıyorlar.

● **MAVİ VE KARA (Sabahattin Eyüboğlu)**, Çan Yayınları.

«Mavi görüş»ün düşünsel yönünün toplumsal açıdan ele alındığı **Mavi ve Kara**'nın ikinci baskısı yapıldı. Anadolu insanının yaratıcılığını vurgulayan denemelerden oluşan **Mavi ve Kara**, hümanist görüşün ne olduğunu da açıklıyor. Ayrıca Anadolu kültürünün zengin kaynaklarının ne olduğunu da öğreniyoruz **Mavi ve Kara**'dan.

● **NÂZIM HİKMET ÜZERİNE (Zühtü Bayar)**, Tel Yayınları.

İlk baskısı 1967'de yapılan **Nâzım Hikmet Üzerine**'nin daha da bütünlenmiş olarak ikinci baskısı yapıldı. Zühtü Bayar, Nâzım Hikmet'in, edebiyat eleştirisi açısından utanı-

lacak derecede ihmal edildiği kanısındadır. Ona politik bir kişilik olarak bakılmasını da kınamaktadır. Bu nedenle onun şiirine, kendi deyimiyle «bilimsel estetik bir içtenlikle» yaklaşmaya çalışıyor Bayar. Böylece toplumcu bir ozan olan Nâzım Hikmet, ayrıca diyalektik felsefe açısından da ele alınmış oluyor Türk yazınında. Anıları, gözlemleri aşan bu yapıt, Nâzım Hikmet üzerine yapılmış çalışmaların önemlilerinden biridir.

● **DAĞLARA GİDEN YOLLAR (Ayhan Hünalp),** 3 Yayınları.

Ne solcu, ne sağcı olduğunu, ancak sanatçı olduğunu belirten Ayhan Hünalp kendi yaşamını eksen alarak kimi olayları yorumluyor. Sanatçılardan politikacılara değin uzayan bu değinmeler, o günkü olayları bir kez daha gözden geçirme olanağı sağlıyor. Bir gazetecinin izlenimleri olarak ilginç değinmelerdir **Dağlara Giden Yollar.**

● **RESİMLİ TÜRK EDEBİYATÇILAR SÖZLÜĞÜ (Seyit Kemal Karaalioğlu),** İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

Daha çok öğrencileri ilgilendiren yapıtlarıyle ilgi çeken Karaalioğlu, bu kez daha geniş oylumlu bir çalışmaya girişmiş. Tüm yazarlarla ilgili bilgilerin okullara değin gitmesi yararlı kuşkusuz. Ne ki, Karaalioğlu'nun **Edebiyatçılar Sözlüğü,** biçimsel bir değişikliğin ve resimlerin dışında, Behçet Necatigil'in **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü** (Varlık) ve Şükran Nurdakul'un **Şairler ve Yazarlar Sözlüğü** (Bilgi') den ayırdedilemiyor. Hatta yanıltıcı bilgileri de kapsıyor kimi yerde. Örneğin şairlikle ilişkisi çok uzak olan Emin Özdemir'i şair olarak tanıtıyor. Aldığı bilgiler kitapların arka sayfalarındaki tanıtmalara dayanıyor.

● **YAZDIK NÂZIM NÂZIM DİYE (Zühtü Bayar - Günel Altıntaş),** Soyut Yayınları.

Ölümünün on birinci yılında yerli ve yabancı yazarların, ozanların Nâzım Hikmetle ilgili yazıları, işirleri yer alıyor bu yapıtta. Gerek yazılar, gerekse şiirler, Nâzım'ın evrensel bir bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini çok iyi yansı-

tıyor. Uluslararası üçn kazanan Nâzım'ın bir ozanlar, yazarlar kardeşi olduğu da bu yazıların, şiirlerin içeriğinden anlaşılıyor.

● **12 MART, ÖFKELİ GENERALLER VE İŞKENCE** (Mehmed Kemal), Soyut Yayınları.

12 Mart döneminin bunaltıcı havasında sanatçı bir gazetecinin değinmelerini kapsıyor yapıt. Mehmed Kemal'in sürükleyici dili, ustalıkla' kimi gerçeklerin içine sokuyor okuru. 12 Mart'ın gerçek yönünü belirtirken bir yazarın bakış açısını da simgeliyor Mehmed Kemal'in bu ilginç röportajları, denemeleri.

Picasso: desen

1974'DE DİLİMİZ

Emin ÖZDEMİR

GENEL GÖRÜNÜM

Dilimiz açısından 1974, oldukça devinimli bir yıl sayılabilir. Daha önceki yıllarda olduğu gibi bu yıl da dilimizin yabancı öğelerden arınma, kendi öz değerlerine kavuşma savaşı sürüp gitmiştir. Türkçenin söz dağarcığı yeni yeni kavram ve anlatım birimleri kazanmıştır. Bu kazanımın yanısıra eskimiş, yaşarlığını yitirmiş yabancı sözcüklerse dışına atılmıştır dilin. Önceki yıllarda yaratılan ve ancak belirli kesimlerde kullanılan yeni terim ve sözcüklerin dolaşımı hızlanmış, yaygınlığı artmıştır. Örneğin **olanak, seçenek, olasılık, koşul, sorun, yaklaşım** gibi nice sözcükler bir iki yıl öncesine değin çok sınırlı ve ancak yazı dili içinde kullanılırken bunlar ve benzeri sözcükler konuşma diline de ağmış; radyo, televizyon, gazetelerde de kullanım alanına çıkmıştır. Yöneticiler, yetkililer, görevliler dil devriminin getirdiği yeni sözcükleri kullanmada eskiye oranla bu yıl bir kat daha, bir çaba göstermişlerdir. Bunda anadilini bütün duyarlığı ile ve yetkince kullanan Başbakan Bülent Ecevit'in öz Türkçeci tutumunun büyük bir payı vardır. Onun, çiçeği burnunda, en yeni sözcükleri bile yadırgamadan kullanışı; bu sözcüklerle dokunmuş konuşmalarını radyo ve televizyonun geniş yığınlara yayışı, kimi çevrelerde öz Türkçeciliğe karşı duyulan soğukluğu azaltmıştır. Bu, dilimizin 1974'teki durumu yönünden önemli bir olgu olarak adlandırılabilir.

Dil bir iletişim aracıdır. İletişimin eksizce gerçekleşmesi dilin herkesçe anlaşılırlığına bağlıdır. Bu gerçek 1974'te bir kez daha ortaya konmuş, kimi bakanlıklarda genelgeler yayımlanarak anlatıma ve Türkçeye gereklı özenin gösterilmesi istenmiştir. Sözgelimi Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı'nın genelgesinde şöyle denilmektedir: «Dilimize gi-

ren yabancı sözcükler yerine karşılığı bulunan Türkçe sözcüklerin kullanılması yabancı dil baskısına son verme ve ulusal dile saygı gösterme anlayışının bir gereğidir. Öte yandan güzel Türkçemizin etkin kılınmasında, toplumumuzun aydın kesimini oluşturan devlet görevlilerine önemli sorumluluklar düştüğü de bilinen bir gerçektir.»

Köy İşleri ve kooperatifler bakanlığı gibi, İmar ve İskân bakanlığı da yazışmalarda Türkçeye özen gösterilmesini isteyen bir genelge yayımlamıştır. Müsteşar Prof. D. Cevat Geray imzasını taşıyan genelgeden bir bölümü alıntılayalım buraya:

«Türk yazı dili, özellikle Atatürk'le başlayan dil devriminin etkisiyle günden güne artan bir hızla, yabancı sözcükler üretilerek; bir yandan da Anadolu halkının bozulmamış dilinden, tarihsel değer taşıyan Türk yapıtlarından yararlanılarak Türkçemiz her yönüyle gelişmektedir. Bu arınma ve özleşme devrimi, özgün bir düşünce ortamı yarattığı gibi devleti de halka yaklaştırmaktadır. Halkla ilişkilerin önemi göz önünde tutulursa, halkın etkiğimi ve siyasal bilinçlenmesi, yolunda Devlet dilinin etkin bir araç olduğu görülecektir. Ordumuzun ve yüksek yargı organlarımızın kullandığı dil devlet kesiminde bu mutlu olayın en güzel örneklerindendir.

Anadilimizde özünü, kökenini, yakınlarını tanıdığımız kavramlar için: Anlaşmazlık, alışılmış, sözü geçen, satınalma, araç, baş vurmak, bölmek, değiştirmek, dayanarak, işlem istem, ilke, görevli, birim, belirli, uygulamak, oturmak, izlamak, kazı, sorun demek dururken, bunların yerine 'İhtilaf', mutad, mezkür, mubaaya, vasıta, müracaat etmek, taksim etmek, tadil etmek, istinaden, muamele, talep, prensip, personel, ünite, muayyen, tatbik etmek, ikâmet etmek, takip etmek, hafriyat, mesele sözcüklerini kullanmanın ne denli gereksiz olduğu apaçık ortadadır. Eski, yeni her yabancı sözcüğün Öz Türkçe karşılığı aranırsa bulunabilecektir.»

Bu görüş ve girişimleri, öz Türkçe sözcüklerin resmî yazışmalara girmesi, devlet dilinin herkesçe anlaşılır açık ve aydınlık bir nitelik kazanması yolunda atılmış önemli bir adım sayıyoruz. Çünkü devleti halka yaklaştırmada, başka türlü dersek halkla bütünleşmede dil önemli bir etken olduğu gibi, önemli bir değişkendir de.

Bu görünüme bakarak 1974'te dilimizin sorunları tü-

müyle çözümlenmiştir diyebilir miyiz? Evetleyebilir miyiz böyle bir soruyu? Hayır...Türkçe özleşme, zenginleşme, söz ve anlatım olanaklarını genişletme yönünde gelişimini sürdürürken birtakım saplantılarla, dirençlerle de karşılaşmıyor değil. Eski yıllarda olduğu gibi, 1974'te de dilimizin kendi öz ve ulusal değerlerine kavuşmasından tedirgin olanlar, zaman zaman bu tedirginliklerini dile getirdiler. Tarık Buğra, Ergun Göze, Ahmet Kabaklı, Necmettin Hacı Eminoğlu, Tekin Erer, Nejat Muallimoğlu, Faruk K. Timurtaş, Muharrem Ergin gibi kimi kişiler, gazete ve dergilerde yakınlarını yineleyip durdular. Söylenenler hep aynı şeyler. Şöyle ki 1964'te **özgür, bağımsız, toplum, önem,** gibi sözcükleri çirkin, anlamca yetersiz, uydurma buluyorlardı. Bugün bu sözcüklerden yakınmıyorlar artık. Konuşmalarında olsun, yazılarında olsun sereserpe kullanıyorlar. Ayrımında bile değiller bunun. Şimdi de 1974'te **yaklaşım, etkinleşim, seçenek, olanak, olasılık** gibi sözcükleri çirkin, anlamca yetersiz, uydurma buluyorlar. Kuşkusuz yarın bunları da kullanacaklar. Ulusal dil bilinci her kesimde aynı diriliği göstermiyor. Türkçe, yabancı öğelerden arınmak için yüzyılların biriktirdiği yabancı tortulardan yatağını arındırırken, birtakım sorumsuz kişiler yeniden doldurmaya çalışıyor bu yatağı. Bu yüzden de önemli bir sorunda, Batı'dan gelen sözcükler sorunuyle karşılaşıyoruz. Gazetelerdeki duyurulara bakmak, değindiğimiz bu sorunu bütün boyutlarıyle görmemizi kolaylaştıracaktır. Nitekim Seha L. Meray 17 ekim 1974 günü **Cumhuriyet**'te yayımlanan «Karagöz, Nerdesin» adlı yazısında bu sorunu ele alarak bu ikili tutumu dilimizi yabancı sözcüklerden arındırma çabası dile, dilimizi yabancı sözcüklerle doldurma özentisini belirleyici örneklerle somutluyor:

«Dilimizdeki gelişmeyi, Türkçenin vardığı aşamayı azımsamayan duyurular, çıkarlarına aykırı da görmüyorlar özleşmiş Türkçe kullanmayı... Bir «reklâm ajansı», «müşteri temsilcisi» arıyor. «Bulmayı umduğumuz kişi 30 yaşlarındadır. Evli olsun isteriz. Ana dili Türkçenin yanında İngilizceyi de çok iyi bilir. Hukuk, iktisat, Felsefe, Psikoloji, siyasal bilimler ya da gazetecilik dallarından birinde yüksek öğrenim görmüştür. Sorunları bilir. Uyumlu bir toplumsal hayatı vardır. Dengeli bir kişidir. Çalışkandır. Akşam-

Picasso: Desen

ları ardında dağınık bir masa, birikmiş işler birikmayı sevmez. «Ertelemek» fiili sevdiği bir fiil değildir. Çok okur; okuduklarından yararlanmayı, kendini sürekli olarak yenilemeyi bilir. Alçak gönüllülüğü, kendine duyduğu güvenden doğar. Tüm bu niteliklere sahip kişileri bulmanın ne denli güç olduğunu biliyoruz.»

Bu olumlu örneğin yanı sıra birçok olumsuz örnekler de sıralıyordu Seha L. Meray, Batı dillerinden alınmış sözcükleri gözü kapalı kullananların içine düşdükleri gülünçlü durumu gösterirken şöyle diyor: «görülmemiş reaksyon tesisleri' kuruluyormuş bir yerlerde, 'parseller' satılıyor. 'Konuklar' için 'misafirhane', 'Marketler', 'telesiyej', 'dancing-hall', 'restaurant' olacak bu 'rekreasyon' yerinde. Bisiklet, atla gezinti 'parkurları'. 'kulvarlı', 'yüzme havuzları', 'tam ekipmanlı' golf alanları, 'ski' yapmak için 'kayak pisti', 'kreş, hepsi var. 'Şömineli, verandalı, rüstik, romanesk pitoresk şale' sunuluyor bu dilden anlayanlara.»

Seha L. Meray'm yazısından alıntıladığımız bu örnekler, anadili bilincinden yoksun kişilerin tutumunu göstermektedir. Yazar, bu tutumun nedenleri üzerinde düşünürken de şu yargılara ulaşıyor: «Çağdışı kalmak mı? Hacivat gibi bilgiçlik tutkusu mu? Nabza göre şerbet vermek mi yoksa her zaman kişisel çıkarları göz önünde bulundurmak mı Türkçeye bu saygısızlığın nedeni? Belki de halktan ayrı, ayrıcalıklı kişi olma özentisi?»

Türkçeye saygısızlığın nedenleri çok yönlüdür. Tek nedene bağlanamaz bu. Ne var ki gün güne Türkçe düşünme ve Türkçe deyimleme eğilimi de güçleniyor. Denebilir ki örneklemeğe çalıştığımız bu ikili katmanlaşma yakın bir gelecekte ortadan kalkacaktır. Öz türkçe akımı dilin her bölgesinde egemenliğini kuracaktır. Çünkü bugün birtakım ozansı ve yazarsıları bir yana bırakırsak ülkemizin gerçek ozanları ve yazarları öz Türkçeden yanadırlar. Yazarlığın ve ozanlığın temelde bir dil işçiliği olduğuna inanmışlardır. Bu inançla işleyip geliştiriyorlar Türkçeyi. Şiirler, öyküler, romanlar, oyunlar tüm yazınsal verimlerdeki arı ve ışıklı Türkçe, güzel bir kanıtıdır bunun.

Türkçeyi işleme tutkusu salt ozanlara, yazarlara özgü değildir. Bilim adamlarımızda da aynı coşkuyu, aynı tutkuyu görüyoruz. Türkçenin söz yaratma olanaklarından yarar-

kanarak yeni yeni terimler yaratıyorlar. Bir bilim adamı olduğu kadar, bir dil işçisi olarak da çalışıyorlar. Türkçenin her türlü düşünceyi, her türlü kavramı karşılayabilecek bir güç taşıdığına inanıyorlar içtenlikle. Örneğin **Bilişim** dergisinde (sayı 8, yaz 1974) bilişim terimlerinden söz edilirken şöyle deniyor:

Üzerinde titizlikle durduğumuz konulardan birinin de Türkçe bilişim terimleri olduğunu bütün okurlarımız bilmektedir. Bu titizliğimizin, kendi malımız yapmaya çalıştığımız yeni bir teknikbilimin getirdiği nesne ve kavramların ancak kendi anadilimizin sözcükleriyle adlandırıldığında sindirilebileceği, yoksa yabancılığın süreceği inancından başka hiç bir gerekçesi yoktur. Öte yandan bilişim konusunda Türkçe terimler önerip kullanmada sürdürdüğümüz deney, daha önce hiç bir teknikbilim dalında denenmemiş bir çıkış idi. Bununla birlikte, sevinerek gözlüyoruz ki terimler kısacık bir süre içinde adım adım kanunun malı olmaya yüz tuttu. Gazetelerde, televizyonda «bilgisayar» sözcüğü ile karşılaşıyor, yabancı kaynaklı bilimkurgu filimlerinin Türkçeleştirilmesinde bile aynı yolun tutulduğunu görüyoruz. **Bilişim, bilgiyasar, kütük, yordam, yazılım** ve öteki sözcükler Türkçenin bilim ve teknik dili olarak olağanüstü gizilgüçlerinin güncelik yaşantımızda gerçekleşip durduğu ve öteki teknikbilim dallarındaki beceriksizliklerimizi sürekli yüzümüze vuran birer şimge sanki...

Sevdiğimiz Türkçeyi doğallıkla güzel buluruz Oysa dilin güzeli çirkini olmaz. Dilin değeri işlevinden bellidir. Anlamı iletmesinden, işleyişinden bellidir. Seslerinin belirginliği, köklerinin yalnızlığı, eklerinin işlekliği, sözcüklerinin kurgusu-deyişlerinin sağlam, düzenli çatışıyle öylesine uyumlu işleyen bir düzendir ki Türkçe, bu sağlamlığı, deyiverişlerin esnekliği ile böylesine işlek bir düzen olarak bugüne dek getiren Türk halkının, tekniğin herhangi bir dalında olağanüstü başarılardan yoksun kalacağına inanmak güçtür.»

Bu inanç, hergeçen günle birlikte güçlenip yaygınlaşmaktadır. Uygulayımbilimin (teknoloji) bütün kesimlerinden, toplumsal bilimlerin değişik dallarına varıncaya değin hemen her alanda Türkçeyi **bilim dili** düzeyine eriştirme çabaları yoğunlaşmaktadır. Dilimiz için en sağlam güvencedir bu çaba.

XIV. TÜRK DİL KURULTAYININ GETİRDİKLERİ

Dilimiz açısından 1974' devinimli bir yıl olmuştur. Devinimi oluşturan etkenlerden biri de XIV. Türk Dil Kurultayının bu yıl (7-10 temmuz 1974) yapılmış olmasıdır. Kurultay nenedinyle Türk Dil Kurumunun çalışmaları, radyolarda ,televizyonda, gazete ve dergilerde değerlendirilmiş, bir eleştiriden geçirilmiştir. Eleştiri ve değerlendirmeler kurultay sonrasında da sürdürülmüştür. **Bizim Anadolu, Ortadoğu** gibi bir iki gazete dışında, gazete ve dergilerin çoğu Türkçenin bugün eriştiği mutlu aşamadan dolayı duydukları kıvancı dile getirmişlerdir.

XIV. Türk Dil Kurultayı, Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Macit Gökberk'in bir konuşmasıyle açılmıştır. Bu konuşmasında ulusal bilinçlenme ve ulusal birlik kavramlarıyle dil arasındaki etkinleşimi belirtten Frofesör Gökberk özellikle şu anadüşünceyi vurgulamıştır: «Çağdaş bir toplumun birliğini, bütünlüğünü kuran etkenlerden en önde geleni de dildir. Yalnız anlaşmayı, dolayısiyle bir birleşmeyi sağladığı için değil, bilgi, sanat, düşünce gibi kültür değerlerini bireylere ulaştırdığı, bunları bireyler arasında yaygınlaştırdığı için, dil bilinçlenmenin başlıca aracıdır. Onun için sözü geçen bilinç nerede gerçek kılınmak isteniyorsa, orada dil de bir sorun olarak ortaya çıkar: Buralarda dile kültür değerlerini halka yayabilecek bir nitelik kazandırılmağa çalışılır. Bu niteliği de, ancak, halkın diline inip onun gereçleriyle bir kültür dili kurmağa girişmekle varılabilir. Özleşen Türkçe akımı da böyle bir bilincin ürünü, böyle bir konuşma yapmış, Türkçeyi özleştirmenin önemine detünleşmek yolunda olan Türkçenin karşısında olanlar, gerçekte, toplumumuzda yaygın bir bilinçlenmeye karşı olanlardır.»

Kurultayda Millî Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ da tir. Gelgelelim kimi çevreler bu amacı görmezlenip Atatürk'ğinerek konuşmasını şu anadüşünce üzerinde yoğunlaştırmıştır: «Bir ulusu oluşturan öğelerin başında gelen dil, ulus varlığının ayrılmaz bir parçası ve anlaşma aracıdır. Ulusal dili olmayan, yabancı sözcüklerin içinde öz varlığını yitirmiş bir dili benimsemiş toplumlarda gerçek anlamı ile ulusal

bilinçten söz edilemez. Çünkü dil, bireyler arasında yalnızca anlaşmayı sağlayan bir araç değildir. Bireylerin kişiliğini, duygu ve düşünce evrenini de biçimlendirirö Bu nedenle dil, ulusal düşüncenin de, ulusal kültürün de ve ulusal duyarlığın da temeli olmaktadır... Dil, bayrak gibi devletin simgelerinden biridir. Bu simgelerin üzerine titremek, onun bağımsızlığını ve ulusallığını özenle korumak hepimiz için kutsal bir ödevdir...»

Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Ömer Asım Aksoy'un Kurultaya sunduğu Yönetim Kurulu Raporunda dilimizin gelişme süreci bütün boyutlarıyle değerlendirilmiş, özleşen Türkçe konusunda ilginç saptamalar yapılmıştır. Bu yönden ayrıntılara inmeden genel çizgileriyle değerlendirmek istiyoruz bu raporu.

Atatürk'ün gösterdiği amacın belirtilmesiyle başlıyor rapor. Atatürk Türk Dil Kurumunu niçin kurmuştur? Bu kurumun üstlendiği ana görev nedir? Tek tümce ile belirtmiştir bunu Atatürk: «Türk dilini, ulusal gücü içerisinde geliştirmek... Türk dilinin öz güzellik ve zenginliğini ortaya çıkarmak.» Türkçeyi özleştirme, zenginleştirme doğrultusunda sürdürülen çalışmalar, bu amaç üzerine temellendirilmiştir. Gelgelelim kimi çevreler bu amacı görmezlenip Atatürk'ün, özleştirmeciliği hiç bir zaman savunmadığını ikide bir öne sürmektedirler. Oysa Atatürk son nefesine değin dilde özleştirmeciliği savunmuş, yabancı dillerin boyunduruğundan Türkçeyi kurtarmayı bir ülkü olarak çizmiştir.

Raporda özleştirme akımının bir bilimsel çalışma olduğu kadar bir halkla bütünleşme eylemi olduğu da belirtilmiştir. Çünkü bilimsellik, dildeki gelişme ve değişmeleri toplumun istelerine, çağın koşullarına göre yönlendirmedir. Türkçeyi, çağdaşlaşma süreci içinde bulunan toplumumuzun düşünce evrenini yeniden oluşturacak ve bilimlendirecek bir düzeye eriştirmelidir. Başka bir söyleyişle dilimizin olanaklarını dilbilimin verilerine göre işleyip geliştirmedir. Ne var ki bu gerçeği kavrayamayanlar ya da kavramak istemeyenler, özleştirmeciliğin bilimsellikle bağdaşmayacağı görüşüne saplanmışlardır. Onlara göre dilin akışına, girişimine karışmak doğru değildir. Bir yerde bu, olanaksızdır da. Çünkü dil, dıştan gelecek her türlü etkiye kapar kapılarını. Bu dü-

şüncenin geçersizliğini dil devriminin gelişimi ve Türkçenin kazandığı yeni söz değerleri açıkça göstermektedir.

Özleştirmeciliği bilimsel bir davranış olarak görmeyenler, onun halktan uzaklaşma, halktan kopma, yapay bir akım olduğu düşüncesini yaymaya çalışırlar. Yaşamsal gerçeklerle bağdaşmayan bir düşüncedir bu. Çünkü özleştirmecilik halktan kopma değil, tersine halkla bütünleşmedir. Raporda bu gerçeğin altı çizilerek şöyle deniyor: «Tutucular, zaman zaman 'yeni dili halk da anlamıyor' diye seslerini yükseltirler. Küçük bir kararlaştırma, bu savın gerçekten ne denli uzak olduğunu hemen ortaya koyar. Halk 'mahrukat'ı ruznamе'yi mi anlıyor? 'Namzet'i, 'müntehip'i, 'ekseriyet'i mi biliyordu? Halkın dilinde 'iktifa etmek' 'alâkadar olmak' mı vardı? Öte yandan bugün halk **gündem'i, yakıt'ı** anlamıyor mu? **Aday'ı, seçmen'i, çoğunluk'u** bilmiyor mu? **yetinmek, ilgilenmek** halk diline girmiş sözcükler değil midir?»

Her devrim bir coşku, bir süreklilik gerektirir. Coşkudan ve sureklilikten yoksun devrimlerin kısa sürede amacına ulaşacağı söylenemez. Dil devrimi için de böyledir bu. Yerilecek, aşağılanacak bir nitelik değildir. Böyleyken kimi çevreler dil devriminin bu özelliğine aşırılık damgasını vurmakta, aşırılıktan kaçınmanın gerekliliğini savunmaktalar. Raporda bu görüşün de gerçeklerle bağdaşmadığı gösterilmekte, düşüncenin de dayanaksızlığı örneklerle verilmektedir. Aşırılık diye nitelenen durumun gerçekte anadili bilincinin uyanmasından başka bir şey olmadığı belirtilmektedir: «40 - 50 yıl önceye değin toplumda böyle bir bilinç gelişmemiş olduğundan dili düzeltme davranışları ılımlı olmaktan öteye geçememiştir: 1839'da yurda yeni ve iyi bir düzen getirmek üzere ilân edilen 'Tanzimat-ı Hayriye'nin adı bile Türkçe değildir. 70 yıl önce ortaya çıkan hava taşıtına Türkçe ad bulmak düşünülmemiş, Arapçadan yararlanılarak 'tayyare' denmiştir. 'Tahtelbahir' de öyledir. Akdeniz, Karadeniz bile 'Bahrisafit', 'Bahrisiyah' diye anılmıştır. Postaneler 'gönderen' demeyi bayağı saydıklarından 'mürsil' kullanmışlardır. Bu kötü alışkanlıktan günümüzde bile kurtulmuş değiliz: Bankalarımızda 'keşide'ler, 'mudi'ler, 'hamiline, nama muharrer'ler sürüp gitmektedir.»

Dil devriminin yürüyüşünü aşırılıkla suçlayanlar, za-

manla bu devrinmin getirdiği yeni söz değerlerini ayrımında olmadan kullanmaya başlamışlardır. Öyle ki karşı çıkışlarını bile dil devriminin getirdiği bu yeni sözcüklerle biçimlendirmekdedirler. Gerçekte yanıldıkları nokta şu: Hiç bir dil durup dururken gelişmez. Dilin gelişmesi, zenginleşmesi bir çaba gerektirir. Yetkinleşmiş, gelişmiş diller bu durumlarını kendileri için gösterilmiş çabalara borçludur. Birçok dillerin tarihi bunun canlı ve somut örnekleriyle doludur. Macarca, Almanca, Fransızca, Norveçce, Fince ulusal öz benliklerine gösterilen çabalar, sürekli çalışmalar sonucunda kovuşmuştur. Türkçemiz için de böyle olmaktadır.

Dil toplumsal bir kurumdur. Hiç bir toplumsal kurumun işleyişi kendi başına bırakılmaz. Dili de bu yasanın dışında düşünemeyiz. Öteki toplumsal kurumlara oranla dil insana daha bağlıdır: «Dili, kişioğlu yaratmıştır ve yaratmasını durmadan sürdürmektedir. Dünyanın her yerinde, her gün kişioğlunun eliyle dillere sözcükler eklenmekte yeni biçimler verilmekte, yeni kurallar katılmaktadır.» Dilin hep aynı kalıplar içinde kalmayışı, sürekli devingenliği de bundandır.

Dil ve toplumsal yapı arasındaki sıkı bağlantıya değinildikten sonra, bugün için dilimizin en önemli sorunlarından biri olan «Batıdan gelen sözcükler» sorunu da ele alınmaktadır raporda. Arapça ve Farsça sözcükler karşısında kazanılan utkunun, neden Batıdan gelen sözcüklere karşı da kazanılmadığı sorusu üzerinde durulmaktadır. Şöyle denilmektedir bu konuda: «Kimi kişiler, Türk Dil Kurumunun bu akımı neden önlemediğini ve neden Türkçe karşılıklar bularak Batılı sözcükleri geçersiz bırakmadığını sorarlar. Her zaman söylediğimiz gibi Türk Dil Kurumunun buyurup zorlayıcı bir gücü yoktur. O yalnız uyarıcı ve yol göstericidir. Arapça ve Farsca egemenliğine son veren çabalarında toplumu ve devleti yanında bulmuştur. Halk, anlamadığı sözlerden kendisini kurtaracak yol göstericiye dört elle sarılırken devlet de yazıyı değiştirerek, öğretim birliği yasasını çıkararak, okullardan Arapça ve Farsça derslerini kaldırarak, okul kitaplarında Türkçe terimler kullanmasını buyurarak, birtakım yasaları öz Türkçe ile düzenleterek buna yardımcı olmuştur. Ancak Türk Dil Kurumu, son yıllarda Batı sözcüklerinin yaygınlaşmasına karşı toplumdan da, hükümetten de bunlara benzer destekler bulamamıştır.»

Bu yakınış ve saptayımın doğruluğu yadsınamaz. Batıdan gelen sözcükler sorunu karşısında utku kazanma, Doğudan gelen sözcükler karşısında utku kazanmaktan çok zordur. Bir kez Doğudan gelen sözcükler koptuğumuz, ayrıldığımız bir uygarlığın değerleridir. Bu uygarlıktan yeni söz değerleri almak olanaksız gibidir. Batılı sözcüklerde ise durum çok değişiktir. Ülkemizin içine girdiği türlü ilişkiler hemen her gün yeni yeni Batı kaynaklı sözcüklerin dilimize sızmasına olanak sağlıyor. Çağdaş ilişkiler dışında kalmak olanaksız olduğuna göre bu sorun nasıl çözümlenecek tir. Ulusal bilinçle. Bunların yerine Türkçenin söz yaratma gücünü işletip yeni karşılıklar bularak. Bulunmuş olanları kullanarak. Ama bu söylediklerimizin tümü gelip bir yerde ulusal bilince ve onun ürünü olan anadili bilincine dayanıyor. Sözgelimi kimi kişiler "enteresan", "reaksiyon", "strük tür" demeye bayılıyor da ilginç, tepki, yapı sözcüklerini kaba, çirkin buluyor. Bilgili gözükmeyi, herkesten ayrı olmayı bu tür sözcükleri kullanmada arıyor. İster istemez Batılı sözcükler de bir dolaşım, bir yaygınlık gösteriyor dil içinde.

Genel görünüm bölümünde dilimizde bir ikili katmanlaşmadan, bir yanda öz Türkçe sözcükler kuşağından, bir yanda da yabancı kökenli sözcükler kuşağından söz ettik. Bu iki sözcük kuşağı dili kuşatmakta, yapay bir katmanlaşma oluşturmaktadır. Bunu nasıl kaldırabilirsiniz? XIV. Türk Dil Kurultayına sunulan raporda bu soru özellikle ele alınmış. Sorunun çözümü için ilgili kurum ve kuruluşlara birtakım çağrılarda bulunuluyor. Özetleyerek verelim bunları da.

Yasa koyucuya çağrı

Yasaların dili herkesin anlayacağı bir açıklıkta olması gerekir. Böyle olmasa yurttaşlar kendilerini bağlayan, uymakta zorunlu oldukları kuralları anlamakta sıkıntı çekerler. Gelgelelim yasalarımızın dili herkesin kolayca anlayacağı bir nitelikte değildir. Karışık, ağdalı, ağır bir dili vardır. Raporda yasalarımızdaki dilin, en azından 1961 Anayasasının diline uygun olması istenmekte ve şöyle denmektedir: «Yasalarımızın dili, yer yer Anayasanın diline, yer yer biri ötekinin diline aykırı düşen bir tutarsızlık ve karışıklık göstermektedir. .....Anayasada şu sözcükler vardır: adına, top-

lamı, sonuç, uygalamak, konu, alan, içinde, oranında, gerektiğinde, ilgililer, süre, sonundla, görev, yetki, Ancak 1196 sayılı yasada bunların yabancı karşılıkları kullanılarak: namına, mecmuu, netice, tatbik etmek, mevzu, saha, dahilinde, zarfında, nisbetinde, icabı halinde, alâkadarlar, müddet, hitamına, vazife, selâhiyet denmiştir.

Yasa koyucu, Anayasa dili doğrultusundan ayrılmamaya özen gösterirse bu özeni devlet daireleri de gösterir.»

Hükümete çağrı

Devletin buyurucu gücüyle dili bir düzence altına sokmak olanaksızdır. Kendine özgü yasaları, ilke ve kuralları vardır dilin. Dile, dilbilimin verileri içinde yaklaşmak gerekir. Atatürk'ün de resmî bir dil organı yerine, bağımsız ve bilimsel bir kurumu kuruşunun ana nedenlerinden biri bu olsa gerek. Bu demek değildir ki hükümet dil çalışmalarına sırtını dönecek, bunları umursamayacaktır. Tersine dil işlerine el atan, toplumun anadili bilincini besleyen güçlerin çalışmalarına buyurucu olmadan yardımcı olması gerekir. Bunların başında da Türk Dil Kurumu gelmektedir. Hükümet bu Kurumun çalışmalarını yayacak, destekleyecek bir ortam yaratmakla dile büyük bir katkıda bulunabilir. Oysa son yıllarda bunun tersi olmuştur. Devlet dairelerinin adlandırımında bir bütünlüğe gidilmemekte, Batıdan gelen sözcüklere engel olunmamaktadır. Raporda bu tutumdan yakınılıyor ve şu türden örnekler veriliyor:

«**Teşkilâtlandırma Müdürlüğü (organizasyon Müdürlüğü de vardır), Mütehassıs Müşavirlik, lojman, ofis, Elektrometalürji, Distribütörlük, Komptrolörlük, Enformasyon Dairesi, Enfrastrüktür Dairesi, Konjonktür Dairesi, Prodüktivite Merkezi, Marketing Şubesi. Menejman Şubesi, Finansman Şube Müdürlüğü, Sosyalizasyon, sinyalizasyon, sertifikasyon**»

Belediyelere Çağrı

Batıdan gelen sözcüklerin önlenmesinde belediyelere düşen görevler de vardır. Bir özenti sayrılığı ile işyeri adlarına anadili duyarlığımızı kanatan yabancı kökenli sözcükler seçiliyor. Şu örneklerde olduğu gibi: **Belanı, Dragstor, Apple, Tlger, Fox, Soley, Sezon, Süpermarket, Elegan, Kafe dö Paduva, La Maison, Leather Shop, butik, diskotek**

Bunlar ve benzeri adlar verilerek belediyelerin konuya eğilmesi isteniyor raporda.

Milli Eğitim Bakanlığına Çağrı

Özleştirme akımına karşı Millî Eğitim Bakanlığı örgütü içinde kimi yönetici ve görevlilerin kuşkuları vardır. Onlara göre öz Türkçecilik yıkıcılı bir akımdır. Komünistliğin belirleyici yönlerinden biridir. Bu saptantıda olanlar öz Türkçeye gönül vermiş öğretmenleri, öğrencileri cezalandırmakta, anadilini sevmek bir suç olmaktadır. Raporda **Millî Eğitim** Bakanlığı kesiminde görülen bu anlayışa karşı çıkılmaktadır. Bu karşı çıkış haklı nedenlere dayanmaktadır. Okul lardaki uygulamalar bunun somut örneklerini vermiştir. Birçok okul müdürü, kimi öğretmenler öz Türkçeci diye **Varlık**, **Türk Dili** gibi dergileri okullarına sokturmamışlardır. Bu bir yana öğrencilerine öz Türkçe kullanmayı öğütleyen öğretmenler hakkında kovuşturma açılmıştır. Oysa ulusal bilinçli bireyler yetiştirme eğitimden beklediğimiz ana görevlerden biridir. Ulusal bilinci uyandıran etkenlerin başında dil gelir. Bu gerek her gün biraz daha iyi anlaşılmakta, tutucuların bütün çabalarına karşın öz Türkçe ülküsü, okullarımızda güçlenmektedir.

Bilim ve Öğretim Kurumlarına çağrı

Bilgilerin taşıyıcısı ve yayıcısı dildir. Genel dilin olduğu gibi, bilim dilinin de bilgileri taşıma ve yayma yönünden açık, anlaşılır olması gerekir. Terimlere bağlıdır bu da. Raporda bu noktaya dokunulup üniversitelerimizde, öğretim kurumlarımızdaki görevli öğretim üyelerinin terimleri Türkçeleştirme, Türkçeleştirilmiş terimleri kullanma çabası içinde olmaları isteniyor: «Atatürk ilkelerine bağlı sayın öğretim üyelerimizden ve öztretmenlerimizden, bilim ve sanat dilimizi gelişmiş diller düzeyine yükseltme çabalarını işbirliğiyle daha verimli kılmalarına, özleşen Türkçeyi ve Türkçeleştirilmiş terimleri derslerinde, kitaplarında titizlikle kullanmalarını dileriz.»

Topiumumuzda bir dil bunalımından bugün için söz edilemez. Gelişen ve özleşen Türkçenin ulaştığı aşama sevindiricidir. Yukarıda kısaca gösterdiğimiz gibi birtakım sorun-

larla da karşı karşıyadır dilimiz. Üstesinden gelinmeyecek sorunlar da değildir bunlar.

Seçimler

Dil sorunumuzu değerlendiren Kurultayın dördüncü günü seçimler yapılmış, bu dönem Türk Dil Kurumu Yönetim Kurumu üyeliklerine şu kişiler seçilmiştir: Ömer Asım Aksoy, Behçet Necatigil, Prof. Dr. Seha L. Meray, Prof Dr. Gündüz Akıntı, Prof Dr. Sadettin Buluç, Prof Dr. Doğan Aksan, Dr. Metin And, Tahir Nejat Gencan, Orhan Hançerlioğlu, Prof. Dr. Macit Göberk, Dr. Ceyhun Atuf Kansu. Prof. Dr. Şet Vevis Örnek, Dr. Mustafa Şerif Onaran, Ord. Prof Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Bedia Akarsu, Doç. Dr. Berke Vardar, Cahit Külebi, Sabahattin Kudret Aksal, Prof Dr. Yusuf Ziya Binatlı, Prof Dr. Bahri Savcı, Doç. Dr. Tahsin Yücel, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Prof. Dr. Enver Ziya Karal, Emin Özdemir, Prof. Dr. Şerafettin Turan, Prof. Dr. Cavit Tütengil, Prof. Dr. Özcan Başkan, Prof. Dr. Hasan Eren, Mahmet Salihoğlu, Prof. Dr. Vecihe Hatipoğlu, Samim Kocagöz, Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Prof. Dr. Cemal Mıhçıoğlu, Oktay Akbal, Kemal Demiray...

Yönetim Kurulu da Yürütme Kurulu üyeliklerine şunları getirmiştir: Başkanlığa Prof. Dr. Macit Gökberk, asbaşkanlığa Prof. Dr. Seha L. Meray, Genel yazmanlığa ve Derleme ve Tarama Kolu Başkanlığına Ömer Asım Aksoy, Sayman Üyeliğe Mehmet Salihoğlu, Dilbilgisi Kolu Başkanlığına Prof. Dr. Doğan Aksan, Sözlük Kolu Başkanlığına Kemal Demiray, Terim Kolu Başkanlığına Emin Özdemir, Yayın ve Tanıtma Kolu Başkanlığına da Cahit Külebi...

ÖDÜLLER

Türk Dil Kurumu ödüllerinin 1974 yılı sonuçları geçen yıllardan bir ayrılık göstermiş, bu yıl ilk kez bütün dallarda ödül verilmiştir. Eski yıllarda her dalda yeterli oy toplayabilen yapıtlar bulunamıyor, bu yüzden de kimi dallarda ödüller verilmiyordu. Bu yılki sonuçlar şöyledir:

Tutuklunun Günlüğü adlı kitabıyle 5 oy alarak Atilla İlhan «Şiir»; **İçe Dönük** ve **Atak** adlı kitabıyle 4 oy alarak Mehmet Seyda «roman»; **Koca Denizde İki Nokta** adlı kita-

bıyle 4 oy alarak Zeyyat Selimoğlu «hikâye»; **Üç Oyun** adlı kitabıyle 4 oy alarak Adalet Ağaoğlu «tiyatro»; **Tekrarın Tekrarı** adlı kitabıyle 6 oy alarak Mehmet Doğan «Eleştiri» ve Eflâtun'dan çevirdiği **Devlet**'le 5 oy alarak Hüseyin Demirhan «çeviri» ödülünü kazanmıştır. «Bilim Ödülü»nü ise **Ortaoyunu** adlı kitabıyle 4 oy alarak Cevdet Kudret almıştır.

Bu yılki ödüllere şiir türünde 12, roman türünde 11, hikaye türünde 9, tiyatro türünde 3, deneme-eleştiri-gezi türünde 4, çeviri türünde 5 ve bilim dalında 6 yapıt katılmıştır.

KİTAPLAR

1974'te dilimiz ve dil sorunlarımızla ilgili yayınlanmış kitaplar şunlardır: **Cumhuriyet Döneminde Türk Dili**, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını

Prof. Zeynep Korkmaz bu yaptığında Cumhuriyet döneminde Türk dili alanında yapılan çalışmaları topluca ele alıp değerlendiriyor. Konuyu tarihsel boyutları içinde tartışırken yer yer dil ve toplum, dil ve insan etkileşimi üzerinde de duruyor. Dil devriminin Atatürk devrimleri içindeki yerini göstermeye ağırlık veriyor. Böylece dilimizdeki büyük değişimin nedenleri bu değişimi oluşturan etkinlikleri tarihsel ve toplumsal bütünleşmeyi kurarak inceliyor.

Dil devriminin anlamı ve işlevi üzerine yeni yorumlar getiriyor mu Prof. Zeynep Korkmaz? Evetlemek güç bu soruyu. Çünkü dil devrimine yaklaşımı dilbilimsel verilere göre değil, tarihsel ve geleneksel ölçütler içinde kalıyor. Örneğin dili özleştirme yolundaki çalışmaları değerlendirirken türetilmiş kimi sözcüklerin «ek ve kök birleşmesi veya anlambilimi bakımından Türkiye Türkçesinin kurallarına aykırı düşen» bir özellikte olduğunu öne sürüyor. **Belge, çoğunluk, eğitsel, düşünsel, genel, düzey, birey, özet** gibi yeni türetilmiş sözcükleri de örnek gösteriyor buna. Yanlışlığın türünü açıklamıyor. Oysa bu sözcükler bugün dilin akışı içinde büyük bir dolaşım kazanmış, yazı ve konuşma diline ağmıştır. Bunlar varsayalım ki ek ve kök birleşmesi ya da anlambilim açısından Türkiye Türkçesi kurallarına aykırı da olsalar, artık ortak dilin malı olmuşlardır. Kuralları ölçüt alıp sözcükleri yargılama, geleneksel dilbilgisi anla-

yışını sürdürmekten başka bir şey değildir. Önemli olan kullanımdır. Nitekim Prof. Zeynep Korkmaz da yanlışsadığı bu sözcüklerden kimilerini bu yapıtında kullanıyor: **genel** (S. 10) **ulusal** (S. 15) **özet** (S. 45) vb. Diyesimiş şu, kök ve bileşimini ölçüt alırsak dil devriminin karşısında olan sözde birtakım dilcilerin yanlış kuruluşlar olduklarını sık sık yinelediklerini ve Zeynep Korkmaz'ın da bu yapıtında sereserpe kullandığı **özel, toplum, önem, siyasal, toplumsal, ortam, kural, koşul, olanak** gibi sözcükleri kullanmaması gerekirdi. Bu yönden Zeynep Korkmaz'ın "Dil Devrimi Üzerindeki Eleştiriler" bölümünde söylediklerinin büyük bir bölümüne katılmıyoruz. Bunlar, öteden beri yinelenen düşüncelerin başka bir ağızla söylemesi. Yeni bir araştırmanın ürünü değil Bunun dışında ise Prof. Korkmaz'ın yapıtını dilindeki karışıklık, sözcük seçimi yönünden iki başlılık bir yana, başarılı buluyoruz.

50 yıl konuşmaları, Türk Dil Kurumu Yayını

Cumhuriyetin 50. yıldönümü dolayısiyle bir dizi konuşma düzenlemişti Türk Dil Kurumu. Bu konuşmalar yer alıyor bu yapıtta. Konuşmalardan dördü doğrudan doğruya dil devrimimizi ve dil sorunlarını kapsıyor: Nusret Hızır'ın "Dil-Devrimi Öncüsü Büyük filozof" , Ömer Asım Aksoy'un "cum huriyet Çağı Türkçesi" , Prof. Dr. Macit Gökberk'in "Tarid-sel Arka Planı Bakımından Türk Dili, Ali Rıza Önder'in "Yasa Dili" ...Özellikle Aksoy'un kouşması Cumhuriyet döneminde dilimizin geçirdiği evreleri inandırıcı örneklerle çiziyor. Türkçenin, toplumumuzun öbür kurumları gibi, **bağımsızlık, ulusallık, halkçılık, layiklik** ilkeleri yönünde kazandığı yeni boyutları gösteriyor. Ayrıntılardan soyulmuş, yoğun bir anlatım, duygusallıktan ırak nesnel bir yaklaşımla yapılıyor bu.

Türkiye'de Dil ve Yazı Hareketleri, Tekin Erer, İkbal Kitabevi.

Tekin Erer, dil devrimine karşı, direntiyi sürdüren yazarardan biridir. Dilimizdeki gelişme ve değişmeleri tepkiyle karşılar. Bunu yaparken bilimsel verileri, dildeki değişmeyi oluşturan etkenleri umursamaz. Bunun için de söylediklerinin inandırıcı, tutarlı bir yanı yoktur. Dil nedir? Dille toplumsal yapı, dille insan arasındaki bağlantı nereden ge-

lir? Atatürk devrimleri içinde dil devriminin yeri nedir? Bunlar üzerinde en önbilgilerden bile yoksun olduğu anlaşılıyor. Nitekim yapıtında yer alan yazılara topluca bakınca açıkça görülüyor bu. Tekin Erer'e göre dil devrimi, kişisel zorlamaların ürünüdür. Toplumumuzdaki kültür ve uygarlık değişimi ile bir ilgisi yoktur. Gerçekte dille oynamak tehlikeli bir davranıştır. Çünkü millet din, dil ve ırk birliğidir. Dili olmayan millet, millet olmak vasfından çok şey kaybeder. Türk dilinin bozulması ve uydurma dilcilik tamamiyle bu gayenin mahsulüdür. Bu, bir komünist oyunudur.»

Hemen hemen her yazısında bu ana düşünceyi işliyor Tekin Erer. Dil devrimine bağlı olan kurum ve kişileri karalayıp suçluyor. Sözde ulusçuluk adına yapıyor bunu. Ancak ulusal duyguyu oluşturan, bireyler arasında bunu yayıp geliştiren etkenin, yabancı dillerin boyudnuruğundan kurtulmuş ulusal dil olduğunu düşünmüyor Tekin Erer. Halk sözcüğünü ağzından düşürmüyor, öte yandan halkın ağzından süzülüp gelen **arı, çaba, yoğun, katkı** gibi sözcükleri «casusluk» la niteliyor. Kısacası Tekin Erer'in kitabındaki yazılar ciddiye alınıp okunacak türden değil. Bilimsellikten yoksun. çağdışı düşüncelerin ürünü.

Dil Yazıları I - II, Türk Dil Kurumu Yayını

Türk Dili dergisi, dil sorunlarını konu alan yazılara öbür dergilerden daha çok yer verir. Dergide yayımlanan yazılar zaman zaman kitaplarda da toplanarak ayrıca yayımlanır. **Dil Yazıları I**'de 1962 1973 yılları arasında Türk Dili'nde yayımlanmış otuz dört yazı yer alıyor; II. kitapta ise hem Türk Dili'nde hem de başka yerlerde yayımlanmış dil ile ilgili yazılardan otuz sekizi. Yazıların seçiminde konusal ya da sorunsal bir ayırma, bir kümeleme yapılmamış, yayım tarihlerine göre sıralanmış bunlar.

İki ana öbekte toplayabiliriz dil yazıları. Birincisi sınırlı, somut, dilin kullanımından doğan olguları konu edinen yazılar. Örneğin, **Türkçede durak ve Vurguların Önemi, Atasözleri ve Deyimler, Nevai'de Dil Bilinci, Türkçenin Yapısı ve İkili Kökler, Türk Dili Zengin Bir Dil midir? Tüm, Bütün ve Katkı Üzerine, Osmanlıcada Terim Kargaşası. Batıdan Gelen Sözcükler Dilde Özleşme**... gibi. Başlıklarından da an-

laşılacağı üzere bu yazılarda somut sorunlardan kalkılmakta, bunlara çözümler getirilmektedir.

İkinci öbekte yer alan yazılara dil sorunlarını ve dille ilgili olguları kuramsal düzeyde ele alıyor. Somut olgulardan çok düşünsel ve bilimsel verileri dilin işleyiş ve akışına aktaran yazılar da diyebiliriz bunlara. Şu örneklerde olduğu gibi: **Dillerin Gizli Dünyası, Dildeki Felsefe, Dil Devrimi ve Kuralları. Atatükçü Düşünce ve İletişim Aracı Olarak Dil, Ulusal Dil, Ulusal Edebiyat, Türkçe Düşünmek**

Dil Yazıları I - II, dilseverlerin ilgi alanlarını kuşatan konuları kapsıyor.

Dilbilim Üzerine Tartışmalar, Eugene A. Nida'dan Çeviren Özcan Başkan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.

Çağdaş dilbilim alanındaki gelişmeleri, görüşleri ve kuramları tanıtan yayınların sayısı oldukça sınırlıdır ülkemizde. Bu yönden Özcan Başkan'ın bu çevirisi büyük bir boşluğu dolduruyor. Bu, hem yapıtın özelliğinden hem de çeviride seçilen yoldan geliyor. Yapıtın özelliğinden geliyor çünkü, dilbilimin karmaşık, en düğümlü, en soyut kavramlarını karşılıklı konuşma yöntemi ile işliyor E. A. Nida. Sözgelimi, «ilkel diller, gelişmiş diller, yaşama düzeni ile dil arasındaki ilişki, tanıtımsal dilbilim, dilin işleyiş düzeni, sözcüklerdeki anlam ve biçim değişiklikleri, sözcük aktarımı» türünden kavram ve olgular karşılıklı söyleşi içinde ele alınıyor. Okuyucu, asık suratlı, bilimsel bir yapıtla karşı karşıya gelmiyor. Yapıtın kolay okunurluğu çevirisinden geliyor. Özcan Başkan'ın tutumu çeviriden çok bir uyarlama niteliğini taşıyor. Türkçenin anlatım olanaklarından bütün boyutlarıyle yararlanıyor. Ayrıca kitapta verilmiş ve türlü dillerden seçilmiş örnekleri Türkçe ile karşılaştırıp özdeşliyor. Bu, yapıtı bir çeviri olmaktan çıkarıyor, ona yerel bir hava ve renk katıyor. Bu özelliklerine bakarak **Dilbilim Üzerine Tartışmalar'ın,** dillerin gizli evrenini öğrenmek isteyenlerin türlü sorularını yanıtlayacak bir yapıda olduğunu söyleyebiliriz.

Türk Dili Araştırmalar Yıllığı Belleten 1973 1974, Türk Dil Kurumu Yayını.

Yıllıkta yerli ve yabancı araştırmacı, bilim adamlarının Türk diliyle ilgili incelemeleri, yazıları yer alıyor. Gerhard

Doerfer'den iki yazı seçilmiş: «Eski Türkçe ile Hallaççaarasında Şaşırtıcı Bir Koşutluk», «İran'da bir Dilbilim Araştırma Gezisi Üzerine Rapor» adlı yazılar hem Almanca asılları hem de Semih Tezcan'ın çevirisi ile veriliyor. Shirô Hattori ise İngilizce olarak «İkinci Dünya Savaşından Sonra Japonya'da Türk Dilleriyle İlgili Çalışmalar» ı tanıtıyor. Zeynep Korkmaz'ın «XI-XII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca,» Özcan Başkan'ın «Terimlerde Özleşme Sorunu,» Sadettin Buluç'un «Tellâfer Türkçesi Üzerine», Doğan Aksan'ın «Anadolu Yer Adları Üzerine En Yeni Araştırmalar», İbrahim Olgun'un «Menâkıb-ı Fuzûli», Gönül Alpay'ın «XIX. Yüzyıl Özbek Edebiyatına Genel Bir Bakış», Kayhan Erimer'in «Gün Işığına Çıkan Değerli Bir Eser», Selçuk Yönel'in «Türkçenin Yazımsal Fonemleri» ve A. Dilâçar'ın «Türk Fiilinde Kılınış'la Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız» adlı incelemeleri ilginç konuları içeriyor.

Ruhbilim Terimleri Sözlüğü, Dr. Mithat Enç, Türk Dil Kurumu Yayını.

Türkçenin bir bilim dili olarak işlenip gelişmesi, öncelikle bilim ve sanat kavramlarını karşılayacak teknik sözcüklerin kendi öz değerlerinden oluşmasına bağlıdır. Dr. Enç'in Türk Dil Kurumu yayınları arasında çıkan **Ruhbilim Terimleri Sözlüğü** böyle bir anlayışın ürünü. İki bini aşkın ruhbilim teriminin Türkçe karşılıkları aranıyor. Öz Türkçenin söz değerleri ile bunların tanımları yapılıyor. Prof. Dr. M. Orhan Öztürk, sözlüğü tanıtan kısa oylumlu yazısında şöyle diyor: «Seçkin eğitimci ve ruhbilimci sayın Dr. Mithat Enç'in gerçekleştirdiği **Ruhbilim Terimleri Sözlüğü,** ülkemizde büyük bir boşluğu dolduracak nitelikte olan bu çalışmaya verilen emeğin ve yaratıcı gücün bilim dilimize katkısı uzun yıllar sürüp gidecektir. Sayın Enç, ruhbilim alanında iki bini aşkın terimi az bulunur bir yüreklilik, üstün bir bilim-dil saygısı ve bilgisiyle Türkçeleştirilmiştir.» (Türk Dili, sayı 272, mayıs 1974.)

Eğitim Terimleri Sözlüğü, Dr. Ferhan Oğuzkan, Türk Dil Kurumu Yayını.

Dr. Oğuzkan, genel ve özel eğitim alanının temel kavramlarını karşılayan bin beş yüze yakın terim üzerinde du-

ruyor. Türkçenin olanaklarından yararlanarak bunlara Türkçe karşılıklar bulmayı deniyor: **Alan incelemesi** (field study), **algılama aygıtı** (tachistoscope), **alıştırı** (drill), **bellek yitimi** (amnesia) gibi. Öğretmen, eğitimci, ana ve babaların yararlanabileceği bir özellik taşıyor. **Eğitim Terimleri Sözlüğü.**

Türk Dili, Atatürk ve Biz, Rüştü Ergun, Fatih Yayınevi,

Dilimizin bugün eriştiği aşamayı anlayabilmek için tarih içindeki akış ve gelişimini tanımak gerekir. Hekim Rüştü Ergun, böyle bir gereksemeden kalkıyor. Dil ve ulus arasındaki bağlantıyı belirledikten sonra, Türk dilinin tarihsel özetini yapıyor. Dil devriminin amacını benimsememiş olanların olumsuz tutumlarını belgeli güzel Türkçemiz için neler yapabiliriz sorusu üzerinde düşünüyor. Rüştü Ergun söyleşi havası ve kısa oylumlu bölümler içinde yapıyor bunu.

Tarama Sözlüğü VII Ekler, Türk Dili Kurumu Yayını.

Tarama Sözlüğü dilimizin anıt yapıtlarından biridir. XIII. Yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış yapıtlardan taranan sözcükler tanıkları ile birlikte verilmektedir bu sözlükte. Sözlüğün VII. cildi eklere ayrılmıştır. İlk altı cilt gibi bu cildi de tarama fişlerinden yararlanarak Türk Dil Kurumu'nun Derleme ve Tarama Kolu Başkanı Ömer Asım Aksoy ile Kurum uzmanlarından Dehri Dilçin hazırlamışlardır.

Ekler, 227 kitabın taranmasıyle saptanmıştır. Her ekin dil içindeki yapısal ve anlamsal görevleri örneklere bağlanarak gösterilmiştir. Bu da sözlüğün görevsel değerini artırmaktadır.

Budunbilim Terimleri Sözlüğü, Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek, Türk Dil Kurumu Yayını.

Sedat Veyis Örnek bu sözlüğünde, genel budunbilimi (etnoloji) bütünleyen başlıca ana konuların terimlerini ele almıştır. Bunlar açık, anlaşılır bir anlatımla tanımlanmış, kimi tanımları belginleştirmek için de zaman zaman örneklere yer verilmişti.

Sözlüğün terimsel sınırını çizerken önsözde şöyle diyor Profesör Örnek: «İnsanbilim, toplumbilim, halkbilim gibi budunbilime birinci dereceden yardımcı olan komşu bilim dallarındaki kimi ortak terimlere de sözlükte yer verilmiş, ancak bunların seçimlerinde ve tanımlanmalarında budunbilimsel ilke öncelik tanınmıştır. Yerli dillerden gelen ve terim niteliği kazanan sözcükler (örneğin tabu, orenda, manitu, ikat vb.) oldukları gibi alınmış, bunlara Türkçe karşılıklar aranmamıştır. Sözlükte Türk budunbilimini ilgilendiren terimlere çok az yer verilmiştir; nedeni, Türk budunbiliminin terimlerini kapsayacak bir sözlük hazırlamanın ayrı bir çalışma konusu olması.»

Çizilen bu sınır içinde, budunbilim terimlerine açık, kesin, anlatım değeri ve gücü yönünden yoğun karşılıklar bulmuş Prof. Örnek.

Yapısal Eleştiride Yeni Bir Atılım, Berke Vardar, Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi Sayı 2-3'ten Ayrıbasım, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Berke Vardar kısa oylumlu bu incelemesine girerken şöyle demektedir: «Yapısalcılığın kilit taşı yapı kavramı, ana ilkesi ise iç inceleme kuralıdır. Yapı özerk bir bütündür: Değerini birbirinden alan, aynı anda bir arada bulunan eşzamanlı öğe ya da olguların ördüğü, türlü düzeylerde kurulan bağıntıların dokuduğu, belirlediği bir bütün. İç inceleme ilkesi, bütünün bu özelliklerinden doğan, uyulması zorunlu bir araştırma koşuludur. Hangi alanda, hangi dalda olursa olsun, inceleme yapı düzleminde yürütülmedi mi, iç inceleme ilkesine uyulmadı mı gerçeğin özüne ulaşmak, aldatıcı görünüşleri aşarak temele inmek olanaksızdır.» Bu yargıların doğrultusunda yapısalcılığın dilbilimdeki yerini ve önemini belirtiyor Berke Vardar. Yazınsal eleştiride yapıcılığın etkisini belirterek sözü Tahsin Yücel'in bir çalışmasına «İnsanlık Komedyasında Yüzler ve Bildiriler» adlı incelemesine aktarıyor. Bu incelemeyi, Berke Vardar yapısal eleştiride yeni bir atılım olarak nitelendiriyor. Tahsin Yücel'in yapısalcılık üzerine temellenen çalışmasının toplu bir değerlendirmesini yapıyor...

Aydınlatma Terimleri Sözlüğü, Şazi Sirel, Türk Dil Kurumu yayını.

Günümüzde önemi gittikçe artan, insan yaşamının her kesiminde yaygınlığı genişleyen teknik konulardan birîdir aydınlatma. Ülkemiz için de bu böyledir. Konunun hızla gelişip yaygınlık kazanması, terimler yönünden bir kargaşa yaratmıştır. Şazi Sirel'in sözlüğü bu açıdan, bu kargaşayı giderme açısından önemli bir girişimdir. Beş yüz elliyi aşkın aydınlatma terimine, Türkçe karşılıklar bulma çabasını göstermiş. Terimler, kesin tanımlara bağlanmış. Kimilerinde tanımsallığın dışına çıkılarak açıklamalara da gidilmiş. Karşılıkların bulunmasında türetme, birleştirme, örnekseme ve sözcük öbeklerinden yararlanma yolları seçilmiş, **Dağılım, doymuşluk, durultucu, duyulanma hızı** gibi... Bulunan terimlerin Almanca, İngilizce ve Fransızca karşılıkları da Türkçeleriyle birlikte verilmiş...

Yazın Terimleri Sözlüğü, T.N. Gencan, H. Ediskun, B. Dürder, E. N. Gökşen, Türk Dili Kurumu Yayını.

Bugüne değin yazın alanında yazın terimlerini kapsayan türlü sözcükler hazırlanmıştır. Bunlar salt öğretme ve saptama amacını taşır. Türkçeleştirme kaygısı pek görülmez bu sözlüklerde. Dört öğretmen yazarın ortaklaşa hazırladıkları bu sözlükle başat kaygı öğretmeden önce Türkçeleştirme, terimlere uygun birer Türkçe karşılık bulmadır. Bu amaçla **gazel, kaside, rondo** gibi geçmişte kalmış, bugün için kullanılırlığını yitirmiş biçimler dışında hemen hemen her terime ve Türkçe karşılık bulabilme ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalınılmıştır. Bulunan terimlerin her yönden yetkin, eksiksiz olduğu söylenemez. Ancak birer öneridir bunlar. Dilde kullanım sınavından geçecek, kalırlığı o zaman çıkacaktır ortaya.

Terimlere Türkçe karşılıklar aranırken genellikle yeni yaratımlara gidilmiştir. Şu örneklerde olduğu gibi, **bayağı** (müptezel, pejoratif), **beğence** (takriz), **benzek** (nazire, pastiche), **biçem** (üslûp, style), **bölümce** (tefrika), **coşumculuk** (romantisme), **değinmece** (kinaye), **dizem** (ahenk, rytme), **dokundurmaca** (telmih), **dördül** (rubai), **dörderli** (murabba), **duraksatış** (terdit), **düryay** (leff ü neşir), **düşülkü** (utopie, ütopya, **eskil** (antique), **eskisel** (arkaik)...

Söylediğimiz gibi, bulunan terimler anlam, yapı söyleniş yönünden eksiksiz yaratımlar değildir. Konuya ilgi duyan yazın öğretmenleri, yazıncılar, ozanlar, yazarlar eleştirel bir değerlendirmeden geçirilirlerse bu sözlüğü ileride eksiklikleri de giderilir, yetkinleştirilir.

Cumhuriyetin Getirdiği Genel Dilbilimi Çalışmaları, Prof. Dr. Doğan Aksan, Cumhuriyetin 50. yıldönümünü Anma Kitabı'ndan Ayrıbasım, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını.

Cumhuriyet Döneminde dilbilim yönünden ne gibi çalışmalar yapılmıştır? Bu soruya bir yanıt arıyor Prof. Dr. Doğan Aksan. Dünya üzerinde dil çalışmalarının eskiliğini belirledikten sonra, bizde genel dilbilim açısından ilk çalışmalara getiriyor sözü. Bu çalışmanın 1933'te Ragıp Hulûsi'nin (Özdem) İstanbul Üniversitesi Lengüistik Profesörlüğüne atanmasıyla ilk kez başladığını belirtiyor. Ragıp Hulûsi Özdem'in çalışmalarını dökümleyerek aynı üniversitede bu çalışmalara katılmış olan İngiliz Filoloji Bölümünden C. E. Bazel'in, Prof. Dr. Özcan Başkan'ın çalışmalarını anıyor. Prof. Dr. Bedia Akarsu, Doç. Dr. Berke Vardar'ın inceleme ve araştırmalarını da saydıktan sonra, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki geneldilbilim çalışmalarını, Saim Ali Dilemre, A. Dilâçar, Prof. Dr. Necip Üçok, Muzaffer Tansu, Dr. Nevin Selen adlarına bağlayarak genel çizgileriyle özetliyor. Özetlemeyi şöyle bağlıyor Prof. Dr. Aksan:

«Cumhuriyetle her alanda başlayan bilime, uzmanlığa yöneliş, dil çalışmalarına da egemen olmuş, hem bağımsız bir bilimdalı, hem de filoloji için birinci derecede araştırma alanı olarak genel dilbilimi Cumhuriyetle yurdumuza yerleşmiştir.»

Dil Üstüne, Agâh Sırrı Levend, Türk Dil Kurumu Yayını.

Ömer Asım Aksoy, Agâh Sırrı Levend'in bu yapıtına yazdığı önsözde şöyle diyor. «Bu kitapta, sayın Agâh Sırrı Levend'in 1965 yılından bu yana **Türk Dili** dergisinde yayımlanmış yazılarından dil ile ilgili olanlar yer almaktadır. Yazar, altmış yıldan beri durmadan, dinlenmeden millî eğitimimize, edebiyatımıza, dilimize hizmet eden ve eşi az yetişen bilim ve kültür adamlarımızdandır.»

Kitaptaki yazılar şu bölümler altında toplanmış: Dil Sorunları Üstüne, Edebiyatçılar ve Edebi Eserler Üstüne, Sözlükler dergi - Belleten Üstüne, Kültür - Edebiyat Bilim Üstüne.

1974'te dilimizi ve dilimizin sorunlarını konu alan yapıtlar salt bu andıklarımız değildir. Türk Dil Kurumu yayınları arasında yayımlanan **Ayaktopu Terimleri Sözlüğü, Tarih Terimleri Sözlüğü, Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü** de terimleri Türkçeleştirme yolunda yapılan çalışmaların önemli bir dilimini kapsamaktadır. Ömer Asım Aksoy'un genişletmeler ve eklemelerle üçüncü baskısı yapılan «Gelişen ve Özleşen Dilimiz, M. Şakir Ülkütaş'ın «Atatürk ve Harf Devrimi», Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu'nun yayımladığı Ahmet Fakih'in «Kitabu Evsafı Mesacid'i Şerife adlı yapıtları da anılmaya değer niteliktedir.

Ana yönleriyle, ayrıntılara yönelmeden göstermeye çalıştığımız bu yayınlar dışında 1974'te tek konusal (monografik çalışmalar da yapılmıştır dilimizin sorunlarına değgin. Bunlardan **Türk Dili**'nde yayımlanmış olanların bir bölüğünü adlandıralım burada: Tahir Nejat Gencan «Geniş Zaman Kipi» (sayı 268), Vecihe Hatipoğlu «Türkçedeki Eklerin Kökeni» (sayı 268), Hikmet İlaydın «Notlar» (sayı 268), Ceyhun Atuf Kansu «Hekimlik Dilinin Türkçeleştirilmesi İçin Önçalışmalar» (sayı 269), Doğan Aksan «Dilbilim Açısından Şiir» (sayı 271), Özdemir Nutku «Tiyatroda Dil ve Tavır Sorunu» (sayı 272), Hasan Eren «Örnekten Örneğe» (273), Tahir Nejat Gencan Bileşik, Birleşik» (sayı 273), Hikmet İlaydın «Notlar» (sayı 275)...

Dilimiz açısından 1974, devinimli ve atılımlı bir yıl olmuştur.

1974'DE TİYATROMUZ

Selmi ANDAK

Geçen yılki Varlık Yıllığı (1974)'na tekrar bir göz atarsanız, 1973 mevsiminin Türk Tiyatrosu açısından iç açıcı bir görünüşte olmadığını ve «tiyatromuzun en karanlık, en kısıtlı, en yetersiz ve olumsuz bir dönemini geçirdiği» yargısına vardığımızı izlemiş olursunuz. İyimser olamayışımızın nedenlerini, kısaca dört kategoride özetleyebiliriz: 1 — Özellikle «sanatsal ve toplumsal açıdan ekol yaratabilecek, aynı zamanda evrensel tiyatro sanatına uygun, çağdaş Türk tiyatrosuna ve seyircisine katkıda bulunabilecek güçte, yeni Türk oyunlarının yetersizliği veya tek tük oluşu, 2 — Bu yeni ve ileri yapıt azlığına gerek politik, gerekse ekonomik engellerin önemle yol açtığı, 3 — Tiyatrolarda iç çekişmelerin sürüp gitmesi, 4 — Enflâsyonist bir durum gösteren «topluluk artışı»na paralel olarak, gişe endişesiyle ucuz ve hafif oyunların tiyatro piyasasını doldurması... Ve bu ana nedenlerin etrafında, bu yazıda üzerinde durulması gerekmeyen bazı yan nedenler...

İşte, 1973 yılının bu kötümser panoramasına karşı, 1974 yılının ve dolayısıyla şimdi içinde bulunduğumuz 1974-1975 mevsiminin açılış döneminin karakteristik birkaç olayla, umut verici bir duruma dönüşmekte olduğunu görüyoruz. Gerçi, iyimserliğe yönelen bu durum, gerek günümüzün modern evrensel tiyatro sanatı açısından olsun, gerekse çağdaş ve ileri Türk tiyatro sanatı açısından olsun, istenilen ve özlemi uzun yıllardanberi duyulan olumlu ve kaliteli seviyeye yaklaştığı bile söylenemezse de, gene de aydınlığa aralanan bir kapı olduğu söylenebilir. Bu az çok sevindirici durumun başlıca nedenleri olarak: 1 — Herşeyden önce, geçmiş dönemlerin kısıtlayıcı, engelleyici ve yasaklayıcı politik koşullarının tam değilse bile, değişerek, nispeten «özgürlük» ortamına girilmesi, 2 — Muhsin Ertuğrul gibi Türk tiyatrosuna büyük katkıda

bulunmuş bir otoritenin, Şehir Tiyatrolarının tekrar başına getirilerek, onun özellikle repertuar açısından Türk oyun yazarlarına olanak tanıması. 3 — Tiyatro enflâsyonunun ister istemez durması (çoğun ekonomik nedenlerle) ve nispeten azalan tiyatro topluluklarının, özellikle Televizyon'un geniş etkisi altında «kaliteli» ve seyirciyi çekebilecek oyunları sahneye koymaya zorlanmaları. 4 — İleri, toplumsal ve yeni Türk oyunlarına yer vermeyi «repertuar açısından» amaç edinen birkaç tiyatro topluluğunun daha yoğun ve etkileyici çabalara yönelmeleri. 5 — Bazı tiyatro, eğitim merkezleri ve diğer kültür kuruluşlarının «tiyatro konusunda «Açık Oturum»lar düzenlemeleri. 6 — Kadıköy Halk Eğitim Merkezi'nin düzenlediği «İstanbul Liselerarası Tiyatro Şenliği (İLTO)'nin gitgide gelişerek ve geniş ilgi görerek yurd çapında bir Yarışma'ya doğru yol alması. Anadolu'nun çeşitli illerinde, tiyatroya karşı ilginin artması, 7 — İstanbul Festivali'nin, diğer sanat kolları arasında Tiyatro oyunlarına da yer vermesi... Ve diğer bazı gelişmeler.

1974 yılında, yukarda kısaca belirtmeğe çalıştığımız bazı «iyimser» durum ve davranışlara rağmen, genellikle, tüm dünya sahnelerinde olduğu gibi, özellikle ekonomik koşullardan oluşan ve başlıca sorun olarak «iyi, doğru, kaliteli, olumlu, orijinal ve geniş seyirci kitlesini etkileyici oyunların azlığı» yüzünden gitgide artan bir «tiyatro krizi» ni önemle göz önünde tutmak gerekmektedir. Belirli olan «tiyatro krizi» ne, özellikle yurdumuzda ancak yakın zamanda hızla gelişen Televizyon yayınlarının yol açtığı söylenirse de, bu görüş ve yargı, bilinçli bir inceleme ve araştırmaya dayanmamakta, sadece bir olasılık'tan ve kişisel bir kanı'dan öteye geçmemektedir. Oysa ki, gerçek tiyatro seyircisi ile, gerçek televizyon seyircisi arasında beğeni bakımından ortak bir çizgi yoktur. Gerçi, Televizyon'da bazı oyun ve gösteriler bir hayli tutulmakta ve sevilmektedir ama, hiçbir zaman «sevilen, tutulan bir tiyatro oyunu'na etkisi olamaz bunun... Tiyatro sanatı, Tiyatro seyircisinindir!.. Yeter ki, tiyatro salonesinde «klâs ve etkileyici» oyunlar verilebilsin. Özellikle Türk seyircisine, kaliteli Türk oyunları'nın gösterilebilmesi zorunluğu yeteri kadar duyulabilsin..

Şimdi de, sırası gelmişken, 1974 mevsiminde göze çarpan bazı ilginç olaylara kısaca değinelim:

MUHSİN ERTUĞRUL GÖREVDE

Türk Tiyatrosu'nun öncü otoritesi Muhsin Ertuğrul, meslek hayatının en büyük hizmetini ve emeğini tâ gençlik yıllarından bu yana uzun süre verdiği eski Darülbedayii ve sonraki adıyla İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'na tekrar getirildi ve kendisine genel sanat yönetmenliği ve başrejisörlük ödevi verildi. Eski bir iktidarın hatalı bir tutum ve eski Şehir Meclisi'nin tutarsız politik davranışlarla, sekiz yıl uzaklaştırdığı Muhsin Ertuğrul, nihayet İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan'ın çok yerinde görüşü ve olumlu kararıyla tekrar yuvasının başına çağrıldı ve değerli tiyatro otoritemiz 16 Ocak 1974 günü resmen görevine başladı. Muhsin Ertuğrul'u evinden aldıran Belediye Başkanı Ahmet İsvan, sanatçıyı Şehir Tiyatrolarına götürerek kendisine başarı dileğinde bulunmuştur. Heyecanlı bir gün yaşayan Şehir Tiyatroları'da, sanatçılar eski hocalarına karşı sevinç duygularını saklayamamışlar ve onun ellerini öperek, gözyaşlarını tutamamışlardır. Muhsin Ertuğrul'un bu arada, «Sevdiğim işin başına yeniden getirildiğim için çok memnunum» dediği duyulmuştur. Muhsin Ertuğrul'un, fotoğrafını çekmek isteyen basın mensuplarına: «Sekiz yıl önce bu işi yaptık, uğurlu gelmedi!» diyerek espriyle birlikte foto çekimini engellemesi de ilginç bir hava yaratmıştır...

ŞEHİR TİYATROLARINDA YENİ DÜZEN

Muhsin Ertuğrul'un Şehir Tiyatroları'nın başına gelmesiyle birlikte, düzen değişikliği'nin ilk ışıkları da derhal kendini göstermiş ve yeni dönemde (1974-1975) uygulanacak sistem ve metodlarla, yapılacak yeni çalışmalar ve «repertuar seçimi» nin ana hatları saptanmıştır. Özellikle eğitsel, kültürel ve sanatsal bölümlerde çalışmaları kapsayan geniş programın içinde göze çarpan iki önemli durum olarak: 1 — Türk Tiyatro yazarlarına öncelik tanınması, 2 — Semt tiyatroları çalışmalarının geliştirilmesi ve böylece o bölgelerde birer küçük «kültür merkezi» oluşturulması konuları ilk bakışta göze çarpmıştır. Muhsin Ertuğrul'un saptadığı amaç-

lar arasında şu konular da ayrıca bulunmaktadır: 1 — Çocuk oyunları (müzikli), 2 — Halka açık provalar, 3 — Ucuz biletler, 4 — Gezginci oyunlar, 5 — Stadyum'larda tiyatro, 6 — Amatör tiyatro olimpiyadı, 7 — Yaz oyunları, 8 — Yurt dışı turneleri, 9 — Çeşitli sanat gösterileri (Müzik, halk müziği, halk oyunları, sinema oyunları, pantomim, heykel, resim, seramik, el sanatları, çeşitli halk sanatları, fotoğraf sergileri, 10 — Konferanslar, açık oturumlar, edebiyat matineleri.

«Semt Tiyatroları» konusunda ilk adım Gültepe tiyatrosunda atılmış ve özellikle 8 13 yaşlarındaki çocuklara ücretsiz olarak oyunlar sunularak, aynı zamanda anket açılmıştır. Ayrıca «okuma tiyatrosu» düşünülmüştür. Taner Barlas'ın pantomim gösterisi ilgi uyandırmıştır. «Masal Bahçesi» adlı çocuk oyununda, seyirci çocuklar da oyuna sokulmuştur. Aynı zamanda seyircilerin de katıldığı «Sokak Tiyatrosu» programa alınmıştır. «Birlikte Yazalım» adı altında çevre halkına tiyatro soruşturması açılması öngörülmüştür.

Şehir Tiyatroları, yaz aylarında ve özellikle İstanbul Festivali süresince Yedikule surlarında ve eskiden olduğu gibi Rumelihisarı'nda program düzenlenmiştir.

Ancak, bütün bu yukarda belirttiğimiz olumlu amaç ve programların, Belediye Başkanı Ahmet İsvan'ın yararlı tutumu ve desteğine rağmen, ülkemizin politik ve ekonomik ortamının değişkenliği halinde ne derece uygulanacağı bir soru olarak kalmaktadır.

«LOLA BLAU» OYNANDI

Yıllarca dünya sahnelerinde büyük ilgiyle karşılanan ve Hitler faşizmini yeren bir müzikli oyun olan «Lola Blau» ülkemizde ilk kez «Asiye Nasıl Kurtulur» oyununun ölümsüz aktrisi Zeliha Berksoy tarafından oynandı ve gerek İstanbul, gerekse Ankara'da en ilginç bir gösteri olarak nitelendi. Tek kişilik müzikli-gösteri biçiminde olan «Lola Blau», konu olarak Hitler devrinde yaşamış, ülke ülke dolaşmış, oradan oraya sürüklenmiş, nazizm'in ve faşizm'in baskılarını, sıkıntılarını çekmiş musevi bir kabare aktrisinin mutsuz öyküsünü dile getirmektedir. G. Kreisler'in yazıp bestelediği «Lola

Blau», Türkçeye ozan A. Kadir tarafından çevrilmiş ve müzikleri Ahmet Yürür tarafından dilimize uyacak biçimde düzenlenmiştir. Zeliha Berksoy'un bu tek kişilik gösteri oyununda gerek şarkıları, gerekse konuşması ve hareketleriyle gösterdiği unutulmaz başarı, tüm sanat çevreleri ve eleştiriciler tarafından: «Az rastlanır bir başarı...» «Oyunculuğuyla bir virtüozite örneği veriyor.» «Eksiksiz bir oyuncu» sözleriyle yorumlanmıştır.

TV'DE ELEŞTİRİ

Türk Tiyatrosu, TRT tarafından Televizyon'da düzenlenen bir açık oturumda tartışılmıştır. «Türk Tiyatrosunun Sorunları» adını taşıyan bu açık oturuma Esen Unur'un yönetiminde Prof. Bedrettin Tuncel, rejisör-aktör Engin Cezzar, oyun yazarı Aziz Nesin katılmışlardır. Tiyatronun tüm olarak dünyada kriz içinde bulunduğunu belirten konuşmacılar, Türk tiyatrosunun çağdaş düzeye ulaşması için çalışmaların yoğunlaştırılması önerisinde bulunmuşlar ve Türk tiyatrosunun sorunlarına çözüm aranmasını istemişlerdir.

ÇOCUK EĞİTİMİ

Kadıköy Halk Eğitim Merkezi, müdür Orhan Okay'ın olumlu ve verimli çabaları sayesinde, ilkokul düzeyindeki öğrencilere tiyatro çalışmalarında yardımcı olabilmek amacıyla «on dizik tiyatro yapıtları» hazırlatmaya girişmiştir. Aynı zamanda müzikli olacak bu oyunların plâkları da doldurularak okullara ücretsiz dağıtımı saptanmıştır. İlk kez beş oyunu Ferih Egemen yazmıştır.

FATİH AÇILDI

Bir süre önce bir yangın sonucu büyük hasar gören İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları Fatih bölümü, yeniden düzenlenerek, 13 Mart Çarşamba gecesi Adnan Giz'in yazdığı «Ömür Satan Husam Çelebi» adlı oyunla perdesini tekrar açmıştır.

ÇİYİLTEPE ANILDI

Ankara Sanat Tiyatrosu'nun kurucusu ve çağdaş Türk öncü tiyatro çalışmalarının fedakâr bir sanatçısı olan ve

genç yaşta kaybettiğimiz değerli yönetici-aktör Asaf Çiyiltepe'nin ölümünün 7. yıldönümü olan Haziran 1974 gününde, sanatçı gerek Ankara Sanat Tiyatrosu sanatçıları, gerekse diğer yakın sanatçı arkadaşları, dostları, sanat çevreleri ve basın tarafından anıldı, Ankara'daki mezarı başında Asaf Çiyiltepe'yi anmak üzere tören yapıldı ve ayrıca Asaf Çiyiltepe'nin sanatçı kişiliği ve Türk basınında onun için yayınlanmış yazıları içine alan, dökümanter nitelikte bir Broşür hazırlandı. Aynı zamanda bu ölümsüz sanatçı için, başta tiyatro otoritemiz Muhsin Ertuğrul olmak üzere, Selmi Andak ve diğer eleştirici ve yazarların yazıları yayınlandı.

TELİF HAKLARI

Türkiye'de, sanat yapıtları konusunda uzun yıllar sürüncemede bir sorun olarak çözüm bekleyen ve yaratıcıların doğal haklarını bir türlü koruyamıyan «Telif Hakları» Kanunu konusu, geçtiğimiz mevsim tiyatro alanında da bazı üzücü olaylara yol açtı.

Devlet tarafından 5 Kasım 1951 yılında kabul edilen 5846 sayılı «Fikir ve Sanat Eserleri» Kanunu bilindiği gibi sanat yapıtlarında yaratıcıların haklarını korumaya yetmemektedir. Gene de bu kanuna rağmen, son günlerde bazı tiyatroların oynadıkları oyunların, yazarlarından hiç izin alınmadan oynanmakta olduğu, hattâ Anadolu turnelerine götürüldüğü, görülmüştür. Bunun üzerine oyun yazarlarının bağlı bulundukları Türk Tiyatro Yazarları Derneği ve ayrıca telif hakları temsilcisi ONK Ajansı (Osman N. Karaca) tarafından kanun yollarına başvurulmuştur. Oyunları izinsiz olarak oynanan yazarlar arasında Aziz Nesin, Fakir Baykurt, Bekir Yıldız ve Orhan Asena gösterilmektedir. Sözü geçen oyunlar arasında: «Ölen Ölür, Kalan Sağlar Bizimdir», «Zübük» bulunmaktadır.

SAĞIR DİLSİZLER

1974-1975 öğretim yılına 400 öğrenci ile giren Yıldız Sağır ve Dilsizler Okulu, sanat alanında ve özellikle tiyatro ve müzik alanında geçen yıllardan beri sessiz sedasız geliştirdiği yoğun öğrenci çalışmalarını, kısa bir süre önce basına açıklayan bir gösteriyle tanıtmışlar. İstanbul Yıldız Sağır

ve Dilsizler Okulu öğrencilerinin yaptıkları tiyatro ve müzik gösterisi, başta Muhsin Ertuğrul ve Cemal Reşit Rey olmak üzere sanat otoritelerimiz, eleştiriciler ve basın mensupları tarafından hayret ve heyecanla izlenmiş ve bu Okulun örnek çalışmaları «mucize» deyimiyle nitelendirilerek övülmüştür.

YASAKLAMA — ENGELLEME

Geçtiğimiz mevsim Türkiyede tiyatro yasaklama kapatma ve engelleme açısından, geçen yıllara kıyaslanamıyacak derecede bir özgürlük ve sanat açısından olumlu bir havaya yöneliş görüldü. Bu aydınlığa gidişin başlıca nedeni, kendisi de bir ozan, bir yazar ve sanat dostu olan Bülent Ecevit'in Başbakan'lığında CHP-MSP koalisyon hükümetinin (MSP kanadı'nın çelişkiye düşen davranışlarına rağmen), demokratik açıdan sanat yapıtlarına ve sanat topluluklarına daha rahatlatıcı bir tutum göstermeleridir. Ancak, esmeğe başlayan özgürlük havasına rağmen, gene de bazı üzücü olaylar eksik olmamıştır.

SERMET ÇAĞAN ANILDI

5 Ağustoz 1970 günü saat 11'de provasına giderken hayatını yitiren değerli tiyatro yönetmeni-yazar ve sanatçı Sermet Çağan, ölümünün 4. yıl dönümünde kendisini seven tiyatro çevreleri, dostları ve bazı eleştirmenler ve yazarlar tarafından anıldı. Prof. Dr. Özdemir Nutku, Hayatı Asıl yazıcı ve diğer bazı yazarlar, Sermet Çağan'ın kişiliğini tekrar yazılarında dile getirdiler.

DÜMBÜLLÜ MAKS'I

Tanınmış komedyen Nejat Uygur, büyük halk güldürü sanatçısı İsmail Dümbüllü'nün ölümünden sonra, sanatçının anılması amacıyla kendi yaptığı Dümbüllü maskı'nı İstanbul Kültür sarayı'na armağan edeceğini bildirmiştir.

DIŞ ÜLKKELERDE TÜRK TİYATROSU

— Haldun Taner'in yazdığı ve oynadığı her yerde büyük ilgi ve yankı uyandıran «Keşanlı Ali Destanı», Çekoslovakya'da Bruna Devlet Tiyatrosu tarafından sahneye konarak oy-

nanmıştır. Büyük başarıyla oynanan ve geniş ilgiyle karşılanan «Keşanlı Ali Destanı» nın Çekoslovakya'daki galası için, oyunun yazarı Haldun Taner ve rejisör Engin Cezzar ile Türkiye'de başarıyla oynayan Gülriz Sürurî dekoratörü Mengü Ertel, korografi Mehmet Akan davet edilmişlerdir. Oyunu Bruno Devlet Tiyatrosu'nda sahneye Engin Cezzar koymuş, dekorlarını Mengü Ertel hazırlamış ve koreografisini Mehmet Akkan yapmıştır.

— Yaşar Kemal'ın ünlü romanı «Orta direk», Finlandiya tiyatroları içinde büyük önemi olan TURUN-TURKU Şehir Tiyatrosu tarafından sahneye konmuştur. Büyük başarıyla oynanan ve geniş ilgi uyandıran «Orta Direk» için yazarı Yaşar Kemal, Finlandiya'nın çeşitli gazete ve dergilerinde eleştiriciler tarafından övülmüş ve röportajlar yayınlanmıştır. Finlandiya'da bulunan sanatçılarımızdan Tuncel Kurtiz, Fin tiyatro çevreleriyle sıkı ilişkiler kurmuştur. «Orta Direk» yapıtını Finlandiya'da Alan Seymour oyunlaştırmış, Kalle Holmberg sahneye koymuştur.

— Orhan Asena'nın yazdığı «Şili'de Av» adlı oyunu, gerek Dostlar Tiyatrosu'nda başarıyla oynanması, gerekse ilk kez dünyada «Allende olayı»nı sahneye getirmesi açısından uyandırdığı ilgi açısından; yedi yabancı dile aktarılarak tüm dünya tiyatrolarının repertuarına girebilmesi olanağı sağlandı. Fransızca, İngilizce, Almanca, Macarca, Sırpça, Makedonya'ca ve İtalyanca'ya çevrilen «Şili'de Av» ın önümüzdeki 1975 mevsiminde dünyanın birçok tiyatrolarında oynanması bekleniyor.

— Haldun Taner Hollanda'da, Kraliyet Tiyatro Müzesi Müdürü Dr. Alexander'in çağrısı üzerine, adı geçen müzede «Türk Tiyatrosu'nun Dünü ve Bugünü» konulu bir konferans vermiştir. Slayt ve fotolarla açıklanan bu konferans geniş ilgi uyandırmıştır.

MEVSİMİN OYUNLARI

DEVLET TİYATROLARI

1973 yılı mevsim sonunda Anadolu turnesini çok geniş tutan ve kırk gün süreyle Yaşar Nabi Nayır'ın «Mete» adlı

piyesini başarıyla oynadıktan sonra, Kasım 1973 ortasında Ankara'ya dönen Devlet Tiyatroları sanatçıları hemen kış sezonu için çalışmaya koyulmuşlar ve 16 Kasım'dan itibaren Ankara'da Yeni Sahne'de Sabahattin Kudret Aksal'ın yazdığı ve Muammer Esi'nin yeniden sahneye koyduğu «Kahvede Şenlik Var» adlı komediyi oynamağa başlamışlardır. Eskiden aynı oyunun Melek Ökte tarafından sahneye konuluşundan farklı bir mizansen'in kullanıldığı «Kahvede Şenlik Var»ın yeni versiyonu, özellikle Kerim Afşar'ın yeni bir stil kazanan etkileyici oyunu ve Gülgün Kutlu ile Muammer Esi'nin üçlüyü ustalıkla tamamlaması sayesinde, mevsimin en ilginç oyunlarından biri olmuştur. Aynı oyun, İstanbul (Venüs) sahnesinde de geniş ilgi görmüştür. Ayrıca, mevsim başında Ankara'da Yeni Sahne'de oynanan Aydın Arıt'ın «Uçamayan Kuşlar Tutulur» adlı oyunu İstanbul'da da başarıyla oynanmıştır. Oyunu Asuman Korad sahneye koymuştur. Büyük Tiyatro'da Nazım Kurşunlu'nun yazdığı «Fatih» piyesi, Devlet Tiyatrosu'nun geleneksel bir müsameresi niteliğinden öteye gidememiştir. Aynı Tiyatro'da oynanan Faruk Nafiz Çamlıbel'den Mahir Canova'nın sahneye uyguladığı «Akın» piyesi ise «zor seyredilir» bir oyun olmuştur. Her iki oyun da İstanbul'da tekrarlanmıştır.

İkinci tur oyunları olarak: Güngör Dilmen'in yazdığı ve Cüneyt Gökçer'in sahneye koyduğu, başrolünü Ayten Gökçer'in oynadığı «Bağdat Hatun» Ankara'da Büyük Tiyatro'da, İstanbul'da Venüs sahnesinde ve ayrıca İstanbul Festivali'nde oynandı. Etrafında büyük kampanya yapılan «Bağdat Hatun», başarılı yanları ve Ayten Gökçer'in üstün oyununa rağmen, koparıldığı fırtına kadar etkili bir oyun değildi. Gogol'ün «Müfettiş» adlı değerli yapıtı Mahir Canova'nın rejisiyle sahneye kondu. Oyun yorumlanış bakımından, Gogol'un yapıtı seviyesine çıkamadı. J. Lawrence ve R.E. Lee'den Asuman Korad tarafından sahneye konan «Maymun Davası» teorik bir düşüncenin sahneye gereğiyle yorumunu getirmedi. Necati Cumalı'nın «Nalınlar» adlı olumlu yapıtı, Tekin Akmansoy'un sahneye koyuşuyla başarılı denilebilecek bir seviyede oynandı ve ilgi çekti. Albert Camus'nün «Yanlışlık» adlı yapıtı ve Raik Almaçık'ın rejisinden yanlışlık denilebilecek bir kavramsızlığa büründü.

Devlet Tiyatroları üçüncü tur oyunları olarak: Ahmet

Oktay'ın yazdığı ve Haldun Marlalı'nın sahneye koyduğu «Kurt Dişi» adlı oyunu sahneledi. «Kurt Dişi» tema olarak «Tanrısal yazgıya değil de, tarihsel yazgıya inançla, üç kuşağın anlaşmazlıklarını ve çatışmasını yansıtarak, yozlaşan bir ailenin sorunlarını» dile getiriyor. Ostrovoski'den Nihat Akçan'ın sahneye koyduğu «Bu Hesapta Yoktu» adlı komedide «1861 Rusyasında ırgat köylünün egemenliği ve soylu kişilerin eski günleri özleyerek düştükleri gülünç durumlar» belirtiliyor. Bu oyunda Cihan Ünal ve Beyhan Hürol'un başarılı oynayışları göze çarptı. Klâsik Türk yazarlarından İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci'nin yazdığı ve evvelce İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmış olan «Ceza Kanunu» komedisi Ekmel Hürol'un sahneye koyuşuyla oynandı.

Ergene O'Neill'in ünlü yapıtı «Şair Ruhu»nun Devlet Tiyatrosu tarafından İstanbul sahnesinde, sonra Ankara sahnesinde göçmen rejisör İsmail Bekir tarafından sahneye koyuşuyla oynanışı mevsimin ilginç tiyatro olayları arasında üzerinde durulacak nitelikte idi.

Ayrıca, Musahipzade Celâl'in yazdığı «İstanbul Efendi» adlı oyunun Mahir Canova'nın sahneye koyuşu, L. Hancıyan'dan Nevit Kodallı'nın müzik düzenlemesi, Turgut Zaim-Hüseyin Mumcu'nun dekor uygulaması, Hale Eren'in kostümleri, Suna Eden'in koreografisi ve Nuri Özakyol'un ışık düzeni ile İstanbul Festivali'nde ilgiyle izlendi.

Devlet Tiyatroları Bursa (Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu) bölümünde: 1973-1974 sezonu olarak 8 oyunla 175 gece ve 7 matine yapılmış ve gösterileri 47.038 seyirci izlemiştir. Repertuarda İbnürrefik A. N. Sekizinci'nin «Sekizinci» adlı oyunu, Ahmet Kutsi Tecer'in «Köroğlu» su, Jacinto Benavente'nin «Tutku»su, Alba de Cespedes'in «Yasak Defter»i, Aldo Nicolaj'm «Yaz Bitti»si, R.L. Stevenson'un «Define Adası» ve İsa Coşkuner'in «Hep Vatan İçin» adlı yapıtları yer almıştır.

İzmir Bölümü'nde: Turgut Özakman'ın «Ocak», Oktay Rıfat'ın «Çil Horoz», Fritz Hochwalder'in «Kaçak», J. Lawrence-R.E. Lee'nin «Maymun Davası (Rüzgârların Mirası)» adlı oyunlar sahnelenmiştir.

Anadolu turnesi: Devlet Tiyatroları 1973-1974 mevsiminde Anadolu turnesinde 8'i yerli ve 2'si çeviri olmak üzere 10 oyun göstermiştir. 106 il ve ilçede, 191 günde 150 gös-

teriyi kapsayan bu turnede beş ayrı grup çalışmıştır. Turnede oynanan piyesler arasında: İ.R. Ahmet Nuri Sekizinci'nin «Sekizinci», Oktay Rıfat'ın «Çil Horoz», Turgut Özakman'ın «Ocak» ve Ülker A. Köksal'ın «Yollar Tükendi» adlı yapıtları yer almıştır.

ŞEHİR TİYATROLARI

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları 1973-1974 mevsiminin kapanışı ve 1974-1975 mevsiminin açılışıyla birlikte, çağdaş Türk tiyatrosu için büyük bir olay sayılan Muhsin Ertuğrul'un tekrar yuvaya dönüşüyle yepyeni bir düzen ve döneme girdi. Bu olayı ve getirdiklerini, Yıllık yazımızın başında belirtmiştik. Yeni yönetim döneminin ana amacı: Halkla bütünleşip, sıkı bir işbirliği sağlamak ve tiyatroyu İstanbul'un bütün semtlerine götürmek prensibiyle özetlenebilir.

Şimdi de Ekim 1973'den Ekim 1974'e kadar geçen mevsim Harbiye, Yeni Komedi (Beyoğlu), Üsküdar, Kadıköy ve Fatih bölümlerinde perdelerini açan Şehir Tiyatrolarında izlediğimiz oyunları kısaca sıralayalım:

«Bizans Düştü», Turan Oflazoğlu'nun yazdığı bu oyunu Agâh Hün sahneye koydu, dekorlarını Ersin Satgan hazırladı.

«Yaprak Dökümü» Reşat Nuri Güntekin'in ünlü romanını Türker Tekin sahneye koydu, dekorlarını Turgut Atalay, müziklerini Bora Ayanoğlu, dansları Nazif Şen hazırladılar.

«Kördöğüşü», Erkan Doğan'ın yazdığı bu oyunu Kemal Bekir sahneye koydu, Atıl Yalkut dekor-kostümlerini hazırladı. Müziği Yalçın Turan'ın «Enginlerden, Yücelerden» adlı yapıtından alındı.

«Köprünün Hikâyesi» Fazıl Hayati Çorbacıoğlu'nun yazdığı bu oyunu Kemal Tözem sahneye koydu, müziğini Nedim Otyam hazırladı, dekorlarını Nilgün Gürkan uyguladı.

«Soytarı», Bekir Büyükarkın'ın yazdığı bu oyun Engin Uludağ Alpat tarafından sahneye kondu, müziğini Feridun Darbaz, dekor ve kostümlerini Aydoğmuş hazırladılar.

«Bir Kış Masalı» Shakespeare'den Turan Oflazoğlu'nun çevirdiği bu oyun, Şehir Tiyatrolarına konuk yönetmen Hal-

Mine Acet

dun Dormen tarafından sahneye kondu. Dekor - kostümlerini Turgut Atalay, müziğini Mahmut Abut hazırladılar. «Bir Kış Masalı» daha önce 1942'de oynanmıştı.

«Hisse-i Şayia» -Elli yıl önce Atatürk'ün huzurunda oynanan ve başrollerde Bedia Muvahhit'in yer aldığı İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci'nin ünlü «Hisse-i Şayia» adlı komedisi Vasfi Rıza Zobu tarafından sahneye kondu ve eskiden oynayan Bedia Muvahhit, Vasfi Rıza Zobu, Şaziye Moral, Kemal Tözem tekrar rol aldılar.

«Ceza Kanunu» -İbnürrefik Ahmet Nuri'den Vasfi Rıza Zobu'nun sahneye koyduğu «Ceza Kanunu» adlı komedi tekrar Şehir Tiyatrosu sahnesinde göründü.

«Merhaba Anneciğim» -Irving Shaw'dan Jean Pierre Aumont'un oyulaştırdığı ve Bedia Akkoyunlu'nun dilimize çevirdiği bu oyunu Perihan Tedü sahneye koydu. Dekorlarını Aydoğmuş ve müziğini Mehmet Abut hazırladılar.

«Kubilay» Fuat İşhan'ın yazdığı ve Menemen olayını sahneye getiren belgesel oyun, gene Fuat İşhan tarafından sahneye kondu. Dekorları Ersin Satgan, kostümleri Türkan Kafadar, müzikleri Metin Çoban hazırladılar. Reji yardımcılığını Nedim Otyam yaptı. Kubilay rolünü Burçin Oraloğlu canlandırdı.

«Kadınlar da Savaşı Yitirdi» -Curzio Malaparte'nin bu piyesini Rekin Teksoy dilimize çevirdi ve Kemal Bekir sahneye koydu. Dekor-kostümleri Atıl Yalkut, müzikleri Mehmet Abut hazırladılar.

«En Büyük Kumar» -Frank D. Gilroy'un bu oyununu rahmetli Asude Zeybekoğlu dilimize çevirmişti. Nedret Güvenç'in sahneye koyduğu bu oyunun dekor-kostümlerini Aydoğmuş hazırladı.

«Mutemet Ali Rıza Bey'in Yaşanmış Hayat Hikâyesi» Başar Sabuncu'nun yazıp yönettiği bu iki bölümlük oyunun dekor-kostümlerini Metin Deniz hazırladı ve yönetmen yardımcılığını Cüneyt Türel yaptı.

«Ömür Satan Hüsam Çelebi» -Adnan Giz'in yazdığı ve Çetin İpekkaya'nın sahneye koyduğu bu oyun, tekrar Şehir Tiyatrolarına dönen Muhsin Ertuğrul yönetiminin ilk oyunu olarak beslenen umutları şimdilik yerine getirmedi!

GÜLTEPE OYUNLARI — Şehir Tiyatroları'nın Muhsin Ertuğrul yönetiminde ilk göze çarpan önemli girişimlerinden biri sayılan semt tiyatrolarına örnek olarak Gültepe Tiyatrosu'nda, tüm çevre halkının tiyatrodan yararlanabilmesi için ikibuçuk liradan bilet karşılığında ve öğrenciler için birbuçuk lira olmak üzere şu beş oyun seyrettirildi: Ali Taygun'un yazıp sahneye koyduğu «Masal Bahçesi», Engin Uludağ'ın sahneye koyduğu Şinasi'nin «Şair Evlenmesi» ve Ali Bey'in «Geveze Berber» ayrıca 19. yüzyılda ilk yazılı Türk olarak kabul edilen ve Fahir İz tarafından ortaya çıkarılan ve Ersan Uysal'ın sahneye koyduğu «Pabuççu Ahmet'in Maceraları» ile Başar Sabuncu'nun yazıp sahneye koyduğu «Mutemet Ali Rıza Bey'in Yaşanmış Hayat Hikâyesi» oyunları, Gültepe semti halkına ilginç saatler yaşattı.

ÖZEL TİYATROLAR

Çeşitli etkenler nedeniyle ekonomik «kriz» içinde bulunan Özel tiyatroların sıkıntıları, sorunları, çıkmazları ve aralarındaki çelişkili ve tutarsız davranışları geçen mevsim biraz daha arttı ve bazısı perdelerini kapamak zorunda kaldılar gene... Bir iki de yeni tiyatro açıldıysa da gelecekleri belli değil.

Bu durumda iken geçen mevsim bir ara Ankara ve İstanbul özel tiyatrolarının yönetmenleri bir kurul halinde Devlet Bakanı Orhan Eyüboğlu'na başvurmuşlardır. Devlet Bakanı kendilerine «özel tiyatroların ancak aralarında dernek kurmak halinde Devlet'ten yardım alabileceklerini bildirmiştir. Bunun üzerine özel tiyatroların yönetmenleri aralarında dernek kurabilmek amacıyla defalarca toplanmışlarsa da, aralarında çıkan anlaşmazlıklar yüzünden bir türlü dernek kurarak bu yardımdan yararlanmayı sağlayamamışlardır.

İşte bu hava içinde geçen mevsime giren özel tiyatrolar, 1973-1974 döneminde daha ziyade hafif ve halkı oyalayıcı oyunlar ile gişe yapmak zorunda kalmışlardır. Ancak pek az sayıda bazı topluluklar gerek sanatsal, gerekse toplumsal yönden olumlu çaba harcayabilmişler ve bazı ilginç oyunlar sahnelemişlerdir.

ANKARA SANAT TİYATROSU — Daima ileriye dönük, insancıl, toplumsal ve uyarıcı oyunlar sahneye koymayı amaç edinen Ankara Sanat Tiyatrosu, yılın tiyatro olayı sayılabilecek bir oyunu sundu: Kısa bir süre önce kaybettiğimiz günümüzün Türk tiyatrosunun en önemli oyun yazarlarından İsmet Kuntay'ın yazdığı «403'üncü Kilometre» adlı yapıtı gerek Ankara'da, gerekse İstanbul'da olumlu karşılanarak rağbet gördü. Oyunu Rutkay Aziz yönetti. AST, ayrıca Bilgesu Eranus'un yazdığı ve Rutkay Aziz'in yönettiği «El Kapısı»nı sonradan reji çalışmaları ve değişik mizansen yapılarak oynadı.

ORHAN ERÇİN TİYATROSU — Ankara'nın topluluklarından Orhan Erçin Tiyatrosu «Başka Bir Dünyada On Dakika», «Piç Kurusu», «Ya Beni Öpersin» adlı oyunları sundu. Oyunları Orhan Erçin sahneye koydu.

DÖNEM OYUNLARI — Ankara'da yeni kurulan bu topluluk Yavuz Kumçay'ın derlediği ve Levent Kırca'nın yönettiği «Zambiko'da Bir Asker» oyunuyla perdesini açtı.

ASAF ÇİYİLTEPE — «Bay İzzet'in İzzetinefsi», Hasan Tahsin Olayı» ve «Caferin Türküsü» adlı oyunlarla, Türkiye'de ilerici, öncü ve devrimci tiyatro çizgisinde çalışan Asaf Çiyiltepe Sahnesi topluluğu, özellikle Anadolu turnelerinde geniş ilgiyle karşılandı. «Caferin Türküsü» adlı oyun için soruşturma açıldı.

ALİ POYRAZOĞLU — Küçük Sahne'de çalışan Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu, ilerici, toplumsal ve devrimci oyunlar repertuarı çizgisinde görünüyor. Geçen mevsim Erol Toy'un yazdığı «İpteki», Refik Erduran'ın yazdığı «Canavar Cafer», Franko Solinas'dan Ali Poyrazoğlu'nun derlediği ve yönettiği «Amerikano» adlı oyunlardan sonra yaz mevsimine girerken Haldun Taner'in «Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım» oyununu yeni bir biçimde sahneye koydu ve 1974-1975 mevsimini bu oyunla açarak halen sürdürüyor.

ABDURRAHMAN PALAY — Kadıköy Ercan sinemasında sahnesini kuran Abdurrahman Palay Tiyatrosu, Robert Thomas'dan Ziya Demirel'in yönettiği «Cendere» adlı oyunu oynuyor. Ortayı aşmayan bir oyun...

BEŞ BASAMAK — İlk kurulduğundan beri daha ziyade müzikaller oynamaya yönelen Beş Basamak Tiyatrosu,

geçen mevsim komedi oynama atılımına girdi. John Patrick'in yazdığı ve H. Oktay Balamir'in bize uyguladığı ve Elmar Voigt'in sahneye koyduğu «Ödlek Nuri'nin Ördekliği» adlı komedi, özellikle Nuri rolünde Hüseyin Okandan'ın stilize edilmiş bir kompozisyon yaratmasıyla neşeli anlar geçirtti. Böylece mevsimi «Evdeki Şamata» ve sonra Ülkü Tamer'in adapte ettiği «Şeytan Aldı Götürdü» adlı polisiye oyunla açan Beş Basamak Tiyatrosu, halen 1974-1975 sezonuna giremeden dağıldı.

BULVAR TİYATROSU — Geçtiğimiz mevsim kaybettiğimiz Ulvi Uraz, bir süre için Fındıkzade'deki Bulvar Tiyatrosu'nda O. Zeki Turanlı'nın «Evlâtçıklar» adlı piyesini oynadı. Ulvi Uraz'ın sahneye koyduğu bu oyun, bizden önceki savaş kuşaklarının yaşantılarını dile getiren sağlam bir yapıttı. Aynı oyun Şubat 1974'ten sonra Ankara Şato Yazar salonunda oynandı.

ÇEVRE TİYATROSU (Altan Erbulak Metin Serezli) — Kocamustafapaşa ve çevresinde olağanüstü ilgi gören bu topluluk, geçen mevsimi Göksel Kortay'ın dilimize uyguladığı ve Metin Serezli'nin sahneye koyduğu «Necati Beyi Görmek İstiyorum» komedisiyle açtı. Ankara ve İzmir'de de geniş ilgi gören bu komediden sonra, Kademir Konduk'un yazdığı ve Metin Serezli'nin sahneye koyduğu «Deli Deli Tepeli» adlı vodvil Mart ayında sahneye kondu ve Kocamustafapaşa'dan başka Şişli Ümit Tiyatrosu sahnesinde de büyük ilgiyle karşılandı.

DEVEKUŞU KABARE — Haldun Taner'in yazdığı ve Zeki Alasya ile Metin Akpınar ikilisinin yönettiği «Yar Bana Bir Eğlence» adlı güldürü ile, bu topluluk gene kendine özgü çizgide ilgiyle karşılandı, ama ilk yıllarının Devekuşu Kabare oyunlarının rengini, karakterini, canlılığını bulamadı.

DOSTLAR TİYATROSU — Türkiye'de belgesel ve epik nitelikte repertuar uygulamada başta giden Genco Erkal ve arkadaşlarının Dostlar Tiyatrosu, geçen mevsim «yılın tiyatro olayı» sayılabilecek ve tüm dünya tiyatrolarını etki-

leyebilecek bir oyun getirdi: «Şili'de Av». Orhan Asena'nın yazdığı bu oyun Şili'den Başkan Allende'nin ve dolayısıyla Şili halkının uğradığı dramı yansıtıyor. Böylece film ve slaytlarla da beslenen bu oyun konusu itibarıyle «dünya prömiyeri»ni yapmış oldu. Dostlar Tiyatrosu, uyguladığı «repertuar düzeni»ne göre, ayrıca Aziz Nesin'in öykülerinden «Azizname»yi tekrarladı. Ünlü Amerikalı mizahçı Art Buchwald'dan Yavuz Çetinkaya'nın aktardığı «Büyük Dümen» güldürüsünü oynadı. İşçi tiyatrosu denemesi olarak da 1971 yılında 9 kez oynanan «Alpagut Olayı»nı gene çok kısa bir süre oynayabildi. Dostlar Tiyatrosu Kocamustafapaşa, Şişli Ümit Tiyatrosu, ayrıca Ankara ve İzmir'de çalışmalarını sürdürdü.

GÖNÜL ÜLKÜ - GAZANFER ÖZCAN Tiyatrosu geçen mevsim önce Azak Tiyatrosu'nda Refik Erduran'ın yazdığı ve Çetin İpekkaya'nın sahneye koyduğu «Deli» ve Çetin İpekkaya'nın yönettiği ve Zehra Vassaf'ın Jean Guitton'dan uyguladığı «Maymun Gözünü Açtı» güldürülerini oynadı. Daima halkın geniş ilgisini gören ve seyirci ile direkt ilişki kurmakta usta olan Gazanfer Özcan, Gönül Ülkü, Adile Naşit, Selim Naşit Özcan ve bu yıl giren Zafer Önen gibi popüler sanatçılarla yürüyen bu tiyatro, halen Şişli'deki sahnesinde oyunlarına devam ediyor.

GEN-AR Tiyatrosu Alkazar sineması sahnesinde Fazıl Hayati Çorbacıoğlu'nun yazdığı ve Orhan Erdamar'ın yönettiği «Anahtar Deliği» ve Orhan Erdamar'ın yönettiği «Rastıklı Raziye» adlı hafif oyunları sahneye koydu.

GALERİ TİYATROSU — Değerli aktris, ölümsüz «Asiye» Zeliha Berksoy'un kurduğu ve yönettiği yeni bir tiyatro olarak «Galeri Tiyatrosu, Küçük Sahne'de önce Zeliha Berksoy'un tekbaşına büyük başarıyla oynadığı Georg Kreisler'in «Lola Blau» adlı müzikli gösterisini sundu. Yurdaer Erşan'ın sahneye koyduğu bu oyun Ankara'da da mevsimin olayı sayıldı. Ancak, Galeri Tiyatrosu kısa ömürlü oldu ve 1974-1975 mevsimine giremedi.

GÜLRİZ SÜRURİ ENGİN CEZZAR Tiyatrosu geçen

mevsim L. Fletcher'den Ülkü Tamer'in çevirdiği ve Engin Cezzar'ın yönettiği «Kapan» adlı oyunla ilgi topladı. Gümüşsuyu'ndaki yeni sahnesinde oyunlar veren Gülriz Sürurî - Engin Cezzar Tiyatrosu sanatçıları, bugünlerde Çekoslovakya'da oynanan «Keşanlı Ali Destanı»nın temsillerinde bulunmak üzere Brüno'ya gittiler...

İSTANBUL TİYATROSU — Taşındığı Gümüşsuyu sahnesinde A. Brefford'dan Yılmaz Gruda'mn yönettiği «Haaydi Basstırr» adlı güldürüyü, sonra «Selamün Aleyküm» adlı komediyi oynadı. İçinde popüler sanatçıları toplayan bu eski tiyatro, ne yazık ki eski renginde görünmüyor.

KENTERLER — Anlaşmazlıklar, çelişkiler ve sıkıntılar içine düşen (Özellikle Müşfik Kenter - Yıldız Kenter kardeşlerin ayrılığı ile) Türkiye'nin eskiden en sağlam tiyatrosu «Kent Oyuncuları», geçen mevsimi Neil Simon'dan Yıldız Kenter'in yönettiği «İkinci Sokak», Graham Green'den Güner Sümer'in yönettiği «Oturma Odası» ve Nezihe Araz'ın yazdığı, Yıldız Kenter'in yönettiği «Hayattan Yapraklar» adlı oyunlarla perdesini sürdürdü.

KENAN BÜKE — Kadıköy Cep sinemasında eğlenceli oyunlar oynayan Kenan Büke Tiyatrosu, geçen mevsimde Sadık Şendil'in yazdığı ve Asuman Arsan'ın yönettiği «Tombala» adlı güldürüyle ilgi çekti.

MEMDUH TUNCALI - CEMAL VURUŞKAN Tiyatrosu Bakırköy Halkevi'nde geçen mevsim «Selamet Bastır, Saçından Astır» adlı sudan oyunu oynadı.

NİSA SEREZLİ TOLGA AŞKINER Topluluğu, Türkiye'nin günümüzde en temelli tiyatrolarından biri olarak, kendine özgü repertuar uygulamaktadır. Şişli Ümit Tiyatrosu'nda geçen mevsim Eli Sagi'nin Tolga Aşkıner tarafından sahneye konan «Paşaların Paşası» ve Alphonso Paso'dan Yılmaz Gruda'nın sahneye koyduğu «Hayat Boştur Gerisi Boştur» adlı komedilerle geniş seyirci kitlesini topladı. Ayrıca Yılmaz Gruda'nın «Büyüklere Masallar» adlı tek kişilik gösterisi sunuldu.

NEJAT UYGUR — Olağanüstü seyirci toplayan güldürü ustası Nejat Uygur ve tiyatrosu geçen mevsim Aksaray'da Süavi Süalp'in yazdığı «Ümit mi Simit mi» güldürüsü ile seyirciyi kahkahaya boğdu.

ORHAN ALKAN — Kadıköy Opera sinemasında Orhan Alkan'ın yönettiği «Kuşdili Karakolu» ve «Kaynanam ve Ben» adlı güldürülerle, gişesini yapmaya baktı.

PEKCAN KOŞAR — Yeni kurulan bu tiyatro geçen mevsim Aldo Nikolai'nin «Yaşamak Güzel Şey» ve Loc-Conti'den Erol Günaydın'ın yönettiği «Gargara» adlı oyunları başarıyla oynamasına rağmen, yıl sonunda perdesini kapamak zorunda kaldı.

SEZER SEZİN — Kadıköy İl Tiyatrosu sahnesinde yeni topluluk kuran Sezer Sezin, yanına ünlü Muammer Karaca'yı alarak Neil Simon'dan Ziya Demirel'in yönettiği «Mart Bakanı» adlı komediyi oynadıysa da beklenen rağbeti görmedi.

TİYATRO NET — Kadıköy'de Necmi Onur'un yazdığı ve Nihat Efbaş'ın sahneye koyduğu «Damdaki Muhalif» adlı komediyle hayli ilgi gördü.

TEVFİK GELENBE — Üsküdar Sunar Tiyatrosu'nda İ. R. Ahmet Nuri'nin «İki Metre Basma Ver» adlı komedisini Tevfik Gelenbe'nin yönetiminde seyircinin ilgisini çekerek oynadı.

TÜRK YAZARLARI TİYATROSU — Ülkemizde olumlu bir amaç yolunda, türk oyun yazarlarının yapıtlarından oluşan bir repertuvar'la seyircinin karşısına çıkmak hedefinde kurulduğu gündenberi başarılı bir çizgide görünen Türk Yazarları Tiyatrosu, geçen yıl Devlet Tiyatrosu'nda yasaklanan Tuncer Cücenoğlu'nun yazdığı «Öğretmen» adlı oyunu, Nişan Hançer'in yönetiminde sahnesine getirdi ve başarı kazandı. Ayrıca Şemsi Belli'nin yazdığı «Anayaso», Muzaffer İzgü'nün yazdığı «Gecekondu» ve Muzaffer İzgü'nün yazdığı «Çüpçü» oyunları bu tiyatronun repertuvarında yer aldı.

YENİ SAHNE İstanbul Yeni Sahne adında kurulan bir topluluk Alkazar'da Garson Canin'den çevrilen ve Yaşar Güner'in sahneye koyduğu «Büyük Adam» adlı bir müzikli güldürüyü oynadı.

İSTANBUL FESTİVALİ

2. İstanbul Festivali'nde Tiyatro açısından önemli bir karar alınarak, sadece Devlet ve Şehir Tiyatroları'nın oyunlarına yer verildi. Devlet Tiyatroları Güngör Dilmen Kalyoncu'nun yazdığı ve Cüneyt Gökçer'in sahneye koyduğu «Bağdat Hatun»u, başrolde Ayten Gökçer'in büyük başarısıyla Rumelihisarı'nda ve ayrıca Musahipzade Celâl'in geleneksel oyunu «İstanbul Efendisi» adlı komediyi de Yedikule Zindanları'nda sahneye koydu. Şehir Tiyatroları ise Festival'de Musahipzade Celâl ve M. Şükrü Erdem'in yazdıkları «Genç Osman»ı, Tunç Yalman'ın rejisiyle Yedikule Zindanları'nda, Adnan Giz'in yazdığı «Ömür Satan Hüsam Çelebi» adlı piyesi de Rumelihisarında oynadı.

Geleneksel Türk Oyunları (Karagöz - Ortaoyunu - Meddah) gösterileri de Festival'de yer aldı ve ilgi uyandırdı.

2. İstanbul Festivali'nin ilginç bir gösterisi de Romanya'nın ünlü «Constanza Kukla Tiyatrosu»nun Taksim'de Devlet Tiyatrosu sahnesinde verdiği temsillerdi.

TELEVİZYONDA TİYATRO

Gitgide yaygınlaşan ve daha renkli programları içine almaya başlayan Türkiye TV yayınlarında, Tiyatro gösterileri açısından en ilginç oyun, halen seri halinde süregelen ve olağanüstü bir ilgiyle karşılanan Aziz Nesin'in yazdığı «Yaşar Yaşamaz» adlı büyük esprili, toplumsal anlamlı ve teknik açıdan sağlam oyunudur. Televizyon yayınlarında izlediğimiz diğer oyunlar arasında: «Bağdat Hatun», «İstanbul Efendisi», «Yaprak Dökümü», «Karaların Memetleri» (soruşturma açıldıysa da takipsizlik kararı verildi), Devekuşu Kabare Tiyatrosu sanatçılarının çeşitli gösterileri, Nejat Uygur'un gösterileri, Altan Erbulak Metin Serezli Çevre Tiyatrosu'nun gösterileri en ilginç oyunlar olarak sayılabilir.

KAYBETTİKLERİMİZ

Geçen mevsimin Türk Tiyatrosu bakımından acı kayıpları: büyük aktör İ. Galip Arcan, değerli komedyen-yönetici Ulvi Uraz, ilerici yazar Ismet Küntay, tanınmış aktör Müfit Kiper, başarılı aktör Coşkun Kara, operet-revü türünün unutulmaz kahramanı Cemal Sahir, halk sanatının en büyük güldürücülerinden İsmail Dümbüllü, değerli yazar ve eleştirici Fikret Adil ve Şehir Tiyatroları'nın emektar suflörlerinden Hülya Gözalan'ın ölümleri tüm sanatçılara, dostlarına ve sanatseverlere derin üzüntü bıraktı.

Ekin Nayır: gravür

1974'TE GÜZEL SANATLAR

Adnan TURANİ

Geçen 1973-1974 Ekimleri arasındaki mevsim, yapılan gösteri sayısı bakımından bir hayli yüklü. Ancak, elbette her gösteri, bir sanat olayı olmuyor. Aslında bir ssnatçı sergisi ile o kişinin kabiliyeti, düşüncesi, sunuş gücü, onuru vb. gibi birçok meziyetleri de birlikte yansıyor. Ama, böyle dört başı mamur sergilere de doğrusu az rastlanıyor. Dikkati çeken, fotoğraf, seramik ve grafik sergilerinin, yağlıboya resim sergilerinden daha çok özenli bir sunuş işçiliğini ilk bakışta gösterebilmesi. Resim sergilerinde belli bir kaliteye ulaşmak, nedense biraz ender sayılabilecek bir çalışmayı gerektiriyor, fakat çoğu sergilerin ürünleri, ham iken koparılmış incir örneği. Okulunu yeni bitiren genç, galerilerde sıra kapmak için neredeyse yırtınıyor. Sonra her akademi bitirenin ille de sanatçı olacağı garanti mi? Edebiyat fakültesi bitirmeyle, yazar olunmadığını anlayan az mı mezun kaldı? Bir romancının işini, savaş yapan bir kumandanın işinden daha kolay görmeme düzeyine uleşmak için, ille de İnönü mü olmak gerek?

Böyle işi ciddiye almış, inançlı ressamlarımız da, heykelcilerimiz de az. Ve işi hafife almışların sergileri yapıldıkça, galeriler de sanat yuvası olma niteliklerini yitiriyorlar ve gözden de düşüyorlar. Rahmetli Refik Epikman böyle sergileri gördükçe, başını şöyle iki yana sallar ve «Allah Allah, Allah Allah» derdi. Sanırım kırk yıllık hocalığının da boşa gittiğini zaman zaman düşünmüş olmalıdır. Zaten galerimiz içinde, yer yer kahvehane havasını yaratanlar da var artık. Oysa biz bu yerlerin gelecekleri için halâ, sanat mabedi olurlar ümidini taşıyoruz.

Yukarıda biraz, sanat yapıtı ile ilgili olan sunma titizliğinden sözettim. Sanatçı adaylarımız mı diyeyim, sanatçıları-

mız mı diyeyim, bilemiyorum, kimileri piyasadaki adi, yaldızlı ayna çerçevelerini resim çerçevesi olarak kullanıyorlar. Bu zevk sınırını aşmayan kimsenin, galeri içinde yeri olmamalıdır. Hele bu kılıktaki yapıtı, kamuoyu karşısına çıkarttıran da suçlu sayılmalıdır. Sanat yapıtının da elbet bir sokak giysisi vardır. Eskiden «çerçevesi resminden değerli» diye pek bayat sayılan bir espri yapılırdı. Ama bu sözden, resme lâyık olmayan bir çerçeve kullanmayı yeğleme anlamı da herhalde çıkarılamaz. Yakın zamanlara değin, o eski çelebi ressamlarımızın, resimlerinin havasına uygun bir çerçeve için, bir hayli mali fedakârlıkta bulunmayı ya da kolları sıvayıp bu işin üstesinden gelmeyi göze almaları, herhalde en azından yapıtlarına olan saygılarını yansıtmaktadır. Bu tutum gözönüne alınırsa, camcı çerçevesini benimseyende, galiba en azından, yapıtı için bir değersizlik düşüncesi olduğu anlamı çıkarılabilir.

Geçen yılki sergileri sınıflandırırken, kimi güzel sanat türleriyle ilgili dallarda, boyaresim aleyhine olarak bir canlılık olduğu ortaya çıktı. Örneğin grafik sanatlar, seramik ve yarı soylu bir sanat diye sözü edilen fotoğraf sergileri gibi. Grafik çalışmaları, aslında Batı dünyasında bizdekinden çok daha yaygın. Geçen yüzyılda ancak Goya, Daumier ve Lautrec gibi bir kaç ünlü sanatçının ilgi gösterdiği gravür sanatları, bugün hemen hemen tüm ressam ve hattâ heykelcileri bile pençesine almış gibi. Bunun da bir bakıma anlamı, yağlı ve suluboya resim türlerinin gittikçe ilgi alanından uzaklaşması demek oluyor. Zaten Popart'ın endüstri artıklarını çoğu zaman kendine yeterli görmesi, boya sanatlarına bağlı çalışmaları bir hayli tavsattı denilebilir. Kısacası, grafik sanatları için gerekli toprak, bizde de galiba oluşmuş ve nerdeyse iyi ürün vermeğe de başlayacak. Gravür türlerinin tümü, henüz arzı endam etmiş değil ama, herhalde kısa zamanda onları da karşımızda göreceğiz.

Grafik yanında, galerilerimizde gittikçe sık yeralan diğer bir sergi ürünü de fotoğraf. Hemen hemen resim, grafik ve seramik sergileri kadar sık ve bir hayli de ilgi çekiyor. Bir kez halkın güzel doğa görüntülerine olan özlemini karşılaması bir yana, hiçbir sanatçının el emeği ile saptayamayacağı görüntüleri, en ilginç biçimde sağlama olanağı var bu

alette. Geçen yılki varlık yıllığında, ülkemizde açılan yerli ve uluslararası fotoğraf sergilerine değinilmişti. Bu kez ele alınan sürede açılan sergiler, bir evvelki mevsimle ilgili olanlardan tam bir misli fazla. Hem kalite yönünden de iyi. Kimileri, foto-röportaj türünde düzenlenmişler. Giderek fotoğraf çekiminde bir çeşit üslûp tutturanlara bile rastlanıyor. Ressamlarımızın geçtiği yolları izleyen fotoğrafçılarımız, İstanbul'un Boğaziçi'nden Anadolu toprağına atlamışlar ve giderek bu toprağın insanı, çevresi ve yapıtlarıyla ilişkin gözlemleri ele almağa başlamışlar.

Fotoğrafçıyı ve makinasını, kendine uzun süredir düşman gören ressam, son zamanlarda yeni bir taktik peşinde galiba. Çünkü ressam da artık fotoğraf makinasını resim yapıtı için değerlendirir oldu. Ressam, kendine gerekli gördüğü ne varsa, almakta bir sakınca görmüyor artık. Geçen Documenta'da ressamların, fotoğrafı ne denli değerlendirdiklerine tanık olduk. Ressam, eski korktuğu düşmanını, artık kedine alet etmiştir. Zaten bunu, daha yıllar öncesinin kolajlarıyla, Dali'nin Shirley Temple'in fotoğraflarını değerlendirdiği kimi yapıtlarında da gördük. Kısacası, fotoğraf, aynı zamanda resme malzeme sağlayan bir alet olma durumunda kalacağa benzer.

Bugüne değin resim sanatı, bir paletle, onun parmak deliğinden geçirilmiş bir iki fırça ile sembolize edilirdi. Oysa şu popart çıkalıberi, bu fırça-palet simgesi, bu yeni akımın dimağda yarattığı imgeye ters düşmeğe başladı. Doğumu 1954'lere rastlatılan popart'ın yankıları, sonunda bize de geldi. Oysa bundan birkaç yıl önce, bir sanatçı arkadaşım bana, bu akımın bize ters düştüğünü söylüyordu. Ancak geçen iki yıldır, bunun örneklerini de devlet sergilerinde görmeğe başladık. Paris Gençler Biennale'inde kitle halinde görülen op ve pop çalışmaları, artık hemen tüm Batı dünyasını kapladı gibi. Bir yandan toplumcu sanat deniyor, bir yandan eski plastik değerleri hor gören bir eğilim yürüyüp gidiyor. Üç boyutluluğa bir de hareket eklenince, zaman boyutu da plastik sanatlara kendiliğinden girmiş oldu.

Geçen yıl, Devlet Sergisi'ne jüri kararıyla camcıdan alınmış ve yukarıda sözü geçmiş olan adi çerçeveyle donatılmış bir ayna kondu. Sanki dünyada yapılmış ilk ayna gibi.

Sanki sanat yapıtıymış gibi. Sanattaki üslûp ve yorum sorununu, jüri çoğunluğu da fazla kurcalamadı. Elbet kimi tatsızlık olmadı da değil, ama, «bırak canım» dediler, «göreceksin çok sözü edilecek». Sanki her çok sözü edilen nesne, sanat yapıtı olurmuş gibi. Bugünkü sanatta elbette bir «objet d'art» var, ama, ele alınan gerçekten sanat nesnesi ise. Nedense taklitten, hattâ taklidin kötüsünden kurtulamadık. Yeni bir anlatımı yansıtan yerli bir sanat nesnesi, kötü örneklerle karşılaştıkça daha çok akla geliyor ve özleniyor.

Plastik sanatlarda aranılan o yüceltici, insanı düşündüren plastisite sorunu, artık ilginçliğini yitirmiş görünüyor. Zaten popart, monarşik dönemle ilgili plastik sanatların tüm değerlerinden arta kalanları tamamen silip süpürmek göreviyle ortaya çıkmış gibi. Ben bu tutumu, eski Mısır uygarlığındaki 18. Sülale sırasında yönetimi ele geçiren, Mısır'la ilişkisiz yabancı bir kavimden gelen Kraliçe Tejc ve oğlu Ehnaton'un eski dinle ilgili tüm eserleri kazırcasına ortadan kaldırılmasına benzetirim. Şimdi bu işi, cağdaş endüstri dünyasının Ehnaton'u olan popart yapıyor. Çağdaş makina endüstrisi dünyasında, eskinin kentlerine değin herşey, makina süratiyle ortadan kaldırılmıyor mu? Geçen yüzyılın başından bu yana, giderek çoğalan akımlar ve gruplar, birbiri ardına, yanyana ve üstüste bir yaşam kavgası içine düştüler. Her akım kendinden öncekini ve yanındakini kötüleyerek kendine yer açma çabasında. Tüm dünyayı saran bu sanat savaşı, geçmişin değerlerini de, bir buldozer hızıyla, nerdeyse kök bırakmayacak biçimde toprağından kazıdı.

Savaş galibi popart'ın, giderek sanat eğitimini de tekeline alacağı akla geliyor artık. Zaten Fütürist ve Dadaist'lerin görüşlerini akla getirirsek, bu işin geçmişinin bir hayli geriye gittiğini görebiliriz. İngiliz - Amerikan uyruklu popart, aslında çok yönlü bir akım. Amacı, sanatta tüm yasağı kaldırıyor. Bilinen klasik akademi eğitimini reddediyor, ama üslûbu reddetmiyor. Ancak spekülatif denebilecek kimi yeni değerleri göklere çıkardığı da gerçek. Bir yapıta, haklı bir nedeni olmadan, değerinin üzerinde bir değer verilmesini isteme, popçuların spekülâtif tutumunu yansıtıyor. Sanatçı payının, yapımında sıfıra indiği kimi ürünlere değer

verme, popart'ın zayıf yönü. Gelişigüzel eşya artıkları kompozisyonuna değin varan popartçı, bir bakıma yaratıcı kompozisyon disiplini ve sanatçı işçiliğiyle de ters düşmektedir. Popart'ta, yapılmış ya da var olanı, sanat yapıtı olarak kabullenme niyeti var. Bu görüş bir bakıma, sanatçıyı kenara itecek kararı halka verdirtebilir. Doğal olarak toplumdaki sanat gereksinmesi, bu düzeydeki ürüne hazırsa, sanat ve sanatçı kurumu tehlikeye de düşebilir. Ancak insanın ve toplumun yüceltici yapıta daima bir gereksinme duyduğunu ve bu noktayı daima tepkilerle koruduğunu düşünerek, gelecek için endişelenmiyebiliriz. Ve akımların kimi ifrat çıkışlarının da, mevsimlik moda örneği çıkıp battıklarını düşünmekte yarar olabilir.

Bizde popart çalışmalarının henüz yeni yeni sergilerde yer aldığını görüyoruz. Yabancı bir hippi kız, Sultanahmet'de bizim taklitçi hippilere kızmış. Endüstrinin yarattığı geçen Dünya Savaşı'nın kendi yuvalarını uluslarını ve ülkelerini nasıl perişan ettiğini anlatmış ve «sizin başınızdan ne geçti» diye sormuş, ve bizdeki hippiliği, temelsiz bir gösteriş olarak bulmuş. Çağdaş endüstri mekanizmasının toplumları kendi işleyiş çarkı içinde kıvrandırdığı açık. Ancak, artık bizde de kimi endüstri hastalıkları ister istemez zemin buluyor. Yoksa, akşam New York'ta çıkmış moda, sabah ülkemize gelirken, popart'ın bu kadar gecikmesi söz konusu olabilir miydi? Demek ki, zemin oluşmuş. Ancak bu zemin, çağdaş kültürümüz içinde, bize yerli yeni bir dinamizm getirecek yeterlilikte değil. Yerli toprağın isteği olunca, ürün bir başka oluyor. Bu istek de yok henüz. Yok diyorum, çünkü, eskiden yöneticimiz olsun, din kurumlarımız olsun, toplumumuz olsun, sanatçıdan istekte bulunuyorlardı. Şimdi ise yönetici ya da din adamı, sanatçıdan ne istiyor? Hiç. Zaten yönetici şimdilerde sanatçıdan birşey isterse, yapılan, güdümlü sanat olarak damgalanıyor. Sonra da sanatçı, devlete gene el açıyor. Şu Victor Cousin'in «l'art pour l'art»ı çıkalı beri, sanatçı da, devlet de, şaşırdı galiba.

Şu sıralar yeni bir akım daha belirmeğe başladı. O da, bireyselliği hor görme, bireysel sanatı hor görme. Doğal olarak bu da, bir bakıma güdümlülüğü benimseme anlamına

geliyor. İşin ilginç yönü, bu akımın da Batı dünyasında ortaya atılması. Yukarıda sözü edilen Fransız düşünürü, sanatçının bağımsızlığını kabullenen bir yasayı, vaktiyle Fransız parlamentosundan çıkartmıştı. Bugüne değin bu bağımsızlık, dünyanın büyük bir kesiminde benimsendi. Giderek sanatçıların burnu büyüdü; ama, diğer yandan burunları da kırıldı, çünkü aç da kaldılar. Şimdi de bireyselliği yererek bir halk sanatı akımı yer yer yaratılmağa başlandı. Oysa demirperde gerisi bireysel sanatı bundan yarım yüzyıl önce reddetmiş ve yasaklamıştı da. Aşağı yukarı ikiyüz yıl süren şaşırtıcı bir serüvenden sonra beliren akımlardan biri olan bu görüşle, kapalı rejimlerin devlet politikası olan halk sanatı, elbette ayrı ayrı şeyler. Çünkü, Bauhaus'çunun «**sanat için sanat**»ı reddedişi de, Batı'daki ilginç serüven sonucu ortaya çıkmıştı ve bu da, kapalı rejimlerdeki anlayışa taban tabana zıt bir görüşü içeriyordu. Yoksa 1933'de Nazi Almanyasının Göbels'i, Bauhaus'u kapatır mıydı? Bu yeni akım, aslında Gropius'un çoktan belirttiği, toplumdan kopmuş sanatçı tipini suçlamayı ve sanatçının toplumla arasında bir ilişki kurmayı amaçlıyordu. Ama doğrusu bu da, ikide bir gecekondu resmi yapma anlamına hiç, ama hiç gelmez ve fotoğraf bu röportaj görevini, çok anlaşılır biçimde yapabilir.

Bizdeki grup sergileri ile ilgili olarak, bir iki noktanın aydınlığa kavuşması gerekiyor. Bir akım çevresinde ilk gruplanma. tarihte izlenimcilerle birlikte görülüyor. Her ne kadar, bu belirtilen dönemden önce sanat okulları varsa da, bu okullar, bir akımla ilgili çalışma içine girmemişlerdir. Akımlar çağı XIX. Yüzyılda başlıyor. Hattâ, izlenimcilerden önce klassisist, romantik ve gerçekçi akımlar da var. Ancak bir grup sanatçının bilinçli olarak bir prensip çevresinde bir araya gelmeleri, izlenimcilerden önce görülmüyor. Bu nedenle izlenimciler, tarihte plastik sanatlar alanında yeralan ilk grup olmuştur. İzlenimcileri de sonra gelen akımlar çevresinde toplanmış sanatçı grupları izliyor. Grup sevdasının ya da modasının tavsamaşı, XX. yüzyılın ikinci yarısına doğrudur. Şu sıralarda artık Batı dünyasında bir araya gelmiş ve belirli bir akımı yaratmış ya da paylaşmış sanatçı gruplarına rastlanmıyor. Her ne kadar arasıra bir ilki grup adı,

gazete ve dergilerde geçiyorsa da, bu birlikler, akım olabilecek bir görüşü paylaştıkları için bir araya gelmiş değillerdir.

Bize gelince, bugüne değin bir akım olabilecek sanat görüşünü ortaya atıp, bunun çevresinde toplanmış bir sanatçılar grubu bizde olmadı. Arada bir, birkaç sanatçımızın bir grup kuralım diye aralarında konuştuklarına tanık olmadım değil. Ancak bu gibi bir araya gelmelerin, bir grup ya da giderek bir sanat eylemi yaratmadığını bilmemizde yarar görülmelidir. Bu yazının kendine konu edindiği süre içinde de, grup adı altında kimi sergiler açılmadı değil. Ancak bunlara, belirtilen görüş nedeniyle yazıda yer de verilmemiştir.

Yalnız resim değil, diğer sanat gösterilerinin de genellikle kolay ilgili bulduğu yerler, gene İstanbul ve Ankara kentimiz. İzmir de arasıda devreye girer görünüyor. Ancak henüz pek yoğun bir çalışma yok bu kentimizde. DYO gibi bir firma da olmasa, İzmir'den duyulacak bir yankıyı saptamak oldukça zorlaşacak. Demek ki, sanatçının yaşayabileceği toprak, çam toprağı gibi zaman ve özen istiyor. Nüfusla sanat hareketlerinin yoğunluğu arasında her yerde bir ilişki kurulamıyor. Kimi ülkelerde nüfusu yüzbinden aşağı nice kent var ki, sanatçı kolonilerine sahipler. Şu anda Anadolumuzun birçok yerine üniversite de götürdük, ama, buralardan henüz sanatçı isteği gelmiş değil. İtiraf etmek gerekir ki, üniversitelerimizde sanat sözcüğü arasıra kullanılıyorsa da, sanat hareketlerine olması gereken ilgi, nedense bu kurumlarımıza giremiyor. Yılda bir iki kez Atatürk'ün sanatla ilgili sözlerini ağzımıza almak ya da kitaplıklarda yer alan kimi kitapları karıştırmakla, çağdaş sanatın yaşantımıza girmesini sağlıyamıyoruz. Amerika'ya değin Batı dünyası, üniversitelerine bir art department'i, herhalde bu nedenle koymuştur. Bizde bu yöndeki öncülük onurunu, Hacettepe Üniversitesi kazanmış oluyor. Ege Üniversitesi'nden de bir ses duyduk ama, galiba bu yıl gerçekleştirilememiş. Yalnız gelecek yıl fakülte çapında kurulması için hazırlık yapılıyormuş. 40 milyonluk bir ülkenin tek bir akademi ile

avutulması sorumluluğunu kim benimseyebiliyor? Kısacası o üzerine titrediğimiz Atatürk'ümüzün Ankara'sma, halâ bir akademiyi lâyık göremedik. İşittiğime göre bu işi Planlama engellemiş. Hattâ başka bir kurum daha varmış. Ankara gibi bir değil, birçok üniversitesi olan bir başkente, yüksek düzeyde bir plastik sanatlar kurumu kazandıracak kim olursa olsun, dalma saygıyla anılacaktır. Ancak yüksek düzeydeki sanat okulları, çevrenin zevk eğitimini, inandırıcı ve sindirici biçimde sağlıyor. Yoğun bir yüksek okul eğitimi ve politikasının önem kazandığı çağımızda, güzel sanat yüksek okullarının gerekli olduğunu kabullenmiyecek miyiz?

İstanbul'da bir hayli sergileme olanağı sağlanmış. Özel ve resmî olarak yönetilen bu galeriler şunlardır: **Taksim Sanat Galerisi, Belediye Şehir Galerisi, Melda Kaptana Galerisi, Cumalı Sanat Galerisi, İstanbul Bankası Şişli Şubesi Galerisi, Çemberlitaş Darüşşafaka Sanat Galerisi. Sinematek Derneği, Yapı Kredi Bankası Galatasaray Sanat Galerisi, Harbiye Yapı Endüstri Merkezi, Kadıköy Halk Eğitim Merkezi** ve bunların yanında Alman, Amerikan ve İngiliz kültür merkezleri de hizmet görüyorlar. Ayrıca, **İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi** ile **İst. Resim ve Heykel Müzesi de**, sanat olaylarına yuva oluyorlar. Ankara'daki Sergileme olanakları da şimdilik yeterli görünüyor. Kültür Müsteşarlığına bağlı **Zafer Meydanındaki Devlet Güzel Sanatlar Galerisi, Akbank Çankaya Şubesi, Alman Kitaplığı, Amerikan Haberler Merkezi Usis Sanat Galerisi** ile Amerikan, İngiliz ve Fransız kültür merkezleri, Ankara'nın sergi yeri gereksinmesini karşılıyorlar. İzmir'de ise yeni yapılan bir sergi evi, sanat gösterilerine yeter görünüyor.

KİŞİSEL RESİM SERGİLERİ

Geçen mevsim, Ankara, İstanbul ve İzmir'de 50 civarında kişisel sergi açıldı. Bunlar içinde, kişiliği olanlarla, yavaş yavaş seslerini duyurmağa başlayanlar ve ilk denemelerini göstermeğe cesaret edenler yeralıyor. İlk planda, sergiledikleri ay sırasına göre belirgin nitelikte olanlar: **Rasin (Ekim 73, İst. Ame. Kül. Mer.); Ramiz Aydın (Aralık 73, Cumalı Sa. Ga.); Mustafa Plevneli (Aralık 73, Ta. Sa. Ga.); Bedri Rahmi Eyüboğlu (Aralık 73. Melda Kaptana Sa. Ga.); Arif Kaptan (Ocak 74, Ankara, D. S. G. Ga); Öz-**

den **Akbaşoğlu (Mart 74, Ta. Sa. Ga.)** dur. Bunlar yanında **II. Avni Lifij'in -Harika Sirel Lifij Kolleksiyonu. (Yapı Kredi Bank. Galatasaray Ga.)** sergisini de bir hizmet olarak anıyoruz. Sergilenen çalışmaların sahiplerinden birkaç isim daha yazmakta isabet olur. Örneğin: Nevin Çokay, Nihat Darcan, Nejat Çelik, Tülay Özçelik, Burhan Uygur, Jale Yasan, Ferruh Başağa, Filiz Başaran, Hamit Görele, Bilek Sökmen, Ali Atmaca gibi.

Çalışmalarını köyde sürdüren **Balaban (Aralık 73, Be. Şe. Ga.)** ve **Ali Demir'in (Şubat 74, Be. Şe. Ga.)** çabalarını da anmayı yararlı görürüm. Ancak şimdiye değin edindiğim kanı odur ki, kendi kendini yetiştiren bu halk sanatçılarımızın çalışmaları, yer yer o güzelim saflıklarını çabuk yitiriyorlar. Gene bunlardan birini, geçen yıl, Claude Lorraine ve Nicolas Poussin'in göklerini taklit eder gördüm ve saf yürekliğinden kuşkulandım.

KİŞİSEL GRAVÜR SERGİLERİ

Eskiden bir ilki ressamımızın, ben de yaptım kabilinden, sergilerinin birer köşesine iliştirdikleri gravürler, artık başlı başına sergilerin konusu oluyorlar. Bu yüzden, iki üç yıldır, üklemizde de grafik sergileri açılır oldu. Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nde grafik sanatlar dalında bir on yıldır çok yoğun çalışmalar yapılmakta olduğunu yakından bilenlerdenim. 73 Ekim'inde açılan sergilerinde de bunların iyi örneklerini gördük. Bu arada İstanbul Tatbikî Güzel Sanatlar Okulu'nun da çabasını anmak gerekir. Güzel Sanatlar Akademisi'ne ise, bu alandaki isim geç geldi. Ancak kısa zamanda bir iki iyi grafikçi yetiştirmeyi de başarmadı değil. Geçen mevsimin grafik sergileri içinde, **Sabiha Erengönül (Aralık 73, İst. Sinematek Der.)** ve **Turgay Betil (Nisan 74, İst. Ame. Kül. Mer.)** anılabilir. Bu arada, bu bölümde belirtmek istediğim, afişçi Mengü Ertel'in Hollanda'da açtığı bir afiş sergisi de var. Yabancıların açtıkları arasında ise, Amerikalı **Warrington Colecott'un** sergisi, **(Mart 74, Ame. Kül. Mer.)** ile Ankara'da açılan Amerikan grafik sergileridir.

HEYKEL VE SERAMİK SERGİRERİ:

Çok az görülen heykel sergileri için, değerli örnekler seçmek olanağına bugüne değin sahip olamadık. Geçen mevsim zaten tek bir heykel sergi görüldü. Bu da Nusret Suman'ın (Nisan 74, İst. Ame. Kül. Mer.). Heykelcilerimiz daha çok anıt yapmakla uğraştıklarından, heykel yapmağa vakit ayıramıyorlar. Ancak, seramik pek geçer akçe olduğundan, sergileri de bol yapılıyor. Gerçekten, ressam olsun, heykelci olsun, seramik, iyi bir çalışma alanı. Bu nedenle olsa gerek, geçen mevsim oldukça çekici parçaların yer aldığı sergiler de gördük. Bunlar çalışkan seramikçimiz **Füreyya Koral'ın (Kasım 73, İst. Yapı Endüstrisi Mer.; Ankara Fran. Kül. Mer.), Sara Yazıcı'nın (Kasım 73, Ank. Fran. Kül. Mer.), Cemil Eren'in (Şubat 73, Ank. Ame. Kül. Mer.). Ruzin veAtillâ Galatalı'ların (Kasım 73, Ta. Sa. Ga.)** ve **Bingül Başarır'ın (Ank Ame. Kül Mer.)** sergileri gibi. Seramiği, heykel gibi yetkin bir değere ulaştıran seramikçilerimiz elbette az. Ancak, renk olanaklarının gösterişi, bu sanat dalına kolay sağlanabilen bir çekicilik verdiğinden, kolları sıvayıp işe girişeni de çok oluyor.

TOPLU SERGİLER:

Kanımca, beğenelim beğenmiyelim, Devlet Resim ve Heykel Sergileri ülkemizde resim ve heykel sanatının yıllık potansiyelini yansıtan en yetkili gösterimizdir. Geçen Devlet Sergisi de **(Mayıs 74, Ank. D. G. S. Ga.)** bu niteliğini gene korudu ve gösterdi. Bundan önceki yıllar, bir de İzmir'de gösterilen bu sergi, geçen yaz İstanbul'a da götürüldü. Festival nedeniyle bir hayli önemli toplu sergilere sahne olan İstanbul'da düzenlenen diğer gösteriler arasında: **«Türk Resim, Heykel, Seramik ve Fotoğraf Sergisi» (Haziran/Temmuz 74, Dev. Re. ve Hey. Mü.), «İran Minyatürleri Sergisi» (Haziran/Temmuz 74, İst. Re. ve Hey. Mü.), «Modern Fransız Ressamları Sergisi» (Ank. İst. Haziran/Temmuz 74)** ile **«Çin Gravür Sergisi» yeraldı. «Çağdaş Alman Grafik Sergisi» (Aralık 73, Ank. Alm. Kül. Mer.)** gravür örnekleri bakımından en seçkin parçaları içeriyordu. Temiz bir baskı tekniği,

sanatçı kişiliği ile birleşince ne denli etkili oluyor, insan, böyle yapıtları görünce daha iyi anlıyor. Çin Gravür Sergisi de yetkin çalışmalardan oluşmuş. Modern Fransız Ressamları Sergisi ise, tanıdığımız büyük ustaların yapıtlarını kapsıyordu. Grommaire'i ilk kez bol ve iyi örnekleriyle gördük. Gerçekten anıtsal bir anlatımı var bu sanatçının. Dufy de iki güzel parçası ile aklımızda kalanlardan. İran Minyatürleri Sergisi de, bu ülkenin bu daldaki kültürünün zenginlik ve inceliğini bize gösterebiliyordu. Büyük sayıda seçkin sanatçıya sahip olmak, uluslar için ne denli onur verici oluyor, bu sergiler görülünce daha kolay anlaşılabiliyor.

FOTOĞRAF SERGİLERİ:

Bu daldaki sergiler içinde, çok iyi olanlar için bile bol örnek verilebiliyor. **Ara Güler (Ekim 73, İst. Sinematek Der., ayrıca Kâmil Şükun'la birlikte Mart 74, Ta. Drugstore Binbir), Halil Tuncay (Aralık 73, İstanbul Ban. Şişli Şu.) «Fotoğraflarla Anadolu», Teoman Madra (Aralık 73, İzmir Alm. Kül. Mer. ve Nisan 74, İst. Sinematek Der.) «Ayvalık İzlenimleri», Ercüment Özçakır (Aralık 73, Ank. Fran. Kül. Mer.) «Formlar ve Işık». Hüsnü Gürsel (Mart 74, Yapı Kredi Ban. Galatasaray Ga.) «Türk Sanatında Kapı tokmakları»,** yabancılardan **Michel Cegretti (Aralık 73, İst. Sinematek Der.) «Mağrip-Fas ve Cezayir İzlenimleri», Robert Buchnan (Şubat 74, Ank. Dev. G. S. Ga.)** gibi sanatçı niteliği gösteren fotoğrafçılar, sözü edilebilecek olanlardan. Bu gösteriler arasında da bence en ilginç olanı, hiç kuşkum yok, Hüsnü Gürsel'in kapı tokmakları ile ilgili olan çalışmaları. Ankara Yapı Kredi Bankası Kızılay Şubesi'nde de yeralan bu sergideki yapıtların övgüye değer olduğuna özellikle değinmek gerekir.

SANAT YAYIMLARI:

Geçen yıl, Cumhuriyetimizin 50 yılı nedeniyle özellikle Türkiye İş Bankası ve Akbank, bir hayli yararlı sanat kitapları yayımladılar. Bu geçen mevsim ise, o denli yoğun çaba görülmedi. Çıkan sanat kitapları arasında **Suut Kemal'in «İslam Ülkelerinde Sanat» (Cem Yayınevi, İst. 1974)** ile

Adnan Turani'nin «Çağdaş Sanat Felsefesi» (Varlık Yayınevi, İst. 1974) yer almıştır.

Sanat dergileri ise, nitelik ve nicelik yönünden daha iyi. Bu yayın türü aslında karşılıksız olmasına rağmen çok büyük hizmet görüyor. Sanatçıyı ve çalışmalarını tanıtmak için bu yayımların gereği var. Ama ne yazık dergilerin yaşamlarını sürdürmeleri yönetim, yazı bulma, kaliteli baskı ve pazarlayabilme gibi önemli çalışmalara bağlı. Bunlar içinde belki en zoru da yazı bulma. Nice dergilerimiz yazı kıtlığından ömürsüz olmuşlardır. 1964-1966 yıllarında çıkarılan iyi baskılı «**Sanat ve Sanatçılar**» yeterli abonesi ve giderek kendi yağıyla kavrulma olanaklarının sağlanmasına rağmen, yukarıda belirtilen nedenlerle zaman zaman sıkıntıya düşmüştür. Ankara'da Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltraşlar Derneği'nin yayım organı olan «Sanat» da ,en başta bu nedenle yayına son vermek zorunda kalmıştır. Sonra derneklerin yayın organları pek uzun ömürlü olamıyor. Çoğu zaman tüm işin bir kişinin başına yıkılması ve yürümesinin beklenmesi, derginin ömrünü kısaltan nedenlerden en önemlisi oluyor. «**Sanat**»ın 25/26 sayısı Mayıs 74 tarihini taşıyordu ve 24.'sü ise bundan sekiz ay önce Ekim 73'de çıkmıştı. «Sanat»da yer yer iyi yazılar da çıktı. Son 25/26. Sayısında Turan Erol'ün «**Heykel Sorunu**», «**Paris'te bugünkü Türk Resimleri Sergisi**», Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun «**Hey Gidi Leger Reis** ve Oya Çiçekoğlu'nun «**Piet Mondrian**» adlı çevirisi yer almıştı.

Plastik sanatlar alanında inceleme yazıları yok denecek kadar az. Geçen yıl Varlık Dergisi'nde üç yazı vardı, üçü de Nurullah Berk'e aitti. Bunlar «**Resim üstüne tartışma**» (**Varlık, S. 795, Aralık 73**), «**Turgut Zaim ve yerel sanat**» (**Varlık, S. 802, Temmuz 74**) ve «**Bir yanlı olmak**» (**Varlık, S. 803, Ağustos 74**) dır. Varlık Dergisi, yazar sanatçılarımızın dönüp dolaşıp yazdıkları bir dergi olma niteliğini koruyor. Buna gerçekten şükretmek gerek.

Milliyet gazetesinin çıkardığı «**Sanat Dergisi**», geçen yıla oranla çok daha iyi bir biçimde çıkmağa başladı. Renkli, bol haberli ve ucuz olan bu dergi, yakında arşivler için önemli bir kaynak olacağa benzer. Giderek değerli bilgilerin

de yer aldığı bu yayım, ülkemizin dört bir yanına plastik sanat olaylarını da götürmeyi sağladığı için, övgüye değer bir hizmet yapıyor ve büyük ilgi de görüyor.

Temmuz 73'den bu yana İst. Yapı Endüstri Merkezi'nce çıkarılmakta olan «Yapı» dergisi de üzerinde durulmaya değer bir yayın. Plastik sanatlarla ilgili yazıların da yer aldığı bu dergi, aylık çıkıyor. Çıkan yazılar içinde; Bülent Özer'in «**Sanatta hazır veya bulunmuş nesne kavramı ve günümüzdeki önemi**» (**Yapı, S. 2, Ekim 73**), «**Çağımızdaki sanatın toplumsal yapı ve gelişimindeki yeri**» (**Yapı, S. 4, Şubat 74**) ve gene aynı yazarın «**Estetik'in anlamı, kapsamı ve günümüzdeki yeri**» (**Yapı, S. 7, Ağustos 74**) belirtmeğe değer yazılardır.

Bu arada Amerikan Haberler Merkezi'nin çıkardığı ve içinde yer yer güzel sanatlarla ilgili ilginç yazıların yeraldığı «**Ufuk**» adlı dergi ise halen kapanmış bulunuyor. Yeni yayım hayatına girip üç ayda bir çıkarılan «**SED Sanat-Edebiyat**» adlı dergi ise, plastik sanatlar yanında, estetik, sanat tarihi, sinema, tiyatro gibi konuları da içeriyor ve ancak inceleme ve araştırma niteliği taşıyan yazıları yayımlıyor. Mayıs 1974'de çıkan I. sayısında plastik sanatlarla ilgili olan yazılar şunlar: Suut Kemal Yetkin «**Velasquez sorunu**», Cevat Memduh Altar «**Doğu-Batı kültür akışımları üstüne bir deneme**», Arif Kaptan «**50 yıl gerilere doğru**» ve Bedrettin Cömert «**Resme yaklaşım**».

Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'nca 1973 başlarında I. sayısı çıkarılan «**Kültür ve Sanat**» ın gene büyük boyutlarda ve çok iyi kağıda basılmış olan gösterişli 2. sayısı, Cumhuriyetimizin 50. Yılına ayrılmış. İçinde konumuzla ilgili değinilebilecek yazılar yer almış. Bunlar şunlar: Hüseyin Gezer «**Cumhuriyetimizin 50 yıllık döneminde Türk heykeli**», Suut Kemal Yetkin «**Cumhuriyet döneminde büyük bir sanat olayı**» ve Refik Epikman «**Elli yılda sanatımız**».

Güzel sanatları içeren konularda yayımlanacak dergiler, büyük mali olanaklara bağlı oluyor ve kişilerin güçlerini çok aşıyor. Bu nedenle Yapı Kredi, Akbank ve Türkiye İş Bankası gibi güçlü kurumların son zamanlarda sanat yayımlarına önem vermeleri, giderilmesi zor büyük bir sorunu, iyi bir biçimde çözümlemektedir. Yapı Kredi Bankasını çıkardığı

«Sanat Dünyamız» (2 sayı çıkarılmıştır) ve Akbank'ın «Türkiyemiz» adlı dergileri, ülkemiz yapıtlarının üstün değerlilerini, tanımağa değer bir sunuş kalitesi içinde vermeyi amaçlamaktadırlar. Bu iki dergide yer alan önemli yazılar ise: Semavi Eyice «Türk kapılarının madeni süsleri» (Sanat Dünyamız, S. I, Mayıs 74), Hüseyin Gezer «Atatürk ve heykel anıtları» (Türkiyemiz, S. II, Ekim 73), Can Kerametli «Asya'dan Anadolu'ya Türk çini ve seramik sanatı» (Türkiyemiz, S. 12, Şubat 74), Mallk Aksel «Bir halk ressamı Mehmet Hulusi» (Türkiyemiz, S. 14, Ekim 74), Mengü Ertel «Sanat dalı olarak fotoğraf» (Türkiyemiz, S. 14, Ekim 74), Uğur Derman «Benzeri olmayan bir sanat albümü, Gaznell Mahmut Mecmuası» (Türkiyemiz, S. 14, Ekim 74), Rüçhan Arık «Camide resim» (Türkiyemiz, S. 14, Ekim 74) dir.

YİTİRDİKLERİMİZ:

Geçen mevsim, doğumu 1900'lerde olanlar için bir yaprak dökümü yılı oldu. **Turgut Zaim (1906-1974), Abidin Elderoğlu (1901-1974)** ve **Refik Epikman (102-1974)** bizi terkeden değerli sanatçılarımız. Ülkemiz resim sanatına hayatlarını veren bu ressamlarımızı saygıyla anıyoruz.

Rodln: Kaynak

1974'TE MÜZİK HAREKETLERİ

Yalçın TURA

1973-1974 konser döneminin başlarında mutlu bir olay: Cumhuriyetimizin 50. yıldönümü ve onu kutlama şenlikleri yer alıyordu. 50 yılı arkada bırakıp 51. yılına başlıyordu Cumhuriyetimiz; 1974, Cumhuriyetimizin 51. yılıydı. Hemen her alanda büyük ilerlemeler yapmış, geçmişle olan bağlarımızın çoğunu koparıp atmış, yeni bir Türkiye yaratma yolunda sayısız başarılar kazanmıştık. Yeni bir kültür yaratma isteğiyle, sanat alanında da büyük hamlelere girişmiş, bu arada, yüzyıllar boyunca kulaklarımıza, gönüllerimize işlemiş olan öz müziğimizi bir yana bırakıp Batı'ya yönelmiş, kılık kıyafetimizi değiştirdiğimiz gibi müziğimizi de değiştirmeye, Batı müziği tarzında eserler yaratmaya, herşeylmizle olmaya çalıştığımız gibi, müziğimizle de Batılı olmaya heves etmiştik.

İlimde, teknikte büyük hamleler yapar, ileri Batı ülkelerine yetişmeye gayret ederken, müzikte de boş durmadık: değeri Batılılarca da teslim edilen, dış ülkelerde takdirle karşılanan, yarışmalar, ödüller kazanan, zaman zaman kendilerinden söz ettiren icracılar, besteciler yetiştirdik.

Yollarımız, fabrikalarımız, barajlarımız günden güne, ülkemize yeni, değişik bir çehre kazandırdı. Gerçekleştirilen her başarı, yurdun her köşesinde aynı seviyede olmasa bile, az çok, halkımızın hayatına girdi, faydasını hissettirdi. Her geçen gün biraz daha büyüyoruz, biraz daha güçleniyoruz; seviniyoruz, gurur duyuyoruz. Ama, yaratmak istediğimiz o yeni kültür, o yeni sanat ve hele o yeni müzik bugüne kadar bize, halkımıza, yurdumuza ne verdi, ne veriyor, ne verecek?

Bu soruyu cevaplandırmak biraz güç mü, dersiniz?

Örnek aldığımız Batılıların ve onların bizim hakkımızda besledikleri kanaatin tersine, milletimiz müziği çok sever,

onu, hayatının ayrılmaz parçalarından biri sayar. Yalnız, sözünü ettiğimiz bu müzik, elli yıldır yapmaya özendiğimiz müziğe pek benzemez. Yapısı, karakteri başkadır. Herşeyi kendine hastır. Sağlamdır, ölçülüdür, asildir ama alçakgönüllüdür, duyguludur ve çok zengin bir anlatım gücüne sahiptir. Kısacası, kendisini yapan, yaşatan milletin karakterine sahiptir, o karakteri yansıtır bu müzik.

Ama, devlet kapısından kovulmuştur; eğitimimizden kovulmuştur, okullarımızdan kovulmuştur. Okutulması hattâ yapılması yasaklanmıştır. Devlet kapısından kovulmuş pek çok değerimiz gibi onu da halk bağrına basmıştır, ona da halk sahip çıkmıştır ve yaşatmaya çalışmaktadır.

Yüzyılımız, bir bakıma, haberleşme araçlarının yüzyılıdır. Kulaklarımıza her dakika, her yönden başka bir ses gelmektedir. Bir başka davulun gümbürtüsü kafamızı dövmekte, başka bir kavalın nağmesi kulağımıza sızmakta, ağzımızı başka bir gırtlağın titreyişi sarmaktadır.

Devletimizin kovduğu, milletimizinse alıp bağrına bastığı bizim öz müziğimiz, gövdesin baltaların devirdiği koca bir ağaca benzer. Kökleri çok derindedir. Bakılsa, beslense yeniden yeşerecek, eskisinden daha gür filizlenip sürecek, eskisinden daha yücelere boy verecektir. Ama, o ağacın suyuna şimdi başka sular karışıyor. Yabancı otlar sarıyor çevresini. Sert rüzgârlar esiyor üzerinde. Yeşeren filizleri, yeşeren umutları kıran, söndüren, geliştirmiyen rüzgârlar...

Bir süre önce, güzelim Amasya elmalarını, canım Finike portakallarını sökmüş, yerlerine Washington'lar, Starking'ler, Golden'ler dikmişti yetiştiricilerimiz. Güzel yemişlerdi onlar da. Pek gösterişliydiler; ama, tadları yoktu, kısa zamanda da yozlaşıveriyorlardı.

Çabuk uyandı yetiştiricilerimiz. Söküyorlar o yabancı fidanları. Bu yurdun fidanlarını dikiyorlar yeniden. Bu havaya, bu suya, bu toprağa uygun fidanları, bu memleketin ları, Starking elmaları kadar bile yaramadı bize. Ağırı pek yöntemleriyle yetiştirmeye çalışıyorlar artık.

Yurdumuzda ekilen Batı Müziği, Washington portakalı çıktı: Afrika tamtamı, kilise orgu ve babaları tutmuş zenci ağır geldi, bir türlü sindiremiyoruz. Hafifi ağırından baskın çığlıklarıyla hop oturup hop kalkıyoruz şimdi.

Son zamanlarda, sıcaktır diye, Güneyden gelen esintilere de iyice açtık bağrımızı. Bağlarımıza, bahçelerimize, gazinolarımıza saldık o bayıltıcı esintileri. Çok geçmeden herşeyi kasıp kavuracağını, kurutup çöle döndüreceğini hiç düşünmedik. Ne de olsa, sıcak, kanımıza daha uygun düşüyor.

Bir de TRT'miz var. Sabahtan akşamadek, zevksizliği, bilgisizliği, görgüsüzlüğü yurdun dört bucağına yaymak, saçmak için yırtınıp duruyor. Mikrofonu kapan ortaokul öğrencisi, şarkıcı oluyor sayesinde; eline bir gitar geçiren, bir saz bulup tıngırdatan, sanatçı, besteci diye sunuluyor. Sanatın çilesini çekmiş gerçek sanatçıya, usta şarkıcıya, bilgili yaratıcıya düşman bu kurum. Binbir türlü engel, binbir türlü bürokrasi numarası çıkarıyor karşılarına. Mikrofonları onlara kapalı, kameralarından geçirmiyor görüntülerini. Neden mi? Söyledik ya, TRT'nin görevi zevksizliği, bilgisizliği, görgüsüzlüğü yurda yaymak.

Dokuz ayın sekizi, İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de konserler veriliyor, festivaller yapılıyor, operalar, baleler oynanıyor. Solistler, orkestralar, devlet sanatçıları, yerli şefler, yabancı şefler, konuk sanatçılar geliyor, gidiyor, çalıyor, oynuyor, söylüyorlar. Ve milyonlar... Milyonlar akıp gidiyor. Vatandaşın cebinden vergi olarak alınıp devlet kasasına konmuş milyonlar... Bir yol olabilirler, üzerinden yüzbinlerce aracın, insanın geçebileceği bir yol... Bir fabrika olabilirler, binlerce insanın ekmek parasını sağlıyan, yüzbinlerce kişinin bir ihtiyacına cevap vermeye çalışan bir fabrika... Okul, köprü, su kanalı, elektrik tesisi, şu ya da bu...

Boş salonlarda, boş koltuklara çalınan, söylenen, oynananlar için harcanıyor bu milyonlar.

Kafalar, gönüller, ruhlar boş mu kalsın? Kültürden, sanattan mahrum kalmış teknik gelişme, ilerleme, temelsiz yapıya benzemez mi? Kuran, altında kalmaz mı o yapıların?

Kafalar da mideler gibi doyurulmalı, elbette. Bazan, midelerden önce doyurulmalı. «Sanatsız kalmış bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir.» Ama, kırk milyon nüfuslu bir ülkenin, iki, üç büyük şehrinde, topu topu üç, beş bin kişinin beyin damarlarını sulamak için, elli bir yıldan beri milyonlarca, milyarlarca lira harcanırsa ve geride kalan insanlara da, sanat yerine, ya yalel dinlemek ya da

keçiboynuzu çiğnemek reva görülürse; yukarıda sorduğumuz soruyu ben kısaca şöyle cevaplandırırım:

— Ne mi verdi? Hiç.
Kocaman bir: HİÇ.

1973 1974 KONSER DÖNEMİNDEKİ MÜZİK OLAYLARININ KUŞBAKIŞI GÖRÜNÜŞÜ

İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ

İstanbul'un sanat hayatına en önemli katkıyı yapan kurum şüphesiz Devlet Opera ve Balesi. Opera ve bale temsillerinin yanısıra bu kurumca düzenlenen Pazartesi ve Cuma konserleri, müzikseverlere yerli, yabancı pek çok değerli sanatçıyı yakından izliyebilme imkânı sağlıyor. Yarımca konserleri, Liselerarası koro yarışması gibi faaliyetler de kurumun övgüye değer çalışmaları arasında yer alıyor.

OPERA VE BALE TEMSİLLERİ

1973-1974 dönemine Donizetti'nin Don Pasquale operasıyla başlıyan İstanbul Devlet Opera ve Balesi bu eserin ardından Rossini'nin Sevil Berberi'ni ve Joseph Baver'in Yedisi Birden adlı çocuk oyununu sahneye getirdi. Daha sonra, 1. İstanbul Festivali'nde Topkapı Sarayı'nda temsili türlü tartışmalara sebep olan Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma operasını bu sefer Maksim'in sahnesinde temsile başladı. (Bu eser, kurumca, 1974 yazında, 2. İstanbul Festivali'nde de gene Topkapı Sarayı'nda temsil edilerek Festival'in değişmez parçalarından biri haline geldi.)

1974'e bir İstanbullunun hayat hikâyesiyle: Giordano'nun Andrea Chenier'siyle giren I.D.O.B. Şubat ayında, Donizetti'nin Alayın Kızı operasının yanısıra Delibes'in Coppelia balesini, Mart'ta da opera dünyasının yapışık kardeşlerini: Mascagni'nin Cavalleria Rusticana'sı ile Leoncavallo'nun I Pagliacci'sini sundu.

I.D.O.B. 2. İstanbul Festivali'ne, Saraydan Kız Kaçırma'dan başka Bizet'nin Carmen'iyle de katıldı.

KONSERLER

1973-1973 dönemi konserlerine İdil Biret'in resitalliyle başlıyan I.D.O.B. dönem boyunca İstanbullulara, aralarında Davy Erlih, Eli Livrak, Uto Ughi, Yoko Koubo, Jules Hugny, Wolfgang Schneiderhan, Ayla Erduran, Leda Cenaz gibi kemancıların, Peter Katin, Philippe Entremont, Georges Themeli, Natali Mihailides, G. F. Radicula, Antonio Babini, Judith Uluğ, Ayşegül Sarıca, Ani Acemian, Gülsin Reusch, Tuvana Alton gibi piyanistlerin, Alirio Diaz gibi bir gitarcının, Aristid von Wurstler, Uğurtan Aksel gibi arpistlerin, Semra Özkırlı-Griffitlıs, Betil Ersan gibi violacıların, Lim Kek Beng gibi bir viyolenselcinin, Suna Korat, Melek Çeliktaş, Güher Güney, Mesut İktu gibi ses sanatçılarının, New York Arp Kuarteti, Graz Oda Orkestrası, Özsoy Dörtlüsü, Torino Dörtlüsü, Como Üçlüsü gibi saz topluluklarının, Sestetto Vocale İtaliano gibi bir ses topluluğunun yer aldığı seçkin bir sanatçı demetini sunduğu gibi, Robert Wagner yönetimindeki Opera, Orkestra ve Korosu'yla Nevit Kodallı'nın Atatürk Oratoryosu'nu birkaç kez seslendirerek Cumhuriyetin 50. yılını kutlama şenliklerine de katıldı. Bunlardan başka, 3 Nisan çarşamba gecesi, besteci Necil Kâzım Akses gecesi düzenlendi. Nisan sonunda da, Liselerarası Koro Yarışması'nda derece alan okulların korolarının katıldığı bir konser sundu.

I.D.O.B. 2. İstanbul Festivali'nde de görev aldı. Festival Komitesi başkanlığı görevini bu yıl I.D.O.B. Genel Müdürü Aydın Gün başarıyla yürüttü.

İSTANBUL DEVLET SENFONİ ORKESTRASI

İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası 1973-1974 döneminde de bir konser salonuna kavuşamadı. Orkestra, konserlerini cuma geceleri ve cumartesi akşamları Maçka'daki Maden Fakültesi'nin salonunda vermeye devam etti. Genellikle Prof. G. E. Lessing'in, arasıra da yerli ya da yabancı konuk şeflerin yönetiminde verilen bu konserlerin çoğunda, orkestra, kendinden beklenen gerçekleştirmekten uzak kaldı, istenen seviyeye bir türlü ulaşamadı. Kadro yetersizlikleri ve

dengesizlikleri, çalışma güçlükleri, anlaşma sıkıntıları, konser gün ve saatlerinin tersliği ve birtakım başka problemler, büyük ümitlerle kurulan, sempatiyle karşılanan, başlangıçta epeyi ilgi gören bu topluluğun serpilip gelişmesini engellediği gibi, onun, daracak bir repertuar içinde sıkışıp kalmasına, çok kere çekicilikten uzak programlar sunmasına ve zaten sayıca sınırlı olan dinleyicilerinin büyük bir kısmını kenidinden soğutarak kaybetmesine de sebep oldu.

Bu dönemde, Prof. Lessing'in dışında, orkestrayı yöneten konuk şefler arasında Cemal Reşid Rey, Hikmet Şimşek, Demirhan Altuğ, Gürer Aykal gibi yerli, Aaron Copland, Jean Périsson, Jean-Pierre Jacquillat gibi yabancı isimler vardı.

Orkestranın konserlerine solist olarak katılanlar arasındaysa, İdil Biret, Stanislav Apolin, Tomris Öziş, Ali Doğan, Hülya Saydam, Suna Kan, Suna Erel, Uğurtan Aksel, Arın Karamürsel, Veli Gerasim, Gülay Uğurata, Elif ve Bedii Aran, Hülya Tarcan, Alfonso Montecino, Suna Korat, Mustafa İktu, Krzyserof Jakowicz Ludwig Streicher, Seher Dosdoğdu, Tunç Ünver, Nazım Acar, Josef Sivo, Ayşegül Sarıca, Tuvana Alton, Ayhan Turan, Jerzy Gonczorowsky, Ergican Saydam, Jenö Jando, Augustin Anievas, Sevin Berk, Vaclav Hudecek gibi sanatçılar yer alıyordu.

ANKARA DEVLET OPERA VE BALESİ

Mevsim başında Verdi'nuin Rigoletto'suyla perdelerini açan Ankara Devlet Operası, daha sonra Karl Millöcker'in Yoksul Öğrenci adlı operetini sahneye koydu. Yeni yıla Puccini'nin Madame Butterfly'ı ile giren kurum, Donizettl'nin Don Pasquale'si, Mascagni'nin Cavalleria Rusticana'sı, Leoncavallo'nun I Pagliacci'si ve Verdi'nin La Traviata'sıyla çalışmalarını sürdürdü.

Ankara Devlet Balesi ise 1973-1974 dönemine, Ferit Tüzün'ün Çeşmebaşı, Çetin Işıközlü'nün Judith, Cengiz Tanç'ın Divertimento'su üzerine hazırlanan Çoğul ve Necil Kâzım Akses'in Pembe Kadın balelerinden oluşan 4 Türk Balesi'yle başladı. Bu programı izliyen eser Herolds'un Şımarık Kız adlı balesiydl. Kurum daha sonra, Stravinski'nin Mavra ve Bülbül adlı iki opera-balesi ile İlhan Usmanbaş'ın Oluşum adlı balesini repertuarına aldı.

CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASI

Geniş imkânlara sahip, anlaşmış, oturmuş bir topluluk olmasına rağmen, geçen yıllarda, çok sayıda üyesinin emekliye ayrılmasıyla aldığı yarayı henüz tam anlamıyla saramadı C.S.O. Gene de başarı grafiğini belli bir seviyenin altına düşürmedi. Dinleyici sayısında görülen azalma Ankara'da da dikkati çekecek durumda olmalı ki, Ankara Türk Filarmoni Derneğinin yayın organı: Filarmoni dergisi, konser mevsiminin sonunda, bu konuda bir soruşturma açmak gereğini hissetti.

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nı 1973-1974 döneminde değerli orkestra şefimiz Hikmet Şimşek ve Fransız orkestra şeflerinden Jean Périsson yönettiler. Zaman zaman, orkestranın başına Gürer Aykal gibi yerli, Tedeusz Strugala gibi yabancı şefler de geçtiler. Konserlere solist olarak katılan sanatçılar arasında İdil Biret, Gülay Uğurata, Ayla Erduran, Suna Korat, Tulga Cetiz, Elif ve Bedii Aran, Koral Çalgan, Janos Starker, Igor Oystrah, Roswitha Randaher, Ludwig Streicher, Josef Sivo, Dagmar Balakhova, eserlerin seslendirilen Türk bestecileri arasmda Yalçın Tura, İlhan Usmanbaş, Nevit Kodallı ve Necil Kâzım Akses de bulunuyordu.

ÖTEKİ KONSERLER

Maçka'da Maden Fakültesi'nin salonu 1973-1974 döneminde, İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası'nın konserlerinden başka, birtakım yabancı sanatçı ve toplulukların konserlerine de sahne oldu. 26 Aralık akşamı bayan Rossitza Batalowa'nın yönetimindeki Sofya Kadınlar Orkestrası'nın konseri bunlardan biriydi. Kemancı Yosef Sivo'nun, piyanist Augustin Anievas'ın, kemancı Vaclav Hudecek'in resitalleri, Les Petits Chanteurs à la Croix des Bois çocuk korosunun, Dyamit Nobel AG korosu'nun konserleriyle soprano Patricia Adkins Chiti'nin piyanist Judith Ulug eşliğinde sunduğu program da gene aynı salonda yer aldı.

YABANCI KÜLTÜR TEMSİLCİLİKLERİNİN DÜZENLEDİĞİ KONSERLER

1973-1974 konser döneminde yurdumuzda konserler düzenleyen yabancı kültür temsilcilikleri arasında, İtalyan Kültür Merkezi, sunduğu sanatçı ve topluluklarla başta geliyordu. İstanbullu müzikseverlerin mutlu azınlığı, İtalyan Kültür Merkezi salonlarında, Kasım ayında Sestetto Vocale İtaliano'yu, Romano ve Brono Benetello akordeon ikilisini, Hülya Saydam'ı; Aralık ayında Eylvie Dugas'nın eşliğinde flütçü Gabriel Fumet'yi, Ocakta piyanist Kına Karaca'yı, Andrée Planie'in eşliğinde violonselci Jean Deplace'ı, Şubatta kemancı Uto Ughi'yi; Martta mezzo-soprano Yıldız Dağdelen'i, gitarcı Alfonso Borghese'yi; Nisanda kemancı Sylvie Gazeau'yu, Pastorelli - Perrotta piyano ikilisini, piyanist Judith Uluğ'u, Mayıs ayında da Denis Evesque eşliğinde kemancı Ayla Erduran'ı dinlemek imkânını buldular.

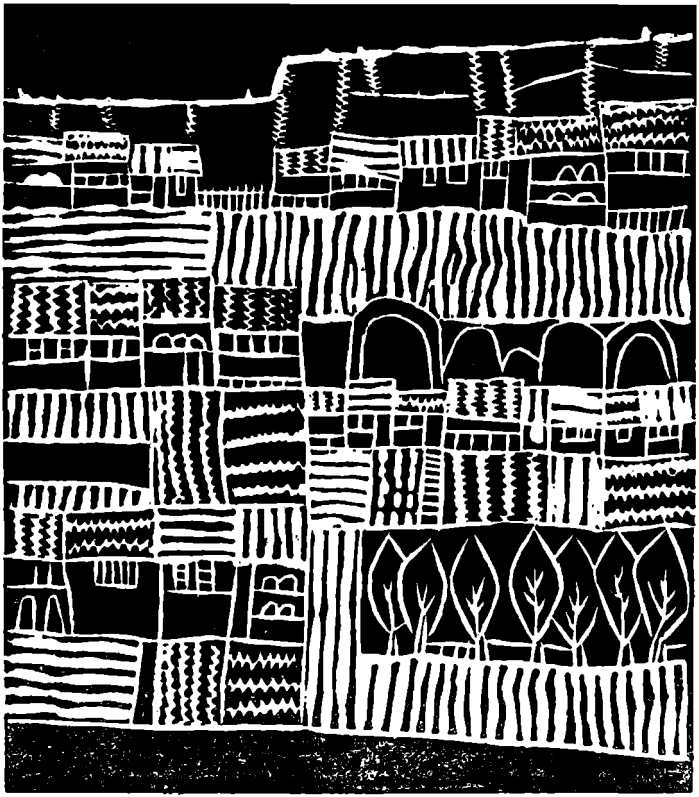
İNGİLİZ KÜLTÜR HEYETİ

İngiliz Kültür Heyeti'nin düzenlediği konserler arasında Necdet Yaşar'ın geleneksel Türk müziği resitali, Gönül Aslan'ın piyano resitali, Meral Vardar (Yapalı) ve Ova Sunder ikilisinin iki piyano konseri, Karin Yasemin Görgün, Gülden Turalı ve Filiz Ali Laslo üçlüsünün oda müziği programı, Nazan İpşiroğlu, Marianna Brown, Adair Mill, Ingeborg Stetner, Aydın Umur ve Tim Brown'dan oluşan topluluğun sunduğu Oda müziği resitali ilgi çekiyordu.

AVUSTURYA KÜLTÜR OFİSİ

Avusturya Kültür Ofisi'nde de zaman zaman ilgi çekici resitaller yer alıyordu. 25 ocakta başçı Ludwig Streicher'ın piyanist Ergican Saydam eşliğinde verdiği resital bunlardan biriydi. Kemancı Kemâl Akçağ'ın, gitarcı İlias Xanthopulos'un, soprano Olivera Miljakovic'in programları da dikkati çekiyordu.

Ankara'da Alman Kültür Merkezi'nde Sevim Çıdamlı'nın verdiği şan resitali, İzmir'de Fransız Kültür Derneği'nin o-

Ekin Nayır

buacı Ayser Vançin'in piyanist Marie-Louise Muller eşliğindeki resitali, Suna Kan ve Gülay Uğurata'nın İzmir Devlet Konservatuarı'nda verdikleri resital, İzmir Şehir Armonisinin konserleri, 17 Nisanda, Beyoğlu'ndaki Saint Antoine kilisesinde Alberto Cerroni'nin verdiği org resitali, İstanbul Belediye Konservatuarı İcra Heyeti'nin, Türk Halk Müziği Topluluğu'nun, Orhan Borar yönetimindeki Kadıköy Halk Eğitimi Merkezi Orkestrasının konserleri, 1973-1974 konser döneminin dikkate değer olayları arasında yer aldılar. Bir Fransız Turizm Kurumu'nun Akdeniz gezisi için tuttuğu Renaissance gemisi Eylül başında yurdumuza seçkin bir sanatçı kümesi getirdi. İçinde, soprano Galina Vişnevskaya, eşi viyolonselci Mıçislav Rostropoviç, piyanist Yuri Bukof, György Cziffra, Tamas Vasary, kemancı Alexander Schneider Josep Sivo, Henryö Szeryng, flütçü Jean-Pierre Rampal, trompetçi Maurice André, gitarcı Sébastien Moroto, orkestra şefi Karl Münchinger, Sandor Frigyes, Francie Liszt Oda Orkestrası, Cleveland Yaylı Çalgılar Dörtlüsü, gibi sanatçıların ve bunların oluşturduğu toplulukların yer aldığı bu kümenin bazı sanatçıları Aspendosta, İstanbul'da Aya İrini de ve Şale Köşkünde birkaç konser de verdiler ve dinleyicilerine zevkli dakikalar yaşattılar.

ACI BİR ÖLÜM HABERİ

Pek çok Türk sanatçının yetişmesine katkıda bulunmuş, onlara emeği geçmiş olan piyanist Ferdi Statzer'i Haziran ayında kaybettir.

İSTANBUL FESTİVALİ

Orkestra Konserleri

2. İstanbul Festivali, İstanbul ve Ankara'daki orkestraların birkaç üyesiyle takviye edilen İstanbul Devlet Opera Orkestrası'nın 20 Haziranda Maçka'daki Maden Fakültesi'nin salonunda, Robert Wagner yönetiminde verdiği konserle başladı. Programdaki ilk eser Cemal Reşid Rey'in Fatih adlı senfonik şiiriydi. Bu eseri ,kemancı Tunç Ünver'in solist olarak katıldığı, Adnan Saygun'un Keman Konçertosu

izledi. Soprano Leyla Gençer'in, orkestra eşliğinde sunduğu Donizetti, Bellini ve Verdi'nin operalarından seçilmiş aryalarla program son buldu.

2. İstanbul Festivaline katılan ilgi çekici topluluklardan biri de Leningrad Filarmoni Orkestrası idi. Estonyalı şef Neeme Jarvi'nin yönettiği orkestra, Glinka, Şostakoviç, Çaykovski ile Wagner, Prokofyef ve Stravinski'nin eserlerinden oluşan iki program sundu dinleyicilere. Bu programlara solist olarak katılan ve Şostakoviç'le Prokofyef'in 1 numaralı Keman Konçerto'larını yorumlayan genç kemancı Andrey Korsakof üstün yetenekleriyle dikkati çekti.

İstanbul Devlet Operası (Senfoni) Orkestrası, 27 Haziranda, Konak Sinemasında, Robert Wagner yönetiminde verdiği konserde, Mobart'ın Le majör, 29 numaralı Senfoni'sini, Ulvi Cemal Erkin'in Köçekçe'sini ve piyanist Emil Gilels'in solist olarak katılmasıyle, Beethoven'in Do majör, 3 numaralı Piyano Konçertosu'nu seslendirdi. Emil Gilels, dinleyicilerin alkışlarına Robert Schumann'ın Arabesk'i ile karşılık verdi.

İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası 3 Temmuzda konuk şef Jean-Pierre Jacquillat'nın yönetimindeki konserine, Bulgar asıllı genç Fransız piyanisti Michel Bérrof solist olarak katıldı ve Prokofyef'in 3 numaralı, Do majör Piyano Konçertosu'nu yorumladı. Programın başında, Nevâi Kodallı'nın Senfoniettal'sı, sonunda ise Brahms'ın Re Majör, 2 numaralı Senfoni'si yer alıyordu.

Orkestra'nın Festival'deki son konserini Prof. G. E. Lessing yönetiyordu. Ünlü Sovyet keman virtüozu David Oystrah'ın oğlu, gene ünlü ve genç kemancı İgor Oystrah'ın solist olarak katıldığı ve Çaykovski'nin Re majör Keman Konçertosu'nu yorumladığı bu ilgi çekici konserin programındaki öteki eser Richard Strauss'un Tod und Verklarung (Ölüm ve Ruhlar âlemine geçiş) adlı senfonik şiiriydi.

RESİTALLER VE ODA MÜZİĞİ

Festivalin ilk resitalini 23 Haziran akşamı Aya İrini kilisesinde ünlü Çek kemancı Josef Suk verdi. Sanatçı bu resitalde, piyanist Judith Uluğ eşliğinde, Brahms, Janacek,

Dvorak ve Beethoven'in eserlerinden oluşan bir program sundu.

Aya İrini'deki ikinci resital soprano Leyla Gençer'indi. Schumann, Chopin, Bellini, Donizetti ve Liszt'in eserlerini sunan sanatçıya piyanist Guerini eşlik ediyordu.

Aya İrini'deki üçüncü konserde piyanist Dario de Rosa ile kemancı Renato Zanettovich ve violonselci Amadeo Baldovino'dan oluşan Trieste Üçlüsü'nü dinledik. Brahms'm Do majör Üçlü'sünü ve Schubert'in Si bemol majör üçlüsünü başarıyla yorumlayan sanatçılar alkışlara Haydn'ın bir üçlüsünden seçtikleri bir bölümle karşılık verdiler.

Bu yılki festivalin yıldızlarından biri olan Emil Gilels, solist olarak katıldığı orkestra konserinin yanısıra bir de resital verdi ve İstanbul'lu müzikseverlere Beethoven, Prokofyef ve Lizst'in eserlerinden oluşan ilgi çekici bir program sundu.

Festivalin başka bir yıldızı da ünlü şarkıcı Elizabeth Schwartzkopf'du. Mozart, Gluck, Schubert, Schumann, Brahms, Liszt, Mihler, Grieg, Wolf ve R. Strauss'un eserlerinden oluşan programı, 5 Temmuz gecesi Aya İrini'yi dolduran müzikseverlerin kimine unutulmaz dakikalar yaşatırken kimine de geçmişteki tatlı anılarını arattırdı.

Bayan Schwartzkopf'un ardından Aya İrini'ye konuk gelen bir başka yıldız da Igor Oystrah'dı. Sanatçı, piyanist Natalya Zetsalova'nın eşliğiyle, Brahms'ın keman ve piyano için üç sonatını başarıyla yorumladı.

OPERA, BALE VE HALK DANSLARI TOPLULUKLARI

İstanbul Devlet Operası Açıkhava Tiyatrosunda Bizet'nin Carmen'ini, Topkapı Sarayı'nda da gene Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma operasını temsil etti. Ankara Devlet Balesi de Açıkhava Tiyatrosunda Şımarık Kız adlı bale temsilini sundu.

Festivale katılan dans toplulukları arasında Köln Tanzforum Balesi büyük ilgi gördü. Sofya Arabesk Balesi ve özellikle New York Karkness Balesi de çekici programlarıyla üstün bir başarı kazandı.

Bu yılki İstanbul Festivali'nin renkli yönlerinden biri

de festivale katılan yerli ve yabancı halk dansları toplu luklarıydı. Türkiye'den başka Fransa, Polonya, Arnavutluk halk dansları topluluklarıyla Romen Rapsodisi ve Sovyet Voronej Halk dansları topluluğu ve korosunun gösterileri epeyi ilgi topladı. Gene ilgi toplayan bir başka gösteri de Türk Saz Aşıklarının oluşturduğu gösteriydi.

Festivale katılan yabancı topluluklardan Sofya Filarmoni Orkestrası'nı genç sanatçı Dimitri Manolof yönetiyor, kemancı George Badev programa solist olarak katılıyordu. Programda Bulgar Bestecisi Marin Golemlnof'un Senfonik Çeşitlemeler'ii, Brahms'ın Keman Konçertosu ve Beetho. ven'in Beşinci Senfonisi vardı.

Bir başka konuk orkestra da Macaristan'dan gelen Ferenç Liszt Oda Orkestrası'ydı. İlki Vivaldi, Haendel, J. S. Bach, W. A. Mozart ve B. Bartok'un, ikincisi Corelli, Purcell, Vivaldi ve J. S. Bach'ın eserlerinden oluşan iki program sundu dinleyicilere.

ÖTEKİ TOPLULUKLAR

Amerikan Koro ve Bandosu, Woody Hermann Caz topluluğu, Cantores Minores korosu İstanbul Belediyesi Şehir Armonisi, TRT Klâsik Türk Müziği Korosu, TRT Halk Türküleri Korosu 2. İstanbul Festivali'ne renk veren öteki müzik topluluklarıydı.

MODAL MÜZİK KONGRESİ

2. İstanbul Festivali'nin şimşekleri üstüne çeken faaliyetlerinden biriydi Modal Müzik Kongresi. Birtakım sanatçılar böyle bir müziğin olmadığım ileri sürüyorlardı. Türk müziğini bütün genişliğiyle yabancılara tanıtma imkânı sağlıyabilir düşüncesiyle başlangıçta bu teşebbüsü olumlu karşılayan birtakım müzikçilerse, kongrenin, Türk Müziğini değil de birkaç şahsı, özellikle Adnan Saygun'u tanıtma ve ona birtakım imkânlar sağlamak için tertiplendiğini farkedince bu işe karşı çıkmak istediler. Özellikle, Festival Tertip komitesinde de yer alan sayın Ercüment Berker, Türk Müziğini lâyıkıyla temsil edebilecek kimselerin listesini Kon-

gre tertip komitesine verdiği halde, bu listeden, iki kişi dışında kimsenin çağrılmadığını, buna karşılık, büyük çoğunluğu Adnan Saygun'un öğrencileriyle yakınlarından oluşan, Türk müziğiyle ilişkileri ise ya bulunmayan ya da şekerrenk olan birtakım zevatın kongreye davet edildiğini söyliyerek bu durumu protesto eden bir bildiri yayımladı. Bütün bunlara rağmen Kongre toplanmadan kendini kongre başkanı ilân eden ve davetiyeleri, usulsüz olarak, kongre başkanı diye imzalayan Adnan Saygun, herhalde, biraderlik anlayışının herşeyden üstün tutulması sayesinde, isteklerini gerçekleştirdi ve Kongre, İran, Mısır, Sovyetler Birliği, Macaristan delegelerinin de katılmasıyle 24 haziran günü açıldı. Ertesi gün Hikmet Şimşek'in yönettiği bir Modal Müzik Konserinden sonra 27 Haziran günü de, Dr. Nevzat Atlığ yönetimindeki TRT Klâsik Türk Müziği Korosu delegelere bir konser verdi. Kongre çalışmaları Modal müziğin Korosu delegelere bir konser verdi. Kongre çalışmaları Modal müziğin hangi yönlerine ışık tuttu, hangi problemlerini çözümleyi başardı, bilemiyoruz. Bildiğimiz, Kongre'nin önümüzdeki yıl İran'da devam edeceği, Saygun ve şürekâsının da İran yolculuğunu şimdiden garantilediği.

SANATÇILARIMIZIN YURT DIŞINDAKİ BAŞARILARI

Müzikçilerimiz 1973-1974 döneminde de yurt dışında ilgi çekici çalışmalarını ve çeşitli başarılarını sürdürdüler. Bu çalışmalar ve başarılar arasında şunları sayabiliriz:

Piyanist Ergican Saydam, Kasım başında, Budapeşte, Viyana, Bremen ve Bonn'da konserler verdi.

Almanya'da şan eğitimi gören Güler Keskinkaya da Köln'de bir konesr verdi.

Aralık başında, besteci İlhan Mimaroğlu, Paris'de, ünlü ressam Jean Dubuffet'nin hazırladığı hareketli resim gösterisi Coucco Bazar için gerçekleştirdiği müzikle öncü sanat çevrelerinde uzun süre kendinden söz ettirdi.

Elif ve Bedii Aran çifti Londra'da başarılı bir konser verdiler.

Piyanist Verda Erman Nisan ayında, Amerika Birleşik

Devletlerinin Minnesota eyaletinde, Bach, Schubert, Bartok, Chopin, Fauré ve Brahms'ın eserlerinden oluşan bir programla ilgi topladı.

Soprano Suna Korat'ın şef Ion Saxdni yönetimindeki Philharmonia Hungarica orkestrası eşliğinde söylediği opera aryalarını içine alan plak övgüyle karşılandı.

Piyanist İdil Biret'in Amerika'da doldurduğu, Boulez ve Webern'in eserlerini içine alan plak da ilgi gördü.

Fransız Hükümeti, Cemal Reşid Rey'e Legion d'Honneur nişanının Grand-Officier rütbesini verdi. Bestecimize, daha önce de, bu nişanın Chevalier rütbesi verilmişti. Ne yazık ki Türk Hükümeti, Cumhuriyetle birlikte sanat hayatının ellinci yılını kutlayan Cemal Reşid Rey'e Devlet Sanatçısı unvanını vermeyi akıl edemedi. Öteki Devlet Sanatçılarımız, Cemal Reşid Rey'den esirgenip kendilerine bağışlanan bu unvanı taşımaktan biraz olsun sıkılmıyorlar mı?

Bu dönem yabancı ülkelerde konser veren sanatçılar arasmda birinci sırayı hiç şüphesiz Suna Kan alıyor. Kan'ın Avrupa'da olsun, Asya'da olsun dolaşıp konser vermediği ülke kalmadı gibi bir şey.

Japonya Hükümetinin davetlisi olarak Uzakdoğu'da bir konser gezisine çıkan orkestra şefi Hikmet Şimşek, Tokyo Senfoni Orkestrasını yönetti ve Türk bestecilerinin eserlerinden örnekler sundu.

Haldun Taner'in yazdığı, Yalçın Tura'nın bestelediği Keşanlı Ali Destanı, 18 Ekim 1974 akşamı, Çekoslovakya'nın Brno şehrindeki Devlet Tiyatrosu tarafından temsil edilmeye başlandı ve büyük ilgi gördü. Eserin rejisi, koreografisi ve dekorları da gene Türk sanatçıları: sırasıyle, Engin Cezzar, Mehmet Akan ve Mengü Ertel tarafından yapılmıştı.

1974'DE TÜRKİYE'DE SİNEMA...

Atillâ DORSAY

Geçtiğimiz yıl içinde Türk sinemasında en çok duyulan sözcükler, «bunalım», «kriz», «buhran» sözcükleri oldu. Çeşitli nedenlerden azalan seyirciler, sinemacılarımız için alarm zillerini çalarken, başlıca çabalar, ekonomik bunalımı atlatmak, kaçan seyirciyi geri getirmek biçiminde ortaya çıktı. Bu arada, sanatsal kaygıların ön plâna çıktığı pek söylenemez. Ancak çelişkili de olsa, bu arada Türk sinemasında önemli bazı çıkışlar, katedilen aşamalar olmadı değil.. Genellemeleri sona bırakarak, bir yıl içinde meydana gelen belli-başlı sinema olaylarına öncelikle gözatmada yarar var. Hele genellemelerin bir bölümünün bu olaylardan çıkacağı düşünülürse..

ARALIK 1973:

Lütfi Akad'ın «Gelin» filmi, Tahran şenliğinde Türk sinemasını temsil etti.

Yılmaz Güney'in «Umut» filmi Paris'te gösterilmeye başlandı ve büyük ilgi gördü. Le Monde'da 30 Kasım tarihinde çıkan eleştiride, film, Vittorio de Sica/Zazattini ikilisinin ünlü «Bisiklet Hırsızları» ile kıyaslanıyordu.

Hâzım Körmükçü'nün kayıp olduğu sanılan «Yeni Karagöz» adlı belge-filminin ikinci bölümü bulundu. Sinematek'te yaşlı sanatçıların da bulunduğu bir özel gösteride sunuldu.

Türk Film Arşivi'nin Harbiye'deki yeni gösteri salonu, Lütfi Akad'ın «Düğün» adlı yeni filmiyle açıldı. Arşiv, «60 yıllık Türk sineması» adlı geniş bir retrospektive başladı.

Feyzi Tuna'nın Osman Şahin'den uyarladığı «Kızgın Toprak» filmi Sinematek'te gösterildi, büyük ilgiyle karşılandı.

Ankara Sinemateği açıldı, gösterilerine başladı, dernek başkanlığına Doç. Dr. Alim Şerif Onaran getirildi.

Giovanni Scognamillo'nun «6 Yönetmen» incelemesi ve «Milli Sinema Açık Oturumu» kitapları yayınlandı.

OCAK 1974:

«Umut», Paris'te haftada yaklaşık olarak 2500 seyirci ile sürüyor.

Ertem Eğilmez'in «Oh Olsun» güldürüsü gösterilmeye başlandı, değişik tepkiler biçiminde ortaya çıkan bir genel ilgiyle karşılandı.

Yaşar Kemal'in öyküsünden alınan ve Kuzey Afrika'da çekilen «Bebek» filmi İsveç TV'sinde gösterilmeye başlandı, büyük ilgi gördü. Filmde Harriett Anderson'un yanısıra Türk oyuncuları Aliye Rona, Tuncel Kurtiz de oynuyorlar.

çık oturum düzenlendi. Oğuzata Altaylı, Salih Diriklik, At-

M.T.T.B.'de «Türk Sinemasının Geleceği» konulu bir a-

tillâ Dorsay, Ahmet Güven, Onat Kutlar, Erman Şener katıldılar.

Türkân Şoray'ın ikinci yönetmenlik denemesi «Azap» gösterilmeye başlandı, ilk filmi «Dönüş»ün aksine, bir hayli eleştiriye uğradı.

Lütfi Akad'ın Kıbrıs'ta çektiği «Esir Hayat» gösterildi, genellikle beğenilmedi.

İki yıl önce sıkıyönetim tarafından yasaklanmış bulunan Gillo Pontecorvo'nun «İsyan» filmi yeniden gösterilmeye başlandı ve Türkiye'ye nasılsa girebilmiş bir siyasal toplumcu sinema örneği olarak büyük bir ilgi ve coşkunlukla karşılandı..

Aynı haftalarda, Luchino Visconti'nin Albert Camus uyarlaması «Yabancı», uzun süredir beklenen Rus filmi «Leylekler Geçerken»in gösterilmesi, önemli sinema olayları sayıldı.

Üniversite Film Merkezi'nin yaptığı «Üçüncü Ahmet Surnâmesi» ve «Mehmet Siyahkalem» belge-filmlerinin ilk gösterisi yapıldı.

«Çağdaş Sinema» isimli yeni ve çokluk kuramsal yazılara yerveren bir sinema dergisi çıkmaya başladı.

Altan Yalçın'ın «Yılmaz Güney Dosyası» yayımlandı.

ŞUBAT:

Boğaziçi Üniversitesi Sinema Kulübü (BÜSK), yeni bir kısa film yarışması düzenlendi, koşullarını ilân etti.

Yabancı sinemacılar, çeşitli filmlerin çekimi veya ön temaslar için Türkiye'ye geldiler. Bunlardan en önemlisi, ünlü yönetmen John Huston'du. Ancak Huston'un temasları olumlu bir sonuca ulaşmadı.

Milliyet Sanat Dergisi, özel bir «Sansür sayısı» çıkardı.

Claude Lelouch'un dedikodulu belge-filmi «Türkiye», Sinematek'te özel bir galayla sunuldu. Film, ayni günlerde Paris'te de 30 sinemada birden gösterilmeye başlandı.

Sinematek'te Hint filmleri toplu-gösterisi düzenlendi. Hint elçisinin de katıldığı bir kokteyl'le açılan gösteriler, Satyajit Ray'ın «Charulata»sı ile başladı.

«Yedinci Sanat» dergisinde, Agah Özgüç'ün uzun bir süredir yaptığı soruşturma sonuçlandı. Katılan sinemayla ilgili 127 kişi, bütün zamanların en iyi 10 Türk filmini şöyle seçtiler: 1— Umut (Y. Güney) 2— Üç Arkadaş (Memduh Ün) 3— Susuz Yaz (Metin Erksan) 4— Hudutların Kanunu (Lütfi Akad) 5— Yılanların Öcü (Metin Erksan) 6— Beyaz Mendil (L. Akad) 7— Ağıt (Y. Güney) 8— Kanun Namına L. Akad) 9— Gurbet Kuşları (Halit Refiğ, 10— Kızılırmak -Karakoyun (L. Akad).

«Umut», Afrika ülkelerine de satıldı.

Sinematek'te yapılmaya başlanılan tartışmalı açık oturumların birinde Ertem Eğilmez'in sineması, diğerinde «İsyan» filmi, birdiğerinde ayın filmleri tartışıldı.

İzmir Sinema ve Kültür Derneği kuruldu.

Cengiz Aytmatov uyarlaması «Cemile» gösterilmeye başlandı.

Türk sinemasının emektar oyuncularından Selahattin İçsel öldü.

Turizm ve Tanıtma bakanı Orhan Birgit, sansür yönet-

meliğinin özgürlükçü bir doğrultuda değiştirileceğini söyledi.

Ümit Utku'nun önderliğinde Berker İnanoğlu (yapımcı, Murat Soydan (oyuncu), Nisa Serezli (tiyatro oyuncusu), Dr. Arşevir Alyanak (yönetmen), Bülent Oran (senaryo yazarı), Hüsnü Cantürk (yapımcı), Enver Burçkin (görüntü yönetmeni), Cahit Gürbüzer (işletmeci) imzalarını taşıyan bir «Sinema Kanunu Tasarısı» hazırlanarak ilgililere sunuldu. Statükoyu belli birtakım çıkarlarla destekleyerek korumayı amaçlayan bu tasarının sinemamıza getirecek birşeyi yoktu.

MART:

Yerli sinemadaki 2 akım dikkatleri çekerek bazı yazarlara konu oldu. Bunlardan biri, sinemamızda alıp yürüyen «karate/judo filmleri» modası, diğeri ise 2 yıldır film çeviremeyen Yılmaz Güney'in tüm eski filmlerinin yeni isimlerle sürekli olarak piyasaya sürülmesi ve özellikle Anadolu'da büyük ilgi görmesi idi.

Henri Langlois'nın Paris'te düzenlediği büyük sinema şölenine katılmak üzere seçilen 4 filmi, Sinematek yönetmeni Onat Kutlar ve yönetmen Feyzi Tuna Paris'e götürdüler. Bu filmler, «Bir Millet Uyanıyor» (M. Ertuğrul), «Akıt» (Y. Güney), «Düğün» (L. Akad) ve «Kızgın Toprak» (F. Tuna) idi.

Sinemamızdaki sendikalaşma eylemi beklenmedik bir hız kazandı. Tüm güzel sanatları kapsama savında olan «Kültür-İş» sendikasını, «Film-Sen» (Türkiye Film Emekçileri Sendikası) izledi. Diğer yandan, 1962'de kurulmuş olan, ancak yıllardır edilgen bir tutuma girmiş bulunan Sine-İş de yeniden çalışma çabalarına girişti.

Emekçilerin sendikalaşmasına karşın, işverenler de örgütlenmeye başladılar. Ümit Utku'nun kuruluşlarına karşılık, sinemamızın en büyük 10 yapımcı şirketi bir araya gelerek «Türk Filmcileri Derneği»ni kurdular. Bunu, 46 küçük yapımcının biraraya geldiği «Fi-De-Ko» (Filmciler Derneği Kooperatifi) izledi.

Doç. Dr. Alim Şerif Onaran, Ankara'da «Muhsin Ertuğrul Sineması» konulu bir konferans verdi.

Sinematek'te ayın açık oturumlarında, «Sinema İşçilerinin Örgütlenmesi», «Çocuk ve Sinema», «Çin Filmleri» konuları tartışıldı.

«Çağdaş Sinema» dergisi, bir «Türk Sineması Raporu» hazırlayarak ilgililere gönderdi.

Sinemamızın emektar yönetmen, senaryo yazarı ve kurgucusu Selahattin Burçkin, 52 yaşında iken öldü.

Mersin ve Silivri'de sinema kulüpleri kurularak gösterilere başladılar.

TV, yerli ve yabancı film düzenini değiştirirken, yerli sinemacılar ve Türk Film Arşivi, Sinematek Derneği gibi kuruluşlarla da ilişki kurmağa başladı. «Beyaz Perdede Unutulmayanlar» adlı bir seri, Alfred Hitchock'un «Celse Açılıyor Paradine Case» filmiyle başladı. Bu seride, yerli/yabancı sinemanın klâsikleri ve unutulmayan filmleri gösterilecek.

NİSAN:

Adalet bakanı Şevket Kazan'ın «müstehcen» avı sinemada da kendini gösterdi. Daha önce sansürden geçiş izni alıp İstanbul'da gösterildikleri halde, 2 filmin Ankara'daki gösterilerine mani olundu, filmlere elkondu. Bunlar, «Şok» ve «Aşk Gülleri» isimli filmlerdi. Filmler sonradan serbest bırakıldı.

İstanbul ve Ankara Sinematek dergilerinin girişimi ile, çeşitli bakanlıkların himayesi altında düzenlenen «Türkiye'de Sinema Alanının Düzenlenmesi» konulu simpozyum, 3/4/5 Nisan tarihlerinde İstanbul'da yapıldı. Şimdiye kadar bu alanda yapılan en ciddi çalışma olduğu herkesçe kabul edilen simpozyum'da sinemamızın sorunları 14 ana maddede 48 konuşmacı tarafından ele alındı. Sinema içinden gelenlerin yanısıra, sinema yazarı, üniversite ve yüksek okul mensubu öğretim üyelerinin de geniş ölçüde katıldığı simpozyumun vardığı bellibaşlı sonuçlardan biri, Türkiye'nin AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) asil üyeliği başlamadan önce sinemamızı yabancı sinema karşısında savunacak bir düzenin bir an

önce kurulması, diğeri de bunun için bir Türk Sinema Enstitüsü'nün kurulması oldu.

Boğaziçi Üniversitesi Sinema Kulübü'nün düzenlediği Kısa Film Yarışması sonuçlandı. 8 mm.'de «Bugün 23 Nisan» (Kaya Tanyeri) birinci, «Mor Renkli Şişeler» (Ekrem Yenel) ikinci, «Güç» (Atilla Ülkümen) ikinci, oldular. 16 mm.'de birinci, karton-filmlerde «65 KV» (Cemal Erez) birinci, ve ikincilik ödülleri verilmedi. 3 film ise mansiyon aldı: Ali Özgentürk'ün «Ferhat», Ekrem Yenel'in «Önemsiz Bir Olay», Mansur Gündüz'ün «Beyaz Mantolu Adam».

Türk Film Arşivi'nde kanunun bir maddesinden yararlanılarak sansürsüz gösterilen Fellini'nin iki filmi, «Satiricon» ve «Roma» olağanüstü bir ilgi gördü.

Sophia Loren, Türkiye'ye geldi, «Yolculuk» filminin galasına katıldı.

Agatha Christie'nin «Şark Ekspresinde Cinayet» romanının filminde oynayan sanatçılardan ikisi, Sean Connery ve Vanessa Redgrave, bazı sahnelerin çekimi için İstanbul'a geldiler.

M.T.T.B.'de Halit Refiğ'in sineması üzerine bir açık oturum düzenlendi.

MAYIS:

Bolu'nun Mudurnu ilçesine bağlı Taşkesti köyünde, köylülerin kendi olanaklarıyla yaptıkları «Sarsılmaz Kuvvet» filmi Sinematek'te gösterildi, ilgiyle karşılandı ve bir «köylü sineması»nın olasılığı üzerinde tartışma zemini hazırladı.

Sinematek'te düzenlenen Polonya Sineması haftasında, Polonya sinemasının en ünlü isimlerinden Krzyssetof Zanussi İstanbul'a geldi, filmi «Aydınlanma - İlluminatıon»un Dünya sinemasında yapılan galasına katıldı.

Yılmaz Güney, 20 Mayıs'ta hapisten çıktı.

Bir Türk filminin değil ama, bir Türk yıldızının, Filiz Akın'ın katıldığı Cannes film şenliği, yine dünyanın tüm ilgisini üzerine çekti. «Baba»nın yönetmeni Francis Ford Coppola'nın, Watergate rezaletini düşündüren son filmi «Konuşma - Conversation» un birinciliği Türkiye'de de ilgi ile karşılandı.

Dünya sinemasında, Yılmaz Güney filmleri toplu gösterisi başladı.

Feyzi Tuna ve Fatma Girik, Taşkent film şenliğine «Kızgın Toprak» filmiyle birlikte katıldılar. Girik, şenlik sonunda, Sovyet Kadınlar Birliği tarafından «Şenliğin en iyi kadın yıldızı» seçilerek bir özel ödül aldı.

Türk sinemasına da olumlu katkılarda bulunmuş olan ve özellikle «Denize İnen Sokak» filmiyle hatırlanan tiyatro oyuncusu Ulvi Uraz öldü.

Agah Özgüç'ün «Neden Yılmaz Güney?» isimli kitabı satışa çıktı.

Sinematek derneğinde bir «kısa filmler şenliği» düzenlendi ve çeşitli ülkelerden, çeşitli türlerde kısa filmler sunuldu.

M.T.T.B.'de «60. yılında Türk sineması/2» konulu bir açık oturuma, Yücel Çakmaklı, Bülent Oran, Osman F. Seden katıldılar.

HAZİRAN:

Sinematek derneğinde, Yugoslav sineması toplu gösterisi yapıldı.

Ali Özgentürk, kısa filmi «Ferhat»la katıldığı Polonya'nın Krakow kentindeki kısa film şenliğinde ilgi gördü, filmi olumlu yankılar uyandırdı.

1973/1974 sinema mevsiminin en iyi filmleri çeşitli kuruluşlarca seçildi. Sinematek'in Türk sinema yazarları arasında yaptığı soruşturma sonuçları şöyle idi. Yabancı filmler: 1— İsyan (Pontecorvo) 2— Parisli Fahişe (Bolognini) 3— Paris'te Son Tango (Bertolucci) 4— Çılgın Fahişe (Ferreri) 5— Çöl Şeytanı (Peckinpah) 6— Cemile (Poplavskaya) 7— Leylekler Uçarken (Kalatazov) 8— 2001, Uzay Yolu Macerası (Kubrick) 9— Şok (A. Jessua) 10— Cehennemde 2 Adam (Boorman)

Yerli filmler: 1— Düğün (Akad) 2— Kızgın Toprak (F. Tuna) 3— Bir Demet Menekşe (Z. Ökten) 4— Güllü Geliyor Güllü (A. Yılmaz) 5— Oh Olsun (E. Eğilmez).

M.T.T.B.'nin kimliği belirtilmeyen kişiler arasında saptadığı yılın en iyi 10 yerli filmi listesi ise şöyleydi: 1— Vurun

Kahpeye (H. Refiğ) 2— Diriliş (Y. Çakmaklı) 3— Düğün (L. Akad) 4— Bir Demet Menekşe (Z. Ökten) 5— Oh Olsun (E. Eğilmez) 6— Azap (T. Şoray) 7— Umut Dünyası S. Önal) 8— Gazi Kadın (O. Seden) 9— Sultan Gelin (H. Refiğ) 10— Toprak Ana (M. Ün)... Bir «Kızgın Toprak»ı liste dışı bırakırken, «Gazi Kadın», «Diriliş», «Azap», «Toprak Ana» gibi sinema sanatıyla uzaktan yakından ilişkisi olmayan filmlere ödün veren bu listeyi ciddiye almak olanaksızdı.

TEMMUZ:

Türk Film Arşivi yaz boyunca sürecek sinema kurslarına açıklandı.

Adana Altın Koza film şenliğinin artık yapılmayacağı açıklanırken, Antalya şenliğini bu yıl Turizm ve Tanıtma Bakanlığının yürüteceği bildirildi. Bakanlık, yarışmanın koşullarını ve jürisini açıkladı.

Kıbrıs çıkartma harekâtı ile birlikte Kıbrıs'a giden Ordu Foto Film Merkezi ve TRT görevlilerinin çektikleri belgefilmler, TV'de büyük bir ilgi ile izlendi.

Süreyya Duru'nun Bekir Yıldız'dan uyarladığı «Bedrana» filmi, Çekoslovakya'nın Karlovy Vary kentinde düzenlenen sinema şenliğinde C.İ.D.A.L.C. ödülü kazandı.

Balkan Film Şenliği'nin 1975'de Türkiye'de yapılacağı açıklandı.

Türk Film Arşivi yaz boyunca sürecek sinema kurslarına başladı.

TMGT'nde devrimci bir sinemanın oluşması için çaba gösterecek bir sinema merkezi kuruldu.

Yılmaz Güney, hapisten çıktıktan sonraki ilk filmi «Arkadaş»ın çekimine başladı.

AĞUSTOS:

Türk sinemasında süren bunalımın film sayısında azaltmaya yol açtığı, 1974'ün ilk 7 ayında sadece 105 filmin çevrildiği Turan Gürkan'ın Cumhuriyet'teki yazısında belirtildi.

Amerika'da sinema eğitimi gören ve Türkiye'de sinemaya geçmek üzereyken bırakan Mustafa Gürsel, TV Sinema Bölümü danışmanlığına getirildi.

İzmir Sinema ve Kültür derneği, Nisan 1975'de yapılacak bir «Bağımsız Sinema Şenliği» düzenleyeceklerini açıkladı.

Agah Özgüç, «Türkân Şoray Bir Yıldız Böyle Doğdu» adlı bir kitap yayımladı.

«Kusursuz Evlilik» adlı öğretici bir seks filmini getirten ve sansürden geçirten bir ithalci şirket, filmi ayrıca mahkemeden de geçirerek «gösterilebilir» kararı aldı. Türkiye'de ilk kez başvurulan bu tür bir uygulama ilgiyle karşılandı.

EYLÜL:

Yılmaz Güney, 1 Eylül'de yeni filmi «Endişe»nin çekimine başladı.

Antalya şenliği, 1-10 Eylül tarihleri arasında yapıldı. Jüri, Dr. Arşevir Alyanak, Recai Akçaoğlu, Melih Başar, Atillâ Dorsay, Berker İnanoğlu, Alim Şerif Onaran, Mahmut Tali Öngören, Sami Şekeroğlu, Semih Tuğrul'dan oluşuyordu. Şenliğin, bazı organizasyon eksiklikleri bir yana, yıllardan beri ilk kez bazı Yeşilçam'cıların sultasından kurtulup sinema sanatı kaygılarının ağır bastığı bir düzende yapılması ve sonuçların genellikle bu doğrultuda ortaya çıkması sinemamız için bir kazanç sayılabilirdi. Sonuçlar şöyle idi:

En iyi filmler: 1— Düğün (L. Akad) 2— Bedrana (S. Duru 3— Umut Dünyası (S. Önal).

En iyi oyuncular: Perihan Savaş (Bedrana) Hakan Balamir (Yunus Emre)

En iyi yardımcı oyuncular: Yıldız Kenter (Kızım Ayşe), Orçun Sonat (Sokaklardan Bir Kız).

En iyi yönetmen: Lütfi Akad (Düğün).

En iyi senaryo: Sadık Şendil (Oh Olsun).

En iyi görüntü yönetmeni: Enver Burçkin (Pir Sultan Abdal).

En iyi müzik: Yılmaz Duru (Namus Borcu).

Türk Sinematek Derneği, mevsimi 4 Türk filmini içeren bir toplu gösteriyle açtı: «Kızım Ayşe», «Bedrana», «Arkadaş» ve «Yatık Emine».. Filmlerin gösterisinden sonra,

yönetmenlerin de katıldığı bir seminerde filmler seyircilerle tartışıldı.

Yılmaz Güney, Adana'nın Yumurtalık ilçesinde «Endişe»yi çekerken bir öldürme olayına karıştı, cinayet suçuyla tutuklandı.

İthal filmcileri, Maliye bakanlığıyla Merkez Bankası arasındaki bir formalite anlaşmazlığı yüzünden film ithaline başlayamadılar. Bu durumda, mevsimin gecikmesiyle açılabileceği ortaya çıktı.

«Ağıt» filmi, Aralık ayında yapılacak Tahran şenliğinin «Asya ülkeleri sinemaları panoraması» bölümüne çağırıldı.

Askerliğini bitiren ünlü yönetmen Atıf Yılmaz, uzunca bir aradan sonra sinemaya döndü ve Cahit Atay'dan uyarlanan «Kuma» filmini çekmeğe başladı.

TV, ünlü yönetmenlerimize ısmarladığı filmlerin çekim hazırlığını bitirdi. Halit Refiğ, Lütfi Akad, Metin Erksan ve Atıf Yılmaz, edebiyatımızın ünlü bazı roman ve öykülerini TV için dizi filmler halinde sinemalaştıracaklar.

EKİM:

Cumhuriyet gazetesi, ilk kez bir «Yeni Mevsim Sinema Ekibi» verdi.

Sinemada birleşik cephe oluşturulması için bir «Materyalist Sinema Çalışmaları Semineri» yapıldı.

Çeşitli kuruluşlar ve sinema dergileri yöneticileri bir araya gelerek bir devrimci sinema için güçbirliğine giriştiler.

İstanbul'daki kültür merkezlerinden İtalyan, Fransız, Amerikan, İngiliz kültür merkezleri yıllık sinema gösterilerine başladılar.

Yılmaz Güney, Ankara'da yargılandı, suçsuz olduğunu söyledi.

Sansür, Süreyya Duru'nun Bekir Yıldız'ın öykülerinden yapacağı yeni filmin senaryosunu yasakladı.

Ankara Sinemateği, Ekim'in son günü açılarak gösterilerine başladı.

Yılmaz Güney olayından sonra, TV için satın alınan «Umut» filminin gösterisi ertelendi.

KASIM:

Üstüste gösterilen «Bedrana» ve «Arkadaş» filmleri büyük ilgiyle karşılandı. Ankara'da yapılan «Arkadaş» galasına devlet adamları da katıldılar.

Sansürün gitgide artan baskısı ve filmleri, daha doğmadan, senaryo aşamasında yargılanması ve yasaklaması üzerine, çeşitli kuruluşların hazırladıkları ortak bildiri geniş bir imza kampanyasına açıldı ve ilgili kişilere sunuldu.

Sinematek, bir Atıf Yılmaz toplu gösterisi düzenledi.

Türk Film Arşivi, gösterilerine başladı.

GENEL BAKIŞ

Geçtiğimiz mevsimde Türk sinemasına bir bakış, önce somut bazı olgular getirmektedir. Bunlardan en göze çarpanı, sinemamızdaki film sayısında bir azalma görülmesidir. Gerçekten de bu yıl yapılacak film sayısı, yıl sonuna dek 200'ü geçmeyecektir. Geçen yıllarda 300 civarında dolaşan film sayısına göre olumlu bir azalma olan bu sayı bile aslında çoktur ve bunun 100'lere düşmesi, daha sağlıklı bir ortamı belirleyecektir.

Film sayısındaki azalma, aslında bilinçli bir davranış olarak değil, piyasadaki ekonomik krizin ilk sonuçlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Türk sineması, 1974'ü herşeyden önce bir «bunalım yılı» olarak anacaktır. Son yıllarda yavaş yavaş görülmeye başlayan belirtiler, bu yıl birdenbire süratle çoğalmış ve hastalığın seyrine hız kazandırmıştır. Seyirci, eski yıllarda olduğu gibi sinemaya gitmemektedir artık.. Buna belli başlı neden TV'dir.. Ama sinemamızın yıllarıyılı seyirciye yeni birşeyler verememiş olması, Türkiye'deki toplumsal, ekonomik değişimlerin herzaman inatla gerisinde kalmış olması, gelişen, olgunlaşan, yaşamsal ve zihinsel gereksinmeleri hızla çoğalan bir seyirciye bunları sağlayamaması da, TV'nin çaldığı seyirci sayısını hızla çoğaltmış, diğer bir deyimle, TV'nin sinemaya bir seçenek olarak benimsenmesi olayını kolaylaştırmıştır. Yeni mevsimin başında, bu yüzden heryerde görülen, kaygı, duraksama, kö-

tümserlik, geleceğe korkulu bir bakıştan başka birşey değildir..

Ancak, diyalektik gelişim gereği, bu olumsuz ve karamsar durum, kendi zıtlığını da içinde taşımaktadır. Bu olumsuz etki sonucudur ki sinemamızda olumlu bir gelişme olan «film sayısında azalma» meydana gelmiştir. Yine bu «bunalım» nedeniyledir ki sinemacılar artık her ellerinin altına gelen konuyu sinemaya aktarma cesaretini bulamamakta, herşey üzerinde ince eleyip sık dokuma yoluna gitmektediler. Bu, hem olumlu, hem de olumsuz sonuçlar doğuracak bir davranıştır. Böylece kötüler bir ölçüde elenecektir, ama belli bir yüreklilik, belli bir «risk» isteyen bazı sanat yanı güçlü girişimler de bu arada kaynayabilecek, yatırılan paranın karşılığının alınabilmesi için daha sağlam güvenceler aranma yoluna gidilecektir.

Olumlu ile olumsuzun içiçe yaşadığı geçen mevsime daha ayrıntılı bir bakış yönetmenlerimizin bazılarının olumlu yolda olduğunu gösterecektir. Geçen yılki Varlık yıllığında 1973 yılını bir «Lütfi Akad yılı» ilân etmeme neden olacak kadar başarılı bir çıkış yapmış bulunan Akad usta, geçen yıl da «Düğün» adlı ilginç yapıtıyla bu başarısını sürdürdü. Yine büyük kente göçmüş Anadolu'lu aile tema'sını sürdüren Akad, ekonomik aşama uğruna insanlık değerlerini yitiren bir ailede bu değerlerin savunusunu yapan bir genç kadının öyküsünü verdiği filmiyle, humanist çizgide bir çıkış yapıyordu. Akad humanizmi'nin devrimci bir tutum için yeterli sayılamayacağı da ileri sürülebilirdi. Anlatım, yine klasik, durağan Akad anlatımı kalıyor, oyuncu yönetimi ise yine yüksek bir düzeye erişiyordu. Akad, aceleye gelmiş bir «Esir Hayat»da ilginç bir çıkış noktasına karşın (farklı sınıftan 2 kişi arasmda gelişen bir aşkın olanaksızlığı), istediği mesajı veremiyordu. Akad, şimdilerde ise «Gelin» ve «Düğün» ikilisini bir üçlemeye dönüştüreceği söylenen «Diyet» adlı filmini çekmektedir.

«Ulusal Sinemacı» grubundan Halit Refiğ, yeni yıl başlarında gösterilen Cahit Atay uyarlaması «Sultan Gelin»le ilginç bir konuya gerekli akıcılığı getiremiyordu. Daha sonra film yapmayan Refiğ, şu günlerde TV için çalışmaktadır. Metin Erksan ise, ticarî kaygıların zorladığı bir «Şey-

tan» uyarlaması yapmış (tamamen Hıristiyan inançlarına dayalı bu öykünün nasıl «yerlileştirildiği» merak konusudur, onun için «Şeytan» beklenmeğe değer), şimdi ise TV için çalışmağa başlamıştır. Atıf Yılmaz, askerlik dolayısıyla uzak kaldığı sinemaya ancak yıl sonlarında dönebilmiştir. Geçen yılın sonunda gösterilen «Güllü Geliyor Güllü»sü ise, Yılmaz'ın yerel öğelerden çok iyi yararlandığı, mizahı gücünü ortaya koyduğu ilginç bir kara-mizah örneğidir. Duygu Sağıroğlu, sadik ögelerle dolu «Yanaşma» dışında birşey yapmamıştır..

Eski kuşaktan Osman Seden, «Gazi Kadın», «Yaban» gibi kurdelalarla sözü edilmeğe değmez işfilmleri yapmayı sürdürmüş, Memduh Ün, Yaşar Kemal'in «Ağrı Dağı Efsanesi»ni bir türlü çekememiş, Nejat Saydam, «Mahpus»la yaptığı çıkışı Orhan Kemal'ın «Sokaklardan Bir Kız» ını kötü bir melodram düzeyine indirerek unutturmuştur. Ertem Eğilmez, populist anlayışını iş açısından başarılı güldürülerle sürdürürken, sinema eleştirmenlerinden geçen yıl aldığı iyi puvanları cömertçe harcamıştır. «Sadık Milyoner»in, «Köyden İndim Şehire»nin sinemaya birşeyler getirdiğinden sözedilemez.. Ertem Göreç, «2000 Yılının Sevgilisi»nde temiz bir uslûp gösterisini imzalarken, bir ölçüde gerçeklik içeren iş filmleri de yapmıştır: «Sahipsizler» gibi.. Safa İnal, «Umut Dünyası» ile verdiği umudu, «Yüreğimde Yare Var»la sürdürmüştür, ancak Önal'dan gerçek bir aşama beklemek zamanı gelmiştir.. Yılmaz Duru, «Namus Borcu»nda uzun zamandır ilk kez vahşeti ve sadizmi ön plana alan stilize bir anlatımdan, gereksiz bir uslûpçuluktan kurtulur gibi görünmüş, konunun getirdiği olanaklara yaslanmıştır... Remzi Contürk'ün «Pir Sultan Abdal»ı, Özdemir Birsel'in iddialı «Yunus Emre»si Türk tarihinin, sanatının, gelişiminin temel taşı bu büyük isimlerin yeteneksiz sinemacılar elinde nasıl kolayca harcanabildiğine birer örnek olmuşlardır... Bir diğer kendine özgü sinemacı, MSP kanadının sinemadaki temsilcisi Yücel Çakmaklı, dinci düşüncelerini ve Türkiye'nin temel sorunlarını yanlış biçimde, batılılaşmaya bağlayan yüzeyde görüşlerini, üstelik bir hayli başarısız bir sinema anlayışıyla perdeye yansıtmayı sürdürmüştür: «Oğlum Osman» «Kızım Ayşe», «Diriliş»...

Geçen mevsimin bu «kaçış filmleri» yanında bazı beklenmedik çıkışlar da olmuştur. Bunlardan biri Süreyya Duru'dan gelmiş ve yıllardır özellikle tarihsel filmlerde başarı gösteren bu iş filmleri uygulayıcısı, Bekir Yıldız'ın 2 öyküsünden sinemalaştırdığı «Bedrana» ile tüm dikkatleri üstüne çekmiştir. Kendine özgü acı ve etkileyici bir gerçeği görüntüleyen film, Vedat Türkali'nin senaryosu kadar, Duru'nun özenli ve bilgili sinema diliyle de değer kazanmıştır. Bir dış şenlikte önemli bir ödül de alan «Bedrana», umulur ki olumlu bir sinemacı/yazar işbirliğini güçlendirsin.. Bu tür bir işbirliğini gerçekleştiren bir başka film de, daha önce çevrilen «Kızgın Toprak» olmuştur. Bekir Yıldız çizgisindeki bir başka yazarın, Osman Şahin'in bir öyküsünden Feyzi Tuna'nın uyarladığı bu film de, gerçekçi tutumu ve çarpıcı sinema diliyle ilgi toplamış, bir dış şenlikte başarı kazanarak hem baş oyuncusuna (Fatma Girik) bir ödül kazandırmış, hem de birçok ülke tarafından satın alınmıştır... Çok değişik bir çizgide olmakla birlikte, bir aşama da Zeki Ökten için söz konusu edebilir. Ökten, geçen yılki ilginç «Bir Demet Menekşe» çıkışından sonra bazı iş filmleri imzalamış, son yaptığı «Boşver Arkadaş»ta ise yabancı olan bir konuya karşın, çok seviyeli bir anlatımı tutturmayı bilmiştir. Uzunca bir süredir çalışma olanağı bulamayan Ökten'in sevdiği bir konuyu çekme olanağı bulduğunda başarılı yapıtlar vereceğine kuşku yoktur... Geçen yıl umut veren yönetmenlerden biri olan Türkân Şoray'ın ikinci film denemesi olan «Azap» ise ağır melodram yükü ve kendinden emin olmayan anlatımıyla ilkinin başarısına erişmekten uzak kalmıştır.. Orhan Aksoy, Mehmet Dinler, Natuk Baytan, Aram Gülyüz, Hulki Saner ve diğer birçok yönetmen ise bilinen çizgilerini sürdürmüşler, göze görünür bir aşama yapmamışlardır.

Bu arada, sinemaya yeni isimlerin girmesi olayı geçen yıl da büyük ölçüde gerçekleşememiştir. Arda Uskan, başarısız ilk film denemesi «Felek»ten sonra çalışma olanağı bulamamış, Mustafa Gürsel, Yaman Koray'dan uyarladığı «Deniz Ağacı»nı yarım bırakmıştır. Bu filmin Orhan Elmas tarafından «Kanlı Deniz» adıyla gerçekleştirilmesi ise, Elmas'a bir hayli başarılı bir film ortaya koyma ve kendi çizgisin-

de bir aşama yapma fırsatını vermiş, diğer yandan da sinema/edebiyat işbirliğinin yukarda saydığımız olumlu örneklerine eklenebilecek bir çalışma olmuştur. Sinemaya geçtiğimiz yıl başlayan tek yeni yönetmen, dışarda sinema eğitimi görmüş olan Ömer Kavur olmuştur. Kavur'a büyük bir şirket büyük bir şans tanımış ve Refik Halit Karay'dan uyarlanan ve pahalı bir yapım olan «Yatık Emine»nin yönetimini Kavur'a bırakmıştır. «Yatık Emine», aslında sinemaya uyarlanmasının gerekliliği tartışma götürür bir öyküdür. Ne var ki, Kavur, bir ilk film olarak hemen hiç aksamayan, düzgün anlatımlı bir film yapmayı başarmıştır. Filmin genellikle düz bir dili olduğu, belli bir heyecandan, coşkudan yoksun olduğu söylenebilir. Ancak bu biraz öykünün kusurudur, biraz da kuşkusuz bir ilk film yapmanın heyecanları, atılımları gemlemesi sorunudur. Ömer Kavur'un sinemamıza girişi bir kazançtır ve kalması dilenir.

En iyisini en sona bıraktık. Evet, geçtiğimiz mevsimin sinemasına bir göz atarken göze çarpan en önemli olay, Yılmaz Güney'in sinemaya dönüşü ve «Arkadaş» gibi çok ilgiye değer bir filmle ortaya çıkışıdır. Güney, serbest bırakıldığı andan itibaren, eskisine kıyasla çok daha geniş ve sağlam bir toplumsal birince ermiş, toplumda sinemacı olarak yerini ve işlevini çok daha iyi algılamış bir insan gibi konuşmuş, sinemasını ve gücünü bundan böyle halkının iyiliği, gelişimi için kullanacağı kesin biçimde duyurmuştur. Onun için, «Arkadaş» merakla beklenen bir film olmuştur. Ve kimse merak etmesin, «Arkadaş» kimseyi hayal kırıklığına uğratmayacaktır (Belki de Yılmaz Güney mitosunun olumsuz yönleriyle sürmesini, Yılmaz'ın yine silah çekip kadınlarla sevişmesini isteyen iyice şartlanmış bir bölüm seyircisinin dışında). «Arkadaş», çeşitli çelişkileri içeren, her olguyu zıtlığıyla birlikte veren, tam anlamıyla «diyalektik» bir filmdir. İki eski arkadaşın geçmişle hesaplaşması, geride kalmış eskimiş, tükenmiş olan herşeyin «tasfiye»si, Türk toplumunun iki uç ve zıt yüzünün, burjuvazinin kaymak tabakası ile geri kalmışlığın dibinde yaşayan köylü gerçeğinin şamar keskinliğinde bir görsel çelişki ile seyircinin yüzüne çarpılması... Ve, yeni bir günün sabahında biten, tükenen dostluklar yerine tarihin akışını simgeleyen yeni dostlukların, birleş-

melerin, güçbirliklerinin doğuşu.. Yozlaşmış burjuva yaşamından kopamayan (veya ancak ölümüyle kopan) «arkadaş»ın dan çektiği elini genç bir emekçinin eline veren, böylece geleceğe dönük mesajını seyirciye ulaştıran Güney.. Coşku ile, heyecanla, şiirle kaynayan, ticarî sinemanın tüm tuzaklarını, kalıp-düzenini hiçe sayan taze ve sıcak bir film... Tüm kötümserliği içinde geleceğe dönük umutların filizini süren, sinemamız için bir büyük aşama.. Güney, ne yazık ki bilinen olaylardan ötürü şu anda (yeniden) duvarların ötesindedir, pamuk işçilerinin sorunlarını çekememiştir (gerçi arkadaşları tamamlamıştır çekimi ve «Endişe 1975 yılı başlarında gösterilecektir).. «Arkadaş'ı görünce bu olaya daha çok üzülmemek, bu büyük sanatçının yaşamma egemen olan kötü talihe ağlamamak elde değildir. Yalnız «Arkadaş» la bile Yılmaz Güney, 1974 yılını bir «Yılmaz Güney yılı» yapma gücüne sahiptir. Tanrı yardımcısı olsun...

Bir «kaçış sineması»ndan, ölüm/kalım savaşı veren bir sinemadan en umutsuz görünen döneminde fışkıran filizler bunlardır işte.. 200 yapım arasında 10-15 filmin sözünün edilebilmesi size az gelmesin. Bir koca İtalyan sineması da yıllık yüzlerce filmi arasında onurunu ancak bir avuç filmle, Fellini, Visconti, Bertolucci, Rosi, Bellochio, vs'lerin ustalıklarıyla kurtarmıyor mu? Türk toplumu, siyasal, ekonomik, toplumsal bunalımların girdabına tutulmuş, kaynayıp duruyor. Ama sanat eseri de hareketten, eylemden doğar, canlılığa, kaynamalara gereksinir. Ölü dönemler yaşayan, tüm sorunlarını çözümlemiş olmanın getirdiği hareketsizlik içinde uyuşmuş kalmış toplumlarda sanatın da aynı ölgünlüğe, durgunluğa bürünmediği görülmemiştir. Kaynama, oluşum, gelişim halindeki toplumlardır ki en büyük sanatçıları yetiştirmiş, en kalıcı sanat eserlerini yaratmışlardır. Türk toplumu işte böyle bir dönem geçirmektedir. Bu dönem içinde, halka en çok inebilen ve onu en direkt biçimde etkileyebilen bir sanatın, sinemanın işlevi de çok önemlidir. Bu gerçeğin henüz en devrimci çevreler tarafından bile gereği gibi kavranamamış olması, sinemanın halâ birkaç AP dönemi kalıntısı bezirgânın elinde geniş halk yığınlarını istenilen yönde şartlandırmak, uyutmak, gerçeklerden uzak tutmak doğrultusunda kullanılmasına izin verilmesi, seyirci

kalınması, devrimci güçler adına bir talihsizliktir. Türkiye'de şu satırların yazıldığı sırada sürüp giden hükümet bunalımı olumlu bir çözüme ulaştığı, sorunlarla rahatça uğraşacak ilerici bir hükümet olasılığı yakın gözüken yeni seçimlerle iktidar koltuğuna rahatça oturduğu zaman, el atması gereken ilk sorunlardan biri bizce sinema sorunu olmalıdır. Sinemanın yığınları uyandırmada verilen mücadelede ne denli etkin ve şimdiye dek, düşmanın elinde ne denli başıboş bırakılmış bir araç olduğunun anlaşılması, bu girişimleri çabuklaştıracaktır. Sinemanın gücüne inanmış tüm aydınların, sorumlu ve yetkili güçler bu gerçeği anlayıncaya kadar yapacağı çok şey vardır.

Picasso: desen

TELEVİZYONUN EKONOMİ İÇİNDEKİ YERİ

Mahmut Tali ÖNGÖREN

Türkiye'nin düzeni siyasal ve sosyal yönlerden giderek karışırken, çeşitli haberleşme uzmanları tarafından toplumun aynası» olduğu lieriye sürülen televizyonun da ülkemizdeki bu karışıklığa her bakımdan ayak uydurduğuna tanıklık ettik 1974 yılında. Konuyu derinlemesine inceleyince, yüzeydeki bazı gelişmelere karşın, Türkiye'de televizyonun ekonomimiz içinde hiç de iç açıcı bir yeri bulunmadığı ortaya çıktı. Oysa 1974 yılında pek çok kimse televizyonu yüzeyde kalan bir yaklaşımla ele almıştı. Sözgelişi 12 Mart döneminin iş başına getirdiği General Musa Öğün'ün ordudaki görevine dönmesi üzerine boşalan TRT Genel Müdürlüğüne, 14 Ekim 1973 seçimlerinden sonraki iktidarın, istediği bir yetkiliyi atama fırsatını bulması genellikle herkesi sevindirmişti.

Bir genel müdürün atanması ve TRT içinde onun kuracağı belli bir ekip, televizyonun Türkiye'de olumlu ve yeterli bir düzeye getirilebilmesini sağlayabilir miydi? TRT ve TRT Televizyonu içinde ve dışında geçmiş dönemlerdeki mücadeleleri anımsayanlar, yukardaki sorunun olumlu bir yanıtla karşılanacağından son derece emindiler. Çünkü yeni genel müdür ve ekibi geçmiş dönemlere kıyasla birtakım üstünlüklere sahipti. Hükümet TRT ilişkileri bir düzene girmişti. Parasal ve diğer siyasal baskılar yoktu. TRT yönetimi televizyonu teknik, program ve personel bakımlarından geliştirme olanaklarını artık kolaylıkla sağlayabilirdi. Yedi yıldan beri TRT Televizyonu'nda kaydedilen gelişmelerden ve elde edilen becerilerden sonra, artık bu yayım organını olumlu sonuçlar alınabilecek bir düzeye oturmak mümkündü.

Fakat acaba bu olumlu sonuçlar nelerdir? Gelişmiş ülkelerdeki gibi eğlencesi bol, hoşça vakit geçirmeye yarayan kültürü ve hattâ eğitimi bile eğlence için kullanan, seyirciyi oyalayıcı bir televizyon yaratmak mı? Yoksa sadece eğitim televizyonuna mı yönelmek? Bir de üçüncü yol denene-

mez mi? Kısacası, eğlence ve eğitim televizyonunu belli oranlarda kullanan birleşik bir yöntem sağlanamaz mı?

Bu sorulara yanıt vermeden önce, televizyonumuzun 1974 yılı içindeki ekonomik durumuna bir göz atmakta yarar vardır. Hattâ bu arada bir önemli noktayı da anımsayalım: 31 Ocak 1968'de ilk deneme yayınına başlayan TRT Televizyonu tam üç yıl Ankara'nın dışına taşamamış, ancak 12 Mart dönemi içinde, TRT'nin özerkliği kaldırıldıktan sonra, TV yayınlarını diğer illere götürebilmek mümkün olmuştur. Bir başka anlatımla, özerkliğin kaldırılması, televizyonun ülke yüzeyine yayılmasına ve TRT'nin büyük bir hızla geniş çapta yatırımlara girişmesine yol açmıştır. İşte bu büyük yatırımlardan birinin 1974 içinde nasıl yok olduğunu gördük. Ocak ayının ortalarında İzmir'deki TV vericisinin anteni yıkıldı. 14 Ocak 1974 günü, 19.00 radyo haber bülteninde yapılan bir açıklamadan, yıkılan antenin 6 milyon lira olduğunu öğrendik. Bu satırların yazıldığı günlere dek işin sorumlusu ortaya çıkarılamadı. Bu kötü kazanın nedeni neydi? O da anlaşılmadı. Belki televizyonu hızla yaymaya çalışırken, işler aceleye getiriliyordu. 1974 yılında yeni TV vericilerinin hizmete girdiği illerimizin sayısı gerçekten büyük bir hızla arttı. Böylece ortaya «paket program» deyimi çıktı. Bazı illerimiz PTT'nin kurduğu radyo-link denilen hat sayesinde Ankara'dan yapılan TV yayımını anında alabiliyorlardı. Bu hattın yolu üzerinde bulunmayan illerde ise bağımsız yayım yapılıyordu. Oysa bu gibi illerimizde TV stüdyoları bulunmadığından, onların programları Ankara'da hazırlanan film ve resim kayıt bantları ile «paketlenerek» gönderiliyordu. Fakat bu «paket program» kullanan TV tesislerindeki yayımlar, seyircinin büyük çapta yakınmasına yol açmıştır. Merkezde hazırlanan programların illerin özellikleriyle hiç ilgisi yoktu ve sık sık teknik arıza oluyordu.

İşte gerek yıkılan antenin, gerekse hızla genişleyen TV ağının düzensizliği ve yetersizliği, insana ister istemez. «Bu denli çok masraf karşısında Türk seyircisine verilen konulara değer mi?» sorusunu sordurmaktadır. 1974'de bu sorunun sorulmasına ve büyük masraflara yol açan diğer girişimler de vardır. Yılın başında dünyanın her yanında görüldüğü gibi, Türkiye de enerji sıkıntısıyla karşılaştı. Bazı

alanlarda kısıntılar yapılması istendi. TV'de bu kısıntı isteğinin kapsamma girdi. Fakat TRT Televizyonu yılın başlarında önce 13 gün üstüste yayım yapmaktan kaçınmadı. Daha sonra haftada her gün yayıma geçti ve son olarak da Cumartesi ve Pazar günleri öğleden sonra yayımları geldi. Hattâ 1974'ün ilk aylarında elektriğin sık sık kesilmesiyle hem TV stüdyolarında program hazırlamak güçleşiyor, hem de voltaj düşüklüğünden ötürü ekrandaki görüntü bozuluyordu. Bu arada, uzayan TV yayınlarının yılın başından itibaren sporla doldurulduğu görüldü. Spor, TV yayımlarının o denli büyük bir kısmını kapsıyordu ki «TRT'nin Futbol Federasyonu'na bağlanacağına» dair şakalar bile yapılmaya başlandı.

Eylül 1974'de ise, gerçekten yüzeysel olarak kabul edilmesi gereken bir aşama yaparak TRT Televizyonu haftada 60 saatlik bir yayım programı uygulamasına geçti. TRT yöneticileri basma verdikleri demeçlerinde «yeterli sayıda kamera, kameraman, montaj masası, stüdyo, naklen yayım arabası, programcı, teknik personel ve diğer araç ve gereçleri sağlamadan» 60 saatlik yayıma başladıklarını açıkladılar. Böylece iş gücü, iş saati, verimlilik ve en ekonomik şekilde çalışma düzeni gibi ögelerin plânlanmadığı anlaşılıyordu. Bu nedenle yalnız personelin sıkışık durumda kalması önlenemediği gibi, büyük bir karışıklık içinde oluşturulan TV programları için gerekenden fazla masrafa gidildiği de ortaya çıktı. Nitekim TV için özel olarak yaptırılan dizi film «Sinekli Bakkal»a harcandığı basın tarafından ileriye sürülen 800 bin lira, sonra da TRT tarafından açıklanan 327 bin lira büyük dedikodulara ve çalkantılara yol açtı. Bu dizi belki de ne basmın söylediği kadar büyük, ne de TRT'nin belirttiği kadar da daha az büyük masrafla yapılmıştı. Önemli olan bir de «Sinekli Bakkal»ın sanat açısından son derece kötü hazırlanmış oluşudur. Gerçi TRT'nin 1974 içinde yapımına ilk olarak başladığı yerli dizilerin diğerleri «Sinekli Bakkal»a kıyasla çok daha büyük ümitler taşıyordu ama, TV programcılığının önce ekonomik yönlerini de göz önünde bulundurarak, başlangıçta çok daha küçük ve çok daha iddiasız dizi yapımı da gerçekleştirilebilirdi. Bu program harcamaları da yine 1974 içinde şu sorunun bir kez daha TRT'ye

yöneltilmesine neden oldu? «Acaba TRT, programları için yaptığı masrafların karşılığını olumlu «içerikler» ile seyircilerine verebiliyor mu?»

1974 yılında da TV programlarının incir çekirdeğini bile doldurduğunu söyleyemeyiz. Gerçi Eylül'den itibaren bazı köy programları, «Kadınlarımız» adlı bir başka program, daha önce gösterilmesinden özenle kaçınılan iki üç film dikkati çekti ve özellikle 12 Mart döneminde yasaklanmış olan Ruhi Su, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Çetin Altan gibi yazarlar ve sanatçılar 1974 yılında rahatlıkla ekranda göründüler. TRT'nin 14 Ekim 1973 seçimlerinden sonra rahatladığı ve sansür açısından gevşediği muhakkaktı. Ne var ki yayımların çoğunu ve dikkati çeken bölümlerini yine yabancı filmler ve programlar dolduruyordu. Açık oturumlar yine dengesiz bir biçimde düzenleniyor ve kamuoyunda büyük tartışmalara neden oluyordu. Sözgelişi, «İş Hayatı»nı konu alan bir TV açıkoturumuna TRT yalnız iki işvereni çağırıyor, Türkiye'de giderek ağırlığını koyan işçi kesiminden hiç bir kimseye davetiye gönderilmiyordu. Kuruma yöneltilen eleştirileri, 105 dakikalık bir TV açık oturumu ile yanıtlama yetkisini kendinde gören TRT yöneticileri bu nokta hakkında «Önce iki işvereni çağırdık. Bundan sonra yapılacak açık oturumda da belki iki işçiyi çağırabiliriz.» diyebiliyordu. Haşhaş konusu ise yine bir açık oturumda sadece tek yanlı olarak ele alınıyor, bir başka açık oturumdan sonra Ecevit Hükümeti'nin küçük düşürüldüğü savı ileriye sürülüyor ve bu açık oturum üzerine bir demeç veren Hükümet sözcüsü bakanın TRT ile ilgili sözleri haber bültenlerine koyulmuyordu. Böylece yıllardan beri çeşitli alanlarda bir yayıncılık geleneğini geliştirmemiş olan TRT'nin TV konusunda 1974 yılında da aynı durumdan kurtulamadığı anlaşılmaktadır. İşte tüm bu yayım aksaklıklarını ve düzensizliklerini yansıtarak milyonlarca lira karşılığında program hazırlayan ve yine milyonlarca lira karşılığında da bu aksaklıkları Türkiye'nin çeşitli illerine yayan televizyonun Türkiye'ye sağladığı yarar neydi? 1974 yılında ancak hoşça vakit geçirmeye yarayan bir yayım organına sahip olduğumuz açıkça ortaya çıktı. Hoşça vakit geçirmenin Türk halkına kaça patladığı konusu üzerinde ise kimsenin kafa yormadığı da ayrı bir gerçekti.

Bir başka gerçek de, gazeteci olarak görev yapmaya gittiği Kıbrıs'da esir edildikten sonra, gözleri kapatılmış ve elleri bağlanmış bir durumdayken, arkadan atılan Rum kurşunları ile yaralanan ve getirildiği Adana Numune Hastahanesi'nde ölen Adem Yavuz'a TRT'nin gösterdiği ilgisizliktir. Adem Yavuz Sivas'taki köyünün tüm umudu olarak kalkıp geldiği Ankara'da TRT'ye girmiş ve TRT Televizyonu'nu ya-yıma geçiren ilk ekibin içinde programcı olarak yer almıştı. Türkiye'nin sorunlarını inceleyen ve kendisinden sonra da pek değinilmeyen konuları gözler önüne seren programlar hazırladı. İlk Türk Televizyonu'nun olumlu bir yola oturtulması amacıyla çaba harcadı. Askerlik görevini yapmak üzere ayrıldıktan sonra, tekrar TRT Televizyonu'na girmek için harcadığı çabalar ise gerek 12 Mart döneminde, gerekse 1974 yılında sonuçsuz kaldı. Ölümünü izleyen günlerde TRT Televizyonu onu bir programla anmayı bile düşünemedi. Haberler içinde ve aylarca sonra ailesiyle yapılan bir röportajla çeşitli konuları kapsayan bir başka programda kısaca kendisinden söz edildi. Hoşça vakit geçirtmekten başka bir amacı bulunmayan TRT Televizyonu, Kıbrıs'da gazeteci olarak kahramanca görev yaparken kahpece öldürülen ilk programcısına ancak iki üç dakikayı ayırmayı uygun görmüştü.

Adem Yavuz'un ve arkadaşlarının amacı Türk televizyonunu ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunu kapsayan köylünün hizmetine sokmaktan başka bir şey değildi. Çünkü köyden gelen bir insan olarak Yavuz TV tesislerini kurmanın, onları işletmenin, programları teknik olanaklarla bir noktadan büyük bir çevreye yaymanın, yapımları belli bütçelerin sınırları içinde hazırlamanın, TV binalarını inşa etmenin ve kiralamanın, yurt dışından program satın almanın ve nakletmenin, personel beslemenin bu fakir ülkeye neye patladığını gayet iyi anlamıştı. Bu nedenle de gerekli harcamaları kesin ve ayrıntılı bir plânlama içinde yapmanın ve kültür, eğitim, eğlence, dış yapım, iç yapım, spor gibi konuları da Türkiye'nin gereksinmelerine ve TRT Televizyonu'nun koşullarına göre ayarlamanın gereğine inanmıştı. TV işletmeciliğinin başlıca özelliği de bu anlayışla çalışmaktan öteye geçmez. Bu anlayış olmayınca da Türkiye'de televizyondan kültürümüze ve eğitime bir katkıda bulunması beklen-

memelidir. Çünkü yeterince örgütlenmeyen ve harcamalarını plânlayamayan bir televizyon kuruluşunun, ayrmtılı bir örgüt ve plân işi olan «Eğitim Televizyonu»nu gerçekleştirmesi düşünülemez. Ne var ki «Eğitim Televizyonu»nu Türkiye'de kurması gereken örgüt TRT de değildir. Fakat 1974 yılmda da gördüğümüz gibi ülkemizde yeterli ya da yetersiz bir şekilde oluşturulan TV örgütü, tesisi ve işletmeciliği TRT'nin emrinde bulunuyor. Millî Eğitim Bakanlığı ya da bir başka kuruluş tarafından geliştirilebilecek olan bir «Eğitim Televizyonu» da elbette TRT'nin TV olanaklarmdan yararlanacaktı. Oysa 1974 içinde TRT Türkiye'de seyirciye aynı anda bir ikinci TV programı izletebilme olanağını sağlamak üzere bir başka TV şebekesi kurma niyetinde olduğunu da Millî Eğitim Bakanlığının ise 1974 yılında bu konuyla ilgili açıkladı. «Eğitim Televizyonu» üzerinde çalıştığı bildirilen her hangi bir gelişme kaydetmediği de ortadaydı. Acaba Türk seyircisi bir dereceye kadar kültürü ve eğitimi de kapsayan, ama gerçek amacı hoşça vakit geçirtmek olan iki ayrı programı aynı anda iki ayrı kanaldan izlemeyi mi gereksindirmektedir? Yoksa bir kanalm hoşça vakit geçirmeye, ikincisinin de doğrudan doğruya eğitime mi ayırmak daha doğru olur? Bunlar da 1974 yılmda yanıtlanması gereken sorulardı. Fakat bu sorular üzerinde durulmadı. Çünkü Türkiye'de TV her şeyden önce bir eğlence aracı olarak öngörülmüştü.

«Eğitim Televizyonu»nu kurmakla yükümlü Millî Eğitim Bakanlığı gibi kuruluşlar ise elemansızlıktan ve parasızlıktan yakmıyorlardı. Oysa eğlenceyi amaçlayan TV yayımlarını giderek arttırmakta olan TRT'nin ise bir yıl önce 87 milyon liralık bir kâr sağladığını 1974 yılında öğrendik. Bu denli büyük kâr yapan bir yayın kuruluşunun eğitimden uzak durması, kültür alanmda ise yetersiz kalması, herhalde Türkiye gibi geri bıraktırılmış ve ekonomik sorunlar içinde çırpman bir ülke için en azından yazıktır. İşte bu noktayı göz önünde bulundurarak 1974 içinde TRT ile ilgili olarak ileriye sürülen bir eleştiriyi de değerlendirmekte yarar olabilir. Bazı çevreler, «Türkiye'de radyo-TV konusundaki tartışmaların, sürekli olarak, TRT programlarının içeriği üzerinde olduğunu ve bu arada radyo ve TV hizmetlerinin va-

fundan ulaşıp ulaşmadığının araştırılmadığını» belirtmişlerdir. Oysa 1974 yılında da genişleyen radyo ve TV hizmetlerinin ülkenin çeşitli bölgelerine ulaşması sevinçle karşılanmış, bu durum TRT yetkililerince çeşitli zamanlarda bir övgü nedeni olarak da kullanılmış, ama programların içeriğini geliştirmeye ve toplumumuza uygun ve yararlı bir düzeye getirmeye hiç gayret edilmemiştir. Denilebilir ki, bu gerçek karşısında, 1974 yılı TV uygulaması için ileriye sürebileceğimiz en önemli sav şöyle olabilir: TV yayımlarının içeriğini ve amaçlarını Türkiye'nin koşullarına göre saptamadan ve bu gibi amaçları önce kısa bir süre TV yayımları ile denemeden, TV tesislerini ve yayım bölgelerini genişletmek halkımıza yarardan çok daha fazla zarar getirmektedir.

Gerçekte TV pahalı bir yayım organıdır. Geri bıraktırılmış ülkelerin ekonomilerinde bu yayım organı büyük bir yer kaplar. Televizyonu kurarken, genişletirken, işletirken büyük miktarlara erişen parayı göze almak gerekir. İşte bu nedenlerle, bir TV şebekesini her hangi bir geri bıraktırılmış ülkenin yüzeyine yayarken, progamların içeriğini amaçlamayı, plânlamayı ve geliştirmeyi de ihmal etmemek başlıca koşul olmalıdır. Şunu da unutmamak yerindedir. Televizyonun her hangi bir ülkeye sağlayacağı yararı, yatırımların karşısında, para ile değerlendirmek mümkün değildir. Sözgelişi televizyonun eğitim ve kültür alanlarındaki yararlarını parasal sonuçla ortaya koyamayız. Eğer bugüne dek önemli bir sorun olarak sürüp giden Kıbrıs konusunu göz önünde bulundurarak milyonlar karşılığında bu adaya ulaşabilecek bir TV sistemi kurulabilseydi, böyle bir tesisten elde edilecek yararı para ile değerlendirmemiz mümkün olamazdı. Kaldı ki Kıbrıs için 1974 yılında başlatıldığı ileriye sürülen TV girişimi, önemli sayılabilecek bir aşama kaydetmeye de yaramamıştır.

İşte son olarak belirtmek istediğimiz nokta, büyük bir karışıklık içinde kurulan ve genişleyen, dolayısıyla da büyük parasal zararlara yol açan ve ekonomimize hatırı sayılır bir yük olan televizyonumuzdan, 1974 yılı içinde de, olumlu bir yarar elde edememiş oluşumuzdur. 1975 içinde de aynı gafleti gösterecek miyiz acaba?

A. Marquet: Model

TELEVİZYON 1974

Sami BULAK

Televizyon kadar eleştirilen, yergi şimşeklerini üstüne çeken bir yayın organı yoktur dense yersiz olmaz sanırım. Radyo da öyledir bir bakıma ve TRT bu yüzden çok eleştirilmiştir ülkemizde, kurulduğu günden bugüne kadar. Ne var ki, televizyon, duyma hassamıza bir de görme hassasını ortak ettiğinden halk için çok daha çekici, dolayısıyla ilgimizi artırıcı bir nitelik taşımakta.

Keşfinden sonra radyo, mass media'lar arasında önemli bir yer almış, basın, kitap, sinema, tiyatro gibi başka yayın araçlarını ters yönde etkilediği ileri sürülmüştü. Bu ses yayma aracının öbür sanat araçlarına rekabeti oldukça abartılmıştı denilebilir. Ama televizyonun keşfinden ve yayılmasından sonra bu konuda yeniden ortaya atılan eleştirilerin, belli bir ölçüde yerinde olduğu da yadsınamaz.

Televizyon gitgide önemli ibir yer tutmakta uygar dünyamızda. Hatta, uygar sayılamayacak ama satınalma olanakları bulunan ülkelerde de. Yeryüzünde, sinemayı bile bir bakıma tahtından indiren bu yeni aygıt ve onu yaymak için dünyamızı saran örgüt, her yönden yaşamımızı etkilerken, elbette bütün öteki yayın araç ve kuruluşları üstünde gerçekten güçlü bir rekabet ve üstünlük kurmuş olacaktı.

Sinemadan da etkili birçok yönleri var televizyonun. İlkin yeryüzü çapında bir örgüt aracılığıyla, dünyamızda olup biten bütün önemli olaylar, günü gününe ve saati saatine, radyo gibi yalnız haber halinde değil, o dakikada orada hazır bulunuyormuşçasına, gözlerimizin önüne serilmekte. Gözle görülen olay, elbette onu haber halinde duymaktan çok daha ilginçtir.

Bu son derece önemli örgütün Türkiye'ye bu kadar gecikme ile gelişi gerçekten şaşılacak bir ihmal sonucudur.

Türlü gereksiz lüks eşyaya gümrük kapılarını ardına kadar açmış yönetimlerin halka bunca yarar sağlayan bir eğitim aracının yurda girmesini önlemesi, belki de döviz tasarrufundan çok halkın bilinçlenmesinden korkulması ile açıklanabilir. Bu yüzden, televizyon açısından Türkiye, yalnız Batı devletleri arasında değil birçok Doğu ülkesi arasında da en geç işe başlamış ve en geri kalmış olanlardan biridir.

Televizyonumuz deneme yayınları döneminden daha yeni çıkmış, ülkemizin her yanma sesini duyarbilme olanağından henüz uzak bir örgüt olarak kalmıştır.

Bu kadar kısa bir süre içinde, böylesine dar bir bütçeyle bugünkü aşamaya erişmesini de bu uğurda çalışan, bu davaya gönül vermiş uzmanların çabalarına borçluyuz.

12 Mart döneminden sonra, TRT'nin özerkliğine son verilerek bu görevini sanat ve fikir yönünden ve dünyamızda eriştiği aşamadan habersiz kişilerin karakuşi buyruklarıyla yönetilmiş olması bir talihsizlik olmuş ve geri kalışının nedenlerinden biri olmuştur.

Televizyon ancak Bülent Ecevit'in hükümeti kurarak bu yönetimin başına gerçekten yetkili, dünyaya açık bir kişiyi getirmesi ve kadrosuna güçlü uzmanlar değilse bile, uzman olmaya aday kafa yapısında kişilerin seçilmesi ile belini doğrultabildi. Sayın Mahmut Tali Öngören'in geçen yıl bu sayfalarda, eksikleri ve kusurları sayarak yaptığı eleştiriler yerindeydi. Herhalde bu kusurların hepsinin olmasa bile büyük bir bölümünün bir yıl içinde düzeltildiğini görmekten kendisi de, bu işin ustası bir kişi olarak, büyük sevinç duymuştur.

Gerçi kendisinin belirttiği kusurlar arasında en başta gösterilen «dışa bağlı olmak» niteliğinden büsbütün kurtulmuş değildir televizyonunuz 1973'te. Ama kabul etmek gerekir ki, bugünkü durum ve koşullar içinde tümü ile yerli programlarla yetinmek olanağı bulunmadığı gibi böyle bir gerek de yoktur ortada.

Örneğin «Yirminci Yüzyıl Dosyası», binbaşı Cousteau'nun «Yaşayan Deniz»i, soyu tükenmekte olan Amazon kızılderililerini dile getiren «Soylu yabani», Avustralya yerlileri ve hayvanları, deniz kuşlarının yaşamaları ve merakla seyredildiği ölçüde öğretici, üstelik tarafımızdan mey-

dahi getirilmesi olanaksız ilginç ve öğretici kültür hazinelerinden halkımızı yoksun bırakmak elbette ki kimsenin aklından geçmemek gerekir.

1972 de bir ara denenmiş, sonradan vazgeçilmiş olan tahta başında ders verme niteliğindeki yapımların tek merkezli bir televizyon sisteminde yeri yoktur. Bu programları o derslerde geri kalmış gençlerimizin bile izlemiş olduklarını sanmıyoruz. Tahta başındaki öğretmenlerini dinlemeyi gereksiz görmeyen öğrencilerin, küçük ekranda yer almış birkaç dersten bir yarar göreceklerine inanmak biraz güç.

Buna karşılık yerli yapımlarda büyük gelişmeler, tasarlama ve çekim bakımından ilerlemeler göze çarptı. Bir de cesaret. Kadınlarımız, Çukurova pamuk tarlalarında işçilerin çilesi, uzak illerde halkın sağlık sorunu, yurt dışındaki Türk işçileri gibi gerçekten başarılı, halka dönük çalışmalar, büyük şehirlerimizin zengin mahallelerindeki, ülkenin ıssız ve kimsesiz bölgelerinde yaşayanların durumundan habersiz mutlu azınlığı da uyaracak nitelikte yararlı çalışmalardır. Bu çabanın sürdürülüp geliştirilmesini dileyelim.

Dizi filimlere gelince, üzerinde çok durulmuş ve bütün şimşekleri, biraz da haklı olarak, üstüne çekmiş bir Sinekli Bakkal denemesinden sonra ekrana uygulanan «Yaşar Yaşamaz», daha ikinci denemede, erişilmesi güç bir başarı örneği sayılabilir.

Buna karşılık yabancı dizi filimleri, geçen yıllarda başlatılmış (o talihsiz) Görevimiz Tehlike, Uzay Yolu, Kaçak, Denizler Hâkimi, Hayata Dönüş, Kaygısızlar, Karanlıktaki Adam, Arsen Lüpen, Tatlı Cadı gibi daha çok meraklı türden eserler yanında Karamazov Kardeşler, Goriot Baba, Define Adası gibi edebiyat dünyasının ölümsüz eserlerini canlandıran güçlü yapıtlara yer verilmesi öğülmeye değer bir adımdır.

Sanat yolunda uzun zaman, resim ve müzik dışındaki, dallara, özellikle edebiyata yer verilmesinden korkulurken geçen yıl içinde edebiyat dünyamızın yaşayan başlıca ünlüleri televizyonda tanıtıldı ve birçok tanınmış, hatta dünyaca tanınmış şair ve romancılarımızın ekranda görünemeyecekleri efsanesi de ortadan kalkmış oldu. Bu tanıtmaların, ayrı bir takdim ardından sanatçı ağzından bir monolog şeklinde

verilmesi gerek ses, gerek görüntü bakımından biraz monotom ve sıkıcı bir nitelik aldığına işaret edelim. Bunun yerine yazarlarla yarımşar saatlik sorulu-cevaplı konuşmalar düzenlense daha çekici olur sanırım.

İç ve dış siyasal olayları, bazan yorumlu olarak, yansıtma bakımından 1974 de epey ilerlemeler kaydettiği söylenebilir. Özellikle Kıbrıs sorunu, başlangıcından itibaren önemle ele alınarak görüntüleriyle yansıtıldı halkımıza. İç siyasal gelişmelerin yansıtılmasında da aynı başarı sürdürüldü, olayları haber olarak verilmekle yetinilmeyerek Meclisler, parti başkanları ve politikacıların görüşleri canlı bir halde ekrana verildi. Zaman zaman bazı muhalif partilerden gelen tarafsızlığa uyulmadığı yakınması ise hiç de geçerli sayılmaz. Çünkü televizyon yasası, partizanlık yapılması halinde şikâyet yollarını açık tutmuştur. Bu yasal yola başvuracak yerde bir muhalif parti başkanının bir başbakanla eşit ölçüde ekranda görünmek istemesi ciddiye alınabilecek bir görüş değildir.

Programların en zayıf yanı, bize öyle geliyor ki, çocuklar için yapılan yayımlardır. Bu programların türü kaç kez değiştirildiği, yeni yöntemler denendiği halde belli bir ilerleme görülemedi bu yolda.

Spora gelince, programlarda başköşeyi tuttuğu iddiaları doğrudur. Ama neylersiniz ki gazetelerimizin tutumundan da anlaşılacağı gibi, sporun çok yanlısı ve meraklısı var ülkemizde. «Yabancı futbol ya da basketbol maçlarından bize ne!» diyenler çıkabilir ama her alanda geri kalmış sporumuzun ilerlemesi için, dünyada sergilenen spor çalışmalarını ve teknik ilerlemeleri sporcularımızın gözleriyle görmesinin, hemen değilse bile, zamanla sporumuza yararlar sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Müzik alanında çok başarılı canlı programlar yanında çok zayıf olanları da var. Özellikle halk türkülerinde göze çarpıyor bu durum. Ancak bir Ruhi Su'nun, bir Cem Karaca ve Barış Manço'nun, Ayla Algan, Esin Afşar gibi değerli sanatçıların çalışmaları bu başarılı yolda birtakım yenileşme denemelerine girişilmesinin yararlarını ortaya koymuştur. Gelişi güzel bir kadın ses sanatçısının arkasına yedi sekiz bağlamacı oturtmakla kulakları müzik eğitiminden geçmiş

seyircileri hoşnut etmek olanağı yoktur. Geri kalmış bölgelerimizde her şey gibi müzik de geri kalmıştır. Köylerimize elektrik ve su getirirken çağdaş müzik ilerlemelerinden yararlanmalarına da yardım etmek gerekir. Bir bakın yakın komşularımız Balkan ülkelerine. Halk türküleri onlarda keman, mandolin, akordeon ve klarnet gibi, zımbırtılı bağlamaya göre çok daha geliştirilmiş çalgılar aracılığıyla ve müzik eğitiminden geçmiş seslerce veriliyor. Bu yolda araştırmalar ve denemeler yapılmak gerekir.

Bir de Televizyon yayınlarının daha da geliştirilmesi, çoğaltılması konusuna değinelim. İstanbul radyosu projesi, kaç yıldır, hâlâ askıda. İki ayrı program uygulaması da bu yüzden gerçekleşmedi. Oysa artık televizyonun iyi bir eğlence aracı olduğu kadar, hatta ondan da öteye, bir eğitim aygıtı olduğu kanısı gitgide yaygınlaşıyor aydınlar arasında.

Bir uyanma, dünyaya ve bilime açılma dönemine giren ulusumuz için televizyonun, her bakımdan, vazgeçilmez bir eğitim aracı olduğu yadsınamaz.

Kısa sürede ulusal televizyonumuzun bu yönde almış olduğu yol ortada. Deneme dönemi elbette bitmiş sayılamaz henüz. Ancak bugüne kadar varılan nokta, ilerisi için bize çok vaatlerde bulunuyor. Bütün bu hizmetlerine karşılık, televcizyonun kendi hizmetlerini kendi gelirleriyle sağlayan bir kurum oluşu da ayrıca öğünülecek bir başarıdır. Ne var ki bir nokta zihinlere takılıyor bu konuda. Ülkemizde yayınları dinleyen kaç televizyon aygıtı bulunduğunu kesin olarak bilemiyoruz. Ancak ödenen vergilerin sayısı istatistiklere temel görevi yapıyor. Oysa yurdumuzda kaçak televizyonların, sicillilerden bile fazla olduğunu ileri sürenler var. Bu bir gerçekse, hiç değilse anten sayısı saptanarak, kaçak yayın dinleyenleri ortaya çıkarmaya çaba göstermeliyiz. Antenler damlarda ve pencerelerde gözler önünde bulunduğuna göre, örneğin İstanbul gibi çok büyük bir şehirde bile, elli altmış kişilik bir televizyon denetçileri kadrosu ile yapılacak bir tarama çalışması bize tam rakamları elde etmek olanağını verirken TRT bütçesine de büyük bir yardımcı olabilir.

1974'TE TÜRK EKONOMİSİ

Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN

1974 yılı yalnız Türkiye için değil, dünya için de önemi ölçüsünde ilginç bir yıl olmuştur, denilebilir. Günümüz dünyasında, rahatlıkla ileri sürülebilir ki bir «iktisadi fırtına» esmektedir. İktisadi fırtına, çok güçlü ekonomiler dahil, tüm dünya ekonomisini derinden etkilemektedir. Şimdiye kadar benzerine pek rastlanmadığı için, bunu kendine özgü yeni bir durum olarak belirlemek mümkündür. Zira bir yandan fiyat artışları kendini gösterirken, diğer yandan iktisadi faaliyetlerde durgunluk ve işsizliğin artışı da ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle «enflasyon içinde durgunluk», günümüzün adeta çelişkili görünen bir durumu belirleyen çok tipik ve anlamlı bir deyimdir.

1974 dünyasının gerçekten ilginç görünümleri karşısında, Türkiye'yi incelerken dünyanın içinde bulunduğu koşullardan soyutlamamız ve bu soyutlama ile ele almamızın olanaksız olacağı açıktır. Dünya milletlerinin çok sıkı ve birbirlerini etkileyecek durumda bulunmaları veya dünya'nın bir bölümünde kendini gösteren eğilimlerin diğer bölümlere süratle kaymaları olgusu gözönünde tutulursa, ilkin dünya ekonomisi üzerinde bazı genel çizgili bilgiler vermek gerekli ve zorunludur.

Dünya Ekonomisi

Dünya'yı, bir açıdan, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler olarak ikiye ayırmak mümkündür. 1970'lere kadar, tarımsal bir yapıya ve belirli bazı ham maddelere sahip olan az gelişmiş ülkeler, sanayileşmiş ülkeler karşısında, hemen hemen daima «kaybeden» ülkeler olmuşlardır. Milletlerarası

ticaret, sanayi malları fiyatlarının tarımsal mallar fiyatlarından daha önde gitmesiyle tarımsal nitelikli az gelişmiş ülkelerin aleyhine sonuçlanmış, ve sanayi ülkelerin artışlarını sınırlı ölçüde tutabildikleri gibi, bu zamana kadar geliştirdikleri sanayilerinin ihtiyaç duydukları ham madde ve enerjiyi de «ucuz» elde etme olanaklarını da kendilerine sağlayabilmişlerdir.

Ancak, bu durumun 1972 yılından itibaren değiştiği görülmektedir. Ham madde fiyatlarının özellikle 1973 yılındaki artışları, milletlerarası ticarette az gelişmiş ülkelerin aleyhlerine olan durumu, belki de ilk defa, lehlerine dönmeğilimini yarattı. Bu sonuç, gelişmiş ülkelerin hızlı üretim artışları ve stoklama davranışlarıyla dünya ticaret hacminin süratini genişlemesine bağlanabilir. Özellikler taşıyan koşulların doğurduğu bu ortam'da, enflâsyon'un bütün ağırlığı ile ortaya çıktığı ve mücadelesi gereken en büyük sorun olma niteliğini kazandığı belirgin biçimde kendini gösterdi.

— Bu arada, çok önemli bir nokta da, 1973 yılı kasım ayından itibaren petrol ihracatçısı ülkelerin petrol fiyatlarını devamlı yükseltmeleri ve zaman zaman kısıtlamalara gitmeleridir. Bir yandan iç fiyatların diğer yandan petrol fiyatlarının artışı, hem milletlerarası ticaretin ve hem de üretim maliyetleri yapısını değiştirmiş böylece -biraz aşağıda görüleceği gibi- ucuz petrole alışmış sanayi ülekelerini darboğazlara itmek ve çeşitli fedakârlıklara katlanmak zorunda bırakmıştır. Petrol ihracatçısı ülkelerin 1960 yılında kurdukları OPEC, denebilirki, dünya iktisat tarihinin belki de en güçlü ve en başarılı karteli durumuna geçmiştir. Petrol ithali, gelişmiş ülkeler için zorunludur. Geniş kaynaklarına rağmen Amerika Birleşik Devletleri bile petrol ihtiyacının %15 ini ithal yoluyla karşılamak durumundadır. Buna karşılık, Japonya için du oran %99'dur.

— İlkin, fiyat artışlarını önlemek amacıyla çeşitli tedbirler alınmıştır. Fiyat dondurmaları yanında kredi kısıtlamaları ve vergilerle faiz oranlarının yükseltilmelerine rağmen fiyat artışlarını önlemek amacını gerçekleştirmek olanağı bulunmamıştır. Başlıca sanayi ülkelerindeki 1973 ve 1974 yılları fiyat artışları aşağıdadır.

(% olarak)

	A.B.D.	B. Almanya	Fransa	İtalya	İngiltere	Japonya
1973	6.2	6.9	7.3	10.8	12.9	11.7
1974	10	8.5	14.	19.	15.	24.8

— Ekonomiyi kısıcı bu tedbirler ve petrol fiyatlarının artışları, gelişmiş sanayi ülkelerinin gelişme hızlarının düşmesine neden olmuş, hatta bazıları negatif bir gelişme hızı ile reel milli gelirlerinin azalması sonucuyla karşılaşmıştır. Durumu yine rakamlarla somutlaştıralım: (Gayri safi milli hasılanın değişme yüzdeleri).

	A.B.D.	B. Almanya	Fransa	İtalya	İngiltere	Japonya
1973	+5.9	+5	+6.1	+5.4	+5.4	+10.3
1974	—0.5	+1.75	+4.75	+3.5	—2	—1.5

Dikkat edilirse, gelişme hızlarındaki önemli gerilemelere rağmen fiyat artışları hızını kaybetmiş değildir.

— Bütün bu olguların dünya ticaretini etkileyeceği ve ülkelerin ödeme bilânçolarını sarsacağı doğal bir sonuçtur. Dünya toplam ticaretinde 3/4 payı bulunan OECD ülkelerinin ithalat artışı %3.5 — 4 civarında dolaşırken 1973'de %16 olmuştur.

İleri sanayi ülkeleri, Batı Almanya hariç, karşılaştıkları açıkların tüm ekonomileri üzerindeki olumsuz etkilerini bütün ağırlığı ile hissetmekte ve milli paraların istikrarını koruyabilmek gittikçe zorlaşmaktadır.

Cari ödemeler bilançosundaki açıklar aşağıdaki tablodadır: (Milyar dolar)

	A.B.D.	B. Almanya	Fransa	İtalya	İngiltere	Japonya
1973	+3.04	+4.73	—0.15	2.53	—3.71	—0.14
1974	—3.0	+7.0	—6.20	—8.75	—9.75	—7.75

— Az gelişmiş ekonomi niteliğini koruyan özellikle ortadoğu ülkelerinin, petrol fiyatlarının bir yıl gibi kısa bir süredeki büyük artışları sonucunda, petrol gelirleri 60-80 mil-

yar dolar boyutuna varacaktır. Bu büyük kümelenmenin dünya ticaret ilişkilerini yeni bir yola sokacağı ve parasal sorunları ortaya çıkaracağı açıktır. Yakın geleceklerde petrol fiyatlarının yeni artışlar göstermesi, bu kümelenmeyi daha da kabartacaktır. Rahatlıkla denebilir ki, büyük boyutlara varan bu fonun kullanılması ve eritilmesi yolundaki davranışlar, dünya ticaretinin yeni biçimini belirtmekte başrolü oynayacaktır.

Bu arada, pamuk, demir, bakır, alüminyum ve çimento'nun dünya fiyatlarında bir düşme'nin görülmeğe başlanması, petrol dışındaki az gelişmiş ülkelerin lehte seyreden dış ticaret hadlerini tekrar aleyhe döndürebilir.

Ve Türkiye

Şimdi de 1974 yılında Türk ekonomisinin gösterdiği gelişimin ana hatlarını ve sorunlarını incelemeye çalışalım.

— **Milli Gelir:** Bir yıllık sürede yaratılan safi değerlerin toplamı olarak tanımlanan milli geliri, gayri safi (brüt) değerler üzerinden ele alırsak «gayri safi milli hasıla (GSMH) ortaya çıkar ve Devlet İstatistik Enstitüsünün hesapları gayri safi değerlere dayanılarak yapılır.

Cari fiyatlarla, geçen yılın GSMH'sma oranla tahminlenen artış %41,7 dir. Rakam belirtilirse, 430 milyar türk lirasıdır.

Ancak, miktarı kabartan fiyat artışlarının etkisini gidermek ve böylece gerçek (reel) artışı da göstermek gerekir. Bunu sağlamak için, 1968 yılı fiyatları esas alınarak yapılan hesaplamada, 1974'teki GSMH artışı, 1973 oranla %8,8, miktar olarak ta 171 milyar TL. dır.

Cari fiyatlarla ifade edersek, ülkemizde adam başına gelir 800 dolara (11.000 TL.) varmıştır.

Esas itibar edilmesi gereken %8,8'lik reel artış, 1973 yılının %5.5 artışının üstünde olduğu gibi, plânlı yılların en yüksek artışlarından da biri olacağı rahatlıkla söylenebilir.

— Bu büyüme hızının gerçekleşmesine, ekonominin tarım, sanayi ve hizmetler kesimlerinin katkıları farklıdır. Mukayeseli oranlar aşağıdadır.

	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1973	10.7	12.8	8.4
1974	9.7	10.1	8.2

Dikkat edilirse, bu yılki %8,8 lik hızın gerçekleşmesinde tarım kesiminin özellikle bir yıl öncesine oranla gösterdiği gelişimin etkisi vardır.

Bu duruma bakarak, türk ekonomisinin yıllık artışlarını tarımsal üretişin belirlediği ve milli ekonominin tarımsal niteliğini halâ koruduğu ileri sürülebilir. Ancak, gelişimi zaman dilimleri içinde gözetir ve özellikle milli üretim yapısal durumunu ele alırsak, tarım ve sanayi kesimleri pay'larının hemen hemen eşitlenmesi olgusu, Türk ekonomisinin yavaş yavaş renk attığı ve tarımsal nitelikli bir yapıdan kurtulmaya yönelik bir eğilime girdiği de söylenebilir: (1969 fiyatlarıyla)

	Tarımm	Sanayinin	Hizmetlerin
	Payı (%)	Payı (%)	Payı (%)
1973	24.3	23.7.	52.0
1974	24.4	23.9	51.7

— **Yatırımlar:** Bir ekonominin gelişme hızını belirleyen etkenlerin başında yatırımlar gelir. Bu bakımdan, öngörülen hızın gerçekleşmesinde yatırımların payı büyüktür.

Eldeki rakamlar, 1974 yılı için yatırımlar konusunda bir yavaşlamanın varolabileceğini göstermektedir. Gerçi, geçen yıla oranla artışlar vardır. Örneğin, 1973 yılının ilk yarısındaki kamu harcamaları 1974'ün aynı döneminde %21'5 i artarak 1.5 milyar TL. fazlaya sahiptir. Aynı şekilde, yatırım maddeleri ithalat 137 milyon dolar artmıştır. Oran olarak, bu rakam % 23.2 artış demektir.

Ancak, yatırım malları fiyatlarındaki yükselmeleri gözetirsek, 1974 yılının yatırım harcamalarında bir gerileme tahminlenebilir. Fakat, 1974 yılı bütçesinin gecikmesi özellikle kamu harcamalarında çok olumsuz bir etki yarattığı

için, yılın ikinci yarısında kamu harcamalarının hızlanması mümkün olabilir ve olumsuz etkiyi bir ölçüde giderme şansını yaratabilir. Yalnız istatistik enstitüsünün son rakamlarına göre, sanayi kesimindeki büyümenin 1974 yılı programındaki bu hedefin % 1,2 eksiği ile % 10 olacağı anlaşılmaktadır.

Yatırımdaki gelişmelere bağlı olarak yaratılan **istihdam** artış hızı da geçen yıla oranla yavaşlama eğilimindedir. Toplam işgücü arzı % 2.3 oranında artarken toplam işgücü talebindeki artış ancak %0.8'dir.

— **Emisyon hacmi:** taban fiyatlarının yükseltilmesi ve Kıbrıs barış harekatının etkilerini de yansıtarak hızlanan bir artış göstermiş ve böylece yılbaşında 25.3 milyar iken yılın sekizinci ayında 33.8 milyara varmıştır.

Merkez Bankası kredilerinde, aynı dönemde 8 milyarlık artış olmuş ve bunun 5.5 milyarı kamu kesiminde gitmiştir. Bu durum. bir bakıma iktisat politikasının yeni bir yön doğrultusuna girmesinin göstergelerinden biridir. Aşağıda, «sorunlar» bölümünde buraya tekrar dönecek ve bazı rakamlarla konuyu daha açmaya çalışacağız.

— **Fiyatlar:** Ülkemiz, genellikle ve özellikle son yıllarda fiyatların hızlı artışlarına sahne olmuştur. 1973 yılında gerçekleşen fiyat artışı % 29.2'dir. Devlet plânlama teşkilatının son bir araştırmasında, 1974 yılının fiyat artışının %24 dolaylarında olacağı tahminlenmiştir. Gözlendiği gibi, fiyat artışları 1973 yılı boyunca hızını arttırarak 1974 yılının mayısında en yüksek noktaya varmıştır. Haziran ayından itibaren bir gerileme kendini göstermiş ve temmuz-ağustos aylarında da duraklamıştır. Gerçekleşen eldeki rakamlara göre mukayesell konuşursak, 1973 yılının ilk dokuz ayındaki fiyat artışları % 18.5, 1974 yılının aynı zaman diliminideki artışı % 17.2'dir.

— **Dış İktisadi İlişkiler:** Dünyadaki fiyat artışlarının Türkiyenin dış ticaret ilişkilerini de etkileyeceği, doğal bir sonuçtur. 1974 yılının ilk dokuz aylık zaman diliminde ,ithal malları fiyatarında % 61.2, ihraç malları fiyatlarında da %53.6 oranlarında artış olmuştur.

Bu artışların sonucunda, gerçek ihracat gerek ithalât, miktar olarak değil ve fakat değer olarak geçen yıla oranla büyümüştür. Şöyle ki, ilk sekiz aylık toplam ihracat değeri 1.039 milyon doları aşmıştır. 1973 yılının tüm ihracat değeri 790 milyon dolardı. Ayni şekilde toplam ithalat (ilk sekiz aylık) 2.219 milyon dolara yükselmiştir. Geçen yılın 12 ayı için bu rakam 1.277 milyon dolar olmuştu.

İşçi gelirlerinde olumlu gelişim devam etmektedir. İlk sekiz ayda 1 milyar dolara yaklaşırken, yıl sonunda 1.5 milyara varacağı rahatlıkla söylenebilir. Böylece ticaret dengesindeki açığın kapatılmasında işçi dövizleri yeterli gelecektir. Döviz rezervinin de geçen yıla oranla eksilmediği ve 2 milyar dolaylarında tutunacağı anlaşılmaktadır.

Sorunlar — Yorumlar

— Türkiye 1970 yılındanberi yüksek oranlı bir fiyat yükselişi içindedir. Enflâsyonun bir ülke ekonomisi için sosyal ve iktisadi sorunlar doğurması ve çok olumsuz sonuçlar çıkarması doğaldır. Ancak, öncelikle belirtmek gerekir ki, fiyatlar genel seviyesinin düşürülmesinden bahsetmek olasılığı hemen hemen hiçbir ekonomi için mevcut değildir. Önemli olan, fiyat artışı hızının azalması ve giderek fiyatların belli bir ölçüde istikrar kazanmasıdır. Sorun'a bu açıdan bakılırsa, fiyatların 1974 yılının mayıs ayında duraklama eğilimine girmesi ve aynı durumun temmuz-ağustos aylarında da kendini göstermesi «şaşırtıcı» denebilecek bir önemdedir. Çünkü 1974 yılının yüksek fiyatlı dünya konjonktürü, ithal yoluyla Türkiye'deki fiyatların yükselmesine etkili olurken, buna ek olarak Türkiye içindeki bazı oluşumlar da fiyatlarının artışını hızlandıracak yönde gelişmelerdir. Bu oluşumlar nelerdir?

Bunların başında, 1973 ekim ayı genel seçimlerin sonusunda yeni bir hükümetin dört aya yakın bir süre kurulamamasıdır. Siyasal istikrarsızlığın ekonomiyi olumsuz yönde etkilediği açık olduğuna göre, bunun bedelinin bir ölçüde fiyat artışlarıyla ödendiğini kabul etmek gerekir.

Buna bağlı olarak, 1974 yılı bütçesinin çıkmasının gecikmesi ve geçici bütçe'den sonra ikinci bütçe uygulan-

masına geçilmesi ve geçici bütçe'den sonra ikinci bütçe uygulanmasına geçilmesi zorunda kalınması, ekonomideki tedirginliği ve başıboşluğu arttırmıştır.

1974 yılı hanesine ve böylece bu yılın fiyat artışlarına giren İktisadi Devlet Teşebbüsleri mallarına yapılan zamlar, diğer önemli bir oluşumdur. Aslında, bu zamların yükselttiği fiyat artışı 1973 yılma aittir. Zira, siyasal tercih sonucu geciktirilmiş ve 1974 yılma devredilmiştir.

Bunların dışında, 1974 yılında taban fiyatlarının bir ölçüde yüksek tutulmasının da bu konuda özellikle kısa dönemde etkiler yapması mümkündür. Gerek taban fiyatlarının yüksek tutulması gerek asgari ücretin olumlu davranışlar niteliğini taşırlar. Bu, bir bakıma, gelir paylaşımında daha âdil bir yola yönelmenin göstergeleridir. Ancak, bilindiği gibi, bir ülkenin gelir paylaşımının yapısı, üretimin yapısını da büyük ölçüde belirler. Üretim yapısının yeni bir gelir paylaşımı yapısına uyum göstermesi bir zaman meselesidir. Buna göre bazı mal dengelerinin bozulması, kısa dönemde bir yandan bazı malların darlığına sebep olurken diğer yandan fiyatların artışını hızlandırmağa etken olabilir. Bu tip malların ithalindeki gecikmeler kısa dönemde kendini gösteren olumsuz sonuçların büyük sorumlusudur, demek mümkündür.

Bu açılardan bakınca, mayıs ağustos aylarında fiyatlardaki duraklamayı şaşırtıcı ve küçümsenmemesi gereken bir sonuç olarak nitelemek gerekir.

— 1974 yılının önemli sorunlarından biri de, belirgin bir eğilimde gelişen «tasarruf yetersizliği»dir. Eldeki rakamlar, gittikçe daha az tasarruf edildiğini göstermektedir. Bilindiği gibi, kalkınma hızını belirleyen stratejik faktör yatırımlardır. Yatırımların kaynağı da gerçek tasarruflardır. Gerek özel kesim gerek kamu kesimi bir finansman sorununun sıkıntıları içindedir. Ham madde ve enerji maliyetinde yükselmeler ve ham madde darlığına karşı tedbir olarak stoklama eğilimleri, firmalar için ek işletme sermayesini gerektirdi. Kamu kesimi içinde büyük ölçüde geçerli olan bu nedenler yanında, iktisadî devlet teşebbüslerinin etkin çalışmaktan uzak bulunması ve gerçek fiyatların altında sa-

tış yapma zorunda kalmaları sonucu, yatırımlara yöneltecek fon yaratılmasını yetersiz duruma soktu. Böylece, enflâsyon fon talebini arttırırken, tasarruf yetersizliği fon arzını daraltmış ve finansman sıkışıklığı kendini göstermiştir.

— 1974 Türkiyesi için ortaya çıkan yeni bir sorun da «alt-yapı» yetersizliğidir. Mevcut alt-yapı, 1974 Türkiyesinin sanayileşme-kalkınma isteklerini ve bu yoldaki atılımlarını karşılamaktan yoksun durumdadır. Örneğin, enerji yetersizliği, kapasitelerin kullanımını kısıtlamakta, limanların yetersizliği dış ticareti kösteklemekte ve büyük zaman kayıplarına neden olmaktadır.

Böylece, alt-yapı yetersizliğini, enflâsyonalist eğilimleri artıran ilâve bir etken olmaktadır. Kökeni alt-yapı yetersizliğine bağlanan ve enflâsyonist gidişi tahrik eden bu sorun öyle sanılabilir ki, Türk ekonomisi üzerinde uzun bir süre olumsuz etkilerini gösterecek çapta bir sorun niteliğindedir.

Bu sorun, 3. beş yılık planda hissedilmiştir, denilebilir. Şöyle ki, bu plân döneminde kamu kesimine ağırlık verilmek istenmesi, bu gereği hissetmenin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Zira, alt-yapının geliştirilmesi ancak Devlet'ten istenilebilir.

Türk ekonomisi yapısal bir değişim içindedir. Sanayi kesiminin gayri safi milli hasıladaki payı tarım kesiminin payını geçmek üzeredir. Bunu ekonomimiz üzerine damgasını vuran hâkim tarımsal niteliğin azalma eğilimine yönelmenin belirtisi biçiminde yorumlayabiliriz. Ayrıca, toplam özel imalât üretiminde, tüketim malları % 32.8; ara mallar % 36,8 ve yatırım malları % 30,30 gibi oranlara sahip olması ile özel imalât sanayi üretim yapısında yatırım malları üretimine doğru olumlu bir kayma açıkça dikkati çekmektedir.

Ancak, yapısal bir değişimin habercisi sayılabilecek bu gelişimlere rağmen, Türk ekonomisi ilginç ve fakat yorumlanmaya muhtaç bir görünüm sunmaktadır. Şöyle ki:

Tarım kesimiyle sanayi kesiminin gayri safi milli hasıladan aldıkları paylar eşit (% 25) duruma gelmiştir. Tarım-

da yuvarlak olarak % 71, sanayi'de % 12 dir. Daha önce bu aşamayı gerçekleştirmiş ülkelere baktığımızda, tarım ve sanayi kesimlerinin paylarının eşitlendiği dönem de, aktif nüfusun dağılımı yönünden de benzer bir eşitliğin varlığı görulmektedir. Bizdeki % 71 ve % 12 oranları ise derhal göze çarpmaktadır.

Acaba, bu aykırı durumu nasıl değerlendirmek gerekir? Gerçekten çok yönlü bir yorumlamaya açık bir durum karşısındayız. Aktif nüfusun % 12 siyle gayri safi milli hasıladan %71 aktif nüfus barındıran tarım kesimi kadar alan sanayi kesimindeki verimliliğin çok yüksek olması mı bu sonucu yaratmaktadır? Tarım kesiminin çok ilkel şartlarla çalıştığının da ayrı bir kanıtı mıdır? Birinci durum, sanayileşmeye ağırlık vermenin ve hedef olarak seçme tercihinin isabetini gösterir. İkinci durum için ise, her halde tarım kesiminde reform yapmanın zorunluğunu ve tarım kesinini bu derece ihmal etmenin tüm kalkınma sanayileşme çabalarını büyük ölçüde köstekleme etkisine sahip olduğunu ileri sürmek mümkündür. Konu, gerçekten çok önemli ve ilginçtir ve gereken ağırlıkla ele alınması özellikle iktisat politikası açısından kesin bir zorunluluk olarak kabul edilmelidir, sanıyor.

1970 ler Türkiyesi ve dünyası gerçekten ilginç görünümler gösteriyor. Türkiye'yi incelerken, dünyanın içinde bulunduğu koşullardan soyutlamayla ele almamız imkânsız... Rahatlıkla söylenebilir ki, bütün dünyada bir «iktisadi fırtına» esmektedir, bugün. İktisadi fırtına, günümüzün çok güçlü ekonomileri dahil, bütün dünya ekonomisini derinden etkiliyor. Bunu kendine özgü yeni bir durum olarak belirlemek mümkün, çünkü benzerine rastlamak pek kabil değildir.

Bir yandan fiyat artışları kendini gösterirken, öte yandan iktisadi faaliyetlerde durgunluk ve işsizlik de onunla birlikte gidiyor. «Enflasyon içinde durgunluk» günümüzün bu dönemini anlatan tipik bir deyimdir.

1974 te dünya iktisadi gelişmesinde gerileme görülüyor. B. Amerika'nın gayri safi milli hasılasının yüzde yarım gerilemesi söz konusu. İkinci Dünya Savaşından sonra gözleri kamaştıran bir ekonomik kalkınma gösteren Japonya'nın bu

yıl gayri safi milli hasılasında eksi 1,5 düzeyinde gerileme bekleniyor. Bundan daha kötü durumda olan İngiliz ekonomisinin gerilemesi ise eksi 2 yi buluyor. Görüldüğü gibi aşağı yukarı bütün ülkeler iktisadi fırtınanın etkisi altındadır.

Oysa, varolan dünya koşulları içinde 1974 yılı Türkiye için «olumlu» düşünülebilir. Türkiye 1973 ekiminde bir seçim geçirmiş ve bunu izleyen üç buçuk ay süresince hükümet kurulamamıştı. Arkadan, iki bütçe yapma durumuna girilmiş, siyasal hayatın belki bir bedeli olarak yeni hükümet zamanında yapılmayan zamları getirmek zorunda kalmıştır. Yeni hükümet zor koşullar altında işe başladığı halde fiyatlar genel düzeyi 1974 yazında hemen hemen istikrara kavuşmuş gibidir. İşçi dövizlerinin artış temposu yavaşlamamış tır, döviz rezerveleri alındığı noktadan daha ilerideder. Para ve kredi alanındaki yeni düzenlemeleri olumsuz kabul etmek imkânı yoktur. Ücret gelirlerindeki artışlar, oldukça dikkati çekmektedir: İşçilerin asgari ücreti kırk liraya çıkmış ve bunun memur kitlesine de uygulanmasıyla 850 bin kadar düşük gelirli memurun maaşında yüzde 25 artış sağlanmıştır. Tarım dışı kesimlerde 350 bin kadar kişinin ücretinde yüzde 60-65 dolaylarında bir artış olmuştur. Tarım kesiminde ise asgari ücretin yükseltilmesi, ücret gelirlerinin artışını olumlu yönde etkilemiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün ilk çıkardığı tahminlere göre, Türkiye'nin 1974 ta gayri safi milli hasılasında tarımın da olumlu etkisiyle yüzde 8,8 lik bir artış gerçekleştireceğini söyleyebiliriz. Bu 8,8 artış, bütün plânlı dönemlerde gerçekleştirilen en yüksek gelişme hızlarından biri kabul edilebilir. Sanayi kesiminin, özellikle kamu harcamalarının yılın ikinci yarısında artarak daha olumlu düzeylere erişmesi de ihtimal dahilindedir.

1974 yılında bu gelişmelere karşı yapısal diyebileceğimiz sorunların dışında, özellikle kimya ve sentetik iplik dallarında bazı olumsuz sonuçlar da görülüyor.

Ancak, tüm olarak ve mukayeseli biçimde düşündüğümüzde, 1974 yılında, Türk ekonomisinin olumlu nitelik taşıdığını ve karamsar kılmaktan uzak olduğunu söylemek mümkündür.

TOPLU SORUŞTURMAMIZ

F. 15

SORULARIMIZ

Soru: 1

Son zamanlarda edebiyatımızda şimdiye kadar görülmemiş ölçüde bir bölünme ve anlaşmazlık havasının estiği göze çarpmakta. Üstelik bu bölünüşe her zamanki gibi estetik görüşlerden çok politik ve ideolojik inanışların başlıca rolü oynadığına tanık oluyoruz. Bu olguyu siz nasıl karşılıyorsunuz? Edebiyatımız için yarattığı sorunlar ve bunların sonuçları hakkında ne düşünüyorsunuz?

Soru: 2

Bugün hemen bütün uygar dünyaya paralel olarak, Türk toplumu da hızlı bir temelden değişim süreci içine girmiş görünüyor. Yanımız yöremiz sorun dolu. Bu değişimin, politik, ekonomik ve toplumsal açılardan bize getireceği olumlu yada olumsuz koşullar hakkında ne düşünürsünüz?

Soru: 3

Atatürk'ün ölümünden ta günümüze kadar süregelen büyük sermayeye ve dışa dönük bir kararsız çabalama döneminden sonra bugün halka dönük planlı ve düzenli bir yola girmekte olduğumuzu müjdeleyen aydınlık bir çalışma dönemi başlamış görünüyor. Bu yolda eğitim sorunumuz bakımından yapılmasını gerekli gördüğünüz ilerici hamleler hakkındaki görüşünüzü kısaca anlatır mısınız?

1. SORU CEVAPLARI

AKSAL, Sabahattin Kudret

Edebiyatımızın bir karmaşa görünümünde olduğu doğrudur. Ama ben bunun başlıca etkenlinin siyasal öğretiler olduğunu sanmıyorum. Öyle olsaydı, siyasal öğretilerin sayısı sınırlı olduğuna göre, birkaç görüş açısının ürünleri çatışırdı. O görüş açılarının da isterleri bilindiğine göre, gene de tartışmalar bir açıklık, bir açıklanabilirlik içinde sürerdi. Bundan başka, bir siyasal öğretiye bağlı olmanın sanatçının anlatımını sonsuza dek etkilemeyeceği de düşünülmelidir. Oysa bugün görünen şaşırtıcı bir anlatım karmaşasıdır. Öyle ki örneğimizi şiirden alacak olursak, ortada o denli değişik anlatımlar vardır ki, bunların birine şiir dersek öbürüne gene şiir demek kolay değildir. Ben, değişik açılardan, değişik biçimlerden çok, bir dağılma, bir tek eksene demiyeceğim, hiçbir eksene, daha doğrusu eksen kavramına tutunamama belirtisini görüyorum. Nerdeyse denilebilir ki, ne kadar ozan varsa o denli de anlatım var.

Neden böyle? Bir çok şey söylenebilir. Toplumumuzun bugün artık durak bir toplum olmadığından, bir oluşumu yaşadığından da söz edilebilir, batı öykünmeciliğimizi daha tamamlamadığımızdan, o öykünmecilikte bocaladığımızdan da. Ama bir başka etken daha var ki onu da gözden uzak tutamayız. O da, bizim edebiyatımızda, düşünün henüz egemenliğini kuramadığı, duygusal bir ortamdan çıkamadığımızdır. Düşünü sonsuza dek bölünmez, birkaç yöntemi, temel çizgisi vardır. Karşıt ta olsalar, ayrıcalıkları açıklanabilir, her biri kendine özgü bir yere oturtulabilir. Ama duygu kişiye göre değişir, sanatçının yapıtını hiçbir düşünmeye oturmayarak salt duyguya dayanmasıdır ki bugün tanığı olduğumuz karmaşayı yaratır. Karmaşa, söz deyimi, bin öğenin bir araya gelmesi, bir arada at oynatmasıdır. Ama dü-

günmeli ki, bin estetik görüş yoktur, sayısı çok bellidir, üstelik belli bir ortamda egemenliğini kuran estetiklerin sayısıysa çokluk birdir, bilemediniz iki.

ALPTEKİN, Mahmut

«Son zamanlarda edebiyatımızda görülmemiş ölçüde bir bölünme ve anlaşmazlık havasının estiği» görüşü doğrudur. Ne ki, yalnızca son yılların yarattığı bir durum değildir bu. Bizce, İkinci Dünya Savaşı öncesinden başlıyarak edebiyatımızda birbirine zıt görüş ve tutumlar yaygınlaşmaya başlamıştı. «Garip» akımı buna bir örnektir. Buna koşut olarak Nâzım Hikmet şiiri... Ve bu şiir akımlarının tepkileri... Öyküde Memduh Şevket'in yanı sıra Sabahattin Ali ve Sait Faik birbirleriyle kimi zaman zıtlaşan bir görünümde ve içeriktedirler. Romanda; köy-kent ikilemi... Bu konudaki tartışmalar giderek artmıştır. Son yıllarda anlaşmazlık havasının çoğalması gerçekten de estetik açıdan çok politika ve ideolojik nedenlere dayanmaktadır. Bunun da türlü nedenleri vardır. En başta, edebiyata politikanın girmiş olmasıdır. Bu da iki yönlüdür. Gerek edebiyatta politika yapmak ve gerekse politikanın edebiyatta konu olarak işlenmesi...

Şu gerçeği öncelikle kabul etmek gereü: Günümüzde edebiyatı toplumdan soyutlayamayız artık. Sanatçının fildişi kulesinden çıkmış olmasını unutmayalım. Yazar, politikayla; ülke ve dünya sorunlarıyla ilgilenmek zorundadır. Politikalar geçicidir. Geçicidir ama insanları, toplumları ezen ya da mutlu kılan tutumları sürüp gitmektedir. Kalıcı olan edebiyattır, sanattır. Bu nedenle politikayı her zaman etkiliyecektir edebiyat. Etkilemelidir de... Bu her zaman böyle olmuştur, böyle de olacaktır.

Edebiyatımızda son yıllarda göze çarpan bu anlaşmazlık havası ülkemiz ve dünya ortamı; konuların, sorunların çok çeşitlenmesi, yeni boyutlar kazanması nedeniyle bir bakıma olağandır. Ancak bir kargaşa, uzlaşmaz bir kavga niteliğinde olmamalıdır. Bu yöndeki tavırlar edebiyattan ödün vermek oluyor ve böyle olacaktır. Politik ve ideolojik inanışlar edebiyatımızı daha fazla kavga, bölünme ve anlaşmazlık arenası yapmamalıdır. Sanat, edebiyat; politikayla

karşılıklı etkilenme durumundadırlar zaten. Bir kere politikacılar edebiyatçının alanından çekilmelidirler. İşin öteki yanını gerçekleştirecek olan sanatçılardır.

APAYDIN, Talip

Edebiyatımızda, sanat ve fikir hayatımızda ayrı fikirlerin, değişik anlayışların varolması olağan, hatta gerekli. Asıl tehlike tekdüzeliğe düşmek.

Politik ve ideolojik tartışmaların sanat alanına kaymasını da ben fazla yadırgamıyorum. Bütün dünyada olduğu gibi, bizde de bu tartışmalar yapılmalıdır. Karşılıklı anlayış ve saygı sınırları içinde kaldıkça bu tartışmalardan yararlı sonuçlar alınabilir, pek çok doğrular bulunabilir. Doğal olmayan şudur; kendi anlayışının dışında her şeyi suçlamak, kötülemek. İşi kavgaya dönüştürmek, karşı anlayışı kökten silip kendine alan hazırlamaya kalkışmak. Sanat da fikir de zaman sığlaşır, cılızlaşır. Bunun acı örneklerini görüyoruz. Hele sanat hayatında bu tutum yanlıştır. Her anlayışın değerli yapıtları vardır, değersizleri de vardır. Sanat bir özveriye dayanır, inanış içtenliğiyle yaratılır. Bunu göremiyen bir tutumla tartışmaya girmişseniz olumlu sonuç alamazsınız.

1960 sonrasında fikir hayatımız dünyaya açıldı, daha bir genişlik kazandı. Topluma kapalı nice doğrular özellikle genç kuşaklarca öğrenilip benimsendi. Her alanda bunun çeşitli yararları oldu. Sanat ve edebiyat hayatımızı da doğal olarak etkiledi. Çeşitli kümeleşmeler, kümeler arasında tartışmalar yoğunlaştı. Elbet bunlar sürüp gidecekti. Fakat edebiyat alanında ne kalacak? Yapıtlar kalacak. Şiirler, hikâyeler, romanlar... Tartışmak kolay da bunları vermek zor. Gücümüzü buraya yöneltelim derim.

DAĞLARCA, Fazıl Hüsnü

Yalnız yazınımızda değil bütün düşünce yapımızda gittikçe artan bir bölünme yıllardan beri görünmektedir. 12 Marttan önce de vardı dediğiniz bu ayrışım. 12 Martta su-

suldu birdenbire. Şimdilerde daha belirgin olarak başladı. Yazın alanına yansıyan, düşünce alanındaki bölünmelerdir. Bunun yararlı olacağını, değişik düşünce yansımalarının, değişik duyarlıklar imgelenmeler getireceğini sanıyorum. Çok yerden bakmak, çok yere bakmak, olumlu sonuçlar getirebilir. Gördüğümüzü, ilgisizliğin tam tersi bir ilgi yoğunluğu diye de niteleyebiliriz. Sevinebiliriz.

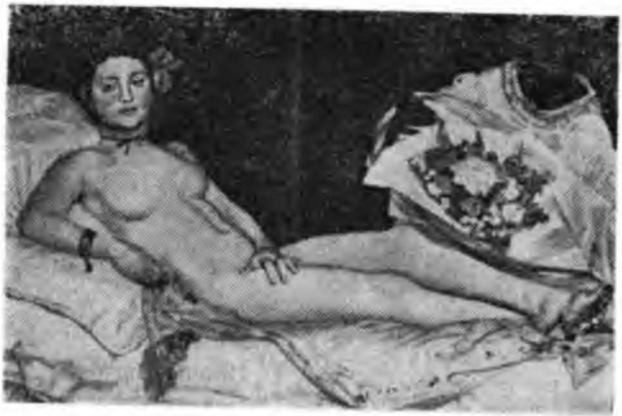
DEMİRASLAN, İlhan

«— Edebiyatımızda görülen anlaşmazlık ve bölünme ideolojik kökenlidir ve küçük burjuva ideolojisinin kendinde var olan çelişki ve sapmalara bağlıdır. Günümüzde küçük burjuva aydını, işçi sınıfı dışında ve bir yerde ona karşı sözümona işçi sınıfı devrimi adını verdiği bir eylemi yürütmeye çalışmaktadır. İşçiden ve işçi sınıfı ideolojisinden bu derece uzak ve kopuk ayrıca öz eleştiriden yoksun olan küçük burjuva ideolojisi sağlı sollu değişik sapmalarla giderek ve zorunlu olarak bölünmektę ve kendi kendini yok etmeye doğru gitmektedir. Bu ise küçük burjuva ideolojisinin doğal sonucudur. Bu sonuç günümüz edebiyatına da doğal olarak yansımıştır ve küçük burjuva ideolojisi bütünü ile silininceye kadar bölünme ve anlaşmazlık sürüp gidecektir.»

ŞİMŞEK, Hasan

Tarih boyunca görülmüştür ki kalıcı sanatçılar, sanatlarından ödün vermeden yaşadıkları çağların tanıkları olmuşlardır. Bizim son zamanlarda edebiyatımızda görülen bölünme ve anlaşmazlık havası sanırım yaşadığımız günlerin gereğidir; yalnız edebiyatımızda değil aynı zamanda toplum yaşantımızda, siyasal görüşlerimizde de bir tür bölünme ve anlaşmazlık durumu saptanabilir. Bunun da demokrasi ile ilgisi olsa gerek. Bugün her sanatçı kendi estetiğini kurduktan sonra belirli, açık seçik yada belirsiz politik ve ideolojik inanışlarını sanatına yansıtmaktadır. Tanık olduğumuz bu durumda örneğin politik ve ideolojik görüşlerini sanatının amacı sayanlarla aracı sayanlar birbirinden ayrılmakta ise-

ler de yaratıcılıklarıyla ortaya koydukları yapıtlar yarına kalma niteliğini taşıyorsa, sanatlarının seçkinliği varsa, politik ve ideolojik görüşleri aklı başında kişileri ilgilendirmez sanırım. Bu olguyu bugün doğal karşılıyoruz çünkü toplumsal olaylar, siyasal çekişmeler, ideolojik kavgalar çağın gereği olarak önde gittiğinden edebiyatımız için yeni yeni sorunlar doğmaktadır. Buna paralel her sanat çabası kendi estetik görüşünü de beraberinde getirmektedir. Bu estetik görüşler çok değişik te olsa sanat yapıtım biçimlendirir çünkü sanatçı kendisiyle aynı yaşam düzeyinde olanların bir temsilcisidir ve belirli bir yaşamın adamı olan bir sanatçı ne kadar çaba gösterse de başka bir yaşamın yapıtını veremez. Tanımadığı, duymadığı, yaşamadığı sorunları sanat yapıtı haline dönüştüremez; ancak üzerinde günlük olayların etkileri birike birike onu doygun duruma getirincedir sanatçı bu içeriğe bir düzen bir biçim vererek yapıtını ortaya çıkaracaktır. Bu ise ister şimdiyedek en kusursuz örnekleri ortaya konmuş bir sanatın yapıtı olsun, ister bâkir görünüşü olan politik ve ideolojik yolda yürümenin yapıtı. Şunu demek istiyorum kısaca: (sanat sanat için) se biçime, (sanat toplum için)se öze yöneliktir. Her iki ögeyi —öz ve biçim'i— bir bileşime vardırmak başarılı kılar sanatçıyı.

Manet: Olympia

Renoir: Bronze

2. SORU CEVAPLARI

BİNYAZAR, Adnan

Sorudan da anlaşıldığı gibi, Türkiye'yi insanlığın genel sorunları dışında düşünmek olanaksızdır. Çünkü gittikçe ülkelerin sınırları birbirlerine yaklaşıyor. Bu sınırsal yaklaşım, kuşkusuz sorunsal ortaklığın bir sonucudur. Örneğin, açın günlük gazeteleri, kulağınızı verin ajanslara, hemen her gün, sorunlara yakın kişilerin korkutucu açıklamalarıyle karşılaşacaksınız. ABD Başkanı, dünyadaki açlık sorununun korkunçluğuna ilgiyi çekerken, Alman Başbakanı bir ekonomik çöküntünün baş göstermeye başladığına değinmektedir. Bu yetkilerin ezbere konuşmadıkları da bir gerçektir. Ellerindeki elektronik beyinler, istatistik sonuçlar yaratıyor bu korkuyu. Hemen her ülkenin ekonomik, siyasal ya da toplumsal bir sorunla yüz yüze olduğu da ilgiyi çeken başka bir yöndür. En az gelişmişinden en yıldız gelişmişine değin her ülkeyi sarsan bir sorun var. Aslında bu, sorunların ortaklığından geliyor. Bir para dalgalanması, anında tüm ülkeleri ilgilendiriyor. Ülkeler bir karar alırken öbür ülkelerde ne gibi yankılanmalar yaratacağını da göz önüne alıyorlar.

Bu sorunsal ortaklığın ışığında Türkiye'deki durumun bugün değil, çoktan beri pek iç açıcı olmadığı görülür. Öylesine iç açıcı değildir ki durum, kimi yöneticiler, sorunu toplumsal açıdan görecek sağduyu bile kullanmamaktadırlar. Herkes kendi dar çemberinin gerektirdiği sorunları çözümleyince Türkiye'nin tüm sorunlarının üstesinden gelmiş sanıyor. Yanılgı da buradan doğuyor. Hatta, bir parti, kendini tutanlara göre düzenliyor politikasını. Böylece partiler arasında kalın çizgiler beliriyor. Kimi iş çevrelerinin, kimi bürokratların, kimi çıkarcıların partisi oluyor. Böyle olunca sorunlar toplumsal açıdan ele alınamıyor. Bu da ülke sorunlarının daha da büyümesini, daha da korkunçlaşmasını sağlıyor. İster istemez gelecek için de kişi umutlu olamıyor.

Gene de insanoğlu hiç bir zaman gelecekten umut kesmemiştir. Sanırım yaşam sürecinin doğal bir yasasıdır bu. Ne ki bu doğallığa bel bağlamak da kişioğlunu ve tüm insanlığı yanıltmıştır zaman zaman. Yaşamsız edemeyeceğimize göre, bu umuda önem vereceğiz gene de.

Türkiye, sorunun getirdiği değişim süreci içinde gerçekten sallantılı bir durumdadır. Ekonomisi dengeli değildir. Ulusal gelir dağılımındaki eşitsizlik gittikçe halkın sırtına yüklenmektedir. Çok kazananın sevinci, yoksul ve dar gelirlilerin sırtında acı'ya dönüşmektedir. Toplum sürekli olarak olanaksızlıklar içinde kıvranıyor. Belki bu olanaksızlıklara alışıyor da. Ama gerçeğin ayrımında olduğu gün —ki bu yavaş yavaş etkisini duyurmaya başlamıştır— sorunlar, önüne geçilmez bir nitelik kazanacaktır. CHP.'nin giriştiği çoğulcu anlayış, bu tehlikeyi sezmiş görünüyor. Geniş halk yığınlarını gözeten bu anlayışın bir mutluluk sağlayacağı da düşünülebilir. Tek umut bu.

Siyasal yönden bir keşmekeşin içinde olduğumuz ortadadır. Örneğin Kıbrıs sorununda bile ortak iki partı çeşitli sloganlarla ayrı ayrı şeyler söylemişlerdir. Bırakın genel siyasayı, hükümet siyasasında bile anlaşmadan kaçınmış partiler türemiştir. Uluslararası ilişkilerin yoğunluğundan habersiz, çağdaş ilişkileri hiçe sayan MSP, hükümetin anlayışına ters düşen bir politika izlemiştir. İster istemez bu partisel çatlama, toplumu da etkilemekte, toplumda inançsızlık yaratmaktadır.Kurdun dumanlı günü sevmesi gibi, egemen çevreleri de bu fırsatlardan yararlanıyorlar. Halkın geçim sıkıntısı birkaç kez artıyor. Görülüyor ki, kim ne yaparsa yapsın, kan halktan akıyor. İşte ileride daha da büyüyeceğini sandığım toplumsal çatışmalar bu dengesizlikten doğacaktır.

Bugünkü koşullarda Türkiye, zengin yeraltı kaynaklarını da değerlendirse, üretimini artırsa da, sanayileşmeyi gerçekleştirip modern tarımı yaratsa da gene de halkın bunalımını gideremiyecektir. Çünkü etkili araçlar, dolayısıyle üretim araçları halkın elinde değil, belirli kesimlerin elindedir. İşyerlerine ortak değildir işçiler. Köylü toprağını yeterince değerlendirememekte olup kiminin toprağı da yoktur. Söz gelimi, çok umut bağladığımız taban fiyatları toprak sahibini

ilgilendiriyor. İşçi-köylünün yaşamında uzayıp kısalan bir yön yok. O gene el'e bakıyor. Kendi emeğini kendi kazanınca dönüştürmedikçe gittikçe çoğalan bu kesimlerin büyük sorunlar yaratacağı bir gerçektir, dünyada da ülkemizde de.

Başta da belirttiğim gibi, sorunlar ortaklaşmıştır. Ülkelere özgü sorunlar gittikçe azalmaktadır. CHP'nin bu bağlamda ele aldığı kooperatifleşme, halk sektörü, köykent programları bu gerçeğin yansımasıdır. Buna karşılık, İslâm kardeşliği gibi çağdışı birtakım görüşlerle halkı aldatmaya çalışanlar da var. Bunlar, kafası kuma gömülü devekuşu gibi, tarihi tersine işletmeye de çalışıyorlar. Kuşkusuz bilgisizlikten ve çağdışı bir anlayış gütmelerinden ileri geliyor bu tutarsızlık.

Ülkemizin, söz konusu ettiğim açılardan ötürü içine düştüğü sallantılı durumdan kurtulması, çağdaş dünyada kendine bir yer kazanmasına bağlıdır. Bu da ileriye dönük, yatırımcı bir ekonomi düzeni, kişilikli bir dış politika ve güvenilir bir iç politikayla gerçekleştirilir. Sorunları toplumsal açıdan değerlendirme, belirli kesimlerin yerine toplumun gereksinimlerini göz önünde bulundurma ise, sanırım insanımızı mutlu kılacaktır. Bunun dışındaki görüşler ve uygulamalar, toplumumuzu çamura batmaktan kurtaramayacaktır.

HACIHASANOĞLU, Muzaffer

Toplumumuzun somut ve soyut değerler yönünden tam bir kargaşa içinde bulunduğu yadsınamaz. Yalnız bizim ülkemizde mi bu durum? Kendilerini örnek aldığımız batı ülkelerinde halk-yönetimi düzeleceğine yozlaşıyor günden güne. Özgürlüklerin doğum yeri bilinen Fransa'yı diktatörlük yetkileriyle donatılmış sayılacak bir aristokrat Cumhurbaşkanı yönetmiyor mu? İlkin o ulusun yönetimine imrenmiştik. 1950 sonrasındakiler ülkemizi ikinci Amerika yapacaklardı. Gördük Amerika'yı kimlerin nasıl yönettiğini. Hani bizimkiler de benzetmeye başlamışlardı: Muhbirler, hırsızlar, çıkarcılar, haydutlar

Batı böyle de doğu bulmuş mu yolunu? Onlar da bürokrasiye, teknokrasiye yedirdiler sosyalizmi. Devlet, polis kalkacaktı ortadan; aksine güçlendi. Çeşitli sosyalizm türleri

çıktı ortaya; emperyalistler, kapitalistlerle uğraşacak yerde kendi aralarında bozuştular. Bir vakit tapılanların heykelleri ayaklar altına alındı. Ya emekçi? Emekçi bulabildi mi aradığı rahatı? Belki zamanla sosyalist düzen bürokratların, çirkin teknoknatların, partizanların, katı ellerinden kurtulur, emek gerçek değerini bulabilir.

Türkiye'ye gelince, kıvanmıştık 14 Ekim seçimleriyle Halk yönetimi rayına oturacak diye. Bir uyanmanın kanıtı saymıştık seçim sonuçlarını. Halk kendisinden yana olana sahip çıkıyor dedik. Neye yarar; halkın eğilimini belirttiği parti tek başına güçlü bir hükümet kuramadı. «Ehveni şer» kabilinden şeriatcılıkla oy toplamış Atatürk düşmanlarıyla ortaklığa girmek zorunda kaldı, memleketi hükümetsiz bırakmamak için. Bir yanda emekten, halktan, Atatürk Devrimlerinden yana bir parti, öte yanda şeriatçı, Atatürk düşmanı, şakacı, Hicaz dilencisi bir parti... Nereye kadar sürebilirdi bu ortaklık? Kopuverdi dış politikamızın en zor günlerinde. Zoraki nikâh sürüp gidemezdi. Gülünecek o kadar çok olay vardı ülkemizde. Seçim söylevlerinde stadyomları kapatacağından söz eden parti lideri spor sayfalarında yer aldı büyük gazetelerin. En büyük Avrupa dergilerinin kapaklarındaki kadınların değişik yerlerini kara noktalarla süsledik «Müstehcen» diye; kitaplar topladık.

Ne kadar kötü politikacılar eline düşse de ulusun en özgür koşullarda halk-yönetimiyle yönetilmesinde büyük yarar vardır. Halkın her katı kendinin sesini duyuracak partiyi bulabilmeli: Emekçi, kentsoylu, kapitalist... Herkes özgür bir ortamda vermeli savaşını.

KAFTANCIOĞLU, Ümit

İlkokul sıralarında, sanıyorum Alfabe kitabında bir küçük yazı vardı; elele... Finolar ,kediler, değişik türde, ayrı gayrı hayvanlar birleşir, elele tutar, ortaklaşa şarkılar söylerdi. Gelecekte, bütün toplumların, ulusların, bu arada bizim de durumumuz sevindirici, mutluluk verici olacaktır. Dar milliyetçilik, ırkçılık gibi düşünceler, saplantılar ortadan kalkacaktır. Yurt sınırları eski kutsallığını yitirecektir.

Dünya bir bütün olarak değer kazanacak, kutsallık kazanacak.

Geniş bir ortaklık doğacak. Toprak, gelir, kazanç, tüketim, alım satım konusu artık kişilerin değil, kuruluşların, dünya çapındaki kuruluşların yaratısı, emeği olacaktır.

Alt kesimdeki dar gelirliler, insana yakışır ölçüde yaşam koşullarına yaklaşırken, çok üst kesimdeki para çobanları, bir ayağı gökte, bir ayağı denizdeki varsıllar; paranın, işin kölesi olmaktan kurtulacaklar.

Toplumların kazancı ortaklık biçimine girince, gelecek için birikim, yatırım, çalıp çırpmalar ortadan kalkacak, birbirini kemiren toplumlar, kişiler daha geçimli, daha uyumlu daha bir insana yakışır davranışın içine girecekler. Köklü bir barışın başlayacağı, insanın insana karşı kurtluk döneminin biteceği söylenebilir.

Gelecek bize, yada her hangi bir topluma olumsuz yönde hiçbir şey getirmez. Gelecek hep umut, gelecek hep ışıktır. Gelecekten korkanların savaşıdır şu içinde yaşadığımız çalkantılar. Her insanın, herkesin; kendi düzeylerine ulaşmasına karşı çıkanların bağırtısı kulaklarımızı delen, yirminci yüzyılda kan döken körlük.

Eskiden beri, ülkemizi, toplumumuzu kemiren ayrılıklar vardı. İnanç, mezhep, tarikat gibi. Bu ayırımlar bitti-bitecek. Böylesi kesin ayrımların, çekişmelerin bitmeye yüz tutması, gelecekte, ulusların ayrımlarını da ortadan kaldıracak. İnsanın insan olduğu bilinecek, insanın, insanca yaşayacağı ortam hazırlanmış olacak. Ulus adları, ulusal sınırlar ya çok soyut kavramlara dönüşüp kalacak, yada kâğıt üstünde görülecek. İnsana, insanlığa sınırsız ufuklar, mutlu gelecekler doğacak. Bizim ülkemizin böylesi bir gelişim, değişim içinde karşılaşacağı güçlükler, diğer uluslarınkinden ayrı olacak değil. Bunlara güçlük bile diyemeyiz, geçiş çabası, uyum çabası, uyum kıpırdaması demek iyi olur.

KOCAGÖZ, Samim

Atatürk'ün ölümünden ta günümüze kadar süregelen büyük sermayeye ve dışa dönük bir kararsız çabalama döneminden sonra bugün, 14 Ekim 1973 seçimlerinden bu ya-

na, halka dönük planlı ve düzenli bir yola girmekte olduğumuz izlenimini veren belirtiler var. Bu yolda eğitim sorunumuz bakımından yapılmasını gerekli gördüğüm ilerici hamlelerin neler olabileceğini düşünürken aklıma gelen ilk sorun; en azından 9. Millî Eğitim Şurasının önümüzdeki yıllar için plânladığı, aldığı kararları bozmayacak dengeli yönetimlerin —hükümetlerin— sürekli olmasıdır.

Atatürk'ün ölümünden bugüne dek gelmiş geçmiş yönetimlerin eğitim konusunda —her işlerinde olduğu gibi— dışa dönük tutumları, eğitimimizde de dış sömürüye açık olmuştur; Üniversitelerimizden yetişen, yabancı üniversitelerde eğitim gören, ya da yabancı üniversitelerde uzman olan gençlerimizin yüzde 75'i, ne yazık ki kendi ülkelerinde yabancılaşmışlardır. Bunun nedenleri arasında dış sömürücülerin yetişkin kişileri kendi çıkarlarına, hesaplarına çalıştırma —yabancı ülkelerde— çabaları olduğu gibi, yine kendi çıkarlarına beyin yıkama hesaplarında aramak gerekir. Bir de ülkemizin sosyo-ekonomik açmazları içinde bunalan, en azından Atatürk'ün yurt için, ulus için ülkücülüğünden —ister istemez— kopan uzman aydınları yabancıların hesabına —yabancı ülkelerde— çalışır görüyoruz. Örneğin doktorlarımızın üçte birine yakın bir çoğunluğu yabancı ülkelerde çalışmaktadır. «Bu memleketi bana teslim etmediler ya!» diyen bir uzman aydını, ne denli suçlayabilirsek, o denli de haklı bulacaklar vardır. Bu bir ekonomik plan sorunudur. Bana kalırsa, sadece ilerici eğitimi plânlamak yeterli olamayacaktır. Tüm memleketin kalkınmasında geniş ölçüde bir ekonomik, sosyal planlamaya gitme zorundayız. Örneğin sanayileşen ülkemizde kentler, gecekondularla, sefertası gibi kat kat binalarla düzensiz, plansız bir halde bir beton, taş yığını haline gelirken, Kent uzmanı bir mimarımız, eli kolu bağlı kalmaktadır. İster istemez iş yapabileceği bir yerleri düşünmek zorunda kalmaktadır. Öteki meslek sahibi aydınları da böylece zorluklar itip kakmaktadır. Ekonomik alanda, sosyal alanda ne denli başarılı olabilirsek, eğitim alanında da o denli başarılı olabileceğimiz kanısındayım. Halka dönük, halktan yana genel bir plana dayandırmamız gerek kalkınmamızı; başka bir deyişle belli bir rejim-

de kararlı olmalıyız. O zaman eğitimde de kendiliğinden ileri, halka dönük bir tutuma kavuşacağız...

ÖZDEMİR, Emin

Toplumsal yapımızın hızlı bir değişim süreci içinde bulunduğu söz götürmez bir gerçektir. Durağan,kıpırtısız, tek sesli bir yaşama biçiminden devingen, çok sesli bir yaşama düzenine geçişin siyasal, toplumsal ve ekonomik açılardan bizi birtakım temel sorunlarla karşı karşıya getirmesi doğaldır. Ayrıntılara yönelmeden bu sorunları ve sorunları yönlendiren koşulları şöylece derleyip toparlayabiliriz.

Ülkemiz bugün feodal üretim ilişkilerinden sanayi toplumunun üretim ilişkilerine geçiş evresinin eşiğindedir. Bu olgu, nüfus dengesin iderinden etkilemiş, kırsal alanlardan kentsel kesimlere hızlı bir göç başlamıştır. Terimsel söyleyişle «köy boşalımı» diye adlandırılan bu göç olayı olumsuz bir görünüm taşıyor ilk bakışta: Büyük kentlerimizin yöresinde her türlü sağlık koşullarından yoksun gecekondu alanları alınış yürümüştür. Daha doğrusu köyleşmeye başlamıştır kentler. İşsizlik artmış, tarım kesiminde üretim gücü düşmüştür. Köylüyü köyünde tutmak olanağı kalmamıştır. Adıyaman'ın, Bingöl'ün, Urfa'nın köylüklerinden kopanlar, büyük kentlere de sığmazlarmış; ulusal sınırların dışına taşarak tüm Avustralyalara Norveçlere değin gitmişlerdir ya da gitme özlemiyle doludurlar. Bir büyük tedirginliğin ve mutsuzluğun belirtisinden başka bir şey değildir.

Bu görünüm, yüzeyden değil de derinlemesine ele alınırsa hiç de olumsuz bir nitelik taşımadığı görülür. Şöyle ki köylerden kentlere akış, daha iyi yaşama özleminin, tutkusunun ürünüdür. Şu demektir bir bakıma: artık insanımız azla, bulduğu ile yetinmemektedir. Yazgısını da, yaşama koşullarını da değiştirmeyi istemektedir. Bu istekle köyden kopmakta, büyük kentlere, yabancı ülkelere gitmektedir. Öte yandan köyle kent nüfusu arasındaki dengenin bozulması da sağlıklı bir gelişimin belirtisidir. Çünkü sanayi toplumunu belleyici yanlarından biri, köyle kent arasıdaki büyük ayırımı kapatmış olmasıdır.

Daha iyi yaşama, yazgısını değiştirme özlemine ulaşan

kişi, ister istemez siyasal açıdan da bilinçlenecektir. Politik seçmesini yaparken daha özgürce davranacaktır. Bu davranış ülkemizin siyasal düzeniyle ekonomik düzeni arasındaki uyumsuzluğu kaldıracaktır. İleride, nitekim 14 Ekim seçimleri, sınırlı da olsa bunun belirtisini göstermiştir.

Kestirmeden söyleyelim kendi yazgısının ve yaşamının demircisi olduğunu, insanımız bir kez anladı mı, toplumsal yapımız değişecektir elbette.

SALİHOĞLU, Mehmet

— Sorunuz oldukça geniş kapsamlı. Bir betik bile yazılabilir üstüne. Benim yanıtım, bir sayfa zorunluğu yüzünden, bilmem doyurucu olacak mı?

Türk toplumundaki temelden değişim süreci, iç dış, çeşitli etkenlerin bir sonucudur.

Dış etkenler, iletişim ,ulaşım araçlarının hızla gelişerek dünyayı küçültmesinden, radyo, televizyon, gezi olanakları ile sinemanın, günden güne geniş halk yığınlarına da yayılmakta olmasından doğuyor. İç etkenler ise, bir yandan nüfus artışı, bir yandan da çok partili döneme girişimizle başlayan mutlu bir olayın, geniş halk topluluklarının siyasal işleyişte ağırlık kazanması olayının bir sonucu olarak beliriyor. Bu etkenler günden güne çoğalan bir uyanışa, bir bilinçlenmeye yol açarak, sorun üstüne sorun yaratıyor. Ortaya çıkan politik sorunlardan başlıcaları, şöyle özetlenebilir: Halk uyandıkça ve ülkenin siyasal yazgısında, değişiminde ağırlığı olduğunun bilincine vardıkça, daha çok şey istiyor hükümetlerden. Dünyanın ileri, gelişmiş ülkelerinin uygar yaşantısından, teknolojisinden ona parçalar sunan iletişim araçları, gereksinimlerini durmadan kamçılayıp çoğaltttığı için de, onu tedirgin ve çok ister bir duruma itiyor.

Oysa olanaklar, diyesim, ekonomik yapının şimdilik ona verebildikleri de kısıtlı, sınırlı. Böylece bir çelişki, bir gerginlik kendiliğinden doğuyor. Bunun sonucu olarak toplumsal yaşantı, zaman zaman çalkalanmalara uğruyor.

Bu, bir bakıma bilimsel ve teknik gelişmelerin insan kafasında meydana getirdiği ilerleme ile gelişmenin, toplumsal yapıda da değişmelere yol açması anlamına gelir. Top-

lum düzenleri, çağımızda geride kalmaktadır. Uyanan halk kitleleri, dolayısıyle türk halkı, türk köylüsü de yeni özleyişlerin, gereksinimlerin rüzgârına tutulmuş, bu yüzden sınır ötesi serüvenlere bile atılır olmuştur. Bence olumlu olumsuz koşullar, bu noktada aynı zamanda söz konusu olsa gerek.

Yurt dışına işçi göndermenin olumlu olumsuz iki yüzü de birer gerçektir. Onlara, dönmeleri durumunda hangi fabrikayı ve iş yerlerini yapmak şöyle dursun, hazırlamaya başladı ki? Dönünce, eski yaşantılarını ve bizi beğenecekler mi dersiniz?

Bir de şu var bu değişim süreciyle ilgili olarak: Hızlı kentleşme, sanayileşme ve çevre kirlenmesi. Madem ki, sanayileşme ulusal ortak bir ülkü, bunun doğurduğu sakıncalara karşı da şimdiden gereken önlemleri düşünmeliyiz derim. Oysa bu yöndeki çalışmalar, yok denecek denli az.

İçerisinde bulunulan değişme sürecinin getireceği sorunlar ne denli çok ve karışık olursa olsun, bunun ulusumuz için iyi, olumlu sonuçlar doğuracağı kanısındayım. Atatürk'ün bize verdiği yeni güç, uygarlık ülküsü, mayamızdaki iyi niteliklerle birleşerek, daha aydınlık günlere götürecektir bizi inancındayım. Yeter ki, ilerici Atatürkçü güçler, temel ilkelerde, örneğin düşünce özgürlüğü, tam bağımsızlık ve toplumsal adalet ilkelerinde güç birliği yapsınlar.

TÖR, Vedat Nedim

Atatürk, bütün bir emperyalist dünyaya karşı «Ulusal Kurtuluş Savaşı»nı kazandıktan ve böylece insanlık tarihinde bütün koloni ve yarı koloni milletlerin egemen millet olma çağını aştıktan sonra, Osmanlı İmparatorluğundan miras aldığı memleket, ilkel bir ekonomi yapısı içinde tam anlamıyla bir «açık pazar»dı.

Pamuk, yün, ipek üreten bir memleket olduğu halde sırtına giydiği pamuklu, yünlü, ipekli kumaşları, hattâ kefen bezini dışardan satın alan, patates, soğan, pirinç, çay, hattâ çiçek ithal eden bir açık pazar..

Bu acı gerçek karşısındadır ki, Atatürk, büyük zaferin ertesi günü «asıl işimiz şimdi başlıyor.» demekle büyük yaraya parmağını basmıştı.

O tek adam, kendi iradesi ve dehasıyla gerçekleştirebileceği bütün devrimleri o kısacık ömrü içinde birbir arkasına yapıverdi. Fakat, «Ekonomik Kalkınma» için gereken sivil Genelkurmay'dan yoksun olduğu için, özlediği tempoyu tutturamadı. Yalnız arada, yani bu elli yıl içinde, yine Atatürk çağında kurulan çeşitli eğitim örgütleri sayesinde bilim ve tekniğin her dalında yetişmiş elemanlarımız olduğu halde, yine de bir «Türk mucizesi» yaratamadık.

Tarih ve tabiat olanakları bakımından İsrail'le kıyaslanamıyacak kadar zengin ve verimli, bu bakımdan da hızlı kalkınmaya çok elverişli bir ülke olan Türkiye'nin hâlâ ve hâlâ az gelişmişlik ayıbından kurtulamamış olmasının nedeni, bence bizdeki politikacı esnafının yetersizliği yüzünden demokratik düzenin demagojik soysuzlaşma batağına saplanmış ve bu yüzden de en kıymetli sermayemiz «zaman» ın bol keseden israf edilmiş olmasıdır.

İsrail mucizesinin sırrı, modern bilim ve teknolojinin hayata uygulanmasını sağlayan «sivil genel kurmayları»nı kurmuş olmaları, politikacıların da bu sivil genel kurmayın plânlarını uygulama yarışı içinde çalışmalarıdır.

Benim Berlin Üniversitesi'ndeki hocam, Prof. Werner Sombart «politika bilimin hayata uygulanması olmalıdır.» derdi. Oysa ki bizde, plân daireleri bile politikacının emrinde bir kapukulu organı halinde işlemektedir.

Yaratıcı gücümüzü kullanarak Kemâlizmi, liberalizm, komünizm ve faşizmden apayrı bir sistem olarak tedvin edebilseydik, şimdi Türkiye, bütün Asya ve Afrika'nın özgürlüklerine kavuşmuş milletleri için bir örnek ideal olacaktı. Bu dünya misyonumuzu yitirdiğimiz için ne kadar dövünsek azdır.

3. SORU CEVAPLARI

ANNA, Alâeddin

Bu soruyu yanıtlarken, korkarım Varlık 1972 yıllığındaki toplu soruşturmaya verdiğim yanıtı yineleyeceğim. Ama 1972'den beri ne benim görüşüm değişti, ne de eğitim sorunlarımız. Aslında ben «bugün halka dönük planlı ve düzenli bir yola girmekte olduğumuzu müjdeleyen» bir belirti de görmüyorum. Her zaman olduğu gibi yine her yıl «Millî Eğitim Şûraları» toplanıyor, büyük kararlar alınıyor, hattâ planlar hazırlanıyor, sonra da bunlar özenle raflara kaldırılıyor. Fareler filan yemesin diye..

1972'deki yanıtımda eğitim sorununun çözümünü üç temele dayamışım:

Öğretmen, okul yapımı, teknik öğretime ağırlık verilmesi.

Okul yapımı önemli bir sorun değildir demişim, bugün de diyorum. Bir ilkokul bilemediniz 50.000 liraya çıkar. Bir Akdeniz Festivaline harcanan para ile kaç ilkokul yapabileceğimizi vuralım mı hesaba örneğin? Demek ki parasızlıktan yakınacak günde değiliz. Gelelim öğretmen sorununa. Ne kadar okul yaparsanız yapınız, öğretmen olmadıkça yararı yok, tamam! Neden yetiştirmiyoruz peki öğretmen? 1972'den bu yana birşey değişmedi demiştim. Galiba yanlış. Öğretmen maaşları arttı. Emekli olunca eline ayda 4.000 lira geçen ilkokul öğretmenleri tanıyorum. Az para mı bu Türkiye'nin koşullarında? Öyleyse «az para verildiği için kimse öğretmen olmak istemiyor» savını geçiniz bir kalem. Açarsanız öğretmen yetiştirecek kurumlar, sevdirirseniz, onurlandırırsanız öğretmenlik mesleğini, binlerce öğretmen adayı bulursunuz her yıl. Hem de ayıklama, iyisini seçme olanağı bularak. Aldatmıyalım kendimizi, Türkiye'de öğretmen sorunu salt ni-

celik değil, nitelik bakımından da büyüktür. Demek ki seçerken de yetiştirilirken de dikkatli değiliz.

Doğru! Öğretmen okulu açmak, buralarda yeni öğretmenler yetiştirmek bugünden yarına yapılacak bir iş değildir. Ne yapalım o zamana kadar? Bizim temel sorunumuz halkımıza en az okuma yazma bilecek kadar ilk eğitim vermek değil mi? Üniversite ve yüksek okullardan diploma alan erkekler yedeksubay oluyor. Ya kızlar? Erkeklerin askerlikte geçirdikleri süre içinde iş yaşamlarında öne geçeceklerine, bu sürede ilkokul öğretmenliği yapamazlar mı? Öğretmenlik mesleğini seçen genç kızlar yurdun uzak-yakın köylerinde-kasabalarında, o yaştaki erkekler silâh altında görev yaparlarken öteki genç kızların ayrıcalıktan yararlanmaları hangi eşitlik kavramına sığar?

Demek ki yurdumuzda öğretmen sorunu da, okul yapımı sorunu gibi, abartıldığı kadar zor çözülecek sorunlar değildir. Yeter ki iş başında tabuları yıkacak sağduyu sahibi, akıllı yöneticiler bulunsun. Eğitimde teknik öğretime ağırlık verilmesi de aynı koşula bağlıdır. Bu yönde gerçekleştirilecek bir reform için ilk koşul, yöneticilerin bu gereği görmeleri ve ona iyi niyetle, içtenlikle inanmalarıdır.

AYDEMİR, Şevket Süreyya

18 Eylül 1974 tarihli yazınızı aldım. Benim takatım dahilinde sayılabilecek konular hakkındaki arzularınız, benim için emirdir. Fakat görüyorum ki, bu defa, sorduğunuz konu üzerinde fikir ve görüş beyanına, kendimi cesaretli görmüyorum. Arzedeyim:

Evvela «Atatürk'ün ölümüden tâ günümüze kadar süregelen, büyük sermayeye ve dışa dönük bir kararsız çabalama döneminden sonra, bugün halka dönük, planlı ve düzenli bir yola girmekte olduğumuzu müjdeleyen aydınlık bir çalışma görünüşünün belirdiği» satırlarından heyecan duydum. Ama, durumun ve gidişatın gerçekten böyle olduğunda, cidden müteredditdim. Evvelâ Millî Eğitim Bakanlığının merkez teşkilâtı bu dinamizme engeldir. Bir süre önce ve iki yıl kadar evvelki Bakanlık kaynaklı bilgilere göre, elliye varan Umum Müdürlük, hesapsız Sekreterlikler, Merkez

teşkilâtında 2.000 memurdan oluşan bir mekanizma, böyle bir, çalışmaya imkân verir mi? Yani böyle bir mekanizmanın, iş yapmasına ve verimli olmasına imkân var mıdır? Kaldı ki, bu 2.000 kadar memura da, hattâ oturtulacak sandalye ve oda bulunamadığı için, bunların bir kısmı başka şehirlerde yerleşerek, maaşlarını mutemetler vasıtasıyle aldırmakta imişler. Bunları nakleden önemli yazılar vardır. Bugün, durum, ne kadar değişmiştir bilmiyorum.

İkinci endişemi de şöyle özetleyeceğim:

Bildiğiniz gibi, ben eski bir Maarifçi (Millî Eğitimci) yim. O zaman üç Umum Müdürlük ve bir Sekreterlikle çalışan Maarifin memleket ölçüsündeki yapısında bugün, sayı bakımından, elbetteki hızlı genişlemeler olmuştur ve memleket nüfusu da artmıştır. Ama izleyebildiğim kadarı ile, bugün Millî Eğitim alanında çarklar, baştan sona birbirleri ile çarpışmaktadır. Mekanizmaya; çağdaş bir kavrayış, özgür bir irade, memleketin beklediklerini köklü, doğru bir kavrayış yerine, her rüzgâra kapılan bir karışıklık hâkimdir. Bu sebeple bana, eğer yanılmıyorsam, Millî Eğitimin gidişat ve problemleri, karanlık ve fırtınalı bir gecedeki herc-ü merc ve belirsizlik halinde görünüyor. Sanıyorum ki, bütün iyi niyetlerine rağmen, Sayın Bakan ve gene iyi niyetli arkadaşları da bu sele kapılmışlar ve teşebbüsü elden kaçırmışlardır. Meselâ, din öğretimi yapan okullar da dahil olduğu halde, bütün meslek mektepleri mezunlarına Üniversite kapılarını açıyoruz. İyi ama, bu elemanlar yıllar yılı, kendilerini bekleyen işler, fabrikalar, üretim alanları için ihtisaslı unsur, işçi veya yüksek teknisyen olacaklardı. Ona göre okutulmuşlar, eğitilmişlerdi. Ülkede teknolojik gelişme hızı da, ona göre ayarlanmıştı. Halbuki şimdi? Ve sonra meselâ, muhakemeye değil, televizyon yarışmalarındaki bulmaca-buldurmaca ruhuna hitap eden o Test sistemi? (1).

---

(1) Benim, şimdi iyi bir hukukçu olan oğlum Ertuğrul Aydemir, Ankara Hukukunun bir sınıfında:

-- Litihştayn neresidir?

sorusuna cevap veremediği için bir kayba uğramıştı. Atatürk zamanında kurduğum ve bizzat Atatürk'ün cihandeğer yazılı-sözlü takdirlerine mazhar olan İktisat-Ticaret okulunda

Hulâsa ve gene eski bir Maarifçi olarak bu konularda her vesile ile birşeyler görmeye, yazmaya, araştırmaya vakit ayıran gayretlerime rağmen, sorunuzu cevaplandıracak cesareti kendimde bulamıyorum.

BAŞARAN,

Atatürk'e göre yeni kuşaklara verilecek eğitim; laik, ulusal ve çağdaş olmalıydı. Bilgi bir süs, bir buyurma aracı olmaktan çıkmalı, insanı ve çevreyi değiştirmeğe, toplumumuzu kalkındırmağa yaramalıydı. 1946'dan bu yana çok ırağına düşüldü bu çizginin. İktidarlar Türk ulusal eğitimini kıymada yarışa girdi. İktidarların maşası haline gelen kadrolar, bozulan eğitim birliği, yabancı uzmanlar güdümünde uygulanan projeler, ulusal varlığımızı tehlikeye düşürücü yozlaşmalara yol açtı. Eğitim ticareti, fırsat eşitsizliği, denemecilik beyin göçü, kanserleşti. Halâ ayakta kalan birşeyler varsa, iktidarların kendilerine kıyasıya savaş açtığı devrimci öğretmenlerin direnişi sayesinededir bu.

Görünüm hiç de iç açıcı değil. Böylesine bir ortamda, ilerici atılım olası görünmüyor pek. Yen iseçimlerden sonra Anayasayı, ama lüks olmayan Anayasayı tam olarak uygulayabilecek bir güç ortaya çıkarsa belki...

Eğitim alanında öncelikle yukarda vurguladığımız kanserleşmeye neşteri vurmak gerek. Ulusal eğitimimize kıyanların çoğu su başlarında halâ. En küçük bir girişimde Bakanın «kellesi» istenebiliyor.

Ama bugün, ama yarın yapılması gerekenler şunlar:

Önce egemen güçlerin ekmeğine yağ süren, halkın sırtından bir ur gibi büyüyen tutucu, tüketici çağdışı eğitim anlayışına kesinlikle son vermek; laik, çağdaş, ulusal yolu tutmak Yönetici kadroları bu anlayışla yenilemek. Eğitimimizi; sosyal gelişmeyi, yapı değişikliğini hızlandırıcı öze ve güce kavuşturmak. Geniş halk yığınlarını en kısa sürede uyandırıcı, bilinçlendirici, Tonguçça bir atılım yani...

Bunun için de eğitim birliğinin sağlanması, akılcı yola

ise son sınıf çocukları, imtihanlara, kitapları ile beraber giriyorlardı. Çünkü biz onlarlan ezber değil, muhakeme ve terkip bekliyorduk.

girilmesi zorunlu. Kuran kursları, ilk okullardaki, ortaokullardaki, liselerdeki din dersleri, İmam hatip okulları (kaldırılan orta kısımları yeniden faaliyete geçirilerek bir geriye dönüş oldu) Yüksek İslâm Enstitüleri yeniden elden geçirilmelidir. Alabildiğine bulandırılan ortamda bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de ahlâk dersleri çıkarıldı başımıza.

Ayrıca bütün müfredat programları ulusallık, devrimcilik, insancılık açısından titizlikle ayıklanarak; çağdaşı, ölü değerler aktarmacılığına, taze belleklerin sömürge gibi kullanılmasına, yabancı uzmanlarca ustalıkla yerleştirilen benliğimizi yozlaştırıcı, bizi sorunlarımıza, gerçeklerimize yabancılaştırıcı tuzaklara son verilmeli. Mütevelli heyetleriyle yönetilen, yabancı kültür üsleri durumuna gelen bilimyurtları, yabancı dille öğretim yapan okullar, Fen lisesi unutulmamalı.

En önemlisi de, öğretmen yetiştirme sorunu tabii..

Geleceğimizi yoğurmada asıl sağlıklı kan dolaşımını sağlayacak olanlar, öğretmenlerdir. Nitekim yozlaşmaları önlemede en onurlu savaşı öğretmenler, öğretmen örgütleri vermektedir. Bugünkü öğretmen okulculuğu anlayışını bir yana iterek, devrimci eğitimi yürütecek etkinlik ve yetkinlikte öğretmenler yetiştirmek. Bu alanda gücünü toprağımızdan, gerçeklerimizden alan, dünyadaki eğitim bunalımına bile çare olarak görülen, özgün bir buluşumuz var: KÖY ENSTİTÜLERİ... Sayın Bülent Ecevit'in Köy Enstitülerinin 30. yıldönümü dolayısıyle yaptığı, tam metni 19 Nisan 1970 günlü Ulus'ta yayımlanan uzun konuşmasından, bu konuyu çok iyi bildiğini anlıyoruz. Kendilerinin de belirttikleri gibi, yeni eğitim düzeninin her yönüyle halka dönük, Türkiye'nin koşullarına gerçeklerine uygun, dünya görüşündeki ikiliğe son verici, yaygın, sürekli, esnek, insancıl olması tüm eğitim düzenimizi Köy Ensittülerinin özüne kavuşturmakla olasıdır ancak...

GİRGİNSOY, Naci

Ulaşım, haberleşme araçlarının gelişmesiyle, teknik aşamalarla hızla değişiyor dünyamız; küçülüyor. Uluslar, insanlar birbirine yaklaşıyor. Uyarılıyor, uyanıyor. Yurdumuz,

insanımız ayrı bir dünyada değil. Köyden kente, giderek dış ülkelere akan insanımız daha hızlı bir uyanışın, aydınlanmanın, gerçekleri, niçinleri, nedenleri görmenin bilincinde artık. Gazeteler, dergiler, kitaplar, sinema-radyo-televizyon dışında yaşam da tek başına gerçekçi bir okul şimdi. Okurumuz, kimi kez yazarın önünde gidiyor; radyo-televizyon izleyicisi, programı uygulayanların! Uyanmış, gözünü açmış, sesini duyuran büyük bir halk topluluğu politikacıların, yöneticilerin önüne geçmiş. Onlardan iyi görüyor olayları, yorumluyor, çözüm yolları öneriyor. Fırsat eşitliği, sosyal güvenlik istiyor. Herkes, topluma katkısı oranında alsın istiyor. «Yarın?» korkusunu silkip atmak istiyor üzerinden. «Gemisini yürüten kaptan!» olmasını istiyor. Gemileri sadece gerçek kaptanların yürütmesini istiyor.

Çocuklar da erken uyandı, öğrenciler de. Yaşamda geçerli olmayan bilgilerin hamalı olmak istemiyor. Okutulanların, öğretilenlerin gelişen, değişen dünyaya eş, çağdaş olmasını istiyorlar. Doğru diye, gerçek diye, güzel diye gösterilip öğretilenlerin yaşamla, süregelen geçerli gerçekle takışmamasını istiyorlar. Yurdumuzu, yurdumuz insanını dünyadan çıkınca sokakla, evle olaylarla, izlenimlerle çatışırsa neye yarar!. Önce gerçek bir fırsat eşitliği sağlamalı çocuklarımıza, öğrencilerimize, aksatmadan, inandırıcı uygulamalı. İstanbul'a yakın büyük bir ilimizde yılın yarısı İngilizce, fen dersleri boşa geçiyor, öğretmen yok. Yetersiz bilgilerle diplomalarını alacaklar, yeterli bilgilerle yetişen seçkin okul öğrencileriyle yarışa girecekler üniversite sınavlarında. Çoğu dökülecek elbet. Küskün, yarı aydın, sevmediği küçük işlerde gönülsüz çalışanlar kalabalığını arttıracaklar boyuna. Gerçekten bugün, «halka dönük plânlı ve düzenli bir yola girmekte olduğumuzu müjdeleyen aydınlık bir çalışma dönemi başlamış görünüyor.» Gönül, bu güzel atılımın gelip geçici Hükümetlerin değil, kalıcı Devlet'in eliyle yürütülmesini istiyor. Pembe nutuklar, boş lâf salatası demeçler bırakılmalı artık. İstatistikler konuşmalı çoğunlukla. Çağdaş, gerçekçi, özgürlükçü, halkçı ve cesur bir eğitim uygulanmalı. İnsancıl, inandırıcı, yararlı, geçerli bir eğitim. Yurt sorunlarının, yurt gerçeklerinin doğruca üstüne gidilmeli, çözüm yolları önerilmeli, serbestçe tartışılmalı. Öğrenciye,

kendi yurdu, kendi insanı yalın, süssüz tanıtılmalı; bu yurdu, bu insanı, olduğu gibi, sevdirmeli. Bencil değil, insancıl; bireysel değil toplumsal olması sağlanmalı. Bu alanda iyi örnekler gösterilmeli. Biz, yetişkinler iyi olalım önce.

Toplum katlarına götürülmeli bu eğitim, çeşitli etkenlerle. Aracılar, çıkarcılar, her dönemin adamları, çarkıfelekler; topluma, yurduna, kendi insanına hiçbir şey vermeden çok şey alanlar kenara çekilmeli, çektirilmeli artık. Yararlı bir uğraş karşılığı alınteri dökenler; üreticiler, memurlar, işçiler, tüm çalışanlar hakkını almalı. İşgüvenliği, insanca geçimi, sağlığı, tatili, konutu olmalı. Yarın korkusundan kurtulmalı. Bireysel küçük birikimlerle, tasarruflarıyla dar gelirliler; Emekli Sandığı ve Sosyal Sigortalar; Devlet yönetimi, Devlet katkısı, yada güvenliği, garantisi altında kârlı girişimlere ortak olmalı, pay almalı. «Atı alan Üsküdarı geçer», «Gemisini kurtaran kaptan», «Her koyun kendi bacağından asılır» inançları çürütülmeli. Kim, niçin değerli; kim, niçin değersiz? Bir güzel saptanmalı.

HALMAN, Talât Sait

Türkiye'de başlamakta olan «aydınlık çalışma dönemi», gerçek başarısını ancak bir «eğitim devrimi» ile sağlayabilecektir. Bu eğitim devriminin temeli, «ulusal iktisadi ve sosyal kalkınmanın ancak yaygın bir kültür hamlesiyle mümkün olacağı» kavramıdır. Yeni Ecevit hükümeti, ilk öğretimden üniversite eğitimine, teknik öğretimden ileri bilimsel çalışmalara, tarım yayınlarından yetişkinlerin eğitimine, işçi ve gecekondu programlarından konservatuar ve güzel sanatlar akademileri çalışmalarına kadar, her öğretim alanında Türkiye'yi aydınlığa kavuşturmak göreviyle karşı karşıyadır. Bu uğurda, ülkemizin kaynaklarının yepyeni bir anlayışla seferber edilmesi zorunludur. Üniversitelerimizin bütün yıl boyunca (gerekirse gece programları ve Cumartesi-Pazar kursları da uygulayarak) yoğun bir çalışmaya girmesi, şimdi eğitim değeri asgari olan TV'nin bütünüyle halk eğitimine ve okul-içi programlarına yöneltilmesi, orduda okuryazarlık ve temel bilgi dersleri verilmesi, üniversite ve lise öğrencilerinin yaz tatillerini Anadolu'da öğretmen olarak ge-

çirmesi gibi usullerin en kısa zamanda kullanılmasını önermek isterim.

Eğitim devriminin «yaratıcı» yönü olması, sanat ve bilimde dünyaya önemli katkılar yapmağa başlamamız, tam bir icat, keşif ve yaratma çağına girmemiz için, Üniversitelerin daha verimli entellektüel merkezler haline getirilmesi, devletin kültür faaliyetlerinin çok daha dinamik ve rasyonel şekilde düzenlenmesi, bir Türk Rönesasının gelişmesine hız vermek yolunda başta Başbakan olmak üzere bellibaşlı birkaç devlet adamımızın fikrî önderlik sağlamağa başlaması çok yararlı olacaktır. Kültür ve eğitim devrimizin Türk uygarlık tarihinin gerçekleriyle değerlerini çağdaş bir sentezini yapmak ve öz geleneklerimizle bugünkü temel iktisadî, sosyal ve teknolojik ihtiyaçlarımızı bağdaştırmakla üstün başarıya ulaşabileceğini de unutmamalıyız.

MERİÇELLİ, Anıl

1972 Varlık Yıllığın'daki «Toplu Soruşturma»da da buna benzer bir soru sormuştunuz. Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık düzeyine erişmek için gerekli olan ulusal eğitim reformunun temel ilkeleriydi, o günkü soruşturma konumuz. Aradan iki buçuk, üç yıl gibi kısa bir süre geçti. Ulusal eğitim sorunumuz hakkında benim düşüncelerimde pek bir değişiklik olmadı. Ben ulusal eğitim reformundan önce sanayi reformunu gerekli görüyorum. Çünkü sanayi reformunu gerçekleştiren ülkelerin eğitim problemleri yoktur. Sanayileşen bir toplum kendi kendini eğitebilen bir toplumdur.

Sorunuzda Atatürk'ün ölümünden günümüze kadar süregelen, büyük sermayeye ve dışa dönük, kararsız bir çabalama döneminden söz ediyorsunuz. Bu dönemin bir çok yönlerden başarısız olduğu bir gerçektir. Ama büyük sermayeye dönük olduğunu sanmıyorum. Cumhuriyet Türkiye'sindeki kuruluşların, yanılmıyorsam yüzde sekseni, küçük sermaye kuruluşlarıydı. Ancak Ortak Pazar konusu Türkiye'yi tehdit etmeye başladığı günlerden beri, küçük sermaye kuruluşmalı birleşip büyüyerek Anonim Şirketlere —hattâ halka açık Anonim Şirketlere— daha da büyüyerek holdinglere dönüşmeye başlamıştır. Eskiden yalnız Koç Holding ile Eczacı-

başı Holding vardı. Bugün ise yüzlerce Holding kuruldu ve kurulmaktadır. Bu büyük sermaye şirketlerinin çoğu da halka açık bir yapıdadır. Bu örnekten de anlaşılabileceği gibi, günümüzdeki çalışma düzeni büyük sermayeye dönüktür ama halka açıktır. Halkın tasarruflarını değerlendirebilecek niteliktedir.

Ulusal eğitim sorunumuz bakımından yapılması gerekli gördüğüm hamle, mesleki ve teknik öğretim'e daha büyük önem vererek yeni okullar açmaktır. Lise ya da aynı düzeydeki okul mezunları bir meslek sahibi olabilmelidirler. Kız Enstitüleri ve Erkek Sanat Okulları çoğaltılmalıdır. Yeni yeni açılmaya başlayan Tekstil Sanayi Okulu, Dericilik Eğitim Enstitüsü gibi mesleki ve teknik okullar çoğaltılmalıdır. Her açıdan okul ülkemizin kalkınmasında uzun vadeli bir yatırım gibi düşünülmelidir.

Sizinle en önemli noktada birleşiyoruz: **Aydınlık günler uzakta değil.** Müjdeleri hepimiz görüyoruz ve yürekten seviniyoruz.

NESİN, Aziz

Eğitim sorununa değgin soruşturmanız «Büyük sermayeye değgin ve dışa dönük bir kararsız çabalama döneminden sonra» diye başlıyor. Bu başlangıç, sorun'un düğümüdür. Eğitim sorunu, toplumun bütünsel sorunlarından yalnızca bir tekidir. O bir tek sorunu, bütünsellikte bir değişim olmadan, tek başına çözümlemenin olanağı yoktur. Ancak, o sorunları düzenleyip işleri yürütçen kurumların başına arasıra iyiniyetli, bilgili, halkçı, ilerici aydınlar gelir ve halka dönük olarak işleri düzenleme çabaları gösterirler. Bu çabalar, elbet büsbütün yararsız değildir, ama toplumda halkçı bir bütünsel ve köksel bir değişim olmadığından, sonunda yenik düşmeye, yaptıkları bozulmaya, yozlaştırılmaya yargılıdır. İşte o zaman onları çok iyiniyetli çabaları, birer çabalamadan ileri gitmemiş olur. Atatürk'ün sağlığında, diye bir yapaysal sınır koymayalım. Bütün Cumhuriyet döneminde, Mustafa Necati, Reşit Galip, Hasan Âli Yücel, bir de şimdiki ortaklı hükümetin bir kanadının eğitim bakanı gibi, iyiniyetli, ülkücü, oldukça ilerici ve halkçı eğitim ba-

kanları gelmiş, halka dönük işler yapmaya çalışmışlar, ama sonradan bütün yaptıkları yıkılmış, onlar da yenilmişlerdir. Neden? Çünkü, toplumun bütünsel ana sorunu çözümlenmeden, daha doğru bir deyişle, toplumsal yapı değiştirilmeden, tek tek sorunlar çözümlenmeye kalkılmıştır. Bu durum, onları suçlamamızı gerektirmez. Toplumsal yapıyı değiştirmek elde olmayınca, o ülkücü kişiler yapabildiklerini yapmışlar, yararlı da olmuşlardır.

Her ne olursa olsun, bugün Türk toplumuna egemen olan güçler, nasıl yapar eder, ama sonunda, halka dönük her eğitimi bozar, her çabayı kesinlikle yokeder, yozlaştırır. Nitekim, soruşturmanızı gönderdiğiniz tarihte, yazınızdan eğitim alanında iktidardan umutlu olduğunuz belli oluyor. Ama bugün, soruşturmaya yanıt verebileceğimiz kısa süre sonra, umutlu olduğunuz ve bizim de umutlu olduğumuz o iktidar artık yoktur. Bırakmazlar. Yokederler. Toplumsal yapıyı değiştirmedikçe, yani üretmen güçler sömürgen güçlerden iktidarı alıp toplumsal yapıyı değiştirmedikçe, her türlü halka dönük tek tek çabalar sönmeye, ölmeye, yenilmeye yargılıdır. Şimdiye dek de hep böyle olmuştur. Şaşılacak olanı da, bunca deneyimlerden sonra bile, aydınlarımızın çoğunlukla, umarım nerde olduğunu hâlâ anlayamamış olmalarıdır. Türkiye bütünüyle büyük sermayenin, dışa dönük bağımlı politikanın ve emperyalizm aracılarının (kompradorların) etkisinden, egemenliğinden kurtulamadıkça, tek tek alanlarda halka dönük işler yapıp sürekli başarılı olmanın, başarının sürmesinin olanağı yoktur.

Bugünkü eğitim düzeni, egemen sınıfların buyruğuna uygun olarak, daha ilkokuldan (plân ve uygulamalarla) üniversiteye de (test sınavları gibi) yürütülmektedir. Bu eğitimin amacı, tüketmen insanlar yetiştirmek, insanları pazar alıcısı, taksitlerle on yıl sonraki kazancını bugünden yiyen bilinçsiz yaratıklar yapmaktır. Oysa halka dönük, halkçı bir eğitim düzeninin amacı, üretmen ve bilinçli insanlar yetiştirmektir.

SELİMOĞLU, Zeyyat

Bu sorunuzu, sanırım eğitim uzmanları daha bir yetkiyle ve gerçekçi bakışla cevaplandıracaklardır. Ne var ki,

eğitim sorununun ülkemizin en önemli davalarından olduğuna inandığım için, soruşturmanıza, koyduğunuz sınır içinde kısaca cevap vermek istiyorum.

Lise öğrenciliğim sırasında, bir öğrenci olarak edindiğim ve hâlâ da doğruluğuna inandığım izlenim şudur: Okullarımızda iki tür öğrenci vardır kanımca. Birincisi, bütün dersleri normal bir ortalama içinde sürdürebilen, çok parlak bir öğrenci olmasa da, aşırı bir öğrenim sıkıntısı çekmeyen öğrenci. İkincisi, yeteneği olan dersi üstün başarıyla sürdüren, ama yeteneği olmayan —ya da sevmediği— dersleri bir cehennem azabı içinde götürmeğe çalışan öğrenci. Lise öğreniminin en karmaşık sorunu budur sanırım. Artık nasıl yapılır, nasıl edilir, o uzmanların işidir elbette, ne var ki, öğrenciyi yeteneğine göre bir yola, belki de lisenin ağır sıkıntısını çektirmeksizin, yöneltmek gereklidir sanırım.

Fakülte ilk sınıflarının bir ayıklama sınıfı olmasının yararına da inananlardanım. Bu ilk sınıflar güç aşılabilir olmalı, öğrencinin bilim adamı kişiliği iyice ortaya çıkmalıdır. Çok önemli bir sorun da, sanırım, sınav korkusunun öğrenci üzerindeki olumsuz etkisidir. Bizde öğretmen-öğrenci arkadaşlığı çoğunlukla uygulanamayan, oysa öğrencinin, bir insan olarak ele alınmasında çok yararı görülen psikolojik bir etkendir.

Bir de Köy Enstitüleri gibi, köyü kendi kendisini kalkındırmada çok yararlı olabilecek kuruluşların nasıl yokedildiğine akıl erdirmek zordur. Köy Enstitüleri'ni ortadan kaldıranlar bu ülkeye kötülük etmişlerdir, kanısındayım. Böylesine olumlu bir atılıma yazık edilmiştir.

Bütün okullara, küçük çapta da olsa, sinema perdesinin sokulması gerektiğine inanıyorum bir de. Göstererek öğretmenin yararına inanıyorum.

TUNCER, Oktay

Türk toplumunun 14 Ekim seçimlerine gelene kadar geçirdiği aşamalar öyle sanıyorum ki üzerinde önemle durulacak sorunlardır. Fikir hareketleri, politik uygulamalar, toplumun sessiz ama büyük uyanışı seçimlerde bir sonuç olarak noktalanmıştır.

Toplumun uyanışı, değişimin temelindeki ana etmendir. Bu, başlangıç noktası olarak alınırsa politik ve ekonomik değişim olumlu yönde gelişebilir. Seçim sonuçlarının ortaya koyduğu gelişme ve değişmeler istenen çizgiye varamamıştır. Politik propagandanın henüz tam uyanmamış kesimlerde meydana getirdiği kuşkular koalisyon sonucunu doğurmuştur. Toplumsal uyanışa karşı olmayan bir iktidar gereği kısa devrede anlaşılmış ve yersiz kuşkular güvene dönüşmüştür.

İçinde bulunduğumuz bunalımı bir seçimle aşabilirsek sonuç çok daha başka olacaktır. Dışta sağlanan onurlu politika halkın gözünden kaçmamıştır. Bu açıdan da olumlu koşullar gelecek günlerin içindedir.

Yedi-sekiz aylık bir hükümetin kanatları arasındaki ayrılıklar umutları gölgelemiştir. 1974 Türkiye'sinde Atatürk ilkelerine, düşünce ve fikir özgürlüğüne sahip çıkma ve çağın içinde kalabilme açısından önemli yaralar alınmıştır. Bu sorunlar da seçimleri gerekli ve zorunlu bir duruma getiriyor.

Eğitim alanındaki yenilikler uygulama düzeyine ulaşabilirse, tabandan gelen değişim özleyişi de gerçekleşecek ve çabuklaşacaktır. Olumlu koşullar, tek partinin kuracağı bir hükümetle gerçekleşecek ve halk sektörü anlayışı uygulama alanı bulacaktır. Tekelci sermayeye karşı halk çıkarlarının özetilmesi de yeni dönemin sorunları arasında olacaktır.

Seçimler istenen ve özlenen noktaya varmak için gerekli görünüyor. Kıbrıs politikasının ortaya koyduğu büyük gerçek, birlik olma gerçeğidir. Türk halkının ulusal konulardaki duyarlığı bir kez daha belgelenmiştir. Kıbrıs için gerekli masa aşamaları da yeni günlerin önemli sorunlarındandır. Etki ve akılcı sonuçlar için yeni günleri bekliyeceğiz.

Halkın vazgeçilmez güç olduğu gerçeği ve ona karşı borçluluk, yarını yapacak, kuracak dayanak noktalarıdır. Türkiye yeni bir devreyi yaşamaktadır. Temelden başlayan bu değişme ve uyanış her geçen gün daha hızlanacak ve daha büyüyecektir. Engellemeler Türk tarihinin her döneminde vardır. Toplumsal uyanış bilinçlendikçe engellemeler etkisiz kalacaktır. Herşeye rağmen yarın, umutla dolu ve aydınlık olacaktır.

SOLAK, Mahmut Adem

Eğitim sorunumuzun her geçen gün biraz daha büyüdüğü ve buna koşut olarak karmaşık nitelikler kazandığı ortadadır. Ülke nüfusunun yüzde kırksekizi «cahil»dir. Okul sistemi bir yandan üretken olmayan bürokrasi elemanı yetiştirmekte, öte yandan yabancı ekonomi ve teknolojilere hizmetli hazırlamaktadır. Eğitim, okulların kalın duvarları içine tutsak edildiğinden toplumu çağdaşlaştırma işlevi bir yana itilmiş; neredeyse eğitimin bir kültür sorunu olduğu gerçeği unutulmuştur. Böyle bir sistem kuşkusuz «yatırım kaybı» anlamı taşır ki, maalesef eğitimimizin durumu budur.

Bu durumdan kurtulabilmek için eğitimde yapılması gerekli gördüğümüz atılımları şöyle özetleyebiliriz:

1. Felsefesi ya da düşünsel temeli olmayan bir sistemin verimli olamıyacağı gün gibi açıktır. Bu nedenle eğitim felsefesi geliştirme çalışması yapılmaklıdır.

2. Beliren felsefe yönünde (ki işlenmemiş içeriğiyle Atatürk ilkelerinde bu vardır) eğitim sistemi yeniden örgütleştirilmelidir.

3. Yeniden örgütleştirme sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınma ereklerine uygun biçimde bir yandan insangücü planlamasına, öte yandan yeni değerler oluşturarak toplumun çağdaşlaşmasına hizmet etmelidir. Bu yönde Halkevleri, Köy Enstitüleri, klasiklerin yayınını yöneten «Tercüme Bürosu Etkinlikleri» gibi başarılı yaşantılar değerlendirilmelidir. Böylece yeni okul sistemi, yaşanmış deneylerde hız ve güç kaynağı bulmalıdır.

4. Eğitim bir kültür sorunu olduğu gerçeği, tüm uygulamaların temeline alınmalıdır. Eğitim okulda, ailede, sokakta, işyerinde, dinlencede ve eğlenmede sürüp giden dirik bir süreç olduğuna göre; en az «Abece» öğretimi kadar kültür ve sanat yapıtlarından bal damıtma alışkanlık ve tutkusunun da kazandırılması gerekir. Bunun için kitle iletişim araçlarının işleyişi eğitsel amaçlar yönünde kanalize edilmektedir. Düşün, sanat ve meslek dergileri, gazeteler, kitaplar, radyo-televizyon ve filmler, tiyatrolar, müzikal et-

kinlikler ve de plastik sanatlar yeni yeni değerler oluşturarak toplumun çağdaşlaşmasına yüce katkılarda bulunurlar. Dahası, bunların etkileri okulun etkisinden çoktur ve güçlüdür. İşte bu gerçek, eğitim uygulamalarına hem mihenk taşı olmalıdır; hem de kitle ileşitişim araçlarının işleyişi eğitimin vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

5. Yukarıda kalın çizgilerini verdiğimiz gelişme yönünde şimdiden alınacak bir tedbir ve Kültür Müsteşarlığının, Gençlik ve Spor Bakanlığının M.E.B. Talim ve Terbiye Dairesi ile Yayımlar Genel Müdürlüğünün bir «hizmetleri birleştirme, bütünleştirme ve yaygınlaştırma» çabasında birleşmesi sayılabilir. Yoksa kitaplıklar birine bağlı, gençlik kültür merkezleri öbürüne bağlı, okul kitabından en küçük bir broşüre kadar varan yayın alanının taranması bir diğerine bağlı diye bölük-pörçük hizmetlerle eğitimi bir kültür sorunu olmaktan soyutlamak, alınacak diğer tedbirleri de gölgeliyecektir. Yapılacak atılımların başarısı doğal olarak tartışmaya açık kalacaktır.

UYGUNER, Muzaffer

Atatürk'ün ölümünden bugüne kadar süregelen dışa dönük kararsız çabalardan sonra halka dönük planlı ve düşünceli bir yola girmekte olduğumuzu müjdeleyen aydınlık bir çalışma dönemi başlamış görünüyor diyorsunuz. Böyle bir ışıltı vardı. Ama, öyle sanıyorum ki koalisyon ortaklarından birinin her yerde bir imam-hatip okulu açma vaadleri karşısında bunun bugün de böyle olup olmadığı sorulabilir elbette. Tam bir kargaşanın egemen bulunduğu şu günlerde, yapılacaksa, seçimlerin ne getireceğini kendi kendimize sormalıyız. Bir gensoru verilmek suretiyle bazı konularda Millî Eğitim Bakanı hakkında bir kampanya açılması yolundaki yoğun çalışmalar pek geride kalmadı.

Bütün bunları bir yana bırakalım. Şimdiye kadar eğitim ve öğretim geçmişimize bakarsak bir sürü döneneçlerin, dolambaçların bulunduğunu izleriz. Her yıl bir programın, her yıl bir sınav sisteminin uygulandığını, başarısız öğrencilere tek ders hakkı gibi primlerin verildiğini bugün

artık bunun bir hak olarak kabul edildiğini görmekteyiz. Oldu da bunların gereği nedir?

Eğitim sistemimiz bugün de ezberciliğe dayanmaktadır. Medresenin izleri bugün de sürüp gitmektedir. Yüksek öğretimde bile hoca dersini vermekte, öğrenciler dinlemekte ve zil çalınca bu ilişki ortadan kalkmaktadır. Bir konuyu karşılıklı tartışmak olanağı yoktur ve bu öğretmene karşı saygısızlık kabul edilmektedir. Bugün, bazı yüksek okulların öğrencileri hiçbir derse girmemekte ve yıl sonunda belirli bir gün sınava gelmektedir. O gün, daha önceki dersin notlarını, sobadan çıkarılan kömür kovası gibi çıkarıp atmakta ve yerine yenisini koymakta ve bütün bilgiler de yanıp kül olan kömür gibi uçup gitmektedir. Bu okullardan çıkanlarla şöyle bir konuyu tartışmanız olanağı yoktur. Çünkü, bunlar çoktan belleğin girintileri arasından çıkıp gitmiştir. Bir genel sınavda soracağınız sorulara yanıt alamazsınız. Böyle eğitim olmaz.

Öyle inanıyorum ki, eğitimde ve öğretimde uygulamaya ve tartışmaya öncelik verilmelidir. Bir kişinin yapıp 70 kişinin izlediği bir kimya deneyi hiçkimseye bir şey öğretmez ve katmaz. Bu bir aldatmacadır. Bütün dersleri öğrencinin karşısına yığmak da saçma bir yöntemdir. Herkese yeteneklerine uygun bir dalı seçme olanağı verilmeli ve onu besleyerek bazı önemli derslerle öğrenci yetişmelidir. Amazon nehrinin bir saniyede denize boşalttığı suyu bilmeyen öğrencinin kırık not alıp sınıfta dönmesinin eskimişliğini kabul etmeliyiz. İlk ve orta öğretim temel kabul edilmeli ve liseden sonra kesinlikle bu yolu girilmelidir. Fakat, ilk ve orta okullarda da uygulama ön planda yer almalıdır. Amazonun akıttığı su yerine bir motorun işletilmesi daha çok yararlıdır.

Bunları yapmak için biliyoruz ki olanaklara gereksinme var. Bunlar derslik ve ders araçlarıdır. Televizyonda yapılan bir röportajda, Ankara okullarının çoğunda tek bir ders aracının bile bulunmadığını söyleyenler görülmüştür. Üçlü öğretim yapan, bir sınıfta 80 kişinin barındığı bir okulda çocuğun bir şey öğreneceği düşünülemez. Bir Amerikan uy-

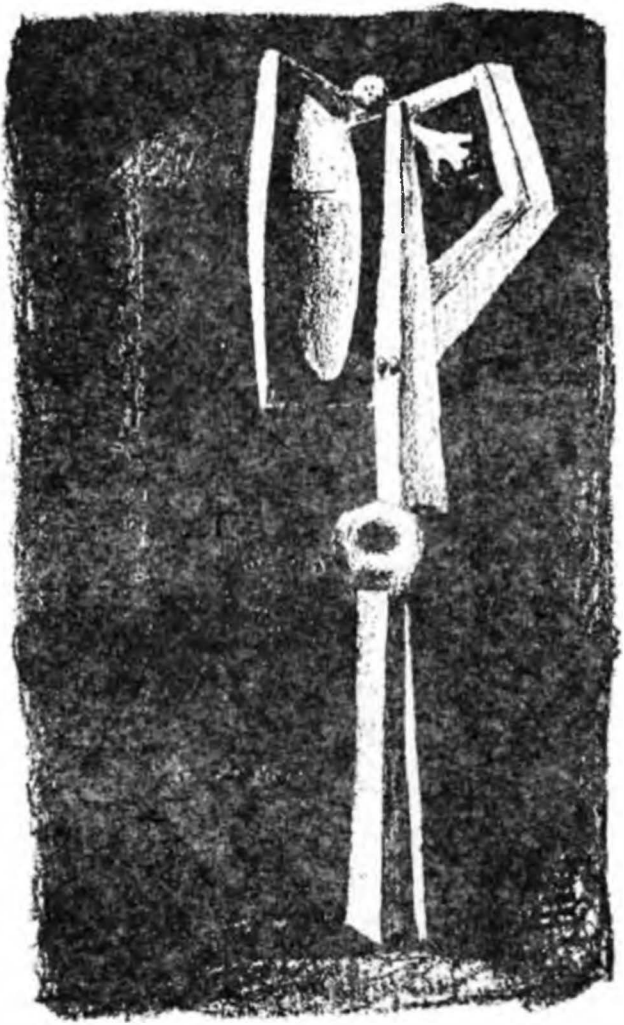
gulaması olan «küme sistemi» de bırakılmalıdır. Bu küme sisteminde, bizim ülkemizde olanağı olanlar hazırlanmakta olmayanlar ise onları dinleyip de öğrenmeğe çaba harcamaktadır. Bu da bir tür ezberciliktir. Uygulamaya dönük küme çalışması elbette yararlıdır ve sanıyorum ki bu sistemi aldığımız Amerika'da bu iş böyle yapılmaktadır. Kopyayı alırken herhalde iyi almak gerekir. Bunu eğitimciler çok iyi bilir; ama nedense kendileri de iyi kopya alamayan öğrencilerin garip durumuna düşmüşlerdir.

Özetlersem: Bol dershane sağlanmalı, ders araçları her öğrenciye yetecek oranda olmalı, uygulamalı öğretime dönülmeli ve öğrencilerin uzmanlığa dönük ve yeteneklerine yatkın derslerden sorumlu tutulmasına dönük bir sisteme yönelmelidir. Olur mu olmaz mı? Olmazsa bugünkü iyi yetişmemiş kişilerin yarın da yetişmesine göz yummuş oluruz. Elinde diploması olan bilgisiz kişiler yerine, diplomasız bilgili kişiler daha iyi vatandaş ve insan olur kanısındayım.

Picasso: desen

YILIN DÜŞÜNCELERİ

Picasso: Korkuluk

M. Rauf İNAN

ÜLKÜCÜ BİR BAKAN

Ocak'ın 1'i, yani yılın ilk günü, kimilerine bayram duygusu yaşatır. Türk Öğretmen kütlesine de unutamadığı bir Maarif Vekili'ni düşündürür. Mustafa Necati'yi, 1 Ocak 1929'da yitirmiştik. Onun bakanlığı sırasında Millî Eğitim kadrolarında olanlardan kalabilenler bugün şöyle düşünüyorlar: «Demokrasi anayasalarda, kanunlarda, söylevlerde değil; hepsinden önce, kafalarda, ruhlarda içtenlikle varsa gerçekleşir.»

Mustafa Necati, herşeyden önce, okulculuğumuzda demokrasiyi tam anlamiyle gerçekleştirmiş bakandı.

Yurtta bugün sayıları çok azalmış öğretmen kuşağının yetiştirdiği ilk Maarif Vekili O idi. O zamandan beri gelen bakanlar meslek kamuoyunda, öğretmen gönüllerinde 3'e ayrılırlar:

1 — Tümden unutulmuş olanlar. Onlar bu mesleğe hiç gelmemiş gibidirler; belleklerde bile adları kalmamıştır.

2 — Fıkralaşmış olanlar. Fıkraları anlatılıp gülünenler ya da kızılanlar, yerilenlerdir.

3 — Destanlaşmış olanlar. Anıları söylenip üstünlükleri belirtilen, özlemi çekilenler, sevgi ile, saygı ile anlatılanlar. Onların başında kardeş ruhlu, baba ruhlu Necati Bey gelir.

14 Mayıs 1919 gecesi mezarlıkta İzmir halkını Yunan saldırısına karşı silâhlı direnmeye çağıran, Balıkesir'de arkadaşı Vasıf (Çınar) ile birlikte **İzmir'e Doğru** gazetesinin sahibi ve yazarı, Soma, Bergama, Akhisar Cephelerinde, Bulgurcu Mehmet Efe ile birlikte düşmana karşı çete savaşçısı (gerillacı), Büyük Millet Meclisinde Saruhan Mebusu (Manisa Milletvekili), Kastamonu'da İstiklâl Mahkemesi Başkanı,

1923'te İmar ve İskân, 1924'te Adalet, 1925'te Maarif Vekili, «HAYAT» mecmuasında yazardır. Onu, ölümünden 45 yıl sonra da özlemle anılan adam yapan bu son görevindeki özellikleri, değerleridir.

1922'de İstiklâl Mahkemesi Başkanı Mustafa Necati Kastamonu Lisesi'nde göçmenler yararına verilen büyük müsameredeki uzun söylevinde, şehit yavrularını düşünerek gösterdikleri yardım için Kastamonululara teşekkürden sonra: «Ey cephelerde çarpışan kardeşler, asker kardeşler! Sizlerin bize emanet bıraktığınız aileleriniz, çocuklarınız, ana ve babalarınız için hiç merak etmeyiniz. Onlar bize değerli emanettir... Sizin için en büyük fedakârlıklardan kaçınmayacağız...

Sonunda da: «Kastamonu'nun aziz evlâtları! Sizleri İzmir sahillerinde kucaklayacağımız gün uzak değildir. İnşallah yine ben orada bir çok kardeşler arasında size hoş geldiniz, demeye muvaffak olacağım...» demişti. Dediği olmuş, tanılamalarında ve sezilerinde hiç bir zaman yanılmamıştı.

Bütün söylevlerinde sık sık yinelediği «kardeş» sözcüğü, onun bütün yaşamında, herkesle, taydaşiyle (akraniyle), büyüğüyle, küçüğüyle, ilişkilerinde davranışlarını belirten niteliği idi.

Onun bu niteliğidir ki, 1922'de İnebolu'yu denizden döverek yıkan, yangın yerine çeviren düşmanın bu vahşiliğini, İnebolu'nun ve çevrenin durumunu betimleyen yazısını şöyle bitirir:

«... Belki sen de o güce sahip olsan sen de yaparsın, diyenler bulunur. Fakat önsüzlüğe değin (ezeliyete kadar) kök salan bir tarih içinde Türkün kahraman ruhu hiç bir zaman böyle zelil (alçak) bir surette tecelli etmemiştir. Bize vadedilmiş yarınki zaferimizde bütün kini ve nefret duygularını unutarak affın ve hoşgörürlüğün yeni bir şeklini göstereceğimiz muhakkaktır. Türk acaba hangi zaferinde kolu bağlı esirlerini kurban etti? Ey Türk, Sende Allahtan gelen bir özelik (hassa) var.

Onun bu yüksek insancıl niteliği idi ki, ölümüyle Atatürk'e gözyaşı döktürmüş, arkadaşlarını, şairleri o günlerde

ve ölümünden yıllarca sonra söyletmiş: Hasan Âli'yi (Yücel), Faruk Nafiz'i (Çamlıbel), Necmettin Halil'i (Onan)... Ve bugün, ölümünden 45 yıl sonra bile, pek pek çoğu ancak resmini görmüş ve adını duymuş on binlerce öğretmen için, onun içten özlemle anılan Bakan özelliği bu niteliği ve kardeş ruhudur.

O günlerde O'nun niteliğini en iyi özetleyen, 10 yıl kadar sonra O'nun görevlerini, değerlerini üstlenen Hasan Âli (Yücel) olmuştu. Şiirine şöyle başlıyordu.

«O levent cüssenle hayattın, candın,
Neş'eydin, kuvvettin ve heyecandın...»

Kastamonu'daki söylevinde olduğu gibi, bütün konuşmalarında, davranışlarında, ilişkilerinde içten, gerçekten «kardeş» ti. Bu sözcük, onun sadece sözlerinde değil, tüm anlamıyla bütün varlığında yansırdı. Sadece söz değildi; eylemdi onda bu, yaşam felsefesi, yaşama planı, varlığından çevresine yayılan insanlık ışınlarıydı. Onu sonsuzlaştıran yanı budur. Akif «Rahmetle anılmak, ebediyet budur ancak» diyor.

Varlığındaki bu kardeşlik ülküsü, onu eylemlerinde her çeşit yanılgılardan, sevimsizliklerden, haksızlıktan korumuştur. Hangi koşul içinde olursa olsun hakkın savunucusu ve haksızlığa karşı sert, keskin savaşçı idi. Onun erdemli niteliğini ortaya koyan öylesine çok olaylar o yıllarda anlatılırdı ki, herbiri başlıbaşına bir yazı konusu olur. Ve bu anlatılanlar genç öğretmen ruhlarını coşturur, bütün öğretmenlere kıvanç verirdi. 1926-27'lerde yayımlanan HAYAT dergisinin ilk 9 sayısındaki **«İstiklâl Mücadelesi Hâtıraları»** ortak başlığını taşıyan yazılarda onun erdem dolu ruhu yansır. (Dileyelim ki, yakın bir zamanda, yeni kuşakların onları okuyabilmeleri sağlansın). Necati bu yazılarında özellikle Türk köylüsünün o korkunç günlerdeki ulu özveriliğini ve kahramanlığını, kendi deyimiyle «asil ruhlar»ı, anlatmaya çalışır. O bu «asil ruhlar» a hayrandır, vurgundur. Okulculuğumuzda gerçekleştirmek istediği büyük atılımda bu vurgunluğun büyük payı olsa gerek. Yine bundan olacak ki, Kayseri ve Denizli'de ilk kez Köy Öğretmen Okulları denemesine girişmişti.

O, görev alanında olduğu gibi, örgüt alanında da öğretmenlerin başkanı, Muallimler Birliği Reisi idi. Öğretmenliğin örgütlenmesinde, örgütlerin eğitim ve öğretim yönünde gelişmesinde sürekli çabalar gösterirdi. Gazi de her fırsatta öğretmen topluluklarını, toplantılarını ziyaret ediyor, söylev ve demeçlerinde öğretmenin değerlerini açıklıyor, onu olağan üstü saygı ile, övgü ile selâmlıyor; bir yandan örgütlenmelerini, bir yandan da halkın bir an önce okutulmasını istiyordu, özlemle, kesinlikle. **«Türkiye Muallimler Birliğinin bütün memlekette örgütlenmesini, Konya'yı olduğu gibi, Van'ı, Hakkâri'yi de örgütü içine almasını ve her köyde üyesinin bulunmasını derin bir ilgi ile bekleyeceğim.»** (25 Ağustos 1924, Ankara Muallimler Birliği Genel Kurulunda).

Başkanın ve Bakanın bu içten ilgi, yakınlık ve özendirmeleri iledir ki, her şehir ve kentte Muallimler Birliğinin merkezleri birer eğitim ve kültür yuvası olmuştu. Kurslar, konferanslar, uygulama, deneme dersleri, incelemeler, geziler, müsamereler, temsiller, konserler, eğlentiler, balolarla okul saatları dışında sürekli bir canlılık, bir gelişme ve çevreyi aydınlatma merkezi idi. Çarşaftan, peçeden henüz kurtulmuş bayan öğretmenlerin de hiç eksik olmadıkları her Muallim Birliği bütün aydınların aydınlık ve aydmlatma çabalarını topladıkları yerdi. Halkı okutma ve aydınlatma çabalarının, Millet Mekteplerinin kaynağı Muallimler Birliği olmuştu. 1932 Şubatında Halkevleri kurulur kurulmaz, onların birdenbire gelişip geniş başarılar sağlaması, yer yerde Muallimler Birliklerinin birden Halkevlerine dönüşmeleri ile olmuştu.

Necati Bey öğretmenlere karşı en ufak bir haksızlığa, bir saygısızlığa dayanamaz kendisine yapılmışçasına direnirdi. Herkesten özellikle yetkililerden ve yöneticilerden öğretmenlere karşı içten saygı ve ilgi isterdi. Onun için, İçişleri Bakanı rahmetli Cemil Bey (Uybadın) çeşitli yazılarıyla valilerin öğretmenlere karşı ilgilerini, dikkatlerini uyarmıştı. Bunun etkisi ile bütün yöneticilerin özellikle valilerin gittikleri her yerde ilk aradıkları, görüştükleri ve en çok ilgilendikleri kimseler öğretmenlerdi.

Mustafa Necati'nin en neşeli, keyifli anı öğretmenlerle idi. 1927'de ziyaret ettiği Kayseri, Zencildere Köy Öğretmen Okulu öğretmenleriyle akşam neşeli bir eğlenti düzenlemiş,

zeybek oynamış, bol bol eğlenmiş, halay çekmiş, Ankara'ya dönünce de bu ülkücü arkadaşlarına -okulculuğumuzda ilk kez- ek görev ücreti göndermiş.

Bakanlıkta önemli konular incelenir, tartışılırken sonunda: Bunu bir de hocalara sormalıyız, bakalım onlar ne diyorlar? Onlara da danışmamız gerek; der, önemli konularda özellikle öğretmenlerin görüşlerini almadan kesin kararа varmazmış. Bunları yıllar sonra, Onun yakın çalışma kadrosundaki arkadaşlarından dinledik. (Bu anlayış ve davranış Kanuni'yi ansıtıyor: Divan-ı Hümayunda -Kanuni'nin huzurunda- sınır sorunları görüşülürken sonunda Onun: anlaşılıyor ki, bizler lâyıkıyle bilemiyoruz bunları serhat çavuşlarına danışmak gerek. Ferman Sultanımın, bir kaçını buraya getirelim, dinleyelim, diyene karşı da: Hayır, serhat çavuşları buraya, bizim ayağımıza gelmezler, gidip orada onlara danışmak gerek,» kararını verirmiş).

O yıllarda öğretmenlerin sözlüklerinde ne otokrasi, ne demokrasi, ne demokratik eğitim, ne sosyal adalet, fırsat eşitliği, halka dönük eğitim, eğitimde reform, eğitim reformu, reformun yöntem ve stratejisi, ne Danıştayda hak aramak... vb. kavram olarak bile yoktu. Bu kavramlar yasalara, yazılara, kitaplara girdikten söylevlerde dolaştıktan sonra görüldü ki, o geçmiş günlerde bütün o kavramlar, öğretmene saygı, vefa ve kadirbilirlik solumlanan bir hava imiş. Bunlar yasalarla, emirler, kararlar, yönetmeliklerle konferanslar, söylevlerle değil; kafalarda, ruhlarda, bulunçlarda, ıralarda bulunmakla gerçekleşirmiş. Bunun için de gerçekten ve içtenlikle insancıl ve insan sever olmak gerekmiş. Şimdi daha iyi anlaşılıyor ki, bugünkü öğretmenin yüksek düzeyi, öğretmen bilinci, geniş öğretmen örgütlenmesi Atatürk'ün de Necati'nin de amacı ve ülküsü idi. Öğretmen kütlesi daha yüksek niteliklere, daha dayanışmalı ve birlikli örgüte, daha aydın bilinçlenmeye eriştikçe, Mustafa Necati gelip geçecek 10 yıllarda, 40 yıllarda daha büyük sevgi ile, övgü ile ve anlaşılarak anılacak.

Atinalı büyük siyasa ve devle tadamı Perikles: «**En iyi yurttaşlar erdeme (fazilete) karşı beğeni gösteren, değer veren uluslarda yetişir.**» diyor.

(Cumhuriyet, 9.1.1974)

Prof. Dr. Reha POROY

HALKA AÇILMA VE SERMAYE PİYASASI

Son günlerde üzerinde en çok tartışılan, fikir yürütülen ve yorum yapılan konu halka açılma ve sermaye piyasasıdır. Bu fikir ve yorumların çoğunda halka açılma kavramının çoğunda, halka açılma kavramının değişik açılardan değerlendirildiği görülüyor.

Konunun sosyal ve hatta politik yönü ön plâna alınıyor. Oysa, halka açılma aslında çok sayıda tasarruf sahibinden fon sağlanması ile ilgili ekonomik bir konudur ve memleket çapında ele alınırsa, canlılık gösteren bir sermaye piyasasının varlığını gerektirir. Halka çağrıda bulunan bir ortaklığa katılan tasarruf sahiplerinin hak ve çıkarlarının korunması ve sermaye piyasasının düzenlenmesi ise bir ticaret hukuku sorunudur ve memleketimizde on yılı aşan bir süredir bu alanı düzenleyen bir kanunun kabulü için çalışmalar yapılmaktadır. Büyük Millet Meclisinde bir türlü kanunlaşmayan bir tasarı mevcuttur.

Bu çalışmalarda rol oynamış bir ticaret hukuku hocası olarak bunlarm yönünü anlatmak ve sağa sola çekiştirilen bazı fikir ve kavramlar hakkında açıklamada bulunmak istiyorum. Böylece, yersiz umutlar veya yanlış değerlendirmelerle uğranılacak kırıklıkları ve bu kırıklıklar sonucu bulunabilecek suda politik veya çıkarcı gayelerle balık avlama heveslerini bir dereceye kadar önliyebileceğini sanıyorum.

Sermaye piyasası kişilerin ellerindeki tasarrufların yatırım alanlarına akmasını sağlar. Bu akım, «menkûl kıymetler» denilen kıymetli evrak niteliğinde senetler, başlıca anonim ortaklıkların çıkardıkları hisse senetleri ve tahviller vasıtasiyle olur. Tasarruf sahipleri anonim ortaklıkların faaliyetine hisse senedi alarak ortak sıfatiyle veya tahvil ala-

rak borç vermiş alacaklı sıfatiyle katılabilirler. Hisse senedi sahibi, işletmenin ticarî faaliyetinin rizikosunu yüklenir, fakat buna karşılık öz varlıkların belirli oranına sahiptir, temettü -yani kârdan hisse- alır ve böylece para değerinin düşmesinden doğrudan doğruya etkilenmez. Tahvil sahibi ise, ticarî faaliyetin sonucu ne olursa olsun, belirli, bir meblâğın alacaklısıdır. Bu rakam üzerinden hesaplanan faizi alır ve enflâsyon elindeki değeri azaltır. Çeşitli şartlara göre, hisse senedi veya tahvil sahibi olmak tercih edilebilir. Fakat, sermaye piyasasında en önemli unsur, muhakkak ki taşıdığı faydalar ve tehlikelerle ortaklık sıfatı sağlayan hisse senetleridir.

Açık rejim ve karma ekonomi düzeni içinde kalkınmasını gerçekleştirmek tercihini yapmış olan Türkiye'de, düzgün işleyen canlı bir sermaye piyasası muhakkak ki, kaynak mobilizasyonu bakımından küçümsenmeyecek bir unsurdur. Ancak, memleketi tek başma ve derhal kalkındıracak sihirli bir yol olarak kabul edilmemelidir. Kredi piyasasının yanında düşünülmesi gereken sermaye piyasasının fonksiyonu kendine özgüdür. Sermaye piyasasının kurulup gelişmesi bankalardaki mevduatı azaltmaz, sadece marjinal değişiklikler olabilir. Buna karşılık, bankacılık faaliyetlerinin hacmi genişler. Bu piyasanın varlığı kooperatifçiliği baltalamaz kooperatif sektörün yanmda ayrı imkânlar sağlamak suretiyle ekonomik gelişmeye katkıda bulunur. Maceracı veya kötü niyetlilerin tasarruf sahiplerine zarar vermeleri ise, herhangi bir rejimin, herhangi bir sektöründe mümkün olduğu kadar önlenebilir. Yeter ki, memleket gerçeklerine uygun bilim ve dünya tecrübelerine dayanan hukukî tedbirler alınsın. Sermaye piyasasmın bir kapitalist yutturmacası olduğu iddiası ise, ya bilgisizliğe, ya da kötü niyete verilmesi gereken havada bir sözden ibarettir.

Çıkardığı senetleri geniş ölçüde tasarruf sahiplerine arzeden bir anonim ortaklığa halka açılan veya halka açık diyoruz. Belirli bir sistemde bu nitelik, kanunla düzenlenmiş bir ölçüye uyma gereğine de bağlanabilir. Bu kavram, belli başlı memleketlerde ilk plânda denetim tedbirleriyle ilgilidir. Bu tedbirlerin temelinde ise, tasarruf sahibinin katıldığı ortaklıkta olup bitenleri «doğru açık ve yeterli ölçüde»

öğrenmesi, Türk doktrininde tutmuş deyimle «kamuyu aydınlatma ilkesi» yatar. Halka açılmanın ne olduğu ve ne olmadığı ile denetimin en iyi şekilde yapılsa bile nereye kadar güvenlik sağlayabileceğinin bilinmesi gerekir.

Halka açılmanın soyal yönüne gelince, bu yolla ne komünizme duvar çekilir, ne de herhangi bir parti iktidara getirilir. Halka açık ortaklıkların çoğalmasının bir bakıma serveti daha yaygın bir hale getireceği doğrudur. Ancak, halkın veya işçilerin hisse senedi sahibi olmalarının sosyal sonuçları fazla büyütülmemelidir. Hisse senedi sahipliği, özellikle çok büyük ortaklıklarda «malik» durumundan çok «yatırımcı» durumu yaratır. Kötü idare veya ters [illegible] sonucu temettü umutlara cevap verecek şekilde dağıtılmazsa tepkiler olabilir. Bu alanda iflâs veya skandallar bütün memleketin bünyesini sarsabilir. İşçilerin işletme yönetimine katılmaları ise, halka açılmakla doğrudan ilgili bulunmayan özel bir konudur.

Halka açılmanın ticaret hukuku alanındaki «teknik» sorunlarının bazıları da yanlış değerlendirmelere konu alabiliyor.

(ÖNEMLİ NOKTA: DENETİM)

Önce denetimi ele alayım. Kabul edelim ki, halka çağrıda bulunan ve fon toplayan anonim ortaklıkların hesap ve faaliyeti bir taraftan uzman ve bitaraf kuruluşlarca denetleniyor. Diğer taraftan gene uzman bir kamu kuruluşu sermaye piyasası faaliyetlerinin belirli kurallara göre yürümesini gözetiyor. Bu durumda dahi herhangi bir işletmenin ticarî faaliyetinin başarılı olacağı konusunda bir teminat söz konusu değildir. Devlet, asgarî ve genel güvenlik tedbirleri koyan hükümlere uyulmasını ve kamunun aydınlatılmasını sağlayabilir. Bundan sonra, karar vermek ve verdiği kararın rizikosuna katlanmak tasaruf sahibine düşer. Ancak kendisi bazı imkânlardan yararlanarak güven sağlayabilir. Örnek olarak, yatırım müşavirleri veya bu işi yapan bankalara danışabilir. Tek ortaklığa para yatırmayıp, bir çok ortaklıkların senetlerinin toplandığı bir fortföyü işleten yatırım ortaklıklarının çıkardıkları senetleri alır ve böylece riziko dağılmış olur. Ancak yatırım ortaklıkları ve yatırım fonlarının, belli başlı memleketlerde olduğu gibi en

iyi çalışacak şekilde düzenlenmeleri gereklidir. Ayrıca işletmecinin kişiliği anonim ortaklıklarda dahi üzerinde dikkatle durulacak bir husustur.

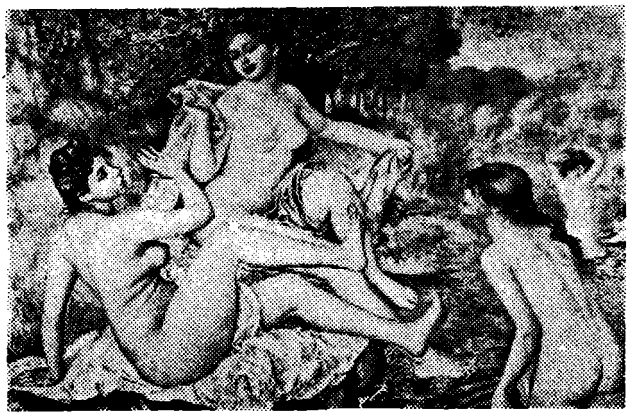
Bu sebeple, memleketimizde başarısını ispatlamış işletmecilerin, işletmelerini doğrudan doğruya veya yatırım ortaklıkları aracılığı ile halka açmaları aslında bu kişiler kendi yatırım imkânlarını genişletme gayesini gütseler dahi, olumlu karşılanmalıdır. Zira, başarılı bir veya bir kaç işletmenin bulunması kendi başına bir teminat olduğu gibi bunlar çalışmakta bulunduğundan temettü dağıtımı, küçük tasarruf sahibinin bekleme takati tükenmeden yapılabilir. Mamafih iyi seçilmiş bir alanda yetenekli müteşebbislerin kuracakları yeni işletmeleri de küçümsemek doğru olmaz. Sorun, yeterli bilgi açıklaması ve denetimle, ekonomik riziko yu asgarî düzeyde tutmak ve kötü niyetlere fırsat vermemektir.

Bazı ortaklıkların halka açılıyoruz diye çıkaracakları senetlerin, eninde sonunda varlıklı kişilerin ellerinde toplanacağı, böylece bunlara çıkar sağlayacağı kuşkusu ifade edilmektedir. Bu konuda aydınlığa kavuşmak için sermaye piyasasının işleyişi üzerinde durmak gerekiyor. Çok ortaklı işletmelerin normal çalışabilmeleri için hukuk ve vergilendirme alanlarında bazı tedbirlerin alınması gerektiği doğrudur. ancak, bu tedbirler sadece bazı engelleri kaldırma niteliğinde olacaktır ve halka açık ortaklığa diğerlerine nispetle bir üstünlük tanınmayacaktır. Zira halka açılma, her hangi özel bir teşvik gerektiren sosyal bir olay değildir, sadece sermaye piyasasını destekleyen ekonomik bir davranıştır. Özel teşvik tedbirleri bir ortaklığa işletmesini kurduğu bölge veya konusu itibariyle tanınabilir, senetlerini halka satıyor diye değil. Böyle olunca da senetlerin kaç kişinin elinde olduğu teşvik açısından farketmez. Sermaye piyasasının isleyişinde, bir ortaklığın senetleri zaman zaman bazı kişilerin ellerinde toplanabilir ve dağıtılabilir. Bu piyasanın seyyaliyeti ile ilgili bir hususdur ve doğaldır. Önlenmesi gereken davranış, bazı holding veya benzeri kombinezonlarla, tasarruf sahiplerinin fonlarını bir yerde çalıştırıp, kârı başka yere aktarmaktır. İyi bir denetim ve konsolide bilâncova dayanan bilgi açıklaması ile böyle manevralar önlenebilir.

Bazı ortaklıkların daha kurulurken yüzde şu kadar temettü vaadinde bulundukları görülmektedir. Bu vaadi de, esas mukavelede bu yolda bir hüküm bulunsa dahi, söz konusu temettüye imkân verecek ölçüde kâr sağlanması şartına bağlı olarak anlamak gerekir. Bazı özel durumlarda işletme faaliyete geçinceye kadar sınırlı bir süre hazırlık devresi faizi verilebilir, fakat kâr sağlanmadan ve gerekli yedek akçeler ayrılmadan temettü dağıtılamaz.

Günlük bir makalenin çerçevesi içinde, sermaye piyasası ve halka açılmanın temel sorunlarından bazılarını açıklamaya çalıştım. Sorunlar bunlardan ibaret değildir ve bu alanda çözülmesi gereken bir çok düğüm vardır. Ancak, memleketimizdeki potansiyelin hukukî çerçeveyi zorlar hale geldiği ortadadır. Bugün yürürlükte olan hükümlerin destek ve denetim bakımından yeterli olmadıkları açıktır. Yukarıda yaptığım açıklamalar yönünde tedbirler getiren, özellikle kamuyu aydınlatma ve denetim ilkelerini gözeten ve aracı ve yardımcı kuruluşları düzenleyen kanun tasarısının vakit geçirmeden kabulü gerekiyor.

(Miliyet, 15.1.1974)

Renoir: yıkanan kadınlar

Faruk EREM

GİZLİ BELGE

Yirminci yüzyılda avukattan belge saklamak niteliğinde bir hükmün kanunlarımıza girmesi ve bunun yeni bir buluş (!) olarak takdimi Türk Adaletine gölge düşürecektir. Sadece bir tek tarihi olayı hatırlatmak isteriz:

1894'te, Fransa'da Yüzbaşı Dreyfus, askeri mahkemeye tevdi edilen, fakat sanık ile avukatından gizlenen bir «belgeye» (vesikaya)dayanılarak mahkûm edilmişti. O tarihlerde Aurore adlı gazetenin yazarı Emile Zola, Dreyfus'ün mahkûmiyetini haksız bulan ve Cumhurbaşkanı Felix Faure'a hitap eden bir açık mektubu yayımlamaktan, Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanıyordu. Parlamentoda, Clemenceau, yalnız mahkemenin bilgisine sunulan «gizli belge» uygulamasına şöylece karşı çıktı: «Gizli belge (!). Bunun ne demek olduğunu biliyor musunuz? Bu, bir insanın, ondan gizlenen bir belgeye dayanılarak, yargılanması, mahkûm edilmesi, kendisinin, karısının, çocuklarının. ona yakın herkesin şerefsizliğe hüküm giymesi demektir. Baylar, içinizden hanginiz, bu şartlar altında mahkûmiyete isyan etmezsiniz. Şekil gerçeğe tercih edilmemelidir. Vatan, sadece toprak parçası değildir, aynı zamanda, fikirleri ne olursa olsun, dost olsun düşman olsun, bütün insanların birleştiği adalet yatandır. Bu herkesin ısındığı ocak, güvenlik, herkes için eşit olan adalettir. Adaletin olmadığı bir vatan düşünülemez.» Bu çabalar sonuç verdi. «Gizli belge» usulünün uygar devletlerce nefretle reddedilmesinde «Dreyfus dâvası» nın etkisi büyük olmuştur.

Memleketimizdeki durum nedir? Bu konuda oldukça vahim bir hüküm getirilmiştir. Danıştay Kanununun 82. maddesine eklenen fıkra şöyledir: «Görevli daire veya kurul veya kanun sözcüleri tarafından getirilen veya idarece gönderilen gizli her türlü belge, taraf ve vekillerine incelettile-

mez.» 1602 sayılı Askerî İdare Mahkemesi Kanununun 54. maddesinden esinlenerek yapılan bu genelleştirme büyük sakınca doğuracaktır.

Davada taraf olan kişi veya vekili, kendi aleyhlerine olan bir belgeyi göremeyecektir. Memleketimizde, resmî yazışmalarda gizlilikte ne kadar ifrata gidildiği düşünülürse uygulamada bir kimsenin kendisini nasıl savuncağını kestirmek mümkün değildir.

Bu hükmün Anayasa'ya aykırılığı bakımından şöyle düşünülebilir. Anayasamızın 31. maddesine göre «herkes meşru bütün vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir.» Kendilerine ilişkin bir konuda ilgililer, gizlilik iddiası ile dosyalarını göremezlerse dava ve savunma hakkını nasıl kullanacaklardır?

Usul hukukunda savunma hakkının ön koşulu «İthamı Öğrenmek Hakkı» dır. İdarî işlemi dava eden ilgili idarenin gizlilik iddiası ile Danıştay'a gönderdiği evrakı göremezse hakkındaki ithamı nasıl karşılayacaktır.

Anayasa'nın 31. maddesinin gerekçesinde, «klâsik haklar» arasında bulunan, 1924 Anayasasında da kabul edilen «savunda hakkı» na ve «hakkını aramak özgürlüğüne», yeni Anayasamızda, yargı bölümünde değil «Temel Haklar» bölümünde yer verilmiştir. Anayasamızın, temel hakları herkesin «kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez hak ve hürriyetler» olarak tanımlaması karşısında «Hak Aramak Özgürlüğü»nü kısıtlayan hükümlerin Anayasaya açıkça aykırı olduğunu kabul etmek gerekir:

Kanunla temel hakkın özüne dokunulabileceği yolundaki Anayasa değişikliği dahi eklenen hükmü meşru göstermez. İdarenin «gizli» damgasını bastığı her belge böyle bir ayrıcalıktan faydalanırsa, artık savunma hakkından bahsetmeğe imkân kalmayacaktır.

Eklenen hükmün Anayasada yer alan duruşmaların açıklığı (aleniyeti) kavramını da zedelediği görülmektedir. İdarenin gizli dediği belge duruşmada da okunamayacaktır. Halbuki bu evraka dayanmak suretiyle «hüküm» veya «vicdanî kanaat» teessüs edebilecektir.

Bu davalarda Danıştay verdiği kararda «gizli belge» den ya söz edemeyecek veya ne içerdiğini (ihtiva ettiğini) gös-

termeksizin sadece böyle bir varakanın varlığına işaretle yetinecektir. Bu suretle ne hakkını arayan, ne de kamuoyu, davanın ne sebeple reddedildiğini anlamayacaktır. Bu durumda Danıştay'da açıklıktan söz edilemez.

(Cumhuriyet, 22.1.1974)

Picasso: desen

Oktay AKBAL

«EY KESİKBAŞ»

Bir anarşistin bir yerde bir hâdise çıkardığı veya görüldüğü zabıtaca haber alınmıştır. Telefonlar çalar. Bu, bir korkunun dağıtılmasıdır. Anarşist Ağır adlı bir lunaparkta belki Kızılay'da görülmüştür. Polis onu ele geçirmeye çalışır. Şair bu anı alaycı «Ey Kesikbaş çıkar hançerini» mısraı ile anlatır. Anarşist vurulmuştur. Şaire göre bu «Bir kuzunun damıtılmasıdır» İkinci parçada şehri saran dehşet havası «Telefonlar çalacak Sokak başlarında ölüme koşut» mısraı ile anlatılmıştır. «I Love you ey Nagant» mısraında alaylı bir tonla polisin arkasında Amerika'nm bulunduğu fikri telkin edilmeye çalışılmıştır. Şaire göre bu «bir sevinin durdurulmasıdır». Zira vurulan anarşist masum bir kuzudur.»

Bu, bir şiir tahlilidir! Hem de bir profesörün kaleminden çıkmıştır. Nerdeyse bir gangster filminin öykülenmesi sanacaktınız! Tabancalar patlıyor, anarşist yakalanıyor, vuruluyor, lunapark bilmem ne, derken polisin arkasmda bulunan Amerika, CİA!... Heyecan verici bir şiir tahlili. Çok merak ettiyseniz Milli Eğitim Bakanlığının 50. yıl dolayısiyle yayımladığı «Cumhuriyet Devri Türk Şiiri»ni alır okursunuz, uykunuz kaçar...

Prof. Mehmet Kaplan'ın «Şiir Tahlilleri» adlı kitabı bu kez de 50. yılı anma kitapları dizisinde yer almış! Genç şairler de eklenerek... Bu eklenenler arasında şair olmayanlar da var, adını ilk kez duyacağınız kimseler de!... Bay Kaplan Edebiyat Fakültesinde Yeni Türk Edebiyatını öğretir yıllardır. Bu kitapta yaptığı tahliller gibiyse verdiği dersler öğrencileri bildiklerini unutarak, ya da büsbütün yanlış şeyleri doğru sayarak çıkacaklar fakülteden! Ama önceki yıllarda bu çeşit şiir tahlilleri yaptığını sanmam. Bir öğrencisi kalkıp da bir şiirin anlamını bu çeşit gangster uydurmaları,

yakıştırmalarıyle açıklamaya girişseydi atacağı not sıfır olurdu. Yıllar insanları değiştirir, hocaları da!.

Salâh Birsel'in, «Kuzuname» şiirini almış, bir anarşistin vurulmasını anlatıyor diye sunmuş okurlara. Ne ilgisi var? Bu tür açıklamalara bir giriştiniz mi işin sonu nerde biter kimse bilemez. Kardinal de Richelieu bir insanı suçlamak, mahkûm etmek istedi mi. «Bana, yazdığı mektubu ya da bir yazıyı getirin» dermiş. Bir yazı, bir şiir her türlü yoruma uygundur. Gerçekle ilgisiz olduktan sonra, uydur babam uydur Birsel «I love you ey Nagant» derken polisin arkasında Amerika'nın varlığını belirtmek istemişmiş! Hani adam «yağmur yağdı» demiş, yoldan geçen biri «sen bana ördek dedin» diye yakasına yapışmış, ona benziyor. Nerden nereye! Nagant herkes bilir ki Amerikan malı bir tabanca değildir, galiba Belçika'da yapılan bir silâhtır. Sonra şiirde bu denli kesinlik, bu denli tek anlam aramak en basit bir şiir okurunun bile aklından geçemez. Nerde kaldı Yeni Türk Edebiyatı dersleri veren bir profesörün...

İşte, Birsel'in «Kuzuname» sinden bir dörtlük. Bakalım siz nasıl yorumlayacaksınız? «Telefonlar çalacak — Sokak başlarında ölüme koşut — I love you ey Nagant — Bu bir sevinin durdurulmasıdır — Az biraz ve karanlıkta.» Haydi, söyleyin ne anladınız: nerde anarşist, nerde Amerika, nerde polis, nerde bütün bunlar. Başka biri çıkar da bu aşk yüzünden işlenmiş bir cinayeti anlatıyor, ihanet etmiş sevgilisini yerlere sermiş bir genç adam tabancasına duyduğu sevgiyi bildiriyor derste! Buna benzer başka öyküler de yakıştıranlar çıkabilir. Bu gazete haberi değil ki tek çizgili olsun. Adı üstünde şiir, eski bir söz vardır, daha çok şairlere karşı kullanılır, anlam şairin karnında, diye. Prof. Kaplan girmiş şairin karnının içine, öyle bir anlam çıkarmış ki, nerdeyse onu Güvenlik Mahkemesine «ihbar» edecek «Alın bir anarşist teşvikçisi daha» diye! Şiir tahlilinden sayın muhbirliğe giden yol da varmış demek.

Külebi de bir şiirinde «Nagant bir tabancam olsa benim» demişti. Bay Kaplan alacak kalemi eline «Burda anarşist bir tabanca arıyor, cinayet işlemeye hazırlanıyor» diyecek hemen! «Şiir Tahlilleri» kitabını, yeni adıyle «Cumhuriyet Devri Türk Şiiri» kitabını okurken dikkatimi çekti, sayın profesör çağdaş şairlerimizin şiirlerinde hep Marx'çı bir

anlam buluyor, Birsel'den Anday'a, Necatigile, Tamer'e dek çoğunda... Neye baksa kızıl görüyor, ne okusa hep anarşistlerden söz edildiği kanısında.

Bu garip bir hastalık olmalı! Öyleyse neye edebiyat dersi vermek fakültede, şiir tahlilleri yapmak? Daha başka yolları var tutkularını doyurmanın. Onları bulmalı, aramalı bulmalı, şiiri de, şairleri de rahat bırakmalı! En iyisi, hem kendisi, hem bizler için en doğrusu bu değil mi?

«Ey kesikbaş çıkar hançerini.» Şair bu dizeyi, bu çeşit şiir tahlilcileri için söylemiş olmalı. Şiiri de, şairi de kuşkular, korkular, suçlamalar, önyargılar, bilgisizce, kötü niyetlice yorumlamalardır bir «seviyi durdurmak» hançerini çekmek «ey kesikbaş» olarak«...

(Cumhuriyet, 23.1.1974)

Van Gogh: görünü

İsmail CEM

AF ve ADALET

Türkiye'nin gündemine 1974'ün getirdiği başlıca sorunlardan biri «Af» tır. Af, siyasal bunalımın da, Parlâmento çalışmasının da ötesinde ve öncelikle ele alınması gereken konudur.

Kamuoyunda bir affın kapsamı tartışılmaktadır. Millet Meclisine verilmiş olan af teklifleri ve sürdürülen çalışmalar vardır. Bunların kimi genel af teklifi niteliğindedir. Kimi, TGS eski Genel Başkanı ve Milletvekili Sadullah Usumi'nin «Yazışleri Müdürlerinin sorumluluğuna» ilişkin kanun teklifi gibi, daha özel bir değişim niteliğindedir. Ayrıca, hükûmeti meydana getirmekle görevli Bülent Ecevit'in, MSP ile ortak bir tasarı getirmesi ya da eğer tek başına bir azınlık hükûmeti kurarsa sadece CHP'nin görüşlerini içeren bir tasarıyı Meclise sunması beklenmektedir.

Affa ilişkin tartışmalarda, belirli maddelerden ya da suç türlerinden cezalandırılmış olanların durumu değişik görüşlere yol açmaktadır. Kimine göre, düşünce «suçuna» ilişkin görülen 141, 142 ve 163. maddeler, affın dışında bırakılmalıdır. Başkaları, bunların affını kabullenmekte, fakat «şiddet» unsurunun ya da bazı çevrelerde kullanılan deyişiyle «Anarşistlerin» affına karşı çıkmaktadır. Bir başka tavır ise, affın genelliği fakat bazı suçlara daha küçük oranda uygulanması şeklindedir.

Af sorunu ve biçimini kesin formüllere ya da çerçeveye yerleştirmeden önce özellikle tartışmalı olan noktaları dikkatle değerlendirmek gerekir. «Özel» bir muameleye, genel affın dışında bırakılmaya, en azından daha düşük ölçüde bir affa lâyık görülen suçlar, kendi oluşum koşullarında, etkisinde bulundukları gerçeklerin ve zaman kesitinin ışığında bir kere daha gözden geçirilmelidir.

Bu suçlar, genellikle, 12 Mart öncesi ve sonrasında yer alan şiddet hareketlerine ilişkin olağanüstü bir dönemde

karara bağlanmış ve failli hemen tümüyle 18-25 yaş kuşağında olan suçlardır.

Bu niteliklerinin, sosyolojik ve hukukî özelliklerinin açısından bakıldığında, suça ilişkin olaylar şu ayrıcalıklarını ortaya koymaktadır:

Sözkonusu suçların tümü, içinde oluştukları ortamda, yeraldıkları zaman kesitinin özelliğiyle yakından ilgilidir. Suçun oluşumunda, failin kişisel iradesi ya da yasalar çerçevesindeki suçluluğu kadar, hattâ belki bundan fazla, ortamın payı sezilmektedir.

Ortam, kuşkusuz, bir suçu yasal açıdan suç olmaktan çıkarmaz. Ancak, bilim dallarının bütünleşme yolunda evrildiği bir çağda ve özellikle hukuk, siyaset, ekonomi, sosyoloji, psikolojinin birbirinden ayrılmaz olmaya başladığı bir dönemde suç, tek başına hukuk yönünden ele alınamaz. Hele affa ilişkin bir tartışmada.

Ortamın bu tür suçların oluşumuna etkisi bazı alanlarda ve açıkça görülebilir: Suçun işlendiği ya da suçun hazırlandığı zaman kesiti, Türkiye'nin olağanüstü bunalımlı dönemidir. Sözkonusu şiddet hareketleri, bunalımın sadece nedeni olarak nitelenemez; bunlar bunalımın ürünüdür aynı zamanda. Sözgelişi, bazı gençlerin polisle çarpıştığı, yaralamaların olduğu, işkence iddialarının ortaya konduğu, insanların vurulup öldüğü bir zaman kesitidir bu. Sıra arkadaşının dövüldüğünü izlemiş olan, en sevdiği dostunun bir kurşunla yanıbaşında can verişini yaşamış, onun tabutu başında nöbet tutmuş olan kişi, hele gençse, ölçüsüz bir takım tepkilere ve hareketlere kendiliğinden itilmiş olacaktır.

Dönemin yanlış, yanıltıcı şartlanmaları bir yana, bu tür şiddet hareketlerinin oluşumunda bizzat resmî görevlilerin hayli tartışma götürür bir görev anlayışıyla yer almış olması, ayrıca sözkonusudur.

Söz konusu suçlar incelendiğinde, suçlunun yaş kuşağı ayrı bir özelliktir. Suçlular, insan bünyesinin en şiddetli tepkiye ve en ani karara en yatkın olduğu bir çağı yaşamaktadır.

Genç olmak, yasalar açısından kimseye bir öncelik tanımaz kuşkusuz. Ama bir özellik de yaratır. Hele mesele cezanın ağırlığı gibi daha hukukî bir konuda değilse ve af gibi insanî ölçülerin, geniş anlamdaki adaletin konusuysa, genç-

lik, mutlaka gözönünde tutulması gereken bir etkendir. Ve gençlerin işlediği suçlarda, toplumun bütünüyle büyüklerinin şu ya da bu ölçüdeki payı, bir umursamazlıktan anlayışsızlığın, hoşgörürsüzlükten ince hesaba kadar mutlaka vardır.

Affı sözkonusu olan, nihayet yirmi yaşlarını yaşayan gençlerdir.

Bir genel af sözkonusu edildiğinde, bazı gençlerin durumu «kategorik» olarak affın dışına ya da daraltılmış bir şekline itilemez. Adalet, ciddi bir konudur. Derinliğine araştırmayı, sorumluluk duygusunu, geniş bir bakış açısını gerektirir. Bir bunalımlı ortamda suçların oluşunu, olağanüstü dönemin değer yargıları uyarınca cezalanmış olmaları ve gençler tarafından işlenmeleri, kimi suçun hattâ özel bir anlayışla ele alınmasını gerektirir.

Hayatı ve geleceği sözkonusu olan, nihayet hepimizin çocuklarıdır.

(Milliyet, 25.1.1974)

Picasso: desen

Abdi İPEKÇİ

HALK SEKTÖRÜ

Yeni hükûmetin programında önemli özelliklerden biri «kalkınmanın nimetlerinden daha yaygın ve âdil şekilde faydalanılmasını sağlamak üzere» önerilen tedbirlerdedir. CHP - MSP Koalisyonu bu amaçla bir yandan kooperatifçiliğe ağırlık vermeye, öte yandan «kamu sektörü ve özel sektörün yanısıra halkın teşebbüs gücünü harekete geçirecek bir halk sektörünü geliştirmeye hazırlanmaktadır.

Özel sektörün dışında bir «halk sektörü» nden söz edilmesi CHP ve MSP'nin ekonomik felsefelerine karşı kuşku besleyen çevreleri büsbütün işkillendirmişti. Böyle bir girişimin, yürürlükteki sermaye düzenine karşı olacağı, kişilerin ellerindeki malların, varlıkların kamulaştırılıp halka dağıtılmasına kalkışılacağı sanılmıştı.

Aşırı kuşkulardan ve yanlış önyargılardan doğan bu zanların, gerçekle ilgisi yoktur. Halk sektörü bir yandan halkın elindeki küçük tasarrufları değerlendirmeyi, öte yandan tekelci sermaye düzeninin sakıncalarını önlemeyi amaçlayan bir girişimdir.

Son yıllarda başta yurt dışında çalışan işçilerimiz olmak üzere sabit gelirli vatandaşlarımızın ellerinde biriken tasarrufların iktisadî yönden önemli bir potansiyel haline geldiği belli olmuştu. Ne var ki bu potansiyel gerek tasarruf sahipleri açısından, gerek ülke ekonomisi bakımından verimli bir biçimde değerlendirilemiyordu. Bunun en önemli nedenlerinden biri sermaye piyasası kanununun yıllardır çıkarılamaması, sermaye piyasasının örgütlenmemiş bulunmasıydı. Ona rağmen durum, bir takım gelişmeleri kendiliğinden zorlamaya başladı. Özel sektör, bu potansiyelden yararlanmak istedi. Hızla büyüyen, büyüdükçe sermaye ihtiyacı artan sanayi kuruluşları, bu ihtiyaçlarını bankaların pahalı kredileri yerine halkın küçük tasarruflarından karşılamayı

uygun buldular. Önce tahvil sattılar, sonra da şirketlerini halka açıp hisse senedi vermeye başladılar.

Tasarlanan «halk sektörü» sistem olarak bu gelişmelerin doğrultusundadır. İstenen şey, birleştirilecek küçük tasarruflarla büyük yatırımların gerçekleşmesi ve kurulacak tesislere o küçük tasarruf sahiplerinin, yâni geniş halk yığınlarının sahip olmasıdır.

Bugünkü durumda küçük tasarruflar büyük tasarruflara katılmaktadır. Şimdi halka açılan holdinglerde sermayenin önemli bölümü o holdinglere sahip bulunan ailelerin elindedir. Bir görüşe göre bu gelişme sonunda sanayi, devleşen birkaç holdingin egemenliğinde kalacaktır. O holdinglerde de sermayenin önemli bölümü küçük bir azınlığın elinde bulunacağı için gelişmenin nimetlerinden yararlanma âdilâne olmayacak, ulusal gelirin dengeli dağılımı sağlanamayacaktır.

İşte «halk sektörü» tasarısı bu görüşlerle hazırlanmıştır. Devletçe gerek finansman, gerek proje yönünden desteklenmesi düşünülen yeni girişimlere büyük halk yığınlarının küçük tasarrufları ile katılması, sermayeye, dolayısiyle kazanca küçük grupların, ailelerin hâkim olmaması tasarlanmaktadır. Öylelikle hem tekelci sermayenin sakıncaları önlenecek, hem de ekonomik gelişmenin nimetlerinden daha yaygın ve dailâne bir yararlanma sağlanacaktır.

Sanayi sektörünün dışındaki ekonomik girişimler için, özellikle tarımsal üretim ve pazarlama alanlarında desteklenmesi düşünülen kooperatifçilik hareketi de aynı amaçlarla önerilmektedir.

Bu görüşler teorik yönden çok doğru gözükmektedir. Etkili biçimde uygulanabildikleri zaman sosyal haksızlıkların ve huzursuzlukların temelindeki «zenginlerin gittikçe zenginleşmesi - yoksulların gittikçe yoksullaşması» olayını önleyebilecektir. Ancak uygulamanın başarısını nasıl güvence altına almalı?

Önemli olan sorun budur. Özellikle Türkiye'de şimdiye kadar yapılan denemeler bu bakımdan cesaret verici sayılamaz. Çok başlılığın uyumsuzlukla sonuçlandığı görülmektedir. İyi niyetlerle kurulan köylü kooperatiflerine, işçi şirketlerine işletme bilgisi bulunan yetenekli yöneticiler yerine bilgisiz ve tecrübesiz kişilerin hâkim oldukları, o yüzden

girişimlerin çok defa başarısızlıkla, zararla sonuçlandığı ve küçük tasarruf sahiplerinin bu tür girişimlere karşı güvenlerinin sarsıldığı bilinmektedir

Yeni hükûmet kooperatifçiliğe yeni bir anlam kazandırmaya ve bir halk sektörü yaratmaya hazırlanırken herşeyden önce bu girişimlerin etkili yönetimini sağlayacak tedbirleri almalıdır. Aksi halde bu olumlu tasarıların başarısızlığı, tekelci sermaye akımları ile birlikte o akımların karşıtlı olan tüm üretim araçlarının devletleştirilmesi görüşlerini güçlendirecektir.

(Milliyet, 4.2.1974)

Prof. Dr. Faruk EREM

İŞKENCE

Almanya'da Nazi döneminde Himmler'in emirnamesi şu hükümleri getiriyordu: «Marksistlere, Yahova Şahitlerine, sabotajcılara, teknişçilere, mukavemetçilere, paraşutle indirilen ajanlara, anti-sosyal unsurlara, Rus ve Polonyalı serserilere işkence uygulanabilir. İşkence duruma göre şunları kapsar: Besini (ekmek ve suyu) azaltma, sert yatak, ışıksız hücre, uyutmamak, bedeni hareketler, kırbaçlama. Yirmi kurbaçtan fazlası için hekimden mütalâa alınacaktır.» Doktorun fikrinin alınması insanlık nedenine dayanmıyordu. «İtiraf» etmeden ölen kişiden bir şey öğrenmek kabil olmayacaktı. Gestaponun bulunduğu her şehirde bir «işkence merkezi» de kurulmuştu. Bu uygulama yadırganamazdı. Hitler böyle bir rejim seçmişti (bk. Mellor, A. La Torture, Paris, 1949, s. 213).

Devletimiz Demokrasiyi, «Hukuk Devleti» ni, «Sosyal Devlet» i benimsemiştir. Hukuk Devletinin yerine, hangi yönlü olursa olsun, bir diktatörlük (Totaliter Devlet) kabul etmiş olsaydık, belki de «işkence» meşru sayılırdı. «Hukuk Üstünlüğü» huzurunda «gayri meşru sayılan Devlet» lerde işkence «meşru» dur. Görülüyor ki işkence yasağını ihlâl etmek «Anayasayı ihlâl suçu» nun bir çeşididir. Anayasamız (md. 14) «kimse işkence yapamaz» diye emrettiğine göre münferit olayları aşan «sistemli işkence» TCK.'nun 243. maddesinden taşar ve 146. maddeye yaklaşmış olur (bk. Antolisei, F. Manuale di diritto penale, Parte speciale, I, Milano, 1966, s. 131). Unutmamak lâzımdır ki tutuklanmış veya gözaltına alınmış kişinin hayatı ve sağlığı Hükümetin sorumluluğu altındadır (Brasiello, T. Liberata parsonalea Digesto Italiano, IX, n. 15).

Bazı rejimler, «Devlet hakları» ile «insan hakları» arasında, birincilerin tercihi yolunda bir anlayışa dayanır. Hal-

buki «hukuk devleti» bu hakları bağdaştırabilmiş, bunu başarabilmek için de «Anayasal rejimi» getirebilmiştir.

Anayasamızın 14. maddesine göre ceza «insanî» olmak zorundadır. Sanık, hükümlüden önce gelir. O halde hükümlüye işkence edemezken sanığa işkence edilebilir mi?

Bir an için işkenceyi meşru sayalım, hatta Himmler'in emirnamesi gibi bir «İşkence Kanunu» çıkarıp, onu normal bir soruşturma aracı haline getirelim. Türkiyemizde bunun genel sonucu ne olur? Önce mahkemeye, savcıya ihtiyaç kalmaz. «İşkence uzmanları» onların yerini alır. Sonuçta, yirminci yüzyılda ünlü (!) bir «engizisyon» örneği yaratırız.

Devletin gücünü sağlayan unsurlardan biri de onun toplumdaki «sosyal itibarı»dır. İşkence uygulaması bu itibarı yitirir.

İşkencenin, fayda sağladığı için meşru sayılması gerektiği ileri sürülmüştür. Eğer suçluları meydana çıkarıyorsa neden işkence bir soruşturma aracı sayılmasın? Genellikle «işkence» lehine söylenen budur. Fakat şöyle düşünmek lâzımdır: İşkence ürünü «itiraf»a rağmen kişinin sonunda suçsuz olduğu anlaşılırsa, yapılanı nasıl izah edeceğiz? Suçsuzlara yapılan işkencelerin toplumda doğurduğu çöküntülerin zararı ile işkencenin sözde faydasını karşılaştırmak gerekli değil midir?

Meşru olmadıkları halde fayda sağlayan pek çok şey vardır. Serbest bırakalım mı? Kaldı ki işkence uygulamasında genel sonuca bakmak gerekir. İşkence ile elde edilen itirafa dayanan «haksız hüküm»ler az değildir. Hatta bunlar pek az da olsalar, bir gün haksızlıkları anlaşılınca «toplumsal tepki» bütün düzeni sarsabilir, zararları pek aşırı olur.

«Acı»nın mutlaka gerçeği söyleteceği sanılmamalıdır. Acı, işkenceye tutulanı sadece konuşturur.

«İşkence» iddialarının düşündürdüklerini sınırlamak mümkün olamıyor.

Sanığı «İşkenceli sorgu» yoluyle, «Hâkim»den evvel, «Ceza»landırmak isteği teşhis edilmelidir. Hâkim, sonunda ne karar verirse versin, sorgu kılığı altında «Peşin idarî ceza» çok düşündürücüdür.

Daha yargılamanın başında, ithamı, savunmayı dinle-

meden, delilleri görmeden kendi içinde sanığı çoktan mahkûm etmiş hakimi, gerçek hakimden ayırmayı «Ceza avukatları» berrakça başarabilirler. Böylesine yargılama başka türden «Örtülü işkence» değil midir?

«Hükümden evvel bütün sanıklar, masum sayılır» kuralına acılı bir tesrilik içinde olan hükümden önce çektirilen ceza niteliğindeki tutuklama yetkisinin kötüye kullanılması, sonunda sanığın beraati, başka çeşit «İşkence» sayılmayacak mıdır?

Ceza adaletine ilişkin uygulamalarda çok dikkatli olmak lâzımdır.

Türkiyemizde işkence iddialarının asılsız ve aslı varsa, mevzii olaylar, kişisel davranışlar sınırını aşmamış olmasını bütün kalbimle diliyorum. Fakat asıl sorun şudur: Ortaçağın Engizisyon artıkları ile donatılmış bir Ceza Usulü Kanununun «İktibası» ve buna eklenen düşüncesiz, bilinçsiz, ilkesiz uygulamalar Türk Ceza Adaletini çağdışına itmiştir. Her yönden «Türk Ceza yargılamasının insanileştirilmesi» çabasında «Hukukun üstünlüğü»ne inananlara düşen görev ve sorun pek ağırdır.

Cumhuriyet, 5. 3. 1974)

Hubert Yencesse: uyuyan kadın

Abdi İPEKÇİ

ÖLÇÜSÜZ VAADLERE DEVAM ETTİKÇE...

Bol keseden vaadde bulunmak kolaydır. Ama o vaadleri gerçekleştirmek noktasma gelindiğinde hesapsız kitapsız söylenmiş sözler insanı güç durumda bırakır. Ölçü ne kadar kaçırılmışsa güçlük o oranda artar. Kendi sözleriyle kendilerini köşeye sıkıştıranlar, yaratmaya çalıştıkları umutları kolaylıkla yıkarlar, kazanmaya uğraştıkları güveni kısa sürede yitirirler.

Başbakan Yardımcısı Erbakan'ın önceki gün söylediği şu sözler, muhalefette iken bol vaadde bulunmak ihtiyatsızlığının iktidara geçtikten sonra da sürdürüldüğü izlenimini veriyor:

«Kısa süre içinde 67 vilâyete fabrika ve 40.000 köye atölye kuracağız. Çok yakında 100.000 motör, 100.000 traktör, 100.000 tank yapacak yüzde 100 yerli fabrikaların temellerini atacağız. Yalnız memleketimizde değil, dost memleketlerde de ağır sanayi tesisleri kuracağız. Bu yıl içinde atom santrallerinin temeli atılacak. Önümüzdeki aylarda da bütün dokuma fabrikalarının makinelerinin imâl edildiği bir fabrikanın temeli atılacaktır.»

Bu sözler, sayın Erbakan'ın çok güzel hayâlleri olduğunu göstermektedir. Ne var ki, başarı, hayâl gücünden çok, gerçekler üzerine kurulabilir. Gerçeklerin dışına çıkmakta beis görmeyenler her türlü vaadi kolaylıkla yapabilirler. Ama bu kolaylık onların kendi kendilerine yarattıkları en büyük zorluklara dönüşür. Onunla da kalmaz, bu tür davranışların sahiplerini kamuoyu ciddiye almamaya başlar.

Başbakan yardımcılığına kadar gelmiş bir politikacının kendini bu duruma düşürecek bir ihtiyatsızlığa kaptırması şaşırtıcıdır. Hele politikadan önceki mesleğinin hesaba kitaba dayanan bir müsbet bilim dalında profesörlük olduğu hatırlanırsa...

19. 3. 1974

Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU

KIŞKIRTICI AJAN SORUNU

Yıl, 1944- 1945. Devir, otoriter Milli Şeflik devri ama ortalıkta az çok bir hoşgörü ve siyasal ufkumuzda da bir demokrasi havası esiyor. Biz, Cumhuriyet'te —1942 Mayıs'ında başladığımız— yazı hayatım sürdürüyor ve türlü konularda makaleler yayımlıyorum. Başta sözünü ettiğim iki yıl içinde 67 yazımız çıkmış bu sütunlarda. Genellikle tüzesel (hukukî), sosyal ve ekonomik konuları işliyor ve ılımlı eleştiriler yapıyoruz. O tarihte sert eleştiri yapmayı kendiniz göze alsanız da, yazıyı gazetenin sorumlu yayın müdürüne kabul ettiremezdiniz. Bir fikir vermek için, o tarihlerde çıkan yazılarımın başlıklarından bazı örnekler sunayım: 1944 yılında, Umumî Menfaat Mefhumu (19 nisan). Adliyede Islâhat (22 nisan), Şehirde Ev Derdi (25 ve 31 temmuz), Ekonomik Nizam ve İdam Cezası (12 ağustos), Çocuk Meselesi (8 kasım). 1945'de; Başıboş Çocuklar (22 şubat), Sosyal Davalarımız, (27 şubat), Siyaset ve Hukuk (30 mayıs ve 29 haziran), Hukukta Menfaat ve Sosyal Adalet (18 temmuz). Hukukî Adalet ve Sosyal Adalet (22 ağustos ve 12 eylül), Hâkim ve Siyaset (25 eylül), Sosyal Adalet Asrı (27 ekim), Kumar ve Toplum (22 kasım), Kumar ve Hukuk (7 aralık). 1946 yılının başında: İktidar ve Tefekkür (6 ve 13 şubat).

Anlaşılan bu konular kuşkulandırmış bazı makamları.

1945 yılında eski öğrencilerimden çok sevdiğim bir dostum bir gün bana telefon ederek, beni yazılarımdan tanıyan ve çok takdir eden bir akrabasının ziyaretime gelmek istediğini, bunu arzu edip etmeyeceğimi sordu. Memnunlukla kabul ettim. Geldi. Çok nazık, kibar, zeki, esprili bir gençti. Yüzbaşı rütbesinde bir askermiş. Ama hep sivil gelirdi. Evli ve bir çocuk babası imiş. Kısa zamanda ahbap olduk. Kimi zaman sözünü ettiğim dostumla birlikte, çoğunca yalnız

gelirdi ve türlü politika konularında konuşur, eleştiriler yapardık kendisiyle. Geniş görüşlü ve oldukça bilgiliydi. Bir hukukçu olarak faşist ve komünist dikta rejimlerinden nefret ettiğimi benim ağzımdan duydukça sevinirdi. Altı ayı aşkın bir süre evime geldi gitti ve sonunda bir gün Allahaısmarladık demeğe geldiğini, âmiri ile kavga ettiğini çünkü bağlı olduğu gizli teşkilâttan ayrılmak istediğini ve bu tartışma sonucunda ayrılıp normal görevle doğuda bir kıtaya atandığını söyledi. O güne değin gizli görevinden hiç söz etmediğinden, şaştım. «Görevimiz devam ettikçe söyleyemezdim» diyordu. Ayrılırken bana: «Hocam, sizi yakından tanıdım. Ardniyet taşımayan bir vatansever olduğunuzu öğrenince kendi kendimden nefret ettim. Sizden fazilet öğrendim. Şimdi mahrumiyetler içinde de olsa, vatanî vezifemi uzakta büyük bir iç rahatlığı ile yapmaya devam edeceğim. Size de, müsaadenizle tavsiye ederim. Sokakta bir yandan bir yana geçerken kamyonlara dikkat ediniz. Samsun'da ve başka yerlerde çok kişi böyle kazaya uğradı ve şoförler kurtuldu.»

Donduma kaldım. Demek bu kibar, neşeli ve temiz yüzlü genç MAH (şimdiki MİT) örgütündendi. Benim özel yaşamımı izlemiş, bir şey göremeyince de vicdan azabı duyarak bu meslekten ayrılıp kıtaya çıkmıştı. Kendisini bir daha görmedim. Sadece bir kez İstanbul dışında bir yerde kızına rastladım. Büyümüştü. Babası emekli olmuş, ticaret yapıyormuş.

Hep düşünürüm. Bu adam namussuzun biri olsaydı, beni yasa dışı yollara sapmağa kışkırtsaydı ve ben tecrübesiz cahilin biri olsaydım da ona kapılsaydım, durumum ne olurdu diye? Bugün meslek sahibi olarak hayatlarını dürüstlükle kazanan iki oğlum o tarihte henüz küçüktü, biri liseye, biri de ilkokula gidiyordu. Onların durumu ne olurdu? Eşim ne yapardı? 12 Mart 1971'den sonra bunları ve mutsuz ana babaları çok düşünmüşümdür.

Bu eski ve yeni anıları, Yargıtay Ceza Daireleri Genel Kurulunun 14 nisan 1973 tarihinde vermiş olduğu adaletli bir karar dolayısiyle bir daha hatırladım. Yüksek Mahkeme, 1968'de AP iktitarı zamanında iki gizli ajan tarafından eyleme kışkırtılan ve haklarında ceza davası açılarak ilk

Toulouse - Lantrec Yağlıboya

mahkemece hüküm giyen gençlerin mahkûmluk kararını: «...**Polis ajanı olduğu sonradan anlaşılan sanık (...) tarafından oraya konulduğu bildirilen pankartların delil olarak kabul edilmesi suretiyle hükümlülüğe karar verilmesinin yasaya aykırı** olduğu» gerekçesiyle bozmuş; bunun üzerine gençler beraat ettirilmişler.

Birkaç haftadan beri genç ve değerli bilim adamı dostum Uğur Mumcu'nun Yeni Ortam'da resmî belgelerle kanıtladığı kışkırtıcı ajanların öyküsünü okuyarak üzülmekteydim. Yargıtay'ın yukarıki kararını 31 mart 1974 tarihli gazetelerde okuduğum zaman **ister sivil, ister askeri olsun, bütün mahkemelerimizin kışkırtıcı ajanı konusunda bugüne değin aynı tutum içinde bulunmamasının acısını bir daha duydum içimde.**

Sen hem, **iktidar olarak,** vaktiyle gençlere karşı sosyal ve kültürel ödev ve görevlerini yerine getirme; hem onların aralarına sızdırılan gizli ajanlarla kışkırtmalarına, ardından tutulup türlü eza ve cefa görmelerine göz yum, eyleme en ön safta katılan ajanlarını, gönderdiğin resmî yazılarla cezadan kurtar; öbürleri hüküm giysin, hapiste kalsın. Cumhuriyetimizin ellinci yılı dolayısiyle çıkarılacak affın kapsamına bunları sokturmamak için, **şimdi de muhalefet olarak,** diren ve yırtın. Bunda başarı sağlaman şüpheye girince de bu kez kendin başka yönde kışkırtıcılık yapmağa kalk. Sonra da demokrasi havarisi ve özgürlüklerin koruyucusu geçin.

Kim inanır buna?

AP'nin tek başına iktidara geldiğinin ilk aylarından beri tuttuğu yolun, özgürlüklerin kısıtlanması doğrultusunda olduğunu artık bilmeyen kalmadı. Bizim de 1965 ve özellikle 1967 den sonra bütün Atatürkçü aydınlarla birlikte, verdiğimiz fikir savaşı hep AP'nin ve onun liderinin bu tehlikeli tutumuna karşı olmuştu. Onlar, ilk kıpırdamalardaki vurdumduymazlık ve hareketsizlikleriyle ülkede anarşizmi ve arkasından gelen adalet yaralayıcı uygulamaları davet etmişlerdir.

Görüyoruz ki, şimdi yeniden kışkırtıcılığa geçiyorlar. Aşağıdaki satırları bir AP gazetesinden aynen aktarıyorum:

«Komünist ve anarşistlerin affı konusu bir güvenlik işi değil midir? Bu kadar milli güvenlikle ilgili hayati bir konuda Milli Güvenlik Kurulunun görüşleri alınmamalı mıdır? Milli Güvenlik Kurulu, anarşistlerin, devlet yıkıcılarının, solculara salıvermesine ne diyecektir? Bu günkü hükümet kendisini öylesine anarşistlerin af cephesine kaptırmıştır ki, Milli Güvenlik Kurulunu da unutmuşa benziyor. (...) Bir «Türk Ordusu» mevcutken, buna karşı «Türk Halk Kurtuluş Ordusu»nu kuranlar, Türk ordusu mensuplarına yeni suikastler hazırlasınlar maksadiyle mi, af kanunu şümulü içine alınıyorlar?»

Meclis'te buna benzer şeyler söylendi. Bunlar kışkırtma, jurnal değil de nedir? Biz bu politikacıların böyle yapacaklarını daha koalisyon anlaşmasının başında biliyorduk. Kendilerini az çok tanıyoruz çünkü. 20 Ocak 1974 tarihinde bu sütunlarda çıkan «Sol iktidar Umacısı» başlıklı yazımızda şu satırlar vardır:

«Daha şimdiden kullandıkları ağızdan anlaşıldığına göre, yeni koalisyon hükümlerini askerlerle ve özellikle MİT ile karşı karşıya getirmekten umut beklemektedirler».

Evet, umut bekliyorlar bundan. Çünkü 27 Mayıs Anayasasını Türk ulusu için «lüks» sayan 12 Mart uygulamasının tadı damaklarında kalmıştır.

Sözünü ettiğimiz 20 Ocak tarihli yazıda harfi harfine, şunları da yazmıştık:

«Türk halkı, eski iktidarları oluşturan tutucu ve sömürücü zihniyetten umudunu kestiğini, 14 Ekim seçimlerinde belli etti; demek ki, uyanmağa hem de yaman uyanmağa başladı. İşte bu uyanış kimi çevrelerin uykusunu kaçırmaktadır. Telâş buradan geliyor. Oysa demokrasinin en güçlü garantisi, halkın kendi çıkarları doğrultusunda ve ülke çıkarlarının ışığında uyanışı ve bilinçlenmesidir. Türkiye'de siyasal ve sosyal sorunların üstüste yığdığı böyle bir dönemde iktidarı yüklenmek için büyük bir yüreklilik ve vatanseverlik gerek. Yüreksizler «höt» denince kaçarlar iktidardan. Onların amacı, en güçlü rakip saydıkları CHP ile MSP'yi bugünkü ağır koşulların yarattığı ve yaratacağı fırsatlardan yararlanarak çökertmektir şimdi.»

Evet, şimdi bütün emelleri CHP + MSP iktidarını her vasıtaya başvurarak düşürmektir. Ama bu vasıtayı asker-

lerde aramaları ve bu doğrultuda kışkırtıcılık yapmaları yalnız çirkin değil, ülkenin geleceği bakımından tehlikelidir de. Çünkü askere dayanan faşist yönetim, evvelce de yazdığımız gibi, kendisini kendi içinde düzeltme olanağından yoksundur; her düzeltme denemesinde kendisini ve ülkeyi daha koyu bir batağa saplar. Ve bu bataklık fareleri her zaman batağın üstünde kalacaklarını sanırlar ve aldanırlar. Onlara acımayız, ama ülkeye acırız.

Bereket versin 12 Mart uygulaması namuslu ve vatansever Türk askerlerine çok şey öğretmiştir: İnsanlık düşmanı hasta ruhları, iktidar hırlılarını, dalkavuk, jurnalcı, yalancı ve kışkırtıcıları, çıkarcı ve sinsi sömürücüleri öğretmiştir; ülke için özgeçi (feragat) ve özveri (fedakârlık) duyguları taşıyanları öğretmiştir. Politikaya saplanan ordunun zamanla savunma gücünü yitirebileceği tehlikesini göz önüne sermiştir. Bu nedenle bu kışkırtmaları ordumuzun sağduyulu, yurtsever komutanlarının, tıpkı bizim gibi, tiksinti ve dudak büküşüyle karşıladıklarından eminiz. Tersini düşünmek, bu ülkenin demokratik geleceğinden umudu büsbütün kesmek olur.

Ulusca geçirdiğimiz bunca acı deneyimlerden sonra, ister gizli, ister açık, kışkırtıcı ajanlık oyununu bir daha oynamamak üzere bir yana bırakalım artık. Şimdiye değin bunu oynamış ve çok can yakmış olanlara gelince: Onlara ve ileride babalarının durumunu öğrenince yüzleri kızaracak olan çocuklarına acımaktan ve hiç değilse bundan böyle —1945'lerde benim evime gelen gizli ajan gibi— vicdanlı olmalarını dilemekten başka ne gelir elimizden!

(Cumhuriyet, 7. 4. 1974)

Muzaffer HACIHASANOĞLU

AYDINLIK GÜNLER İÇİN

Bir vakitler bir sandık öyküsü vardı; özellikle kendine güveni çok olan bir politikacı yineler dururdu temcit pilavı gibi. Şimdi sandıktan söz edemiyor artık. Ulusal gelişmeyi yakından izleyemeyen politikacılar yanılgılarının sonucuna zor da olsa katlanacaklardır.

Dillerinden düşürmedikleri bir sözleri de vardı: «Önce pastayı büyütmek...» Borç, harç pasta büyüdü belki; kim yedi pastanın büyük kısmını? Herkes emeğince yararlanamadıktan sonra pastayı büyütmek işe yaramadı. Onlara göre ilkin zenginlerimize daha büyük kazanç yolları sağlayacaktık, zenginlerimiz de düşüneceklerdi ulusumuzun geri kalan bölüğünü; ulusseverliklerine kalmıştı artık.

«Yurt, ulus, ulusseverlik» sözlerini en çok kullananlar mevki, para, ün kazanmışlardı. Oysa ulusun her bireyi en az onlar kadar ulusu ve yurdu severlerdi; diledikleri, birlikte el ele kalkınmaktı. 1961 Anayasasının özgürlük ortamında aydınlar ulusu gerçek halk yönetimine hazırlamak için ellerinden gelen çabayı harcadılar. Toplumun değişik sorunlarını incelemeler, denemeler, bilimsel araştırmalar, romanlar, öyküler, şiirler aracılığıyle ortaya koydular. Yaşar Kemal'in kara listeye aldığı başbakanlardan biri o yayınlardan, radyodaki konuşmalardan korktuğunu, Allahın bir daha o günleri göstermemesini dilediğini söylemişti. Gerçeklerden korkmanın anlamı yoktu. Zenginiz, rahatız, herkes çalıştığının hakkını alıyor diyerek kendimizi kandıramazdık. Sonra ekonomik düzensizliğin zamanın, sandıktan çıkan, başbakanın beceriksizliği, kışkırtıcılar kullanmasıyla toplumsal bir patlama meydana geldi. «Yollar yürümekle aşınmıyor...» du ama insan yanlış politikayla memleketi dar boğazlara sokabiliyordu. 12 Mart'tan sonraki başbakan büyük bir coşkuyla geldi işinin başına, ülkücü 11 bakanı bile beğendiremedi eğemen çevrelere; özgürlüğün üstüne şal

örtme yolunu daha uygun buldu. En büyük işi 27 Mayıs Anayasasından ödünler verme yoluna gitmek oldu. Gençler öğretmenler, profesörler, toplumun çeşitli katlarından kimseler içerdeydi. Toplandı en suçsuz kitaplar bile. Yurttaş kitaptan korkar oldu. Yakanlar, toprağa gömenler çıktı kitaplarını. Hangi yapıt yasaktı? Kesinlikle o bile bilinmiyordu. İçerdekilere işkence yapıldığı söylentileri dolaşıyordu ortalıkta. Olağanüstü yönetimin ikinci başkanı, «Her memlekette olur böyle polis olayları...» demişti sorulduğunda; yadsıyamamıştı kesenkes. Her memleketin yasaları vardır; suç işleyenler bu yasalara uygun olarak yargılanırlar; suçları saptanırsa gerekli cezayı görürler. Sorguda işkencenin yasalarda yeri var mıdır? Yoktur ya olup bitenleri de kimse yadsıyamıyor; EBU da çıktı ortaya. Olağanüstü yönetimin son başbakanı yayınladığı yalanlamaya kendisi de inanmamıştır herhalde.

Şimdi sorulmayacak mı sorumlularından yapılanlar? Bizim halk yönetimimizin yeniden iş başına gelen hükümetlerinin baş sözü, «Devri sabık yaratmayacağız» olmuştur. Devleti zarara sokanlar, vatandaşa eziyet edenler, haksız kârlar sağlayanlar hesap vermeyecekler mi hiç? «Yaratın şu devr-i sabıkı!» diyeceğim geliyor.

Genel bağışlama sorununa gelince karşıt partiler ellerinden geldiğince dar tutulmasına çaba harcadılar. Bağışlama daraltılırsa onları kim bağışlıyacaktır? Bağışlama kapsamı çok geniş tutulursa ancak o zaman geçmişin üzerine bir sünger geçilebilir; kurtulur utançtan, sorumluluktan.

Umudumuz bundan böyle politikacıların kartları açık oynamalarındandır. Halk yönetimlerinde sağ düşünce de sol düşünce de yer alacaktır. Saklambaç oynamaya gerek yoktur. Düşüncelerden kormanın bir yararı yoktur. Anayasa eski durumuna getirilmeli, düşünce özgürlüğü yasası bir an önce çıkarılmalıdır.

Çok iyi niyetlerle yola çıkan bir hükümetimiz, bir Başbakanımız var. Baylar, sayın baylar engellemeyin; şunu aklınızdan çıkarmayın, zararı ulusça hepimize olur yapacağınız kötülüklerin. Alışın halk yönetimine, özgür düşünceye.

(Cumhuriyet, 9. 4. 1974)

Doç. Dr. Jale BAYSAL

KÜTÜPHANELERİMİZ ve BİLGİ AKIMI

«Kütüphane,» anlam değiştirmiş bir terimdir.

18. yüzyılın sonuna kadar bütün dünyada bu kurum, bir «kültür ve irfan kurumu» ydu. Endüstrileşme ve ona bağlı olarak refahın artması, okuyup yazma, bilim yapma olanaklarının geniş halk çevrelerine yayılmasını, şüphesiz başka faktörlerin de yardımıyla, sağlamış, çeşitli türde kütüphanelerin doğmasına yolaçmıştır.

«Millet» kavramının ortaya çıkışı, «milli kütüphane»leri yaratmıştır. Kişiyi aktif duruma geçirmek, tek ders kitabından ya da hocanın notlarına bağlı kalmaktan kurtararak çeşitli bilgi kaynaklarına yöneltmek diye özetlenebilecek olan çağdaş eğitim anlayışı, «okul kütüphaneleri»nin önemini arttırmış; demokrasi anlayışı, «çocuk ve halk kütüphaneleri» ni gerekli kılmıştır. Günlük, her tür meslekî ve toplumsal uygulamalar alanında, dünya biliminin vardığı sonuçları acele öğretmenin şart olması, fabrikalarda, işyerlerinde, bankalarda, devlet dairelerinde, «Özel Araştırma Kütüphanesi» dediğimiz yeni bir tür kütüphanenin, büyük bir gelişme göstermesine neden olmuştur... Bu «özel araştırma kütüphaneleri» de giderek, çoğunlukla, «dokümantasyon ve enformasyon merkezleri» olarak gelişmişlerdir.

YATIRIMLARIN BİNDE BİRİ

Yurdumuzdaki durumu saptamak istersek, cumhuriyetten bu yana alınan büyük sonuçlara karşın, şunlarla karşılaşıyoruz:

1. İlk ve orta öğretime bağlı okul kütüphanelerimiz çoğunlukla ancak, «Millî Utancımız» başlıklı bir yazıya konu olacak durumdadırlar. Kütüphaneci kadrosu yoktur, koleksiyonları öğretim programlarıyla tutarlı biçimde kurma

ve sürekli olarak yenileme olanağı yoktur. Katalog fişi çıkartacak sapı kırık bir yazı makinası bulmak bile zordur ve herhangi bir yer gereği başgösterdiğinde, ilk kapatılıp, içindekilerin depolara taşındığı yer, okulun kitaplığı olmaktadır(1).

2. «Halk eğitimi» nin temel desteği olabilecek özel karakterlerine karşın, «halk kütüphaneleri» miz ve onlara bağlı «çocuk kütüphaneleri» miz, eski medreselere hapsedilmiş durumdadırlar. (Oysa bu eski yapılar, yazma eser kütüphanelerimiz için ne kadar bulunmaz bir dekor değeri taşıyabiliyorlar). Çağdışı yönetmelikler ellerini kollarını bağladığı için kaçırıcı olmaya hükümlü kütüphaneciler, akıl almaz kaynak yetersizlikleri içindedir. Bütün dünyada bir kuruluşun bütçesinin yüzde 4-5'i kütüphaneye ayrılmalıdır standardı konduğu halde, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bulunduğu sırada, kütüphane yatırımları bakanlık yatırımlarının ancak «binde bir»ne erişebilmiştir. (2) Bu koşullarda halk kitaplıkları eşek sırtında kitap götürmeyi deneyenlerle, halkı çekmek için kütüphaneye dikiş makinası sağlayan, binaya bitişik çamaşırhane kuran kütüphanecilerle, çok yetersiz bir devlet desteği ve anlayışı içinde, geçinmeye çalışmaktadırlar (3).

Demokrasi düzeninin temeli, halk eğitimidir. Zaman zaman seçim sandıkları başına çağırılan yurtdaşların, devlet düzeninin temelindeki fikirleri kavramış, olayları ve kişileri değerlendirecek kişilik düzeyine varmış, ergin kişiler olmaları gerekir. İstatistiklerimizde, ilkokulu bitirmiş, okuma yazma biliyor görünenlerin çoğunun, okul sonrasında kitapla karşılaşma olanağı bulamadıkları için, okumayı yazmayı çoktan unuttuklarını herkes bilir.

Halk eğitiminin temel ögesi, «halk kütüphanesi» dir. Bu gerçeği bugün bile kavramış değiliz.

3. Üniversite kütüphanelerimiz, yeni ortaya konulmuş bir iki kuruluş dışında, her türlü meslekî kontroldan uzak, başıbozuk bir sözde çalışma içindedirler. Üniversitelerde hesapsız ve bazan gereksiz seminer, enstitü, klinik, fakülte ve merkez kütüphaneleri yanyana çalışır, verebileceklerinin binde birini bile karşılayamazlar. Pek çok yetkili, üniversitelerinin kaç kütüphanesi olduğunu ve bunlar için harcanan paranın tüm tutarını bile söyleyemeyecek durumdadırlar (4).

İçinden çıkılmaz bir felâket görüntüsü izlenimini birakabilecek olan bu durumu düzeltmek, aslında çok da kolaydır. 1968 yılından bu yana üzerinde çalışılan Üniversiteler Kanunu tasarılarına girecek sadece iki madde ile sorun, çoktan çözülme yoluna girebilirdi:

* Üniversitenin kütüphane örgütünü ele alan, hiç değilse fakülteler çapında merkezleşmeyi, sorumlu meslek makamları belirtmeyi sağlayacak bir madde.

* Üniversitelerde çalışan kütüphanecilerin statükosunu, mesleğe giriş şart ve standartlarını belirleyen bir ikinci madde.

4. Özel araştırma kütüphanelerimize, dokümantasyon ve enformasyon merkezlerimize gelince:

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (T.B.T.A.K.), 1965 yılında, kendi bünyesine bağlı fakat yurt çapında hizmet verecek bir dokümantasyon ve bilimsel enformasyon merkezi kurdu: Türkiye Dokümantosyan Merkezi (TÜRDOK). Kuruluşun plânları, millî bir merkez olacağı gözönünde tutularak hazırlandı, kaynakları sağlandı. Davet edilen yabancı uzmanlar da: «Türkiye'nin, millî dokümantasyon merkezini, memlekette parça parça bir yığın dokümantasyon çalışmasının başlamasından önce kurabilmiş olması gerçek bir şanstır» yollu raporlar yayınladılar.

İş böyle başladı, fakat TÜRDOK, millî merkez olarak yurt çapında benimsetilemedi. Bunun en önemli nedeni, Türkiye'li kütüphanecinin henüz bibliyografya, dokümantasyon, bilimsel enformasyon konularında doğru bir görüşe varamamış olmasıydı.

UNESCO, Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı'nın da yardımı ile 1950'de bütün dünyada millî bibliyografya ve dokümantasyon merkezleri kurmaya başlamış, bu plân içinde Türk Millî Kütüphanesi'nde de bir Bibliyografya Enstitüsü kurmuş, kuruluşun ilk meyvası, 1952 yılında yayınına başlanan, «Türkiye Makaleler Bibliyografyası» olmuştu.

1952'den bu yana bibliyografya, dokümantasyon, bilimsel enformasyon kavramları büyük bir gelişme ve değişme geçirdiler. Millî kütüphane, kütüphane konusunda olduğu gibi dokümantasyon ve bilimsel enformasyon konusunda da öncülüğü elden bırakmak istemedi.

Millî kütüphane, son yıllarda bu konudaki iddiasını, bir

«Devlet Dokümantasyon Merkezi» şubesi açarak ve bir «Devlet Yayınları Bibliyografyası» yayınlamaya başlayarak ortaya koydu. Yapılan yayın amaçsız bir masraf kapısı olarak eleştirilmekten kurtulamadı.

Millî kütüphane, başlangıçtan bu yana ne yaptıysa mükemmel yapan bir kuruluştu. Bu mükemmellik merakı bazân zararımıza da oldu. Örneğin, 1958 yılında başlatılan, bütün Türkiye kütüphanelerindeki eski harfli basma eserlerin toplu kataloğu çalışması, pek çok kütüphaneden gelen bibliyografik künyelerin güvenilir olmaması yüzünden yayınlanamadı, mükellef olarak yayınlamanın bir yolu da bulunmadı. Bu toplu katalog 1964 yıllarında çıkarılabilseydi, belki 30-40 bin kitap adı bildirilebilecekti. Ama 1970'lerde böyle bir katalog çıkarılabilse bile, içine alacağı eserler, günümüzün okuyucusunu az ilgilendirdiği için depolara atıldığından, ortadan kaybolduğundan, eksikli olarak önümüze gelecektir. Böyle bir toplu katalog, ulusal tarihimizi her yönü ile inceleyecek uzmanlar için ilk kaynak değeri taşıyacaktı; bu kaynak sakatlandı.

Türkiye'nin bir «Milli Dokümantasyon ve Enformasyon Merkezi» vardır. Bu da Türkiye'de bu işlerin en iyi bilindiği, uzman mühendis, kimyager, ziraatçı enformasyon uzmanlarından ve başkalarından oluşan kadrosu, yeterli bütçesi ile TÜRDOK'tur.

Türkiye'nin kütüphane ve bilgi-akımı sorunlarını çözebileceği gün geldi.

* Ankara'da genel bir Kütüphaneler Kanunu'nun hazırlıkları başladı, gerçek kütüphane uzmanlarının da katılabildiği çalışmalar yapılıyor.

* Üniversiteler Kanunu'nun yeniden gözden geçirileceği haber veriliyor. Yukarıda andığımız iki maddenin yeni kanuna girmesine, Türkiye'de bugün varılan aşama noktasında, sanıyoruz artık kimse engel olmayacaktır.

* Devlet Plânlama Teşkilâtı, 1973 yılı içinde, yurtiçi bilimsel bilgi akımını düzene koymak üzere, sürekli çalışan, uzmanlardan oluşan bir «Özel İhtisas Komisyonu» kurmuş bulunuyor.

* D.P.T.'nın 1974 icra plânının 43. ve 44. sayfalarında, bir «Türkiye Bilişim Kurumu» nun kurulacağı bildirilmektedir. Bilgisayarlara (Computer) dayanan bir bilgiye-eriş-

me sisteminin yaratılmasında böylece ilk adım atılmış sayılabilir.

Düşüncelerimiz, günün gerçekleri içinde hayâl gibi görünse de böyle hayâlleri kurma hakkımız artık vardır. Genç, aydın, ülkücü, mesleğini hakkıyla bilen pek çok uzman yetiştirmiş olan Türkiye'miz, herhangi bir «alâ külli hal» e kolay razı olmayacaktır.

Kısacası umutluyuz.

---

(1) Özer Soysal, Çağdaş Eğitim ve Türkiye'de Okul Kütüphanesi. Ankara: Güven Matbaası, 1969.

(2). Osman Ersoy, Halk Kütüphanelerimiz Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Güven Matbaası, 1969, S. 49.

(3) Jale Baysal, «Kütüphanelerimiz ve Eğitim Reformu,» Cumhuriyet Gazetesi, 16 temmuz cuma 1971. S. 2.

(4) L.S. Thompson, Türkiye'de Kütüphaneleri Geliştirme Programı, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1952.

(5) J.A. Schüller, Principle of Transport of Information, Fruther Recommandation for Building a Centre a Network for the Communication Process in Turkey, (TBTAK'a sunulmuş rapor. Ankara, mayıs 1968) S. 5.

(Milliyet, 10.4.1974)

Sami N. ÖZERDİM

ATATÜRK'ÜN SÖYLEDİKLERİ İLE SÖYLEMEDİKLERİ.

Ankara Belediye Başkanı'nın Kızılay alanının düzenlenmesi sırasında kaldırttığı bir levha, basının bir bölüğünde büyük tepkilere yol açtı; parti liderleri demeç verdiler. Bursa Nutku olayını andırır yeni bir sorun ortaya çıktı.

"Türk âleminin en büyük düşmanı komünistliktir; her görüldüğü yerde ezilmeli!" tümcesini, Atatürk'ün özdeyişlerinden biri olarak kabul edenler, her şeyden önce, bir tarih gerçeğini mi ortaya koymak istemişlerdir? Sanmıyoruz. Ankara'nın —gördüğümüz kadarınca— üç alanına asılmış olan bu söz, sadece politik dürtülerle tutulmaktadır. Eğer amaç, Ankara alanlarına Atatürk'ün —onların deyimi ile— "direktiflerini" asmak idiyse, her alana bir başka sözü seçilerek yazılırdı. Üstelik, alanlara asılan resimler ve yazıların Atatürk'e saygıyı gösterecek nitelikte olmadığı, hiç bir estetik kaygı taşımadığı biliniyor. Belediye başkanı da, Atatürk'ün resmini, "kasap dükkânlarına asılan türden" diye nitelemiştir.

Bu olay, Atatürk'ün söylediği ve söylemediği. ya da söylediği halde, resmen yayılmasında sakınca görülen sözleri üzerine eğilmek gereğini yenilemektedir. Yukarıki söz, bir kurulun yetkisi içinde seçilip, asılmış değildiir. Bu konuda hiç bir bilgisi olmayan bir belediye görevlisi, yanına küçük bir mehter takımı alarak, alanlara bu levhayı asmış; konunun nazikliği dolayısiyle hiç kimse, sesini çıkaramamıştır. Hattâ, Atatürk'ün yakınında bulunmuş kimseler bile, özel konuşmalarda, O'nun böyle bir sözü bulunmadığını belirttikleri halde, bunu açıklamaya cesaret edememişler, dolayısiyle kendilerine düşen ödevi yerine getirememişlerdir. Çetin Altan'ın, bu sözün Atatürk'e ait olmadığı savı ve İsveç Akademisi'ne başvurması da büyük gürültülere yol açmıştı. (Akşam, 1965).

5 ağustos 1929 günü, Atatürk'ün, o zaman Eskişehir'de bulunan Yargıtay'ın üyelerine, istasyonda bir konuşma yaptığı; bu konuşmanın, Eskişehir'deki bir olayı amaçladığı bilinir. O günün gazetelerinde —örnek olarak— Akşam'da Necmettin Sadak'ın başyazısında, Atatürk'ün sert konuşması üzerinde durulmuştur.

Ankara alanlarına asılan «özdeyiş» in bu konuşmada geçtiğini öne sürenler olmuştur. Ancak, ne o günün gazetelerinde, ne de Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'nde bu tümce yer almamıştır. Bir tarih kitabının son sayfasına kendi elyazısı ile yazdığı bildirilerek, bu elyazısının klişesi yayınlanmıştır. Uzun süre bu elyazısına inanılmıştır. Sonradan, Çetin Altan, İsveç Akademisi'ne hem bu klişeyi, hem de Atatürk'ün bilinen elyazılı metinlerinden birini göndermiş; gelen yanıtta, sözü geçen tümcenin taklitle meydana getirildiği yargısına varıldığı belirtilmiştir. (Çetin Altan'dan başka, bir kuruluş da bir girişimde bulunarak, yazının Atatürk'e ait olduğu yanıtını almıştır). Yazıyı taklit eden kimsenin, cam üzerinde bu tür denemeler yaptığını kendisinin söylediği de Çetin Altan tarafından öne sürülmüştü. Bu tümcenin, 1929 yılında bir Eskişehir gazetesinde yayınlandığı savı da, bir belge gösterilemediği için, ciddiye alınmamıştı.

Bütün bu tartışmalar arasında; böyle bir sözün, Atatürk'ün anlatımına ve dış politika ilkelerine uygun olmadığı da yazılmıştır.

Benzer bir olay Bursa Nutku'na kısaca değinelim: Bu konuşmayı, Bursa'da 1933 yılı şubatında Türkçe ezana karşı ayaklanan kişilerin uyandırdığı telâş üzerine, Bursa'ya gelen Atatürk'ün, bir akşam sofrasında yaptığı, 1974'de yayınlanan bir anekdot kitabında aktarılmış, 1958 yılına değin kimseden bir tepki gelmemiştir. O yıl yeniden yayınlanan bu konuşma, günümüzde de süren bir tartışmanın açılmasına neden olmuştur. Atatürk'ün yakınları —genel sekreteri, başyazarı, profesörler, yaveri, gazeteciler ve başkaları— bu konuşmayı doğruladıkları halde, konuşma mahkemelere bile sürüklenmiştir. Bu konuşma o günlerin gazetelerinde yoktur; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'ne alınmamıştır.

Şimdi; 1929 konuşması üzerinde «var» diye direnenlerin, 1933 konuşmasına "yok" diye karşı çıkmaları, or-

tada çok belirgin bir politik kışkırtma bulunduğunu gösteriyor. Bursa Nutku alanlara asılmamıştır; sadece, hem de DP günlerinde, Ankara Üniversitesi Rektörlüğünün duvarına ilk tümcesi yazılmıştır. Öteki söz ise, Ankara'nın üç alanına konulmuş, sadece Kızılay alanından indirilmiştir; ötekiler yerli yerinde durmaktadır.

Bursa konuşması üzerine sayısız yazılar, birkaç da kitap yazıldığı; Eskişehir konuşmasının içinde geçtiği öne sürülen tümce için de yazılı tartışmalara girişildiği bilindiği için, burada alt notlar açıp, kaynak göstermeyi gerekli bulmadık. Sorun, her iki konuşmanın da Atatürk'ün sağlığında gazetelerde görülmemiş, söylev ve demeçlerini derleyen kitaplarına alınmamış olmasından doğmaktadır.

İstanbul'da, yetkili kurullardan geçtikten sonra alanlara yerleştirilen heykellerin bile gürültü yarattığı zor ortamda; Atatürk'ündür denilen sözlerin, yetkisiz ve sadece politika amaçları güden kişiler tarafından gelişi güzel, hem de O'nun başkentinin büyük alanlarına asılması, "saygısızlığın en büyüğüdür". (Çünkü, bu yargı, Kızılay'daki levhanın indirilmesi üzerine verilmektedir). Ankara Belediyesi'nin —dün ya da bugün— böyle bir kararı var idiyse ve olacaksa: Atatürk'ün konuşmaları üzerinde söz söyleyebilecek ve belge gösterebilecek yetkililerden kurulmuş bir kurula başvurması gerekir. Bu kurul, Atatürk'ten —alanlara asılabilecek— öz deyişler seçer, belediyeye salık verir. Ondan sonra beğenilen özdeyişler —her alana aynı söz asılmamak koşulu ile— sanatçılara hazırlatılır, hattâ bu levhalar da jürilerden geçirilerek alanlara takılır. Şu halde, bugünkü belediye başkanına düşen iş, öteki alanlardaki sözleri de kaldırıp, yukarıda gösterilen yolda kararlar alması, yürürlüğe koymasıdır. Ne yazık ki, Ankara'da yapılmış olan bu saygısızlığı hiç bir hükûmet önleyememiştir. Çünkü, herkes —en büyük memurundan en sade yurttaşına— "komünist" damgasından alaboildiğine korkmaktadır.

Yine de, Ankara Belediye Başkanı, gelmiş geçmiş kimselerin hepsinden de cesaretli çıkarak, hem levhayı kaldırmış, hem de gerekçesini söyleyebilmiştir. "Atatürk'e saygısızlık" diye ayaklananlar ise, 1946'dan beri, bağlı oldukları partilerin ve anlayışın, Atatürk'ün hemen bütün devrim hareketlerini ne hale getirdiğinin unutulduğunu sanmakta

dırlar. Asıl saygısızlık, Atatürk'ten kalanların yokedilmiş, ya da en azından «tahrip edilmiş» olmasıdır. (Türkçe ezan ve Türkçe Anayasa'nın, Halkevlerinin, Köy Enstitülerinin kaldırılmasından; Atatürk heykellerinin kırılmasından başlayarak, eğitim ve öğretim birliğinin, laikliğin yaralanmasına ve başka hareketlere uzanan bir liste yapılabilir).

Burada daha önemli bir ödevi hatırlatmamız gerekiyor. Bilindiği gibi Atatürk'ün yazdıkları ile söylediklerinin derlenmesine çoktan beri girişilmiş, ancak bu derleme işi tamamlanmamıştır. Ayrıca, yayınlanmış derlemelerin doğruluğu üzerindeki kuşkular da yoğunlaşmaktadır.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün yayını olarak gösterilen, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 1950'den beri yeni basımlarını çıkardığı NUTUK; 1934'te ve 1938 de yapılmış olan baskılara göre çok ilkeldir. Önsöz'de vaadedilen "dizin" i bile yirmi beş yıldır gerçekleştirilememiştir. Oysa, Bakanlık ve Kültür Müsteşarlığı, güzel baskılı kitaplar çıkarmaktadır. Bu özen, NUTUK'tan esirgenmiştir. Türk Dil Kurumu'nun (belgeleri içermeyen) Türkçesi özleştirilmiş basımı daha özenlidir; ancak, onun da dizini yoktur.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, yine Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nce 1954'ten bu yana —ilk üç cildin ikinci basımı da yapılarak— yayınlanmaktadır. Atatürk'ün yazılı metinlerini içeren dördüncü cildinden sonra, ilk dört ciltte bulunmayan konuşma ve yazılar da, iki yıl önce beşinci bir cilt olarak bastırılmıştır (Okuyucu bu ciltleri, özellikle beşinci cildi bulamadığından yakınıyor; bu yokluğun da önüne geçilmelidir).

Bu beş ciltlik derlemenin bütün metinleri içermediği de biliniyor. Örnek olarak, İsmail Arar'ın 1969'da yayınladığı İzmit basın toplantısı, henüz derlemeye alınmamıştır. (Beşinci cildin önsözünde, ileride alınacağı bildirilmektedir sadece). Atatürk'ün, "Fikirler cebr ü şiddetle, top ve tüfekle aslâ öldürülemez" gibi çok bilinen bir özdeyişini içeren önemli bir konuşması da bu derlemelerde yoktur. 14 temmuz 1922 günü, Ankara'da Fransız temsilciliğinde, Fransızların ulusal bayramı toplantısında, Gazi Mustafa Kemal, uzun bir konuşma yapmış, bu konuşmada, ihtilâllerin nedenlerini de açıklamış, Fransız devrimi ile Türk devrimini karşılaştırmıştır. Bu konuşmayı, dilini sadeleştirerek, Mustafa Bay-

dar, Türk Dili dergisinde yayınladı (Kasmı 1972). Ama, konuşma, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün derlemelerine bir türlü giremedi. Hattâ, son cildi derleyenler, yeni metinler saptamış ve yayına hazırlanmışlardır.

Bugün, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nden başka Türk Tarih Kurumu, Atatürk ve Yeni Türkiye Araştırma Merkezi unutulan Atatürk Akademisi, İstanbul Üniversitesi'nin, akademilerin, halkevlerinin, Atatürk ve yein Türkiye üzerinde çalışmalar yapmak üzere oluşturulmuş kuruluşlar; Türk Devrim Kurumu, Mustafa Kemal Derneği gibi dernekler var. Hepsi biraraya gelse, başta NUTUK olmak üzere, bütün söylev ve demeçleri, özel mektupları ve başka konuşma ve yazılarını bilimsel ve eleştirili basımlar halinde ortaya koyabilirler. Bu kuruluşların(Halkevleri Atatürk Enstitüsü gibi) kimileri parasız çalıştıkları için bir şey yapamamanın acısı ile kıvranmaktadırlar. Atatürk'ün konuşma ve yazılarını, mektuplarını derleyip toparlamak, Sadi Borak ile Dr. Utkan Kocatürk gibi iki özden "amatör" ce yürütülüyor. Her ikisi de, olanakları elverdiği ölçüde, Atatürk'ün söylev ve demeçlere girmemiş konuşma, yazı ve özel mektuplarını yayınladılar. Ellerinde yayınlanmamış başka malzeme de hazır, bekliyor.

Büyük NUTUK'un biyografyalı, kronolojili, geniş bir basımı dört cilt halinde Ruslarca hazırlanmış, yayınlanmıştır. Biz ise, bu işi henüz gerçekleştiremedik. Böyle olunca, yetkisiz belediyeciler, başkentin alanlarında, istedikleri gibi, Atatürk'ü sömürebilmektedir (1).

---

(1) Atatürk'ü halka kötü göstermek için ona "komünist" diyenler olmuştur. Atatürk, kendi kurduğu öğretiye bağlıdır: Kemalisttir. Türkiye'de bolşeviklik olmayacağını çeşitli vesilelerle söylenmiştir. Söylev ve Demeçler'de görülebilir. 1922'de ve 1935'de söylediği gibi.)

Not:

Cemal Kutay, 1947 - 49 sıralarında çıkardığı bir dergide yayınlamıştı. Atatürk'ün el yazısı ile bu sloganı, daha sonra da Atatürk'ün yazısının, kendine has ustalığı ile, Münir Hayri Egeli'nin taklit ettiğini söylemişti bana, bir gerçeğin tescili için bu notu eklemeyi gerekli buldum.

Yaşar Nabi

Mümtaz SOYSAL

YÜKSEKLERDE EŞİTLİK

Dünyanın hiçbir yerinde «Herkese yüksek öğrenim verilecek» diye bir ilke uygulanmaz. Ama, «Her isteyen yüksek öğrenim yapılabilmelidir.» ilkesi, dünyanın her yanında erişilmek istenen, geçerli bir ilkedir. Sosyalist devletler şöyle dursun, başlangıçta yüksek öğrenimin paralı oluşunu zorunlu saymış bir ülke olan Amerika Birleşik Devletleri bile, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasından beri, eğitimin en yüksek basamaklarını her isteyene açabilmek için çırpınıp durur. Parasız üniversitelerin çoğalması, burs sisteminin genişlemesi ve ailelere eğitim parası bıraktırma olanaklarını veren çeşitli sistemlerin geliştirilmesi hep bu amaca yöneliktir. Bütün insanlık, yeteneklerini sonuna kadar denemek isteyen kişiye kapıları açık tutmanın yollarını arar.

Türkiye'de, «**Eldeki olanaklar sınırlı olduğu için...**» diye başlayan gerekçelerle üniversitelere ve yüksek okullara girişi daraltmağa kalktığımız zaman, sonuç, bazılarının sandığı gibi, en yeteneklilerin barajı aşmaları olmuyor. Geliştirilebilecek en iyi tesis sistemi bile, özde en yetenekli olanları seçme olanağını vermiyecek. Belki o andaki «en iyileri» seçebileceğiz: Hattâ, belki de, görünürdeki «en **yetenekliler**i». Ama, hep biliyoruz ki, bilgi gibi yetenek de, edinilen bir şey Her insan, belirli bir öğretimle belirli bir ortam içinde daha yetenekli duruma getirilebilir. Onun içindir ki, belli bir yaş grubu içinde, diyelim onsekiz yaşma gelmiş gençler arasında, en yetenekliler diye seçtiklerimiz, eğer yarış eşit koşullar altında başlamış olsaydı, belki de başkaları tarafından geçilmiş olacaklardı. Anadolu'nun falanca lisesinde, fizik derslerini bayındırlık müdürü mühendisten, kimya derslerini kasabadaki eczacıdan gören ve yabancı dil dersleri boş geçen ço-

cuk, herhalde, fizik, kimya ve yabancı dil puanlarına bakılarak daha az yetenekli sayılamaz.

Bu böyle olduğuna göre, yüksek öğretime girişte şimdiye kadar rastlanan acaip durumları yalnızca test sistemi-nin üstüne yıkmak, çok daha önemli bir eksiği görmemek olur. İlkokuldan başlayarak üniversite kapılarına kadar yükselen eğitim sistemimiz, o kapıların önüne, eşit koşullar içinde yetişmiş, yeteneklerini eşit koşullar içinde geliştirmiş insanlar getirmiyor ki... Bütün yükü onlar arasında yapacağımız seçme sınavına aktarmak, sorumluluktan kurtulmanın en kolay yolu. Yüksek öğrenime alacağımız insanları, en objektif ölçülere de dayansa, herhangi bir elemeden geçirdiğimiz an, toplumdak fırsat eşitsizliğini daha katmerli bir biçimde sürdürmüş oluyoruz. O aşamaya kadar elverişli koşullardan yararlanan insan, giriş aşamasında da başkalarının omzuna basarak, biraz daha ileriye fırlamakta, aradaki açıklığı arttırmaktadır.

Onun içindir ki, «**Herkese yüksek öğrenim**» sloganının gerisinde ucuz bir demagoji değil, derin bir dünya görüşü ve insanlık anlayışı yatıyor: Üniversiteden önceki eğitimde eşitlik koşullarını ve bunlara dayanan seçme mekanizmalarını sağlayamamış bir toplum, elverişsiz durumlar yüzünden sar dışı olabilecek insanlarına, hiç olmazsa bu aşamada elini uzatmak ve onlara bir şans daha tanımak zorunluluğunu duymalıdır.

Yalnız, hem bu sloganı ortaya atanların, hem de şimdi, yumurta kapıya dayandıktan sonra onu gerçekleştirebilecek çözümleri arayanların genellikle unuttukları bir nokta var. Bir iki yıl içinde yapılabilecek olanlar, ancak geçici ve derme çatma çözümler ortaya koyacaktır. Yükseklerde eşitlik aramanın yarattığı sorunlar kolay kolay altından kalkılabilecek gibi değil. Konunun asıl ve temelli çözümü, daha ilkokul kapısından başlıyor. Üniversiteye kadarki öğretim, her aşamada, bütün yeteneklerin geliştirilmesine elverecek ölçüde bir genişliğe, yaygınlığa ve eşitliğe kavuşturulabilirse, belki o zaman, üniversite kapılarında seçme ve eleme yapmak hakkını kendimizde bulabiliriz.

Elbette mutlak eşitlik, hele eğitimde eşitlik, kolay kolay gerçekleşebilecek bir amaç değil. Dünyanın hiç bir köşesinde de bunun tam anlamıyla başarıldığı söylenemez. Ama biz, top-

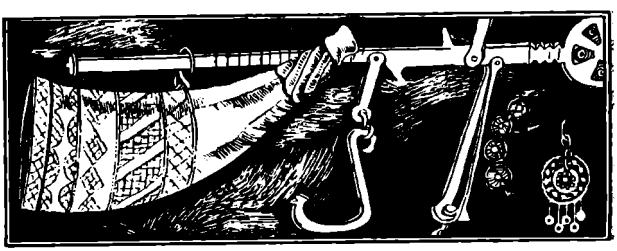
lum olarak, hiç olmazsa o yönde, o çizgide çaba gösterdiğimizi söyleyebilir miyiz? Tam tersine özelikle son yirmi - yirmibeş yıllık bütün eğitim politikamız eşitsizlikleri arttırıcı nitelikte olmamış mıdır? Bırakınız büyük kentlerle taşra ve batıyla doğu, paralı okulla parasız arasındaki farkları, Aynı kent içinde bile, gençecik insanlar, hiç de ellerinde olmayan koşulları yüzünden nitelikçe hayli düşük bir eğitimden geçmek zorunda kalmıyorlar mı? Giyilen üniformalardan tutun, okunan kitaplara kadar daha sonraki handikapların tohumları çok daha aşağılarda atılmıyor mu?

Üniversiteye giriş sorununa yüksek öğrenim düzeyinde bulunabilecek olan çözümler, elbette çeşitli eleştirilere yol açacak. Ama o çözümleri eleştirme hakkını kendilerinde en az bulması gerekenler, üniversite öncesi öğretimi bu duruma sokanlardır. Hele, «**Yapsınlar da görelim**» demek onlara hiç yakışmaz.

Şu aşamada, toplum olarak, iki şeyden birini seçmek durumundaydık: Ya üniversite öncesi eğitimin ürünlerini doğal bir piramidin sonucu olarak kabul edip sınırlı yüksek öğretimi sürdürmek, ya da bu kısır döngüyü bir noktadan kırmak. «**Herkese yüksek öğrenim**» formülü, eğitim eşitsizliğini en çok göze çarpan ve sözde en kolay tutulabilen, en yukarı yerinden kırmağa çalışıyor. Oysa, her işte olduğu gibi, burada da en geç atılan adım, en güç atılan adım olacak. Çünkü, asıl çözüm burada değil.

Yükseklerde eşitlik ararken, ta aşağılardaki kusurlarımızı görmezlikten gelemeyiz.

(Milliyet, 16.4.1974)

Romanya

Fakir BAYKURT

KÖY ENSTİTÜLERİ ÖRNEĞİ

Açılışlarından çok kısa bir süre sonra kapatıldıkları halde bir türlü unutulmuyor Köy Enstitüleri. Bir nedeni var elbet...

Dünyada eğitim, ilk olarak ne zaman kurumlaştı? Okul ne zaman doğdu? İlk öğretmen kimdir? İlk müdür, ilk müfettiş, ilk ders kitabı, ilk karatahta, ilk tebeşir, ilk Eğitim Bakanı, ceza alan ilk öğretmen, ilk kıyılan... ilk karne, ilk pekiyi, ilk zayıf, ilk disiplin kurulu, not yüzünden intihar ede nilk öğrenci?... Bu soruların karşılığını bilmiyorum. Bugüne kadar bir kitap, bir kaynak geçmedi elime.

Ama ilk bilgilerin üretimden doğduğunu biliyoruz. Evcilleştirdiği hayvanlar artıyor mu eksiliyor mu, bilmek istiyordu bugünkü insanın çok eski dedelerinden biri. Sayı bilgisi buradan çıktı. Bir büyük ırmak (Nil) her yıl taşıyordu. Geçen yıl ekilen alanları mil örtüyordu. Sınırlar yitiyordu. Yeniden ekmek gerektiğinde kavga çıkmasın diye eski toprağına gidiyordu adam. Anımsıyordu, bir dikdörtgene benziyordu tarlası, yine bir dikdörtgen çeviriyordu geniş millikten. Düzlem bilgileri böyle çıktı.

Ne güzel, bilgi işten çıkıyor, işe yarıyor, kâra zarara neden oluyor, baba oğula öğretiyor, büyük küçüğe... Sonra usta ile çırak, hoca, muallim, öğrenci dönemine geliniyor. Evrile evrile, devrile devrile oluyor bu geliş. Tarladan, kırdan, deniz kıyısından, ağaçların altından, kayanın dibinden, sacak altından odalara ve beton merdivenli, çamlı bol ışık alan okullara geliniyor. Ayakta dikilerek, ya da babasının yanında yaparak öğrenen çocuk, post üzerine diz çöküyor, kıpırdarsa değnek var. Selânikli Ali Rıza Efendi ile Zübeyde Hanım'ın oğulları Mustafa'nın öğretmeni Şemsi Efendi, öğrencilerini postun üzerinden kaldırıp yaptırdığı yeni sıraların üzerine oturtuyor. Bu yüzden üç sefer kıyıyorlar adamcağızı. Kaloriferli, soğuk sıcak havalı ve sulu okullar yapı-

lıyor sömürgen ülkelerde. Geri bırakılmış ülkelerin çocukları ise sabahları kollarının altına birer küçük odun ya da tezek alıyorlar. Kışlar uzun sürerse yarımşar tezek veriyor anaları...

Gökte balık oynaması, şimşek çakması gibi bir parıltıyla Türkiye'den Köy Enstitüleri gelip geçiyor. Geçer geçmez eski okul daha rahat yerleşiyor yerine.

Çok değişik bir gelişme ve görünüş içindeki okul, önemli bir «işgal» bir insanın yaşamında. 18—20 yılını alıyor 60-70 yıllık ömrün. Çocukluğun ve gençliğin güzel yıllarını ezberhanelere kapatıyor. Elektronik beyinlerde büyük işlem ve eylemlerin birer «kısaltma» birer «simge» olması gibi, kitap, not, öğretmen, takrir, yazılı, sözlü, disiplin gibi öğelerle alabildiğine soyutlaşan bir işe yaramayan, hemen hiç üretmeyen, üstelik 18—20 yıl sadece tükettiren, yıpratan, beden ve ruh sağlığını bozan bir sistem: eğitsel yanı da zayıf. Bu yılın Türkiye eğitim bütçesi 13 milyara yakın. Bazı üniversite bütçeleri ayrı. Ana babaların ödediği ayrı. 18-20 yıl besleyip okuttuğun adam tarım mühendisi oluyor, ama tarla bilgisi yok hâlâ; üretebildiğimiz buğday boğazımıza yetmiyor. Ya da su mühendisi, yüksek yapı mühendisi, baraj, yapıları bin kat fazla çimento yutuyor yanlış yer seçimi yüzünden. İslâmköy ovası güya Eğirdir gölünden sulanır, ama artıntı suların boşaltılması düşünülmediğinden ova çoraklaşır!

Alışılmış mantık biçimlerinin dışına çıkabilsek ah! Belki hemen şu 2000 yılının başında «okul» diye bir nesne kalmayacak dünyada. Evrim ya da devrimlerin gittikçe daralan periyod'lara girdiği çağdayız. Kalsa da bugünküne hiç benzemeyen okullar olacak onlar. Ne bu kadar pahalı, yıpratan, ne de işten uzak, üretmez, süs bilgiler veren okullar. Yeni bir eğitim sistemine girecek insanlık. Paranın, politikanın başına gelen, zorunlu olarak okulun da başına gelecek, görenlerimiz şaşıracak.

Türkiye, tıpkı geri bırakılmış öteki uluslar gibi, hâlâ köylerinde yaşamın yeniden kurulmasını gerçekleştiremedi. Toprak ve tarım düzeni eski, ademeletsiz Beslenme, barınma sağlık, ulaşım geri. 1935'lerde bugünküyle kıyaslanmaz derecede «vahim» di durum. Cumhuriyet kurulmuş, Anayasa var, Atatürk yaşıyor: CHP programı köye dönük, eğitim

istiyor, ama lâfta. Ortada iş olmadığı gibi, ne yapılacağı da bilinmiyor. Ulus, çıktığı savaşın yorgunluğunu tam atmamış, ufukta bir yenisi. Yaşamda yenileşme yok. Çocuklar eğitimsiz. Bırakın yukarı okulları, ilkokul yok yakınlarda. Yaşları da geçiveriyor çabuk. Ve kızlar, yok gibi yaşıyorlar köylerde.

Bakanlık müze müdürü, bir ara Gazi Eğitim'in vekil müdürü, köylü kökenli, tükenmez bir çalışma gücünün sahibi İ. Hakkı Tonguç, «vekâleten» İlköğretim Genel Müdürü atanıyor. Eğitim gündemin ilk sıralarında. Küçük köyler için orduda çavuşluk yapan köylülerden yararlanma görüşü önem kazanıyor. Toplanıp kurstan geçiriliyor bunlar. Deney için köy öğretmen okulları açılıyor. 17 nisan 1940'ta BMBM, 3803 sayılı yasayı çıkarıyor. Köy Enstitüleri kuruluyor. Her enstitü çevresindeki köylerden öğrenci alacak, köylere öğretmen ve gerekli başka mesleklerin erbabını yetiştirecek. Çevremiz savaş içinde, Tonguç'un «asalet» i onanıyor, resmen İlköğretim Seferberliği ilân ediliyor. köylere, okul, öğretmen evleri, işlik uygulama bahçeleri yapılıyor.

Enstitü, o güne kadar değil Türkiye'nin, dünyanın bilmediği bir «okul» dur. Öğretmen öğrenci bataklık bir araziye konuyorlar. Önce çadırlar kuruluyor. Belki külüstür bir kamyonları var. Barınacak yapılar yapılıyor. Fırın, yol, çeşme, hamam, derslik ve işlik yapıları, oyun ve spor alanları yapılıyor. bağlar bahçeler dikiliyor, elektrik getiriliyor kooperatif açılıyor, açıkhava tiyatrosu, müze kuruluyor. Artan zamanlarda yurt gezileri yapılıyor.

İnönü, 40 kadar istiyor bunlardan. Savaşın ortasında 21 tane açılabiliyor. Bin kadar öğrenci var her birinde. Birbirine kuruluş yardımına koşuyor ekipler. Halk türküleri, ulusal oyunlar; her şey yeni anlamda bir öğrenme fırsatı. Eskiye hiç benzemiyor. Bu öğrenme ciddi, işe yarıyor. Alıştırma (Temrin) hiç değil.

Ben bunlardan birinin, Gönen'in öğrencisiydim. Pek çok kitap bilgisini, yaparak, üreterek öğrendim. Kireç yakarak ve söndürerek kimya, 10 km uzakta içme suyu getirerek fizik, matematik. Su yolunu kazıyorduk iniş yokuş. Künkler döşenince su çıkar mıydı? «Bileşik kaplar» yasası vardı, çıktı. Çevre köylerden eski Selçuklu künkleri bulup inceledik. Yosun tutmasın diye içlerini sırlamışlar. Biz

de ziftle kapladık. Ayrıca ben iki ay yapıların kumunu ölçtüm, altı ay fotoğraf atelyesini, altı ay elektrik motorunu çalıştırdım, iki yıl da genel kitaplığı yönettim. Yazarlığım altında bu iki yılın etkisini her zaman duyarım. Toprağı bir metre kazıp alt üst ederek krizma yaptık ve bağ diktik. Bir yandan da en yeni çevirileri okuyorduk.

Öğretmen çıktığımda Tonguç alınmış, Yücel köşesine itilmiş, dümen başka yöne kırılmıştı. Toprak Kanunu da kuşa çevrilmişti kırpılarak. Düziçi'nde bayrak yırtıp çukura atmışlardı (bugünkü gibi), basında kıyametler kopuyordu. Toprak ağalarıyla, iş adamlarının temsilcisi politikacılar, seçim alanlarında DP flâması altında en çok bize saldırıyorlardı: «Her biri kendini Atatürk sanıyor!» diye. 21.1.1954'te çıkarılan 6234 sayılı yasayla defteri dürülüverdi Esntitülerin. Yüksek Köy Enstitüsü daha önceden kapatılmış, yetiştirdikleri Yedeksubay'da çavuş çakırılıyordu. Yeni anlamlı eğitim olağanüstü bir kampanyayla öcüleştiriliyordu.

Kapanışlarından 28 yıl sonra hâlâ unutulmayan bir anısı var Enstitülerin. Kendime sorarım, neden unutulmazlar? Her yıl 17 nisan gelince toplantılar, açık oturumlar düzenlenir. İnönü hepsine gelir ya da mesaj yollardı. Ünlü politikacılar konuşmak için can atarlar. Birinde, sonradan Başbakan olan bir konuşmacı. «Elime fırsat geçse Enstitüleri hemen açarım!» demişti. O fırsatı başka yönlerde kulandı. M. Başaran anıyor, 1970'te bugünkü Başbakan konuşmuş. Tonguç kadar güzel anlatıyor enstitüleri. Ne olacak şimdi? Yeniden açılacaklar mı? Hayır böyle bir atılım beklemiyoruz. Gerçekler o gerçekler değil Ama köyler ulusal yaşamda hâlâ bir ağırlık. Bunun için yenileşme ve çağdaşlaşma gerçekleşmiyor. Yeni iktidar «köy - kent» ler kurma tasarımında. Tâ Kadro'culardan beri işlenen bu düşünce, «birleştirilmiş köyler» önerisi, bilim adamlarına güven vermiyor. Tarımsal üretim biçimi değiştirilmeden olmaz diyorlar. Âdil bir taban fiyat politikası uygulayarak kalkınmayı köyden başlatma düşüncesinin de önüne feodal - antik kalıntılar çıkıyor. Toprak reformu ne protokolda ver, ne programda.

Köy Enstitüleri örneğindeki gibi bir eğitim uygulaması kalkınmanın büyük etkenlerindendir. Ama yetmez tek başına. Türkiye ciddi yapı değişiklikleri ihtiyacında. Dünya ekonomik ve ekolojik zorunluklarla durmadan değişirken biz

ulusun % 70'inin yaşamını küçücük bir mutlu azınlığın yarattığı baskıya uyarak olduğu gibi tutuyoruz. Sıkışanlar, Almanya Avustralya'ya gidiyor. Yapılacak çok işimiz varken. Ve elimizde enstitüler gibi, eğitimin her alanı için örnek bir deney varken, eskimiş bir eğitimin pahalı yükünü taşıyoruz. Bırakın sosyalizmi, bu kafayla kapitalizm bile ayakta kalamaz.

Her gidişimde, değişme ve yenileşmenin büyük özlemini görüyorum köylülerimde. Şevkle, aralarından paralar toplayıp sağlıklı, su, elektrik, yol, vb. için yatırıyorlar. Ve çocuklarını okutabilmek için analar çocuklariyle birlikte şehirlerin kıyısında zor zamanlar yaşıyorlar.

Politikacılar ki yurdu onlar yönetirler, içlerinde iyileri de vardır, hâlâ gerçeği kavramıyorlar, kavramışlarsa söylemiyorlar. Altın yılları özsüz tartışmalarla ziyan ediyorlar. Değişme ve yenileşmelerden ürkme, en büyük engel. Bağnazlık ve gericilik de bu. Aydınlar nice çile pahasına bunu söylüyor, belki henüz tam değil, ama halk da bunu anlıyor. Enstitülerin çeyrek yüzyıl sonra hâlâ anılması, özlenmesi bunu gösteriyor. Eskiyen okullar, ezberlenmiş bilgiler kimseyi doyurmuyor. Yeniden açamazsanız bile, değişen ve gelişen gerçekler karşısında, enstitülerden almacak pek çok bilgi ve deney odluğu ortada. Yıllar gelip geçtiği halde bu gerçek bu kadar canlı, bu kadar somut.

(Cumhuriyet, 17.4.1974)

Romanya

Uğur MUMCU

GEREKSİZ OY...

Bay Nihat Erim, yine «kuvvetli ve inandırıcı» kişiliği ile ortalıkta görünmeye başladı. Af görüşmelerinde «Orta Doğu ve Balkanların en büyük devlet adamının» sesini yine duyduk» «Zat-ı devletleri» bu kez eylem suçu - fikir suçu tanımları veriyorlar ve affın henüz erken olduğunu da belirtiyorlar hemen irşat buyuruyorlar!

Aynı Nihat Erim, 1941 yılında yazmış olduğu «Amme Hukuku» adlı kitabının 279. sayfasında özgürlükler konusunda uşnları yazıyordu:

«— Bazıları, düşüncelerin serbestçe yapılabilmesinden doğan mahsurları öne sürerek, düşünce hürriyetinin aleyhinde bulunuyorlar. Bu düşüncede, olanların yanıldıklarını ispata hacet var mıdır?.. Matbuat, toplanma, cemiyet teşkili ve okutma gibi vasıtalarla, düşüncelerin serbestçe yayılması münakaşa edilmesi ve fikirlerin aydınlanması mı daha iyidir, yoksa muayyen bir zümrenin diğerlerini susturduktan sonra, kendi düşüncelerini ve yalnız kendi düşüncelerini yaygınlaması, halkı belki de yanlış yola sevketmesi mi daha iyidir? Bu ikinci şık kabul edildiği takdirde, milletin bir koyun sürüsünden ne farkı kalır?.. Bütün mahsurlarına rağmen, kilitli ağızlar, satılmış kalemler yerine serbest düşünce tercih edilmelidir.

Erim, 12 Mart'tan sonra «tepeden inme» yollarla başbakanlığa atanmış ve kendi tanımı ile, «düşüncelerin serbestçe yayılmasından doğan mahsurları ileri sürerek» Anayasal düzeni «tağyir, tebdil ve ilga» etmiştir.

Erim döneminde Türk düşünce ve sanat hayatı, tarihinde görülmemiş biçimde saldırıya uğramış, evlerden kitaplar toplatılmış, ilerici aydınlar, yazarlar, öğrenciler, işçiler, subaylar, öğretmenler, gözaltına alınmıştır. Yine Erim'in tanımı ile, «Muayyen bir zümrenin, diğerlerini susturduktan

sonra kendi düşüncelerini yayarak halkı yanlış yollara sevketmek» istemesi de en çok profösörün başbakanlığında görülmüştür.

Yine bu dönemde Erim'in özlü deyişi ile «Milletin bir koyun sürüsünden farkı kalmadığı» sanılmış, özgür düşünce yerine «satılmış kalemler ve kilitli ağızlar» yeğlenmiştir.

İşte şimdi bu Nihat Erim, kendi dönemindeki antidemoratik uygulamaya tüy dikercesine, yeni hukuk yorumları yapıyor ve kendisince af takvimi saptıyor. Af erkenmiş! Neden diye sorarsanız yanıtı açık:

— Nihat Bey ve Nihat Beygiller böyle istiyor.

Oysa Türk halkı 14 Ekim günü göstergeyi saptamıştır. Bugün koalisyonu oluşturan iki parti, bütün düşünce yasaklarının kalkacağını ve geniş kapsamlı affın gerçekleşeceğini söyleyerek onay almışlardır halktan. Halkın bu isteği gerçekleşecektir şimdi. «Satılık kalemler ve kilitli ağızlara» rağmen özgürlükten korkmamıştır Türk halkı. Yazdıkları ile yaptıkları arasındaki çelişkinin faturasını bile hesaplamayan bu Kamu Hukuku Profesörü Başbakan, küf tutmuş birtakım kavramlarla yine de özgürlük balyozculuğuna devam ediyor.

Erim artık bilmelidir ki, kendisinin siyasal geleceği kilitlenmiştir kontenjan senatörlüğü ile, Bundan sonra, bir seçimle Parlamentoya gelebilmek ancak tatlı bir düştür Erim için. Bir olağanüstü dönemde, yine kendisine başvurulacağını sanıyorsa, bunda da yanılgı içindedir. Herhangi bir askerî darbede Erim'in adı, bir güç kaynağı değil, sadece bir yük olabilir ancak.

Erim, tek partili dönemde savunduğu özgürlüklerin çok partili dönemde karşısına geçmiş, bütün yazdıklarını ve söylediklerini unutuvermiştir Başbakan olunca. CHP Parti Meclisi toplantılarında Ecevit'in solculuğunu yeterli görmeyip İsmet Paşa'ya:

— Paşam Sosyalist Parti olduğumuzu ilân edelim... demiş, Sosyalist Kültür Derneklerinde konferanslar vermiş, Başbakan olunca da, ülkedeki ilerici, Atatürkçü, solcu, sosyalist kim varsa birgün içinde cezaevlerinde toplanmalarına karar vermiştir. İşte budur Nihat Erim.

Bugün cezaevlerinde, 141. ve 142'nci maddelerden Erim döneminde yargılanmış ve mahkûm edilmiş olanlardan hiç

biri, Erim'in oyu ile affedilmek istemez. Çünkü düşünceleri dolayısiyle yargılananlara verilebilecek en büyük ceza, Nihat Erim'in oyu ile affedilmektir. Türkiye'de hiç kimse bir cezaya lâyık değildir.

(Yeni Ortam, 24.4.1974)

Salih Acar

Şevket Süreyya AYDEMİR

KOMÜNİST'İN TARİFİ...

Bu yazının başlığını yazılarımda ikinci defa kullanıyorum. Birinci, kullanışım yine bu gazetede, yine bu sütunlarda ve 3 ocak 1949 tarihindedir. Demek ki, aradan 25 yıl geçmiş! Ama 25 yıl içinde aştığımız yolların ve sürüklendiğimiz çıkmazların, bizi yine bu konuya dönüş zorunluğunda bırakması, bizce hazin ve düşündürücüdür.

25 yıl önce bizi, yine bu başlık altında bir makale yazmaya sevdeken nedenleri özetleyelim: 1919 yılı şubat ayı içindeydi. Başbakanlığa bağlı Yüksek Denetleme Kurulu'nun görev ve kontrol çerçevesi içinde, Kütahya ili dahilinde, linyit işletmelerinin çalışmaları ile, o zaman bu temele dayanarak projelendirilen elektrifikasyon sisteminin hazırlıklarını, yerinde görmek için bulunuyorduk. Dağlara, bellere kurulacak büyük pilonlarla, köylerimize, kentlerimize nur akıtacak olan güçlü cereyan nakil hatlarının geçeceği yolları izleyerek, yarın birden nurlanacak olan vatan topraklarını, ufuklardan ufuklara, yerinde ve hayalimizde de canlandırmaya çalışıyorduk. Nur peşinde, ışık peşinde koşuyorduk ve nur sarhoşu gibiydik. Fakat bu bölgede her adımımızı attıkça karşılaştığımız bazı görünüşler bölgenin bağrına daldıkça önce beni şaşırttı. Sonra da, derin bir ruh ezikliğine sürükledi.

Bölgede ve her adımda, bu dinç toprakların dinç evlâtları yerine, genç, orta yaşlı, ihtiyar, hepsinin kafaları kazınmış çember sakallı fakat yine hepsinin yüzlerine ölüm sarılığı çökmüş, şevk ve hayatiyetini kaybetmiş, hepsi de uykuda gezer gibi bir takım insanlar görüyorduk. Bunlar yolları köyleri dolduruyorlardı. Hayattan kopuklardı. Bir ölüm duygusuzluğu, her yere sinmişti. Öyle ki, sağlarına, sollarına bakmadan, gözleri toprakta yürüyen, daha doğrusu sürünen bu insanları ezmemek için şoför, dağları dereleri çınlatan

onlarda hiç bir tepki uyandırmayan kâksonunu, boş yere kullanıyor gibiydi. Ama, çok yerde de otomobilin hızını, bu yarı ölüler kafilesinin adımlarına uydurmak zorunda kalıyordu...

Tavşanlı merkezine dönünce, genç ortayaşlı ve ihtiyar, ama hepsi de kazınmış başlarında yeşil takkeleri ve yüzlerinde çember sakalları ile bir ölüm sarığı halinde dolaşan bu kaybolmuş insanların macerasını dinledik. Kaymakam, idareciler, yargıçlar, hikâyeyi anlattılar. Bu uykuda, gezer gibi yarı ölüler; o zaman Emirdağında sürgün yaşayan, ama davetçilerinin, köy köy, kasaba kasaba dolaşıp, yedi yaşından yetmiş yaşma kadar herkesi, Tanrının gerçek elçisi Saidi Nursi'nin yeşil bayrağı altına çağırdıkları insanlardılar... Hem de niçin yedi yaşından yetmiş yaşma? Saidi Nursi adına elden ele dağıtılan risalede, (1) Saidi Nursi'nin kendisi, Emirdağ kasabasındaki sürgün yerinde akşam üzerleri arabasına binip kırlara «teferrüce» gezmeye çıktığı zaman, yatalak ihtiyarlardan, annelerinin kucaklarında süt emen bebeklere kadar herkesin, birden canlanıp, koşa koşa onun arabasına, yetiştiklerini ellerini ayaklarını öptükten sonra yine, hastaların yataklarına süt emen bebeklerin de, anneyarı ölüler; o zaman Emir dağında sürgün yaşayan, ama anlatılanlar bu kadar da değil. Bu yeşil takkeli ordu, bir intikam günü de bekliyordu. İntikam, komünistlerden alınacaktı. Komünistlerin başı da, kızları mekteplerde okutmak gibi daha nice suçları ile Atatürk'tü. Şimdi de sahnede, onun izinde yürüyenler vardı. Ama intikam günü gelince?.. İntikam günü gelince, o günlerin deyimiyle söyleyeyim, bütün inkılâpçıların hesabı görülecektir. Çünkü ona göre, «İnkılâp, cebri, keyfî ve küfridir.» Bu inkılâplara katılanlar da komünisttiler...

Bizim kuşağımızda Saidi Nursî yabancı değildir. Onun adı, gerçi bizim kuşağımız henüz çocuk yaşlarında iken duyuldu. O zaman Saidi Nursi «Bedi-üz Zaman Saidi Kürdi» diye anılırdı. Yani, zamanın harikası ve insanüstü bir yaratık! İlk ve gürültülü ortaya çıkışı, 1908 devrimini izleyen 31 mart isyanı sırasındaydı. Bu isyanın baş tertipçisi Derviş Vahdeti, o zaman yayınlamakta olduğu Volkan gazetesinde, «Bedi-üz Zaman Said-i Kürdi Hazretleri» ile, Ayasofya camisinin müminlerle dalgalanan hareminde, nasıl kargılaşıp kucaklaştıklarını yazar. O zaman Saidi Kürdî, eli si-

lâhlı, başı külâhlı resimleri ile de tanınırdı. İsyan başarısızlıkla bitince, her iki kurtarıcı da birer tarafa kaçtılar. Vahdeti yakalandı, asıldı. Saidi Kürdî de yakalandı. Ama asılmadı. Önce «ben cahilim, okuma yazma bilmem» diyordu. Sonra da elinde «İki musibet mektebinin şahadetnamesi» vardı: Tımarhanenin ve hapishanenin şahadetnameleri Hayatı boyunca bunları; gayet iyi kullandı (2).

Bu satırları niçin yazıyoruz? Cevabımız şudur:

Said-i Kürdî'nin eylem ve intikam tahriklerinde, komünist ve komünistin tarifi ne kadar dumanlı ve gerçek dışı idi ise, bugün de, hava o kadar dumanlı ve kavramlar o kadar karışıktır. Zaman ve «eşhas-ı vaka» yani olayların sözcüleri değişmiş, ama intikam çağrısı da değişmemiştir. Hattâ buna, Faşizm çağrısı da diyebiliriz. Bu davetin en ateşli örneklerine, Meclisteki son Af kanunu dolayısiyle çekilen bazı nutuklarla tanık olduk. 14 Ekim seçimleri dolayısiyle bu nutukları köyde kentte, dağda belde çınlatanlar, bu samimiyetsiz feryatları artık kanıksadığı için halktan beklediklerini alamayınca, şimdi mizanseni, Meclis kürsüsüne naklettiler. Ama bu defa bu kürsüde dile getirilenler, artık seçmenden oy almak için değildir. Bu nutuklar, onların son sığınak saydıkları Faşizme sunulan, ama tahrik mantığı, Said-i Kürdî'ninki kadar gerçek dışı olan birer intikam çağrısıdır. İşte bu çağrıya, Faşizme çağrı da diyebiliriz.

Komünizm, bizim kanunlarımızda, yasaktır. Ve eylemci komünist suçlu sayılır. Ama Komünist kimdir. Komünizm nedir? Bunun tarifi 1949 da olduğu gibi, ondan sonra da, şimdi de, gerçek unsur ve çerçeveleri ile hâlâ yapılmış değildir. Bu hazin gerçek, özellikle sıkıyönetim mahkemelerinde kendisini göstermiştir. Bu duruşmalar sırasında hem «Sen komünistsin» diyenler hem kendisi «Ben komünistim» diye haykıran sanık, çok zaman, açık birar kavram karışıklığı içinde kalmışlardır.

Çünkü, 12 Marttan sonra kurulan mahkemelerde meydana serilen eylem şekillerinin hiç birinin, demokratik devre ve safhalardaki sosyalist hatta komünist eylem ve örgütlenmeler tarihinde, örnekleri yoktur. Hatta ve eğer açıklamakta fayda varsa şunu da belirtelim ki, Çağdaş komünizmin en başta gelen teori ve eylem adamı sayılan Lenin, dilimize de çevrilen ünlü bir eserinde (3) bu tür çıkış ve

eylem taraftarlarını «solcuları» olarak yerer ve şiddetle eleştirir...

O halde gerek Saidi Nursi kafası, yani Cehaletin taşkınlığı ile komünizme cihat ilân edenler, gerek komünizm suçlamalarını, su içer gibi kolaylıkla dağa taşa serpen bazı politikacılar, gerekse şimdi işi, ihtiras ve politika çerçevelerini dahi aşan bir ölçüsüzlükle, Faşizme Çağrı haykırışlarına döken insanlar için, galiba ve ilk önce «Komünistin tarifi» konusunda gerçek ölçütleri (kriterleri) kavrayıp, ondan sonra suçlandırmalarını bu gerçeğe dayamak, galiba en doğru yol olacaktır. Ve bu yolu seçmek ve işlemek, asıl bundan sonra, yani şu veya bu ölçülerle hükme bağlanan bazı hareketlerin, af kanunu ile tasfiyesinden sonra...

---

1) Risalei Nur. Müellifi: Said Nur. Hayatı eserleri, mesleği. III. baskı. 1958.

2) İki Mektebi musibetin şahadetnamesi yahut Dıvanı harbi örfi. ve Saidi Kürdi. Saidi Kürdinin ağzından yazan: Kürdi zade Ahmet Ramiz. 1328 (1912) İstanbul.

3) Lenin: Komünizmin çocukluk hastalıkları...

(Cumhuriyet, 29. 4. 1974)

Zeki KURUCA

KAMU YÖNETİMİNİ YIKANLAR

Yurtta yeni bir siyasal iktidarın oluştuğu bu dönemde, yeni yurt yöneticilerinin ne yapıda bir kamu yönetimi üstlenmeye çalıştıklarını, toplumun yapısal ve ahlâksal bozukluklarını neler olduğu ve bunları düzeltme yolları üzerinde gerçekçi bilimsel bir metodla durmak gerekir. Bunu bilim adamlarından bekliyoruz.

Ben bu konuların uzmanı değilim. Fakat kamu yönetimi içinde otuz yıla yakın bir süredir görevli bulunan bir kişi olarak, hem kamu kesimi ve hem de özel kesim hakkında bir çok canlı izlenimlere sahip bulunuyorum. Sadece ben değil, kamu kesiminde görevli olan ve olmayan herkesin, her iki kesimin çalışmaları ve bunlardaki kanunsal ve ahlâksal sapmalar hakkında canlı ve acı sayısız izlenimleri vardır. Milyonlarca vatandaş olarak her günün her saati içinde yaşadığımız bu uğursuzlukların yapıcıları, ya muhatapları ya da tanıklarıyız. Bu yozlaşmaların pek azı bile bir toplumu çökertmeye yeterliyken yapısı zayıf, kurumları yeni, geri kalmış bir toplum olan ülkemiz için böyle bir kaosun yarattığı tehlikeyi görmezliğe bilmezliğe gelemeyiz. Bunları görmeye, göstermeye ve üstlerine yürüyüp düzeltmeye mecburuz. Bunu, devletini, ulusunu ve ülkesini seven kişilerin namus görevi saymak zorundayız.

Asıl konuya, hangi kadroları kamu yönetimi saydığımızı belirterek girelim. Kamu yönetimi, kanunların verdiği yetkilere dayanarak toplumun çeşitli kesimlerini yöneten devlet kuruluşları ile köy, belediye ve il özel idarelerinin tümüdür. Özel kanunlarla kurulmuş olmakla beraber, kamu yönetimi kadar önemli mali, ticari, sınai ve meslekî faaliyet

Gauguin: Sanatçının annesi

gösteren kuruluşları da kamu yönetiminden sayabiliriz. Bütün bunların dışında kalanlara da özel kesim diyoruz.

Bu genel ve kabataslak yapılmış tanımlardan sonra kamu kesimini içeren kamu yönetiminin toplum yaşantısındaki sürükleyici rolüne değinebiliriz. Gerçekten kamu yönetimi, kuruluş ve davranışları bakımından, özellikle az gelişmiş ülkelerde örnek bir model teşkil eder; sosyo-ekonomik açıdan da bütün toplumu peşinden çeken bir lokomotif görevi yapar. Bu nedenlerle, kamu yönetiminin maddesel ve moral bozuklukları, öbür toplum kesimlerine kolaylıkla bulaşmak suretiyle kanserleşir. Özel kesimdeki sapmaların ve yozlaşmaların temel nedenlerinin birçoğu, gerçekte kamu kesiminin yapısal ve moral bozukluklarında yatar; giderek kamu kesiminin kötüleri ile özel kesimin kötüleri işbirlikçi olarak bütünleşirler. Bu bütünleşme, kanunlara karşı suç işleme ve ahlâk kurallarını çiğneme şeklinde oluşur. Bu şekildeki önemli rolü nedeniyle önce yapısal bozukluklara sonra da nedenlerine geçmeksizin, kanun yargılarına ve ahlâk kurallarına karşı çıkma biçiminde oluşan bir çürümenin sosyal görünümlerine değinmek istiyoruz.

Cumhuriyet döneminde, kamu yönetiminde görülen yapısal bozuklukların bir kısmı, Osmanlı idaresinden katılım yoluyle gelmiş görünüyor. Başka bir kısmı da yönetime son 50 yıl içinde bulaşmıştır. Osmanlı idaresinden gelme bozuklukların başında, bu geleneği taşıyanların, modern bir devlet için gerekli yönetim sistemini kuramamış olmaları gelmektedir. Bir oranda olağan sayılabilecek olan bu durum, işbölümü, işbirliği, kontrol ve haberleşme alanlarındaki bozulmalarla verimsiz bir kamu yönetimi meydana getirmiştir.

Düne kadar bu yönetime sorumsuzluk, bezginlik ve umursamazlık duygusu, başka bir yerde ise tutucu bazı kadroların tekelci davranışları egemen bulunmaktaydı. Bunlar, klikler, gruplar ve hatta adlarına «cunta» dedikleri bir kaç kişi halinde, bir teşkilâtı sultaları altına alıp atamalara, nakillere ve başka bir çok işlere müdahale ederek kamu kuruluşlarını kendi amaç ve çıkarlarının çiftliği haline sokmuşlardır. Bu marifetli kişiler, dışa karşı ve işin iç yüzünü bilmeyenlere karşı da «büyük idareci» olarak rolcü bir gö-

rünüm takınırlar ki başarısızlıkları ve oynadıkları oyunlar, biraz dikkat edilerse kolayca meydana çıkar.

Bu yapısal sapmalar ve yozlaşmalar giderilmedikçe, yönetimler bu yeteneksiz, sorumsuz kişilerden temizlenmedikçe, modern sevk idare ilkeleri ve kanunlar egemen kılınmadıkça, yönetime yurt sevgisi bilgi ve heyecan egemen olmadıkça, siyasal iktidarlar, ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, toplumu, ekonomik, sosyal ve siyasal amaçlarına ulaştıramazlar.

Kanunun yasak koyduğu ve ahlâkın çürüme saydığı davranışlarla, suç şeklinde oluşan bozukluklara gelince: Bu biçim çürümenin başında yer alan, kamu yönetimini ve giderek devletin varlığını kemiren sosyal kanser, yolsuzluk ve rüşvettir. Bir bakıma, toplum temelindeki ekonomik çelişkinin yüzeye yansıması şeklinde devleti satın almak için ödenen bir bedel olarak rüşvet, «maşeri vicdan» olan ahlâkın, «Millî irade» olan kanunların verdiği görevleri yapmak veya yapmamak için ya da kanunsuz bir işi yapmak karşılığında alınan para veya sağlanan çıkardır. Bu genel tanım yanında, Türk Ceza Kanunu da rüşveti, «...kanunen ve nizamen yapmaya mecbur olduğu şeyi yapmak veya yapmamak için aldıkları ve aldırdıkları para ve hediye namiyle aldıkları eşya ve her ne suretle olursa olsun temin ettikleri sair menfaatler...» olarak tanımlamıştır. Kanun, bu amaca yönelik olmak üzere, «az veya çok bedelle alıp sattıkları ve ihale ettikleri mal ve mülklerin gerçek kıymeti ile fiilen verilen ve alınan bedel arasındaki aşırı farkı» da rüşvet saymıştır. Bu suçun sosyal zararlarını de gözönünde bulunduran kanun koyucu, rüşvet alan ve verenler için 3 yıldan 10 yıla ve bazı ağırlaştırıcı durumlarda ise 15 yıldan başlamak üzere on yıldan da fazla ağır hapis cezaları öngörmüştür. Asıl ağırlaştırıcı neden de, bu gibi fillerle, kanunlara ve nizamlara dayanmak durumunda olan Devletin temeline dinamit konulmuş olmasıdır.

Burada herkesin bildiği acı bir gerçeği tekrarlamak zorundayız: Bu da, ülkemiz de dahil olmak üzere bütün az gelişmiş toplumlarda rüşvet yolsuzluklarının daha çok işlendiği, en büyük miktardan başlayarak en küçük miktarlara inildikçe daha çok yaygınlaşarak sosyal düzeni tehlikeye düşürecek bir ağırlık taşıdığı ve giderek kamu yönetimi-

ni işleyemez hâle getirdiği gerçeğidir. Bu sosyal âfetin ülkemizde çok yaygın olduğunu ve en basit işlerde bile rüşvet ve yolsuzlukların sözkonusu olduğu kanısının yaygın bulunduğunu ve nihayet hiç umulmayan yerlerde dahi girdiği töhmetini (son bir iki ay içinde çok cüzî durulamasına rağmen) görmezlikten ve duymazlıkten gelemeyiz. Gerçeği, töhmeti ve iftirası ile rüşvet yolsuzluklarından hepimiz şikâyetçiyiz. En tabii ve kanunî haklarını elde etmekte bile halkımızın karşılaştığı uydurma zorluklar, sahte engeller ancak bir bedel ödenerek aşılabilmekte ve bundan halkın canı yanmaktadır; halk, hakkını elde etmek için bile rüşvet ödemek zorunda kalmanın kompleksine kapılmaktadır.

Kanunsuz işleri yürütmek için verilen daha büyük rüşvetler ise, verene ve alana, devleti ve kanunları hiçe sayma, bu suretle sağladıkları büyük çıkarlarla daha büyük kanunsuz işler çevirme ve bu güçle en namuslu kapıları dahi zorlamaya kalkma gibi yıkıcı bir cüret vermektedir. Ayrıca, kanunsuz işleri yapmak ve yaptırmak için alınıp verilen rüşvet suçların gizlenmesindeki kolaylık, yeterli denetimin olmadığı bir ortamda, bu suçların işlenmesini de kolaylaştırdığından özendirici bir etken olmakta ve rüşvete yaygın bir âfet niteliği kazandırmaktadır. Bu âfetin önü alınmadıkça, nedenleri ortadan kaldırılmadıkça ve kamu yönetimi bu gansgsterlerden temizlenmedikçe siyasal iktidarlar ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, sosyal ve ekonomik amaçlarına ulaşamıyacakları gibi devleti kurtarma olanağını da bulamazlar.

Biraz da rüşvet yolsuzlukları yüzünden yıkılan Osmanlı İmparatorluğunun külleri üzerinde bugüne kadar ne yapabilmişse, Cumhutiyetimizin 50 yıllık yaşantısına canlariyle ve mallariyle katkıda bulunan tüm milletle kamu yönetiminin ortak eseridir. Bu birliği sürdürmek ve toplumu rüşvet ayıbından, kamu yönetimini de rüşvet çirkinliğinden kurtarmak zorundayız.

Cumhuriyet, 3. 5. 1974

Metin TOKER

CİDDİ BİR CİDDİYETSİZLİK

Türkiye'de görevinin bilinci içindeki Cumhurbaşkanı, sorumluluk sahibi Başbakan ve Cumhuriyet Türkiye'si halkının iradesini temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi için şimdi, Arabistan çöllerinde bu cumhuriyetin düşürüldüğü halin hesabını sormak zamanıdır. Elli yıllık şerefli tarihi boyunca Türkiye Cumhuriyeti hiç bir gün, geçen hafta uğratıldığı utanç seviyesinde bir hicaba mâruz bırakılmamıştır. Bu cumhuriyeti korumak ve kollamakla görevli Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi, açıktan ilân etmelidirler ki, Necmettin Erbakan'ın Suudî Arabistan'daki davranışları, sözleri ve teşebbüsleri sadece kendisini ilzam etmektedir. Necmettin Erbakan'ın Suudî Arabistan'da - veya herhangi bir yerde öyle davranmak, öyle konuşmak ve o tarz teşebbüsleri yapmak için Cumhuriyet Hükûmeti'nin yetki vermediği, bunun bir yetki tecavüzü olduğu herkese bildirilmelidir.

Bırakınız ki, **"Erbakan heyeti"**nden gelen her haber burada bizim yüzümüzü kızartmıştır. Bırakınız ki, Cumhuriyetin Anayasasından lâiklik ilkesi henüz sökülüp atılmamışken ve Türkiye vatandaşları için geçerli bir kıyafet kanunu mevcutken, Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı'nın sarfettiği sözleri duymuşlarsa ve büründüğü kılıkları görmüşlerse, Anıt Kabir'in iki sevgili sâkininin kemikleri ters dönmüştür. Hele ve hele bir C.H.P.'li bakanın aynı yolun yolcusu gibi davrandığını biliyorlarsa... **"Erbakan heyeti"** hacca gitmiş bir özel kafile değildir. Dinin gereklerinin yerine getirilmesi her Türk vatandaşı için haktır. Ama resmî görev yaparken değil... Bırakınız ki, Cumhuriyet Hükûmeti'nin bir Başbakan Yardımcısı tarafından bir yabancı devlete, **"İstediklerimi elde etmeden, şuradan şuraya kımıldamam..."**, **"Talep ettiklerimi vermezlerse, ahrette bunun günahı bende olmayacaktır..."** diyebilecek kadar askıntı olunması, millî

gururumuzu derinden yaralamıştır. Bırakınız ki, gezi sürerken ve gezi bitmişken kamuoyu en kaba şekilde yanıltılmak istenilmiş, bir resmî heyetin başkanı mütemadiyen hilaf-ı hakikat beyanlarda bulunmuştur. Yayınlanan basın bildirisinin bütün satırları sadece bir tekzip beyannamesidir ve «**Erbakan talepleri**»nin- bunlara «**Türk talepleri**» demeye hiç kimsenin hakkı olmamak gerekir birinin dahi kabul edilmediğini gösterdiği gibi, «**Görülmemiş karşılama**» nın da sadece Erbakan'ın hayâlinde bulunduğunu ispatlamaktadır. Hani Kral Faysal dâvet edilmiş ve bunu "**Büyük memnunlukla**" kabul etmişti? Bırakınız ki, bir Türk Başkan Yardımcısının kral veya imparator, herhangi bir kimsenin yanından çıkarken, «**Rekor kırdık... Rekor kırdık... Huzurda bir buçuk saat kaldık**" tarzında sevinç çığlıkları atması, hiç bir ciddiyet duygusuyla bağdaştırılamaz. Acaba Erbakan, Kral Faysal'ın ARAMCO şirketinin başıyla ne kadar süre halvet olduğunu sorup öğrenmiş midir?

Bu "**bırakınız ki...**" leri alabildiğine uzatabilirsiniz. Fakat geziyi izleyen gazeteciler, karşısında hareketsiz kalındığı takdirde, insanı donduracak haberler bildirmişlerdir ve yazmaktadırlar. Onları, «**bırakınız ki...**» ile geçiştirmek imkânı yoktur. Bir iddia, Necmettin Erbakan'ın hükûmet tâlimatı olmaksızın, Kral Faysal'a ve Petrol Bakanı Yamanî'ye mektup yazmış olduğudur. Başka bir iddia daha korkunçtur. Erbakan, Suudî Arabistan'la resmî müzakere sürdürülürken, İslâm Birliği'ne Türkiye'nin girmesine kesinlikle yanlı olduğuna, esasen Suudîlerin hukukî bir zoriuk olmadığını söylediklerine ve kendisinin de öyle düşündüğüne dair beyanat yapmıştır. Erbakan, "**Her beynelmilel kuruluşta arkamızda kırk Arap devletini bulmak için bunun zorunlu olduğunu, meseleyi Ankara'da hükûmete götürüp istekte bulunacağını**" da söylemiştir.

Bunlar, yüce Meclis tarafından araştırılması yapılmak gereken ihbarlardır. Bir resmî heyet başkanının bu tarz konuşması, hesabı ancak yüce divanda görülebilecek bir davranıştır. Acaba Erbakan Suudî Arabistanda kimi temsil ediyor ve kim hesabına, kim çıkarına çalışıyordu? Türkiye'nin bir konudaki tasarrufuna Türkiye mi karar verecektir, yoksa "**Hukukî zorluk olup olmadığını**" Suudî Arabistan mı tesbit edecektir?

Mesele bütün yanlarıyla bir "Koalisyon içi iş" olmaktan çıkmıştır. Kamuoyunun bir Meclis tahkikatıyla aydınlatılmasına şiddetle lüzum vardır. Erbakan başkanlığında bir heyetin Suudî Arabistana gönderilmesi kararı nasıl, hangi sebeplerle alınmıştır? Bu heyete verilen talimat nedir? Ziyaretten evvel ön yoklamalar, temaslar yapılmış mıdır? Erbakan'ın gezi öncesi ve gezi sırasında söyledikleri bu yoklama ve temasların sonucu mudur? Eğer Erbakan Kral Faysal'a ve Yamani'ye mektup yazmışsa bunların metinleri nedir? Ve en önemlisi, heyet talimat dışı davranmış mıdır, Başbakan Yardımcısı Türkiye'nin İslâm blokuna girmesi gerektiğine dair yabancı ülkede bir beyan yapmış mıdır?

CHP MSP koalisyonu başından itibaren, bilhassa bazı bakanlarının söz ve davranışları sonucu, ciddiyetiyle göze çarpan bir iktidar olarak belirmemiştir. "Şaka"nın dozu hep fazla kaçmıştır. Bu karakter, koalisyon çok yeni olduğundan ve kendi aramızda bizi güldürdüğünden sineye çekilmişti. Ama bugün bahiskonusu olan Türkiye Cumhuriyetinin dış itibarı, dış ilişkileridir. Türkiye hesabına söylenilen sözlerde ciddiyetsizliğe, Cumhuriyeti korumak ve kollamakla görevli mercilerin, kuvvetlerin tahammülü yoktur. Türkiye devleti bir aşiret değildir. Türk milleti bir aşiret olmamak için çok kan, gözyaşı dökmüş, çok fedakârlık, ıstırap çekmiş, medeni devlet olma hakkını ucuza almamıştır.

Bütün bunların, zaten daha iki tekkelik ömrü kaldığı hissedilen bir doğal dışı koalisyon ayakta tutulacak diye hiçe sayılması kimsenin hakkı olmamak gerekir.

Bundan dolayıdır ki Türkiye'de görevinin bilinci içindeki Cumhurbaşkanı, sorumluluk sahibi Başbakan ve Cumhuriyet Türkiyesi halkının iradesini temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi dehşet verici olaya el koymakta gecikmezler.

(Milliyet 5. 5. 1574)

Nadir NADİ

ŞİFA BULMAZ HASTALIK

Demokrasi ile bağdaşması olanaksız bir tutum varsa o da kaba kuvettir. Bunu bilen demokrasi düşmanları her fırsatta kaba kuvvete baş vurarak rejimi bunalıma sürüklemek, kuruluşları işlemez hale getirmek isterler. Ortalık bir kez adamakıllı karıştı mı, yapacakları ilk iş özgürlük düzenini yıkmak, onun yerine baskı «düzeni» ni getirmektir. Bu amaca varmak üzere kullanabilecekleri en uygun yöntem de genç kuşakları birbirine kırdırmaktır. Hele kimi yönetici kadrolardan yardım ve destek görürlerse amacın daha da kolay gerçekleşebileceğini düşünürler ve beynini yıkadıkları masum gençleri acımasız oraya buraya saldırtarak sonuç almak hevesiyle çırpınır dururlar.

12 Mart'tan önce ve sonra bu yöntemi uyguladılar. Az kalsın başarıya da ulaşıyorlardı. Türk toplumunun sağduyusu üstün geldiği için hevesleri kursaklarında kaldı. Yarı yolda durakladılar. 14 Ekim seçimleri onlar hesabına bir düş kırıklığı oldu ama Türk demokrasisi açısından bu seçimler iyi bir sınav yerine geçti. Halkımız, büyük ölçüde, gerçekleri kavramaya başlamıştı. Ekonomik sorunların parlak nutuklarla, maneviyat mukaddesat reçeteleriyle, çözülemeyeceğini görüyordu. Karşı düşüncede olanlara vatan haini damgasını vurmanın, tüm Atatürk'çü gençleri komünistlikle suçlamanın düşün üstünlüğü değil, düşün yoksulluğu demek olduğunu, bu savların altında birtakım bencil çıkar kaygılarının gizlendiğini anlıyordu.

Yeni iktidarın geçmişe sünger çekmek, yurdumuzda iç barışı sağlamak amacıyle parlamentoya sunduğu genel af önerisi tutucu güçleri yeniden harekete geçirdi. Önerinin yasalaşmasını engellemek, siyasal suçları af dışı bırakmak için ellerinden geleni yaptılar. Senatodaki muhalefet çoğunluğuna dayanarak kuşa çevirdikleri yasa önerisini Meclise geri gönderdiler. Bütün umutlarını iktidar kanadından birkaç mil-

letvekilinin kopmasına, önerinin Millet Meclisinde 226 olumlu oyu bulamamasına bağlamışlardı. Parlamento dışında da bu umuda bel bağlamış bir çevre heyecandan nefesi kesilmiş bekleyip duruyordu.

Umut boşa çıkınca Parlamento dışındaki o nereden yönetildiği bilinmez çevrenin fena halde rahatı kaçtı. Öteden beri sinsi sinsi kullandığı kaba kuvvet gösterisine yeni bir hız verdi. Öğrenci yurtlarını basarak tıpkı 12 Mart öncesinde olduğu gibi bir sağ-sol çatışmasını körüklemek çabasındalar şimdi.

Ne var ki özledikleri baskı düzenini 12 Mart'tan sonra bile tam elde edemeyen demokrasi düşmanlarının bu kez başarıya ulaşmaları her halde çok daha zor olsa gerektir. Başbakan Bülent Ecevit, hangi yandan gelirse gelsin, her türlü yasa dışı eylemlere karşı hükümetin uyanık bulunduğunu açıklamıştır. Hukuk devleti kurallarına içtenlikle bağlı bir yönetim görev başında kaldığı sürece kaba kuvvetin ülkemizde demokrasiyi yok etmesine biz olanak göremiyoruz.

Elverir ki her zaman uyanık duralım. Vaktiyle yönetim kadrolarına sızabilmiş demokrasi düşmanlarının bugün oralarda kaba kalıntıları bulunabileceğini unutmayalım.

(Cumhuriyet, 12.5.1974)

Salih Acar

Melih Cevdet ANDAY

KİTAP GÖRÜNCE...

Rahmetli Fuat Carım'ın dilimize «Kanuni Devrinde İstanbul Hayatı» adı ile çevirdiği ilginç kitap beni şundan ötürü uzun uzun düşündürmüştü: Kitabın yazarı, Akdeniz'deki Türk korsanlarına tutsak düşmüş. İstanbul'a getirilerek günün Sadrazamı Rüstem Paşa'nın kardeşine satılmış, yıllarca orada kalmış, sonra bir yolunu bulup buradan kaçmış, yurduna dönmüş bir İspanyol soylusu idi, yurduna dönünce, yıllar yılı yaşadığı İstanbul'a ilişkin anılarını, burada tanıdığı kişileri, karşılaştığı olayları, duygularına kapılmadan, gerçeğe bağlı olarak, sade bir biçimle (üslûpla) yazmış, yurdunun kitaplığına bırakmıştı. Türkler bu kitaptan yüzlerce yıl habersiz kalmışlar. Fuat Carım, elçi olarak bulunduğu sırada, bir raslantı sonucu görüyor ve dilimize çeviriyor.

Şimdi beni uzun uzun düşündüren soruna gelelim: Kanuni'nin gününde İstanbul'un yaşamını anlatan, bizden birinin yazdığı bir kitabı ben bilmiyorum. Yahya Kemal Beyatlı, Osmanlı'yı övdüğü bir yazısında, her şeyi iyi yaptığımızı, tek eksiğimizin «yazmamak» olduğunu söyler. Yapıyoruz, fakat yazmıyoruz. Bunun gibi, yaşıyoruz fakat yazmıyoruz. Neden? Yaptıklarımızı ve yaşadığımızı yazmaya değer mi bulmuyoruz? İnsanlığın süreceğine mi inanmıyoruz? Bugünden yarına bir şey kalmasa da olur diye mi düşünüyoruz? «Dem bu dem, saat bu saat» mı diyoruz gerçekten? Bu soruların yanıtını bulmak kolay değildir. İşte ben, biraz da bu «yazmama» eksiğimizin acısını kapatmak için olacak, «Viyana Muhasarası Günlüğü», «Barbaros'un Anıları» gibi kitapları bulunca, dört elle sarılıp okuyorum. Uygarlık süren bir şey olmak zorundadır.

Bizim kendi yaşamımızı, yaptıklarımızı yazmamamıza karşılık, aramızda tutsak olarak bulunmuş ve elbette kendisi için hiç de özenilir ve sevilir olmamak gereken bir yaşam sür-

müş yabancı, ortaya bu olayı ve bu olay dolayısiyle Türkleri, İstanbul'un yaşımını anlatan kitap koymayı kaçınılmaz bir gerekseme, belki de bir görev sayıyor. Batılılardaki bu yazıya geçirme, hem de herşeyi, bütün ayrıntıları ile yazıya geçirme isteği ve alışkanlığı nerden geliyor? Bunu niçin merak etmiyoruz? Bugünlerde G.G. Coulton'un, ortaçağ Avrupasını, özellikle de ortaçağ İngilteresini, bütün ekonomik, toplumsal ve sanatsal yaşamı ile anlatan «Medieval Panorama» adlı kitabını okuyorum. On üçüncü yüzyılda Cambridge kasabasının pazar yerinde kötü mal satan esnafa verilen çeşitli cezalara değin ayrıntılara inildiği ve bu bilgilerin de o yüzyılda yazılmış kitaplardan, belgelerden alındığını görünce şaştım. Sözgelişi bozulmuş şarap satana verilen ceza, bu şarabı bayılıncaya dek ona içirmek, içemediğini de başından aşağı dökmekmiş. Bunu bir örnek diye yazdım. İki ciltlik kitap, her konuda bu türlü ayrıntılarla dolu. Biz, bırakın onca eskiyi, iki yüz yıl öncesi bir tarihsel olayımızı, doğruluğuna kesenkes inanılabilecek kimlikte kaleme alabiliyor muyuz?

Bizim Âşık Paşazade'nin tarihinde ise, İstanbul'un Padişah II Mehmet tarafından alınışı bir buçuk sayfalık bir öykücüktür sadece. Hangi ayrıntı? Bu bakımdan, Evliya Çelebi'ye ne denli hayran olsak, saygı duysak yeridir. İyi ki düşünde gördüğü peygambere, «Şefaat ya Resulullah» diyeceği yerde, yanlışlıkla «Seyahat ya Resulullah!» demiş de, biz de o güzel kitaplara kavuşmuşuz. Ama bakın, Evliya bile yazdığı için utanır gibidir; ağzımdan yanlışlıkla bir söz kaçırdım, eh gezmeye, görmeye başlayınca da yazmaktan kendimi alamadım, kusura bakmayın, demek istiyor sanki.

Sonra bizim ulusalcılar tutturuyorlar, efendim, şanlı tarihimizi bilmiyormuşuz... Şanlı tarihimizi yazmamışız ki bilelim. Onu da Batılılar yazmışlar, kendi bildiklerince. «Dilimiz elden gidiyor» diye bağıranlara da, dilimizi bizden önce Batılıların incelediğini söylemek yerinde olur, şuracıkta. K. Mikes'in (III. Ahmet zamanında Türkiye'ye sığınan ve Tekirdağ'a yerleşen II. F. Rakoczi'nin yetiştirmesi ve yazmanı), «Türkiye Mektupları» adlı kitabından, Osmanlı yaşamı ve adetleri üstüne öğrendiklerimi, bizde yazılmış olan kitaplardan hiçbirinde görmemiştim .Tutsaklardan, sığınmışlardan öğreniyoruz kendimizi.

Peki, bizim eksiğimiz yazmamak... Ya bizim ülkemiz için

yazılanları okuyor muyuz? Demek istediğim, bizim eksiğimizi kapatan yabancıların yazdıklarını? Hiç sanmıyorum. Hadi bu yabancılar içinde bizi sevmeyenlere boş verdik diyelim, (Doğrusu ona da gönlüm razı değil, biz kendimizi daha iyi, ister bizden yana olsun, ister bize karşı, yabancıların gözünden tanıyabiliriz, her ulus için doğrudur bu, sözgelişi Fransızları Almanlar, Almanları da Fransızlar anlatmışlardır en iyi. Uluslarda kendini beğenmişlik olduğu için yabancı bakış yararlı olur onlara) ya bizi öven Batılı yazarları dokuyor muyuz?

«... Ve gün gelecek. Batı dünyasının eşiğinde olduğu halde, ondan her zaman yıldızlar kadar uzak durmuş olan İstanbul kentinde, bu kentle ilgili eseri yirminci yüzyılın yarısında ilk kez Türkçeye çevrildiği zaman, burada üç milyon kişi içinde hiç değilse yirmi otuz yurttaş, onun bir rüya gibi yazdığı şeyleri, şiir gibi benzetmelerini ve resim gibi anlatımlarını okuyup duygulanacaktır.»

Yukarıda tırnak içinde aktardığım sözler, İstanbul Kitaplığının yayımladığı bir dizi yayından «Theophyle Gautier-İstanbul» adlı kitabın önsözünde yazılı. Bu dizide ondan başka, «Alphonse de Lamartine ve İstanbul yazıları» «Lady Montagu Türkiye'den Mektuplar» «Gerard de Nerval - Doğu'ya Yolculuk» adlı kitaplar basılmış. İşte bizi seven, öven Batılı yazarlar değil mi ya! Kapışılarak okunmaları gerekmez mi? Bakın, bu kitaplara yazdığı önsözlerden birine Çelik Gürsoy şu notu düşmüş: «Bu eserleri çevirterek sunduğum zaman, milletimiz okumuşu ile, okumamışı ile bunları yine almadı. Tarihe karşı bir bilgi borcu olarak kaydetmem gerek: Bu dizinin birinci kitabı Lamartine hakkındaydı. Lamartine, kendisinden politikacılarımızın ara sıra «Büyük Türk dostu» diye bahsettikleri ve adı Taksim'de koca bir caddeye verilmiş kişi. Ama bu adamın kim olduğuna dair Türkçe'de hiç bir etüd çıkmadığı gibi, onun hakkımızdaki kitabının Türkçeye çevrilmesine de 120 yıl bir gerek duyulmamıştı. Her iki kültürel ve ulusal görev 1971 yılında yapıldığı zaman, bu eser binlerce liralık reklâma rağmen 33 milyonluk ülkede bir yılda 30 adet sattı. Lamartine'i milyonda bir kişi okudu.»

Görüyor musunuz, binlerce liralık reklâm de işe yaramıyor, okumuyor da okumuyoruz. İstemiyoruz efendim. Oy-

sa sayın Çelik Gürsoy'un önayak olduğu ve ünlü ressamımız Nurullah Berk'in dilimize çevirdiği, bizim için bu bulunmaz değerdeki güzel ve yararlı yapıtlar, baskı, kâğıt, kapak, resim bakımından da okur için çok ilgi çekici bir kılıkta hazırlanmış. Ayrıcasız hepimizin evinde bulunması gereken kitaplar. Hele hanımlarımız, III. Ahmet'in gününde ev ve Saray hanımlarının giyiniş, yaşayış ve eğlenişleri bütün ayrıntıları ile anlatan Lady Montagu'nün kitabını nasıl merak etmezler, şaşarım.

Hani bizde kitap yazanları, kitap çevirenleri içeri atıyorlar ya, vallahi öyle solculuktan filân değil, sadece kitap olduğu için. Kitap okumayı ulusa geleneklerimize aykırı bulanlar var demek. Ben başka türlü bir açıklama bulamadım. Kitap görünce kuşkulanıyorlar. Ne yapacaksınız!

(Cumhuriyet, 24.5.1974)

Ingres: Odalık

Prof. Dr. Cavit Orhan TÜTENGİL

PROFİTOPOLİS

Uygarlığın yoğunluk ve etkenlik kazanması demek olan kentleşme, İstanbul'da açılan bir serginin de tanıklık ettiği gibi, bizi büyük sorunlarla karşı karşıya getirmektedir. «İnsanın tabiat ve kendi toplumu içinde mutlulukla yaşamasını temin edecek sağlıklı çözümlerden çok, kısır kişisel çıkarlara öncelik veren, mutsuz ve mekanik gelişmelere yol açan» günümüzün kent yerleşmeleri yeni bir terime de vücut vermiştir. «Çıkar» (menfaat) temeline dayalı kent anlamına gelen bu terim yazımızın başlığında yer alan «Profitopolist» tir. Federal Almanya'nın güncel kent sorunlarına İstanbul'dan örneklerle «Türkiye'de Profitopolis» i de ekleyen sergi, ortak bir yazgının belirgin çizgilerini gözler önüne sermektedir.

Kent yerleşmelerini «güzel» aklın elinden alarak doymak bilmez çıkarcılığın emrine veren uygulamaları, toplum yararını arka plâna iten kentleşme olgusu içinde buluyoruz. Böylece, tarihsel bir gelişmenin ürünü olan, karmaşık bir olgu görüntüsü kazanan kent, aklın ve güzellik duygusunun doğrultusunda bir süre geliştikten sonra çağımızda, çıkarcılığın oyuncağı haline gelmiştir. Münih'teki Devlet Uygulamalı Güzel Sanatlar Müzesi tarafından hazırlanan katalogda «profitopolis» in son harfine eklenen iki koşut çizgiyle «her şeyin ölçüsü olan menfaat» in simgesine yer verilmesi bu bakımdan çok anlamlıdır. Profitopolis'in getirdiği en ilginç soru, kentlerimizin hâlâ insanlığa yakışır bir biçimde olup olmadığıdır.

Günümüzde «Çıkarcı Kent» ler «büyük» kentlerde tuttukları köprü başlarından adım adım ilerleyerek kentin tümünü egemenlikleri altına almak yolundadır. Türkiye'de «profitopolis» olgusunun belirginlik kazanması 1950 sonrasındaki dönemde ve «büyük kent» lerin oluşması içinde izlene-

bilir. Nüfusu 100 bini aşan kentlerimiz bir yandan sayıca çoğalırken, bir yandan da kentsel nüfus içindeki büyük kentlere bağlı kentleşme oranları da dikkate değer bir artış gösterir. Öte yandan, nüfusu 500 bini aşan «Metropolis» lerimiz, kent idealinin soysuzlaşması ve erdem sapması bakımlarından somut örneklerin sergilendiği bir açık hava sergisi olmakta gecikmez. Sadece 1970 sayılarına yer vererek, nüfusu 100 bini aşan büyük kentlerimizin 20'ye vardığını, kentleşme oranının % 56.4'ü bulduğunu, aynı yılda toplam nüfusu 3.977.107 olan nufusu 500 binin üstündeki 3 kentimizde ülke nüfusunun % 11.15'inin yaşadığını söyleyebiliriz. İnsanın, kent görünümü arkasında insan horlaması diyebileceğimiz «profitopolis» e ilişkin sorunlar ve olaylar, ülkemizde öncelikle büyük kent yerleşmelerinde odaklaşmaktadır.

Çıkarcılığın baştacı edilmesi ve bunun kentleşmeyi yozlaştırması, kutsal özgürlük adına yasalarla da desteklenen bireyci kazanç hırsının öne çıktığı bütün ülkelerde görülen bir olgudur. Bu yanına bakarak, «profitopolis» olgusunun kapitalist sistemle bütünleşen bir evrensellik kazandığını söyleyebiliriz. Büyük kentlerimizden başlayarak Türkiye'deki kentleşme süresince de arsa, insaat malzemesi, plan ve proje uygulamaları, gecekondulaşma, doğanın ve tarihin izlerinin ortadan kaldırılması ve daha niceleri, evrensel yanına değindiğimiz olgunun ülkemizdeki bazı görüntüleridir. Profitopolis ortamı içinde, görünen ve görünmeyen eller kenti yaşanmaz hale getirmek yarışına girmişlerdir. İçinde bulunduğu kabın biçimini alan sıvılar gibi, çıkarcılığın en üstün değer sayıldığı ve aşırı kârlarla ödüllendirildiği çıkarcılık kentlerinde yaşayanlar da içinde yaşadıkları ortamın koşullandırdığı yaratıklar halini almaktadırlar.

Amerikalı ünlü iktisatçı John Kennett Galgraith'ın «En yüksek düzeyde menfaat her şeyin ölçüsü olmuştur» görüşünü doğrularcasına bir uygulama kentlerde hüküm sürmeye başlamıştır. Ankara'da toplanan «Çevre sorunları ve çözüm yolları» sempozyumunda konuşan Belediye Başkanı Vedat Dalokay, Ankara'daki sağlıksız kentleşmeyi, çıkar düzeyinin eseri sayarken, Münih Belediye Başkanının şu sözlerini anımsamadan edemeyiz: «İnsanlığın geleceği uzayda ve kıtalararası roketlerle yarışta, cangılda, denizda ya da çölde değil, geleceğin kentlerindedir ve bu gelecek yalnız sağlıklı kent-

lerde umut verici bir gelecek olacaktır.» Konunun ilgi çevresini belirtmek bakımından Papa, VI. Paul'ün şu insancıl yargısını da unutmamalıdır; «Kent, sömürünün ve buyurmanın yeni biçimlerini ortaya koyar; bazıları başkalarının gereksemelerini spekülasyon biçiminde kötüye kullanır ve yakışık almayan kazançların kaynağı yapar... Gerçekte en güçsüzler, insancıl olmayan yaşam koşullarının kurbanlarıdır...»

«Profitopolis» sergisi nedeniyle düzenlenen «Açık Oturum»a sunduğumuz bildirinin İstanbul ve Ankara gözlemlerinden yola çıkarak ortaya koyduğu somut görünüşler Türkiye'deki uygulama konusunda bir fikir verebilir:

* Önce «yatay», sonra da «dikey» büyümenin alanı olan bu iki kentimizde doğa, tarih ve peyzaj elden geldiğince tahrip edilmiş, kişilikli yapıların yerini beton yığınları almıştır. Alt yapı hizmetlerindeki yetersizlikler ulaştırma güçlükleri ve tıkanıklıkları, alanlara, bahçe ve parklara uzanan sorumsuz eller kent yaşantısını büyük çoğunluk için işkence haline getirmek yolundadır. Görünüşe ve gidişe bakılırsa «bahçeli evler» düzeninin de sonu yakındır.

* Kentlerimiz kaldırımsızlaşmakta, parksızlaşmakta, ağaçsızlaşmakta, alansızlaşmakta, tarihsizleşmekte ve kişiliksizleşmektedir.

* Konut yapımcısının doymak bilmeyen iştahı, ömrünü tamamlayan yapılara yönelerek gereksiz bir israfa yol açmakta, yayalara hayat hakkı tanımayan taşıt araçları da, çocuklarımızın oyun alanlarını ve parklarını oto-parka dönüştürmektedir.

* Sağlıksız ve plansız bir kentleşmenin desteklediği «gecekondulaşma» kentlerimizin içinde «uydu - kent» ler yaratırken sosyo-ekonomik yapının gereklerine uygun olarak «gecekondu ağaları» da türetmektedir. Köyden kente geçen insanımızın konut edinmesi de «ağa» nın insafına kalmıştır. Koca kentlerimizde konut yapımcısının, kooperatifin, bankanın insafına kalması gibi.

* Topluma hizmet götürme görüntüsüne gizlenen kazanç hırsı, yarattığı kullanım darlığı nedeniyle bize gereksiz görünen öbekleşmelere yol açmaktadır. Bu olgunun en ilginç örnekleri benzer hizmetleri aynı koşullar altında yürüten bankalara, aynı ilâçları aynı fiyatlara satan eczanelerin belli mekân parçalarında yığılmalarında gözlenebilir. Böyle-

ce geniş alanların bir gereklilik olmadan aynı hizmeti gören işyerlerine ayrılması yakın çevredeki insanlar açısından kolaylık değil, zorluk yaratan bir durumdur.

* Beden ve ruh sağlığımızı tehdit eden çevre kirlenmesi, gürültü, kentiçi ulaştırma, nezaket ve insanlık dışı davranışlar bir yanı ile sağlıklı olmayan kentleşmeye bağlanabilir. Alış - veriş yaptığınız bir dükkânda bile taşıt araçları tarafından ezilme olasılığınız vardır. Böyle bir ortamda, Orhan Vel'nin «Bedava yaşıyoruz, bedava» dizesini sık sık anımsamamak elden gelmez.

* Çocuklarımızın oyun alanlarını ve parklarını oto-parka dönüştüren taşıt araçları, kentiçi trafik kazalarının da gösterdiği gibi, en çok onların canına kıymaktadır. 1970 yılında kent içinde meydana gelen yayaların işe karıştığı 5.733 kazada 0-14 yaşında 1.027 çocuk ölmüş, 5.017 çocuk da yaralanmıştır. Bu sayılar kentdışı kazalar için sırasiyle 1.296, 640 ve 721'dir.

Bir olgu, onu anlamamızı kolaylaştıran bir terimle belirginlik kazanmışsa, çözüm yollarının bulunmasını da ön plana çıkarıyor demektir. Bu genel yargı, «Profitopolis» terimine vücut veren günümüzdeki sağlıksız kentleşme olgusu için de geçerlidir. Adı konulan, üstelik üzerine kurulduğu temeli de dile getiren «Çıkarcı Kent» elbette çözüm yollarını da birlikte getirecektir. İnsanı umursamayan, onu horlayan bir kentleşme, bireysel çıkarcılığın karşısına toplum yararını zorunlu olarak koyacaktır. Bunun için bir yandan, köklerini, İ.Ö. 430 yılında ölen ve Atina sitesine parlak bir çağ armağan eden devlet adamı Perikles'in «Kent sorunlarında olumlu bir rol yüklenmeyen kimse, iyi bir kentli değil, tersine, kötü bir kentlidir» yargısında bulduğumuz tutum zorunludur. Bir yandan da, insan mutluluğunu amaç bilen toplumcu düşüncenin kentleşme olayına yön vermesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

(Cumhuriyet, 29.5.1974)

Uğur MUMCU

KİTAPLARIMI İSTERİM

12 Marttan sonra, binlerce aydından on binlerce kitap toplandı. Evlerinde yasak kitap bulunduruyor diye ihbar edilenler cezaevlerine atıldılar, Öğrenciler, öğretmenler, yazarlar, üniversite profesörleri, yasak kitap bulundurmakla suçlandı sıkıyönetim dönemlerinde. Bildirilerde:

— Bol sayıda yasaklanmış sol yayın... tanımların rastladık.

Sonra...

Evet sonra, Askeri Yargıtayın çeşitli daireleri, «kitap katliamının» başladığı günlerde verdikleri kararlarla evlerde yasak kitap bulundurmanın yürürlükteki yasalara göre suç sayılmayacağını belirttiler. Bunlardan bir tanesini aktaralım. Askeri Yargıtay 3. Dairesi 17.8.1971 gün ve 1971/337-339 sayılı kararında:

«Bir kitabın veya sair matbuanın memleket için zararlı olduğu gerekçesi ile yetkili merciler veya mahkemeler tarafından toplatılmasına veya yasaklanmasına karar verilmesi, konu ile ilgili karardan önce bahsi kitap veya matbuatı temin eden, nezdinde veya evinde bulunduran kimseleri ilzam etmez...» denilmektedir.

Yüksek mahkeme böyle karar vermiştir. Vermiştir amma, evlerden toplanan kitaplar sahiplerine geri verilmemiştir şimdiye kadar.

Nerde bu kitaplar? Bilelim nerede?

Nerde ve kimde? Bilelim kimde bu kitaplar?

Adliye mahzenlerinde farelere yem mi oldu? Çuvallarla denize mi döküldü? Üzerlerine gaz dökülüp yakıldı mı yoksa?

Kimde ve nerede bu kitaplar?

Kitaplarımı isterim ille de.

Benden istemesi...

İsteyenin bir yüzü vermeyenin iki yüzü kara...

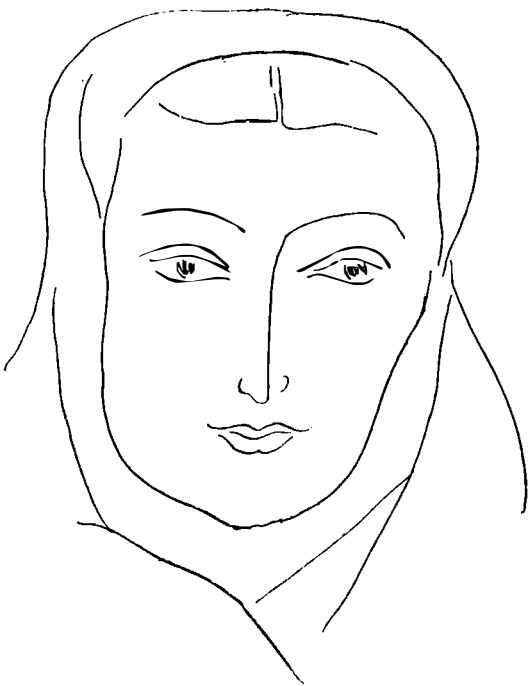
«Kuvvetli ve inandırıcı» Nihat Bey, ben onu bunu anlamam:

— Kim yedi kitaplarımı?

Zorla aldığınız kitaplarımı geri verin.

— Kitaplarımı istiyorum.

(Yeni Ortam, 7.6.1974)

Matisse: desen

Vedat Nedim TÖR

SANATI DEĞERLENDİREMEYEN TÜRKİYE

Bir milletin manevî itibarı ne kadar yükselirse, maddî itibarı da o ölçüde artar. Maddî itibar, çokluk, manevî itibara bağlıdır, onun bir uydusudur.

Bu kuralın tarihte en canlı örneğini bir zamanki Çarlık Rusyası'nın milyarlık altın istikraz tahvillerinin Paris borsasında kapışılmasında buluruz. Cimrilikleri ile dünyaya ün salmış Fransız tasarruf sahiplerinin Çarlık Rusyası'nın borç tahvillerine karşı gösterdiği bu büyük «rağbet» in itici etkeni neydi?

Yalnız ve yalnız Çarlık Rusyası'nın Puşkin, Turgenyef, Çekof, Gogol, Dostoyevski, Tolstoy, Gorki gibi ünlü yazarlarının, Borodin, Rimski Korzakof, Çaykovski gibi ölümsüz kompozitörlerinin, her yıl Paris'te temsiller veren Povlova Balesinin büyüleyici etkisi altında kalan Fransız milletinin hayranlığı ve şükran duygularıydı.

Aynı şeyi Şopen'i, Padarevski'si Sinkyeviç'i ve Madam Küri'siyle Polonya, Dvorjak'ı Simetana'sı ve Kafka'sı ile Çekoslavakya, Albeniz'i Servantesi'yle İspanya, Tagor'u ile Hindistan için de söyleyebiliz. Bu örnekleri daha da çoğaltabiliriz. Konunun hepsine ortak olan yanı, bütün bu milletlerin dünya ölçüsündeki itibarlarını ölümsüz eserler yaratmış sanat ve bilim adamlarına borçlu olmalarıdır.

Bazen basit gibi görünen bir tek dergi bile kendi mütevazi ölçüsüne itibar sağlayıcı bir güç olabilir. Bir zamanlar Matbuat Umum Müdürlüğünün yayınladığı «La Turquie Kemaliste» dergisi için Vaşington büyükelçimiz rahmetli Münir Ertegün, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya göndcrdiği bir mektupta şöyle demişti:

«Benim ve memleketimin politik itibarını arttıran bir eser.»

Bundan birkaç yıl önce, Viyana'da Türk virtüöz kızlarının ve Türk orkestra şeflerinin çaldıkları Türk kompozitör-

lerinin eserlerini dinleyenlerin hayranlığına tercüman olan bir Viyana gazetesi, konserin eleştiri yazısına «Türkler bu sefer Viyana'da...» diye bir başlık atmıştı.

Büyük kâhin Atatürk'ün uzak görüşlülüğü sayesinde, Türk milletinin yaratıcı gücünü geliştirmek amacile bilim ve sanat dallarında attığı tohumlar artık yemişlerini vermektedirler.

Türkiyemiz, güzel sanatlar ve bilim dallarında hiç de azgelişmiş bir ülke değildir. Fakat ne yazık ki, elimizdeki değerleri gereği gibi değerlendirmesini beceremiyoruz.

Türkiye'de, özel bankaların kâr olarak dağıtabilecekleri gelirlerinden çeşitli kültür ve sanat hizmetleri için, hiçbir karşılık beklemeden, her yıl oldukça dolgun bir pay ayırmaları, hiç kuşkusuz olumlu, hayırlı ve olgun bir davranıştır. Hele yüksek maliyetli sanat eserlerinin de bastırılması, bir yandan yayın dünyamızı zenginleştirdiği bir yandan da, yabancı ülkelerin bilim ve sanat çevrelerinde uyandırdıkları yankılarla manevî itibarımızı yükseltme yolunda mütevazi bir katkıda bulundukları için, çok yararlı bir çığır açmıştır. Bu gibi yayınlar vesilesiyle yerli ve yabancı sanat ve bilim çevrelerinden gelen takdir ve tebrik mektupları ciltler doldurur. Fakat ne de olsa bu yeterli değildir. Bütün üniversite ve akademilerimiz ellerindeki dünya yüzüne çıkabilecek değerdeki sanat ve bilim ürünlerini yayınlıyabilmek için, gerekli maddî imkânlardan yoksun oldukları için kıvranıp duruyorlar.

İşte, üniversitelerin ve akademilerin bu gibi değerli ürünlerini değerlendirebilmek için «Devlet Baba» nın döner sermayeli bir yayın organı kurması, artık adetâ bir ulusal onur konusu oamuştur. Ancak bu gibi yayınlar sayesindedir ki, uluslararası düşün ve sanat dünyasının kapılarını açabileceğiz, sesimizi duyurabileceğiz. Kısaca kafa potansiyelimizin yaratıcı gücünü manevî itibarımızı kalkındırmak yolunda bir manivela gibi kullanabileceğiz.

Dışişleri Bakanlığının önderliğiyle her yıl dünyanın çeşitli merkezlerinde varlıkları ile övündüğümüz virtüoz kızlarımız için düzenlenen konserler, çeşitli konularda açılan sergiler manevî itibar savaşı yolunda atılmış çok değerli adımlardır. Yalnız bunlar hiç de yeterli değildir. Balemiz, operamız, orkestralarımız, halk oyunlarımız, moda kreas-

yonlarımızla da belli başlı uluslararası festivallere katılmalıyız.

Ayrıca, çeşitli sanat ödülleri, sanat siparişleri yoluyla yaratıcı gücü mutlaka desteklemek, özendirmek gerekir. Bu amaç içinde, «Devlet Baba» mızın kültür bütçesine bir teşvik fonu koyması zorunludur.

Bu yolda yine bazı özel bankalarımızın açtıkları çığır sayesinde Devlet - Balemizin repertuarına «Çeşme Başı,» Hançerli Kadın» gibi değerli eserler, operamıza «Köroğlu Operası» gibi bir dev eser, orkestramıza çeşitli konçertolar ve senfoniler kazandırılmıştır.

Bütün bu yollarda yapılacak fedakârlıklar, bir takım manevî yatırımlardır ki, sonucun da toplumumuzun maddî itibara da lâyık bir «yaratıcı millet» olduğu inancı ve hayranlığı bütün dünyaya yayılacaktır.

(Milliyet, 25.6.1974)

Matisse: odalık

İlhan SELÇUK

MÜSTEHCEN NEDİR?

Tanım: Cinsel bunalımın süregeldiği toplumda şehvet ticaretinin karaborsasına müstehcen denir.

Başlangıçta insan toplumlarında «**müstehcen**» diye bir şey yoktu. Bugün de Avustralya'nın Güney Amerika'nın geri kalmış bölgelerinde yaşayan bazı kabileler müstehcen kavramıyla henüz tanışmamışlardır.

İnsan topulmlarında mal gibi kadın'ın da bazı ellerde toplanması yoğunlaştığı zaman cinsel yaşamdaki yasaklar yoğunlaştı. Servete kim sahipse, kadın ve özellikle genç ve güzel kadın ona ait oluyordu. Ekonomik bakımdan güçlu egemenler, siyasi bakımdan kudreti ellerinde tuttuklarından cinsel yaşamın yasalarını kendilerine göre düzenlediler. **Ahlâk, hukuk, ceza hukuku** egemenlerin istemlerine göre biçimlendi. Bu istem iki yönlüydü. Bir yandan güzel kadınların egemene dönüklüğü, öte yandan evlenmede miras hukukunun egemene yarayacak biçimde düzenlenmesi... Senyör bir yandan soylu bir ailenin kızıyla evlenir, bir yandan hoşuna giden kızı yatağına getirir. Hem servetini ve gücünü pekiştirir; hem keyfini ve zevkini sürdürür. Bazı feodal toplumlarda evlenen, köylü, karısını ilk gece senyöre sunmak zorundadır. Doğunun derebeylerinde ise egemenin cinsel yaşamı, saraylarındaki bir dizi karı ve bir sürü cariye ile masal gibidir.

Burjuva toplumu, biraz değiştirmekle birlikte, geçmişin mirasını benimsemiştir. Kapitalist toplumlarda her aile kızını zengin bir erkekle evlendirmek özlemindedir. Egemen sınıf erkeklerinin cinsel alanda, olanakları sömürülen sınıflardan çok daha zengindir. Banker fabrikatör, büyük işadamı, çocukları, yakınları, gençliklerinde paylaşılamıyan bir **damat**, olgunluklarında cazibeli bir hovarda sayılırlar. Kadın ticareti eğlence endüstrisi, fuhuş işletmesi, paralı sınıflara dönük bir çarkı çevirirler. Play-boy felsefesi, hizmet açısından üstün nitelikler getirirken, iki ünlü işadamının çocuk-

larını çok pahalı bir düğünle evlendirdiklerini gazetelerde sık sık okuruz. Servetlerin pekiştirilmesi, mirasın dağılmaması, holdinglerin çekirdeği böylece atılır.

Ama egemenlere dönük bir cinsel yaşamın halk kitlelerinde yoksunluktan ve yokluktan doğan bunalımlar yaratması da doğaldır. Açık - saçık filmler, romanlar, hikâyeler, dergilerle kendini tatmine çalışan milyonlara dönük bir ticaret de böylece gelişir. Bu ticaret kurulu düzenin ahlâk değerlerine aykırı düşer ama, cinsel alanda parasal alandaki kadar bunalmış yığınlara güzel kadınların etini değilse de fotoğraflarını ve yaşamlarını ulaştırır.

Cinsel bunalımın yoğunlaştığı yerlerde bazan patlamalar da olur. Batıdaki patlama birkaç yıldan beri gazetelerde okuduğumuz **seks devrimi**'ne yol açtı. Burjuvazinin ahlâk kurallarını yıkan ve parçalıyan **seks devrimi**, kapitalizmin ekonomik çerçevesini koruduğu için Batı'da baştacı edildi; düzenin süregelmesi için bir çeşit güvence ve rahatlama sayıldı. **Refahı tabana yaymak, refahı paylaşmak** gibi sloganları 1930'larda benimseyen **Batı**, seks özgürlüğünü de egemenlerden tabana yaymak ve paylaşmak yolundaki akımları akıllıca benimsedi. O ülkelerde bir vakitler «müstehcen» sayılan, artık müstehcen sayılmıyor; meşrûlaşmış, doğal ticaret olmuştur.

Ama Türkiye ve benzeri toplumlarda, ülkenin bir yanında feodal ahlâk kalıntıları süregelir, bir yanında kapitalistleşme hızlandığı için Batı'nın seks devriminden insanlar esinlenir. Bir yandan büyük kentlerin zengin kesimlerinde açık - saçık yaşayış, bir yandan kuytu kasabalarda çarşaf ve peçe...

Bu **ikilemin Ecevit** koalisyonunda buluşması hiç kuşkusuz şaşılacak birşey değildir.

Ne var ki,cinsel bunlamın alabildiğine yoğunlaştığı bir toplumda savcıları, müstehcen peşinde koşturmak; yayım yasakları koymak; gazete, dergi, kitap toplatmak da kâr etmez. Böylesine «tavşana kaç, tazıya tut» politikası bir işe yaramaz. Kadını insanlaştıran, insanı özgürleştiren bir politikaya yönelmeden müstehcen peşinde koşmak. Ortaçağın gölgesini topluma yansıtmaktan başka bir şey değildir.

(Cumhuriyet, 27.6.1974)

Melih Cevdet ANDAY

MÜSTEHCEN

Çetin Altan'ın yeni romanının müstehcen diye toplatılması dolayısiyle, bir sanat yapıtında müstehcenliğin ne olabileceği ya da olup olamayacağı günün tartışma konularından biri durumuna geldi. Aziz dostum Altan, Cumhuriyet yazarı Yalçın Doğan'la konuşmasında, konuyu bu açıdan gerçekten çok güzel açıkladı. Ben de bu yazımda sizlere, Mevlâna'nın Mesnevisinden (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları arasında çıkmıştır) kimi öyküler aktararak, açık saçıklık karşısında bunca titiz davrananlara ufak bir yardımda bulunmak istiyorum.

«Sözü kuvvetli, cezbezesi yerinde bir vazeden vardı. Minbere çıkmış vaiz ediyordu. Kadın erkek herkes minberin dibine toplanmıştı. Cuha da, bir çaşraf giyip yüzünü örttü, kadınlar arasına karıştı. Kimse onu tanımıyordu.

«Bir kadın, vaız edene gizlice sordu: Kasıktaki kıllar, namazın bozulmasına sebep olur mu?

«Vaiz dedi ki: Uzun olursa namaz mekruh olur. Ya hamam otu ile, ya da ustura ile traş etmen lâzım ki namazın tamam olsun, kabul edilsin.»

Kadın: «Ne kadar uzun olursa namazım kabul edilmez» dedi.

Vaız eden dedi ki: «Bir arpa boyu uzun olursa traş etmen farzdır.»

«Cuha hemen; kız kardeş dedi, bak bakalım, benim kasığımın kılı o kadar olmuş mu?»

«Yanındaki kadın Cuha'nın şalvarına el atar atmaz eline âleti geldi. Derhal bir nara attı. Hoca, sözüm gönlüne tesir etti, dedi. Cuha da, hayır gönlüne tesir etmedi, eline tesir etti, dedi.»

Yine Mesnevi'den başka bir öykü.

«Zengin bir adam vardı. Bu adamın da zühre yanaklı, al yüzlü, gümüş bedenli bir kızı vardı. Kız kendini bildi,

babası onu kocaya verdi. Fakat kocası kızın dengi değildi. Babası, kızın baştan çıkmasından korktu da onun için onu, dengi olmayan birine verdi. Kızına dedi ki: Kendini kocandan koru, sakın gebe kalma. Ne yapayım bu yoksula seni vermek zorunda kaldım. Bu adamı garip say, garipte vefa olmaz.

«Ama kız birdenbire gebe kalıverdi, ikisi de gençti. Kız bunu babasından gizledi. Çocuk karnında beş, yahut altı aylık oldu.

«Babası dedi ki; Bu ne? Ben sana ondan kendini koru demedim mi?

«Kız, baba, dedi, nasıl tahammül edeyim? Erkekle kadın, şüphe yok ki, ateşle pamuk. Pamuk ateşten nasıl çekinebilir?

«Babası dedi ki: A kızım, ben sana onun yanına gitme demedim. Yalnız den kendini koru, dedim. Tam zevk anında, kendini çekmeliydin.

«Kız, peki, ne vakit gelecek, ben ne bileyim? Bu pek gizli bir şey, anlaşılmaz ki, dedi.

«Babası, gözleri süzüldü mü anla ki geliyor, deyince kız şöyle dedi: Onun gözü süzülünceye kadar benim bu iki gözüm kör oluyor a baba.»

Yukardaki öyküde geçen kimi sözcükleri atladım. Şimdi yine Mesnevi'den bir öykü daha:

«Bir zahidin pek kıskanç bir karısı, bir de huri gibi güzel bir halayığı vardı. Kadın kıskançlığından kocasını gözetir, halayıkla hiç yalnız bırakmazdı.

«Nihayet Tanrının kaza ve kaderi gelip çattı. Koruyucu akıl şaşırdı gitti.

«Kadın hamama gitmişti. Birden aklına geldi, hamam tasını evde unutmuştu. Halayığa, kuş gibi hemencecik koş, evden o gümüş hamam tasını getir, dedi.

«Halayık bu sözü duyunca, efendisiyle hemen buluşabileceğini düşünüp adeta canlandı. Efendi şimdi evde yalnızdır deyip sevine sevine hemen eve koştu.

«Halayık altı yıldır efendisini yalnız bulmayı gözlüyordu, bu sevdaydı. Adeta uçarak eve geldi, efendiyi evde yalnız buldu.

«Şehvet, iki aşığı da öyle bürümüştü, ikisinin de gözleri kararmıştı ki, ihtiyatı akıllarına bile getirmediler. Evin ka-

pısını kapamadılar. Neşeyle kucaklaştılar, birleştiler. Adeta o anda iki can bir oldu.»

«Bu sırada hamamda kadının aklına geldi, nasıl oldu da dedi, ben bu kızı eve yolladım? Adeta kendi elimle ateşi pamuğun içine attım.»

«Başındaki kili hemen yıkadı, cansız bir halde halayığın ardına düştü. Hem koşuyor hem çarşafını giyiyordu. O halayık can sevgisinden koşmuştu, bu korkusundan koşuyordu. Aşk nerede, korku nerede?»

«... Hasılı o kadın eve varıp kapıyı açtı. Kapının sesi kulaklarına gelince, halayıkçağız perişan bir halde sıçradı, adam da namaza durdu.»

«Kadın, halayıkçağızı perişan, şaşkın ve somurtkan, kocasını da namazda görünce, bu halden şüphelendi.»

«Derhal kocasının eteğini kaldırdı. Bir de ne görsün? Aleti ve hayaları pislik içinde.»

«Başına vurdu da dedi ki: A adi herif namaz kılan adamın hayaları böyle mi olur? Şu alet bu çeşit pislik içinde bulunan but ve kasık, Tanrıyı anmağa ve namazına lâyık mıdır?»

Dahası var,

«Bir halayık, şehvetinin çokluğundan, hırsının fazlalığından bir eşeği kendine alıştırmıştı. O eşek kendisine yakınlaşmayı adet edinmiş insana yakın olmayı öğrenmişti.»

«O hilebaz halayığın bir kabağı vardı. Eşek kendisine ölçülü yaklaşsın diye kabağı eşeğin aletine takardı. Yakınlaşma sırasında aletin yarısı girsin diye bu işi yapardı. Çünkü eşeğin aleti tamamiyle girse rahmi de paralanırdı damarları da.»

«Eşek boyuna zayıflayıp durmaktaydı. Eşeğin sahibi olan kadın da neden bu eşek zayıflıyor, neden böyle kıl gibi inceliyor, deyip dururdu. Fakat işin ne olduğunu anlamakta acizdi.»

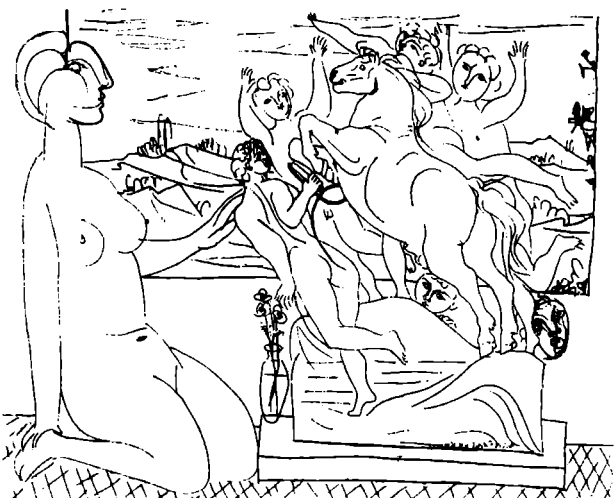
«Kadın bu işin aslını adam akıllı araştırmaya başladı. Eşeğin haline dikkat edip dururken bir de ne görsün? O nerkisceğiz eşeğin altına yatmıyor mu? Bunu kapının yarığından gördü bu hale pek şaştı.»

«Kadın hasede düştü. Dedi ki, bu eşek benim, benim eşeğim, nasıl olur bu? Bu işin bana olması lâzım. ben bu işe daha ehilim...»

«Sustu, halayığa hiçbir şey söylemedi. Bu işe tāmah ettiği için gizledi.»

Öykünün sonunu anlatmayacağım bakarsınız. Mesnevi'yi de toplatırlar, bunca Mevlâna seven onsuz kalır. Yazık değil mi?

(Cumhuriyet, 28.6.1974)

Picasso: desen

Prof. Dr. Oktay SİNANOĞLU

RESMİ EĞİTİM DİLİ TÜRKÇEDİR

Bugün her ülkede bir veya birkaç yabancı dil öğretilir, iyi de öğretilir. Ama, Batı'da olsun, Doğu'da olsun, Güney Amerika'da, Tayland'da, Çekoslovakya'da, Porto Riko'da olsun, eğitim dili, ülkenin ulusal dilidir. Hem yabancı dili, hem matematiği, fiziği, hatta iş idaresini aynı derste öğretmek diye bir yöntem yoktur. Ülkenin kendi dilinde ortaokul, lise, üniversite öğrenimi yapılır; ek derslerde başlı başına bir konu olan yabancı dil öğrenilir.

Nitekim, Atatürk'ün 1929'da «Türk Harsı içinde yabancı dil öğretmek» sözüyle kurmuş olduğu Türk Eğitim Derneği'nin okullarında da 1953'e kadar düzen böyleydi. Haftada on saat iyi İngilizce dersi verilir, fakat bütün derslere son derece yetenekli Türk öğretmenler gelir ve her ders Türkçe olarak görülürdü. O okulda 1953'e dek bize bilim sevgisini veren, hemen sonra B. Amerika'ya gider gitmez orada iki yıl Üniversite atlatacak kadar bize iyi ve Türkçe olarak fen öğretmiş olan değerli hocalarımızı burda saygı ile anmayı bir borç biliriz.

1953'te Türk Eğitim Derneği'nin Yenişehir Lisesi, eğitim dili İngilizce «kolej» oldu. Eğitim dili İngilizce olan Türk okullarının sayısı o zamandan beri hızla artmaktadır. Bazı okullarda eğitim dili fen derslerinin de dışında bütün dersleri kapsamaya yönelmiştir. Oysa, eğitimin amacı kendi toplumuna uyabilen, önce kendi dilini tümüyle ve mesleğinde bilen insan yetiştirmektedir. Sokaktaki Türkçe, mühendisliği Almanca, iktisadı, yönetim bilinçliği İngilizce diye bir dil olamaz. Dil bir bütündür. Türk dili Türk ulusunun temelidir. Atatürk onun için son on yılını Türk diline vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dili Türkçedir. Bahtlıyız ki, Türkçe açık seçik, her konuya yetebilen, zengin türeme gücüne sahip, köklü ve geleceği de olan

bir dildir. Eğitim dilini yabancı dil yapmak, Türk dilini Türkiye'de ikinci plâna atmak demek olur. Atatürk, «Millî Eğitim» ve «Türk dili» üzerinde özellikle durmuştur.

Ayrıca, pratik ve iktisadî yönden eğitim dilinin yabancı olması, çok sınırlı olan eğitim kaynaklarımızın israfına yol açıyor. Birçok okullara giriş zorken, üç yıllık liseyi hazırlık sınıfları ekleyerek dört veya beş yıl, dört yılık üniversiteyi beş yıl yapıyoruz. Bu hem öğrencilerinin meslekî ömrü, hem eğitim kaynakları için, hem de okula giremeyenler için büyük bir israftır.

Oysa amaç, bir meslek dalını öğrenmektir. Yabancı dil, yetecek kadar, yani bir araç olarak yaz kurslarında, ayrı yabancı dil derslerinde yeni dil lâboratuvarı yöntemleri ile öğretilebilir. Amaç, meslek eğitimini, hatta genel bilgi derslerini ikinci plâna atıp, yabancı dili kendi dilinden daha iyi öğretmek değildir. Üç yılken beşe çıkan okulda, o iki yıllık kaynakla daha fazla öğrenci okuyabilirdi.

Öğreniminde yabancı dile özel bir ağırlık verilenler de olabilir. Ama bunlar çevirmenler (tercümanlar) veya yabancı dil uzmanlarıdır. Her dilde özellikle siyasal, iktisadî ilişkimiz olabilecek her ülkenin dilinde ,o ükleyi yerinden tanıyacak, onları, bize dost veya düşman da oldukları zaman, tanıtacak uzmanlar yetiştirmeliyiz. Ama mühendis, ama iş yöneticisi, ama öğretmen, önce kendi dilini ve mesleğini iyi bilmeli, yabancı dilden araç olarak yararlanmalıdır.

Yabancı dil okulları, yabancı dil öğrenme yaz kampları, çeviri okulları, yabancı ülkeler üzerine uzman yetiştirme fakülteleri açalım. Ama genel eğitimde Türk dilini feda etmeyelim. Türk dili bizim benliğimiz ve birliğimizdir.

Atatürk Türkiye'sinin resmî eğitim dili Türkçedir. Yabancı dil ek olarak öğretilmeli, Türkçenin yerini almamalıdır.

(Milliyet, 13.7.1974)

Abdi İPEKÇİ

ÇEKİRGE ÜÇÜNCÜ KEZ SIÇRAYAMADI...

Kılıcını kınından çıkaran Türkiye karşısında çekirge iki kez sıçramıştı. 1963'te ve 1967'de Türkiye'nin müdahale hakkı kullandırılmamış, sorun diplomatik yollardan askıya alınarak, uyutulmaya çalışılmış o arada çekirge sıçrayıp gitmişti. Herhalde bu kez de öyle olacağı sanıldı. Kıbrıs'ı da kendi diktası altına almaya, üstelik Sampson gibi azılı bir katili, fanatik bir EOKA'cı ve ENOSİS'çiyi Cumhurbaşkanı ilân etmeye kalkışan Atina'lı generallerin cüreti, anlaşılan bu zandan ileri geliyordu. Garantör devlet olarak yükümlülüğünü yerine getirmek üzere Türkiye ile ortak bir eyleme girişmek yerine, işi yine sonuç vermeyen diplomatik girişimlerle savsaklamaya yönelen İngiliz hükümetinin gevşekliği de muhtemelen aynı nedene dayanıyordu. Olayın başından beri Yunan Cuntasını ve Kıbrıs'taki darbeyi desteklediği şüphesini uyandıran Amerika ise, Türkiye'nin müdahalesini kolaylıkla durduracağına herhalde pek güvenmişti. Neden güvenmesindi? 1963'te, 1967'de Türklere «dur» deyip durduran o değil miydi?

Ama her zaman tekrarlanacağı sanılan olay aslında Türkiye için ders olmuştu. Ecevit bunu anlatmaya çalıştı. Barışçı girişimler kısa sürede sonuçlanmazsa, Türkiye'nin bu kez müdahale hakkını kulanacağını kesinlikle bildirdi. Ama ne bu uyarı, ne de gerçeği anlayan İngiliz ve Amerikan gazetelerinin hükümetlerine yönelttikleri eleştiriler işe yaradı.

Ve çekirge üçüncü kez sıçrayamadan Türk kapama sıkıştı.

Şimdi geriye dönüp öyle olmasaydı, böyle olsaydı diye gereksiz spekülasyonlar yapmanın, ya da onu bunu sorumlu göstermenin zamanı değildir. Kritik günler, günler değil dakikalar yaşıyoruz. Bir hatâ, Türkiye'nin barışçı amaçlarla giriştiği operasyonu bütün dünyayı tehdit edecek bir savaşa dönüştürebilir. Şimdi önemli olan, bu hataların önlenmesidir.

Ve Türkiye'nin hiç kan dökmeden yerine getirmek istediği yükümlülük, darbeci kuvvetlerin direnişi ve kışkırtmasıyla daha ilk anda kana bulanmış, ciddi tehlikeler yaratmıştır. Bu kışkırtmalar sürdürülür ve Atina'lı diktatörler yeni çılgınlıklara kalkışırsa, Akdeniz'in doğusuna ve belki de dünyaya yönelecek savaş tehlikesi kesinleşebilir.

Sorunu müdahale zorunluğuna gerek bırakmadan çözmekte acz gösterenler bu noktada yeni bir sorumluluk karşısındadırlar. Bugüne kadar Atina'lı diktatörler karşısında onları adeta onaylar ve cesaretlendirir bir tutum takınanlar, yaptıkları hatâyı daha da ağırlaştırmamak için cuntacıların yeni maceralarını kesinlikle önleyecek ve Türk müdahalesinin barışçı amacından sapmadan gerçekleşmesini kolaylaştıracak tedbirleri derhal almak zorundadırlar.

(Milliyet, 21.7.1974)

Picasso: desen

İlhan SELÇUK

YILDIZ PARLADI

20 temmuz 1974 cumartesi günü Akdeniz'den Çanakkale Boğazına, Marmara kıyılarından İstanbul'a dek yollarda halk vardı. Arabalı, atlı, yaya, bisikletli, otobüslü, eşekli; bir yerlerden gelip bir yerlere gidiyorlardı. Kulakları radyoda, yürekleri Kıbrıs'ta, gönülleri ordudaydı. Haber alınmıştı ki:

— **Silâhlı Kuvvetlerimiz Kıbrıs'a çıkarma yapmıştır.**

Sevinç, umut, özlem ve onur gibi duygularla bezenmişti insanlar. Kimsede kuşku, korku, kaygı yoktu. Ben izinden dönüyordum. Akdeniz'in sıcak kıyılarından Boğaz'ın serin sularına uzanan yollarda, köylü, kentli, kadın, erkek, yaşlı, genç, nice kişiye rasladımsa **tek kafa, tek yürekti.**

Kahveci çay getirirken:

— Evelallah, diyordu.

Şoför:

— Oh be!.. diye nefesleniyordu bir ağırlığı üstünden atmış gibi... Genç kız yolda gördüğü askere çiçek veriyor, delikanlı assubayın sırtını okşuyordu. Yoldan geçen subay, bakışlardaki sevgileri derleyerek yürüyordu. Yaşlı köylünün kavrulmuş yüzünde yılların çizgileri gülümsüyordu. İnsanlar birbirine hizmet için daha çabuk koşuyor; tarlalar, dereler, tepeler, dağlar, taşlar bütünleşip vatanlaşıyordu.

Neydi bu insanları birbirine yaklaştıran

Savaş özlemi, kavga hırsı, toprak ihtirası, veya yabancı bir ulusa duyulan kin miydi?

Hiç kuşkusuz hayır.

Duygular, özlemler, istekler, istemler; ancak barışa, insanlığa, bağımsızlığa, özgürlüğe uyumlu iseler bir değer taşırlar. Ulusların amaç ve özlemlerinin bu değerlere denk düştüğü anlar, tarihte yıldızın parladığı anlardır. Barış, insanların dövüşerek değil sevişerek yaşamasıdır; bağımsızlık, bir ulusun özgürlüğü; özgürlük, kişinin insanlığıdır. 20 temmuz 1974 Türk ulusu için yıldızın parladığı gündü.

Çünkü Türk askerinin Kıbrıs'a çıkarken yürürlüğe koyduğu eylem: barışa, bağımsızlığa, özgürlüğe, insanlığın onu-

runa denk düşüyordu. Barışa denk düşüyordu, çünkü Kıbrıs'ta faşizmin katliamını durdurmak yolundaydı. Bağımsızlığa denk düşüyordu, çünkü hem Kıbrıs halkının bağımsızlığını korumak, hem Türkiye'nin bağımsız karar verme gücünü ispatlamak için gerekliydi. Özgürlüğe denk düşüyordu, çünkü hem Türk insanının özgürlüğünü güvenceye bağlıyor, hem dikta rejimini yıkmayı amaçlıyordu.

Şu satırların yazıldığı gün, 23 temmuz 1974'tür.

Bazan olaylar hızlanır, yaşamın ivmesi yoğunlaşır. Üç gün içinde çok şey olup bitmiş, ve bu akşam ateşkes kararlaştırılmıştır. Akdeniz'den Karadeniz'e, Edirne'den Kars'a ve Hakkâri'ye kadar Mehmet'in, Ahmet'in, Ali'nin, Veli'nin yüreği, ister sağda olsun, ister solda, ister ortada, üç gün birlikte çarpmıştır.

Kıbrıs çıkarmasının hakkını yalnız Mehmet ile Ahmet, Ali ile Veli mi duymuştur yüreğinde, kafasında?

Bazan bir kişinin, bir ulusun özlemi, amacı, istemi, hakkı öylesine belirginleşir, öylesine ışır ki; barış, insanlık, hukuk, bağımsızlık, özgürlük yolunda öylesine elle tutulur niteliğe kavuşur ki yeryüzüyle bütünleşir o kişi ve ulus.. Türklerin Kıbrıs çıkarmasını Doğu Almanyalı da destekliyor, haklı buluyor; Yugoslav da, Afganlı da, Libyalı da... Suudî Arabistan, Hollanda ve sosyalist ve kapitalist nice ülke, nice devlet, nice insan Türkiye'nin yanındadır; Sovyetler, Brejnev'in diliyle Türk eyleminin yanındadır. Kıbrıs'ın meşru Cumhurbaşkanı Makarios bile Kıbrıs eylemini yadsıyamıyor:

— **Türkler mazurdur**... diyor yarım ağızla...

Mehmet, Ahmet, Ali, Veli birbirleriyle ve tüm Türk ulusuyle; Türk ulusu insanlıkla bütünleşmiş, evrenselleşmiştir.

Ve ne tuhaftır: Karşımızda yalnız Yunan, Amerikan ve İngiliz...

Tıpkı Millî Kurtuluş Savaşında olduğu gibiyiz. Kıbrıs çıkarmasıyle bağımsızlığımıza, insanlığımıza, özgürlüğümüze, tarihimize, Mustafa Kemal'e yakışır bir iş yaptık. Ve daha dün bu davada yapayalnızken bugün dünya kamuoyunun desteğini kazandık.

İşte Atatürkçü, gerçekçi, dış politika budur.

(Cumhuriyet, 23.7.1974)

Altan ÖYMEN

DÜNYA KAMUOYUNDA YUNANİSTAN

Başyazarımız Nadir Nadi, dünkü yazısında Le Monde örneğini verdi. Örnek, Kıbrıs'la ilgili gelişmelerin tam başarımızla biten birinci aşamasından sonra, dünya kamuoyunda bir değişikliğin başladığının işaretidir.

Le Monde gazeteslydi daha müdahalemiz başlamadan iki gün önce, 1959-1960 anlaşmalarının geniş bir özetini verip, «Türkiye'nin garantici devlet olarak adaya tek başına müdahale etmeye hakkı olduğunu» hatırlatan... Şimdi, aynı Le Monde, yavaş yavaş, Türkiye'nin ileri gittiğini öne sürmeye başlamıştır.

Bu değişikliğin başlıca nedeni, Yunanistan'daki yönetim değişikliğidir. Aslında bir Türk - Yunan sorunu ortaya çıktığında Yunanistan'a çok daha fazla anlayış göstermeye şartlanmış Batı basını, Kıbrıs müdahalemiz sırasında bu tercihini Türkiye lehine kullanmışsa, bunda etkili olan en önemli unsur, Yunanistan'da faşist bir yönetimin bulunmasıydı. Şimdi gene sağcı, gene Amerikancı, ama sivil Karamanlis'in ülkeyi demokratik rejime döndürmesi umutları, bu desteği yeniden Yunanistan'a yöneltmeye başlamıştır.

Batı komuoyunda Yunanistan lehindeki bu şartlanma, bu önyargıcılık, yüzyılların getirdiği bir birikimin sonucudur. Batılı insan, daha ilkokuldan itibaren eski Yunanistan'ın, Batı kültürünün beşiği olduğu düşüncesiyle yetişir.. Tarih kitaplarında Yunan tarihi, coğrafya kitaplarında Yunan coğrafyası başka ülkelerinkine göre çok daha önemle anlatılır.

Yunanistanla kültür yakınlığı, gelenek yakınlığı, din yakınlığı.. Küçüklükten itibaren bu alışkanlıkla yetişen Batılı insan, günlük hayatında da, gene Yunan kaynaklı çağdaş etkilerin altındadır. Müzikten hoşlanıyorsa, Yunanlıların Theodorakis gibi bestecileri de vardır.. Nana Mouskuri gibi şarkıcıları da. Filmden hoşlanıyorsa Costa Gavras gibi rejisörleri de, Melina Mercouri gibi artistleri de.. Magazin okuyucusu ise, Onassis ve Niarcos gibi beynelmilel hovardaları da...

Politikacılarına gelince: Andreas Papandreu gibi, fazla becerikli olmayan bir politikacı bile, ilişkileriyle adını bütün dünyaya yerleştirebilmiştir. Ve bir başkası Spiro Agnew, sonradan ipliği pazara çıkmış olsa bile, Amerika Birleşik Devletlerinin Başkan Yardımcısı koltuğuna kadar çıkabilmiştir.

Böylece, bazıları gerçekten değerli bazıları propagandayla şişirilmiş şöhretleriyle Yunanistan batılı insanın her zaman yakınındadır. Televizyonunda, dergisinde, karşısında, radyosunda, plkaplarında kulağındadır. Faşizm gibi şayan-ı nefret bir düzenden biçimsel olarak da olsa, kurtuldukça, batının sempatisini, sadece halkıyla değil, yönetimiyle de üstünde toplayabilecektir.

Bütün bunlara, Amerika'nın, ya da Avrupa.dakl Amerikancı çevrelerin stratejik hesapları eklenince Karamanlis'in resimleri, sadece bu haftahl TİME'in ve Newsweek.in kapaklarını süslemekle de kalmayacak, televizyonların da en sık gösterilen portreleri haline gelecek ve orada - burada «Türkler de artık fazla ileri gitmesin» diye temenniler işitilmeye başlayacaktır.

Buna karşı ne yapılabilir? Batı'dakl temeldeki şartlanmışlığı birden gidermek elbet mümkün değildir. Ama buna karşı, haklı olduğumuz yerde haklılığımızı belirtmek için, elbet yapabileceğimiz şeyler vardır.

Haklı olmanın sesi iyi çıkarsa, gene de bütün şartlanmışlıkları delip geçecek güçtedir.

Nihayet, Avrupa'da da, Amerika'da da basın ve yayın organları görevlileri, ne kadar önyargıyla yetişmiş olsalar, objektif olma ilkesine uymak, ya da öyle görünmek zorundadırlar. Anlatacağınız şey varsa, sizi de dinlemek zorundadırlar... Dünyadaki haberleşme araçları ve objektiflik ilkesinin kontrolü olanakları, 1919 1922 yıllarındaki Türk-Yunan çatışması devresine göre çok gelişmiştir. O zaman Fransa'daki bir gazetenin yazarı, kendisine, «Sen Yunanlıları tutuyorsun» denildiği zaman, «Sana ne efendim... İstediğimi tutarım» diyebilirdi. Şimdi diyemez. Olsa olsa «Hayır tutmuyorum» diyecek ve tutmadığını ispata çalışacaktır.

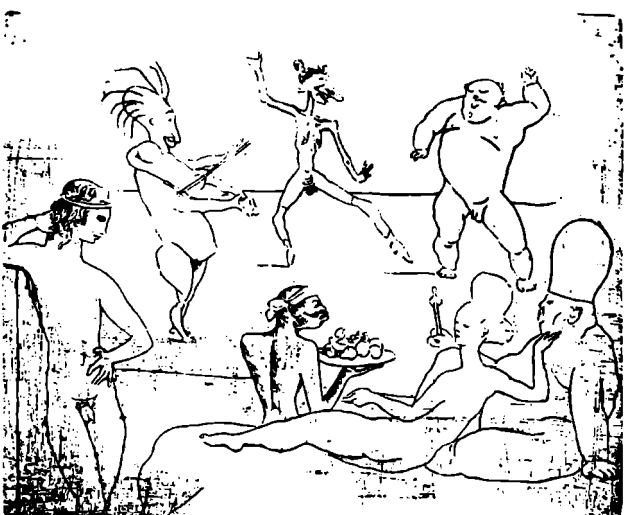
Türkiye, bunu gözönünde tutmalı ve kendisini ve kendisinin haklılığını bütün dünyaya anlatmak için, çağdaş metotları uygulayan geniş bir tanıtma çalışmasına girişmelidir.

Bu, sadece Kıbrıs sorunu için değil, bütün sorunlarımız için gereklidir.

Dünyamızda devletlerin politikalarını gerçi hükümetleri tayin etmektedir. Ama batının özellikle bazı ülkelerinde, hükümetlerin politika tayininde kamuoyunun da etkisi olduğu ve bazen çok kuvvetle etkisi olduğu bir gerçektir.

Türkiye'nin tanıtma teşkilâtının bugünkü durumu ise, bize bu çağdaş metotların hayli dışında kalmış gibi gelmektedir ki, bir başka yazımızda bu konu üzerinde duracağız.

(Cumhuriyet, 5.8.1974)

Picasso: desen

Prof. Tarık Zafer TUNAYA

«YENİ BİR KIBRIS» ve ÖTESİ

Sayın Ecevit «artık yeni bir Kıbrıs vardır» dediği zaman, bu yeniliğin demokrasi, özgürlük ve eşitlik üzerine kurulu olacağını da belirtmiştir.

«Eski» Kıbrıs bu nedenle yoktur artık. Çünkü Makarios yönetiminin, bir devlet olup olmadığı soruşturuluyordu. Biz bu durumu, daha 1964'te «Kıbrıs bir devlet midir?» başlıklı bir yazımızda belirtirken şöyle diyorduk:

«Kıbrıs, eğer bir devletse, her şeyden önce kendisine bir ahlâk seçmelidir. Yoksa ortak bir medeniyetin değerlerini yakıp yıkan çetecilerin topluluğuna devlet denemez».

Kıbrıs sorunu, her zaman için bölgesel bir sorun olmamıştır. Doğu Akdeniz, Ortadoğu sınırlarını aşarak, bir dünya sorunu olmuştur.

Osmanlı tarihinde böyleydi.

Daha 1607'de, zamanın padişahı «Kıbrıs Beylerbeyi Mustafa Paşa'ya hüküm ki» diye başlayan fermanında durumu belirtir: «Cezîrei mezbure» nin hıfzı haraseti mühimmattan olmağın imdi Asitânei saadetimde senin üzerindedir kemakân mutasarrıf olup hıfzu haraset eylemek bâbında fermanım olmuştur.»

Yüzyıllar Ada'nın önemini arttırmıştır. Asya'yı sömürü deposu sayan emperyalist politika, Kıbrıs'ı da bir güvenlik durağı olarak belleğiği için, 1878'de İngiltere «daimî kiracı» olarak buraya yerleşmiştir. 1. Dünya Savaşı sonrasında, Dörtler Konseyi'nin 13 mayıs 1919 toplantısında, Lloyd George, «niyetinin Kıbrıs'ı Yunanlılara vermek olduğunu» söylemiş, Clémenceau'nun karşı çıkışma pek aldırmamıştır. Amerika Başkanı Wilson, bu fikri olumlu karşılayarak «Yunanistan'a bu hediyeyi verirseniz, doğrusu büyük iş olur» demiştir.

Ama, bugün ne 1878'de, ne de 1919'dayız. Türkiye'nin garantör olarak, meşru ve hukukî bir atılımla sorunu el koymasından sonra artık «yeni bir Kıbrıs vardır». Çünkü, Türkiye'nin, 20 temmuzdan beri izlediği güçlü politika, yeni koşullara daha da yenilerini eklemiştir.

Genellikle az gelişmiş ülkeler diyarı olan Ortadoğu, son petrol bunalımı dolayısıyle, kendisine parya muamelesi yapan, Batı'nın bir lüks ve tüketim ekonomisi içindeki gelişmiş ülkelerini dize getirmişti. Ve, yirminci yüzyılın en önemli sorunu olan gelişmiş - az gelişmiş ülkeler ilişkisini bir hayli değiştirmişti.

Türkiye'nin barışçı eylem kararı, Ortadoğu'daki bu ihtilâlci yeni hava içinde, en uygun bir zamanda alınmıştır. Böylece, zaten değişmekte olan dünya koşullarına daha da yenileşme ve değişme gücü sağlamıştır.

Bunlara kısaca ve Türk kararlılığının doğurduğu sonuçlar bakımından değinmek istiyoruz.

Barış «harekâtı» kararının, dünya ve özellikle Batı kamuoyunda desteklenmesi ve yerinde karşılanması, bir şımarık çocuk gibi hareket etmeyi ilke sayan Yunanistan yöneticilerinin kişiliklerini tüm çıplaklığı ile ortaya çıkarmıştır. Umarız ki, Batı kamuoyu Atina sokaklarında hâlâ Eflâtun'la Aristo'nun kolkola gezdikleri düşünden uyanmıştır. Tamamen yanlış ve emperyalist propagandalara dayandırılmış bu görüntü artık tarihe karışıyor. Bu önemli bir sonuçtur ve yalnızca Türkiye'nin enerjik kararına bağlıdır. Yeni bir dış politika, Türkiye ve Türkler hakkındaki Batı «imajı»nı parçalamıştır.

Asıl ve önemli sonuç, Yunanistan'ın demokratik bir rejime kavuşturulmasında aranmalı. Tutarsız, mantıksız birkaç kişiden kurulu bir cuntanın yedi yıllık baskısından kurtulmak üzere bulunan Yunan halkı, özgürlüğün zevkine yeniden varınca, gerçeği çok daha iyi görecektir. Türk - Yunan dostluğu, bu anlayışın ürünü olacaktır.

Bir kurtarıcı kahraman gibi, halkının sevinç gözyaşlarıyle karşılanan Karamanlis'in de bu durumu iyice değerlendirmesi gerekiyor. Sayın Karamanlis, bu konuda birkaç gündür konuşuyor. Demeçlerinden birinde, Türkiye'nin hâlâ eski cuntanın politikasını sömürdüğünü ileri sürüyor. Bu görüşü yanlıştır. Önce, kendisi cunta baskısından kurtulamamış-

tır. Sonra da aynı dümen suyunda. Cunta politikasına kesinlikle karşı olan Türkiye, bu politikayı kim güderse ona da karşıdır. Sayın Karamanlis'in asıl görevi, bizce Yunan halkını kışkırtmak değil. Türk - Yunan dostluğuna inandırmaktır. Ve unutmamalıdır ki, sayın Karamanlis, eğer bir sivil hükümet kurabilmişse ve Başbakanlık koltuğunda oturuyorsa, bunu **Türkiyenin kararına borçludur.** M. Giscard d'Estaing'in uçağına değil.

Sayın Karamanlis, son bir demecinde, hükümetinin «olayların tutsağı» olduğunu, böyle bir durumun kendi «tarihine ve karakterine» bağdaşık düşmediğini söylüyor. Bu kendi bileceği bir iş. Ama, eğer, kendi kişiliğinde, Yunanistan yöneticilerine özgü Türk düşmanlığı varsa, eleştirdiği cuntacılardan ne farkı kalır?. Bunu düşünmesi gerek.

Bir de Mavros tezi var. Türk harekâtını Japonların, 2. Dünya Savaşındaki Pearl Harbor baskınıyla kıyaslamaya dayanıyor. Bu yanlış iddianın, ancak basit bir politikacılığa sığabileceği açık. Japonlar, o baskını habersiz yapmışlardı. Dünya diplomasisine dürüstlük dersi vererek, askerî harekâta geçileceğini açık açık ilân eden Türkiye Başbakanı ve Dışişleri Bakanının uyarılarından sonra başlatılan eylemin niteliğini böylesine yorumlamak, Yunanistan politikasının ne denli ilkel hesaplara dayandığını göstermekten öteye gitmiyor.

Yunanistan'ın yapması gerekli tek işlem, dürüst ve serbest seçimlere gitmektir. Türk kararı, ister istemez, Yunan halkına bu hediyeyi de vedrirecektir.

İngiltereye gelince, büyük bir İmparatorluk boyutlarını kaybeden bu ülke, hâlâ eski yanlışlarını tekrarlama yolunda. Ve bunu, Muhafazakâr Parti'yi eleştiren Sosyal Demokrat İşçi Partisi Hükümeti yapıyor. Bırakalım da tarih konuşsun, Yunanistan'la olan ilişkileri belli. Yunan ordusunu, İstiklâl Savaşımız yıllarında, bütün uyarılara kulak asmayarak, Anadolu içlerine kadar saldırtan, sonra da onları yalnız bırakan bir politika izlemişti. Yunan ordusu da gereksiz bir maceradan yenik çıkmıştı.

Cenevre Konferansında, Yunanlıları yanına alıp, görüşmeleri çıkmaza sokmakta ustalık gösteren İngiltere, bugün de onları yalnız bırakmıştır. Oysa, klasik İngiliz diploma-

sisi asıl yanılgıya, Türk Başbakanıyla Londra'daki görüşmeler sonunda düşmüştür. Bu yanlış da ilk değil.

İngiltere, 1920'lerde, tarihin akışını anlıyamamıştı. Bugün de, aynı hatalı yolda ısrar ederse, Ortadoğu'nun -ve de dünyanın- değişen koşullarını görmezlikten gelirse, Kıbrıs dâvasında en büyük kaybı verebilir. Çünkü, uyanan ve bilinçlenen Ortadoğu kendisine Kıbrıs'ta ne aradığını, ne sıfatla üs bulundurduğunu sorabilir. Vaktiyle Tuna Komisyonunda olduğu gibi..

Nepal'den getirttiği paralı Gurgha birliklerinin bıçaklarıyla tarihte hangi sorun çözülmüştür? Hatırlayamıyoruz. Ama İngiltere hâlâ 1878 yılında olmadığımızı, Türk İstiklâl Savaşı'nm kendisine kaça mal olduğunu her halde hatırlamalıdır. Hem hakem olmayı istemek, hem de taraf tutmak ve insanların ölüşünü seyretmek, Magna Carta'nın ülkesine şeref kazandırmaz.

Belirttiğimiz gibi, İngiltere, yeni ve değişik bir Ortadoğu içinde, yerinin ve gücünün tartışma konusu olacağı bir dönemde, hiçbir suretle puan toplıyamamıştır. Bunu da özellikle İrlanda'daki olayları unutan İrlandalı bir Dışişleri Bakanına borçlu olacaktır. Dahası da var. Çanakkale nasıl bir İngiliz Başbakanını düşürmüşse, Kıbrıs ta aynı rolü oynıyabilir. Büyük bir olasılıkla Türkiye'nin, blöf sayılan kararı, bu sonuçları da doğuracak güçtedir.

Türkiye'nin aldığı karardan ve uygulamasından çıkan bir sonuç daha var ki, doğrudan doğruya Kıbrıs'ı ilgilendiriyor. Kıbrıs 1960 anayasasıyle bağımsız bir devlet statüsüne kavuşturulmuştu. 198 maddelik ve 44.000 kelimelik, dünyanın en uzun anayasalarından birisiydi bu anayasa. Yalnız «Ana hak ve hürriyetler» bölümü 31 maddeyi kapsıyordu. Ünlü hukukçular bu metni tam 99 toplantı yaparak hazırlamışlardı. Bir oldu-bitti sonucu değildi.

Ne var ki, başta, Kıbrıs Meclis Başkanı Klerides'in, Yunanlı Prof. Cacos'un övgüyle karşıladıkları bir anayasa, Makarios yönetimiyle bir yana itildi. Adaletsiz, insafsız, işkenceli bir rejim kuruldu. Ve dünya tarihine hoyrat ve ilkel bir yönetim örneği verildi. Yıllar yılı da sürdürüldü.

Makarios hükümeti, bu yönetimi, Kıbrıs anayasasma aykırı olarak, ada dışından getirttiği birliklere dayanarak sürdürmüştür.

Bu durumu, açık sözlü bir İngiliz generali «Major General Sir Alec Bishop» çok kısa bir süre önce belirtmiştir. Kıbrıs'ta, eski İngiliz Yüksek Komiseri olan General Bishop 19 temmuzda, «The Times» gazetesine gönderdiği bir mektupta şunları söylüyor: «Ulusal Muhafız Gücünün, Kıbrıs'ta niçin kalmamasını gerektiren önemli bir neden var. O da, bu birliklerin orada bulunmalarının anayasaya aykırı oluşudur». General Bishop'a göre, Kıbrıs anayasasının 129 maddesi, Kıbrıs ordusunun 2.000 kişiden oluşacağını öngörmütür. Bu sayının yüzde 60'ı Rum toplumundan, yüzde 40'ı da Türk toplumundan sağlanacaktır.

1964'te, Kıbrıs hükümeti Ulusal Muhafız Gücünü kurmuştur. Fakat İngiliz ve Türk temsilcilerinin bütün itirazlarına rağmen bu kuvvet tamamen Rumlardan oluşturularak 20.000 kişiye çıkarılmıştır. Bunlardan 5.000'i, subaylar dahil ada dışından -her halde Yunanistan'dan- getirilmiştir.

20 temmuz tarihli «The Times»in okuyucu mektupları bölümünde bu çok kısa, ama çok özlü mektubu okursunuz.

İşte Kıbrıs, artık bu sahte ve vahşi yönetimden kurtulmuştur. Türkiye, canlı, heyecanlı ve itibarlı dış politikasıyla bu sonucu da sağlamıştır.

Bu oluşların kaynağı Türk halkının 14 ekim 1973 seçimleriyle somutlaşan pırıl pırıl sağduyusudur. Türk Ordusu insanlığı korumaktadır. Dünya kamuoyu, bu bakımdan da Türkiye'nin kararını sevinçle ve teşekkürle karşılamalıdır.

(Cumhuriyet, 17.8.1974)

Nadir NADİ

BUNLAR DA İLERİCİ HA?

Okuduğunuz zaman gözlerinize inanamayacak, şaşıracaksınız.

«— Yok canım, olmaz böyle şey! Uydurma bir haber bu» diye sarsılmak üzere bulunan ruh ve akıl dengenizi korumaya çalışacaksınız. İlkin biz de aynı tepkiyi gösterdik, okuduklarımızın soğuk bir şaka, ya da maksatlı bir propaganda olabileceğini düşündük. Ama haber dünyanın en ağır başlı gazetelerinden birinde yayınlanıyordu ve soğuk şakalara, maksatlı propagandalara başvurmak, bildiğimiz kadarı ile bu gazetenin gelenekleri arasında yer almış değildi.

Paris'ten bildirilen haber özetle şu: Fransa'daki çeşitli Türk ve Yunan derneklerinin temsilcileri bir araya gelmişler, Kıbrıs konusuna değgin ortak bir bildiri ile dünya kamu oyuna sesleniyorlar. İstedikleri Türk ordusunun Ada'dan geri çekilmesi, tüm yabancı güçlerden arınmış Kıbrıs Cumhuriyetinin, darbe öncesi düzene yeniden kavuşması ve Başpiskopos Makarios yönetiminde bağımsızlık, egemenlik haklarını ve toprak bütünlüğünü kazanmasıdır. Bildiri bununla da yetinmiyor. Şimdiki durumun emperyalist çıkarlarına yaradığını ileri sürerek Türk hükümetini ve Türk ordusu komutanlığını Amerikan uyduluğuna girmiş olmakla suçluyor.

Bu saçma bildiriyi burada eleştirerek okurlarımızın vaktini boşu boşuna yitirecek değiliz. Bizim anlamadığımız, adı sanı açıkça yazılı Fransa'daki kimi Türk derneklerinin dolaylı yoldan bir an önce ENOSİS'i gerçekleştirme amacı güttüğü besbelli böyle bir bildiriye hangi dürtünün etkisi altında katılmış olmalarıdır.

Biz yine de haberе inanmak istemiyoruz. Bütün iyi niyetimizle belki işin içinde bir yanlışlık vardır diye düşünüyor ve ortak bildiriyi imzalayan Türk derneklerini burada bir daha sergilemekten şimdilik kaçınıyoruz.

Yalnız bir noktaya şöyle bir dokunalım: Daha düne ge-

linceye değin Ecevit başkanlığındaki C.H.P.'yi içerideki gericiler komünist olmakla, Moskova'ya hizmet etmekle suçluyor, bunlar ülkeyi satacaklar, diye avaz avaz bağırıyorlardı. Kıbrıs darbesinden sonra Ecevit hükümetinin vaktinde aldığı ulusal çıkarlarımızı ve ulusal haysiyetimizi olduğu kadar bölge dengesini de koruyucu cesaretli, yerinde, tedbirler karşısında içerideki gericiler susmak zorunda kaldılar. Belki bir gün çeneleri yine açılacak, Ecevit'e eskisi gibi ver yansın edeceklerdir. Ama işte bugün ona artık komünist diyemiyorlar. Diye diye Ada'nın tümünü neden ele geçirmediği gerekçesi ile ucuz tarafından «fatihlik» pozu takınıyorlar.

İçerdeki gericilerin durumu bu. Ya dışarıdaki bir kısım ilericilere (!) ne oluyor? Burada komünistlik damgasını kararlı davranışlarıyle kısa sürede üstünden silkip atan Ecevit'e şimdi dışarıdan faşist gömleği mi giydirilmek isteniyor?

Devletimizin bağımsızlığını, ulusumuzun haysiyetini korumak, halkımızın mutluluğunu sağlamak uğruna canla başla çalışan liderlerin ortak yazgısı mı diyeceğiz buna?

Vaktiyle Atatürk hakkında da benzer suçlamaların ortaya atıldığını anımsadıkça ister istemez zihnimize takılıyor soru. Büyük Kahramana da kimileri komünist, kimileri de İngiliz ajanı diye yıllar yılı saldırmamışlar mıydı?

Paris'in Saint-Michel bulvarındaki kahvelerinde Yunan solcularıyle lâklâkiyat yaparken kendi meşru hükümetlerine karşı cephe alan bizim ilerici (!) gençlerimize bindikleri dalı kesmekte olduklarını haber vermek isterdik. Ama kim okur, kim dinler varak-ı mihr-i vefayı?

Acınacak yaratıklar bunlar!

(Cumhuriyet, 25.8.1974)

Uğur MUMCU

DEVLET BUDUR

1960 öncesinde Kıbrıs sorunu ortaya atıldığında, Menderes Hükümeti «taksim» tezi ile ortaya çıkmıştı. Sokaklarda, meydanlarda «Kıbrıs mitingleri» düzenlenerek:

— Kızıl Papaz Makarios... diye lânetleyen bir sesle kamuoyu oluşturulmaya çalışılırdı. Devlet Radyosu hemen hemen her il ve ilçede yapılan «taksim» mitinglerine geniş yer verir, yer gök inlerdi.

— Kıbrıs Türktür, Türk olacaktır... bağırışlarıyla inlerdi. Bütün bu bağırış çağırışlardan sonra, Londra ve Zürih Antlaşmaları imzalandı ve yine mitinglerde:

— Kızıl Papaz Makarios... diye lânetlenen bir siyasal ve dinsel liderin başkanlığındaki bir Cumhuriyete «evet» denildi. «Taksim» mitingleri ve:

— Ya taksim ya ölüm... sesleri de hemencecik unutuldu. Gazetelerde Karamanlis ve Menderes'in «beşûş çehreli» fotoğraflarına rastladık o günlerde. Ne «taksim» yapılmıştı ne de bu uğurda ölünmüştü. Bütün kapitalist dünya «NATO'nun güneydoğu kanadı»nın iki üyesi arasındaki bu anlaşmadan fazlasıyle memnun kalmıştı. İngiltere ise, Ada'da istediği askerî üssü elde etmişti. Alan razı, veren razıydı. Makarios da, bir devlet başkanı olarak Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştu. İlk perde böyle kapandı.

Menderes Kıbrıs konusunda kamuoyunu pek kabaca ve acemice hazırlamıştı. Sonradan Yassıada duruşmalarında ortaya çıkarıldığı gibi, bir millî emniyet ajanına, Atatürk'ün Selânik'teki evine bomba attırmış, bundan doğan tepkiyle İstanbul'da 6-7 Eylül olayları patlak vermişti. «İstiklâl Caddesi» üzerindeki Rum asıllı yurttaşların mağazaları yağma edilmiş ve dünya kamuoyu önünde saygınlığımız bir gün içinde sıfıra inmişti. O günlerde hükümet bu suçunu örtbas edebilmek için, olaylarla uzaktan yakından ilgileri olmayan ve bu tür olaylara karşı olan bazı «solcuları» tutuklayarak,

suçu bunların üzerine de atmayı denemişti. Bütün bunlar Kıbrıs davasına hiç bir olumlu katkı yapmadı. Üstelik, kamuoyu, aşırı duygusallıkla şartlandırılarak, davanın özü saptırıldı ve eninde sonunda, Makarios'un başkanlığındaki bir Cumhuriyete açıkça «eyvallah» denildi. Bu da yetmedi. Menderes:

— Kıbrıs fatihi... olarak selâmlandı. «Ya taksim ya ölüm» mitingleri, «Kıbrıs Türktür Türk kalacaktır» bağırışları hep unutuldu.. Bu kez «Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti» şerefine kadehler kaldırıldı.

Birinci perdenin perde arkası da buydu.

Kıbrıs sorununun gerçek anlamı, 1963 olaylarıyla kesin çizgileriyle ortaya çıkarıldı. Sorun, ilk kez, emperyalist ilişkiler açısından ortaya konuldu. Aynı günlerde, yine mitinglerle kamuoyu hazırlanmaya çalışıldı. Bu kez mitinglerde:

— Amerikan emperyalizmi, Amerikan üslerinden söz eden söylevlere de rastlandı. İsmet Paşa'nın Johnson'un mektubuna karşı:

— Yeni bir dünya kurulur, Türkiye de yerini bulur... yollu çıkışı bütün yurtseverlerin bilincinde yankılar buldu.

— Acaba Kurtuluş Savaşının İsmet Paşası kendine geliyor mu? gibi güvensiz umutlar kıpırdandı içimizde. Birkaç ay sonra, General Porterlerin dönüp dolaştığı Ankara siyasal çevreleri İsmet Paşa'nın düşürülmesine karar vermişti artık... 1963-1964 yıllarından sonra da, Amerika iç politikada etkinliğini gün geçtikçe artırmıştır. Olayın ikinci perdesi de böyle sürdürüldü.

Şimdi durum bambaşka: Başbakanlık koltuğunda «komünistlik» ve «anarşistlik» suçlamalarıyle yıpratılmak istenmiş bir solcu politikacı oturmaktadır. Ecevit ne duygusal destekler bulmak için, sokaklarda meydanlarda mitinglerden «medet» ummakta, ne de yapay olaylarla geçici destekler aramaktadır. Uzun yıllardan sonra ilk kez bir Başbakan devlete sahip çıkmaktadır açıkça. İlk kez halk duygusal coşkunlukiarla aldatılmamaktadır bugün. Gerçek neyse, Başbakan bunları halka açıklamaktadır içtenlikle. İşte devlet budur. İşte gerçekçilik budur ve işte milliyetçilik de budur...

(Yeni Ortam, 2.9.1974)

Attilâ İLHAN

DEDİĞİNE DEĞİL, YAPTIGINA BAK!

Çoğumuzun dikkat bile etmediğine bahse girerim!

Ben ettim, Mehmet de etmiş, sonradan konu açılınca söyledi.

Televizyonda «20 yy. Dosyası» diye bir program geçiyor ya, onun ünlü İngiliz devlet adamı Churchill'i anlatan bölümünde, besbelli büyüklüğünü anlatmak için, savaşın en umutsuz anlarında verdiği bir söylevi duyurdular. İngiliz ulusuna kan, gözyaşı ve terden başka bir şey vaadetmeyen Churchill, Nazilerin batı uygarlığını tehdit ettiklerini söylerken, bu uygarlığı nasıl niteliyordu bilir misiniz? «Hıristiyan Batı Uygarlığı» diye.

Gözünüzden kaçtığını sandığım nokta budur. Aynı Churchill'in Rus Devrimi'ne de aynı «Hıristiyan Batı Uygarlığı» adına karşı çıkmış olduğunu; Kolçak, Denikin ve Vrangel ordularını bu nedenle desteklediğini acaba hatırlayanınız çıkar mı? Ama onu değilse, çocukluk filmlerinizi hatırlarsınız elbet: Bütün bu filmlerde, uygar batılılar, Hindistan'dan tutun da Afrika içlerine kadar heryere «uygarlık» götürürler, çünkü yılan yiyen boşimanlardan, uzun zulular'a, budist hindulara, müslüman Araplar'a kadar hepsi «barbar» dır gözlerinde!

Diyeceksiniz ki, bu uyarma niye?

Ben batılıların Kıbrıs sorununa başka türlü baktıklarına bir türlü inanamıyorum da onun için. Durun, hemen «Amma da yaptın ha!» demeyin, bırakın meramımı anlatayım. Yahu bu işin başından beri NATO'nun palasını sallayan biz değil miyiz? En yetkili ağızlarımız Yunanistan çekilse de, biz onun yerini tutarız demedi mi? Amerika bize yardım kesse de, biz batı'ya bağlılığımızdan geçmeyiz demedi mi? Buna karşılık Yunanlılar, NATO'nun askeri yanından çekilip, Amerikan Elçisini öldürmeye kadar varan Amerikan aleyhtarlıklarına girişmediler mi? Rusların önerilerini be-

nimseyip, handiyse o kanada yatacaklarını el altından yaymadılar mı? Şimdi olağanı nedir bunun, Amerika'nın bizi hoş tutması Atina'yı da en azından azarlaması değil mi?

Tam tersini yapıyor.

Evet, evet, biliyorum: daha geçen gün Başkan Ford, aslansınız diye uzaktan sırtımızı sıvazladı, yardımı kesmek yanlış oldu dedi, vs. vs. iyi ama, düşünsenize yahu, alavere dalavere bal gibi yardımı şarta bağladı, üstelik de kesmesi gün sorunu! Buna karşılık ajans telgrafları ne diyorlar, bir de onlara kulak verin: Atina Amerika'ya otuz sekiz Phantom uçağı ısmarlamış, hesapça yılbaşına doğru, ya da yılbaşından sonra teslim edilecekmiş bu uçaklar, Amerika hızını alamamış otuz yedisini şimdiden teslim etmiş bile, sonuncusunu da süresinden önce edecekmiş. Ya bize? Yanlış bilmiyorsam, hepi topu iki phantom gelmiştir, öbürlerinin ne zaman geleceği de belli değildir. Bu arada Atina'ya Fransızların sattıkları mirage'lar, hesap dışı. Allahın günü, binbir biçimde «sadakat arz eden» biziz, fırsatını buldukça şantaj yapan Yunanlılar; Ford'un «aman yardımı kesmeyelim» dediği devlet biziz, ama yardımı kesilen de biz, ötede uçakları süresinden önce teslim edilen, kaytarıcı Yunanistan!

Siz bana bunun akla yakın bir açıklamasını yapabilir misiniz?

Ben ne yapayım, batılı emperyalist Türkü sevmez, ancak daha belâlı bir düşmana karşı kullanmak gerekirse güçlendirir, ama kendinden yana saydığı bir ülkeye karşı Türkler kendi haklarını aramaya başlarsa kötü olur hemen, istedikleri kadar batı ittifakına sadakatlarını göstersinler, davranışlarıyla bunu kanıtlasınlar, işe yaramaz. Zira Niyazi Berkes'in pek güzel dediği gibi, Türkiye gibi ülkelerin batılı ya da batıcı olmalarından onların anladığı, kayıtsız şartsız batılı çıkarına politika gütmektir, azıcık kendi çıkarını düşünecek oldun mu yandın, «Hristiyan batı uygarlığı» tehlikede sayılır hemen, elini kolunu budamak için tedbir aranır.

(Yeni Ulus, 4.10.1974)

Fikret OTYAM

VAKIFLAR KIZ YURDUNDA «MİLLÎ SELÂMET» RUHU

ANKARA — Ecevit - Erbakan.. CHP. - MSP.. Ortaklık bozuldu... Devleti şuna teslim edemezdim... Kıbrıs'ı buna teslim edemeyiz... Derken efendim, sonuç belli... Ortaklık ayrıldı, iyi ki ayrıldı, Ecevit değil, ulus bir belâyı azimden kurtuldu.

Kur'an kursu öğrencilerinin yemininin bir bölümüne bir kez daha göz atalım:

«... Kısa zamanda ümmet esasına dayanan şeriat devletinin kurulması için devlet idaresinde söz sahibi olacak mevkilere gelmek için çalışacağım...»

Ey devlet bakanı MSP'li Devlet Bakanı Süleyman Arif Emre sözüm sanadır. Sen de yemine dahil misin? Yemine katılıyor musun? Eğer layik Türk devletinin, şu andaki hükümetinin bir bakanıysan senden de açık cevap bekliyorum bir durum bekçisi olarak, dahil misin değil misin?

Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, Diyanet İşleri Başkanlığı eski binasında bir kız öğrenci yurdu vardır... Vakıflar Genel Müdürlüğüne atanan MSP'li profesörün ilk işlerinden birisi bu yurda 18 yaşlarında, lise mezunu, başörtülü bir hanım kızı atamak olur. Yurt müdiresi bu hanım kızı diğer erkek memurların yanına oturtur oturtmaz, telefonlar yağar.. «Hanım kızı neden erkeklerin yanına oturttun?» müdire anlatır. «Nereye oturtayım, öğrencilerin ders çalışacak odaları bile yoktur..» «İyi ama o senin bildiğin kızlardan değildir»

Sonra Bay Genel Müdürden, müdire hanıma genel müdürlükte abdest almaya çıkarken rastlamada «Bu iş için oraya kadar gelmeyelim ha» tehditleri.

Yurda bir gece bekçisi gereklidir, sınav açılır... Şimdi sormak gerekir. Sınavı kazanamayan ve onbeşinci sırada i-

ken yurda bekçi olarak bir MSP'li alınmış mıdır? Bekçi, ya Allah çekip kızların yatak odalarına kadar girmekte midir? Kızların tuvaletine abdest almak bahanesiyle her an dalmakta mıdır? «Benim iki karım var çok mu? Ben buradaki komünistleri, diğer partilileri tesbit edeceğim» demekte midir?

Yeni atanan Vakıflar Genel Müdürü Yardımcısı, kız yurdunda yatıp kalkmış mıdır? Eşyalarını taşıyan üç kişiyi de yurtta kızların arasında yatırmış mıdır? Ayrıca bunlar yetmezmiş gibi bir de er getirmiş midir yurda, abdest almak bahanesiyle. Bu zatı muhteremler kızların tuvaletlerine girmişler midir? Bu konuda yurt müdiresinin ve öğrencilerinin uyarıları, tepkileri ciddiye alınmış mıdır?

Yeni Genel Müdür yardımcısı, müdireye emir vermiş midir «kumbaralı telefon kaldırılacak.. Hiç bir ziyaretçi kabul edilmeyecek» diye?

18 yaşındaki hanım kız, öğrencilere hangi partiden olduğunu, namaz kılıp kılmadıklarını, hangi gazeteleri ve kitapları okuduklarını sormakta mıdır? Keza gece bekçisinin görevi arasında bu işlerin izlenmesi var mıdır?

Bütün bu densizliklere karşı durduğu için müdire görevinden alınıp memur kadrosuna verilmiş midir? Yerine eldivenli, başörtülü uzun etekli bir hanımefendi atanmış mıdır? Bu atamanın gerekçesi nedir? Öğrencilerin sabah, öğle ve akşamki gıdaları için 5 Türk lirasının uygun görüldüğü bu yurtta, kaç gişi namaz kılmaktadır da mescit yapılmaktadır?

Bu 18 yaşındaki hanım kız ile yeni müdire hangi okul mezunudurlar?

Ve soruyorum, «Yemincilerden» midir?

Ve yeniden soruyorum bay MSP'li Bakan.. Bu yemine katılıyor musunuz? Katılmadığınızı ulusa ilân edebilir misiniz?

Cevabınızı bekliyorum MSP'li Devlet Bakanı bay Süleyman Arif Emre, cevabınızı bekliyorum.. Cevap verin ki diğer işleri de sıralayalım..

(Cumhuriyet, 28,9,1974)

Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU

DEMOKRASİ ÇARKINI İŞLETİNİZ!

İnsan hak ve özgürlüklerine dayalı demokrasi inancını taşıyan politikacılar arasında anlaşma, ancak Türk vatanının ve Türk ulusunun çıkarlarını bütün kişi, parti ve doktrin düşüncelerinin üstünde görmekle olanak içine girer. Eğer bizim politikacılarımız bu inancı gerçekten taşıyorlarsa, ne yapıp edip demokrasi çarkını işletmelidirler.

Bunu söylerken «siyasal ve ekonomik konularda bütün partilerin görüşleri birleşmeli» gibi çocukça bir ham hayal arkasında koştuğumuz sanılmasın. Şurasını herkes bilir ve bilmelidir ki, yeri geldiği zaman, muhalefet ve eleştiri olmayan yerde, gerçek anlamında politik bir işbirliği kurulamaz. Ama şunu da her Türk'ün ve söz sahibi her politikacının bilmesi gerekir ki, yeri geldiği zaman da, kişi ve doktrin çekişmelerini bir yana iterek tek bir amaç yöresinde bütünleşmesini bilmeyen uluslar ergeç çökmeye mahkûm olurlar.

Siyasal partilerimiz şimdi iç ve dış koşullar bakımından böyle bir birleşme ve bütünleşmenin gerekli olduğu dönemeçte bulunuyorlar. Öyle olduğu halde, ne yazık ki, bu satırların yazıldığı dakikaya değin, elbirliği doğrultusuna yönelmiş görünmüyorlar. Çekememezlikler, kibir ve kompleksler, kişisel çıkar hesapları, kişisel kinler, küçük ayak oyunları ve bütün bunlardan doğan hükümet bunalımı halkın gözünden kaçmıyor. Hele dış düşmanlarımızın gözünden hiç kaçmıyor. Hani nerede kaldı iki ay önceki birlik ve coşku?

Evet, ne yapıp edip demokrasi çarkını işletmeliyiz. Başka çıkar yol yok çünkü. Çok yakın tarihte denenmiş olan öbür bütün yolların, yol değil, birer çıkmaz sokak olduğunu, büyük acılar pahasına, denedik, gördük ve anladık.

12 mart 1971'de şapkasını alıp savuşmayı yeğ bulan sayın Demirel, aradan bir ay geçtikten sonra verdiği demeçlerde, hele 1973 seçim mücadelesi sırasındaki söylevlerinde hep demokrasi savunucusu pozunda göründü ve «demokrasiyi

AP'nin tutumu kurtardı» savını belki yüz kere yineledi. Sayın Demirel 12 marttan bir süre sonra: «Bizim topumuz, tüfeğimiz yoktu. Seçimle gelen seçimle gitmeliydi» demeğe başlayınca, biz kendisine karşı yine bu sütunlarda şu eleştiride bulunmuştuk:

«Hakka ve kişiliğine dayanan adamın topu tüfeği kendi yüreğinde ve yürekliliğindedir. Bu nitelikte bir yürek taşıyan adamın vücudunu belki küçücük bir silâh yokedebilir, ama, onun yürekli kişiliğini bütün dünyanın top ve tüfeği yokedemez. Sonsuzluğa erişmek, buna derler. Şu halde böyle bir yürek taşımayan kişi, makamından atılınca, hiç değilse bir köşeye çekilerek: «nefis hesaplaşması» yapar ve susar. Fakat hayır; eski Başbakan böyle yapmıyor. Gazetelere uzun uzun demeçler veriyor. «Milli irade»den; çeşitli zorluklar karşısında hürriyetçi demokrasiyi yaşatmanın mücadelesini vermeğe devam ettiklerinden; «Muhtıra ile memlekette bir rejim ve Anayasa buhranı meydana geldiği»nden söz ediyor; «Sırf memleket menfaatini düşündüğü için istifa ettiğini» söylüyor. Eski başbakan gazetelerle de yetinmiyor. Meclis AP Ortak Gruplarının toplantısında da uzun uzun konuşuyor ve aklısıra teşkilâta ve grup üyelerine moral enjeksiyonu yaparak AP'yi çözülmekten kurtarmak için yine sözü, dayandığı sandıksal çoğunluğa getirecek yükseklerden konuşuyordu.» (Cumhuriyet, 19 Nisan 1971).

Bugün kendisinin demokrasi yolunda büyük tecrübeler kazandığını düşünerek bu tecrübelerden ülkemiz hayrına sonuçlar beklemekteyiz.

DP'ye gelince: Daha Demokratik Parti resmen kurulmadan önce, yani onun şimdiki üyelerinin henüz AP saflarında bulundukları sırada biz şunları yazmıştık:

«AP içinden 41 milletvekilinin muhalefetle yaptığı işbirliği sonucunda bütçenin Mecliste reddi üzerine kabinenin, Anayasaya göre, otomatik olarak düşmüş sayılıp sayılmayacağı konusunda, Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleri tarafından telefonla sorulan soruya: «Anayasaya göre otomatik olarak düşmüş sayılmaz. Fakat haysiyetli olan bir hükümet, bütçenin reddi durumunda çekilir» karşılığını vermiştik. Gerçekten hükümet çekildi ve iktidar partisinin sayın başkanı Demirel de bir demecinde: «Anayasaya göre hükümet düşmedi; fakat biz istifa etmeseydik haysiyetsiz durıma düşerdik» dedi.

( ) Acaba 41'lerin aklı o zaman neredeydi? Akıllarını bir yana bırakınız, o zamanlar bazısının gövdeleri bakanlık koltuğunda bağdaş kurmuş oturuyordu. Şimdi başlarına gelen akıl o zaman olsaydı, herhalde o gövdeleri, o koltuklardan ulaşağı ederdi. Bir davanın davacısı çürük olursa dava ne kadar haklı olsa da —şerefini değilse bile— gücünü ve ciddiyetini yitirir.» (Cumhuriyet, 6 Mart 1970).

Bütçenin Meclis'çe reddi üzerine 14 şubat 1970'te çekilmek zorunda kalan sayın Demirel'in kurduğu yeni kabineye, 41'lere dahil eski bakanları almaması üzerine, 41'ler AP'den koparak Demokratik Partiyi kurdular. Daha sonra da Bozbeyli'yi Millet Meclisi Başkanlığından ayırıp, kendilerine başkan yaptılar. Sayın Bozbeyli de çok yakından bilirler ki, gönlümüz hiç razı olmamıştı buna. Bu parti bir prensip veya temeldeki bir görüş ayrılığı üzerine değil, kişisel dargınlıklar üzerine kurulmuş olduğu için —darılmasınlar— biz onu, başından beri, pek ciddi bulmadık. Bu partinin, AP'nin iç işlerine karışarak: «Demirel'i başkanlıktan atarsanız sizinle birleşiriz» diyebilmesi de, bu ciddiyetsizliği kanıtlayan delillerden biri oldu. Hele eski Demokrat Partinin mirasçıları olduklarını her vesile ile ilân etmeleri ve son seçim kampanyasında o eski partinin yaşlı liderini «ağır top» olarak kullanmaları, politika taktiği bakımından, gerçekten büyük bir yanılgı oldu. Çünkü çağın gerisinde kalmış doktrin ve kişilerle ülke yönetmeğe kalkışmak, ırmak sularını tersine akıtma çabasından ileri geçemezdi.

Bütün bunlara rağmen biz Demokratik Partinin, hiç değilse, biçimsel demokrasiyi benimsediğine inanmak istiyoruz. Kıbrıs çıkarmasında bu partinin lideri sayın Bozbeyli'nin Ecevit hükümetine sağladığı desteğin de samimi olduğuna inanıyoruz.

12 mart 1971 müdahalesinden sonra askeri cuntaya hoşgörünmek çabasında olduğu izlenimini uyandıran ve son Cumhurbaşkanlığı seçimindeki adaylardan eski Genel Kurmay Başkanı Em. Orgl. Faruk Gürler'i desteklediği söylenen CGP'lilerin sayın lideri Feyzioğlu, Türkiye'de uzun süre Mc Charty rolünü oynadı. Buna rağmen bu parti bugün —hiç değilse biçimsel— demokrasiden yana görünüyor. Kıbrıs çıkarmasında CGP'nin hükümete tam destek olduğunu da teslim etmek gerekir. Şimdiki hükümet bunalımında, tutucu görüşünü, ö-

bür tutucu partiler gibi, katı biçimde uygulamayıp, esnek bir davranışta bulunan ve CHP ile koalisyona yanaşır görünen parti de bu oldu. Ne yazık ki, —şimdilerde moda olan deyimle— parlamento aritmetiği böyle bir koalisyona olanak bırakmıyor.

Eylemli olarak dağılmış bulunan koalisyonun ortağı M SP'ye gelince; onun programındaki halkçı iktisadî görüşlerin birer «Şaka» olduğu pek çabuk ortaya çıktı ve partinin temel amacının yurtta şeriat devletini kurmaktan başka bir şey olmadığı, partinin lideri sayın Erbakan'ın, Almanya'nın Vorwartz gazetesine verdiği demeçle ve sonradan yaptığı inkârın da resim ve bantlarla gazetelerde yalanlanmasıyla açıkça su yüzüne çıktı. Anlaşılıyor ki, bu partinin lideri için demokrasi, anayasal bir ilke değil, şeriat devletine ulaşma yolunda bir araç olarak kabul edilmektedir. Biz ise böyle ümmetçi eğilimleri -Anayasaya aykırılığı dolayısıyle Yüksek Anayasa Mahkemesince kapatılmış olan Millî Nizam Partisinden sonra ve MSP'nin kuruluşundan önce- şöyle eleştirmiştik:

«İrtica almış yürümüştür. O kadar almış yürümüştür ki, Patrona Halil, Kabakçı Mustafa, Derviş Vahdeti, Şeyh Sait, Seyyit Rıza, Menemen'deki Derviş Mehmet olaylarında ve isyanlarında olduğu gibi, yalnız tek tek merkezlerde değil, yurdun her yanında ___ ki, bizce bu, gelecek bakımından daha tehlikelidir — irtica cepheleri ve yuvaları kurulmuş ve devlet temsilcilerini linç etme girişimine kadar varan davranışlar biçiminde açığa çıkmıştır. Eskipazar ve Bolvadin'de ve en son Gördes'de kaymakamlara karşı yapılan saldırılar, doğrudan doğruya layik devlete yapılan saldırılardır. (...) ülkede milliyetçilik duygusu yok edilmek isteniyor. Bütün ümmetçiler «milliyetçi» geçiniyor. Oysa ümmetçilik, Türk milliyetçiliği değil, Arap milliyetçiliğidir. Lâyiklik ilkesi çiğnendikçe Türk devletinin temeli sarsılır.» (Cumhuriyet 12 şubat 1971). «Atatürk devrinde Arap harflerini öğreten Kur'an kursları var mıydı? Ezan Türkçe değil miydi? İmam Hatip Okulları, Yüksek İslâm Enstitüleri, hattâ İlâhiyat Fakültelerinin şeriatı öven yayınlarının ve aynı doğrultudaki siyasal örgütlerin toplumda yerleşmesi ve dalbudak salması düşünülebilir miydi? Başbakanların camide takke giydiği, memleketteki elli bin camide bayram duası edildiğinden söz ederek dini po-

lâikaya alet ettiği duyulmuş muydu?» (Cumhuriyet 18 nisan 1971).

O zamanın Başbakanı, takkeyi hiç değilse camide giymiş. Ya uçakta giyen Başbakan yardımcılarına ne demeli?

«Millî cephe» veya «Sağ koalisyon» kurmak, ancak yukarıda saydığım AP, DP, CGP ve MSP arasında mümkün olabilecektir, eğer olursa tabii!... Olur mu, olmaz mı? Onu kestiremem. Fakat kestirebildiğim bir şey varsa, o da, hükümet bunalımının bir rejim bunalımına doğru yozlaşması halinde ülkede kendiliğinden bir politika boşluğu doğacağı ve böyle boşlukları doldurmak için bazı kişiler veya çevrelerin kendilerini yetenekli görmeye başlayacağıdır. Bu ise önce şiddetin, ardından da — sonu nereye varacağı asla kestirilemeyen — bir anarşinin başlangıcı demektir.

Şu halde vatanın yüksek çıkarını ön planda tutarak yapılacak tek iş. Parlamentoda grubu bulunan — şeriat devleti yanlısı MSP dışındaki — bütün partilerin CHP liderliğinde bir koalisyon hükümeti kurup veya bir azınlık hükümetini destekleyip en çabuk bir zamanda seçime gitmeleridir.

Bir yandan düşünceyle aydınlanmış tecrübe, öte yandan da tecrübeye ve iyiniyete dayalı girişim ve davranışlar ile demokrasiyi işletmeliyiz. Dediğim gibi vatanın yüce çıkarları bugün bunu gerektiriyor.

(Cumhuriyet, 6.10.1974)

Romanya

Şevket Süreyya AYDEMİR

GERİCİLİK KAPIMIZDA MI?

SARAÇOĞLU'NUN KORKTUĞU

İkinci Dünya Savaşı sonunda, tek partili rejimden, çok partili rejime geçilirken, CHP'nin önde gelenleri arasında bu geçişi hoşgörmeyenlerin sayısı önemliceydi. İnönü'nün kararlı ve ısrarlı girişimi ile açılacak bu yoldan ürkenler, pek haksız da sayılmazlardı. Ama ne var ki, toplumlarda aşamalar, kişisel duygu ve eğilimlerimize göre değil, toplumsal koşulların birikimlerine göre gelişir. Bizde de tek partili rejim, artık vereceğini vermişti. Yeni hiç bir şey vadetmiyordu. Yenilmesi imkânsız görünen bir iktidar yorgunluğu içinde halsizdi.

Fakat, geleceğin ihtimallerinden ürkenlerin de endişeleri yersiz değildi. Ulusal devrimimiz, beklenenlerin hepsini vermiş değildi ve çok partili rejimin Batı anlamında evrimsel gelişmelerine hazırdır denilemezdi. O halde bu yeni aşamanın geleceği, herhalde çok ihtimallere gebeydi. Rejimimizin ve ülkemizin kaderi bakımından, endişeler duyuluyordu. Ama ne var ki, önümüzde bu yeni açılan yola girmek de şarttı, kaçınılmazdı.

İşte o günlerin Başbakanı ve dengeli bir şahsiyet olan Şükrü Saraçoğlu, bu konudaki endişelerini şu kısa sözlerle belirtmişti:

— Ben, çok partili rejimden değil, irticadan korkarım... Ama İnönü'nün söyledikleri de yabana atılamazdı:

— Bu iş benim hayatımda olursa, en az sarsıntı ile olur. Zaten elli yıl sonra da bu yola girsek, yine aynı sıkıntılar yaşanacaktır...

Sonunda, tek partili rejimden, çok partili rejime geçildi. Sahnede beliren ve yarın iktidara gelmesi kaçınılmaz olan Demokrat Parti, büyük bir tarihi şans içinde doğdu. Gelişti, serpildi. Ve 14 mayıs 1950 seçimleri ile iktidara geçti. Büyük bir tarihi şans içinde diyoruz. Bu görüş doğrudur.

Çünkü Halk Partisinin 27 yıllık iktidar dönemi, normal bir evre değildi. İmparatorluktan; yolsuz, parasız pulsuz donatımsız sanayisiz yorgun bir millet ve yorgun topraklar devralınmıştı. Müttefiksiz, sermayesiz, kredisiz, teknik yoksunluk içindeydik. İç isyanlar, âfetler, salgınlar, hastalıklar ve nihayet, dünyayı sarsan uzun bir iktisadi buhranla büsbütün halsiz düşülen, çetin yıllar yaşanmıştı. Ancak, 1930-1933'lerden başlayarak biraz soluk alma günleri gelmiş, çatmıştı. İlk kalkınma planlarına elatılmıştı. Genç kadroda şevk ve heyecan üstündü. Osmanlı borçları kapatılmıştı. Gümrük istiklali uygulanmaya başlamıştı. İlk bütçe dengesi, ilk dış ticaret dengesi ilk ödemeler dengesi sağlanmıştı. Borçsuz, ama Batı yardımından yoksun bir kalkınma hamlesi o yıllarda başladı. Fakat ne çare ki birkaç yıl sonra, 1939'da, Atatürk'ün daha 1931'de haber verdiği büyük dünya savaşı patladı. Dışarı ile, hemen bütün bağlantılarımız kesildi. Artık ulaşım yetersizliği, yolsuzluk, araçsızlık, stoksuzlukla bu evreye giriliyordu. Sanayide üretimin, ancak 1949.dan sonra yapılan birkaç fabrika ile sınırlı kalması, hükmünü icra edecek ve millet, çok sıkıntılı günler geçirecekti. Öyle de oldu.

İşte Demokrat Parti, Halk Partisinin, bu genel halsizliği içinde iktidarı eline aldı. Ama savaş bitmiş, yollar açılmıştı. Uluslararası, yeni ve karşılıklı yardımlaşma çarkları harekete gelmişti. Demokrat Parti ülkede, artık tam bir bahar havası ve milletin bütün şevkini harekete getirerek, milletçe bir kalkınma seferberliği yaşatabilirdi. Bu onun tarihi şansıydı. Söz ve devran, artık onundu. Ama yeni iktidar, bu müstesna şansını tam ve iyi kullanabildi mi? Buna «Evet!» diye cevap verilemez. Bazı ruhsal yetersizlikler, kaprisler, yersiz, lüzumsuz bir İsmet Paşa fobisi, hükümet düzeninde esneksizlik, denetim yoksunluğu, bu olanaklar dönemini, olanaksızlıklar içinde boğdu.

Ama, Saraçoğlu'nun korktuğu irtica, ülkemize çöktü mü? Hayır! Gerçi Türkiye'de Oligarşi, Demokrat Parti ile başladı. Gerçi köyde kentte sofra bozuntuları o devrede türedi. Kahveler, camiler, hatta bazı köşe bucaklarda mezarlıklar, o zaman ayrıldı. Ama Demokrat Parti önderleri bağnaz din tüccarları değildiler. Bir gericilik patlaması ile karşılaşılmadan, D.P. iktidarı, daha ziyade, kendisinin davet ettiği bir ihtilâlin selleri içinde silindi.

Bugüne gelince? Bugün ne yazık ki, memlekette estirilmek istenilen gericilik rüzgârları(köyleri kentleri gittikçe sarmaktadır. Ve bu rüzgârların temelinde yatan, ne yüce bir din aşkı, ne saf bir ahlâk özlemidir? Bu rüzgârları estirenlerin iç âlemlerinde kökleşen, sadece, çağdışı kalmaktan, çağa ayak uyduramamaktan gelen, ama onları yiyip bitiren bir aşağılık duygusudur. Çünkü açığa vuran: asıl kin, katılık, saldırganlık, ortalığı haraca kesmek gayretidir. Aşağılık duygusunun bir ters tepkisi olan sahte bir üstünlük gururudur. Oysa din hoşgörücü ve din adamı sakin ve kapsayıcı olmak gerek. Ama şimdi onlardan bir kısmının estirdiği gericiliği körükleme rüzgârları, kabul ve itiraf etmek gerekir ki, köy kahvelerinden, köylerden, kentlerden, beşkentteki cami avlularına kadar taşmıştır. Kendince şeriat sözcüsü geçinen bir politikacının sorumsuz beyanları ile de, sınırlarımız dışına kadar yaygınlaşmıştır.

Kısacası bir zaman pusuda olan gericilik, şimdi kapımızdadır. Bu sonucun ilk etkeni de elbette ki, önce ulusal devrimimizin, ana yapısı ile tamamlanmamasıdır. Cihazlandırılmamasıdır. Onun, devam ettirilememesi, ikmal edilememesidir.

Kaldı ki irtica, hiç de gizli çalışmamaktadır. Hatta daha memlekette Nizam Partisi kapatılmadan, iç örgütlenme, ilke dışına da taşmıştı. Örneğin, Almanya'daki Türklerin de, orada açılan Nizam örgütünün kapılarına, nasıl binlercesinin koştuğunu ilân eden ve orada çıkan Nizam gazetesinin yaydığı sloganlardan bazılarını gazetemizin 22 ocak 1973 tarihli sayısının bu sütunlarına aktarmıştık. Başlıcaları şunlardı:

«İnönü asılacaktı. Milli bayramlar kepazelik olduğu için kaldırılacaktı. Şapka demek, çocuğun altından çalınan oturak demekti. Anadolu'yu kurtaran. Mustafa Kemal ve ordusu değil, Sultan Vahidettin'di. Nurcular, Süleymancılar, İmam-Hatipler, Tarikatçılar, Irkçılar, Hicazdaki Vahâbilerle birleşeceklerdi. Bir inkilâp bekliyoruz. O da İslam inkilâbıdır» deniyordu.

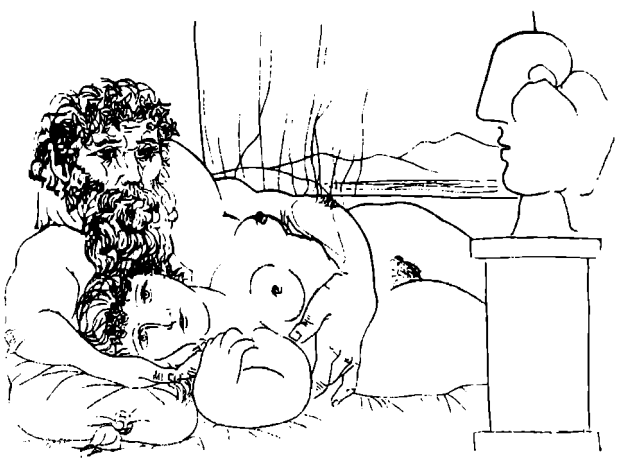
Bütün bu olup biteceklerin üstünde parlayacak bir de yıldız bulunmuştu: Abdülhamit! Bu yıldız bakın nasıl anlatılıyordu:

«Çağ kapayıp çağ açan,

Düşmanına bile adalet saçan,
Merhamet ufkuna kuş gibi uçan.
Mazlum Sultan, Abdülhamit Han bizim!...»

Bu örgüt ve bu gazete bugün de faaldir. Yalnız isimler değişmiştir. Hem Vahâbiler kim? Bizim devletimiz, bu Vehâbi tarikatının kurucusunu, yakınlarını, adamlarını, tâ Hicaz çöllerinden getirip, İstanbul'da mahkûm ettikten sonra, Eyyüpsultan'da darağacına vermemiş miydi? Çünkü bu tarikatı kuran ve devlete isyan edenler, Mekkeyi basıp, Kâbe'yi de yıkmışlardı (1821 - 1822). Onlar İslâmın niçin önderleri olsunlar? Hem, Hicazda hırsızlık yokmuş, bir bakkaldan iki hurma çalanın eli kesilirmiş. Oranın kanunlarını alalım demek, ne demektir? Hicazın şurasında, burasmdaki çöl sakinleri bugün de bazan çekirge kavurup yerken, Aramko Petrollerinden ve havadan gelen milyarlarca doları kapatan Prensler kim? Ve bu kapkaparozun adı, acaba nedir?...

(Cumhuriyet, 7. 10. 1974)

Picasso: desen

Niyazi BERKES

DEMOKRASİNİN BEŞİĞİ

Yunanistan ve Kıbrıs ile ilgili olaylar, Türk çağdaşlaşması açısından da kimi sorunların aydınlanması olanağını bize verecek niteliktedir. Türkiye'de Çağdaşlaşma adlı kitabımın birkaç yerinde, o çağdaşlaşma akımı içinde, Osmanlı İmparatorluğunun parçaları olan ülkelerin uluslaşma ve çağdaşlaşma yönündeki gelişmelerine de değinmiştim.

Onların bu yönlerdeki gelişmelerini bilmenin bizim için önemi, onların sadece karşılaştırma ölçeği olmaya yaramalarından gelmez. Bir kez, bunlar o imparatorluğun parçaları oldukları için, bütün ile olan ilişkilerinin yavaş yavaş kopuşunu izlemek gerekirdi. Ancak, başka bir yandan da Türk evriminin modern çağ uygarlığı ile olan ilişkileri açısından önem taşıyorlardı. Çünkü çağdaş Batı devletleri, çeşitli nedenlerde, bu ülkelerin durumu ile çok yakından ilgilenmişler, Türk çağdaşlaşma çabalarına karşı bu ilgilenişlerinin etkisi altında kalan tutumlar takınmışlardı. Onların bu tutumları da Türk gelişmeleri üzerine etkili olmuştu.

Bu ulusların İslâm dininden olmayanların arasında Yunanlılar özel bir yer tutarlar. Bir kez, bu uluslar içinde en çok onlar diğerlerinden daha geniş daha derin ölçülerde Osmanlı düzeninin içinde yer almış bulunuyorlardı. Osmanlı devleti, Bizans devletinin ardası olmuştu. Ortodoks Hıristiyanlığına düşman olan Katolik Hıristiyanlığının ilerleyişine karşı onu destekleyerek Katolikliği Rum Hıristiyanlığı alanlarından uzaklaştırma politikasını gütmüştü. Rumlar, Osmanlı yönetiminde (ya Patriklik yoluyla ya da Fener aristokrasisi ile) hem öbür Ortodoks Hıristiyan halklarla ilişkilerde, hem de devletin bir çeşit Dışişleri Bakanlığı Sekreterliği niteliğini taşıyan Tercüman'lık görevi ile Batı diplomasisinde Müslüman-Osmanlı kadar denecek ölçüde rol oynamışlardı. Nihayet, öteki Hıristiyan halklarına kıyasla

Rumlar, Osmanlı geleneksel düzeninin yönünden en erken ayrılma yoluna giren toplum olmuştu.

Bu nedenlerle Rumlar, daima Batı diplomasısının Doğu Sorununu (Question d'Orient) dediği sorunun göbeğinde bulunmuşlardır. Sözünü ettiğim kitabın birkaç yerinde daha ayrıntılı olarak değindiğim gibi, bir yandan Rusya, öte yandan önce Fransa, sonra Britanya ve nihayet (1820'lerin uzak ülkesi Amerika dahil) bütün Batı ile olan ilişkilerin getirdiği sorunların ekseninde görülür Yunanistan. O sorunun sürdüğü aşamalar boyunca politik ve ekonomik çıkarları birbirine karşı olan ülkelerde, değil yalnız liberal aydınlar arasında, hatta (örneğin 18. yüzyıl Krallık Fransa'sının elçisi Choiseul-Gouffier gibi) en gerici diplomatlar arasında bile sürekli bir Yunan hayranlığı mitolojik denecek boyutlara kadar vardı. Yunan bağımsızlığı davası Batı'da kaç kez özgürlük, uygarlık, demokrasi davası ile bir tutulmuştur. Bugün, bile, çok çevrelerde Yunanistan'ın demokrasinin beşiği olduğu inancı yaşar.

Modern çağ Rumlarının ve Yunanlılarının bu tarihsel başköşeye gerçekten lâyık olup olmadıkları sorununun, o romantizmi yaşatanlar arasında bile rahatsız edici bir kuşku olarak bir yanda yattığını da bu gözlemlere katmamız gerekir, bütün gerçeği tanımamız için. (Örnek olarak, Lord Byron'u, David Urquhart'un, Volney'in bütün hayranlıklarına karşı tanıdıkları Rumlar üzerine bazan haksızlığa kadar varan yargılarını hatırlatacağım. Anadolu'da dolaşan arkeolog William Ramsey'in çalıştırdığı Rumlar için verdiği yargılar, Yunan hayranlığı ile tutarsızlık olacak kadar olumsuzdur.)

Türk ulusal bağımsızlık savaşı hem Türkiyede hem Batı'da bu Yunan sorununa bir son verdi. O kadar ki, bu son verişin büyük önderi Atatürk, Türk-Yunan komşu dostluğu politikasının yolunu açacak kadar açık yüreklilik gösterdi. Öyle olduğu halde, o zamandan bugüne kadar Türk Cumhuriyet rejimi dünyanın saygısını kazanan bir gelişme gösterirken komşu Yunanistan, bunun tersine, hem bir kararlı düzene kavuşamadı, hem de her geçirdiği bunalım döneminde iyi ilişkileri koparacak sınırlara gelmekten kurtulamadı. Bugün de bu sınırı aşmış hale geldi.

Kıbrıs çıkarması olayının arkasında, az önce örnek bir

demokrasi başarısı kazanan Ecevit'in önderlik ettiği diplomasi, şimdi 150 yıllık Yunanistan'ın ve 50 yıllık Türk Cumhuriyetinin dünya kamuoyunda ister istemez bir değerlendirilmesi olasılığına yol açacak nitelik taşıyor. Bunun üzerine bir gözlem edinme düşüncesi ile nisan başlarından bugüne kadar Batı basınında Türk Yunan ilişkileri sorunlarının nasıl yansıdığını merak ediyorum. Eski dönemlerdeki ön-yargılara hâlâ saplı ya da başka çıkarların etkisi altında olanlar bir yana bırakılırsa, Batı kafasında yaşayan Yunan efsanesinin artık kapandığını söyleyebiliriz. Siyasa planında ra öyle. Yunan ve Yunanistan olan her şeye ömrü boyunca bağlı kalan ihtiyar Noel-Baker'in Amerika'dan Çin'e kadar bütün büyük devletleri donanmaları ile birlikte yeni bir Navarin'e çağıran sesi bu ülkelerde birbirine uymayan seslerin çıkardığı kakafoni içinde anlamsız bir çığlık olmaktan öteye gidemedi (Bu zat, Times'e gönderdiği bir mektupta Amerika, İngiltere, Fransa, Rusya ve Çin donanmalarının birleşerek Mersin Girne arasında Türk donanmasının imhasını teklif etmiştir.

Bu kakafoni içinde basında, bu yazıya seçtiğim konu açısından ilginç haberlere de rastlanıyor. Bu yazıda bunların bir tanesinden söz etmek istiyorum. Bu, Yunanistan'ın Washington Büyükelçisinin, hizmetinde bulunduğu cunta hükümetine 10 nisan 1974 tarihinde yazdığı bir gizli raporla ilgilidir. Şimdi açıklanmış olan bu raporun içindekileri bildiren gazete yazısma göre, büyükelçi Konstantin Papayotakis, Amerika Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco ile olan bir tartışmasının ve cunta rejimini nasıl savunduğunu anlatıyor. Bu savunma cunta rejiminin ideolojik dokusunu da özetliyor bize.

Panayotakis aslında devletler hukuku doçenti imiş. Cunta iktidara gelince Avrupa Konseyine atanmış, sonra Kıbrıs'a elçi olmuş (orada Makarios'a karşı yapılan komplolardan birini de hazırlamış), daha sonra Dışişleri Bakan Yardımcısı, en son da Washington Büyükelçisi olmuş, (Şimdi Atina'da bakanlık emrinde. Yeni hükümet tarafından geri çağrılmış).

Türkiyedeki son seçimler ardından kurulan hükümetin ilk karşılaştığı en önemli dış politika sorununun Egede kıta sahanlığı konusunda Yunanistan'ın uzlaşmaya yanaşmayan

tutumu olduğu hatırlarlardır. Nisan başlarında Sisco, büyükelçiyi çağırarak Yunanistan'ın Türkiye ile olan ilişkilerinin gerginliği konusunu görüşürken Yunanistan'daki rejimin her yerde eleştirildiğini, böyle bir rejimin «demokrasinin beşiği» olan bir ülkede tutunmasının çok kişilerin inancına aykırı düştüğünden yakınmış Büyükelçi raporunda cunta rejimini nasıl savunduğunu anlatıyor.

Eski hukuk doçentinin savunmasının özeti şunlar: Yunanistan'ın demokrasinin beşiği olduğu iddiası ile Yunanistan tarihin tahrif edilmesinden doğan ağır bir imtiyazlık yükü altına konuyor. Gerçekte eski Yunanlılarda demokrasi denen şey Perikles döneminde çok kısa ömürlü bir rejim olmuştur. Üstelik, bütün Yunanistan'da değil sadece Atina'da uygulanmıştır. Sonuçta da Atina'nın köleleştirilmesinin nedeni olmuştur. Zaten Sokrat, Eflâtun, Aristo gibi düşünürler o demokrasiyi eleştirmişlerdir. Sonra, o demokrasinin vatandaşları sadece bir azınlık olan özgürler içindi, halkın büyük çoğunluğu özgür değildi.

Beşik efsanesini böylece yalanlamanın verdiği güvence dayanarak Panayotakis savunmaya geçtiğini raporunda öğünerek şöyle anlatıyor: «Sonuç olarak dedim ki üstünden bunca yıl geçen asılsız bir şeye dayanarak Yunanistan'a demokrasi dersi vermek içişlerimize karışmak için bahane olarak kullanılıyor. Zaten demokrasi denen şey, herkese göre anlamı değişen bir nesnedir. Bugün komünist rejimler bile kendilerine demokrasi diyorlar» ve sözlerini şu ihtarla bitirmiş: «Yunanistan'ın yabancılardan akıl öğrenmiye ihtiyacı yoktur.»

Öyledir. Yunan faşizminin yaygınlaştırdığı inançlardan biri: «Batı uygarlığı bizi yaratmış değil, biz Batı uygarlığının kendisini yaratmışızdır.» Batı, demokrasi sandığı şeyin aslında cunta rejiminin uyguladığı rejim (yani faşizm) olduğunu anlamalıdır. «Eski Yunanistan'da demokrasi yoktu, çünkü halkın büyük çoğunluğu köle idi» yargısı ile «Atina kısa ömürlü demokrasi yüzünden köleleştirildi» yargısı arasındaki tutarsızlığı kolaylıkla görebilirsiniz. Böyle bir tutarsızlık yoksa, yapılan iddianın gerçek anlamı şu olabilir: Demokrasi sanılan şey yüzünden özgür vatandaşlar da köle oldular, şu halde tüm Atinalıların köle olması doğaldır. Bu yargılardan, Yunan tarih geleneği doğrultusuna uygun olan rejimin albay-

lar «tyrannos»luğu altında tüm halkın köle durumuna düşürüldüğü bir rejim olduğu iddiası çıkıyor.

Eski Grek düşünürü, bugünkü Yunanlı profesörlerin bizden iyi bilmesi gerekir Fakat bu diplomatlaşmış doçentin söyledikleri, faşist bir rejim altında ne kıratta adamların söz söyleme tekelini ele aldığını gösterir. Konstantin Panayotakis'in sözleri tarih gerçeklerine uyar gözükiiyor. Ancak, eski Grek düşününün asıl özünü anlamaktan cuntacı doçentin ne kadar uzak olduğunu görüyoruz. Eğer demokrasi ile sadece bir yönetim altında bulunan kişilerin o yönetime uymasından, hattâ ona oy vermesinden ibaret bir şey sanırsak o eski Yunanistandan daha da eski ve aşiret, kabile düzenlerinde yaşayan kavimlerde bile vardı. Bu anlamda elbette Yunanistan demokrasisinin beşiği olmuş değildir.

Klâsik Grek düşününün önemli yanı, demokrasinin ne kadar gerçekleştirildiği, ömrünün ne kadar kısa olduğu sorunu değil, hattâ demokrasi sorununun kendisi bile değildir. Onun önemi, siyasal sorunları geleneklerden kurtulmuş aklın düşün özgürlüğü içinde tartışma çığrını açmasındadır. Bundan da o büyük felsefe düşünü açılmıştır. Klâsik Grek düşünü, o zamandan bu zamana kadar gelip geçen bütün düşün ve özgürlük düşmanı din ve siyasa rejimlerin korktuğu felsefi düşününün geleneksel inançları sorguya çeken özgür insan düşününün beşiği olmuştur.

Bunun, Türk çağdaşlaşmasının 1974 seçimlerinden sonra vardığı aşama açısından olan anlamını tartışacağız. Makarios'un piskopos teokrasisi ve Yunan faşizmi ile olan farklarını göreceğiz. Panayotakis türünden şaicı hukukçular elinde geçirilen karanlık günlerin aydınlığa çıkması ile kazanılanın önemini o zaman daha iyi belirliyebileceğiz.

(Cumhuriyet, 9. 10 1974)

Prof. Dr. Hayri DOMANİÇ

KARA İŞTİRAKLİ TAHVİLLER VE SORUNLARI

Hükûmet, 26. 8. 1974 tarih ve 7/8810 sayılı kararı ile, kâra iştirakli tahviller çıkarılmasına izin vermiş ve bu karara ek 22 sayılı kararla da kâra iştirakli tahvil senetlerinin şartlarını tespit etmiştir.

Resmî Gazetenin 29 ağustos 1974 tarihli nüshasmda yayınlanan kâra iştirakli tahvillerin, çıkarılması sebebi olarak ileri sürülen hususlar çok yerinde ise de, tahvillerin çıkarılış şartlarını düzenleyen ek 22 sayılı karar pek çok yönden yanlış, kanunlara aykırı, zararlı, uygulanması imkânsız ve hükûmetin güttüğü amacı gerçekleştirme gücünden uzaktır. Şöyle ki:

1 — Önce tahville ilgili 22 ve 7/8810 sayılı kararların 1567 sayılı Türk Parasını Koruma Kanunu'na dayanması hatalıdır 1567 sayılı kanun, Türk parasını, sadece yabancı paralara karşı koruyan, iç fiyat ve ücretle ilgili olmayan "parasal - moneter" bir kanundur. Kanunun 1. maddesinde yer alan «tahvilât alım satımı» da, bu tür senetlerin yabancılara satılması veya yabancı ülkede çıkarılan tahvillerin Türkiye'ye getirilmesi gibi döviz giriş ve çıkışını gerektiren işlemlerle ilgilidir ve bunlara münhasırdır.

Tahvil çıkarılmasmın, Türk parasını koruma hakkında kanunla hiçbir ilgisi bulunmadığı, tahvilleri düzenleyen özel kanunların varlığı ile de bellidir. Şöyle ki:

★ Tahvil senetleri ana konu olarak, Türk Ticaret Kanununun 420 - 433. maddelerinde düzenlenmiştir. Tahvil çıkarılması şartları, senetlerin şekli, tahvil anlaşması, tahvil sahiplerinin hakları gibi belli başlı konular hep bu kanunda yer almış, ülke içinde çıkarılacak ve yurttaşlar arasında alınıp satılacak tahviller hakkında 1567 sayılı kanuna ve hükûmete bir görev ve yetki verilmemiştir.

★ Ana konu olarak Ticaret Kanununun 420 - 433. maddelerinde düzenlenen 'tahvillerin miktar, faiz ve satış şartlarının" tespiti ise, 14. 1. 1970 tarih ve 1211 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanununun 4 ve 40. maddeleriyle Merkez Bankasına bırakılmıştır. Merkez Bankası da 2.6.1970 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan sekiz maddelik bir tebliğle bu şartları, hatalı da olsa tespit etmiştir.

★ Tahvil senetlerinin özel bir türü olan rehinli tahvilât ise, Medenî Kanunumuzun 884-852 ve 884-886 maddelerinde düzenlenmiştir.

★ Bugüne kadar çıkarılan ve değeri milyarları aşan tahvile hükûmetlerin müdahale etmemiş olması da hükûmetlerin yetkisizliğine bir başka delildir.

Faizli, primli veya kâra iştiraklı tahviller çıkarılmasına bugüne kadar müdahale etmeyen hükûmetin, bu yeni kararları ile sadece kâra iştiraklı tahvilleri düzenlemeye girişmesi ve bunu da, herhangi bir aykırılığa beş yıla kadar hapis cezasını emreden 1567 sayılı kanuna dayandırması tahville ilgili çeşitli mevzuata aykırı bir davranıştır.

2 — Hükûmetin yetkisizliği ve 1567 sayılı kanuna dayanma imkânsızlığı, bir varsayım olarak varit olmasa bile, Türk hukukunda, sadece kâra iştiraklı ve faizsiz bir tahvil türünün çıkarılabileceği şüphelidir. Zira önce Türk Ticaret Kanununda veya öteki bir kanunda tahvillerin kâra iştirak edebileceği açıklanmamıştır. Türk hukukunda kâra iştiraklı tahvile yer verenler, bu tür tahvilin yasaklanmamış olmasından ve BK. 19'de düzenlenen mukavele serbestisinden hareket etmektedirler. Fakat, aşağıda değinilen mevzuat çerçevesinde, kâra iştirakli tahvilin çıkarılması bir hayli zor ve belki de imkânsızdır.

Zira, genel olarak bir alacak hakkı borçlunun kârına iştirak edemez. Bir para hakkı kâra iştirak ediyorsa, alacak değil, sermaye niteliğini alır ve sermaye olmanın sonuçlarına tâbi olur.

Her bakımdan ihtilâfları mucip ve icabında borçlu şirketin zarar ve sorumluluklarına iştirake yol açabilecek kâra iştiraklı tahvilleri ihtiyatla karşılamak gerekir.

3 — Öte yandan, Türk Hukuku yönünden mümkün olsa bile, pekçok sorun ve sakıncaları yapısında taşıyan kâra

iştirakli tahvilin sermaye piyasasına girmesi ve tutunması çok güç hâttâ imkânsızdır.

Kâra iştirakli tahvilin yol açacağı güçlük ve ihtilâfların başlıcaları şunlardır:

★ Önce kâra iştiraklı tahvil çıkaran borçlu şirketin kâr etmemesi veya çok az kâr etmesi ve dolayısiyle tahvil alacağının semeresiz kalması mümkündür.

★ Tahvil çıkaran şirketin kâr etmesine rağmen, kâr gösteren ve TK.369 gereğince ancak Genel Kurulun onayıyla kesinleşen bilânçosunun tasdikinin sürüncemede kalması, keza bilânçonun onaylanmasına rağmen, TK. 381'e müsteniden açılacak bir iptal dâvâsı nedeniyle tahvil sahiplerinin uzun zaman kâr hisselerini alamaması da mümkündür.

★ Yeteri derecede kâr eden şirketin, TK. 458'deki hakkını kullanarak gizli yedek akçe ayırması veya kârını gizlemesi ya da şirketin gerçek kârını açıklamış olmasına rağmen, tahvil sahiplerinin bu kârı yeterli görmemesi hallerinde de, tahvil sahipleriyle şirket arasında ihtilâf ve dâvâlar doğabilecek ve yine yıllarca tahvil sahipleri kâr hisselerini alamayacaklardır.

Tahvil sahipleriyle borçlu şirket arasındaki bu az kâr gösterme ve kârın kaçırılmış olması ihtilâflarına, ister istemez, vergi daireleri de katılacak ve vergi kaçakçılığı iddiasıyla şirketin varlıklarına ihtiyatî hacizler konacak, sonuçta, tahvil sahipleri de dahil, bütün şirket ilgilileri giderilmesi imkânsız zararlara uğrayabileceklerdir.

4 — Kâra iştirakli tahvilin mümkün ve faydalı olduğu ve yukarıda sayılan ve bunlara benzer öteki sakıncaların varit olmadığı bir an için düşünülse bile, çeşitli kanunî hükümlere aykırı 22 sayılı ek kararın uygulanmasına ve bu hükümler dairesinde tahvil çıkarılmasına yine de imkân yoktur.

★ Önce, 22 sayılı ek kararın 3. maddesinin (b) bendinde yer alan:

"Bu kararın uygulanmasında tesbit olunan brüt kârdan, yasalara göre ayrılması gerekli yedek akçelerden sonra kalan miktar şirketin "Dağıtılabilir kârı'nı gösterir." hükmü yanlıştır ve tahvil borçlusu anonim şirketin dağıtılabilir kârı, kanuni yedek akçeler çıktıktan sonra kalan kâr değildir. Dağıtılabilir kârın bulunabilmesi için, herşeyden önce

%25 tutarında Kurumlar Vergisinin kârdan düşülmesi, kalandan da %20 oranında Gelir Vergisi kesilmesi gerekir. Ayrıca %3 oranında Mali Denge Vergisinin de mahsubu zorunludur.

Eğer şirket ana mukavelesinde şart koşulmuşsa, TK. 298'e müstenit kurucu hakları, TK. 402 ve 403'e müstenit intifa hakları karşılığı, şirket idarecileriyle personele verilecek kâr payları da hesaba katılmalı ve belli bir dönemin kârından düşülmelidir.

★ Yukarıdaki hatalar adı geçen 3. maddenin (c) bendinde tesbit edilen:

"Dağıtılabilir kârdan şirketin her bir hisse sahibine düşen miktarının, hissesinin nominal değerine bölünmesi ile elde edilen değer (Dağıtılabilir temettü yüzdesi)" kuralı bakımından da varittir.

★ Sözü geçen hâtâlı kâr matrahları nedeniyle 22 sayılı kararın 3. maddesinin (d) bendinde yer alan;

"Kâra iştirakli tahvillere dağıtılacak kâr miktarı tahvilin vadesine göre değişen ve tahvili çıkaran şirketçe, önceden saptanan bir oran ile "Dağıtılabilir temettü yüzdesinin çarpımından elde edilecek yüzde ile" belirlenir." tarzındaki hüküm de hâtâlı olmaktadır.

Sonuç olarak, 22 sayılı ek hükümet kararında, tesbit edilen kâra iştirakli tahviller, ticari işlerde güven ve sürat ilkesine aykırıdır; gerek tahvil borçlusu şirket, gerekse tahvil alacaklıları bakımından tehlikelerle doludur.

(Milliyet, 10. 10. 1974)

Mehmed KEMAL

PERDE KAPANIRKEN

Haziran Harekatı davası diye anılan konuyu yargıç önüne getiren savcı, kendilerini yalnız bırakanları kınamıştır. Haziran Harekatını yargıç önüne getiren savcı bu tutumunda yerden göğe kadar haklıdır. Çünkü bu davaların çoğu politik nedenlerle açılmıştır. Politik nedenlerde açılan davalarda, gün olur politikacılar sırtlarında yumurta küfesi yoktur, alet olanları bırakır, bir kıyıya çekilirler.

Askeri savcı diyor ki:

«Muhtırayı vermeseydik memleket elden gidiyordu diye ahkâm kesip bugün bu defteri kapattık diyenlere bu mütalaayı ithaf ettiğimizi bildiririz.»

Faik Türün, Madanoğlu olayında bazı muhtıracıları da yargıç önüne çıkarmak istemiştir. Eğer, o günlerde muhtıracılardan bazıları da yargıç önüne çıkarılabilseydi, tezgahlananlar daha iyi anlaşılırdı. Perde gerisinde kimlerin bulunduğu ve yargıç karşısına çıkarılanların piyon oldukları ortaya çıkardı. Sayısı yüzleri aşan sanıklı davalar açılmış, sonunda çoğu aklanmış, ancak birkaç kişi mahkum edilmiştir. Bunları öyle sanıyorum ki, bugünün yakınan savcıları görmüşlerdir. Yüzlerce sanıklı Dev — Genç davasında ancak 13 kişinin mahkum olduğunu gazeteler yazdılar. Bomba davası, Yangın davası, çeşitli parti iddiaları davaları da böyle... Ancak erken yakalananlar, duruşmaları erken görülenlerdir ki okkanın altına gitmişlerdir.

Bazı savcılar sermayecinin faşizm eğilimlerine uymuşlardır, onların doğrultusunda davalar açılmasını sağlamışlardır. Sermayeci faşizm uygulamasında daha çok mal satamadığı için kendi faşizminden kendisi de memnun kalmamıştır. Böyle olunca faşizm eğiliminde gerilemiş, fakat işi tezgâhlayanlar aynı esnekliği göstermemişlerdir. Bugün çekilen sıkıntı, acı acı bağırılan konu burdan gelmektedir.

Aynı yakınmalar ilerde başka zor mahkemeleri karar-

ları için de yapılacaktır. Nitekim bazı mahkemelerin teşkilat kanunları için Anayasa Mahkemesine gidilmiştir. Öyle sanılır ki bunların Anayasaya uygunluğu ve uygunsuzluğu iyice saptanacaktır. Değerli hukukçuların görüşü bu doğrultudadır.

Bir büyük oyun oynanmıştır. Bu oyunun oyuncuları içerde ve dışardadır. Bu oyun hepimizin gözleri önünde oynanmıştır. Onun için kimse bu oyunu görmezlikten gelemez. Bu ülke ne oyunu tezgahlayanların, ne de oyuncu olarak yargıç karşısına çıkanlarındır. Bu ülke hepimizindir. Herkes ülkenin yararına düşüncelerini söyleyecektir. Herkes herkesin düşüncesine saygı duyacaktır. Faşizmi tezgahlayanbu saygıyı duymadıklarını ispatlamışlardır. Sonra Nasrettin Hoca'nın kar helvası gibi kendi icatlarını kendileri beğenmişler, perde gerisine çekilmişler, perdenin önüne çıkanları ortada komuşlardır. Onun için değil midir ki yargıç karşısına çıkan ve savunmasını yapan emekli general Madanoğlu şunları söylemek zorunluğu duymuştur:

«Büyük oyunu görenler görmeyenlere gösterme uğraşına girdiler. Biz burada bu uğraşının uğraşçıları olarak bulunuyoruz. Benim kendi uğraş sürecimdeki gelişmenin kökeni, 27 Mayıstan bu yana gözönünde tutuluşuma, orduda da yadırganmayışıma dayanır. O günlerin iktidarının saygın başkanı ile 12 Martta saygınlık kazanan başlar, özellikle ulusal ordu özlemi üzerindeki çekişmelerden sonra, bana karşı büsbütün tedirginleştiler.

Bu davada ortaklık zincirinin hukuksal değer taşımayan politik halkları rasgele ve ardarda birbirlerine geçirilmiş bulunmaktadır. (...) Halk güçleri Anayasadan yana ağırlıklarını koymuşlardır (...) Eskimiş görüş çoktan aşılmıştır (...) 12 Marttaki azgınlığın toplumun ayma — ayılma sürecini hızlandırmış olması anlamlıdır.»

İşin ilginç bir yanı da bu davayı yargıç önüne getiren savcı savunmalar yapılırken yargıç önünde bulunmamıştır.

Görünen herşeyin tavsadığı ve bittiği doğrultusundadır. Bu itibarla faşizm yargıç önünde bile kendini gösterebilme cesaretini bulamamıştır. Elbette bir büyük dalgalanmada aldatanlar ve aldananlar bulunur. Hukukun ana çizgisi zaman zaman çiğnenir. Ama büyük

yargıçlardır ki, büyük ıstıraplar çekilse bile zamanla yapay olarak ortaya konan olaylara gerçek niteliğini kazandırırlar ve konuyu doğru çizgisi üstüne oturturlar. Onun içindir ki, Haziran Harekâtı savcısı davasını kendisini önce ardındayım, sonra yokum diyenlere ithaf eder. Bu yalnızlığın acı anlatımında savcı yerden göğe kadar haklıdır. Bundan çıkacak ders, ilerde bir daha yalnız bırakılmamak ve bu tezgahlanmaların aleti olmamaktadır. Bunu söylerken sonucu oyunun kendi içeriğinden çıkarıyoruz. Kendi içeriğinde savcının sözlerinin altında yatan anlam yatmaktadır.

Faşizm kendi köşesine büsbütün çekilmemiştir. Cesaret bulduğunda gene çıkar ama böyle olur.

(Barış, 11. 10. 1974)

Picasso: desen

Mümtaz SOYSAL

DOĞRU BİLDİĞİNİ SÖYLEMEK

Türkiye'deki sol gruplaşmaların bir bölümü içinde ya vaş yavaş belirlenen bir düşünce var: «Kıbrıs işgaline hemen son verilmelidir.» Önce slogan biçiminde ortaya çıkan, yakında da uzun gerekçelere dayandırılması beklenen bu düşünce, o sol gruplar açısından şu temellere dayanıyor:

1 — Solcu, devletlerin iç işlerine karışılmasından yana olamaz. Kıbrıs'ta, Kıbrıs Cumhuriyetinin iç işlerine karışılmıştır.

2 — Solcu, bir çözümün kuvvet kullanarak benimsetilmesinden yana olamaz. Kıbrıs çıkartması belli bir çözümü zorlamak anlamına gelmektedir.

3 — Solcu, ulusların kendi kaderlerini kendilerinin saptamasına inanır. Oysa, Kıbrıslılar dışarıda biçilmiş bir anayasa gömleğini giymeye zorlanmaktadır.

4 — Solcu, toprak ilhakına karşıdır. Türk hükümetinin savunduğu federasyon tezi gerçekte Adanın bölünmesine ve çifte ENOSİS'e yol açacaktır.

5 — Solcu, kendi kendisiyle tutarlı olmak zorundadır. Gelebilecek tepkileri düşünüp şimdiki resmî teze karşı çıkmamak, doğru bildiğini söylememek anlamına gelir.

Son noktadan başlayalım: İnsan niçin doğru bildiğini söylemek ister? Daha açıkçası, «doğru bilmek» ne demektir?

Doğruluk ya da yanlışlık, belirli bir gerçeğe göre ölçülür. Felsefe anlamında doğruluk, bilginizin bir ölçüsüdür. Bilinen ya da söylenen şey gerçeğe uygunsa doğrudur, değilse yanlış. Kısacası, «Düşüncenin gerçeğe uygunluğu» diyebilirsiniz buna. Demek ki, «doğruyu söylüyorum» dediğiniz zaman, söylediğinizin gerçeğe uygun olduğundan emin olmanız gerek.

İkincisi, özellikle diyalektik anlamında, düşündüğümüz ve söylediğimiz şeyin ileride olacak şeye uygun düştüğünden de emin olmalıyız. Oluşumların temel kurallarını bildiklerine

ve bu temel kurallar konusunda kesin bilgi sahibi olduklarına inanan insanlar, «doğruyu söylüyoruz» dedikleri zaman, söylediklerinin ileride, kaçınılmaz biçimde olacak olanlara da ters düşmemesine dikkat etmelidirler.

Demek ki, «doğruyu söylemek» ile «inandığını söylemek» arasında fark vardır. Ama solcu, kendi üstünlüğünün farkında olduğunu bilen, buna dikkat eden kişidir: Onun için, inandığım söylemek, doğruyu söylemek olmalıdır. İnançlarının doğrulara ters düşmemesi gerekir. Doğrulara ters düşen inançların söylenmesi, bir solcu için, «doğrunun söylenmesi» olamaz.

Solcu inançlar açısından nasıl bir Kıbrıs isteyebilir insan?

Devletlerin iç işlerine karışmama, zorla çözüm benimsetmeme, insanların kendi kaderlerini saptamalarına engel olmama, toprak ilhakına kalkışmama açısından bakınca, elbette Kıbrıs'ın «bağımsız» bir devlet olarak kalması gerekir.

Ama, solcu inançlar bunlardan mı ibarettir? İnsanların, kardeşçe ve insanlık onuruna yakışır biçimde, birbirlerini ezmeden, sömürmeden, barış içinde yaşamalarını istemek de sol inançlar içine girer.

Böyle bir açıdan bakmca, «Türkiye'nin Kıbrıs'tan hemen çekilmesi gerekir» demenin «doğruyu söylemek» olabilmesi için, hemen çekilmenin ardından doğacak olan durumlarla bu inançların birbirine ters düşmemesi zorunludur.

«Kıbrıs'tan hemen çekilmek», «Bağımsız, sömürüsüz ve barışçı Kıbrıs'ı hemen yaratabilseydi ,o zaman bunu söylemek, solcular için, «Doğruyu söylemek» olabilirdi.

Ama, Kıbrıs'tan hemen çekilmek, EOKA-B faşizminin Kıbrıs'ta kol gezip katliama girişmesi, Ada'nın Yunanistan'a ilhak edilmesi ve Onasis'li, Niarkos'lu sömürü mekanizmasıyla bütünleşmesi sonucunu doğuruyorsa, bu «doğruyu söylemek» değil, gerçek durumla çatışan bir inancı söylemek olur. Solcu inançlara uygun gözüken ve o açıdan pek «zarif» olduğuna inanılan sloganları söylerken, bir de bakarsınız, Kıbrıs'ta bir Rum faşizmine yol açacak sonuçları savunur duruma gelmişsinizdir.

Özerk yönetimlerden kuruiu bağımsız federasyon «formülü, Kıbrıs'ta solcu inançlara uygun bir toplum ve devlet

düzeni yaratmanın temel koşullarını da kendi içinde taşıyor.

Bu formülün, kuvvete başvurmadan, barışçı yollardan, masa başında gerçekleştirilmesi elbette sol inançlara daha uygun düşerdi. Ama, çıkartma kararından önce, sorunun barışçı yollardan çözülmesi için gereken bütün çaba gösterilmemiş midir? Daha doğrusu, çıkartmayı yapmamak, Kıbrıs'ta faşist bir toplum düzeninin kurulmasına razı olmak anlamına gelmez miydi? Bugün de, hemen Ada'dan çekilmek aynı sonucu doğurmaz mı?

Elbette, her konuda olduğu gibi, Kıbrıs konusunda da bir sol muhalefet gerekli. Ama, bu, ille de resmî tezin karşıtını savunabilmek için, ters sonuçlar verecek tezleri savunmak anlamına gelmemeli. Bu açıdan bakınca, bugün inançlara ve doğrulara uygun bir sol muhalefet şu noktalar üzerinde toplanabilir:

1 — Kıbrıs'taki Türk askerî varlığının «Bağımsız Kıbrıs Federasyonu» yaratmak amacından sapmamasını, ancak bu amaç için kullanılmasını sağlamak.

2 — Kurulacak federasyonun her iki toplum bakımından sömürü yaratmayacak, hak ve adalet duygularına uygun düşecek bir düzene oturtulmasına çalışmak.

3 — Türk toplumunun yönetimi için demokratik ve insanca bir düzenin kurulmasma uğraşmak.

4 — Resmî tezden öteye giderek, dünya ve bölge barışı bakımından Kıbrıs'ın bütün üslerden ve özellikle İngiliz üslerinden arındırılmasını savunmak.

Sol inançlar, herşeyden önce, halk yığınlarıyla diyalog kurarak gerçekleşir. Doğrulara uymayan soyut amaçların, doğuracakları ters sonuçlar hesaba katılmadan, körükörüne tekrarlanması bu diyaloğun kurulmasını güçleştirir. Herkes, «Deli mi bunlar?» diye sorar.

Kimse, solun, insanlardaki ilkel eğilimlere seslenmesini, militarist şöven ve saldırgan sloganlar yoluyla yığınlara inmesini isteyemez. Ama, kimsenin de gerçek durumlara ters düşen sloganlar haykırarak yığınları soldan soğutmağa da hakkı yoktur.

(Milliyet, 11.10.1974)

Altan ÖYMEN

ECEVİT'İN RESİMLERİ

Sayın Demirel'i en çok rahatsız eden manzaralar'ın başında anlaşılıyor ki, Ecevit'in resimleri geliyor. Bu resimlerin rengârenk basılıp ülkenin her yerindeki gazete bayilerine, kitapçılara otobüslere, lokantalara, dükkânlara asılması, yapıştırılması...

AP Genel Başkanı her konuşmasında buna dokunmadan geçemiyor. «Kıbrıs'a girdiysek, nasıl girdik? Ecevit mi girdi savaştı?» diye soruyor... «Bu resimlere ne oluyor?» diyor. Bir de, bir ara miğferli resim çıkmıştı... Ecevit'in müdahalesiyle piyasadan kalkmıştı... Onu ele alıp «Ecevit hayatında miğfer giymedi» diyor.

Miğfer giydi, giymedi bir yana ama, bu resimleri bastıran, satan ve satın alan kim? AP Başkam ve AP yöneticileri, biraz da bunun üstünde dursalar iyi olacak.

Bunlar Devlet Basımevinde basılıp halka zorla mı satılmakta? Yoksa talebi ve kârı nerede görürse oraya gitmesi doğal olan özel teşebbüsümüzün mü eseri?

Bir de kitaplar var... Bazısı ciddice birer incelemeye benziyor. Bazısı çalakalem yazılmış... Ama üzerlerindeki baskı numarasına bakın... Her ay en az onar binden yeni birer baskı yapıyorlar. Satış rekoru onlarda...

Plâklar... Plâkların en çok satanlarını bildiren derginin listesine göre ilk 40 plâktan 11'i ya Ecevit üzerine, ya da içinde Ecevit'in adı geçiyor...

AP Genel Başkanı ister kızsın, ister kızmasın, manzara bu...

Buna karşılık yıllardır ne «Çoban Sülü» kitabının yeni bir baskısı çıkabildi. Ne de «Helâl Olsun Süleyman» nakaratlı bir plâk... Demirel'in resimlerini, AP'li gazetelerde bile seyrek görmeye başladık... Ne de olsa onların da, ticarî düşünmek zorunda olan birer patronu var... Televizyonun «taraf-

sızlık» ilkesine hassasiyeti de olmasa çehrelerine büsbütün hasret kalacağız.

Bu, bir fiili durumdur. Demirel'in ve öteki bir kısım parti liderlerinin Türkiye'de artık «piyasa» sı kalmamıştır. Bugün seçim yapılsa, Ecevit CHP'sinin bundan büyük bir çoğunlukla çıkacağını görmemek, için kâhin olmaya gerek yoktur.

Kıbrıs zaferini oya tahvil etmek, falan. Bu lâfların halk kitlelerinde tutacağını sanmak saflıktır.

Bir kere bu «Ecevit olayı», Kıbrıs olayından önce de vardı... Resimler, kitaplar, plâklar, ondan önce de satılıp alınıyor, Ecevit'in her televizyona çıkışı ötekilerin anlaşılmaz sözleri karşısında ona yeni yeni puanlar kazandırıyordu. Kıbrıs olayı bu sempati grafiğini, daha büyük bir hızla yükseltmiştir.

Kıbrıs olayında ise durum şudur: Herkes, askerî başarının elbette ordumuzun gücü modern savaş tekniğine hakimiyeti ve cesaretiyle kazanıldığını biliyor. Ama işin siyasî açıdan hazırlanmasını kararlaştırılmasını ve uygulanmasını başarıyla yürütenin kim olduğunu da biliyor.

Zaten nasıl bilinmez ki bu?

Ordunun, yürütme organının kararı olmadan kendi kendine «Hadi gidip şurada savaş yapalım» diye harekete geçtiği, hangi ülkede görülmütşür? Yürütme organı işin siyasî yanını hesaplayıp, yasama organından da yetki alarak diyecektir ki, yürüyelim ve ordu yürüyecektir. Bu işi planlamak için ise kafa ister... Bu işin sorumluluğunu üzerine almak için de yürek...

Bir an için düşünelim ki, herhangi bir talihsizlik oldu dış müdahale oldu, Kıbrıs'ta başarı kazanamadık... O Ecevit'in durumu ne olurdu? Başta o zamanlar lâf gevelemeleriyle işi idare edip, savaşma kararına angaje olmamaya özel bir dikkat gösteren Demirel, Türkiye'de pek çok kimse Ecevit'i bir kaşık suda boğmak için sıraya girerdi...

Ecevit, Kıbrıs işine, bunu göze alarak, bütün siyasî hayatını riske ederek girmiştir. Ya 1967 yılında Rumlar Türkleri kesmeye yeniden başladığı zaman Demirel ne yaptı? O zaman da ordumuz aynı güçteydi. O güçten Adadaki Türklerin hayatını koruyabilecek bir sonuç elde edebilmiş midir?

Bunlar, herkesin gördüğü basit gerçeklerdir. Ama anla-

yiliyor ki, herkesin gördüğü bu basit gerçekleri başta sayın Demirel, politikacılarımızın büyük bir bölümü, hâlâ görememektedir.

Belirtmeye çalıştığımız gibi, ortada fiilî bir durum vardır. Ecevit'in bugün mutlak çoğunluğu mecliste yoktur ama, seçmenler arasında vardır.

Meclis içi aritmetik hesaplarla bu gerçeğin karşısında formül aranırsa, bu formüller sun'î olur. Ne Türkiye'yi, ne de bu formüllerin sahiplerini huzura kavuşturur.

CHP dışındaki partiler için yapılacak iş, DP erken seçimli koalisyona kendini bir türlü alıştıramadığına göre Ecevit'in bir azınlık hükümeti kurmasını, dolaysız - dolaylı desteklemektir. Ne zamana kadar? Gazete bayileri Ecevit'in resimlerinin yanma asabileceği bir başka resim seçmeye başlayıncaya kadar...

Ve zaten Ecevit'in resimleriyle uğraşmak yerine, böyle bir resmin sahibini arayıp bulmaya bakmak gereklidir...

(Cumhuriyet, 12.10.1974)

Picasso: desen

Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU

MSP OLAYI

MSP'nin lâyıkliğe aykırı eylem ve işlemleri yüzünden. Anayasa Mahkemesince kapatılmış olan MNP'nin bir devamı olduğu, birçok üyesinin söz, tutum ve davranışıyle su yüzüne çıktığı halde, kişisel olarak biz ülkede bir «MSP Olayı» bulunduğuna değil, bu partinin lider takımının, özellikle sayın Erbakan'ın kendisinin bugünkü Türkiye'de başı başına bir «olay» olduğuna inanıyoruz. Bilindiği gibi, MSP kurulurken Erbakan'ın liderliği -belki bir ihtiyat tedbiri olarak- söz konusu edilmemiş, ama kurulduktan sonra, çok geçmeden, kendisi bu partinin liderliğine getirilmiştir. İşte o zamandan, özellikle MSP+CHP kolalisyonundan beri bir «Erbakan Olayı» sürüp gitmektedir ülkede. Hele son Af Yasası ile kendisi hakkındaki koğuşturma dosyaları kapandıktan sonra bu olay büsbütün belirgin duruma gelmiştir.

Sayın Erbakan Müslüman kişidir, ama, görünüşe göre, Türkten çok Arap hayranıdır, ya da öyle görünür. Petrol bunalımında Suudî Arabistan yolculuğunu -İslâm kardeşliğine dayandırdığı binbir hayal ve umutla- yaptığı zaman, uçakta takke ile namaz kılmasına, gittiği yerde ihram giyip fotoğrafçılara poz vermesine, müslüman kardeşlerine tatlı diller dökmesine rağmen, eli boş döndüğü halde, bu resmî fiyaskoyu bir «başarı» gibi göstermek istemiş, doğal olarak ülkemizde buna kimse inanmamıştı.

Başka konularda bir sürü vaat ve iddiası kendisine hatırlatıldığı zaman, bunların «şaka» olduğunu söylemişti. Başbakan yardımcısı olarak gittiği bütün illerimizde -plân, program, hükümet protokolu gibi bağlayıcı belgelerin sorumluluğundan sıyrılıp- verdiği demeçlerde, Türkiye'nin her yerinde bir fabrika açacağından söz etmişti.

26 ağustosta Dumlupınar yerine Malazgirt'ten sözetmeyi, Türkiye'nin kurtarıcısı ve Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'ün adını ağzına almamayı kendisinde bir alışkanlık ha-

line getirmişti. Kıbrıs bunalımında «fetih ruhu» ndan sözederek içinde bulunduğu sorumlu hükümetin amacına ters düşmüş ve dünyadaki tarafsız ülkeler kamuoyunun biza karşı döndürülmesi için düşmanlarımızın eline güzel fırsatlar sağlamıştı. En son bir Alman gazetesine, Türkiye'de eski şeriat hukukunun uygulanması olanağından söz açtığı halde, sonradan bunu toptan red ve inkâr etmişti. Aşağıda bu noktaya yeniden geleceğim.

Biz düşünce özgürlüğüne inandığımız ve Anayasa ilkelerine aykırı olmayan her düşüncenin Türkiye'de serbestçe söylenip yayılabilmesinden yana olduğumuz için gerçek dindarları saflarında toplamak isteyen MSP'nin, ya da o paralelde bulunan tutucu partilerin kurulmasına asla karşı değiliz. Mademki ülkede vicdan ve düşünce özgürlüğü vardır, bunlar da elbet olacaktır.

Ne var ki, böyle bir partinin lideri, partisinin program ve ilkelerini aşarak dindarlığı taassuba, sorumluluk ve ciddiyeti sorumsuzluk ve ciddiyetsizliğe, layık Türkiye'yi şeriat devletine dönüştürmeğe yönelirse ve kendi partisi içinden hiç kimse bu gidişi frenlemek için bir çaba harcamaz, ya da harcamağa cesaret edemezse, işte o zaman «Erbakan Olayı» bir «MSP Olayı» durumuna gelir. Yazıya bu son başlığı koymamızın nedeni budur.

Bu olay üzerinde geçen hafta da azıcık durmuştuk. Belki bir daha durmak gerekecek; zira çok tehlikeli bir olaydır bu: MSP'nin sayın lideri bir Alman gazetesine Türkiye'de şeriat yasalarının uygulanması olanağından sözetmiş. Gazete bunu yazmış ve Almanya'nın sesi radyosu da bu olayı «korkunç» olarak nitelemiş.

Ertesi günü sayın Erbakan bir açıklama yaparak böyle bir Alman gazeteci ile hiç bir mülâkat yapmadığını ve **«Bu konudaki yayınların asılsız olmadığını, bunun tamamen bir tertip eseri»** olduğunu söyledi. Hemen ertesi günü, 30 eylül 1974 tarihli gazetelerde Alman gazetecinin bu yalanlamayı yalanlayan bir demeci çıktı. Gerici gazeteler Erbakan'ın yalanlamasına geniş yer verdikleri halde, Alman gazetecinin bu yalanlamanın, gerçeği inkârdan başka bir şey olmadığı yolundaki demecine hiç yer vermediler. Buna karşılık öbür gazetelerde iş ayrıntılı olarak ortaya kondu. Alman gazetecinin, Erbakan'ın sözlerini teype aldığı anlaşıldı. Hatta 30 eylül

1974 tarihli Hürriyet gazetesi bu gazeteciyle Erbakan'ın karşı karşıya konuşurken çekilmiş resimlerini bastı.

MSP'nin, Türkiye'de şeriata dayalı bir devlet kurma özleminde bulunduğu artık en hoşgörülü, hattâ en kör gözlerden bile kaçamaz duruma gelmişti. MSP bütün ortaokullara ve liselere, «Ahlâk dersi» adı altında zorunlu din dersleri koymak ve bunların İslâm Enstitüsü, hattâ İmâm Hatip Okulları mezunlarınca okutulmasını sağlamak istiyordu. Oysa bu Enstitü ve okullarda, öğrenim görenler şeriat eğilimli olarak yetiştiriliyorlardı. Biz dört ay önce çıkan «Eğitimde asıl tehlike» başlıklı bir yazımızda bunun, pek de uzun vadeli görülmeyen tehlikesine şöyle işaret etmiş ve gericilerin şimşeklerini üzerimize çekmiştik.

«Sen, devlet olarak, İslâm Enstitülerinde ve İmâm-Hatip Okullarında devletimizin bugünkü temel düzenine aykırı şeriat hukuku kurallarını gençlere öğret ve bir kutsallık örtüsüne bürüyerek sevdir; sonra bu kurumlardan, kafaları dinsel hukuk doğrultusunda yıkanmış olarak mezun olan gençleri üniversitelere ve harp okullarına kabul et. 10 - 15 yıl sonra devletin sosyal, iktisadî siyasî ve hukukî temel düzeninin ne duruma geleceğini şimdiden görmek için keramet ve kehânete gerek kalmaz. Devlet ve onun işlerini yürüten hükümet, devletin temel düzeninin yakın zamanda sarsılma sına doğrudan doğruya kendisi önayak olmuş ve Anayasayı kendisi ihlâl etmiş olmaz mı böylece? Şeriat hukuku, tarihe mal olmuş bir bilim dah olarak, Hukuk Fakültelerinin Hukuk Tarihi Enstitülerinde ve İlâhiyat Fakültelerinde okutulur ama, İmam Hatip Liselerinde ve İslâm Enstitülerinde değil. Eğer okutulursa, buraları gitgide birer irtica yuvası durumuna gelir ve ülkemiz yeni kargaşalara gebe olur. Bu okullar, kafaları müsbet bilimle donatılmış aydın din adamları, din görevlileri yetiştirmek için açılmıştır, şeriat bilginleri yetiştirmek için değil. Sınırı iyi çizelim ve devletn başına yeni gaileler açmayalım.» (Cumhuriyet, 30 haziran 1974).

Sayın Erbakan'ın Alman gazetecisine verdiği demeç karşısında, yukarıdaki satırlara yeni bir şey eklemeyi gereksiz görüyoruz.

Artık tarihe malolmuş şeriat hukuku ve şeriat yönetimi ile birlikte layik Türkiye Cumhuriyeti de rahat bırakılsa ve

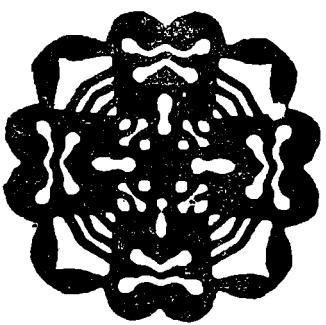
S. Bunacin: Yıkanan kadın

politika din sömürüsüne partilerimizce kesin olarak son verilse çok iyi olacak. Bundan hemen hemen dört yıl önce yazdığımız gibi: **«Layiklik ilkesi çiğnendikçe Türk Devletinin temeli sarsılır. Bu sarsıntıyı, Atatürk'ün kurduğu Türkiye Büyük Millet Meclisinin bahçesine dikilecek cami ile kurtarmak mümkün olmaz. Milliyetçi olmayan bir halka istenilen damga vurulabilir Ve böyle bir halkın ülkesi, eskiden Cezayir'de, Tunus'da, Pakistan, Hindistan ve Endonezya'da gölük», «sol milliyetçilik» diye bir ayırım yoktur. «Milliyetçilik», «sol milliyetçilik» diye bir ayırım yoktur. «Milliyetçilik» ve «milletlerarasıcılık» vardır. İslâm ümmetçiliği ve milletlerarası komünizm bu ikinci soydandır. Çağımızda komünizm bile millileşmektedir. Böyle bir çağda yukarıki ayırımı yapıp (ümmetçilik yüzünden) halkı ve gençliği birbirine düşürmek vatan hiyanetinden başka bir şey değildir.»** (Cumhuriyet, 12 şubat 1971).

Biz siyasal parti saflarındaki bütün yöneticilerimizin vatansever olduklarına inanıyor, inanmak istiyoruz. **Vazgeçmeli artık «Suudvârî» şeriat uygulaması özleminden. MSP ve onun sayın lideri «olay» olmaktan çıkıp normal siyasal raya otururlar o zaman.**

Bunu can ve yürekten dileyelim.

(Cumhuriyet, 13.10.1974)

Prof. İlhan ARSEL

YALANLA SAVAŞ

«Goulag Adaları» adlı kitabının yayınlanması üzerine kendi devletinin yalan ve iftiralarına uğrayan Soljenitsin, ocak 1974 tarihinde yabancı bir gazeteye verdiği demeçte, «...Yalan, diyordu, bizim ülkemizde ahlâk düzeninin bir bölümü ve devletimizin temel direğidir.» («Journal de Genèvre», 22 ocak 1974). Bunu söylerken halkları eğitilmemiş ülkelerle diktatorya rejimlerinde iktidar sahiplerinin ve yöneticilerin, bu ülkelere özgü niteliklerini açıklamakta idi. Şüphesiz ki yalan denilen şey bütün devirler içinde devlet adamlarının vazgeçilmez saydıkları bir siyaset aracı olmuştur. Batı ülkelerinde toplumun siyasî gelişmesi oluştukça ve kültür seviyesi arttıkça yalan, yavaş yavaş o eski tılsımını yitirmiş ve yerini dürüstlük prensibine bırakır olmuştur. Son iki yüzyıl boyunca Batıda, devlet adamı için başarı sağlamak ve halkın sevgi ve saygısına kavuşmak «ciddiyet», «dürüstlük», «bilgi» gibi yetenek ve niteliklere bağlı kalmakla mümkün görünmütşür. Vaktiyle cahil halk yığınlarını en olmayacak yalanlarla aldatmak ve akıl almaz şeylerle oyalamak ve böylece iktidarı rahatlıkla ve her biçim altında kullanmak düşünülebilir iken halkın fikir düzeyi ve akılcılığı geliştikçe devlet adamı için yalan sadece güç işler değil ve fakat asıl kötüsü geri teper ve onu kullanana felâket yükler bir silâh haline gelmiştir. Bugün artık Batıda, yalanı kendisine sömürü aracı yapmak isteyen siyaset adamını Batı toplumları yaşatmamaktadır. Her ne kadar yalansız siyaset ve böyle bir siyaseti yürütmek için yalana başvurmayan devlet adamını tasavvur etmek kolay değilse de hiç olmazsa belli bir dürüstlük ölçüsünü koruma endişesi siyaset adamının gözönünde tuttuğu bir prensiptir. Batı toplumları siyaset adamını değerlendirirken bu ilkeyi öngörür. Yalana yönelen yöneticiye haddini bildirmesini öğrenmiştir Batı. Başkan Nixon örneği, verilebilecek en son örneklerden biridir. «Watergate» olayının başladığı andan itibaren Nixon'ın bazı kanunsuz davranışlara ses çıkar-

maz oluşu onu son iki üç yıldan beri halk gözünde düşürtmüştü. Ancak bu kanunsuzluklarda kendisinin parmağı olmadığına dair verdiği demeçler nedeniyle taraftarlarının desteğini kısmen de olsa koruyabilmişti. Fakat bu demeçlerin tüm olarak yalana dayandığının anlaşılması üzerine başkanlığı bırakmak ve halk önünde kepaze olmak durumunda kalmıştır.

Kültür düzeyi gelişmemiş toplumlarla diktatorya rejimleri altında yaşayan ülkeler ve özellikle din sömürüsünü meslek haline getiren şeriat ülkeleri için yalan, siyasetçinin (ve toplumu etkileyebilecek durumda olanların) nimet olmak üzere benimsedikleri bir araçtır hâlâ. Özellikle şeriat ülkeleri diyoruz, çünkü, şeriat zihniyeti ile yoğrulmuş yöneticiler ve kişiler kadar yalanı devlet gemisinin pusulası haline getiren ve bunda usta olan insanlar başka hiçbir yerde çıkmamıştır. Şeriat devleti zihniyetinin temelinde yatar yalan; iktidar adına söylenmeyecek yalan yoktur şeriatçı için. Yalan aracının ancak görgüsüz ve kültürsüz toplumlarda iş görebileceğini bilen şeriat sürdürücüleri yüzyıllar boyunca halkı eğitimden yoksun bırakmakla kalmamışlar, aynı zamanda yalanı erdem (fazilet) şekline sokmasını bilmişlerdir. Her ne kadar yalanı başlı başına kötü bir şey imiş gibi gösterirlerse de devlet yönetimini sağlayan şeriat adına yalan siyasetine başvurmayı dinsel bir gerek seçmişlerdir.

Son koalisyon hükümetinin şeriatçı ortaklarının kendi ölçülerine ve seviyelerine uygun bir AHLÂK adına giriştikleri yalanlar ibretle izlenmiştir. İnanır göründükleri ve halkımızın eğitimden yoksun sınıflarını da inandırmaya çalıştıkları her kararlarının ve davranışlarının altında yalan yatmıştır. Dış siyasetten iç siyasete kadar her konuda takındıkları yalan tutum bunun tanığı olarak gözlerimizin önündedir. Yalan söyleyip bunu yutmayanlara çatmak ya da inkâr yollarına sapmak onların günlük yaşamları haline gelmiştir. Şeriat ile DEMOKRASİ'nin birlikte olamayacağını bildikleri halde demokrasi aşığı görünmüşlerdir. Özlem duyar ve getirmeyi düşünür oldukları şeriat devleti düzenine insan aklı dışında yerleşmiş hükümlerin temel hükümler şeklinde uygulanacağını ve insan aklı ve millet iradesiyle değiştirilemez nitelikte bu hükümleri İKTİDAR'a tek başlarına geldikleri an uygulamak durumunda kalacaklarını bildikleri halde mil-

let egemenliğine değer verirmiş gibi aldatıcı bir davranışı AHLÂKLILIK saymışlardır. Demokrasinin insanlar arasında din, ve cinsiyet ve saire gibi unsurlar farkı gözetmeden eşitlik arayan bir rejim olduğunu, oysa şeriatın insanları köle ve köle olmayanlar diye, veya erkeğin kadına nazaran üstünlüğü şeklinde, veya «Müslümanlar» ve «Müslüman olmayanlar» olarak ayırdığını ve ayırmakla kalmayıp birincileri ikincilere üstün ve ikincileri «sapıtmışlar» kategorisinde kabul ettiğini bildikleri halde olmadık yalanlarla seçmenlerine yaranabilmişlerdir.

Şeriat ahlâkında, cinsiyet konularının dahi ne çirkin kuralları kapsadığını, bildikleri ve halkın ahlâk anlayışını bu kurallarla oluşturmağa çalıştıkları halde sanat yapıtlarına saldırmayı ahlâkilik olarak göstermek istemişlerdir. AHLÂK ölçüleri bile YALAN üzerine oturtulduğu halde AHLÂK'tan bahsedebilmişlerdir. Ünlü filozof HEGEL «Kamu adına iş gören AHLÂK KORUYUCULARINDAN daha tehlikeli bir şey yoktur» derdi. Sanki bizim şeriatçılar için söylenmiş gibi.

Nedir bu YALAN felâketine karşı yapabileceğimiz şey? Şüphesiz ki halkın yalanlarla aldatılamıyacak duruma getirilmesi, yani eğitilmesi, fikren geliştirilmesi. Fakat şüphesiz ki, bu zor ve uzun vadeli bir iş. O zamana kadar yapılacak başka bir şey yok mudur? Elbette vardır ve zaten bu yapılmadığı içindir ki siyasetçilerimiz YALAN silâhını her gün biraz daha etkili şekilde kullanır olabilmektedirler. Nedir bu yol! Bu yol aydın sınıfların ve zinde güçlerin YALAN'a karşı, ona başvurulduğu her kez, hiç çekinmeden sesini yükseltmesi... Kaba güç yolu ile değil, sadece manevî güç yolu ile. Tıpkı Soljenitsin'in, hani diktatorya rejimine ve bu diktatoryayı sürdürmek için YALAN'ı silâh haline getirenlere karşı savaşan ünlü yazarın «Yurttaşlarınızın ve ülkeniz gençliğinin size hangi şekilde yardıma gelmesini düşünürsünüz?» şeklindeki soruya verdiği cevap gibi: «Sadece YALAN'ı red ve YALAN'a katılmamakla...» yalan'ı etkisiz kılmak mümkündür. «Yalan'ın var olduğuna bilinç edindiği her alanda - ister yazı, ister demeç, ister oylama... yolu ile yalan ile işbirliği yapmaktan herkesin kaçınması gerekir. YALAN'ı reddetmek suretiyle ahlâksal bir davranışı başarmış oluruz ki bu varlığımız üzerinde ani etkiler yaratır.»

(Cumhuriyet, 23.10.1974)

Hasan PULUR

MUHBİR! SENİ ÇOK ESKİDEN TANIRIZ

Muhbir!

Seninle çok eskiden beri tanışmışlığımız vardır.

Taa ilkokul sıralarından beri...

Belki de, daha önce okul çağına girmeden...

Arkadaşının yaptığı yaramazlığı koşup söyleyen kimdi?

Her seferinde **"Öğretmenim!"** diye parmak kaldıran sen değil miydin?

Çok kere, öğretmenin seni azarladı. «**Ben şikâyet istemem!**" dedi. Ama sen, önceleri açıktan yaptığın bu şikâyetleri, sonraları gizli gizli yürüttün. **"İspiyonculuk istemem!"** diyenlere karşı, seni köşelere çekip sırtını sıvazlayanlar, duyduklarını gel söyle, diyenler giderek çoğaldı.

Herkesin bir meslek seçmeye uğraştığı yıllarda, sen asıl mesleğini seçmiştin bile:

— Muhbirlik!

Gittikçe geliştirdin mesleğini. Doktor oldun, avukat oldun, gazeteci oldun, politikacı oldun, şoför oldun, makinist oldun, garson oldun, kısaca akla ne gelirse oldun ama **"muhbirliği"** kimselere bırakmadın.

"Vatan, millet, ahlâk namus!" paravanaları arkasında patlayası işkembeni şişirebilmek için, satmayacağın, yalan yanlış gammazlayıp kötülemeyeceğin kimse yoktu!

Hocanı, öğrencini, âmirini, memurunu, işçini, ırgatını, arkadaşını, hattâ hattâ, anamı, babamı, karını, kocanı bile ihbar edip sattın.

Kuzu postuna bürünmüş adi bir çakaldın.

Sadece ihbarla insanların arasına. eskilerin deyimiyle **"Suret-i haktan görünüp"** giriyor, onları kışkırtıyor, sonra da «asli görevini» bihakkın yapıp, masumlar sürünürken, sen sefa sürüyordun.

Çok kere birşeyler umduğun kudretli, ama namuslu kişilerden kıçına yediğin tekmelerin izini, bir madalya gibi taşıdın.

Çok kere seni kullanıp, kullanıp suya sıkılmış liman posası gibi bir kenara attılar.

Çok kere, seni adam sanıp, adamların bulunduğu yerlere de atadılar.

Ama sen muhbirdin.

Canın çıkmadıkça, huyun da çıkmazdı.

Yüzüne tükürdüler, yarabbi şükür, dedin.

Anana sövdüler, bir daha, dedin.

Babanın mezarına küfrettiler, en önde koştun.

Kitapları ihbar eden sendin,

Filimleri ihbar eden sendin.

Konuşmaları ihbar eden sendin,

Kafandaki fikirleri bile ihbar eden sendin.

Ey muhbir!

Sen ne aşağılık şeydin!

(Milliyet, 2. 10. 1974)

Prof. Dr. Muammer AKSOY

GÖZLEMLER

Hükümet bunalımı 2 ay sürdü. Eğer buna, «akla» gelebilecek koalisyon ya da azınlık hükümetleri bakımından «program pazarlıkları» neden olsaydı, bu gecikme bir dereceye kadar anlaşılabilir, hattâ bağışlanabilirdi. Oysa program üzerinde bir kelime bile konuşulmadı. Gözlemimiz şudur ki: bir yanda, bunalımın seçimle, ya da seçimsiz sona ermesi için hiç bir çabayı esirgemeyen ve her türlü çözüme «evet» diyen CHP, öte yandan her çözyme hayır diyen AP ve onun Genel Başkanının bencil, hırslı yurt yararlarına, akla ve hukuka taban tabana zıt düşen ve demokratik rejimi tehlikeye koyan sorumsuz tutumu...

AP liderinin 10 yıllık siyasal yaşamı, siyasal günahlar, yurt ve toplum için büyük zararlar ve tehlikeler, rejim için tuzaklar zinciridir. Fakat Demirel'in 3 kasım günü televizyonda aktarılan konuşması, sorumsuzluğun ve yurt çıkarlarını hiçe saymanın eşine az rastlanır bir örneğidir. Bir parti lideri Anayasaya, toplum yararlarına ne kadar ters düşerse düşsün akla ve sağ duyuya bu denli aykırı konuşma yapamaz. Hükümet bunalımının sürüp gitmesinde en büyük sorumluluğun Demirel'in omuzlarında olduğunu belirtmek fazladır. Bu kişi, «kendisinin Başbakan olacağı bir sağ koalisyon»dan başka hiç bir çözümü kabul etmiyor. İç ve dış durum onu ilgilendirmemekte. Koltuğa tekrar ve hem de uzunca bir süre (yani 1977'ye kadar) oturabilmenin hırsı içinde her şeyi yapmaya kendisini yetkili saymaktadır. Buna da DP razı olmuyor: «Demirel'in Başbakanlığını Türk toplumu için bir felâket» sayarak kendi partilerini dahi terkeden insanların, «Demireli kendi elleriyle Başbakanlığa getirme» gibi korkunç bir çelişkiye düşmelerini de kimse istemeyecek.

İkinci büyük sorumluluk, kuşkusuz Erbakanın omuzlarında: Oy avcılığı uğruna, koalisyonu kundaklamakla yetinmeyen, İskandinav gezisine engel olduktan sonra şimdi de Kıbrıs dâvasını baltalayacak yeni gaflardan çekinmeyen bu

politikacıyı ve arkadaşlarını nitelendirecek kelimeyi siyasal sözlüklerde bulmakta zorluk çekiyoruz.

Bozbeyli'nin günahı, seçim günü geldiğinde «soldaki bir partiyle ortaklık yapmıştı!» diyecek olan AP'ye oy kaptırmamak amacıyla (ve bazı arkadaşlarının kişisel heveslerine karşı koyamama sonucunda) CHP ile işbirliğini reddetmesidir. Feyzioğlu ise, «avucunun içindeki liderliği Ecevit'e kaptırmış olmanın burukluğu»ndan ölünceye kadar kendisini kurtaramıyacak...

Hükümet bunalımını sona erdirmek için her olanağı kabul eden ve desteklemeye hazır olduğunu bildiren CHP.'nin tüm önerilerine «hayır» derken, Demirel'in yaptığı konuşmaya kısaca değinelim: Koalisyon için «ortak bir çizgi şarttır, kimse kimseye hükümet ikram edemez» yolunda bir özdeyiş sarfediyor, fakat o «ortak asgari çizgiyi saptayabilmek» için bir hükümet programı pazarlık ve görüşmesine oturmayı denemiyor bile...

O halde «CHP'yi destekle o azınlık hükümeti kursun» denilince, «azınlık hükümeti Anayasada yok» diyerek, «köfte maddesi Anayasada yok bu nedenle seyyar köfteciler yönetmeliği Anayasaya aykırıdır» yanıtını veren Aziz Nesin'in kahramanı ile yarışmaya hâlâ devam etmekte. «Sen azınlık hükümeti kur, biz destekleyelim» önerisine karşı da, kendi rekorunu yine kendi kırarak en büyük hikmetini dile getiriyor: «Ne kadar süre destekleneceği konusunda taahhüt veya kefalet senedi verilmediği» için, «böyle çürük işlere gelmem!» diyor. Nerede ise, «CHP desteklemeden vaz geçtiği taktirde, şu kadar milyon lira kârdan yoksunluk tazminatı ödemeye hazır mı, değil mi?» diye soracak!.

Okuma yazma bilmeyen sağduyu sahibi her vatandaş bilir ki, demokrasilerde bir milletvekilinin kendi partisinin hükümetine karşı bile, yarın nasıl oy vereceğinin garanti edilmesi söz konusu olamaz. Olumsuz oy geldiği anda, ne yapılacağı o zamanki koşullara göre yeniden gözden geçirilir ve bulunur. «Desteğinizin sürekliliğini taahhüt edebilir misiniz» diye sormak bile gülünçtür.

Bütün önerileri reddeden, «benden sonra tufan» diyebilen —«hırslı» deyiminin çok ötesindeki— bu kötü ve zararlı politikacı, gerçek tutumunu saklayarak halkı aldatabilmeye

de büyük özen veriyor: Onunla açıkça alay edercesine, «sözde bir program sunarak», karşı öneriler yapmış bir insan görüntüsü yaratmaya kalkışıyor. Aslında hiç bir öneri yapmadan...

Bunlar, somut öneriler olmakla hiç bir ilgisi bulunmayan, içeriksiz kaypak içi boş hedeflerdir. Bu hedeflere götüren «hangi somut çözümlere razı olmaktadır Süleyman Bey»; bu tamamen meçhul! Şu halde, hangi öneriyle ve programla karşısına çıkarsanız çıkınız, «benim hedeflerime yardımcı olamaz bunlar» ve «hayır!» diyeceği meydanda. İçtenlikle «şu ve şu tedbirlere yer veren bir hükümeti desteklerim» demek isteyen bir parti ve lideri, böyle «içi boş çerçeveler» değil, «somut çözümler»den söz eder. Hem bakınız neler istiyormuş Demirel:

«Kıbrıs meselesi ile uluslararası konularda gerekli en müspet çözüm yollarını bulmak.» Peki, hangi Hükümet aksini iddia eder? Hem de bunu Demirel öneriyor. Evet, Kıbrıs çıkartmasından birkaç saat önceki televizyon açık oturumunda, sağ kolu Çağlayangil'in korkunç gaflar yaptığı Demirel, «Türkiye'de üs yoktur, tesis vardır; bunlar da olduğu gibi kalır» diyen, «ikili anlaşmaların sakıncalarını inkâr eden» ve ancak «muhalefetin ısrarlı savaşımı sonucunda bazı düzeltmelere zorla razı olan» Demirel! Hem Morison Firması temsilcisi, hem de Başbakan Yardımcısı olduğu günlerde «yalnız Amerikan şirketlerinin ortakları olan Türklerin değil, bu ortakların ortağı olan Türklerin dahi vergi dışı kalmasını (vergi kapitülasyonunu) Danıştaya açtığı dava ile istemekten bile çekinmeyen» bir Demirel... Öyle mi?!

«Pahalılık, yokluk fukaralık ve işsizliği gidermek, enflasyonu durduracak tedbirleri almak.» Hangi hükümet bunlara «hayır» der ki?. Ama nedir bunun somut tedbirleri? İşte sıra ona gelince, Demirel en olumlu program maddelerine bile hayır diyebilme olanağını elinde tutuyor. Çünkü hiçbir somut çözüm ve tedbir önermiyor; boş lâf ve palavra edebiyatı ile ulusu kandırma, birşeyler söylemiş gibi görünerek hiçbir şey söylememe becerisini gösteriyor. Daha 3 aralık 1965 günlü AP (Demirel) programında bile, «esnaf ve sanatkârların birer meskene ve dükkâna kavuşmalarında gereken bütün yardımları yapmak... işsizlik sigortası tesis et-

mek» maddeleri bile yer alıyor. Ne faydası olmuştur ve olabilir bu somut önerilerden yoksun soyut dilemelerin?! Hem bunları sözde kim istiyormuş? Devlet eliyle bir avuç insanı zengin etmenin yeni yeni yöntemlerini icat eden Demirel mi?! Yanaşabiliyor mu «her vatandaşın Devletten iş isteme hakkını ciddi olarak benimseyip, Devletin ve başkaca kuruluşların ekonomik hayatta herkese iş vermesini sağlayacak bir sistem ve yöntem»i kabul etmeye?

Uygar bütün dünyanın uyguladığı ve Anayasanın da emri olan bu çözümü benimseyip uygulamaya yanaşıyor mu?! Bunu kabul edemiyorsa, boş lâflarla «fukaralığa çare bulacağız tekerlemeleri», siyasal ahlâkla da bağdaşmayan bir «üç kâğıtçılık» tır. Enflasyon, onun gönülden desteklediği «salt kapitalist düzenin», «komisyoncu, aracı, murabahacı, ağa ve sermayeci saltanatının», «dış ticaret vurgunculuğunun», «arsa vurgunculuğunun», «kredi vurgunculuğunun», «sahil yağmacılığının» benzeri «emeksiz kazanç furyasının» ve «nüfuz ticaretinin» kaçınılmaz sonucudur. Hem bunların savunucusu ol, hem de yukarıda aktardığımız büyük lâfları millete karşı sarfet; ve «ben bu amaçlara yönelmiş her hükümeti desteklerim» diye jestler yap, işte bu kadarına tahammül edilemez!

«Kamu hizmetinde artan partizanlığa son vermek, TRT'yi bir siyasî partinin organı olmaktan kurtarmak» da, Demirel'in karşı önerilerinden imiş. Buna da «hayır» diyen bir hükümet çıkmaz. Fakat bu sözlerin Demirel'in ağzından çıkması ne hazin. Partizan idareyi kurabilmek için, «Danıştay kararlarını açıkça çiğneyen» ve bununla da yetinmeyip «Devlet kesesinden tazminat vermek şartıyla, Bakanlar hukuka aykırı hareket etmediği Danıştay kararıyle kanıtlanan memurları görevlerine iade etmemek hakkına sahiptir» diyen Demirel, TRT'nin özerkliğini —Türk siyasal hayatının kendisi gibi felâketi olan N. Erim'le işbirliği yaparak— Anayasadan çıkaran Demirel, bakınız neler istiyormuş da kimse bilmiyormuş?

Ancak bir noktada kendisine hak vermemek insafsızlık olur. TRT'nin Demirel'i en etkili biçimde yıprattığı, onu halkın gözünden düşüren en etkili yöntemi —bilerek veya bilmeyerek— uyguladığı inkâr edilemez bir gerçek: Demirel'-

in her konuşmasını, hele onun ağzından hem de televizyonda aktarması, kuşkusuz bu kişiyi halkın gözünde hızla düşürmekte. AP'ye en ağır darbeyi vurmakta. Hiç değilse söylediklerini düzelterek spikerlerin ağzından aktarsa, buna bir dereceye kadar katlanılabilir. Fakat o mantıksızlık ve çelişki şaheserlerini üstelik Demirelsel kaş, göz, boyun ve omuz hareketleriyle birlikte olduğu gibi halkın gözü önüne sermek, gerçekten bir sabotaj olmaktadır. Demirel ve AP için.. TRT'ye ne kadar kızsalar haklıdır AP yöneticileri...

İşte bu lâfları «karşı öneriler» diye sunarak halkla alay etmeye yeltenen, hükümet kurmayı da, seçime gitmeyi de reddeden Demirel, gerçekten her türlü ölçüyü fersah fersah aşarak, «Ecevit hükümeti fiilen işgal etti» diyebiliyor. Ve «Ecevit hükümeti işgal ediyor» lâfı, bakınız kimin ağzından çıkmakta: AP'den başka bütün partilerin ve basının büyük çoğunluğunun «nüfuz ticareti ve kredi vurgunculuğu yapıp yapmadığının yüce divan önünde hesabını ver!» diye bağırmasına rağmen hesap vermekten kaçan, hem de Başbakanlık sandalyesinde oturmaya devam etmiş olan Demirel söz ediyor «Hükümet işgali» nden... Demirel, Demokrasi namınıdır, basının ve Parlamentonun önemli bir kısmının «nüfuz ticareti, kredi vurgunculuğu yapıp yapmadığının mahkeme önünde hesabını vermeğe mecbursun, işte kanıtları» diye bar bar bağırmasına karşı, kendi parti grubuna «ya benim Yüce Divan önünde hesap vererek aklanmamı sağlayacak kararı verirsiniz ya da partiden bile istifa ederim» dememiş olan bir tek Başbakan örneği gösterebilir mi? İşte partisinin Parlamentodaki çoğunluğuna dayanarak, demokrasilerde görülmemiş bir vurdum duymazlıkla «hükümeti işgal etmeğe devam eden kişi», kalkıyor da, «sıkıyönetim mahkemeleri beni seçimlerden önce yargılamalıdır, her adımımın hesabını vermeğe hazırım» diyen ve Demirel'in azınlık hükümetini bile desteklemeye hazır olduğunu ilân eden Ecevit'e karşı «hükümeti işgal eden gasıp» diyebiliyor.

Gerçekten, «dilin kemiği yok» ve «lâf ebeliği» deyimlerinin ne anlama gelebildiğini, şu son günlerde Demirel Türk Ulusuna ve hatta Dünyaya bir kez daha öğretme becerisini gösterdi.

(Cumhuriyet, 13.10.1974)

Prof. Bahri SAVCI

BAKLALAR!

AP kendisine yapılan önerilere pek geç karşılık verdi. Bu, «Hakkın suistimali»dir. Böyle kritik dönemlerde bir karara ulaşmak için kongre beklenemez. Sağlam temelleri ve dünya görüşleri olan tüzel kişiliklerin sorunlara yanıtları hazır olmak gerekir her zaman.

Ama AP'nin böyle geç davranışı, bir bakıma, yine de iyi oldu. Neden derseniz, bu süre içinde ve sonunda, iki liderin de ağızlarındaki baklalar dışarı çıkmış oldu.

Evet, hem Demirel'in, hem de Ecevit'in ağızlarında baklalar vardı. Bu süre içinde, bunlar iyice ıslandı. Ağızlara sığamaz hale gelip, dışarı fırladı.

Demirel'in —ve onu sorumsuzca izleyen AP'nin— ağzında bir bakla vardı: Bu, Demirel'in ve dolayısiyle AP'nin bir alaturka kurnazlık içinde, iktidara giden yolu açma dileğini belirtmeyi önleyen bir hafif mahcupluk baklası idi.

Şimdi o, yere düşmüştür artık.. Bütün o bekletmelerin, Ahmet Haşim'in o «harikulâdelikler» görünümüne taş çıkartacak bir mantık görüntüsü altındaki savsaklamanın anlamı belirmiştir: Demirel'in, AP'nin, suyu arınmayacak imiş gibi gösterip, bu bulanıklıktan, kendi iktidarlarını çıkarmak istedikleri anlaşılmıştır.

BELİREN İHTİRAS

Önce Demirel'in bir ihtirası belirmiştir: İktidarı süresince boyuna ağırlık getiren, 12 Mart'tan sonra da, bir sıvışıp gitmişlik ezintisi içinde büsbütün eriyen prestijini ayağa kaldırmak için, bir kez daha Başbakan olma ihtirası. Parti içindeki «Tek»liğini, parti içinden benzer —eşit— rakip bir başka güç ile karşılaşmazlığını ülke boyutları içinde de bir gerçek imiş gibi belirtmek için, bir kez daha Başbakan olma ihtirası!.

Sonra AP tüzel kişiliğinin de bir ihtirası gün gibi ortaya çıkmıştır: 1973 seçimlerinde aldığı yaralarını sarmak, bozulan «Çıkarcılar konseri»ni yeniden kurabilmek için —buna bir hazırlık dönemi olmak üzere— bu evrede iktidarı kapabilmek ihtirası!

Şimdi AP 1973 seçimlerinden aldığı yarasını sarmak için, hemencecik bir «ön iktidar» olmak iktiyor. Bu ön iktidarlık evresinde, finans - kapıtalin kapkaççılık düzencilerinin desteğini elde edeceğini umuyor. İşte böyle bir destek ile, ekonomik dünyasında bir yaldızlama politikası güdebilirse, ileride büyük seçmen kitlesinden bir kredi toplayabileceğini düşleyip, böylece elde edeceği kredi birikiminden sonra, en elverişli koşullar içinde genel seçime giderek bir dört yılı daha çantaya koyacağını düşünüyor.

İşte bu uzun, hakkın suistimali, bekletişi sonunda yukarıda belirttiğimiz ihtirasları, bildirmeyi önleyen bakla ağızdan düşmüştür. İhtiraslar apaçık ortaya çıkmıştır. Onun için bu bekleyiş yararlı da olmuştur.

Bu umutsuz bekleyiş, bu zalim bekletiş, Ecevit'in de bir baklasını düşürüp bir gerçeğin meydana çıkmasına yol açmıştır diyebiliriz: Ecevit'in artık, 1973 seçimlerinin en üstün gücü olarak belirmeden doğan haklarını, Devlet Başkanından siyasal partilerden - tüm ülkeden isteme azmine büründüğü gerçeğidir bu..

Şimdiyedek Ecevit'in çelebi kişiliği, ağzına kocaman bir bakla koymuş bulunuyordu. Bu demokratik oyunun kurallarına her hal ve kârda yüzde yüz boyun eğme duygusunu yerleştirme dileğinin baklası idi. Başkalarının da, demokratik oyunun kurallarına, ruhlarında bir yatkınlık, vicdanlarında bir zorunluk, algılarında bir bilinç olayı olarak saygı göstermelerini sağlamak istiyordu. Bunun için, 1973 seçimlerinden gelen haklarını ileri sürmekte, bir çelebi olgunluğu içinde, ısrar göstermekten kaçmıyordu. Buna, sayın Devlet Başkanının da koşut (paralel) duygularının, algılarının, bilincinin eklendiğini bildiğinden, gösterdiği çelebi tutumu, zaman zaman bir «politika zayıflığı»na doğru kayıyordu.

Şimdi, bu ümitsiz bekleyiş, bu zalim bekletiş evresi sonunda, Demirel'in yeniden sergilediği «kara lojik» sabır taşını çatlatmıştır. Ecevit'in ağzındaki «demokrasi çelebiliği»

baklasını düşürmüştür.. Yalın gerçek oranlı çoğunluk liderini, kendi çoğunluk haklarını yalın bir yolda ileri sürme isteme - gerçekleştirme dinamizmi göstermeğe zorlamıştır. Böyle bir yararı olmuştur bekleyiş ve bekletişin.

1973 seçmen iradesi, oranlı çoğunluk liderini, Türkiye'nin yazgısını belirlemede öncülük yerine getirmişti. 1974 kışının ve baharının ücret politikası, taban fiyatları politikası, büyük taban kitlelere doğru inişin bir başlangıç noktası olarak Ecevit'i bu kitlelerle daha sıkı bir yaklaşış yerine getirmişti. 1974 yazının Kıbrıs başarısı ise, hükümet kurma görevlisini, tüm ülke ile bütünleşme yerine getirmiştir.

Onun önünde, bu üç kaynaktan gelen bütünleşme gücünü, prestijini kullanarak demokrasimizi somut olarak işletmenin gerektirdiği dinamizmi gösterme evresi açılmıştır şimdi. O bu evre içinde, başta Sayın Devlet Başkanı olmak üzere tüm anayasal kurumlar siyasal partiler ve tüm ülkede, kendisine destek olunma çizgisinin izlenmesini isteme hakkını kazanmıştır. Bundan cayanlar, bir daha ferah bulamayacak yolda kredi yitirmesine uğrayacaklardır. Çünkü Türkiye dramatik bir demokrasi sorunu ile karşılaşmıştır: Türkiye'de demokrasinin, gerektiğinde bir hükümet bile kurmaktan âciz bir sistem olduğunun kanıtlandığı bir yer olarak ün kazanmaya başlamıştır.

GEREĞİNİ YAPMALI

Türkiye'yi bu ünden, demokrasiyi böyle damgalamaktan kurtarmak zorunu kendini göstermiştir. Bunun için de Ecevit'e bir görev düşmüştür: Ağzındaki soyut demokrasi çelebiliği baklasını çıkararak gerçeği belirtmek, demokrasinin karşılaştığı dramatik soruna yalın prestijlerden, haklardan gelen bir enerji ile karşı gelmek..

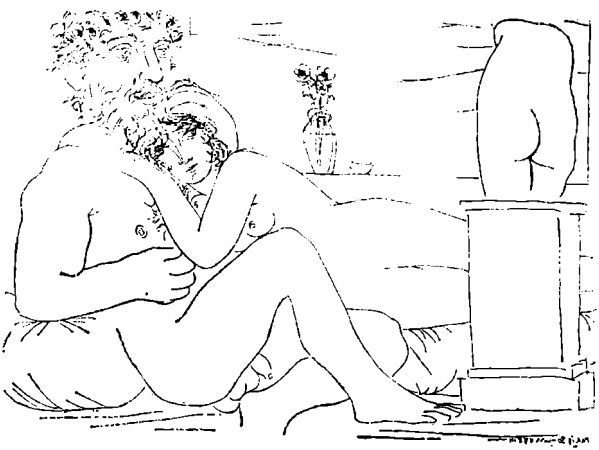
Bu evrede, herhangi bir olumsuz manevra sonucu gelebilecek olan AP ekseninde bir hükümet, Türkiye'nin kara yazgısı olacaktır. Çünkü bu hükümet program diye ileri sürdüklerine bakmayın - ne yapacaktır? Ancak şunu yapacaktır: 12 Mart'tan sonra, ülkemizin genel sağlamlığı nedeniyle, Parlamentonun, Anayasa Mahkemesinin dağıtılıp faşizmin resmisinin resmen kurulamadığı, ama Demirel takımı

ile bir örtülü bütünleşmenin gerçekleştiği zamanki «Anti-radikalizm», «Özgürleşmeciliğe ve halklaşmacılığa karşıtlık» uygulamacılığı yolunun yeniden açılışı.

Bunu Ecevit görmüştür. Onun için, ağzındaki «Demokrasi çelebiliği» baklasını çıkarmıştır. Şimdi artık, 1973 seçimleriyle başlayan ve Kıbrıs başarısıyle doruk noktasına ulaşmış bulunan «halkla bütünleşme» gücünden gelen bir serbestliğe sahiptir. Bu serbestlikle, demokrasiyi, içine girdiği çıkmazdan çıkarma eylemlerine girişecektir. Buna karşılık, Sayın Ecevit, Devlet Başkanından - öteki siyasal partilerden tüm ülkeden yeni eylemlere bir anlayış göstermelerini isteyecektir.

Çok bekledik. Ama baklalar düştü. Demirel kendi düşünü belirtti. Ecevit de kendi baklasından kurtularak, Türkiye'yi yöneldiği kötü ünden, demokrasiyi de kötü damgalanmaktan kurtarmak için enerjik bir davramşa girme zorununu anladı.

(Cumhuriyet, 7.11.1974)

Picasso: desen

Şevket Süreyya AYDEMİR

ARTIK BİRAZ DİSİPLİN!

Türkiye'nin henüz demokrasi değil, demokrasinin doğum ağrıları içinde yaşadığını kabul etmek en doğrusudur. Kaldı ki, demokrasi denilen sosyal düzenin de binbir şekli olduğunu artık biliyoruz. Ne tarihleri, ne de tarihlerinde devlet olmak gelenekleri olmayan Orta Afrika Cumhuriyetleri de, rejimlerini, demokrasi olarak adlandırırlar. Henüz milletleşme sürecinin geri aşamalarında bocalayan Otokratik Güney ve Orta Amerika ülkeleri de, Demokrasi adına konuşurlar. İngiltere'den İskandinav ülkelerine kadar Avrupada, İspanyayı bir tarafa bırakırsak, gene demokrasi hâkimdir. Sonra; Doğu Almanya'dan Sovyet Rusya'ya, Çin Halk Cumhuriyetine kadar da, her ülke kendini demokrasi düzeni içinde sayar.

Kısacası demokrasi, çağın bir terimidir. Bu terimi her ülke, ya da bu ülkeleri ellerinde tutan profesyonel politikacılar, kendi görüşlerine, kültürlerine ve hepsinden daha etkili olarak da, kendi çıkarlarına göre yorumlarlar, uygularlar. Ama ne var ki, şu ülkede kahramanlık olan bir hareket için, öteki ülkede bu kahramanı, yine demokrasi adına darağacına götürebilirler. Oysa demokrasiyi ve demokrasi soysuzlaşırsa bunun ne sonuçlar doğuracağını, demokrasi deyimini bulanlar ve bu rejimi ilk kez tanımlayanlar, bundan 2400 yıl önce, kesin olarak açıklamışlardır. Bu açıklamalar, bugün bile, bütün parlamentoların kapılarına şaşmaz gerçekler olarak yazılabilirler. Bu temel ilkelere, her vesile ile değindik. Ama bunlardan «Demokrasi, bir halk eğitimi işidir» ilkesini bir daha tekrarlayalım. Evet halk eğitimi işi! Ve halk eğitimi yetersiz olursa, o rejimde, demokrasi adına ya demagok, ya siyaset mütegallibesi ya da, halktan kopmuş lâf ebe-

si politikacılar konuşur. Şunlar ise, hem halkın, hem demokrasinin artıkları, döküntüleridir..

İşi bu noktadan alıncadır ki, bizim de, kendi ülkemizde, demokrasinin, henüz doğum ağrıları içinde olduğunu, kesinlikle ifade edebiliriz. Çünkü bir ülkede halkın yarıdan fazlası okuyup yazmak bilmezse, bilenlerin okur yazarlığı da, gerekli yargılama ve kıyaslamalara giremeden, her esen rüzgâra kendini kaptırmak şeklinde olursa, o ülkede demokrasinin yerleşmiş olacağını sanmak, kendimizi aldatmak olur. Sonra şu da var: Eğer bir parlamentoda halk dediğimiz, millet dediğimiz, fakat çeşitli sosyal tabakalardan oluşan toplumun, bütün ana grupları, gereğince temsil olunmuyorsa, o parlamentoda millî gücün ve eğilimlerin, yeterince dile geldiğini ifade etmek de zordur. Nitekim bizim parlamentomuzda da, siyasî yapı bu açıdan incelendiği zaman, çok önemli eksikliklerin karşısında kalırız. Oysa parlamentomuzun, elli yılı aşkın bir geçmişi var. Ama biz, bu elli yıla rağmen, parlamentonun sosyal oluşumu bakımından hâlâ, 50 yıl öncesinden, fazla ileri değiliz ve halk deryasından sanki kopmuş gibiyiz. Bu bir gerçektir.

Parlamento ve onun sinesinden doğacak olan hükümet probleminin bugünkü görüntülerine gelince. Çekinmeden söyleyelim: Şimdi biz, bir halsizlik, yetersizlik ve hatta bozuluş içindeyiz. Bu bozuluşun en göze çarpan işareti ise, Türkiye'de demokratik gelişmenin, demokratik olmaktan çıkıp, bir partiler oligarşisi haline dönmüş olmasıdır. Oligarşi ise, millet adına, ama milleti arka plana iterek, millet'ten koparak, bir takım siyasî kliklerin, yahut azınlık çıkar gruplarının, siyaset alanında, söz sahibi olmalarıdır. Yani hem partilerin, hem partiler içi hiyerarşide bazı acar insanların, bir takım söz ve eylem tekelleriyle, memleket siyasetini bir lafazanlık alanı haline getirmeleridir.

(İnkılâbımız, eğer kendi idealist kadrosunu yaratmaz ve inkılâbın kaderini bir takım eyyâm adamlarının kapricilerine bırakırsa, bu inkılâbın, bir gün bir oligarşiye dönebileceğini, daha 1932'de, İnkılâp ve Kadro eserimizde belirtmiştik.)

Tekelcilere gelince: Mahallî ya da genel kongrelerde bunlar, o kongrelere ülkenin her yanından gelen vatandaşlar

içindeki sağduyulu insanların uyarıları ile, acaba, aklın ve gerçeklerin emrettiği yollara yöneltilip uyandırılamazlar mı? Hayır! Çünkü psikolojinin, bir de «yığınlar psikolojisi» denilen bir bölümü var. Bu bilime göre, kalabalıklar bir araya geldikleri zaman, o kalabalıklarda akıl, yargı ve karar düzeyi, en yükseklerin ve seçkinlerin düzeyinde değil, ancak ortalama bir düzeyde kalır. Bu ortalama düzeye inen kalabalığı ise, demagog ve profesyonel politikacılar, daima peşlerinden sürükleyebilirler. Bizdeki parti kongrelerinde bu psikolojik kanun, hemen daima hükmünü yürütür. Nitekim Türkiye'de, partilerin, oligarşik kuruluşlar halini alışında ve kongrelere katılanların, her zaman, daha çok konuşanın, daha çok bağıranın, yani demagogların peşinden sürüklenişlerinin, değişmez kanunu da budur.

Ama ne var ki bir ülkenin yazgısı, her zaman oligarşinin, demagogların, profesyonel siyaset tüccarlarının ve parti mütegallibelerinin ellerine bırakılamaz. Örneğin bugün Türkiye, tarihinin galiba en nazik evrelerinden birini yaşıyor. İç ve dış çetinlikleri gizlemek, ya da aczin ifadesi olarak maskelemek veya tevillerle gölgelemek, artık millî suç sayılacak hale gelmiştir. Devlet otoritesi sarsılmaktadır. İç ve dış problemlere çare olarak ortaya serilen görüşler, ya ümitsizliklerdir yahut da şüpheli ümitlerin gölgesine sığınmaktır. Kıtlık ve bunun tabiî sonucu olan açlık tehlikeleri güçlenmektedir. Türkiye gibi bir ülkenin, buğday için, pirinç için yağ için, şeker için yabancılara elaçması hazindir.

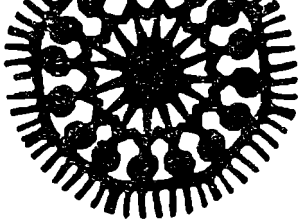
Bütün ihracat gelirlerinin, yalnız petrol ödemelerine gitmesi, hatta buna bile yetmez hale gelişi görülmemiş bir haldir. Ama sokaklar, yollar da, otomobillerden adım atılmaz hale gelmiştir. Bunlar iktisadî tutsaklığın ta kendisidir. Bizim neslimizin ülküsü ise, hep, iktisadî istiklâl idi. Hayır! Bu böyle gitmez. Artık biraz disiplin gerek! Evet disiplin! Boğazçinde iki katlı ev ruhsatı alıp, herkesin gözü önünde on katlı saray yapan düzenbazdan, kaçakçılığı açık sanat haline işletenlere, politika simsarından, adına hükümet denilen millî kuruluşun üstünde oyun oynayanlara kadar, bütün soysuzlaşmalara karşı çıkacak güçlü bir disiplin! Bu da elbet, hükümet denilen kuruluşun, her alanda, ama her alan-

da, haysiyet ve itibarını kurmak, korumak ve yerleştirmekle olur.

Yoksa siyasi anarşi böyle genişleyerek sürerse, korkulur ki, artık onu önlemek ve profesyonel politikacılara «artık yeter!» demek için, zaman biraz geç olacaktır.

Kaldı ki, bugünün çözülüşü, elbette ki yalnız bugünkü kaygusuzlukların sonuçları değildir. Siyasal ve yönetsel anlamda örgütlenerek devlet haline gelmemizin temelinde ve yapısında, elbette ki geçmişin derinliklerine kadar inen aksaklıklar, yetersizlikler var. Ama bunların etkileri, ciddi bir devlet anlayışı ve gerçek bir devlet adamlığının «irade» ve ileri görüşlülüğü ile, elbette ki düzeltilebilir. Ama bunun için de yine, önemli bir koşul gerek. Bu koşul şudur: Artık biraz disiplin! Evet, artık biraz disiplin!..

(Cumhuriyet, 11. 11. 1974)

Abdi İPEKÇİ

PARTİ LİDERLERİNE BİR ÇAĞIRI

Dün Büyük Millet Meclisinde okunan hükümet programı, ilke olarak hiç bir partiye ters düşmeyen önerilerden oluşmuştur. Ama buna rağmen Irmak hükümetinin güvenoyu alabileceği çok şüphelidir. Ve eğer, oylama gününe kadar Meclis çoğunluğunun desteğine dayanan bir anlaşma gerçekleştirilemezlerse, bunalım, sonu belirsiz bir biçimde sürdürülecek, Türkiye çok kritik bir dönemde güvenoyu almamış bir hükümet tarafından yönetilmek durumuna düşürülecektir.

Anlaşma için, üzerinde çoğunluğun birleşebileceği bir noktaya ihtiyaç var. Geçen hafta parti liderlerinin Milliyet'te yayınlanan konuşmaları, böyle bir ortak noktanın bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. MSP dışında bütün partilerin genel başkanları «Erken seçim»i kaçınılmaz bir zorunluk olarak kabul ettiklerini açıklamışlardır. Bu görüşe Irmak hükümeti de dün okunan programda şu ifadelerle katılmıştır

«Hükümetimiz, çeşitli sakıncaların önlenmesi amacıyle seçimlerin yenilenmesinde ve bunun Yüce Meclisinizce mümkün görülecek yakın bir tarihe alınmasında milli yarar, hatta zorunluk bulunduğu görüşünü Yüce Meclise arzetmek ister.»

Böylesine bir görüş ortaklığı eğer işin içinde samimiyetsizlik yoksa gerekli anlaşmayı rahatlıkla sağlayabilir. Ve erken seçimi esas alan bir anlaşma, hükümet sorununu kendiliğinden çözebilir. Parti liderleri, en kesin ifadelerle belirttikleri erken seçim zorunluğunu yerine getiren bir uzlaşma varken, seçimlere ya Irmak hükümeti ile, ya da kendi aralarında kuracakları bir hükümetle gitme şıklarını da karara bağlayabilirler.

Bu yolun derhal denenmesi ve güven oylaması günün-

den önce sonuca varılması yararlı olacaktır. Aksi halde, dün de belirtmeye çalıştığımız gibi, hem Irmak hükümetini engellemek, hem de ortaya uygulanabilir bir çözüm koymamak kamuoyunda partilere karşı beliren birikimi büyük ve haklı tepkilere dönüştürecektir. Milliyet'in, Türkiye'nin değişik bölgelerinde başlattığı kamuoyu yoklamasının ilk sonuçları bunu göstermekte, ayrıca parti liderleri gibi. seçmenlerin de erken seçimi zorunlu saydıklarını ortaya koymaktadır.

Partiler, uzlaşmaz tutumları ile yalnız kendilerini değil, parlamenter rejimi de yıpratmaya başlamışlardır. Bu, gidişe daha fazla gecikmeden son vermek gerekir. Ortaya «Erken seçimin zorunluğu» konusunda bir görüş birliği de çıktığına göre, liderler, bu ortak noktayı ele alıp, güvenoyu gününden önce bir anlaşmaya varmalıdırlar.

Bunun için parti genel başkanlarının birbirleriyle derhal temasa geçmelerini ve vatandaşın kendilerinden beklediği görevi yerine getirmelerini diliyoruz.

(Milliyet, 25.11.1974)

K. S. CAROL

MAO'NUN GÖNLÜNCE AVRUPA HARİTASI

Mayıs ayı sonu, Pekin'de dış siyasa mevsimidir. Başkan Mao-Çe-tung'un 20 Mayıs 1970'teki Bildirisinin yıldönümü kutlanır. Kamboçya'yı Amerikalıların işgali sırasında Mao'nun hazırladığı bu bildiriyi Çinliler «son yirmi yıl içinde dünya sahnesinde oluşan gelişimin bireşimi» kabul ederler. Mao'nun bu son yazısı nedeniyle (1970'den sonra başka hiçbir şey yayınlamadı) Pekin ve öteki illerde mitingler ve inceleme toplantıları düzenlenir. Ama yıldönümlerine göre bildirinin yorumu değişir, bu yılsa, kimi olayların bir araya gelmesi, bu gelişmeye yeni bir ışık tuttu.

23 Mayıs'ı 24'e bağlayan gece, S.S.C.B. Dışişleri Bakanı, Moskova'da Çin elçiliğine başvurarak Amur ve Usuri nehirleri üzerinde seyirle ilgili ivedi bir nota iletti. Nota'nın uzlaştırıcı, hattâ dost bir havası var gibi görünüyorsa da, Sovyet egemenliğinin bu akarsular üstüne de yayıldığı savını ileri sürülerek, ancak kimi koşullar gözetilerek Çinlilere de geçiş hakkının sağlanacağı açıklıyordu. Oysa, «Sovyet iç suları» diye birşeyin, Çin için söz konusu olamayacağı herkesçe biliniyordu.

Pekin'in cevabı gecikmedi: «Sovyet Dışişleri Bakanlığı, Çin-Sovyet ilişkilerini sözüm ona düzeltmek amacıyla, gerçekteyse ikiyüzlülük ederek, Çin'e karşı alçakça bir şantaja girişmiştir». 1969'dan bu yana yatışmış olan sınır anlaşmazlığı yeniden alevlenmiş oldu.

Sovyetlerin amacı Batı'da fetihler mi? Rastlantıların da yardımıyla, Çinliler, Mayıs sonlarına doğru, Avrupa'da yaptıkları görüşmelerde karşılarındaki önemli kişilere, SSCB.'nin iyi niyetli ve dost gibi göründüğü zamanlar asıl en tehlikeli olduğunu açıklama fırsatını buldular. Muhafazakâr milletvekilleri delegasyonunun başında 24 Mayıs'ta Pekin'e gelen Edward Heath'e işi bu biçimde sundular. Ocak ayında yapa-

cağı bu gezi, İngiltere'deki seçimler nedeniyle ertelenmiş, sonunda Heath'in başbakanlığına mal olmuştu. Ama Çinliler bu haberi duymazlıktan geldiler ve Heath'i hâlâ başbakanmış gibi karşıladılar. 25 Mayıs'tan başlayarak, Mao, Heath'le özellikle uzun ve sıcak bir görüşme yaptı (Hsinhua ajansının bildirisine göre bu görüşmede hiç bir gerginlik yoktu). Üstelik Pekin televizyonu, alışıldığından bir hayli uzun bir yayını bu görüşmeye ayırdı.

İngiliz devlet adamının şerefine verilen söylevler, Başkan Mao'nun 20 Mayıs 1970 tarihli Bildirisi'nin yıldönümü nedeniyle kaleme alınan yazılar, son Çin-Sovyet diplomatik temasını izleyen güncel Çin tezini açıklamaya yaradı.

«Çeşitli zorlukların, bunalımların saldırısına uğrayan Birleşik Devletlerin ve Sovyetler Birliğinin, günden güne sonlarının yaklaştığını, özellikle Sovyet sosyal emperyalizminin kendi olanaklarını kat kat aşan tutkulara kendisini kaptırdığını, tırnaklarını her yana uzattığını, başkalarının topraklarında gözü olduğunu gitgide açığa vurduğunu», «Renmin Ribao» yazdı.

Başkan yardımcısı Teng Hsiao-ping'e gelince durumu şöyle yorumluyordu: «Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği, bu süper devletlerin her ikisi de, kendileri kadar güçlü olmıyan gelişmiş devletleri kendi denetimleri altına almaya çalışıyorlar. Şu sıra, Avrupa, çatışmalarının odak noktasını meydana getiriyor. Avrupa'da başgösteren ayaklanmaların ve huzursuzluğun başlıca nedeni bu tutumları. Eski kıtanın denetimi konusunda Sovyet - Amerikan anlaşmazlığı yalnız ortak pazar ülkelerini kapsamıyor. Halka dayanan demokrasilerin yazgıları iyice belirlenmemiş olduğundan, Avrupa'nın tümü söz konusu. Çu En-lai, geçen yıl, bu bakımdan duyduğu büyük kuşkuyu açıklamıştı; ayrıca, Almanya'nın iki Devlete bölünüşünün bir anormallik olduğunu, Almanların uzun zaman bunu kabul etmeyeceklerini de sözlerine eklemişti.

SSCB.'le ortak yaşamlarından edindikleri özel deneylerden, tüm evreni ilgilendirecek dersler çıkarmaya gelince sıra, «Avrupa'daki kargaşa ve huzursuzluğa değgin» bu gerçekçi görüşten sanki birden uzaklaşıveriyorlar. Sovyetler Birliğinin, onlar için, tehlikeli ve ne yapacağı önceden kestirileme-

yeni bir komşu olduğu, siyasal ayrıcalıklar yada toprak koparmak umuduyla silâha sarılabileceği bir gerçektir. Çinlilerin yıllardan bu yana sürüp giden «Sibirya'ya ilişkin isteklerinin» propagandasıyla şartlanan Rus halkı Leonid Brejnev'in Mao'ya karşı güttüğü siyasayı, ağzını açmadan benimsiyor, izliyor. Moskova siyasasına karşı koyan liberallerin kaleme aldıkları metinler bu bakımdan açıklayıcıdır.

Avrupa'yla olan ilişkilerinde de, Rus yöneticileriyle birlikte Sovyet halkı aynı kafada mı? Aynı anlayışta mı? Ekonomik işbirliği ve kapitalist pazara katılma tasarılarından vazgeçip, SSCB. hükümetinin Batı Avrupa'yı fethetme serüvenine kendini kaptıracağını kimin aklı alır? Renmin Ribao'nun bir benzetişle açıkladığı gibi «ne beslenmeye ne de giyinip kuşanmaya yarayan bunca parayı SSCB.'nin çarçur etmesi»ndeki amaç gerçekten bu olabilir mi?

Tarihteki kimi cüretli davranışlarla çekinmeden bir paralel kurup bunları örnek alarak Çinliler yorumlarda bulunuyor ve sonuçlar çıkarıyorlar: 1930 yıllarında Hitler'in «**Drang nach Osten**» «Doğu'ya Yürüyüş» komutunu gerçekleştireceğine öylesine inanmışlardı ki Avrupa'daki büyük demokratik ülkeler hiç hazırlanmadılar. Pekin şöyle bir soru soruyor: Sovyet kuvvetlerinin yüzde 80'inin Avrupa'da toplanması salt bir raslantı mı? Uyarılarını tamamlamak için Çinliler şu formülü de ortaya atıyorlar: «SSCB.'nin stratejisi Doğu için şamata yapıp Batı'ya daha kolaylıkla saldırmak, onları «gafil avlamak»tır.» Tarihteki benzer olayları herkesin gönlünce yorumlıyabileceği gibi kendilerinin de Doğu'ya yapılacak bir saldırıdan ödlerinin koptuğu anlaşılıyor. Bu nedenle her yola başvurarak dünyanın öteki bölgelerinden kendilerine destek arıyorlar ve haklı olarak Avrupa'nın durumuna bu derece önem veriyorlar. Bununla birlikte, ortalığı böylesine «velveleye» veren savlarla çıkışlar yapmaları, Sovyet siyasasını etkiliyebilecek ortamlarda bulunanların sayısını artırabilecek mi diye bir soruyu da akla getiriyor.

Çin basınını izlerken insan sanki dünyanın tümü Sovyetlerden korku içinde yaşıyormuş gibi bir hisse kapılıyor. İskoçya açıklarından geçen bir Sovyet gemisi, İsveç kıyıları yakınında görünen bir Rus casus denizaltısı gibi olaylara i-

lişkin haberleri son derece abartarak veriyorlar. Böylelikle savaş gerginliğinin aşırı bir noktaya vardığını gösteren, gerçeği yansıtmaktan uzak bir tablo önümüze seriliyor; böyle bir gerginliği doğuran nedenler Usuri ve Amur üstündeki küçük çatışmalardan çok Batı ve Doğu arasındaki ekonomik ve teknolojik değiş tokuşların çoğalmasından ileri geliyor. Batı'daki kapitalizmle «Sovyet biçimi sosyalizm»in kendileriyle işbirliği yapmaya ne derece istekli olduğunun, buna ne umutlar bağlandığının Çinli kuramcılar farkında değiller. İncelemelerinde bu kadar önemli birşeyi göz önünde tutmadıklarından kendilerine kucak açan sol'da karışıklık yarattıkları gibi soğuk savaşa katılmada gecikenlerde de pek güvenilemiyecek bir sempati uyandırıyorlar.

Yeni bir Yalta'ya karşı duyulan korku.. Başkan Mao'nun 20 Mayıs 1970 Bildirisini dört yıl sonra kutlarken Pekin'de bir noktanın unutulduğu açık seçik beliriyor: Kamboçya'nın işgali sırasında Edward Heath ve öteki Batı'lı devlet adamları, kayıtsız şartsız saldıranlardan yana olmayı seçtiler. Oysa Avrupalı liderlerin savundukları bağımsızlıkların nemene şey olduğunu göstermesi bakımından bu durum bir test niteliği taşıyordu. O dönemde Hindiçini'deki Amerikan barbarlığını zedeleyecek tek söz bile söylemeyen bu kişilerin (Valéry Giscard d'Estaing ve Helmut Schmidt de bunların arasındaydılar) Birleşik Devletler'den bütün ilişkilerini koparmış, bağımsız, yepyeni ve özgür bir Avrupa kalesinin yapıcıları olacaklarına kim inanır? Haklı olarak Çin'in çekindiği, Amerikalılarla Sovyetler arasında yapılacak yeni bir Yalta'yı, Avrupa'yı yöneten bu Amerikan çömezlerinin kabul etmeyeceklerinden nasıl emin olunabilir?

Başka devletlerle aralarında olan ilişkileri düzenlemede Çinliler çok ince bir taktik kullanmada ustadırlar, deneylerinden yararlanmasını bilirler. Bugün içinde bulundukları koşullar onları «Avrupalılardan da daha Avrupalı» olmaya zorluyor; bu davranışlarının nedeni, Washington ve Moskova'nın isteklerinden kendilerini kurtarmak ve çok kutuplu bir dünyaya sahip olmak dileği. Birleşik Devletler'le SSCB. arasındaki rekabet hakkında ne derlerse desinler, bu iki ülke aralarındaki «çatışma» eğilimlerini biliyorlar, bu yüzden, başka güçler yada bölgesel gruplardan destek gör-

meyi yeğliyorlar. Ama onların istedikleri, hem Birleşik Devletler'den hem de SSCB.'den eşit uzaklıkta olan bir Avrupa'dır başlıbaşına bir varlık olan, politik ve ekonomik yönden güçlü bir Avrupa. Pek yakında böyle bir Avrupa'nın doğmıyacağı biliniyor; Birleşik Devletler'in «beşinci kol» u olan tutucuların değirmenini taşıma suyla döndürmeye çalışmakla Çinliler bu işi hiç de kolaylaştırmıyorlar, büsbütün yokuşa sürüyorlar.

(Çeviren: İnci Gürel)

Spiace Aziecko: uyuyan çocuk

Jean DANİEL

AMERİKA VE NİXON

Richard Nixon'un istifasından önceki günlerin içinde en dramatik an, çarşamba akşamı, Henry Kissinger'in Birleşik Devletler'in eski başkanıyla yaptığı beş saatlik görüşme olmuştur.

Kissinger Nixon'un soylu yönü, Nixon'un bozuk yanları, yaptığı yanlışlar, işlediği suçlar kendisinin önayak olduğu çok iyi bir işi gölgeleyemez; o da şu: Harvard'da, isim yapmamış bir profesörü, üstelik Amerikalı bir yahudi göçmenin oğlunu tutup kürsüsünden alarak, günün birinde, özel danışmanı, sonra da Dışişleri bakanlığına getirme kararını tek başına verdi. Şunu da belirtmek gerek, dünya politikasına tepeden inme giren, Amerikan demokrasisinin bir mucizesi olarak başına devlet kuşunu kondurduğu bu kişiye, anayasaya uyarak, Başkan istifa mektubunu vermek zorunda kaldı.

Kissinger'in uyarıları, Nixon'un sonuna kadar savaşma inadını kırmış, bu direnişin üstesinden gelmiştir. Bu akla yatkın bir yorum. Geçen sonbahar Birleşik Devletler'deydim; iki dirhem bir çekirdek, bronz renginde yanık tenli bir Nixon, üstün hitabet gösterilerinde olduğu kadar intikam alırcasına yaptığı karşı koyuşlarında da aynı rahatlığı göstererek ve parlak tümceler kullanarak, Amerikan halkına, televizyonda son kez yalan yere yemin ediyordu. Savlarından birini aşağıdaki müthiş açıklamayla vurguluyordu: «Amerikan ulusu, başındaki adamın bir dolandırıcı olup olmadığını soruyor. İşte benim de öğrenmesini istediğim şu: ben dolandırıcı değilim. «Dünyanın en güçlü ulusunun başındaki kişinin, «I am not a crook» deyişi, bir Avrupalının kulaklarında çınlayınca insanın üstünde pek tuhaf bir etki yaratıyordu. Ama çevredekiler ahlâk yönüne kulak asmayarak, daha çok pişkinlikle düşüncelerini ortaya koydular, hemen hemen herkes: «bir dolandırıcı olduğundan kuşku yok, ama çok yaman

bir savaşçı» dediler. Evet, görüşmenin başlangıcında, Kissinger'in, istifadan çok savaşmaya kararlı bir Nixon'u karşısında bulduğu doğru olabilir.

Son bildirisinde kesinlikle belirttiği gibi: «Ben tuttuğumu koparırım, hiç bir işi yüzüstü bırakmam, görevimden zamanından önce ayrılmak düşüncesi vücudumun her zerresini sarsıyor.» dediği sıra, bu sözlerinin gerçeğin ta kendisi olduğuna inanmak gerek. Bu kez içtendi. Aslında, tüm yaşamını özetlemiş oluyordu. Kaliforniyalı orta halli bir çiftçi ailesinden geldiği için utanan, orta öğrenime geçebilmek, bir okula girebilmek için savaştığından bu yana, yaptığı tüm atılımlarda, birer başarıya ulaşmaktan çok sanki hınç alıyormuş hissini uyandırmıştır. Her yere sokulur. Kimi zaman kendisini kabul ettirir. Bir yerde bulunması hiç bir zaman hoşnutluk uyandırmaz. Kimse onu sevmez. Sevgi görmekten vazgeçmesini bilir. Hemen, zaman geçirmeden kaybedenlerin yanından uzaklaşır. Sevilmez ama zafere erişir. Bu sonuca varmak için başarının sırlarını inceler, püf noktalarını öğrenir; örneğin, Kennedy'ler gibi «güneş çocuğu» denilenlerin düzeyine erişmek ister, kendisiyse «yağmur çocuğudur».

Daha avukatlığı sırasında, tek kaygıları «iktidarla para arasında seçim yapmak» olanları lânetler, her ikisine de sahip olduklarından onlara karşı kin duyar. O zaman bile kendi düzeyindekilerle konuşurken seksüel bir argo kullanır, dilinin böyle bayağı oluşu benimsediği savaşçı felsefeyi ortaya koyar. Onun görüşüne göre toplumda bir «varlıklılar» bir de «varlıklı olmayanlar» yer alır. Haklıyanlar ve haklananlar vardır. Watergate yolsuzluğu nedeniyle Beyaz Saray'da insanın tüylerini diken diken eden konuşmaların alındığı bantlardan bütün bu sözler öğrenildi. Nixon'un bu cephesinin simgesi çenesi: dışarı çıkık, güçlü, hırçın ve otoriter görünüşlü.

1972 sonbaharında, yeniden seçilişi haberini bir hayli tuhaf kaçan sözcüklerle kutluyordu, daha doğrusu vurguladığı noktalar garipti. Güç kazanan bir akım onun Beyaz Saray'da kalmasını sağlamıştı. Etliye sütlüye pek karışmayan, suskunluğu seçen orta sınıf Amerikalıların çoğunluğu, yasa ve düzenden yana olanlar, izolasyonizm (I) siyasasını

benimseyen barışseverler, ırkçılığa bağlılıkları nedeniyle tutuculuğu seçenler, kitle halinde, bir türlü sevemedikleri bir adamla kendi aralarında bir benzerlik bulmuşlardı. Hiç bir şeye güvenmemek iliklerine işleyen, peşini bırakmıyan lânetlenişin yeniden üstüne çökmesinden ürken, gerçek bir çetenin ağına kendini kaptırmış bulunan Nixon'un, yeniden seçilmek için, hiç gereği olmayan, düşmesine yol açacak yollara başvurduğu, vaitler yağdırdığı daha bilinmiyordu.

O gün kazandığı zafer, kendisine sevinçli bir huzur verdi ama üstünde bir bezginlik vardı. Yaşamı hep sınamalar, direnişler, hesap verişler, çatışmalar, çelişkilerle bağdaştırdığından, savaşlara katılmış, görüp geçirmiş bir emekli subay, Mafia'nı ıskartaya çıkardığı bir adam ruh gibi hissediyordu kendini. Kimi kazanmıya çalışıyorum diye kendi kendine soruyordu? Kongredeki demokrat çoğunluğu mu? Çantada keklikti. Kamuoyunu mu? Umursadığı yoktu —anayasa yeniden bir manda talebinde bulunmamı yasaklıyor, diye düşünüyordu— gerekirse onu şişirmek işten değildi. Gelecek dört yıl içinde tarihle yüzyüze gelineceği bir gerçekti. Onun için bu biraz soyut bir tabloydu.

Her halde istediği gibi at koşturacağına, dilediğini yapacağına, herşeyine göz yumulacağına güveniyordu. Zaten bütün dünya ve Amerikalıların büyük çoğunluğu da bu kanıyı paylaşıyordu. Bir günlük gazete olan «Washington Post» kendisine karşı kampanyayı birden başlatınca, bütün gazetecileri -yada gazeteyi satın alacağına yüzde yüz inanmıştı. Böyle bir olanağa sahip bulunmadığını birden farketti. Şaşkınlık içindeydi, demek bir başkana da dil uzatılabiliyordu. Verdiği çetin savaştan sonra —ve aşağılık manevralar sayesinde— eriştiği bu kartal yuvası, Beyaz Saray, bayağı saldırganlara karşı güvenilir bir barınak değildi. O zaman eski düşmanlarının kendisine karşı yeniden birleştikleri, elele verdikleri hissine kapıldı. Bu tuhaf bir koalisyondu; içlerinde üniversiteliler, bankacılar, gazeteciler (asıl gazeteciler) ve soylular vardı. «Washington Post»un yönetmenine göre, bir an bile Nixon kendisinin suçlu olduğunu kabul etmemiş. Kendisine karşı takınılan tavrı çok anlamsız buluyordu. Bu Amerikan toplumunda bir tek yasanın geçerli olduğunu uzun zamandan beri öğrendiğini sanıyordu; bu da «jungle»

(cinayet) di, orman yasasıydı: Yenik düşenler yenenlere karşı, yenenlerse yerlerini elden kaçırmamak için ahlâk kurallarından yararlanırlardı. Yine, gençliğinde olduğu gibi, kendisini, Nixon'u yitirmek istiyorlardı. Ama, bu kez, o güçlü durumdaydı: kimse onu yerinden kımıldatamazdı. İşte buna inandığından Nixon en akla gelmez yanlışları birbiri üstüne yığdı. Düşüşünü hızlandıran yanlış, —niçin yok etmediği bir türlü anlaşılamayan— bantları istemesi üzerine savcı Cox'u görevinden alışıydı. Savcıya bağlılıklarından ötürü, bakan yardımcısı ve adalet bakanı da istifa ettiler. Cumhuriyetçilerin karargâhında bir panik havası esmeye başladı. Nixon'un istifası için girişilen işlemlerin durdurulmayacağı sezildi. Gelip kendisine bunu söyleyenlere, sonuna kadar girişilen işlemlerin durdurulmayacağı sezildi. Gelip kendisine bunu söyleyenlere, sonuna kadar savaşacağını öfkeyle söylüyordu. Az sonra, daha da yüksekten atmaya başladı: dünyanın ve kaç kuşak genç Amerikalının gözlerinin önünde kim Beyaz Sarayı küçük düşürmeye yeltenebilirdi? Mao'nun, Brejnev ve Sedat'ın desteklediği, Birleşik Devletlerin prestiji ve dünya barışı uğrunda çalışan bir adamı kim suçlayabilirdi? Ahlâk kurallarını hiçe sayan Nixon, farkında olmadan, burada ahlâk duygularına sığınıyordu. Eğer başkanlık görevine saygı gösteriliyorsa, püriten Amerikanın hâlâ kimi ilkelere bağlı kalmasına borçludur, bunu. Nixon oynaması istenen rolün bilincine varmamıştı. Öylesine saygıdeğer görevleri vardı ki, kendisinin de saygıdeğer olması dileniyordu. Başkalarına bağışlanan şey başkandan esirgeniyordu. Tek kurtuluş, son çareye başvurmak krallığı kurtarmak için kralı öldürmekti.

Kissinger'i yeni baştan ele alalım; ahlâk cephesini değil —bunda hiç bir kuşku yok— ama hiç olmazsa, Nixon'un «devlet adamı» cephesini Kissinger temsil ediyordu. İlk, De Gaulle, tek başına, bu cepheden kuşku duymuştu. Birçok Doğu ülkelerinin ve Bloksuzların Devlet başkanları bu cephesine dikkat ettiler, davranışlarını buna göre ayarladılar. Öylesine ki, Araplardan ve komünistlerden birçoğu siyonist komploculara, soğuk savaştan öç almaya kalkışanlara Nixon'un düşmanı gözüyle bakıyorlardı. Vietnam'dan kopuş, Çin'le yapılan anlaşma, Sovyetler Birliğiyle işbirliği, Orta-

doğu uzlaşması: bütün bunlar için, bir adamın inisiyatifinden çok, kaderin hazırladığı somut olaylar, o zamanki ortamın ürünleriydi, denilebilir. Kuşkusuz. Ama asıl şöyle de denilebilir: Amerikan kapitalizminin de işine geliyordu bütün bunlar, bunlardan bol bol kendine çıkar sağlıyordu. Vietnam savaşı sırasında Çinliler, savaşın kendi sınırlarına sıçramasından çekindiler. Bundan Amerikan emperyalizmi bir yarar sağlayacak değildi ama böyle bir şey başlarına gelebilirdi. Tanınmış gazeteci ve Mao'nun dostu olan Edgar Snow'un «Le Monde»da büyük bir incelemesi yayınlanmıştı; başlığı şöyleydi: «Çin'e karşı savaş çoktan başladı, Vietnam bunun ancak ilk aşamasıdır.» Yine, Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği sonunda anlaşmak zorunda kalacaklar, bu sonuca varıncaya kadar bir dizi patlamalar sıralanabilir, işte, elden geldiği kadar, bunların sayısının az olması, bunların kısıtlanması isteniyor. Şöyle bir açıklama da yapılabilir: Nixon ve Kissinger zamanındaki Amerikan emperyalizmi, pek o kadar sakınmaya, korkmaya değmez, belki de eskisine oranla daha da yararlıdır.

7 Ağustos çarşamba günü, Nixon yardımcısı ve dış politika ortağıyla yaptığı, uzadıkça uzayan görüşme sırasında aralarında neler geçmiş olabilir? En yetkili bilgi edinme kaynaklarından öğrenildiğine göre, Dışişleri bakanının ulaştığı başarılar ne olursa olsun, Nixon sonuna dek şef kişiliğini elden bırakmamış. Kissinger ise koruyucusuna karşı çok küçük bir ihanette bulunmuş sayılabilir, o da Pekin'e biraz erken verdiği bir garanti yüzündendi: Birleşik Devletlerin Başkanı değişse de dış siyasası değişmiyecek, demişti. Böyle birşey söylemek, başkanının görevinden alınabilmesinin akla yakın olduğunu kabul etmek gibi birşeydi. Her halde Kissinger: «Sayın Başkan, artık gitme zamanınız geldi» demedi. Tam tersine, dış politikanın artık Nixon'un işine yaramıyacağını, işlediği suçları örtbas edemiyeceğini açık seçik kendisine anlattı. Kendisi istifa etmezse, onu istifaya zorlamak için yapılacak yargılama evrelerinde haftalarca, aylarca başına geleceklerin gerçekçi, dolayısıyle karamsar bir tablosunu çizdi. Amerikan başkanının zafere eriştiği bütün o başkentlerde Washington'un prestiji ne olacaktı? Eğer Kissinger Nixon'un başlattığı politikanın sonunu getirmeyi

Picasso: desen

başarırsa tarih kendisinden söz edecektir. Aksi halde, yalnız Birleşik Devletler'deki kuruluşlar değil, aynı zamanda süper güçlerle olan ilişkileri de bozulacaktır.

Nixon kadar karakteri bozuk birini başkanlığa getirebilen, aynı adamı görevinden alabilen bu Amerikan toplumu böylesine karmaşıktır; ne yapacağı da önceden kestirilemiyor. Bu toplumun en ilginç, dikkate değer yanı ve onu öteki totaliter toplumlardan büsbütün ayıran şey; yasaya aykırı, haksız bir davranış bile olsa, kamu yararına, bunun üstünde durmamayı bu toplum hiç bir zaman kabul etmez. Doğruyu söylemek gerekirse, incelediğimiz konu, Amerika tarihinde çok coşku veren ve merak uyandıran bir bölüm. Herşeyin altüst olacağı bilinse de, en küçük memuru tanınmamış bir yargıcı, kendine iş çıkarmaya bakan bir gazeteciyi, pohpohlanan bir savcıyı, en üstün görevdeki en üstün şefe hayır demekten hiç bir şey alıkoyamaz.

Başkanından daha çok kokuşmuş bir rejimin bütün günahlarını çekecek bir kurban rolü mü oynadı Nixon? Olabilir. Bununla birlikte, çağımıza en uygun bir yönetiş kabul edilen başkanlık ve başkanlık iktidarını kutsallaştırma eğilimi yerleşirken, sözünü dünyaya geçiren bir devlet başkanını hizaya getirişi doğrusu hoşa giden çok yararlı bir davranıştır.

Çeviren: İnci Gürel

(I) Amerikan izolasyonizmi; Monroe'nun öğretisi, Avrupa'yı küçümseyiş.

Jonette ALIA

AVRUPA'YA AMERİKAN ORDUSU GEREKLİ Mİ?

Gerekirse, Avrupa'daki birliklerimizi çekeriz». 15 Mart cuma günü Chicago'da eski Başkan Nixon'un sert bir tonla söylediği bu tümce panik yaratmaya yetti. Dört gün sonra İngiliz Dışişleri Bakanı James Callaghan, Avam Kamarasında, Amerika ağabeyisine bağlılığını, onun izinde olduğunu bildiriyordu. Ertesi gün, aynı yolda olduğunu söylemek için, Alman Maliye Bakanı Helmut Schmidt Washington'a koşuyor ve şöyle yakarıyordu: «Ne olur, kalsınlar! ve şu vaitte de bulunuyordu: «Masraflarını biz üstümüze alırız.»

Tehdit eden tehlike bu kadar mı büyük? Savaştan otuz yıl sonra hâlâ Avrupa'nın çeşitli bölümlerine yerleştirilmiş olan bu üç yüz bin G.I. ler kimdir? Ne işe yararlar? Hepsi yada bir bölümü kendi ülkelerine geri gönderilebilir mi? Böyle birşey yapılacak olsa ne gibi bir durumla karşılaşılır?

Soruları bir sıraya dizelim. İlkin, kapsamını ele alalım; şu on üç tümenden oluşan Amerikan Kara Kuvvetlerinden dördü (üçte biri) Avrupa'da, Amerika Birleşik Devletler'i ordusunu meydana getiren 2.250.000 kişiden, her çeşit silâha sahip olan denizcilerle birlikte, 313 000'i Avrupalıları korumakla görevli, 228.000 Federal Almanya'da 2000 Belçika'da, 9000 İspanya'da, 21000 İngiltere'de, 3000 Yunanistan'da, 2000 Hollanda'da 3.000 İzlanda'da, 10.000 İtalya'da, 1.000 Fas'ta, 2.000 Portekiz'de, 7.000 Türkiye'de, 23.000 Altıncı Filo'da ve 2.000 de hareket halinde.

En önemli acı güç Almanya'da konaklıyan 190.000 kişilik kara ordusu. 1973'te baştanbaşa yeniden çeki düzen verilen, aynı zamanda yeni silâhlarla donatılan bu birliklerin yüzde 90'ınını gönüllüler meydana getiriyor; silâh altındaki bu kuvvetlere iki tank taburu, bir helikopter bölüğü, bir uçaksavar taburu eklendi; eski bombaların yerini laser ışınıyla güdülen bombalar aldı, «Sergeant» ve «Honest John»

roketleri, son derece gelişmiş yepyeni füzelerle değiştirildi. Ordunun bu can damarına, Almanya'da bir yerde bulunan, sekiz bin nükleer başlığı da katmak zorunlu; —yılda yedi milyar dolarcık gibi pek önemsenmeyecek bir tutar harcıyarak, Birleşik Devletlerin, başlarının üstünde açtırdıkları bu ünlü atom şemsiyesi için Avrupalılar ne kadar teşekkür etseler az: nükleer silâhların sağladığı taktik nedeniyle, korunmanın yakınlaşması; saldırganı niyetinden kesinlikle caydırtacak, birkaç saniye içinde kutsal Rus topraklarına ulaşıp SSCB.'nin başlıbaşlı kentlerini yıkacak güçte Amerikan kıtalararası füzelerinin varlığı herhalde küçümsenecek nimetler değil. Bu şemsiye daha da geliştirildi ve etkisi de bir kat daha arttı. Halk daha ne istiyor bilmem ki!

Bir tek şey: felâket anında bu şemsiyenin açılmasını. Oysa, 1961'den beri bu artık söz konusu değil. Sovyetler de New York'u yerle bir etme olanağını ellerine geçireli, Berlin, Paris yada Hamburg'u korumak için Birleşik Devletler'in yıkılmasını hiçbir Amerikalı Başkanın göze almayacağı açık. Amerikan atom şemsiyesine artık inanılmadığına göre hiç bir işe yaramayacağından en iyisi bundan vazgeçmekti. Yalnız, az tanınmasına rağmen bir gerçek olan atom silâhlarıyla donatılan Varşova Paktı'nın elli dokuz tümeninin karşısında Avrupalılar nasıl çırıl çıplak bırakılabilirdi?

Tam bu sırada Amerikan stratejisi olağanüstü bir püf noktası buldu: aşamalı karşı koymayı, bunu da NATO üyesi ülkeler uygulayacaktı. Ortaya atılan sav yalındı: Birbirinin kurbanı olmak bakımından «İki Büyükler» bundan böyle eşit şanslara sahip bulunduğundan, özenle hep en üst düzeyde tutulmaya çalışılan bu dev dengenin alt düzeyinde, ikinci derecede bölgelerde meydana gelecek, yine dengelenen küçük çatışmalar öngörmek, iki yanı da savaşa kalkışmaktan vazgeçirtmeye yönelik mini-gözdağları sağlamak gerekiyordu, bu sırada, uzlaşmaya göre NATO'ya bağlı ülkelerin kuvvetleri düşmana karşı direnirlerken, iki «Büyükler»de ne olup bittiğini görecek, zaman kazanacak, anlaşmak olanaklarını araştıracak, hattâ belki de anlaşacaklardı.

Fransızlar tâ başından buna karşı çıktılar, hattâ öteki Avrupa ülkeleri hesabına da böyle birşeyi kuşkuyla karşıladılar, pratikte bunun uygulanamayacağında direttiler.

Atom bombasını patlatacak «anahtar»ın NATO'nun Amerikan kumandanlığının elinde tuttuğu ve kimi mühletler verilmesi zorunlu olduğunda, bunları Avrupalı müttefik ülkelerin değil Birleşik Devletlerin saptama yetkisine sahip bulunduğu bir gerçekti; bunu yaparken de ilkin Birleşik Devletlerin kendi yararını gözetmesi doğaldı. Bu verilen mühletler sırasında, Avrupa'da koskoca ülkeler, en başta Almanya, nesiz bucaksız mezarlıklara dönüşebilirdi.

O halde ne diye Amerikan ordusuna böyle dört elle sarılmalı, Birleşik Devletlerin cömertce buyur ettikleri bu cana kıyışa götüren yolda yürüyüşü sürdürmeli? NATO'ya bağlı Avrupalıların ellerindeki koz bambaşka, zaten bu tek kozları, başkası da yok: kan dayanışmasma güveniyorlar, Avrupa'daki üç yüz bin G. I.'nın ölüm kalım sorunu söz konusu. Gerçekten, birkaç milyon Almam kurtarmak için, Washington'da hiç kimse Birleşik Devletlerin üstüne atom saldırısına geçilmesini göze alamaz. Ama ya Amerikan kanı akacak olursa? Ya Amerikalı delikanlılar ölürse? Daha o dönemde tarafsız olan Birleşik Devletlerden ne umduğu kendisine sorulduğunda mareşal Foch 1914'de bile şöyle demişti: «Ben yalnız bir onbaşıyla üç er istiyorum...» kuşkusuz onların yanında olmasını istiyordu ve Alman bombalarının en çok yağdığı yerde bulunmalarını yeğliyordu.

Bugün açık artırmada işler kızıştı, bahse girişilen şey çok daha önemli olduğundan. Kaç Amerikalının ölümü Birleşik Devletleri duygulandırır? Yüz bin mi? Elli bin mi? Beş aşağı beş yukarı hesaplar yapılıyor, pazarlık ediliyor. Zavallı rehineler olan G. I.'leri savaşa girmekten vazgeçirtecek tek öge, Amerikalıları önleyecek tek garanti (o da pek emin değil ya, neyse!) olduğundan, Amerikan birliklerinin azaltılmasına ilişkin en ufak bir haberin bile Avrupa'da nasıl bir bunalım yaratmasının nedeni anlaşılıyor. Hepsinin geri çekilmesine gelince, «Bu olacak şey değil!» diye bir Alman uzman haykırıyor.

Bu oyunu sonuna dek götürelim. Amerikan iç politikasının doğurduğu kimi düşüncelerin etkisiyle, öfkeye kapılıp, Avrupa'nın gözünü korkutmak yada sadece bir hesap yanlışlığı yüzünden Amerika Cumhurbaşkanı «boys»u geri çağırırsa? O zaman ne olur?

Herhalde, o zaman tarih iki kızgın ortaktan söz eder, en sıkıntılı durumda da ilk akla gelen olmayabilir. Şurası bir gerçek; Birleşik Devletlerin Avrupa'yı askeri bakımdan gözden çıkarmasıyla, çatışmaların eksik olmadığı Doğu-Batı anlaşmasında hem önemli bir politik kozu elinden kaçırmış, ve (az önce Kissinger'in dikkati üstüne çektiği gibi) hem de küçümsenmeyecek bir tampon bölgeyi yitirmiş olacak. Ama ne de olsa söz konusu Avrupa, «kutsal» Amerika toprakları değil, oraları koruyansa, son cana kıyıya götürecek olan «kriegspiel». Savaş oyunu Birleşik Devletlerin dünya siyasasında oynadığı rolün yüklediği, Washington'da geliştiği sezilen kimi zorunluklar, toptan bir çekilme olmasa da, asker sayısının azaltılmasına yol açabilir.

SSCB. için sorun daha da karmaşık: Amerikan askerlerinin kitle halinde Avrupa'da bulunması; her an buzların çözülmesiyle yarılma tehlikesi gösteren Doğu yamaçlarında cephanelikler, muvazzaf askerler, çeşitli donatımı Rusya'nın hazır tutmasını açıklıyor, yoksa, bunların Polonya, Doğu Almanya ve Çekoslovakya'da bulunması şaşkınlık uyandırabilirdi. Her ne hal ise, bu durum sürdükçe, NATO Avrupa'sı bu verilerden kendini kurtaramaz, ne örgütlenmesi ne de bu koşulları altüst etmesi söz konusu olamaz. Avrupa Güvenlik Konseyinde görüldüğü gibi, herşeyden önce sürekli bir istikrarı amaçlayan bir ülkenin Avrupa kanadında bir sarsıntı dilemek çılgınlığına kendini kaptırmayacağı yürekl ere su serpiyor.

Ama öteki dürtü, devinim, başarılı bir yayılış isteği de olağan şeyler. Orta-Doğu'da, Doğu Akdeniz'de, Hint Okyanusu'nda, yepyeni ve alımlı bri Rus donanması daha uzaklara açılmayı gönlünden geçirebilir. Öte yandan, Sovyetlerin de, Amerikalılar gibi, sayısız füze başlıkları var. Bu koşullar altında ne diye hep Amerikan engeline gelip çatmalı? Avrupa'nın özeğinde (merkez) finlandiyalaştırılmış tarafsız bir b'genin duru suskunluğuna kavuşma umudu sonunda çekici gelebilir!

O zaman herşey Almanya'nın göstereceği tepkiye bağlı kalır. Gerçekten Amerikan birliklerinin birden ve toptan çekilmesi halinde, bunun en çok etkisi altında kalacak olan ülke Almanya'dır. İngiltere. Fransa karşı yanı saldırıdan

vazgeçirtecek kendi küçük gemsiyelerine sahipler yada öyle olduklarını sanıyorlar; tehditler karşılaştırılınca dengede bunun tüm Rus zırhlı birlikleri kadar ağır basacağına inanıyorlar.

İki Büyükler, füzelere karşı füzelerden meydana gelen aşılmaz bir duvarı yükseltmekten vazgeçerlerse, Fransızlar düşmanı kendilerine saldırmaktan alıkoyabilirler, düşmanın gözünü korkutmasalar da, hiç olmazsa, bu olanak, Fransa'nın savunduğu siyasayı desteklemesine yarar. Ya Almanya ne olur. En ufacık bir atom ateşlemesinden yoksun, on bir tümeni de Amerikan kuvvetlerine bağlı bulunan, akıllarına bile getirmek istemediklerine, çırılçıplak karşı koymak zorunda olan, hâlâ Kızıl Ordu'nun hayaletinin saplantısından kurtulamayan Almanya ne yapacak?

Bir Alman uzmana göre, «Hemen Fransa ve İngiltere'yle ortak bir Avrupa savunma hareketine girişecek. Aslında zor, belki de hiç gerçekleşemiyecek bir atılım; böyle bir konuda herkesin gözünün yıldığı şey başka. Fransa, İngiltere, bütün dünya, bu eski düşmanın, elden geldiği kadar boynunun bükülmesini düşünebilir. O halde Almanya efendisini ne diye gerçekten en güçlü olanlardan seçmesin? İkinci bir varsayım, durumun Almanya'yı SSCB.'nin kucağma atması; bir peyk olarak değil de, bir ortak olarak; bir dereceye kadar da olsa, güvenliğini pahalıya satın almaya kalksa, Rusların kendilerine hoşgörüyle bir dokunulmazlık vadine karşılık, ekonomik işbirliği ve politik yararlar sağlamayı önerse. Neden olmasın».

Böyle birşey akla gelir gelmez hemen oyunun sınırları beliriyor. SSCB.'nin Doğu ve Batı Almanya'yla birleşmesi herkesin gözünün korktuğu şey; bu, Avrupa kıtasının dengesinin bozulması demek, hiç kimsenin, hele Birleşik Devletlerin göze alamadığı bir davranış. Askeri yardım bakımından NATO ülkeleri Amerikalıların kanadının altına barınmaktan kendilerini kurtaramazlar, politik yönden, Birleşik Devletler de Avrupa'yı yüzüstü bırakamaz. Bu gidişle Amerikan birlikleri Avrupa'da kalacak. «Kriegspiel»in de olacağı yok!

(Çeviren: İnci Gürel)

Jean DUVİGNAUD

TOPLUMDAKİ SÜREKLİ İÇ SAVAŞ

Balandier'ye göre, kadın ya da erkekler, değişik yaşlar ya da sınıflar arasında olsun çatışmalar, toplumdaki sürekli iç savaş tarihin motörü görevini yapıyor.

Balandier iyi kalpli yabanıl dönemlere özlem duymuyor, yitik cennet diye bir düşe de kendini kaptırmıyor: Koloniler dönemi Afrikası üstüne yaptığı ilk anketlerden bu yana, «hükmetme, söz geçirme, baskı yapma» siyasasının ortaya çıkardığı ilişkinin varlığı bir saplantı olarak benliğine yerleşmiş; ona göre, hiç bir toplum kendi içinde oluşan «hegemonya» isteğinden kurtulamaz, arınamaz.

Eğer eşitsizlik, her tip toplulukta, tâ başlangıçtan beri varsa, insanların eskiden kardeş gibi yaşadıkları bir dönem söz konusu olamaz. Rousseau ve Proudhon mülkiyetin, bir mala sahip oluşun zorbalığa yol açtığını ileri sürüyorlardı. Marx'a daha yakın olan Balandier zorbalığın toplumun yapısında olduğunu gösteriyor, bu durumu iş bölümünün doğurduğunu açıklıyor.

İş bölümü, yaşların ayrımı, seksslerin değişikliği nedeniyle çeşitli kuşakları, kadınlarla erkekleri, hükmedenlerle hükmedilenleri aşılmaz bir sınır bölüyor. Bu bölünüş ne fizikötesi, ne de politik, kafamızda yerleşen bir mantığa da dayanmıyor: bir grup olarak örgütlenen her tür yaşamın ayrılmaz bir niteliğidir.

Balandier erkekler topluluğu için «tehlikeli yarı» dan söz ediyor... seksler arasındaki farka iş bölümü de eklenince boyun eğmek zorunda kalan kadınlar topluluğunu inceliyor: seks özgürlüğünün bastırılması kıskanç bir ilâhın işi değil, ne de «sur-mol» (1)nın kişiyi kendini cezalandırmaya sürükleyişinden ileri geliyor: bu toplumsal kopuşun aşılamayışı böyle bir tutuma meydan veriyor.

Kadınların kurulu düzeni altüst etme isteği üstüne dikkati çekerek, Balandier şu noktaları belirtiyor: «Erkeklerin kökünü kurutmayı amaçlarken, kadınlar coşkuyla devrimi özliyen terimlerle çok eski bir sorunu dile getiriyorlar: erkek ve kadın toplumlarının, eklemlerimiz gibi, birbirinin içine girift oluşunu, karşılıklı birbirlerini etkilediklerini»; bu tartışmanın, seksler savaşının toplumsal yaşamı sürdürdüğünü, canlılığını koruduğunu da Balandier sözlerine eklerse şaşmamalı.

Kuşaklar arasındaki çatışmada da egemen olan bu eşitsizlik ilişkisi: kuruluşların başına geçmiş olan orta yaşlılar daha gençlerin «yaşamda yer alışlarını» düzenliyorlar. Gençler, suyun başını tutmuş olan yaşlılarla karşılaşıyorlar.

Ne diye bilinçaltının bulutlarının arasına kurulan bir Ödip'ten söz edelim. Ödip yaşlar arasındaki farktan var olur. Wilhelm Reich'in sezgiler (intuition, entüisyon) üstüne düşünülerini Balandier benimsiyor diyebiliriz; biyolojik ve toplumsal içine kapanış (refoulement, röfulman) mekanizmasını bunlara bağlıyor.

«Duyular ve Güçlülük» adlı, daha önce yazdığı bir kitabında, seksler, yaşlar ve kuşaklar arasındaki kopukluğu, ve sosyal eşitsizliği konu olarak işliyor: iktidar ve iktidarın uygulanışı bu hegemonyayı gizlemeye yada peçelemeye yönelmiyor mu? Genelleşen bu iç savaşı gizlemiyor mu?

Toplumun yapısında, genel ve sürekli bir düzene uyarak oluşan katların varlığı, toplumsal ve siyasal düşününün ortaya çıkmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Eşitsizliğin beslediği bu iç çatışma toplumları ayakta tutar ve korur; seksler, yaşlar ve koşullar arasındaki çelişki tarihin motörü rolünü oynar.

Gerçekten, XVI.ncı yüzyıldan bu yana, toplumlar incelenmeye başlanınca, düşünülerin izlediği eğilim; bu eşitsizlikleri yenmek yada gizlemek, asıl ortadan kaldırmak yollarını tasarlamak oldu: ideolojiler, ütopyalar boy gösterdi, bunların amacı, Rousseau'nun sözünü ettiği eşitsizliğin bulunmadığı o eski döneme insanları yeniden kavuşturmaktı. Bu tür varsayımlar toplumsal gerçeği gizler yada peçeler.

Siyasal gerçekcilik; bu genelleşen hiyerarşizasyon ilkesini, örgütlerin bir aşama sırasına uyuşunu kabul etmektir.

Aslında tarih, seksler, kuşaklar, sınıflar arasındaki çatışmalardan başka birşey değil, «tarih boyunca saptanan günümüze erişen ilerleme de bu eşitsizlik üstüne yapılan çalışmalar dizisinin toplamı.»

Bu siyasal karamsarlık insana doğal ve olağan geliyor, elle tutulur bir gerçek olarak beliriyor: nedeni, toplumlarda bu kopuşun, bu bölünüşün başlangıçtanberi bulunması; o halde, hiç bir toplumda değişikliğin önüne geçilemez. Çatışmanın sürekliliği, toplumsal düzenleme sorununun hep yeniden ele ahnması sonucunu doğuruyor. Balandier'ye göre toplumların yapısı naziktir, kolaylıkla başka bileşimlere dönüşebilir; şöyle ki, hegemonya ilişkilerini değiştirmeyi amaçlıyan bu çalışmalara, toplumlar tarihlerinin herhangi bir evresinde başvurabilirler, ama hegemonya ilkesini büsbütün ortadan kaldırmak hiç bir zaman söz konusu olamaz.

İşte, gerçekleştirilemiyecek bir eşitlik getireceklerinde direnenler de, sonsuza dek değişmiyen bir toplumsal düzen kuracaklarına inananlar da yanılgıya düşerler. Toplumların idillik bir başlangıcı olmadığı gibi, erişilmek istenen ideal bir erek, bitmiş, yerleşmiş bir düzen, son bir nokta da düşünülemez: ortak yaşamın özelliği, kesintisiz, hiç durmayan bir oluşum içinde bulunmasıdır.

İnsanbilim'de (antropoloji) Marx ve Poudhon'un barışmalarını sağlayacak bir girişim ilginç olabilir: sürekli savaşma ilkesine dayanan gerçekçiliğe ve toplum biçimlerinin değişkenliğini gösteren federalizme birleştikleri, kaynaştıkları nokta gözüyle bakılabilir.

Balandier'nin savını desteklemek için yararlandığı Afrika toplumlarından aldığı sayısız örneklerle bizim toplumlarımız arasında şaşılacak bir karşılıklı bağıntı (korelasyon, corrélation) bulunuyor. Ne ikincilerin birincilerin kalıtçısı (mirasçısı) olduğundan, ne de sosyal bileşimlerini eş bir anlayış yada eş bir mantık yönettiğinden böyle bir durum meydana geliyor; bunun nedeni, çeşitli biçimleri, kendilerine özgü kültürleriyle, berikilerin de ötekilerin de bu hegemonya ilkesine göğüs germeleri.

Grupların, sekslerin, değişik yaştakilerin çatışmasının etken güç olduğu ortak bir yaşama, kurulu düzenin sürekli değişimini yeğliyor. Kuruluşlar bu kopuşu, bölünüşü sür-

dürmeyi ve gizlemeyi amaçlar, toplumdaki iç tartışmaysa bu kuruluşları kemirir: Bergson'un deyimiyle ortaklaşa yaşantınızı «çifte çılgınlık» devinimi etkiler. Marx'ın «sınıflar arasındaki savaş» dediği ve Proudhon'un «toplumsal'ın anatomisi, açımlaması» olarak tanımladığı şey bir tür uzlaşma çözümüne ulaşmışa benziyor: toplumları yıkan da koruyan da güç aynı olduğu için.

Çeviren: İnci Gürel

---

sür-mol: (sür-mua) Psikolojide; çocuğun anne babasına yada onların yerini tutanlara bakarak benimsediği davranışlar ve bu davranışları açıklayan yada haklı gösteren nedenlerin tümü: bütün bunların, bir suç işlememesi, içgüdülere yenilmemesi için kişinin benliğini etkileyişi.

Michel BOSQUET

SARTRE VE SOLCULARA GÖRE SOL'UN TANIMI

Sol'un herkesce bilinen karşıtlıkları, vardığı geçici çıkmazlar, çeşitliliği, sert çıkışları, ödünsüz istekleri bu kitapta sergileniyor. «Elverişli, akla yatkın» anlaşma yollarını iten genç ve çok genç olmayan işçilerin sol kavramı; aşama sırasına (hierarşi) karşı ayaklanan işçilerinki; otoriteye ve saçmalığa karşı ayaklanan liselilerinki; devrim istiyen ve istemeyen sosyalistlerin özel anamalın gücünün Devletin eline geçmesini hoş görmeyenlerin; patronu temsil edenlerin yerine parti yada sendikayı temsil edenlere boyun eğmekten ne yarar sağlanacağını pek kestiremiyenlerin sol tutumu.

Ahlâk ilkelerini de içeren siyasal bir eylemin zorunluğu; aynı zamanda gelecek kaygısından kurtulmuş bir toplum yaratılmasının gerekliği; başkalarının üstünde kendisine herhangi bir hak tanımadan sorumluluklarını yüklenen, hükmetmeden yönetebilen, değişik türde çatışmalar içinde pişen yepyeni tipte bir insanın gelişmesinin önemi; —Fransa'da sol, başka ülkelerde yeni sol diye adlandırılan akımın getirdiği bu sorunların hepsi, yazarı olmayan 400 sayfalık bu kitapta yer alıyor; kitap şu başlığı taşıyor: «Ayaklanmada haklılar.»

Bu yapıtta üç kişi karşılıklı bir konuşmayı sürdürüyorlar: eski —Proletaryacı— Sol (emekçileri tutan sol)un başındaki Picrre Victor; birçok kitabı yayınlanmış bulunan, «Libération» gazetecilerinden, bir titri olmayan genç aydın Philipp Gavi ve Jean-Paul-Sartre; Sartre, her ikisine de aydın kişiliğinin ışığını tutarak aralarında bir seri tartışmaları sürdürmeleri olanağını yaratıyor, onbeş aylık süre sonunda görüşleri değişiyor: Gavi ve Sartre'ın acı eleştirileriyle, Victor'un düşünüsü basmakalıplıktan, klişelerden arınıyor; Gavi savunduğu eksiksiz bir özgürlükle politikanın zorunlu kıldığı gerçekciliğin bağdaşmadığını kavrıyor; Sart-

re'a gelince, dört elle sarılmak istediği ve önemsenecek tutardaki olanaklarıyla doğuşuna yardıma hazır bulunduğu o yeni tip adamın niteliklerine kendisinin de bürünmesi için artık çok geç olduğunu kabul ediyor.

Sartre'ın komünistlerle eskiden kurduğu ilişkilerin öyküsü bu konuşmaların başlamasını nedenliyor. Onlarla çalışmak gereğine inanıyordu ama «kendisini rahat hissetmiyordu». Karşısındaki adamlar «şartlanmış kişilerdi, gelecekte erişmek istedikleri ortama şimdiden kavuşmuş gibi davranıyorlardı», kendisinden veba kadar korktuklarını, yararlanacakları kadar yararlandıklarını ama kendi kanılarını paylaşmadıklarını biliyordu, gelecekte onu uzaklaştıracakları açıktı. Onlarla ne bir dostluk kurulabiliyor, ne karşılıklı bir anlaşmaya varılabiliyor, ne de ortak bir eleştiri yapılabiliyordu. Herbiri önceden saptanmış komutlara uyarak davranışını ayarlıyordu.

Sartre şöyle diyor: «O dönemde, bir partinin yapısındaki yönetici düşünüye sahip bulunduğunu; bir yapınınsa, bürokrasi içinde boğulmuş, esneklikten yoksun, kaskatı olduğunu ve kesin bir aşama sırasına (hierarşi) bağlı kaldığını, bu yüzden, ancak bu aşama sırasına uyan bürokratik düşünüler doğuracağını henüz bilmiyordum. Bugün herhangi bir devrimci parti ortaya çıksa yerleşmiş kuruluşlara eski düzene hiç benzememeli, bambaşka olmalı.» ve donup katılaşmaya başlar başlamaz çözülmeye, dağılmaya hazır bulunmalı.

Victor da bu inançları paylaşıyor ve 1972'de dağılan, Mao'cu grubun «Yaşasın Devrim sloganını çekimser ve eleştirel bir övgüyle karşılıyor. Sartre ona şunları söylüyor: «Size yararım olduğu sürece, benim sizce bir değer taşıdığım ortada. Bunu bütün kalbimle kabul ediyorum. Ama aramızdaki karşılıklı anlaşma birlikte yürüttüğümüz eylemlerin üstünde. Makyavelizm yapmayarak öteki komünistlerden ayrılıyorsunuz. Benimle olan ilişkilerinizden hoşnudum. Yepyeni bir politika kavramını muştuluyorsunuz, bunu gerçekleştirecek yeni tipteki adamların köklerine sahip bulunduğunuzu seziyorum.»

Ahlâk kurallarını da içererek varlığını sürdürecek olan bu yeni politika anlayışı, on beş aylık bir süreyi kapsayan

on beş konuşmanın kaynağı; bu konuşmalar sırasında sözü geçenlerden herbiri, özsaygısının zedelenebileceğini hiç düşünmeden, ötekilerin kendi tutumunu evirip çevirip incelemelerini olumlu karşılıyor.

Sartre kendi tutumunu eleştirdikten sonra sıra Victor'a geliyor. Onun iki çeşitli düşünü sistemi yok mu? Biri (gerçek olanı) kendisine sorular yönelten karşısındaki iki konuşmacıya açıkladığı; ötekisi, tam olmayanı, değişeni; belki de öteki «Mao'cuları» yola getirmeye yarıyor. Bir yönetici hal. ka yaptığı açıklamalarda düşünüsünü iyice belirgin bir biçimde ortaya koymazsa, daha meydana çıkarmadığı art düşünceleri bulunuyorsa, politikada güttüğü amaçların tartışılıp yanlış noktaların düzeltilmesini önlemiş olur.

Politika ahlâkı üstüne tartışmaya girişmeden önce, Sartre'ın da az sonra yardımına koştuğu Gavi ile Victor'un birbirlerine yönelttikleri ateşli savları, bu çetin çatışmayı izliyelim. Kitabın konusu bu nokta üstünde dönüyor.

Victor, biraz olsun dine bağlılık göstererek, militanın katlanmak zorunda bulunduğu «fedakârlığı» ortaya atıyor. Gavi de saldırıya geçiyor.

Gavi — Sanki kendin onlardan hiç yararlanmıyacakmışsın gibi savunduğun nedenleri anlatıyorsun. Kendi ayaklanışını, kendi mutluluğunu, yaşamdan zevk alma hakkını niçin ilkin ele almıyorsun. İnsan militanlığı yaşamak için yapar, yoksa ölmek için değil. Çoğunlukla militanlar canlarına kıyıp peşlerinden gelenleri de aynı yola sürüklüyorlarmış gibi bir izlenim yaratıyorlar. Sen bu tür davranışı bırak, kendine değişik bir örnek seç: dostluğa dayanan bir toplum kurmak istiyoruz, yoksa, bir kemik için hırlaşan köpekler gibi tenorların uluduğu bir toplum dilemiyoruz.

Sartre — Fedakârlığı yapan kişi buna kıvançla katlanıyor ama yanıp yakılmak ve ötekileri suçlamak amaçıyla. Yaşamım boyunca fedakârlıklara kalkışmaya karşı çıktım: bir partinin başvuracağı bundan kötü bir numara olamaz. Benim dilediğim dünyada, kişiler görevlerini sevinçle yerine getirecekler.

Gavi — Din adamları ve marksist-leninistler zevk sözcüğünü ağızlarına bile almıyorlar. Kendilerine güvenleri yok. Utanıp, karanlıkta sarmaş dolaş olan çiftler gibi. Ben ne

tarihi ne de gelecek kuşakları takarım. Ben haz duymak isterim. Hem de şu an. Zevkin ne demek olduğunu bilmeden özgürlükten söz edilemez.

Sonunda, Victor savunmasını yaparak, şunlarm dikkate alınmasını öneriyor: «Komünistliği mutluluğa erişmek için seçtiğimi bir gün Althusser'e söylemiştim. Bana şu cevabı verdi: «Böyle konuşmamalısın; üretimde şimdiye kadar tutulan yolu değiştirmek için komünist olduk.»

Bu tartışmanın açtığı gedik kolay kolay kapanmaz. Fedakârlık özentisinden sonra dinin ortaya attığı «parlak yarınlar» efsanesi, iktidara geçilince bütün sorunların çözümleneceği, amaca varmak için herşeyin göze alınabileceği gibi konular yargılanacak. Lip grevinin başlangıcında Gavi ilk ateş eden kişi oldu. Devrim kapımızı çalmış gibi davranmaktan vazgeçmeli diyor: burjuvazi güçlü, marksizmi iyice incelemiş, biz onu gafil avlayamayız; milyonlarca işçi yüksek bir sosyal düzeye eriştiklerini sanıyorlar ve devrimci toplulukların değil, reformcu partilerin kendilerini bu aşamaya ulaştırdıklarını farkediyorlar. Biz bu iki güç arasmda sıkışıp kalmışız. Aklınızı başımıza toplayalım: gitgide daha etkili küçük ayaklanmalara yol açabiliriz ama bunlar da gitgide daha etkili bir biçimde bastırılacaktır. Bana kalırsa sonunda bir «Devrim stratejisinin olanaksızlığını» sen de kavrayacaksın.

Victor — Demek, sana göre, biz iktidara geçemiyecek miyiz?

Gavi — Herhalde ben görmeyeceğim.

Victor — Kaç yaşındasın?

Gavi — Otuz iki, ben görmeyeceğim demekle, elli yaşıma bastığım zamanı kastediyorum.

Victor — Şu halde yirmi yıl sonra iktidara gelemiyeceğimizi ileri sürüyorsun?

Gavi — Dürüst koşullarla, merkezi Devlet iktidarını ele geçirmek için, herşeyden önce, kendi kültürü, kendi değerleri ve yasaları olan ve şimdikine paralel bir toplum geliştirmek gerekir.

Victor — Sen, reformcu-sol'u icat ediyorsun gibime geliyor.

Gavi — Hayır. Birdenbire bambaşka bir yaşantıya ka-

vuşma isteği toplumun tüm yapılarını aşırı bir biçimde yadsımaya seni sürüklüyor.

Victor — Güncel iktidarlar sistemi içinde, ikinci plânda kalacak bozguncu bir iktidarda sen kendine bir yer edinmeye bakıyorsun. Reformcu bir tutum bu.»

Bizim Asıl Gücümüz, «Oyuna gelmemek».

Amerika'daki «eylem türünü» adamakıllı tanıyan Gavi iyi dayanıyor: her ne kadar yetersiz olsa da paralel bir toplumun geliştirilmesinin zorunluğuna inanıyor; kendilerine özgü kültürü ve yaşam biçimiyle kapitalist topluma karşı koyan; eş bir yaşantıyı paylaşan, aynı savaşı sürdüren toplumsal gruplaşmalardan bu «paralel toplum» oluşacak; bu toplumsal gruplaşmalar, kurulu düzeni dağıtıp, yasalara yada örf ve âdetlere bağlı olmadan devrimci toplumun bir eskizini, avanprojesini, taslağını belirliyecek: bu toplumun özünü meydana getiren gerçek apaçık olacak, hiçbir gizli yanı bulunmayacak, bu toplumda olup bitenlerin çoğunluğa iletilişi şefler yada kutsal metinler aracılığıyle olmayacak, bu toplumu meydana getiren kadın ve erkeklerin yaşamlarındaki canlı, sıcak koşulların gerekliliği bunları ortaya çıkaracak. Eğer sürdürülen savaşmalar bu «yeni adamları» yetiştiremeyip onlar ortaya çıkmazlarsa, iktidar yeniden bir başkı altında ezilen bir toplum doğuracaktır, Marx'ın dediği gibi «bütün eski bokluk» yeniden başlayacaktır.»

«Lip»lerin mini ayaklanması gelişince bu tartışmaya tam anlamını kazandıracak. Victor'un tasarladığı gelişim düş gücüne dayanıyor; ilkin kuşkuyla karşıladığı Gavi'nin önerdiği ortamı benimsiyor, hattâ istekleri bunu aşıyor bile.

Victor — Kısmi, yerel, hattâ simgesel bir İktidara geçişle elde edilen deneyin, olağanüstü merkezi programla iktidara geçişten daha iyi olduğunu, daha büyük değer taşıdığını birçokları ileri sürüyorlar. Onların iktidardan istedikleri iktidarı ele geçirmek değil, böyle birşey egemen yeni bir baskı sınıfının iktidarın üstüne oturması demektir. Geleneklere en sıkı bağlı ve en yalın kavramları yeniden gözden geçirmeli. Evlerde, mahallelerde, fabrikalarda konuşmalar yapılan grupların artışını sağlamalı; başkalarına baskı yapmayı, üstlerinde hak iddia etmeyi amaçlamayan kişiler bu gruplardan çıkacaktır. Yeni politika adamı kuşkulu biridir: kendi

iktidarını bile uyarır. Örneğin, «France-Soir» ve TV'nin bir yıldız gibi kendine dikkati çekmesini kabul etmez Kendi tutumunun bile toplumun iktidarını sarsmaya yeterli olduğunu farkeder. İktidara karşı olan bir düşünüş biçimi aşılanmalı; bu düşünüşe göre, devrimci örgüt bir kuruluşa dönüşeceğine, kendi kendini dağıtmayı yeğler. Bugün, devrimci örgüt teorisi, sürekli bir kriz içinde olan örgütün teorisidir.»

Victor da şimdi ancak tarihi belirsiz bir gelecekte merkezi iktidarın ele geçirilebileceğine inanıyor. Bu sorun gerçekten solcuları hiç ilgilendirmemiştir. Onları bu yüzden suçlayamayız: bu soyut bir kavram olduğundan ötürü. Bir yandan kapitalist sistemin çözülmesi ve kriz geçirmesi, öte yandan, devrimci gelişimin olgunlaşması, olayların olumlu bir biçimde Devleti devrilmeye sürükleyip sürüklemiyeceği sorusunu uyandırınca, bu sorun somutlaşır.

Victor'a ve Gavi'ye yöneltilecek başlıca eleştiri şu: İtalyan solcularından ayrılarak, dünyayı saran, gitgide büyüyen krizin niteliğini açıklamayışları ve bir sonuca ulaşmamasındaki gecikişine bir çözüm getirmeyişleri. Bu kriz daha uzayacak. Devrimci gelişim de uzun bir süreyi zorunlu kılacak. Ama bu nasıl olacak, yapılacak işler hangi çalışma varsayımlarına dayanacak? Yürürlükteki sistemin kötü işleyişinin gitgide denetlemeden çıkışı, bu durumun önlenemeyişi soucu, sol daha büyük kitleleri etkileyerek, nasıl özerkli bir politik güç olacak? Görüşmelerin bitiminde, bu son soruyu cevaplandırırken, çözümler getirmek bakımından Gavi'nin önerileri Victor'unkilerle karşılaştırılırsa uygulanmaları daha güç olduğu ortaya çıkıyor.

Victor — Bize politikada seçtiğiniz yol nedir diye sorduklarında, Lip (x) diye cevap veriyoruz. O zaman karşı çıkıyorlar: Politikada hiçbir çıkar rolü olmayan eylemlerin üstünde titizlikle duruyorsunuz, diyorlar. Bu oyuna gelmek teslim bayrağını çekmek olur. Bu bir tuzak. İşte biz asıl gücümüzü oyuna gelmeyerek gösteriyoruz. Yeni politika anlayışının sorunlarını eskisinin deyimleriyle, verileriyle koyarsan bu işin içinden hiç çıkılmaz.

İçten Gelen Bir Davranış Zorunluğu.

Gavi — Oyuna gelmemek gerektiği doğru. Ama Komünist Partinin ve Sosyalist Partinin toplantılarında sanki iki candüşmanıymışız gibi hayvanlardan farksız birbirimize saldırmamalıyız. Alışılagelen sol da kültür devrimi akımlarıyla çalkanıyor. Sol'un ta içinde bir devrim geliştirmek bize düşüyor, öyle ki, birgün geçici bir rejim başa geçecek olursa, kurulacak toplum tipi ve bunun nasıl kurulacağı kararı alınırken biz azınlıkta kalmayalım.

«Bizim şimdi küçük olan manevra alanımız büyük önem taşıyor. Şu sıra, yararlarını korumak için burjuvazinin faşizmden yardım beklemesi, gerekmiyor. Şu halde yeni düşünüleri ve yeni yöntemleri sol'a getirmek için savaşabiliriz, bundan da, muzaffer çıkacağımızı hiç sanmadığım, bir iç savaş çıkmaz.

«Örgütleşmeye karşı olmadığımızı açıklamalı, ama şu sıra Fransa için bir fazla örgütün daha gereği olmadığını belirtmeliyiz; tersine, düş. gücü ve her ne kadar sakıncaları da olsa, içten gelen davranışlardan Fransa yoksun. Yaradılışımız nedeniyle biz içten gelen eğilimlere kendimize kaptırmayız. Sol olgunlaşınca, daha iyi anlaşılınca, tüm devrimcileri birleştirecek bir örgüt kurmak günün konusu olacak. Bütün bunları tartışmazsak, eleştirilerimiz yanlış olabilir.

Victor — Görüşmelerimiz sonunda, bakın parti kavramını Philippe Gavi savunuyor... (Gülüşmeler).

Çeviren: İnci Gürel

(*) Lip, Paris'teki bir saat fabrikasıdır. İşçiler grev yaparak fabrikayı uzun zaman işgal etmişler ve Fransız kamuoyu uzun süre bu sorunla ilgilenmişti.

François SCHLOSSER

AVRUPA PARAMPARÇA OLDU

Altı ay içinde, Avrupa Topluluğunu meydana getiren dokuz ülkeden, İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Danimarka ve İtalya'da hükümet değişti. Üç ay bile olmadı, Heath, Pompidou, Brandt'tan Avrupa basınında büyük başlıklarla söz edilirken üçü de birden sahneden siliniverdiler. İngiliz Arnold Toynbee ya da Amerikalı Stanley Hoffmann gibi değişik kanıda politika adamlarının gözlemleri ve yargılamaları şu noktalarda birleşiyor: Gelişip, zenginleştiği sırada Avrupa'nın yaşadığı dillere destan «belle époque»un, o tantanalı, görkemli dönemin sonu geldi. Siyasada gerçekleştirdiği «liderliği» artık zayıfladı, şimdi fırtınalı bir evreye giriyor. Bu kriz anında endüstriyel demokrasileri yönetecek olanlar ne yeterince kişilik sahibi ne de sözlerini geçirmelerini sağlıyacak oy çokluğunu ellerinde bulunduruyorlar. Willy Brandt'ın da aralarında bulunduğu kimileri, Avrupa'daki demokratik rejimlerin yaşamlarını sürdürme şansları olup olmadığını kendilerine soruyorlar. Süper devletler arasındaki bir rekabet konusu olan Avrupa'da, Ekonomik kriz sosyo-politik kargaşaya dönüşürse geleceğinin pek parlak olmıyacağını düşünerek birçokları kaygı duyuyorlar.

İstemeden basına sızan, iki ay önce Henry Kissinger'in, Avrupadaki hükûmetlerin çoğunun «yasalara aykırı» bir nitelikte olduğunu söylemesi pek de sanıldığı gibi uluorta kullanılmış bir deyim ve yumuşak bir eleştiri değil. Eğer dünyanın en güçlü devleti müttefiki olduğu ülkelerin başındaki hükûmetlerin, yasalara uygunluğuna gölge düşürürse, bundan kuşku duyarsa, birgün, kendi anlayışına göre yasalara uygunluğu zorla kabul ettirmek için işlerine karışabilir.

Az süre önce böyle bir davranış yakışık almaz olarak betimlenirdi. O sıralar Avrupa'da bir «dinamizm» göre çarpıyordu. Oluşum halindeki bir Avrupa'yı yönetmek amacıy-

la, Pompidou, Brandt gibi devlet başkanlarının gizlice savaştıkları inancı yaygındı. 1970 lerde doğması beklenen «çok kutuplu dünya»da, «Büyükler»in yanısıra, Avrupa'ya da saygıdeğer bir yer tanınıyordu. Ekonomik ve parasal birliğin gerçekleşebileceği 1980 yılı, Avrupa birliğinin, «üçüncü gücün» doğuş tarihi kabul ediliyor, bu umut coşku duyuruyordu. Bu tasarıların tümünü taçlandıracak bir aşama da askeri güçlerin kaynaşması düşüydü.

Üç aydan bu yana görünü o derece değişikti ki tanınmıyacak hale geldi. Geçen Aralık ayında, enerji krizinin tam patladığı sıra, Avrupa birliğinin evrelerini kesinlikle saptamak amacı güdülen Kopenhag'daki Devlet başkanlarının zirve toplantısı, bugün, bize, şatafatlı, gösterişli bir dönemin kapanış töreni, kimi düşlerin son belirtisi gibi geliyor. Milli Savunma bakanı James Schlesinger, kısa süre önce, Avrupa artık bir «zayıf Devletler Topluluğuna» dönüştü, diyordu. kendilerini düşmana karşı koruyabileceklerine güvenilmiyecek derecede bu devletlerin zayıf aldukları düşünülüyordu. Şu halde bu görevi Amerika'nın üstlenmesi gerekiyordu, bu yönde düşler kurmak boşunaydı. İşte Pentagon'un bildirisi böyle. Amerika'da bu kanıyı kökleştirmek isteğiyle yükselen sesler gittikçe artıyor: Avrupa'nın içine düştüğü durum geçici değil, düzeleceği de yok, artık iyice kesinleşmiş, silkinip kurtulması olanak dışı. Kissinger, Schlesinger gibi liberallerin savları, Rostov gibi soğuk savaş fanatiklerininkiyle birleşiyor: «Avrupalı Avrupa» alternatifi artık ortadan kalktı; şimdi «Atlantik Avrupası» var; Washington'un etki alanı içinde kalan, vereceği kararlara bağlı öteki ögelerden bir farkı yok. Bu koşullar göz önünde tutulunca, Avrupa Birliğinin önemini yitirdiği, artık zorunlu olmadığı anlaşılıyor. Avrupa birliği ülkelerin kendi aralarındaki ilişkilerle birlikte Amerika'yla olanları da düzenlemeleri yeterli. Kissinger'in de istediği bu. Olaylar da haklı olduğunu gösteriyor.

Amerika'dan bakılınca bugünkü Avrupa nasıl gözüküyor? Her yerde yıkılmak üzere olan azınlık hükûmetleri göze çarpıyor. İngiltere'de Harold Wilson'un işçi hükûmeti Downing Street'e yerleşeli daha iki ay olmamasına rağmen parlâmentoda çoğunluğu elde edemediği için sarsıntı geçiriyor,

Kısa süre sonra yeniden seçime gidileceği belli. İtalya'da, boşanmaya ilişkin referandumda demokrat-hristiyanların uğradıkları başarısızlık, Mariano Rumor hükümetine beslenen azıcık güveni de yitirdi. Belçika'da, geçen Marttaki seçimlerden sonra iktidara gelen Leo Tindemans kabinesi, yerine geçirecek başka kimse bulunmadığından o mevkide kalıyor. İsveç'te, Eylül'den bu yana iktidarda olan Olof Palme'ın yönettiği mecliste kendisini tutanlar ve muhalifler eşit sayıda, yeniden seçim yapmak için fırsat kolluyor. Kopenhag'da, bir sağ bir sol çoğunluğa dayanarak Paul Harting hükûmeti yönetiyor. Almanya'da, 1976 dan sonra koalisyonun süreceğine artık kimse inanmıyor. Fransa'da, yeni başkan öylesine küçücük bir çoğunlukla seçildi ki, uluslararası tutturduğu yere ve kişiliğine verilen önem bir hayli azaldı.

Eğer Avrupa birliği için artık geri dönülemiyecek kadar ilerlenmiş olunsaydı bu ulusal güçsüzlükler ikinci plânda sayılabilirdi. Bu inanç iyice kök salmıştı: "Birşey elde edildikten sonra artık ondan vazgeçilemez "diye Avrupa ortak Pazar komisyon başkanı diretiyordu. Bu doğru değil. Bugün bunun farkına varılıyor. Eğer yüzyıl önce olsa Avrupa'da iç savaş başgösterirdi. Bir komisyon üyesi şöyle bir açıklama yapıyordu: "Roma anlaşmasına saygı gösterilmesini sağlatacak ne ordumuz ne de polis gücümüz var." Böyle olunca da her şey sallantıda kalıyor; İngiltere Ortak Pazar'da kalıp kalmıyacağına karar vermiyor. Danimarkalılar çıkmak istiyorlar. İtalyanlar çekildiler. Almanlar ne ekonomik ne parasal birliğin gerçekleşeceğine güvenmiyorlar.

İş bu kadarla da bitmiyor. Şimdiye kadar iyimserler hep şöyle mırıldanıyorlardı: «Öylesine herşey kötü gitti ki, oluşacak herhangi bir değişikliğin artık iyiliğe yüz tutması gerekli! Bu kanı gerçekle bağdaşmıyor. Öyle ekonomik realiteler var ki insan bunlardan kaçınamaz. Bugünse bu realiteler Avrupa'ya karşı! «Durgun» dönemde bile, örneğin Fransa ve Almanya gibi değişik gelişim düzeyindeki endüstriyel devletleri birleştirmek zordur. Kriz dönemindeyse böyle birşey başarmak olanak dışıdır. Bu temel gözleme dikkat ederek hep ılımlı, konuşan iki siyasa adamı bugün iktidarda: Helmut Schmidt Almanya'da, Giscard d'Estaing Fransa'da.

Her ikisi de ekonomik usçuluğa (rationalité économique) bağlı yöneticiler. Avrupa onlardan düşlerden güç alan atılımlar beklemeli, olsa olsa, çok pahalıya oturacak bir çöküşü önlemek için çaba gösterebilirler. «Makul olalım» sözünü ağızlarından düşürdükleri yok. Öyle üstün tasarıları filân amaçlamak onların harcı değil. Brandt'ın düşeceği sıra Helmut Schlesinger'in Sosyalist Demokrat Partiye gönderdiği gizli bildiriden alınan şu bölüm, yeni başkanın Avrupa'ya ilişkin görüşünü ortaya koyması bakımından aydınlatıcı: «Güçsüz bir Avrupa ülkeleri topluluğuna, kendi ekonomimizin «istikrarını» ve yurttaşlarımızın «rahat ve huzurunu» feda etmemeliyiz. Bizim ekonomi siyasamız, İngilizlerin yada İtalyanların acıklı haline bağlı kalmamalı. Şu sıra girişilecek Avrupa ekonomik ve parasal birliği, «bir hayli yiğitlik isteyecek bir atılım olacak» ve bizi ancak hızlanan bir enflasyona sürükliyecektir.»

Enflasyon Avrupa'yı daha bir «rüşeym» ken öldürdü. İhtiyar kıtanın kimi ülkelerinde, «Güney Amerika»daki oranlar saptanıyor, Fransa'da %18, İtalya'da %20 gibi. Yıl sonundan önce, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın, bu üç büyük devletinin uluslararası bir iflâsın başlarına gelmesinden korkuluyor. Ancak dev kredilerle paçalarını kurtarabilecekleri meydanda. Bu kredileri de kim vermek istiyecek? Hangi koşulları ileri sürecek?

Kapitalist Avrupa'nın elde ettiği en sağlam, temel destek olan Gümrük Birliğinin de kısa süre sonra bozulması tehlikesi başgösterdi. Birkaç ay daha yaşamlarını sürdürmek için zayıf hükûmetler, gümrüklerinde ulusal koruma yönetimine dönüşü tek çıkar yol olarak görüyorlar. Böylelikle uluslararası alış veriş kısıtlanacak, piyasada durgunluk olacak, ekonomik ve sosyal kriz yayılacak: kimileri 1930 yıllarını kimileri Marshall planını anıyorlar.

Açık olan birşey varsa, o da, böyle bir ortam içindeki Avrupa'yı, dış dünya, özellikle Amerika önemsiyemez. Avrupa'ya, karşısına alacağı değerli bir ortak gözüyle bakamaz, Avrupa'yla Arap ülkeleri arasında gerçekleştirilecek büyük Kongre tasarıları da yüzüstü kaldı. Ancak ekonomik yönden yararlı, siyasa bakımından sözünü dinliyen bir Avrupa'nın kalkınmasına, belini doğrultmasına Amerika yar-

dım etmeye kararlı. Bir yıldır, Amerika diplomatik çevrelerinde, uluslararası plânda, Avrupa'nın kendi yazgısını saptamaya hakkı olmadığı açıkça belirtiliyor.

Nazik bir sorun daha ortaya çıkıyor: Avrupalılara dilediklerı rejimleri iktidara getirme hakkı da tanınmıyacak mı? Kissinger'in Avrupalı hükûmetlerin «yasallığına» değinişi, duyduğu kuşku, bu noktayı ilgi çekici bir biçimde vurgulamış oluyor. Pompidou siyasasına karşı çıkan ve Atlantik anlayışına yakınlık gösteren bir iktidarın Fransa'nın başına geçişini bir test, bir deneme olarak gözlemlemesi, bu yolda Amerika'nın alacağı kararı geciktirmiş olabilir. Öteki ülkelerden kopuk olan, ekonomik gücü de üstünde durulacak bir nitelik taşımıyan Portekiz, dıştan kolaylıkla denetlenebileceğinden, ikinci plânda gelen bir ülke. Ama kriz gerçekten Avrupa'nın üstüne çökecek olsa, ve hiç beklenmedik sosyo-politik sonuçlar doğursa, Amerika'nın ne derece hoşgörüyle davranacağı kestirilemez. Bu sorun resmi açıdan hiç ele alınmadı. Ama sivri kafalılarla birlikte, Amerikan siyasası ve askeri yönetiminin içinde olduklarını ileri süren ve geleceğe ilişkin «kehanette» bulunmaktan hoşlananlar akıllarına çeşitli «senaryolar» düşlüyorlar.

Bunlardan biri olan, Ulusal Plânlama Ortaklığının yakında yayınladığı, Avrupalıların üstünde durup, uzun uzun düşünmelerini gerektirecek nitelikte; adı: «Avrupadaki yeni Amerikan Hegemonyası». Bu senaryonun kimi evreleri şaşılacak kadar şimdi oluşmaktaki şeylere benziyor, kaba taslak şunlar öngörülüyor: Ortak Pazar çözülüyor; ülkelerin bir bölümü, ödemelerindeki aksamaların meydana getirdiği dengesizliğe karşı koyamıyorlar; Arapların dolarları Avrupa'ya akmıyor, ama Birleşik Devletler'in yolunu tutuyor, belki Almanya bunun dışında kalıyor. Krizin güçten düşürdüğü Avrupalı hükümetler gümrüklerinde ulusal koruma yöntemine başvurarak Gümrük Anlaşması kurallarını çiğnemiş oluyorlar; (İtalya çoktan bu yola gitti; Danimarka da onu izlemek üzere). İngiltere ortak tarım siyasasını kabul etmiyor (bu arada, Ortak Pazar'dan çekileceğim diye gözdağı bile verdi.) Enflasyona karşı girişilen toptan çabaların tümü başarısızlıkla sonuçlandı. Ekonomik sorunları kısa sürede cevaplandırma uğraşıyla ivedilikle getirilen

ulusal çözümler ülkeler arasında bir gerginlik yaratıyor, piyasada, üretimde, yatırımlarda durgunluk, gerileme meydana geliyor, birbiri ardından, —yakın zamanda hepsinin de başına gelecek Avrupa ülkelerini sosyal ve politik bunalımlar altüst ediyor.

Değinilen bu nokta üstünde dikkatle durulmaya değer; bunun iki nedeni var; biri Almanya. Bu ülke, —söz konusu senaryoda —hep öteki ülkelerin başına gelenlerden yakasını sıyırabiliyor. Mali rezervleri bunalımlara kafa tutmasını sağlıyor. Federal Cumhuriyetin, yalnız başına, Avrupa'daki tek güçlü kutup, A.B.D.'nin önemsiyeceği, bunun ardından, ayrıcalıklı bir ilgi göstereceği, değer vererek karşısına alacağı tek ülke oluyor. Onun dışında kalanların yaşamları cehennemden farksız. Solcu rejimler sağcı rejimleri deviriyorlar; ama uzun süre iktidarda kalamıyorlar. Yeniden sağ iktidara geliyor. Bu nasıl oluyor pek belli değil. Demokratik yoldan mı yoksa zor kullanılarak mı?

Bu sonuncu varsayım bu senaryoda yer alıyor. Açık açık belirtemese de, böyle olduğu sezdiriliyor. Bu derme çatma savların içine büründüğü artistik «fluluk» dumanlılıktan kurtulup, beliren bir gerçek de şu: Avrupa'nın sola çok yönelmesine Amerika göz yummaz. Neden? Cevap bir hayli gülünç: Ataları Avrupa'da yaşamış olan «özgür Amerikalılar» ecdatlarının topraklarının totaliter rejimlerin eline geçmesine katlanamazlar, böyle birşey onların ruhunu incitir. Ciddi nedenlere gelince: Avrupa'daki kırk milyarlık Amerikan yatırımını kurtarmak zorunluğu, «solcu» bir Avrupa'nın Birleşik Devletler'den daha çok Sovyetlerin etkisi altında kalması düşüncesi kolay kolay kabullenilecek bir tutum değil, bunun Amerikalıların işine gelmiyeceği ortada. Ve işte «happy end» mutlu son da şöyle: yıkıntılardan ve kargaşadan kurtulan sağcı hükümetlerin iktidara geldiği yepyeni bir Avrupa, dev bir Amerikan yardımından yararlanacak; ama bir yandan da, sürekli ve bir vasi gibi koruyucu nitelikte bir Alman Amerikan anlaşması, aralarında gelişecek «diyalog» gizlice yürütülecek. Bütün bunlar daha birer düş ama gerçek payı da yok denemez.

Çeviren: İnci Gürel

K. S. KAROL

TAHIL SAVAŞI

Geçenlerde, yirmi dört saat süresince, Washington'da ve Avrupa başkentlerinde, Amerikan Sovyet ilişkilerinin alt-üst olduğu sanıldı. Birleşik Devletler başkanı, çoğu mısır olan 3, 4 milyon ton tahılın, Sovyetler Birliğine satışını durdurduğunu bildiriyor. New York'taki Continental Grain Co ve Memphis'teki Cook İndustries İnc.'nin, bu iki ihracat firmasının vatanseverliğine güvendiğini açıklıyordu.

Beyaz Saray'dan sunulan bildirinin, en azından, «sert» bir havası vardı, ve soğuk savaş dönemini iyice ansıtıyordu. Tahıl işinden çok asıl bu tutum kuşku ve şaşkınlık yaratıyordu.

Bununla birlikte, ertesi gün Henry Kissinger ve Tarım bakanı Earl Butz, pek ateşli geçen iki basın toplantısında, Sovyetleri hiç işe katmayarak, başkanın davranışını salt bürokratik bir yanlışa indirgemeye çaba gösterdiler, tahıl konuşmalarındaki Amerikan tutumunu yerdiler, ama «gevşemeyi» sağlıyamadılar.

Bu açıklamalar Sovyetleri yatıştırdı, ama ellerinde olmadan bu işle doğrudan doğruya ilgilenmeleri zorunluğu doğan ne Japonlar ne de Avrupalıların kaygılarını bu sözler dağıtmıya yaramadı. Bu işin temelinde iki sorun bulunuyor: biri SSCB.'le olan ticarete ilişkin; daha önemli olan ötekisi, Amerikan besin ihracatını tüm olarak içeriyor.

İlki, sadece 1972'den bu yana ortaya çıktı; çok kötü bir rekolteye kurban olduğu sıra, SSCB.'nin ABD.'den, birden, on beş milyon ton buğday alma kararını vermesi bu durumu nedenledi. Amerika'dan, hiç bir ülke bu nicelikte bir istekte bulunmamıştı. Eski başkan Nixon'la birlikte öteki yöneticiler de buna sevindiler: Amerika'yla Sovyetler arasmdakl ticaret birden hızlanıyordu ve ABD.'de artan tarımsal ürünlerden kurtulmuş oluyordu.

1973'de, rekolteleriyle övünmelerine rağmen, Sovyetler yeniden Amerika'dan yedi ton tahıl satın aldı. Bu kez böylesine istahlı oluşları biraz tuhaf geldi, kuşku uyandırdı. Bu arada bütün bu zahirelerin fiyatı artmıştı, üstelik, dünya pazarlarında buğday da azalmıştı. O zaman A.B.D. Kongresi Sovyetlerin yaptıkları alışlarla ilgilenmeye başladı ve pazarlarının herkese açık oluşundan yararlanarak spekülâsyonlara giriştikleri gerekçesiyle Amerikalı senatörler SSCB.'ni suçladılar.

Bugün kimilerinin dediklerine bakılırsa, söz konusu buğday Amerikan silolarından çıkmadan, astronomik kazanç sağlıyarak, Sovyetler yeniden Amerikalılara satış yapmışlar. Başkalarına göre, SSCB. üçüncü dünya yada kendi bloğu içindeki ülkelere satmış, dilediği fiyat yine pek «insafsızmış».

Henüz bu konuda araştırma yapan Senatonun seçtiği komite bir bildiride bulunmadı; senatör Jackson'sa Sovyetler'in bu tutumunu «buğday hırsızlığı» diye tanımlıyor. Tarım bakanı Earl Butz'ın dediğine bakılırsa, SSCB.'nin Amerika Büyük Elçisi Dobrinin, ülkesindeki aşırı hayvan yetiştirme uğraşının gerektirdiği tahılı bir kez daha satın almak isterlerse, Başkan Ford bir sakınca görür mü diye kendisine sormuş. Tarım bakanlığı bu dileği hemen geri çevirmiş. Henry Kissinger bu davranışı da «bürokratik bir yanlış» olarak niteledi.

Gerçekten, bu yılki kötü mısır rekoltesi, otuz yıldır Amerika'nın başına gelmemişti, soya rekoltesi de pek iyi olmadı. Demek geçen yılki kırk milyon ton yerine yirmi milyon ton yemlik tahıl satabilecek. Üstelik bu artan bölüm çoktan bağlanmış, (yalnız Japonya sekiz milyonunu almış durumda), açıktan yapılacak herhangibir anlaşma kendi iç pazarına ayırdığı payı sakatlıyacak ve fiyat artışını nedenliyecek, Amerikan hayvan yetiştiricilerini de zor duruma düşürecek. Washington'un yaptığı açıklamada, Sovyetlere verilen satış sözünün tutulmaması, siyasada «gevşeme» önemsenmediğinden değil, enflasyona açılan savaşın zorunluklarından ileri geldiği öne sürülüyor.

Bu iş kapandı sanılıyordu; üstelik, SSCB.'de 1972'deki

gibi bir sıkıntı olmadığı ve Amerika'dan mısır alınsa da zor duruma düşmiyeceği kanısı yaygındı.

Ama, Beyaz Saray'ın tahıllara ilişkin bildirisi incelenince, bu işin ikinci yüzünü meydana getiren bir nokta uzmanların gözünden kaçmadı: SSCB.'le eskiden yapılan anlaşmaların bozulmasından Başkan Ford'un söz etmesi, dışa yapılan önemli tutarda tahıl satışında Amerikalı ihracatçıların daha disiplinli bir işbirliği yapmalarını sağlamak içindi. Oysa böyle bir siyasa hem Japonya'ya hem de Avrupa'ya yapılan satışları engelliyeceği gibi bu ülkelerdeki fiyat istikrarını da sarsacaktır. Eğer mısır ve soya az olursa daha pahalı satılacak ve hükümet yardım etmezse, hayvan yetiştirme masrafları da çabucak artacak; hükümetin yaptığı yardım da büyük tutarları zorunlu kılacak. Kısacası: tarımsal ürün fiyatlarında bir fırlayışı önlemek için Amerikalılar enflasyon olayını, Atlantik Müttefiklerinin ve Japonların başına getirmeye kararlı görünüyorlar. Kendi sorunlarının ve enerji krizinin içine batan bu ülkelerin, huzurlu bir yaşamın gerektirdiği temel besinleri elde etmelerinin söz konusu olduğu bu «ikinci cephede» savaşmak gücünü bulamıyacakları görülüyor. Verilen alârm Sovyetleri hedef almıyordu, ama rasgele bir davranış olmadığı da açık.

Çeviren: İnci Gürel

Van Gogh: selvili yol

YILIN OLAYLARI

Hazırlayan: Sami N. ÖZERDİM

Picasso: desen

TÜRKİYE'DE YILIN OLAYLARI

A. KASIM ARALIK 1973

Kasım:

1. 9 Aralık'ta yapılacak mahallî idareler seçimleri için yasaklar başladı.
   Millet Meclisi'nde başkanlık seçimi turları.
   C. Senatosu'nda, AP - CGP.; Millî Birlik ve Kontenjan gruplarının başkanlık divanında temsil edilmemelerine —C. H. P.'nin önleyemediği— bir karar aldı. (Sonradan, İsmet İnönü bu kararı eleştiren bir konuşma yapmıştır).
   İstanbul Üniversitesi öğretime başladı. (Öteki üniversiteler, ileriki günlerde açılmıştır).
   Emekli ve malûller ile yakınları bugünden başlayarak parasız tedavi görecekler.
3. Urfa'da Atatürk anıtı açıldı. (Türk Devrim Kurumu'nca yaptırılmıştır).
4. Radyo: Hacettepe Üniversitesi'ne bağlı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde derslere başlandı.
5. Ankara'da kurulan Kore bahçesinde, Kore Savunma Bakanı, Kore'de savaşan Türk askerleri adına dikilen anıtı açtı.
6. M.S.P., C.H.P.'ye cevap vererek, koalisyona katılmayacağını bildirdi.
7. Bülent Ecevit, Cumhurbaşkanına, hükümetin kurulamayacağını bildirdi.
8. Cumhurbaşkanı, parti liderleriyle görüşmeye başladı. Ferda Güley, Millet Meclisi başkan adaylığından çe-

kildi; yerine aday gösterilen İsmail Hakkı Birler de seçilemedi.

10. Atatürk anıldı ve Atatürk Haftası başladı. (29 Ekim'de İstanbul'a gitmiş olan M.S.P. Genel Başkanı Prof. Necmettin Erbakan da Anıtkabir'de saygı duruşuna katıldı).

11. Mahallî seçimler için partilerin aday yoklamaları yapıldı.

12. Cumhurbaşkanı, Demirel'i hükümeti kurmakla görevlendirdi.

13. Televizyon: Frof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı emekliye ayrıldı.

A.P. Genel İdare Kurulu, yeni hükümeti kurmakla Demirel'i görevlendirdi ve kendisine yetki verdi.

15. Tekin Arıburun, 4. Turda C. Senatosuna başkan seçildi.

17. Demirel, hükümeti kuramayacağını Cumhurbaşkanına bildirdi. (Bir sağ koalisyon için sağ partilere çağrıda bulunan D.P. Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli Demirel'siz bir hükümet istemiştir).

19. Cumhurbaşkanı, Ecevit ve Demirel ile, birlikte görüştü.

21. C.H.P. Genel Yönetim Kurulu ve Parti Meclisi, A.P. ile koalisyon yapmamaya karar verdi.

26. Cumhurbaşkanlığı bir bildiri yayınlayarak, hükümetin kurulması konusundaki çabaları yaydı ve liderlerle, grup başkanları ile Cumhurbaşkanı arasında yeni görüşmelerin başlayacağını bildirdi. (26 - 30 Kasım arasında).

Almanya'ya işçi gönderilmesi, bu akşam durduruldu. (Almanya'nın, enerji kısıntısı nedeni ile; bu arada, Türkiyenin Araplara petrol konusunda baskı yapması için bu kararı aldığı bildiriliyor).

30. Çukurova (Adana'da), Diyarbakır, Anadolu (Eskişehir'de) üniversitelerinin kuruluş kanunları yürürlüğe girdi.

Bütçe, Meclis'e verildi.

Aralık:

1. Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümet konusunda radyo ve televizyonda konuştu; AP - CHP. koalisyonu istedi.
8. Aralık ayı'nın 3. ünde başlayan radyo seçim konuşmaları sona erdi.
9. Bütün yurtta yerel seçimler yapıldı. AP, CHP'den daha fazla sayıda belediye kazandıysa da CHP'nin oyları daha fazla oldu; özellikle CHP, genel meclis seçimlerinde önde. CHP 32, AP. 22, MSP. 3, DP. 2, bağımsızlar 8 ilde belediye başkanlığı aldılar.
Cumhurbaşkanı, Çetin Altan'ı affetti. (Tahliye edilmişti).
10-14. İstanbul Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nün Atatürk Devrimleri Birinci Uluslararası Simpozyumu.
12. Cumhuriyet'te: İstanbul Sanayi Odası'nın, AP. - CHP. koalisyonu isteğine karşı olan oda başkanı Ertuğrul Soysal istifa etti. Soysal: «Özel sektörün, politikasını yenileştirme zamanı gelmiştir.» dedi.
CHP. Genel Başkanı Bülen Ecevit'in Millet Meclisi'ndeki odasında bulunan telefonun, önce MİT'e ait olduğu, parasının oraca ödenmekte bulunduğu ortaya atıldı. Kovuşturmaya girişildi.
13. İshail Hakkı Birler, Millet Meclisi başkan adaylığından çekildi. (Turlar uzamış, ama Birler seçilememişti).
13-14. Partiler, Cumhurbaşkanına, hükümet konusundaki görüşlerini bildirdiler. AP. ile CHP., birlikte hükümet kurmayı reddettiler.
15. Cumhurbaşkanı, radyo ve televizyonda hükümet konusunda yeniden konuştu; Naim Talu'yu millî koalisyon hükümeti kurmakla görevlendirdi.
15-17. Uluslararası Mevlâna Semineri. (Bu yıl, UNESCO da Mevlâna'yı anma yılı ilân etti. Konya'da törenler ayın 1'inden beri yapılıyor. Konya'daki son törene Cumhurbaşkanı da katıldı).
17. Dairelerde, elektronik kısıntısı için, çalışma saatleri

8. 30-16. 30 olarak değiştirildi. (Günlük elektrik kısıtlama saatleri de kaldırıldı). Işıklı vitrinler yasaklandı; sokak lâmbaları azaltıldı.

18. Kars Milletvekili Kemal Güven (CHP) 333 oydan 312'sini alarak Millet Meclisi Başkanlığına seçildi.

22-23. Türkiye Birlik Partisi'nin 4. Büyük Kongresi yapıldı. Mustafa Timisi yeniden genel başkanlığa seçildi.

24. Ankara Âcil Yardım ve Trafik Hastanesi törenle hizmete girdi.

25. İsmet İnönü, saat 16. 10'da öldü. Geçen hafta başından beri kalp krizinden yatıyordu.

Senatör Mansur Ulusoy'un ölümü, Halil Özmen'in CHP ye geçmesi üzerine, CGP., Cumhuriyet Senatosu'ndaki grubunu yitirdi.

Naim Talu, Cumhurbaşkanından, hükümet kuramayacağını bildirerek, affını istedi.

Cumhurbaşkanı, Meclisler grup ve parti başkanları ile görüştü.

Dışişleri Bakanlığı, Ellinci Yıl dolayısıyle, hizmet şiirlerinden ilkini Atatürk'e vererek Anıt-Kabir Müdürlüğüne teslim etti.

İnönü'nün Anıt-Kabir'e gömülmesi Bakanlar Kurulu'nca kararlaştırıldı. Cumhurbaşkanı da onayladı.

27. İnönü'nün naaşı, Millet Meclisi'nde katafalka konuldu. 28 Aralık sabahına değin halkın ziyaretine açıldı,

28. İnönü, büyük bir askerî törenle; Anıt-Kabir'e getirilerek, Atatürk mozolesinin tam karşısına raslayan, iki kule arasındaki yerin altına gömüldü; bu yere de bir taş dikildi.

29. Cumhurbaşkanı, Naim Talu'nun, hükümet kurma görevinden affını isteyen dileğini kabul etmedi. Onu, yine hükümeti kurmakla görevlendirdi.

Mehmet Akif Ersoy'un, Kurtuluş Savaşı'ndaki evi; Hacettepe Üniversitesi'nce onarılarak halka açıldı.

31. Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi —Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne bağlı olarak— Antalya'da törenle açıldı.

Naim Talu, hükümet konusunda değinmelere başladı. (Vaktiyle İstanbul hükümetince idam edilmiş olan

Boğazlayan Kaymakamı Kemal Bey'in Kadıköy'de anıt-mezarı törenle açıldı. Prof. Dr. Muammer Aksoy, Dev-Genç davasında beraat etti; Prof. Dr. Mümtaz Soysal için ise mahkeme, Yargıtay'ın bozma kararına uydu.

Türkiye Elektrik Kurumu, ayın sonunda, 1 Aralık'tan geçerli olmak üzere, belediyelere verdiği elektriğin fiyatını arttırdı.

Bu ay, Eczacıbaşı, Hacı Ömer Sabancı, Koç gibi holdingler, sanayi kuruluşlarına halka açılma kararlarını duyurdular.

Türk Kadınlar Birliği, Mevhibe İnönü'yü yılın kadını seçti (30 Aralık).

21. Yeni kurulan Türk Yazarlar Sendikası başkanlığına bugün Yaşar Kemal seçildi.

Bengladeş'i tanıdık.

25. Yurtta elektrik kısıtlamaları yeniden başladı.

26. Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. Necmettin Erbakan yeni zamları açıkladı. (Petrol, kâğıt, Sümerbank ürünleri, şeker, demir, çimento...)

27. C. Senatosu'nda 22 Şubat günü kabul edilen geçici bütçe (yetki) tasarısı bugün Millet Meclisi'nde de kabul edildi.

Palu yakınındaki heyelân üzerine olan tiren kazasında on üç kişi öldü.

Mart:

3. Türk Hava Yolları'nın DC-10 Ankara uçağı, Paris'ten Londra'ya uçarken, Paris yakınlarında düştü. 346 kişi öldü. Bunların (52) si Türk mürettebat ve yolcularıdır. Hilâfetin kaldırılmasının 50. Yılı kutlandı. Çıkarılması için hazırlıkları yapılan puldan vazgeçildi.

11. Bira satışı, ruhsatlı yerler dışında, yasaklandı. (MSPli İçişleri Bakanının aldığı tedbir).

12. Milliyet'te: Haşhaş ekeceğimiz Amerika Birleşik Devletleri'ne bildirildi.

Demirel ile Feyzioğlu, Bülent Ecevit'in televizyonda yaptığı konuşmaya bu akşam yanıt hakkını kullandılar.

13. Irak'ta Kürtlerle yapılan savaşlar dolayısı ile sınırlarımızda askerî birliklerce tedbir alındı.

14-15. Güney ve Doğu bölgelerimizde, ölümlere ve zararlara neden olan seller.

15. İki Amerikalı temsilciler meclisi üyesi, basın toplantısı ve Dışişleri Bakanı ile görüşme yaparak haşhaş ekimi konusunda uyarıda bulunmak istediler.

16. Eskişehir İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi'nde yaralanmalarla sonuçlanan öğrenci kavgaları oldu. (Başbakan Ecevit, sonradan kışkırtıcılar konusunda Konuşma yaptı).

18. Televizyon, haftanın altı gününde yayın yapmaya başladı. (Çarşamba geceleri yayın yapılmayacak. Pazar günü ve bazı Çarşamba gün ve geceleri de spor yayınları yapılıyor).

Millî Selâmet Partisi hükümet kanadının baskısı ile, Gürdal Duyar'ın, İstanbul'da Karaköy alanına konulmuş olan «Güzel İstanbul» adlı çıplak kadın heykeli kaldırılarak atıldı. (Ayın 10'unda konulmuştu).

21. Aydın'da Atatürk anıtı açıldı. (İstanbul'daki yeni kurulan ormana Atatürk Ormanı adı verildi).

22. Afyon Devlet Üretme Çiftliğinde haş haş ekimine başlandı. (Sonradan, başka illere de yaygınlaştırıldı).

24. Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun naaşlarının, ailelerinin isteği üzerine, kendilerine verilmesi hükümetçe kabul edildi.

27. Bütçe Karma Komisyonu, 1974 bütçesini görüşmeye başladı.

30. Televizyon: Ege denizinde petrol aramamızı 7 Şubat'ta verdiği nota ile protesto eden Yunanistan'a 27 Şubat'ta verdiğimiz yanıt notasına Yunanistan'ın yanıt vermediğini bildirildi. (Gerek bu kıta sahanlığı sorunu, gerekse bu ay sonunda NATO manevraları sırasında Yunanistan'ın çıkardığı güçlük ve manevraya katılması; iki ülke arasında gerginlik yarattı. Türkiye hükümeti, temkinli davranırken Yunan basını açıkça Türkiye aleyhinde yayın yapmaktadır).

30. Gece yarısından sonra 02.00'de saatler bir saat ileri alındı; 3 Kasım'a değin sürecek.

Nisan:

3. Başbakan Ecevit'in, Kıbrıs'ta bir federatif devlet kurulmasından söz etmesi üzerine, Kıbrıs Rum yönetimi Birleşmiş Milletler'e protesto yazısı yazdı; görüşmeler kesildi. (B. Ecevit, konuşmasını sonradan açıklığa kavuşturmuştur).
4. Yugoslavya'nın altın çelenk edebiyat ödülü Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya verildi. (Radyo).
   Başbakan Ecevit, Yunanistan'daki Türk aleyhtarlığı kampanyası üzerine kendisine sorulan soruya «Türk-Yunan ilişkileri konusunda endişe verici bir haber almadık!» dedi.
9. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Semih Akbil, Bakanlar Kurulu'nun, 1 Nisan'da aldığı kararla TPAO'ya Ege Denizinde petrol arama izni verildiğini açıkladı.
13 İstanbul'da, M.T.T.B.'nin düzenlediği Yunanistan'a İhtar Mitingi, olaysız geçti.
15. Marmara Bölgesi tütün ekici piyasası açıldı.
16. Anayasa'da bir değişikliği öngören tasarı Cumhuriyet Senatosu'nda ikinci kez görüşülerek kanunlaştı. Böylece, eski Demokrat Partililer ile 21 Mayısçılara siyasal hakları geri verildi.
18. Gazeteler: Fikret Madaralı roman ödülünün ilkini, «Demirciler Çarşısı Cinayeti» adlı romanı ile Yaşar Kemal kazandı.
24. Başbakan Yardımcısı Erbakan, Devlet Bakanı Birler ile uzmanlar, Suudi Arabistan'a değinmeler yapmak üzere- gittiler.
27. Cumhuriyet'te: Makarios'un EOKA-B'yi kanun dışı ilân etmesi üzerine Kıbrıs'ta gösteriler başladı.
28. Televizyon: Celâl Bayar, af yasası üzerine kendisini Cumhuriyet Senatosu'na çağıran Senato Başkanına yanıt vererek, çağrıyı kabul etmedi. Gerekçe olarak da, tabii senatörlüğü demokratik bulmadığı yolunda açıklamada bulundu.

Bolu'daki ormanın yarısına Atatürk, yarısına İnönü adı verildi.

29. Barzani kuvvetleriyle savaşan Irak kuvvetlerinin top ateşinden, Mardin'in bir köyünde üç kişi öldü, üç kişi yaralandı. Irak'ın dikkati çekildi.

30. Siyasal partilere para yardımını öngören tasarı kanunlaştı.
(Bu ay içinde Kültür Müsteşarlığına Hacettepe Üniversitesinden Doç. Dr. Bozkurt Güvenç getirildi).

Mayıs:

2. Bütçe, Senato'da görüşülmeye başladı.
Erbakan ve birlikte gidenler Suudî Arabistan'dan döndü. (İstenilen kredi, petrol v.b.'nin elde edilemediği anlaşıldı)

9. İstanbul Atatürk Öğrenci Yurdunda sabaha doğru öğrenci çatışmaları oldu.
Dışişleri Bütçesi C. Senatosu'nda görüşülürken Dışişleri Bakanı Güneş, Yunanistan Başbakanının Türkiye'ye amaç tutan dünkü konuşmasına yanıt sayılacak bir konuşma yaptı.

10. Antalya televizyonu hizmete açıldı.
Radyo: Sait Faik Hikâye Ödülünü «Can Parası» adlı kitabı ile Fakir Baykurt kazandı.

11. C. Senatosu, bütçeye red oyu verdi.

12. Cumhurbaşkanı İzmir'de (16. sına değin kaldı).

13. Doların değeri Türk parasına göre düşürülerek 13,5 liraya indirildi.

14. Millet Meclisi'nde Af Kanunu kesinleşti. 141 - 142 maddelerle memur ve öğretmen disiplin cezaları M.S.P.'den yirmi iki kişinin parti kararına uymaması üzerine af dışında kaldı. (Bu olaydan hükümet bunalımı doğmuş, ancak ay sonuna değin kesin bir davranışa varılamamıştır).

17. 1974 bütçesi, Millet Meclisi'nde görüşülmeye başlandı.

19. Bülent Ecevit'in, koalisyondan ayrılma eğilimini görüşen C.H.P. Parti Meclisi aynı kanıda olduğu kararına vardı.

20. Televizyon: Edirne'de Tıp Fakültesi kuruldu. Öğrenciler Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde okumaya başlayacaklar.

22. Kayseri televizyonu hizmete girdi.

23 Celâl Bayar, Süleyman Demirel ile görüştü. (Daha önce Ferruh Bozbeyli de görüşmeler yaptı. Bayar'ın yöneteceği bir sağ (ya da: milliyetçi) cephe kurulmasına çalışılıyor).

25. Gazeteler: Yunanistan, Türkiye'ye savaş açmaya hazır olduğunu ABD'ye bildirmiş. (Ertesi gün Yunanistan Dışişleri sözcüsü bunu yalanladı).
Ecevit, dün 27 şubat notamıza Yunanistan'ın yanıt verdiğini, Ege Denizi kıta sahanlığı sorunu üzerinde görüşmelere hazır olduğunu bildirdiğini açıkladı. Nota, bu sabah gelmiştir. (İlk nota 7 şubat'ta Yunatistan tarafından verilmişti. Kıbrıs'ta görüşmelere de yeniden başlayacak.

27. Ankara Belediye Başkanlığı, Kurtuluş Cemal Gürsel Alanına, Gürsel için bir anıt-taş diktirdi. Üzerine Atatürk'ün «Devrimlerin bitişi diye bir şey yoktur» tümcesi yazıldı.

29. Türk donanmasının Çandarlı gemisi, donanmanın koruyuculuğu ile Ege Denizi'ne açıldı (Petrol araştırmalarına başlayan gemiyi Yunanlılar dikkatle izliyor. Yunanistan, orduya «teyakkuz» buyruğu verdi; tedbirler aldı).

30. 1974 bütçesi Millet Meclisi'nde 185'e karşı 235 oyla kabul edildi.
Taşkent festivalinde, «Kızgın Toprak» filmi ile, Fatma Girik en iyi kadın oyuncu olarak ödül aldı).

Haziran:

1. Radyo-TV.: Türkiye ile Doğu Almanya arasında diplomatik ilişkiler kurulması için iki ülkenin Moskova büyük elçileri arasında anlaşmaya varıldı.
Gazeteler: Mobil ile British Petroleum şirketleri, Fiyat artırmayı öne sürerek petrol ithalini durdurdular.

3. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, petrol şirketini göreve çağıran ihtarını yaptı. (Bak. 17 Haziran). TPAO rafinerilerinde üretim artırıldı.
Ressam Fikret Muallâ Saygı'nın kemikleri Paris'ten İstanbul'a getirildi.
4. Çandarlı gemisinin görevi bugün saat 12.00'de sona erdi.
5. Diyarbakır televizyonu hizmete açıldı.
7. Gazeteler: Yunanistanın 25 Mayıs'ta verdiği notaya cevap verildi.
7-16. İzmir' de İkinci Uluslararası Akdeniz Festivali.
8. Cumhurbaşkanının seçtiği yeni kontenjan senatörleri açıklandı: Orgeneral Muhsin Batur, Zeyyad Baykara Dr. Sadi Irmak, Hüsamettin Çelebi, Ecvet Güresin
11. Cuma gününün hafta tatili olması için D.P.'li Hasan Değer'in önerdiği Kanun, A.P., D.P., M.S.P.. tarafından desteklendiği halde, Millet Meclisinde reddedildi.
14. Yunanistan, Çandarlı gemimizin, kendi kıta sahanlığında dolaşmış olduğunu ileri sürerek Türkiye'ye bir nota verdi.
17. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Cahit Kayra; petrol şirketlerinin eski fiyatla petrol vermeye devam edeceklerini bildirdiklerini açıkladı.
17-21 Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Balıkesir ve Çanakkale dolaylarında geziye çıktı. Hava ve Deniz kuvvetlerimizin Ege'deki tatbikatını izledi.
18. Ottawa'da toplanan NATO konferansında, Türkiye-Yunasitan anlaşmazlığı gizli oturumda görüşüldü. Türk - Yunan dışişleri bakanlarının görüşmeleri bugüne alındı.
19. Dört partiden on muhalif milletvekilinin, Millî Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ için verdikleri, geçen Salı Millet Meclisinde okunan, Perşembe günü kavgalar yüzünden oylanması yapılamayan gensoru önergesi, 202 oya karşı 230 oyla reddedildi.
20. Uluslararası İstanbul İkinci Festivali başladı.
21. Trabzon televizyonu açıldı.
22. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi kuruldu.
23. Başbakan Bülent Ecevit, NATO bildirisinin imza töreni için Brüksel'e gitti. (27'sinde döndü).

24. IX. Millî Eğitim Şûrası başladı.

26. Brüksel'de, Türk ve Yunan başbakanlarının yaptıkları görüşmede, Türkiye'nin sorunları görüşme yolu ile çözümleme önerileri Yunanlılarca reddedildi.

28-30. C.H.P. Tüzük Kurultayı. Tüzüğe Partinin «demokratik sol» olduğu eklendi.

29. Moritanya Cumhurbaşkanı Muhtar-üd-Daddah, eşi, kimi bakanları Ankara'da.

30. Resmî Gazete'de asgarî ücretler (16 yaşından yukarı olanlar 40, aşağı olanlara 34 lira olarak) yayınlandı.
(Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar, bu ay içinde A.B.D.'ye gitti. İtalya'da 6. Marostica karikatür ve grafik sanatları sergisinde 13 Türk sanatçısı ödül aldı.
Televizyonda izlenen «Kaçak» dizi filminin oyuncusu David Janssen (Dr. Kimble) ay sonunda Türkiye'ye geldi.
Çetin Altan'ın «Bir Avuç Gökyüzü» adlı romanı, müstehcen bulunarak Ankara Savcılığınca toplatıldı; büyük yankılar, tepkiler uyandırdı. Savcılar kimi magazin türünde gazeteleri de topladılar).

Temmuz:

1. Altı ilden haşhaş ekme yasağı kaldırıldı.

2. CHP'nin başvurması üzerine Anayasa Mahkemesi. Af Kanunu'nun 5/A bendini iptal etti. (Pek çok hükümlü daha bundan yararlanarak hapishanelerden salıverildi).
IX. Millî Eğitim Şûrası sona erdi.
Üniversiteye giriş sınavları yapıldı.
Moritanya Cumhurbaşkanı ve yanındakiler Türkiye'den ayrıldı.

6. Aybaşında yürürlüğe giren hafta sonu (iki gün) tatili uygulanmaya başladı.

7.-10 14. Türk Dil Kurultayı. (Prof. Dr. Macit Gökberk başkan, Ömer Asım Aksoy genel sekreter olarak kaldı).

10. Radyo: Yunanistan'ın, Çandarlı gemimiz konusunda vermiş olduğu nota reddedildi.

11-12. C. Senatosu ve Millet Meclisi tatile girdi.

15. Haşhaş konusunda geziye çıkan Başbakan Ecevit Afyon'dan döndü. Kıbrıs'ta yapılan darbe dolayısıyle, gezisini yarıda bıraktı. Çin'de bulunan Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Turan Güneş de döneceğini bildirdi. Ankara'da askerlerin de katıldığı, Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakanlar kurulu toplantıları.
İstanbul Festivali sona erdi.

16. Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanından, TBMM.'ni toplantıya çağırmasını istedi.
Ecevit Parti ve Grup başkanlarıyle görüştü.
Türkiye, garantici devlet olarak İngiltere'yi danışmaya çağırdı.

17. Haşhaş sorunu nedeniyle Amerika'ya çağırılmış olan ABD. büyükelçisi Macomber dün Türkiye'ye döndü. Ecevit'le görüştü.
Başbakan Ecevit Londra'ya gitti. Burada ABD dışişleri bakan yardımcılarından J. Sisco ile de görüştü.

18. 24 Temmuz'a değin Çin'de kalacak iken, Kıbrıs olayı nedeniyle gezisini yarıda bırakan Turan Güneş yurda döndü.
T.B.M.M. toplantısı açıldı, gizli olarak sürdü.

18-19. Başbakan Ecevit, Türkiye'ye döndü.

19. J. Sisco Ankara'da. (Sürekli olarak Atina ile Ankara arasında gidip gelecektir). 19/20 gecesi Başbakanla iki kez görüştü.

20. Sabah, Türk birlikleri Kıbrıs'a çıkarma hareketine başladılar. Hava kuvvetleri, deniz birlikleri de harekete katılıyor.
On dört ilde sıkıyönetim ilân edildi. Karartmalar başladı. Uçak seferleri tümü ile durduruldu.
T.B.M.M. toplandı. Kapalı oturum yapıldı. Hükümete yetki verilmesi ve sıkıyönetimin onaylanması söz konusudur.

21. Harekât başından beri bakanlar kurulu, Millî Güvenlik Konseyi sık sık toplanmaktadır.

22. Türkiye ve Yunanistan, Güvenlik Konseyi'nin önceki

günkü kararına uyarak ateş-kes'i kabul ettiler. 17.00'de başlayan ateş-kes, bir süre ihlâl edildi. (Girne Türk birliklerinin eline geçmiş, birçok yerlere çıkarma ve indirme yapılmıştır. Ada'ya yaklaşan Yunan konvoyu uçaklarımızca bombalanmıştır. Ada'da Rumlar katliâm yapmışlardır).

Başbakan basın toplantısı yaparak son durumu anlattı.

23. T.B.M.M. toplandı. Başbakan kayıplarımızın 57 şehit, 184 yaralı, 242 kayıp olduğunu söyledi. 600 Rum esir Türkiye'ye getiriliyor.

24. Kocatepe savaş gemimizin, ilk gün savaşında kaybedildiği açıklandı. (Dünkü bildirilerde, üç uçağın kaybı da açıklanmıştır. Alay komutanı İbrahim Karaoğlanoğlu da şehitler arasındadır.)

Topçu Yarbay Refik Cesur da şehitler arasmdadır.

28 ildeki karartmalar kaldırıldı.

Uçak ve denizyolları seferleri de yeniden başlıyor.

Başka tedbirler de kaldırılıyor.

242 kayıp 16'ya indi. Ötekiler bulundu.

Alınan esir sayısı 783'e çıktı.

Kısa yedeksubaylığı öngören kanun yürürlüğe girdi.

Türkiye, İngiltere, Yunanistan dışişleri bakanlarının katıldığı Cenevre ateş-kes görüşmeleri başladı.

26. Cenevre görüşmeleri kesildi; ikili değinmeler başladı.

28-29. Cenevre görüşmeleri çıkmaza girdi.

30-31. Görüşmelere devam edildi; anlaşmaya varıldı. Anlaşma 24.60'da imzalandı. Türk istekleri büyük ölçüde kabul ettirildi. Türkler ve Rumlar otonom olarak kendi kendilerini yönetecekler; Türk birlikleri 22 Temmuz'daki değil, anlaşma imzalandığı saatteki yerlerinde kalacaklar; Türk birliklerinin ve Yunanlıların adadan çekilmesi uygun zamanlarda, kademeli olarak gerçekleştirilebilecek. Türk birlikleri Girne'de, Girne Lefkoşa yolunda, Lefkoşa hava alanı çevresinde egemendir. 20 Temmuz'dan bu yana, Rumlar Girne kesiminde saldırıya geçtikçe, Türk birlikleri yeni köy ve toprak almışlardır).

(Bu ayın başında, Akşehir'deki Nasrettin Hoca şen-

liklerinde yapılan karikatür yarışmasını İspanyol karikatürcüsü de Sola kazandı).

Ağustos:

2. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Kıbrıs konusunda radyo ve televizyon konuşması yaptı.
3. Rauf Denktaş Ankara'ya geldi. (Sonra Cenevre'ye gitti).

4-5. A.B.D. Dışişleri Bakan yardımcılarından Hartman Ankara'ya geldi.

5. Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Turan Güneş, Cenevre'de basın toplantısı yaparak, Cenevre anlaşmasının Yunan ve Rumlarca uygulanmadığını açıkladı.
6. A.B.D. Temsilciler Meclisi, Türkiye'ye her türlü yardımın kesilmesi konusunda bir karar tasarısını kabul etti.
8. Cenevre'de Türk-İngiliz-Yunan görüşmeleri başladı.
9. Kıbrıs'ta askeri uzmanlar ateş-kes konusunda anlaşmaya vardılar.

10-12. Cide'de toplanan İslâm ülkeleri maliye bakanları toplantısına Maliye Bakanı Deniz Baykal katıldı.

14. Cenevre Konferansı sürüncemeye girerek bir anlaşmaya varılamayınca, Türk silâhlı kuvvetleri bu sabah Kıbrıs'ta yeni bir harekâta girişti. (Konferans daha başında ikili üçlü görüşmelere dönüşmüş, Yunanlılar ve Rumlar birinci anlaşmayı uygulamamışlar, Türklere zulüm ve Rum işgalleri devam etmiştir. Türkiye'nin coğrafi federasyon tezine karşı taraf yanaşmamıştır).
Uçak seferleri ile dış deniz seferleri kaldırıldı.
15. Türk birlikleri Magosa'yı aldı.
16. Türk birlikleri Lefke'yi aldı. Lefke-Magosa çizgisi gerçekleşti.
Uçak ve gemi seferleri kısıntılı olarak açıldı.
Türkiye, saat, 19.00'da ateşkes'e uydu. (Yunan ve Rum birlikleri gece de Lefkoşe'de birliklerimize ateş açtılar).

17. Yunanistan ve Kıbrıs yönetimi, Türk askeri çekilmeden Cenevre'ye gitmeyi kabul etmiyor.
Radyo: Deniz seferleri normale dönüyor.
Güvenlik Konseyi'nde, Fransa'nın, Kıbrıs'tan kuvvetlerin çekilmesi yolunda verdiği tasarı kabul edildi. Türk delegesi bunu anında reddetti ve aleyhimizde konuşan Fransa delegesine cevap verdi.
Genelkurmay Başkanı, Kıbrıs harekâtının başından beri 250 şehit, 550 yaralımız olduğunu açıkladı.
Başbakan Bülent Ecevit, televizyonda, Kıbrıs konusunda soruları yanıtlandırdı.

18. Yunanistan, Türkiye'yle görüşmemekte direniyor; Türkiye'nin Kıbrıs'ta 9 Ağustos hattına dönmesini istiyor. (Bu direniş sürmüştür).

19. T.B.M.M.'nin birleşik toplantısında sıkıyönetimin uzatılması kabul edildi. 15 Ağustosta sıkıyönetimin ilân edildiği Antalya dahil, beş ilimizde sıkıyönetim kaldırıldı.

20 Radyo: Magosa yakınında Atlılar köyünün altmış kişisinden elli yedisi -kadın ve çocuklarla- Rumlar tarafından öldürülmüş, gömülmüştür. (Bu olayı Fransa basını yazmadı. Oysa, bütün dünya basınına gösterildi. (Daha önce Baf'ta altı Türkün öldürüldüğü, üç yaşında çocuğun ölüsüne kırk kurşun sıkılmış olduğu Kızılhaç temsilcisince açıklanmıştı).

20. İzmir 43. Uluslararası Fuarı açıldı. (Fransa pavyonu gezilmiyor).

21-22. Bir süredir kaybolan önce üç, sonra altı Türk gazeteci ve TRT muhabirinin Rumlarca esir edildiği öğrenildi.

22. Sayıları on üçe çıkan gazetecilerden on biri geri verildi. Yaralı olan ikisi Kıbrıs'ta kaldı.

23. 30 Ağustos'ta emekli olacak olan Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Kemal Kayacan görevini, 30 Ağustosta Oramiralliğe yükselecek olan Koramiral Hilmi Fırat'a devretti.
Sümerbank yünlü mamullerinde yüzde onbeş indirim yapıldı.

24. Yaralı gazeteci Âdem Yavuz Adana'ya getirilerek hastahaneye yatırıldı. Yedi kurşunla yaralandığı, ya-

rasının ağır olduğu anlaşıldı. (Ertesi gün, İstanbul ve Ankara'dan sekiz Prof. doktor getirtilip konsültasyon yapıldı.

26. Âdem Yavuz öldü. Ankara'ya getirildi.
Türk Silâhlı Kuvvetler günü kutlandı.
Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Eşref Akıncı, Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'nın kurulduğunu açıkladı.
Türkiye İş Bankası elli yaşında.
Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim, Atina ve Lefkoşe'deki görüşmelerinden sonra Ankara'ya geldi.

27. Âdem Yavuz için tören yapıldı. Sıvas'taki Çınarcık köyüne götürüldü.
K. Waldheim Atina'ya gitti.
Sovyetlerin, Kıbrıs konusunu Birleşmiş Milletler çerçevresinde geniş bir konferansta ele alma önerilerine karşı Türk görüşü açıklandı: İhtiyatla karşılanıyor.

28. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Cahit Kayra, Keban Barajı'nın dün gece elektrik enerjisi üretmeye başladığını açıkladı.
(Kıbrıs konusundaki görüşlerimizi anlatmak üzere, çeşitli partilerden parlamenterler çeşitli ülkelere geziye çıkarıldı. Londra'da, CENTO atış yarışmalarında Türk ekibi birincilik aldı. Maliye Bakanı Deniz Baykal ile Gıda Hayvancılık ve Tarım Bakanı Korkut Özal, ekonomik durumu incelemek üzere Kıbrıs'a gittiler. Yurdun çeşitli bölgelerinde, ölümlere neden olan yağışlar, Eylül'de de sürdü).

Eylül:

1. Magosa'ya yakın Muratağa köyünde 91 Türkün Rumlarca öldürülüp gömüldüğü saptandı.

3. Kıbrıs birinci harekâtında Pilot Binbaşı Fethi Etcan'ın da şehit olduğu Genelkurmayca bildirildi.
Kıbrıs'ta elli kişilik Taşkent köyü halkının da toplu olarak öldürüldüğü öne sürülüyor.

Başbakan Bülent Ecevit, İstanbul'da yaptığı konuşmada M.S.P. ile anlaşmazlıklarından da söz etti.
Başbakan Yardımcısı Erbakan, basın toplantısında; koalisyonun başarı ile süreceğini söyledi. Ecevit'i eleştirdi.

6. Adalet yılı açıldı.

9. Başbakan Bülent Ecevit, Keban Barajını bir konuşma ile işletmeye açtı.

10. İstanbul'da üçüncü Haliç Köprüsü hizmete açıldı.

13. Bülent Ecevit, koalisyon konusunda Başbakan Yardımcısı Erbakan'la konuştu.
Başbakan'ın İskandinav ülkelerine gezisinde kendisine Orhan Eyüboğlu'nun vekâlet edeceği açıklandı.

14. Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, Ecevit'in İskandinav ülkeleri gezisine izin veren kararnameyi M.S.P. kanadının imzalamayacağını açıkladı.
Başbakan Bülent Ecevit İzmir'de ikinci Ali Ağa Petrokimya tesislerinin temelini attı.

15. Kıbrıs'ta İngiliz üslerine sığınmış olan Türklerin, İngilizlerce bir süredir serbest bırakılmamakta direnilmesi üzerine, İngiltere'ye nota verildi.

16. Başbakan Ecevit, düzenlediği basın toplantısında, İskandinavya gezisini ertelediğini, başbakanlıktan çekileceğini açıkladı. (Başbakan Yardımcısı Erbakan, bir gün önce, Ecevit'in yurt dışına çıkması için gerekli kararnameyi M.S.P. kanadı olarak imzalamayacaklarını açıklamıştı).

17. C.H.P. Parti Meclisi ile Parti Grupu, Ecevit'in kararlarını onayladı, kendisine yetki verdi.

18. Bülent Ecevit, kabinenin istifasını Cumhurbaşkanına sundu, kabul edildi.

18-19. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, hükümetin kurulması konusunda liderlerle değinmeler yaptı.

19. T.B.M.M. toplanarak, sıkıyönetimin on ilde birbuçuk ay daha uzatılmasını kabul etti.
Amerikan doları 13,35 T.L. olarak saptandı.

20. Cumhurbaşkanı, hükümetin kurulması görevini Bülent Ecevit'e verdi.

24. Demokratik Parti organları, görüşmelerden sonra koalisyona girmeme kararına vardılar.

25. Türk Dil Kurumu sanat ve bilim ödüllerini alanlar açıklandı. Şiir: Atillâ İlhan, Roman: Mehmet Seyda, Hikâye: Zeyyat Selimoğlu, Tiyatro: Adalet Ağaoğlu, Eleştiri: Mehmet Doğan, Çeviri: Hüseyin Demirhan, Bilim: Cevdet Kudret.

28. Bursa Işıklar Lisesi'nde yapılan törende, lisenin yeniden 30 Eylül'de öğretime başlayacağı açıklandı.

30. Ecevit, D.P.'nin yeniden red yanıtı vermesi üzerine hükümeti kuramayacağını Cumhurbaşkanı'na bildirdi. Hükümeti kurma görevi Süleyman Demirel'e verildi.

(Yüzde on bir faizli Kıbrıs Barış Harekâtı Tahvilleri 9 Eylül'de satışa çıkarıldı. Albay Fahrettin Aksoy, Yarbaylar Salâhattin Okbay ile İlhan Akgün, Kıbrıs'tan kalkan bir askerî uçağın arıza yapması üzerine şehit olodu. Ayın son günlerinde, Necmettin Erbakan'ın bir Alman gazetesine, Türkiye'de şeriatın uygulanacağı konusunda verdiği, Almanya'nın Türkçe yayın yapan radyosuda yayınlanan demeci dolayısiyle Ankara Savcılığı soruşturma açtı).

Ekim:

2. İstanbul 2 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde Madanoğlu. Köksal ve arkadaşları beraet etti.

4. D.P., Demirel'in başbakanlığını kabul etmediğinden, Demirel, hükümeti kuramayacağını bildirdi.
Sümerbank, kimi mamullerinde (ayakkabılarda da) indirim yaptı.

7. Tek dersten kalan öğrenciler bugün yeniden sınava girdiler.

8. Cumhurbaşkanı, hükümet kurulması konusunda parti ve grup liderleriyle bir toplantı yaptı; bir sonuca varılamadığı anlaşıldı.

10. Cumhurbaşkanı, ayın 8'inde yaptığı konuşma konusunda radyo ve televizyonda açıklamada bulundu. Ecevit'i yeniden hükümeti kurmakla görevlendirdi.

16. Ecevit, Adalet Partisine dokuz maddelik önerilerini bildirdi. (Bu öneriler arasında, A.P.'nin kuracağı hükümetin desteklenmesi de var).

21-23. A.P.'nin Yedinci Büyük Kongresi, Süleyman Demirel yeniden genel başkanlığa seçildi.

26. Ziya Gökalp, ölümünün ellinci yılında anıldı.

31 Milli Güvenlik Kurulu, sıkıyönetimin altı ilde kaldırılmasını, dört ilde bir ay uzatılmasını salık verdi. (Dört il: Ankara, İstanbul, İçel, Adana).
(Adalet Bakanlığı, Hüsamettin Çelebi (kontenjan senatörü) nin ihbarı üzerine, belgesel bir film için, müstehcendir diye soruşturma açtırdı).

DÜNYADA YILIN OLAYLARI

A. KASIM - ARALIK 1973

Kasım:

3. A.B.D. uzaya, Merkür ve Jüpiter gezegenlerini inceleyecek Mariner—10'u fırlattı.
Mısır - İsrail arasında ateş-kes'i bozan üç saatlik bir çarpışma oldu.

7. A.B.D. - Mısır arasındaki ilişkilerin yeniden kurulduğu açıklandı.

9. Radyo: Mısır ile İsrail, ateş-kes konusunda 6 maddelik bir anlaşma (A.B.D. Dışişleri Bakanı Kissinger'in Ortadoğu'da yaptığı değinmelerden sonra) kabul ettiler.

11. İsrail ile Mısır, ateş-kes anlaşmasını imzaladılar.

15. Gazeteler: A.B.D., altın için uygulanan ikili kur sistemini kaldırdı.

16. Skylab'a üç kişilik üçüncü uydu fırlatıldı. (Yeni bir Apollo).
Birleşmiş Milletler, bütün nükleer denemelerin yasaklanmasını karar altına aldı.

17. Yunanistan'da sıkı yönetim ilân edildi. (Öğrencilerin ayaklanması üzerine. Bu ayaklanmalarda ölenler, yaralananlar, tutuklananlar olmuştur).

25. Yunanistan'da ordu, Papadopulos'u devirerek yönetimi ele aldı. Birinci Ordu Komutanı General Gizikis, Cumhurbaşkanı oldu. Eski anayasa iptal edildi; seçim hazırlıkları durduruldu; yeni bir hükümet kuruldu.

30. Pakistan'da, Bhutto'nun doğum yeri olan Larkana kentinde açılış töreni yapılan Atatürk Anıtı için Devlet Bakanı Prof. Dr. Orhan Öztrak temsilci olarak gitti.

(Arapların, petrol ambargosu koymaları üzerine Amerika ve Avrupa'da, fiyatlarda artışlar, benzin ve enerji harcamalarında kısıtlamalar oldu; çeşitli tedbirler alındı. Mısır ile İsrail arasında tutsak değişimi gerçekleşti. 29 Kasım'da, Mısır, barış görüşmelerinden çekildi. Peru'da öğrenci hareketleri).

Aralık:

1. Radyo: Papadopulos serbest bırakıldı.

17. Filistinli gerillalar, Roma hava alanında bir Amerikan uçağına bomba atarak otuz kişiyi öldürdüler. Bir başka uçağı kaçırarak önce Atina'ya indiler, dört rehine öldürdüler. Sonra Kuveyt'e giderek teslim oldular.

21 İspanya Başbakanı Amiral Blanco suikasta uğrayarak öldü. (Ay sonunda, Bask militanları, Başbakanı kendilerinin öldürdüklerini açıkladılar).

22. Cenevre'de Ortadoğu barış konferansı başladı. (İlk kez Araplar ve İsrail barış masasına oturmuş oldular).

27. Cumhuriyet'te: Irak, petrol fiyatına yüzde 134 zam yaptı. (Güney Amerika ülkeleri de birer ikişer, petrole zam yaptılar. Daha önce, Basra dolaylarındaki Arap ülkeleri yüzde 112 zamla, öncü olmuşlardır).

(Vietnam'da şiddetli savaşlar oluyor. Arap - İsrail sınırlarında da ateş-kes defalarca bozuldu. Kissinger,

Orta-Doğu'da değinmeler yaptı. Bütün dünyada, Arapların petrol satmaması yüzünden enerji sıkıntıları ve kısıntıları. Birçok büyük fabrika, işçilerine yol verdi. İsrail'de 31 Aralık genel seçimlerinde, Golda Meir'in partisi önde geldi; fakat eskisine göre geriledi).

Ocak:

1. Pakistan'da bütün banka ve petrol şirketlerinin devletleştirilmesi kararı yürürlüğe girdi.
12. Libya ile Tunus, aralarında bir birlik kurarak Arap-İslâm Cumhuriyeti adını aldılar.
18. Süveyş'teki İsrail ve Arap birliklerinin birbirlerinden uzaklaşması konusundaki anlaşma imzalandı. (Uygulanmasına sonradan başlandı).
19. Pasifik'teki Paracel adaları için Çin ile Güney Kore arasında deniz çatışması oldu.
(Kıbrıs kesiminde şiddet hareketleri yine başladı. Ancak Grl. Grivas'ın 27 Ocak'ta ölümünden sonra Makarios genel af ilân etti. EOKA'cılar da, şiddet hareketlerini durdurdular. Vietnam'da çarpışmalar bu ay da devam etti. A.B.D. Dışişleri Bakanı bu ay içinde de Orta Doğu'da değinmeler yaptı.)

Şubat:

7. Karaip adalarından Granada bağımsızlığını ilân etti.
8. Ürdün'de, askerlerin ayaklanması, bugün varılan anlaşma ile sona erdi. Konu, aylıkların arttırılmasına bağlanıyordu.
Skylab'da 84 gün kalan üç Amerikalı astronot Dünya'ya döndü.
10. İran ve Irak sınırında çarpışmalar oldu. İki taraftan da ölenler oldu.
13. Soljenitsin, Rusya'da çağırıldığı polise gitmediği için ülkesinden atıldı. Federal Almanya'ya geldi. (Sonradan İsviçre'ye, Norveç'e gitmiş, eşi de bırakılmıştır).

16. Ürdün parlamentosu, kadınlara seçme ve seçilme hakkı veren bir yasayı kabul etti.

21. Anlaşma gereğince, son İsrail birlikleri bugün Süveyş'in Batı yakasından çekildi.

22-24. Lahor'da İkinci İslâm Zirve Konferansı. Türkiye'yi Dışişleri Bakanı temsil etti. İlk gün kılınan Cuma namazına da katıldı.
Pakistan, İran (ve Türkiye), Bengladeş'i tanıdılar. Bengladeş de Konferansa katıldı.

28. İngiltere'de genel seçimler yapıldı. Hiç bir parti çoğunluğu alamadı.
(Kömür işçilerinin grevleri üzerine, İngiltere'de seçimlerin yenilenmesi kararı alındı. Şubat'ın son haftasında Etyopya'da askerler -aylık v.b. gibi konuları ileri sürerek- ayaklandılar).

Mart:

4. Golda Meir, hükümeti kuramayacağını bildirerek istifa etti. (Birkaç gün sonra, koalisyon kuruldu).

5. İngiltere'de İşçi Partisi lideri Wilson, en çok oy alan parti olarak, azınlık hükümeti kurdu.

11. Irak'ta kürtler, özerkliğin başlayacağı bugün, koşulları yetersiz bularak savaşa başladılar.

12. Sovyet Rusya, Merih'e bir uydu indirdi. (Ağustos'ta atılmış olan uydu, bozularak iş göremez olmuştur).

18. Petrol ihraç eden Arap ülkeleri Amerika Birleşik Devletleri'ne uygulanan petrol ambargosunu kaldırdılar. (Mısır, Libya kabul etmedi).

27. Rusya'da Brejnev ile yaptığı görüşmeleri tamamlayan A.B.D. Dışişleri Bakanı Kissinger Sovyetler Birliği'nden ayrıldı.
(Portekiz'de ordu içinde ayaklanmalar oldu. Habeşistan'da ilk kez yapılan grevlerle başlayan huzursuzluk, ayaklanmalara dönüşerek Nisan ayına devredildi. Ayaklanmalar Eritre'de de sürüyor. İsrail ile Suriye arasında Golan tepelerinde sürekli çarpışmalar oluyor).

Nisan:

8. A.B.D.'nin açıkladığı gizli bir rapor'da, petrol ambargosu sırasında milyonlarca varil petrolün ülkeye sızdığı belirtildi.
9. Hindistan - Pakistan Bangladeş arasında bir anlaşma izalandı.
10. Radyo'dan: Yunanistan Basın ve Yayın ve Enformasyon Genel Sekreterliği, Türk-Yunan gerginliği konusundaki haberlerin asılsız olduğunu bildirdi.
(Yunanistan'da bu konudaki haberler ve yazıların yayınlanması yasaklanmıştı).
12. Golda Meir istifa etti.
15. Nijer'de Genelkurmay Başkanı hükümet darbesi yaptı.
21. Kolombiya'da ilk kez (yirmi beş yıl sonra) serbest seçimler yapıldı; Lopez başkan oldu.
24. Portekiz'de askeri ayaklanma sonunda hükümet düştü. (Yönetimi, eski Genelkurmay İkinci Başkanı General Spinola ele aldı. Başkan, Başbakan ve başka yöneticiler Madeira adasına sürülerek azil edildiler. Siyasal suçlular bağışlandı. Spinola partilerin kurulacağını, seçimlere gidileceğini bildirdi).
(Mısır'ın Başkanı Sedat, Ruslarla aralarındaki anlaşmazlıkları bu ay içinde açıkladı. Son demeçlerinde de Kissinger'in çabalarını övdü. Ay sonunda, Orta Doğu konusunda A.B.D. ile Rusya'nın anlaştıkları açıklandı. Bu ay içinde İsrail Başbakanı Golda Meir istifa etti. Yeni hükümet için çalışmalar başladı. Suriye İsrail arasında bütün ay boyunca Golan tepelerinde savaşlar oldu. Bu ay içinde Filistin gerillaları bir İsrail kentine saldırdılar, ölenler oldu. İsrail de karşılık olarak Lübnan'ın bir köyünü bastı. Bu ay içinde Libya'da Kaddafi'nin görevleri kısıtlandı).

Mayıs:

5. Fransa'da Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunu Mitterand; karşı cephenin adayları Chaban-Delmas ile V. Giscar d'Estaing'den daha çok oy aldı. Chaban-Delmas elendi.

6. Federal Almanya Başbakanı Willy Brandt istifa etti. (Yanında uzun yıllardır danışman olarak bulunan Guillaume'un Demokratik Almanya'nın casusu olduğu ortaya çıktığı için).

12. İtalya'da vaktiyle kabul edilmiş olan (1970) boşanma kanununun kaldırılması için gerekli imza toplandığı için bugün halk oylaması yapıldı. Boşanma kanununun yürürlükte kalmasını isteyenler çoğunluğu sağladı.

14. Portekiz'de iktidarı deviren cuntanın başkanı General Spinola, devlet başkanı ilân edildi (geçici).

15. Federal Almanya Cumhurbaşkanlığına Walter Scheel seçildi.

16. Helmuth Schmidt, Federal Almanya başbakanı seçildi.

19. Fransa'da yapılan ikinci tur seçimlerde Valéry Giscard d'Estaing, oyların yüzde elli bir fazlasını alarak seçimi kazandı. Mitterand yüzde kırk dokuz fazlası ile kaybetti.

26. Radyo, Tetenes (Yunanistan Dışişleri Bakanı), Ege Denizi kıta sahanlığı konusunda Türkiye ile görüşmeye -hakları saklı olarak- görüşmeleri kabul ettiklerini bildirdi).

31. A.B.D. Dışişleri Bakanı Kissinger'in çabası ile, Golan tepelerinde Suriye ile İsrail birliklerinin birbirinden uzaklaşması konusunda anlaşma sağlandı; bugün Cenevre'de iki tarafça imza edildi.
(Hindistan, atom denemeleri yaptığını açıkladı. Fransa Cumhurbaşkanı d'Estaing, başbakanlığa Jacques Chirac'ı atadı. Kıbrıs Türk topluluğu, çıkarılan bir yasa ile, Türkiye'deki gibi soyadı almakla yükümlü tutuldu).

Haziran:

3. İsrail'de yeni İzak Rabin hükümeti güven oyu aldı. OPEC'in, petrol fiyatlarını arttırma, Hollanda ile Danimarka'ya petrol ambargosunu kaldırmama kararına Cezayir petrol bakanı, katılmadıklarını bildirdi.

4. Bugün başlaması gerekli Kıbrıs'taki görüşmeler, Makarios'un Türklere karşı uygunsuz konuşması dolayısı ile bir hafta ertelendi.
11. Kıbrıs'ta görüşmelere yeniden başlandı
12. A.B.D. Cumhurbaşkanı Nixon Kahire'de. (Sonra: Suudi Arabistan, Suriye, Ürdün'e de geçti. Suriye ile 1967'de kesilmiş olan ilişkiler bu gezide yeniden kuruldu. Nixon, 18 Haziran'da ülkesine döndü).
13. Kuzey Yemen'de, Albay Hamidî bir darbe yaptı.
18. NATO konferansı Ottawa'da toplandı.
20. Karakas'ta (Venezüella), Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı başladı.
23. Dışişleri Bakanı Rudolf Kirschsclager Avusturya Cumhurbaşkanlığına seçildi.
26. Brüksel'deki zirve toplantısında NATO bildirisi törenle imzalandı.
27. Nixon Moskova'da.
(Kıbrıs'ta EOKA—B'nin Makariosçulara saldırıları yoğunlaştı; tedbirler alındı. Londra'da bir müzede bulunan Rubens'in tablosu kazındı, üzerine IRA yazıldı. Peron'un hastalığı dolayısıyle, eşi İzabel Peron, geçici olarak devlet başkanlığı görevini ay sonunda teslim aldı. Bayan Peron, başkan yardımcısı idi. Etyopya'da silâhlı kuvvetler yönetime el koydu).

Temmuz:

3. Rus-Amerikan ortak bildirisi yayınlandı. (Nükleer silâhlar konusunda yeni bir karara varılamadı.
3-19. Rusya, Salyut-III uzay lâboratuvarında iki uzay adamı çalıştı.
5. Makarios, Yunanlı subayların EOKA—B'ye yardımcı olduklarını, kendisini öldüreceklerini söyledi.
7. 13 Haziran'dan beri süren Dünya Futbol Kupasını bugün Hollanda'yı yenen Batı Almanya takımı kazandı.
9. Radyo: Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri ve Türkiye - Kıbrıs Dairesi başkanından sonra Dışişleri Bakanı Tetenes de istifa etti.
15. Kıbrıs'ta Yunan subaylarının darbesi ile Makarios devrildi; gazeteci ve EOKA'cı Nikos Samson başkan-

lığa geçirildi. Darbeyi, Yunanistan planladı, Yunan subaylarının yönetimindeki Rum Milli Muhafızları gerçekleştirdi.

16. Ada'da çatışmalar oluyor. Makarios Kıbrıs'tan ayrıldı.
Güvenlik Konseyi toplandı.

17. Makarios önce Malta'ya, oradan Londra'ya geçti.
NATO Konseyi toplandı; Yunan subaylarının çekilmesini, Makarios'un geri getirilmesini istedi.

18. Makarios, New York'a gitti.

19-20. Makarios, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde konuştu.

20. Türkiye'nin Kıbrıs'a asker çıkarması.

22. Yunanistan'da General Davos'un darbe yaptığı söylentileri.
Yunanistan'da genel seferberlik.

23. Kıbrıs'ta Samson istifa etti; Klerides başkanlığa getirildi.

23-24. Cunta, eski başbakan ve bakanlarla görüşmeler yaptıktan sonra Paris'ten çağırdığı K. Karamanlis'i başbakanlığa getirdi.

24. Bugün başlayacak olan Cenevre ateş-kes görüşmeleri (Türkiye -İngiltere Yunanistan arasında), Yunanistan'ın yeni durumu dolayısıyle ertelendi.

26-30. Cenevre'de Kıbrıs barış görüşmeleri. (TÜRKİYE bölümünde Temmuz ayı sonuna bakınız).

31. A.B.D. Temsilciler Meclisi komisyonları, Türkiye'ye yardımı ve banka kredilerini kesme kararları aldı.

Ağustos:

1. Yunanistan'da 1952 anayasasına dönülüyor.
İtalya'da 1848'den beri çıkan Gazetta de Popolo, yayınına son verdi.

2. Yunanistan'da cuntada asıl rolü oynayan Yoannidis'in altı ay içinde görevinden ayrıldığı bildirildi.

4. Portekiz, Afrika'daki altı sömürgesinin bağımsızlığını tanıdığını açıkladı. (Gine - Bissau geçen yıl kendi başına bağımsızlığını ilân etmiş, birçok ülke ve dün de Türkiye tarafından tanınmıştı).

6. Kıbrıs'ta kabine istifa etti. (Klerides ertesi gün yeni bir hükümet kurdu).

9. Watergate olayının büyümesi ve Temsilciler Meclisi'nin aleyhindeki tutumu üzerine A.B.D. Cumhurbaşkanı R. Nixon istifa etti. Yardımcısı Gerald Ford, A. B.D.'nin 38. cumhurbaşkanı oldu.

14. Türkiye'nin ikinci Kıbrıs harekâtı başlayınca Yunanistan NATO'nun askeri yapısından çekildiğini açıkladı.
Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'ta ateşin kesilmesi ve görüşmelere devam edilmesi yolunda karar aldı. (Yunanistan Kıbrıs harekâtına müdahale etmedi. Karamanlis bunu radyo ve televizyonda açıkladı).

17. Radyo: Güvenlik Konseyi'nde Fransa'nın, kuvvetlerin Kıbrıs'tan çekilmesi konusunda verdiği karar tasarısı kabul edildi. Türk delegesi Osman Olcay bunu anında reddetti. Ayrıca, Franca temsilcisinin aleyhimizdeki konuşmasına ağır bir cevap verdi. Radyo: Fransa, Yunanistan'a askeri uçak ve başka malzeme satma işini çabuklaştırıyor.

19. Lefkoşe'de gösteri yapan Rumlar Amerikan büyükelçiliğe saldırdılar; büyükelçi Roger Daviese'i öldürdüler.

20. Radyo: Amerika Birleşik Devletleri Başkan Yardımcılığına Nelson Rockefeller atandı.

24. Atina'da Yunan hükümetiyle değinmelerde bulunan Klerides, ayrıca Mavros, Kıbrıs'ta bir gerilla savaşı başlatılacağından söz ettiler. Yunanistan Cenevre Konferansı önerilerini reddetti. Rusya'nın dün ortaya attığı, geniş bir Birleşmiş Milletler Konferansı toplantısı önerilerine eğilim gösterdi. (Rusya'ya olumlu yanıt 27.de verildi).

25. Yunanistan Başbakan Karamanlis, Enosis'in amaçları olduğunu söyledi.

26. Yunanistan'da cuntanın gerisindeki adam General Yoannidis emekliye ayrıldı.

27. Kıbrıs'ta «Kıbrıs Kurtuluş Ordusu» kurulduğu açıklandı. (Yunan ve Kıbrıs hükümetleri, gerilla savaşından söz ediyorlar).

28. Birleşmiş Milletler Üçüncü Uluslararası Deniz Hukuku Konferansı, sonuç alamadan sona erdi. (Kıbrıs Rum yönetiminin önerisi üzerine toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, Kıbrıs'ta insancıl sorunların çözüme bağlanması konusunda aldığı kararları, Türk yönetimi, kendilerine sorulmadan başvurulduğu için, geçerli saymadı. Zagrep'te devrilen ekspreste yüz elliyi aşkın yolcu öldü).

Eylül:

1 Çin Ajansı, Rusya'nın Kıbrıs konusunda müdahalesini eleştiriyor.

6. Rauf Denktaş ile Klerides ilk buluşmalarını yaptılar. (Bu buluşmalar sürdü).

7. Osman Örek, Kıbrıs'ta 3514 soydaşımızın esir bulunduğunu söyledi.

12. Etyopya'da silâhlı kuvvetler Halle Selasiye'yi tahttan indirdi. (Dışarıdaki çok büyük servetinin devletleştirilmesini reddetmişti).

13. OPEC'in toplantısında, petrol şirketlerinin verdiği vergilerin yüzde üçbuçuk arttırılması kararına varıldı.

16. Denktaş ile Klerides'in geçen cuma yaptıkları anlaşma üzerine bugün hasta ve yaralı 132 Türk ile 116 Rum değiştirildi. (Serbest bırakıldı).

20. A.B.D. Senatosu, Türkiye'ye askeri yardımın kesilmesi konusunda Başkan G. Ford'u uyarma kararı aldı.

23. Kıbrıs'ta tutsaklar değiştirildi. (Bu değiştirmeler devam ederken, Rum tutsakların, Türk bölgesinde kalmak istemeleri üzerine, işlemin durdurulduğu 27.9. günlü Cumhuriyet'te yazıldı).

24. Radyo: A.B.D. Temsilciler Meclisi, Türkiye'ye askeri yardımın kesilmesine karar verdi. (Yunanistan'a yardımın kesilmesi önerisi kabul edilmedi. Türkiye ile ilgili karar sonra yumuşatıldı).

28. Portekiz'de sağcıların bir hareketi önlendi.

30. Portekiz'de devlet başkanı General Spinola istifa et-

tl; Genelkurmay Başkanı Korgeneral Cemal Gürsel o nun yerine geçti.
(Honduras'ta fifi kasırgasından ölenlerin sayısı 15.000 sanılıyor. Kıbrıs'ta gerilla hareketlerinin başlayacağı Yunanistan ve Kıbrıs yöneticileri tarafından açıklandıktan sonra birkaç çete denemesi Türk Silâhlı Kuvvetlerince bunların yakalanmasıyle sonuçlandı. A.B.D. Başkanı Ford, eski başkan Nixon'u affetti. Mozambik'te beyazların giriştiği bağımsızlık hareketi önlendi. Bu hareket, Portekiz'in, Afrika'daki sömürgelerine bağımsızlık verme kararının bir tepkisiydi. 17 Eylül'de, Birleşmiş Milletler'in 29. Genel Kurumu başladı).

Ekim:

3. Rauf Denktaş, Makarios'un Birleşmiş Milletler'deki konuşmasını eleştirdi.
Nobel edebiyat ödülünü İsveçli yazarlar Eyvind Johnson ile Harry Martinson paylaştılar. (Bu olay önce İsveç'te eleştirildi).
1. İngiltere'de genel seçimler yapıldı. (İşçi Partisi, salt çoğunluğu sağlayacak kadar oy aldı).
15. Kıbrıs'ta tutsak değişimine yeniden başlandı.
17. A.B.D. Başkanı Ford, 14 Ekim'deki vetosunu bugün yineledi. (Bu ay, A.B.D. meclisleri ile Ford arasında, Türkiye'ye yapılan yardımın kesilmesi konusunda bir savaş verilmiştir. Senato 30 Eylül'de yardımın kesilmesini kararlaştırmış, ertesi gün Ford, bu kararı veto edeceğini bildirmişti. Ayın 5'inde gazeteler, A.B.D. Senato genel kurulunun, «kuşa benzetilen» yardım tasarısını reddetmişti. 9 Ekim'de Temsilciler Meclisi, yardımın kesilmesini onayladı. Ford'un vetosu üzerine Temsilciler Meclisine dönen tasarı üçte iki çoğunluk sağlayamadı. Radyo 17 Ekim'de, her iki meclisin de, koşula bağlı olarak aldığı kararı -Türkiye'ye yardımın 10 Aralık'a kadar uzatılmasını- kabul ettiyse de Ford aynı gün vetosunu kullandı. Sorun, Türkiye'nin, askerî malzemeyi Kıbrıs'ta kullanmış olması

savına bağlanıyordu. Aralık'a değin bunun araştırılması isteniyordu).

19. A.B.D. Kongresi'nin, Türkiye'ye askerî yardımın, koşullu olarak 10 Aralık'a değin uzatılmasını öngören üçüncü tasarıyı, Başkan Ford istemeyerek imzaladı.

23. Yunanistan'ın eski diktatörü Papadopulos ile dört cuntacı, Kea adasına sürgün edildi.

28. Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs sorununun konuşulmasına başlandı. (31 Ekim'de henüz karar alınmamıştı).

29. Rauf Denktaş, Londra'da, Kıbrıs'taki İngiliz üslerinde bulunan hasta ve öğrenci Türkler konusunda, olumlu bir anlaşmaya varıldığını açıkladı.
(Filistin temsilcisi, Birleşmiş Milletler'de temsilci olarak kabul edildi. Ay sonunda Rabat'ta toplanan Arap zirve konferansında Filistin Kurtuluş Örgütü, tek temsilci olarak kabul ve Filistin hükümeti kurulması kabul edildi. Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs konusunda karar 1 Kasım'da alındı).

C. TÜRKİYE'DE GEÇEN YIL İÇİNDE ÖLEN TANINMIŞ KİMSELER

1973 (Kasım-Aralık)

3 Kasım. Hekim ve Yazar Dr. Baha Arkan öldü. (1904 1973)

5 Kasım. Oyuncu İsmail Dümbüllü öldü. (1897-1973)

8 Kasım. Ozan Faruk Nafiz Çamlıbel öldü. (1898-1973)

10 Kasım. Ozan Galip Naşit Arı öldü. (-1973)

11 Kasım. Eski bakanlardan Hidayet Aydıner öldü. (1900-1973)

12 Kasım. Eski bakanlardan Prof. Dr. Şevket Raşit Hatiboğlu öldü. (1898-1973)

13 Kasım. Kanuni Ahmet Yatman öldü. (1897-1973)

15 Kasım. Gazeteci Behzat Bilgin öldü. (1898-1973) (Yeni Asır'dan)

19 Kasım. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden Ord. Prof. Dr. Zeki Zeren öldü (1900-1973)
Büyükelçi Kâmuran Acet öldü. (1917-1973)

22 Kasım. Gazeteci Alp Zirek öldü. (1929-1973)
26 Kasım. Gazeteci Salâhattin Sonat öldü (1924-1973)
30 Kasım. Birinci Dönem milletvekillerinden Yasin Kutluğ öldü. (1887-1973)
8 Aralık. Gazeteci M. Necmettin Deliorman öldü. (——-1973)
20 Aralık. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakülltesi'nden Prof. Dr. Hıfzı Timur öldü. (1909-1973)
25 Aralık. İsmet İnönü öldü. (24.9.1883-1973)
27 Aralık. Avukat, yazar Dr. Suat Tahsin Türk öldü. (1906 1973)

1974 (Ocak-Ekim):

2 Ocak. Dünyada ilk kadın yargıtay üyesi Melâhat Ruacan öldü .(1906-1974)
5 Ocak. Hacettepe Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mustafa Lûtfi Sipahioğlu öldü (Hekim. 1925-1974)
14 Ocak. Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy öldü. (1920 -1974)
15 Ocak. Yazar ve öğretmen Mahir Baranseli öldü (1945-1974)
19 Ocak. Yazar ve ressam Hüseyin Kihat Erer öldü. (1918 -1974)
24 Ocak. Ozan Hâmit Macit Selekler öldü (1900-1974)
25 Ocak. Ege Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ali Şakir Kâhyaoğlu öldü. (1912-1974)
3 Şubat. Müzisyen Orhan Avşar öldü. (1916-1974)
5 Şubat. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nden Prof. Dr. Celâl Tarıman öldü. (1906-1974)
12 Şubat. Ressam Abidin Elderoğlu öldü. (1901-1974)
14 Şubat. Hava Orgenerali Ahmet Dural öldü. (1921-1974)
22 Şubat. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi'nden emekli Prof. Dr. Selâhattin Nejat Yalkı öldü. (-1974)
1 Mart. İstanbul Şehir Tiyatrosu kurucu sanatçılarından Hüseyin Kemal Gürmen öldü. (1901-1974)
2 Mart. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden Prof. Dr. Ferruh Uzer öldü. (1925-1974)
5 Mart. Kurtuluş Savaşı'nda emeği geçmiş emekli general Ekrem Baydar öldü. (1888-1974)

(Yazar Server Ziya Gürevin'in ölümü üzerine teşekkür ilânı, bugünkü Milliyet'te).

13 Mart. Türk müziği bestecisi Zeki Duygul öldü. (1907-1974)

15 Mart. İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi öğretim üyesi Necmettin Canıtez'in ölüm ilânı bugünkü Milliyet'te.

23 Mart. Eski milletvekillerinden Dr. Rebii Barkın öldü. (1899-1974)

30 Mart. A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi doçentlerinden Dr. Refakat Çiner öldü.

7 Nisan. Eski bakanlardan Sedat Çumralı öldü. (1904-1974)

15 Nisan. Eski bakanlardan Muammer Alkanat öldü. (1904-1974)

16 Nisan (günlü Milliyet'te, öğretmen ve yazar Ziya Dalat (Ziya Talât Çağıl)'ın ölümü üzerine teşekkür ilânı, 1901 1974)

Besteci Rifat Ayaydın'ın ölüm teşekkürü 28. 4. 1974 günü Milliyet'te.

9 Mayıs. Ressam Turgut Zaim öldü. (1906).

17 Mayıs. Ressam Refik Epikmen öldü. (1901 - 1974)

22 Mayıs. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nden Doç. Dr. Ethem Tokmakçıoğlu öldü. (-1974)

24 Mayıs, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden Prof. Dr. Sami Akıncı öldü. (-1974)

25 Mayıs. Aktör ve rejisör Ulvi Uraz öldü. (1921-1974)

31 Mayıs. Eski büyükelçilerden, yazar Abdüahat Akşin öldü. (-1974)

2 Haziran. Arkeolog, yazar, öğretmen Nurettin Can Güleklî öldü. (-1974)

5 Haziran. Ordinaryüs rof. Hilmi Ziya Ülken öldü. (1901-1974)

9 Haziran. Eski büyükelçi, bakan, yazar Celâl Tevfik Karasapan öldü. (1899-1974)

17 Haziran. Eski Meclis Başkanlarından Refik Koraltan öldü. (1891-1974).

3 Temmuz. «Tarihten Çizgiler» ressamı Salih Erimez öldü. (-1974)

10 Temmuz. Gazeteci Lûtfi Katrancı öldü. (18 -1974)
16 Temmuz. Hukukçu, yazar Refik Gorbon öldü. (1881-1974)
17 Temmuz. Spiker ve yazar Muhteşem Öksüzcü öldü. (1911 1974)
22 Temmuz. Gazeteci Mümtaz Faik öldü. (1904-1974)
Gazeteci Orhan Çeviksoy öldü. (1930-1974)
23 Temmuz. Ressam Saip Tuna öldü. (1904-1974)
25 Temmuz. Oyun yazarı İsmet Küntay öldü. (-1974)
A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Prehistorya Profesörü Dr. Kılıç Kökten öldü. (1904-1974)
Temmuz (?). Fındık konusunda yazı ve kitapları ile tanınmış Kemal Peker'in öldüğü, Yeni Adam'ın Haziran 1974 sayısında (bu sayı Temmuz sonlarında yayınlandı) duyuruldu (Mahmut Gologlu'nun yazısında).
Temmuz. (Aktör Müfit Kiper'in ölümü, Milliyet Sanat Dergisi'nin 19. 7. 1974 günlü sayısında, Nüvit Özdoğru'nun yazısından öğrenildi).
6 Ağustos. Gülhane Akademisi'nde Tuğgeneral Prof. Dr. Orhan Sargın öldü. (1915-1974)
8 Ağustos. Aktör İsmail Galip Arcan öldü. (1893-1974)
9 Ağustos. Ressam Aliye Berger öldü. (1904-1974)
Öğretmen ve ozan İsmail Hilmi Soykut öldü. (1906-1974)
14 Ağustos. Yazar ve öğretmen Nihat Sami Banarlı öldü. (1907-1974)
15 Ağustos. TRT. muhabiri, gazeteci Özkan Oraman öldü. (1941-1974)
20 Ağustos. Eğitimci Fuat Baymur öldü. (1901-1974)
23 (günlü Cumhuriyet'te, çevirmen Leylâ Soykut'un ölüm ilânı. 1921-1974)
24 Ağustos. Eski bakanlardan Ord. Prof. Abdülhak Kemal Yörük öldü. (1897-1974)
26 Ağustos. Gazeteci Âdem Yavuz, Kıbrıs'ta aldığı yaralardan öldü. (1945-1974)
8 Ağustos (Radyo). Ozan Celâl Sılay öldü. (1914-1974).
16 Ağustos. Birinci Dönem milletvekillerinden Abdülgani Ensari öldü. (1887-1974)
14 Eylül. İlk kadın yargıç Nezahet Güreli öldü. (-1974)
27 Eylül. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden emekli,

Tıp Tarihi Profesörü Dr. Feridun Nafiz Uzluk öldü. (1902-1974)

Eylül. Konya'da kurduğu zengin özel müzesini Konya Belediyesi'ne bağışlamış olan İzzet Koyunoğlu öldü. (Milliyet Sanat Dergisi'nin 4. 10. 1974 günlü sayısında, «geçen hafta» kaydı ile).

4 Ekim. Pedagog Dr. Halil Fikret Kanad öldü. (1892-1974)

6 Ekim (Radyo): Birinci Dönem milletvekillerinden Ahmet Fevzi Edem öldü. (1885-1974)

25/26 Ekim. Kurtuluş Savaşı komutanlarından Orgeneral Fahrettin Altay öldü. (1880-1974)

27 Ekim. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden emekli Ord. Prof. Dr. Fahri Arel öldü. (1894-1974)

28 Ekim. Devlet Tiyatrosu'ndan Coşkun Kara öldü. (1929-1974)

Ç. DÜNYADA GEÇEN YIL İÇİNDE ÖLEN TANINMIŞ KİMSELER

1978 (Kasım-Aralık):

1 Aralık. İsrail'in eski başbakanlarından David Ben- Gurion öldü. (1886-1973)

1974 (Ocak-Ekim):

27 Ocak. Kıbrıs'ın EOKA lideri Gri. Grivas öldü. (1898-1974)

2 Nisan. Fransa Cumhurbaşkanı Georges Pompidou öldü. (1911-1974)

20 Nisan. Pakisyan'ın eski cumhurbaşkanı Eyüp Han öldü. (1899-1974)

23 Nisan. Fransa Cumhurbaşkanı Georges Pompidou öldü. (1899-1974)

Nisan. Fransız yazarı Mercel Pagnol öldü. (1895-1974)

21 Mayıs. Türk ekonomisi üzerinde çalışmaları ile tanınmış Prof Fritz Beade öldü.

24 Mayıs. Amerikalı caz bateristi Duke Ellington öldü. .1899-1974)

8 Haziran. Guatemala'lı ozan ve yazar Miguel Angel Asturias öldü. (1899-1974)

18 Haziran, Rus Mareşali G.K. Jukov öldü. (1896-1974)
19 Haziran. Fransız felsefe yazarı Jean Wahl öldü. (1888-1974)
25 Haziran. Fransız ozanı Georges Hugue öldü.(
1 Temmuz. Arjantin devlet başkanı Juan Peron öldü. 1895 1974)
(Radyo, 10 Temmuz): Amerikalı politikacı Earl Warren öldü. (1891-1974)
Temmuz. İsviçreli besteci Darius Milhaud'nun öldüğü 19. 7. 1974 günü Milliyet Sanat Dergisi'nde yazıldı. (1892 1974)
Temmuz. İsveçli yazar Par Lagerkvist'in ölümü, Milliyet Sanat Dergisi'nin 26. 7. 1974 günlü sayısında Melih Cevdet Anday'ın yazısından öğrenildi.
13 Eylül günlü Milliyet Sanat Dergisi, Fransız yazarı Marcel Achard'ın geçen hafta içinde öldüğünü yazdı. (1899-1974)
(5 Ekim günü Milliyet Sanat Dergisi, Fransız ressamı André Dunoyer de Segonzac'ın, «geçenlerde» kaydı ile, öldüğünü bildirdi.
(25 Ekim günlü Milliyet gazetesi, Rus keman virtüzou David Oystrakh'ın ölümünü haber verdi. (1908-1974)

B. OCAK - EKİM 1974

Ocak:

2. Tekel, tuz'a yüzde 257 zam yaptı.
10. D.P. ile M.S.P., bir sağ koalisyona katılacaklarını bildirmişlerdi. Ancak, A.P., kendi önderliğinde bir koalisyon kurulmasını önerdiği için, Naim Talu, hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanına geri verdi; kabul edildi.
C.H.P. ile M.S.P. arasında yeniden, koalisyon için değinmeler oluyor.
11. Cumhurbaşkanı bir mesaj yayınlayarak hükümet konusundaki görüşlerini açıkladı. (Radyo ve televizyonda).

Cumhurbaşkanı, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu başkanlarını kabul ederek, hükümetin kurulması konusunda yardım ve değinme yapmalarını istedi. Meclis başkanı, parti liderleriyle görüşüyor.

Mahmut Esat Bozkurt'un büstü, Türkiye Barolar Birliği'nce yaptırılarak Ankara Hukuk Fakültesi'ne konuldu; Adalet Bakanı Hayri Mumcuoğlu büstü törenle açtı.

Geçen Haziran'da kurulmuş olan İstanbul Veteriner Fakültesi'nin ilk dekanlığına Prof. Dr. Muzaffer Beşe getirildi.

Muhsin Ertuğrul, İstanbul Şehir Tiyatrolarında, Vasfi Rıza Zobu'nun istifası ile açılan sanat yönetmenliğine getirildi.

14. C.H.P. ile M.S.P., Cumhurbaşkanı görev verirse koalisyonu kurabileceklerini açıkladılar.

15 Cumhurbaşkanı, Bülent Ecevit'i hükümeti kurmakla görevlendirdi.

19. Radyo: Ankara 3 numaralı Sıkıyönetim mahkemesi, Prof. Dr. Mümtaz Soysal'ı dördüncü kez mahkûm etti.

Memur maaşlarına zam yapan kararname yayınlandı.

21. Cumhurbaşkanı F. Korutürk, yazar Nihat Atsız'ı affetti.

22. Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığı fuel-oil fiyatına yüzde 42 ölçüsünde zam yaptı.

25. Hükümet protokolü açıklandı.

Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanınca onaylandı ve açıklandı.

26. İzmir'den İstanbul'a kalkan Van uçağı düştü. Yaralananlardan başka, (63) kişi öldü.

Bakanlar Kurulu işe başladı.

27. Adana, Mersin ve Hatay'a yayın yapacak olan Adana verici televizyon istasyonu açıldı.

30. Hükümet, personel rejimiyle ilgili olarak eski hükümetin çıkardığı kimi kararnameleri iptal etti, kimilerini yürürlükten kaldırdı. (Memur maaşlarıyle ilgili olanı kaldırmadı.)

31. Seyfi Demirsoy'un 14 Ocak'ta ölümü üzerine açılan Türk

İş Genel Başkanlığına, Genel Sekreter Halil Tunç, Genel Sekreterliğe ise Sadık Şide seçildi.
(Ocak ayı'nda bütün yurt kötü hava koşulları içinde yaşadı. Doğu bölgelerinde çığlardan, yer yer donmalardan pek çok ölen oldu).

Şubat:

1. İzmir'de deprem. İki kişi öldü.
   Hükümet programı meclislerde okundu.
2. Semih Balcıoğlu Ancona'da altın madalya kazandı.
4. Hükümet bütçe tasarısını geri aldı.
5. C. Senatosu'nda hükümet programı görüşüldü.
6. Türkiye Elektrik Kurumu elektriğe zam yaptı.
7. Bülent Ecevit hükümeti (C.H.P. - M.S.P. koalisyonu) Millet Meclisinde güven oyu aldı. (136 red oyuna karşı 235 güven oyu. Dinleyici localarından alkışlandığı için muhalefet partileri salondan ayrıldı. Oylama bu ortamda sürdü).
9. Org. Cemal Tural Millet Partisi başkanlığından ve partiden istifa etti.
11. Gümrük ve Tekel Bakanı Mahmut Türkmenoğlu, Ege tütün piyasasını açtı. (Bu yıl, üreticiyi koruyacak bir politika izlenmiştir).
14. TRT. Genel Müdürlüğüne İsmail Cem İpekçi atandı.
19. Geçici bütçe (yetki tasarısı) ilgili komisyonda görüşülmeye başlandı.
    Anayasa Mahkemesi'nin, Senatoda Kontenjan ve Milli Birlik gruplarının Başkanlık Divanı'na katılması konusunda alınan kararı bozması üzerine, bugün yeniden seçim yapıldı; Tekin Arıburun yeniden başkan seçildi.

Picasso: desen

1974'ÜN KİTAPLARI

Derleyenler: Öksel Göçmen

Şener Öztop

Matisse: nü

1974'ÜN KİTAPLARI

I. EDEBİYAT GÜZEL SANATLAR

A. YERLİ

Halide Edib-Adıvar: **Kerim Usta'nın Oğlu Heylâ.** İst. 1974. Atlas K. 141 S. res 10 TL

Ahmet Haramî Destanı: Baskıya Haz.: Halis Akaydın. İst. 1974. Tercüman Kitapçılık. 185 S. 10 TL.
(1001 Temel Eser: 34)

A. Kadir-Afşar Timuçin: **Filistin Şiiri. Antoloji.** İst. 1974 (Kendi Yayını) 93 S. 10 TL.

Oktay Akbal: **Ölümsüz Oyun (Denemeler).** İst. 1974 Çağdaş Y. 285 S. 15 TL.

Tahir Alangu: **100 Ünlü Türk Eseri** İst. 1974. Milliyet Y. 734 S. 75 TL.

Suzan Albek: **Bizim Gezegenimiz Dünya.** İst. 1974. Koza Y. 219 S. 15 TL.

Çetin Altan: **Bir Avuç Gökyüzü.** Ankara 1974. Bilgi Y. 285 S. 20 TL.

Rahmiye Altınok: **Dursun'umun Dursunu** Ankara 1974. (Kendi Yayını). 223 S. 12,50 TL.

Melih Cevdet Anday: **Aylâklar.** İst. 1974. Varlık Y. 284 S. 15 TL.

Melih Cevdet Ansay: **İsa'nın Güncesi.** İst. 1974. Hürriyet Y. 197 S. 15 TL.

Melih Cevdet Anday: **Yeni Tanrılar.** İst. 1974. Çağdaş Y. 286 S. 15 TL.

Talip Apaydın: **Koca Taş (Hikâyeler).** İst. 1974. Yeni Büyük Dağıtım Y. 208 S. 10 TL.

Talip Apaydın: **Toz Duman İçinde.** İst. 1974. Hürriyet Y. 435 S. 20 TL.

Burhan Arpat: **Direklerarası Türk Tiyatrosundan Hikâyeler.** İst. 1974. May Y. 139 S. 10 TL.

Nimet Arzık: **Ak Altının Ağası Hacı Ömer Sabancı'nın Hayatı.** Ankara 1974. Tur Y. 164 S. 15 TL.

Aşık İhsani: **Bak Tarlanın Taşına.** İst. 1974. Akyolcu Y. 134 S. 10 TL.

Aşık İhsani: **Ozan Dolu Anadolu. Halk Şirleri.** İst. 1974. May Y. 160 S. 10 TL.

Şevket Süreyya Aydemir: **Kahramanlar Doğmalıydı.** İst. 1974. Çağdaş Y. 284 S. 15 TL.

İbrahim Aydın: **Beşik Kertmesi.** Ankara 1974. Anahtar Y. 262 S. 15 TL.

Samiha Ayverdi: **Bir Dünyadan Bir Dünyaya.** Ankara 1974. Hülbe Y. 148 S. 20 TL.

Mustafa Balel: **Kurtboğan.** İst. 1974. Yar. Y. 152 S. 10 TL.

Zühtü Bayar Günel Altıntaş: **Yazdık Nâzım Nâzım Diye.** İst. 1974. Soyut Y. 127 S. 10 TL.

Barbaros Baykara: **Nefret Köprüsü Şirzi. 1914-1918 Türk-Ermeni Dramının Romanı.** İst. 1974 (Kendi Yayını) 312 S. 20 TL.

Fakir Baykurt: **Köygöçüren.** İst. 1974. Remzi K. 596 S. 30 TL.

Fakir Baykurt: **İçerdeki Oğul.** Ankara 1974. Bilgi Y. 450 S. 25 TL.

Nihat Behram: **Fırtınayla, Borayla Denenmiş Arkadaşlıklar.** İst. 1974. Cem Y. 160 S. 10 TL.

Ataol Behramoğlu: **Yolculuk, Özlem, Cesaret ve Kavga Şiirleri.** İst. 1974. Cem Y. 60 S. 7.50 TL.

İlhan Berk: **Dünya Şiiri Antolojisi.** İst. 1974. Milliyet Y. 415 S. 30 TL.

Asım Bezirci: **İkinci Yeni Olayı. İnceleme-Örnekleme.** İst. 1974. Tel Y. 240 S. 15 TL.

Asım Bezirci: **Sabahattin Ali.** İst. 1974. Oluş Y. 239 S. 15 TL.

Tarık Buğra: **Küçük Ağa.** Ankara 1974. Bilgi Y. 288 S. 20 TL.

Şevket Bulut: **Sarı Arabalar.** İst. 1974. Hareket Y. 142 S. res. 12.50 TL.

Edip Cansever: **Sonrası Kalır.** İst. 1974. Cem Y. 91 S. 10 TL.

Cemal Süreyya: **Beni Öp, Sonra Doğur Beni. Şiirler.** İst. 1973. (E) Y. 118 S. 10 TL.

Demirtaş Ceyhun: **Apartman.** Ankara 1974. Bilgi Y. 154 S. 10 TL.

Tanju Cılızoğlu: **Balyoz.** İst. 1974. Tel Y. 222 S. 15 TL.

Necati Cumalı. **Acı Tütün.** İst. 1974. Cem Y. 299 S. 20 TL.

Mehmet Çınarlı: **Bir Yeni Dünya Kurmuşum.** Ankara 1974. Hisar Y. 111 S. 15 TL.

Sevinç Çokum: **Bölüşmek.** İst. 1974. Türk Edebiyatı Y. 168 S. 15 TL.

Fazıl Hüsnü Dağlarca: **Arkaüstü.** İst. 1974 Cem Y. 248 S. 15 TL.

Ahmet Muhip Dıranas: **Şiirler.** İst. 1974. Türkiye İş Bankası Kültür Y. 246 S. 20 TL.

Hasan İzzettin Dinamo: **Musa'nın Mapusanesi.** İst. 1974. May. Y. 263 S. 15 TL.

Hasan İzzettin Dinamo: **Mapusanemden Şiirler.** İst. 1974. May. Y. 154 S. 10 TL.

Ferruh Doğan: **Sergi (Karikatürler).** İst. 1974. Cem Y. 111 S. 10 TL.

Refik Durbaş: **Hücremde Ay Işığı.** İst. 1974. Cem Y. 80 S. 7.50 TL.

Eflâtun Cem: **Nasreddin Hoca Fıkraları.** İst. 1974. Varlık Y. 219 S. 10 TL.

Gültekin Eilbal: **Şeref Akdik Hayatı - Sanatı Eserleri:** İst. 1974. Ar Ajans Reklam Bürosu. 168 S. res. 100 TL.

Füsun Erbulak: **Niçin Geç Kaldım.** İst. 1974. Ararat Y. 264 S. 15 TL.

Nüzhet Erman: **Hem Hürriyet Hem Ekmek.** Ankara 1974. Bilgi Y. 118 S. 15 TL.

İsmail Ergi: **Halk Uyandı Dostum.** Ankara 1974. Barış Y. 92 S. 20 TL.

Esat K. Ertur: **Yara.** Ankara 1974 (Kendi Yayını). 300 S. 20 TL.

Sabahattin Eyüboğlu: **Sanat Üzerine Denemeler.** İst. 1974. Cem Y. 560 S. 25 TL.

Burhan Felek: **Yaşadığımız Günler.** İst. 1974. Milliyet Y. 247 S. 15 TL.

Burhan Günel: **Sevgi Bağı. Hikâyeler.** İst. 1974. Oluş Y. 163 S. 12.50 TL.

Burhan Günel: **Umut Zamanı.** İst. 1974. Remzi K. 232 S. 15 TL.

Zahir Güvemli - Can Kerametli: **Türk ve İslâm Eserleri Müzesi.** İst. 1974. Ak Yayınları Sanat Kitapları serisi: 3. 64 S. res. 100 TL.

Halide Edip Yakup Kadri Falih Rıfkı Mehmet Asım: **İzmir'den Bursa'ya.** İst. 1974. Atlas K. 136 S. 10 TL.

Ayhan Hünalp: **Dağlara Giden Yollar.** İst. 1974. (3) Y. 118 S. 10 TL.

Afet Ilgaz: **Çeribaşı Abdullahla İdamlık İsmail** İst. 1974. (Kendi Yayını). 211 S. 15 TL.

Ayhan İlter: **Pişman Olur da Bir Gün. Şiirler.** İst. 1974 (Kendi Yayını) 68 S. 10 TL.

Akif İnan: **Hicret.** Ankara 1974. Edebiyat Dergisi Y. 60 S. 7.50 TL.

Ümit Kaftancıoğlu: **Tüfekliler.** İst. 1974. Remzi K. 289 S. 20 TL.

Tarık Dursun K.: **Gün Döndü.** İst. 1974. Köprü Y. 296 S. 20 TL.

Nil Kapancı: **Yalnızım.** Ankara 1974. (Kendi Yayını). 60 S. 10 TL.

Mustafa Necati Karaer: **Karacaoğlan.** İst. 1974. Tercüman Kitapçılık. 380 S. 10 TL. «1001 Temel Eser: 26»

Karikatür. 1974 Karikatürleri. Haz.: Karikatürcüler Derneği. İst. 1974. 95 S. res. 10 TL.

Reyhan Kaya: **Türk Yazmacılık Sanatı.** İst. 1974. Türkiye İş Bankası Kültür Y. 119 S. res. 75 TL.

Kemal Tahir: **Namuscular.** Ankara 1974. Bilgi Y. 476 S. 25 TL.

Hasan Hüseyin Korkmazgil: **Kelepçenin Karasında Bir Ak Güvercin.** Ankara 1974. Bilgi Y. 297 S. 20 TL.

Zeynel Kozanoğlu: **Şeytan Köprüsü.** İst. 1974. Kervan Y. 213 S. 15 TL.

Mustafa Kutlu: **Gönülişi.** İst. 1974. Hareket Y. 159 S. res. 12.50 TL.

Mehmet Kemal: **Sürgün Olayı.** İst. 1974. Soyut Y. 382 S. 25 TL.

Milli Hikâyeler Demeti: 4. Tabut. Haz.: Otağ Y. İst. 1974 144 S. 10 TL.

Nazım Hikmet: **Kuvâyi Milliye Destanı.** Ankara 1974. Bilgi Y. 179 S. 20 TL.

Nâzım Hikmet: **Demoklesin Kılıcı.** İst. 1974. Habora K. 175 S. 15 TL.

Nâzım Hikmet: **Yeni Şiirler.** İst. 1974. Günce Y. 169 S. 12.50 TL.

Nâzım Hikmet: **Şiirleri I. Bu Memleket Bizim.** Ankara 1974. Bilgi Y. 192 S. 15TL.

Aziz Nesin: **Tatlı Betüş.** İst. 1974. Tekin Y. 416 S. 25 TL.

Orhan Kemal: **Yağmur Yüklü Bulutlar.** Ankara 1974. Bilgi Y. 330 S. 20 TL.

Orhan Kemal: **Hikâyeler 2. Kırmızı Küpeler.** Ankara 1974. Bilgi Y. 369 S. 20 TL.

Erdal Öz: **Yaralısın.** İst. 1974. Cem Y. 271 S. 15 TL.

Şinasi Özdenoğlu: **Özgürlük İçin Ölmek - Özgürlük ve Toplum Şiirleri.** Ankara 1974. Eroğlu Y. 111 S. 10 TL.

Rasim Özdenören: **Çok Sesli Bir Ölüm.** Ankara 1974. Edebiyat Dergisi Y. 144 S. 10 TL.

Bahaeddin Özekşi: **Köse Kadı.** İst. 1974. Ötüken Y. 282 S. 15 TL.

Kemal Özer: **Yaşadığımız Günlerin Şiirleri.** İst. 1974. Habora K. 95 S. 7.50 TL.

Arkadaş Z. Özger: **Şiirler.** İst. 1974. Nadas Y. 120 S. 7.5 TL.

Demir Özlü: **Öteki Günler Gibi Bir Gün.** Hikâyeler. İst. 1974. Soyut Y. 142 S. 10 TL.

Nuri Pakdil: **Umut.** Ankara 1974. Edebiyat Dergisi Y. 124 S. 7.50 TL.

İzzet Sarayliç: **Sunu. Şiirler.** İst. 1974. Cem Y. 46 S. 7.50 TL.

Ergun Sav: **Halk Hikâyeleri.** Ankara 1974. İş Bankası Kültür Y. Folklor Dizisi: 1. 437 S. res. 20 TL.

Abbas Sayar: **Can Şenliği.** İst. 1974. (E) Y. 226 S. 15 TL.

Aclan Sayılgan: **Tutuklama.** İst. 1974. Ötüken Y. 215 S. 12.50 TL.

Mehmed Seyda: **Kör Şeytan.** İst. 1974. Oluş Y. 222 S. 15 TL.

Akkan Suver: **Çağdaş Arnavut Edebiyatı.** İst. 1974. Su Y 127 S. 10 TL.

Âmâk-Hayâl «Hayalin Derinlikleri». Şehbenderzade Filibeli

Ahmet Hilmi. Baskıya Haz.: Sadık Albayrak. İst. 1974. Tercüman Kitapçılık. 202 S. 10 TL.
(1001 Temel Eser: 35)

Ülkü Tamer: **Sıragöller.** İst. 1974 Cem Y. 127 S. 10 TL.

Ülkü Tamer: **Varlık Şiirleri Antolojisi.** İst. 1974. Varlık Y. 300 S. 15 TL.

Abdullah Tanrıkulu: **Hüseyin Rahmi Gürpınar.** İst. 1974. Toker Y. 191 S. 10 TL.

Afşar Timuçin: **Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz.** İst. 1974. (Kendi Yayınları. 108 S. 10 TL.

Erol Toy: **Kördüğüm.** İst. 1974. May Y. 372 S. 20 TL.

Adnan Turani: **Çağdaş Sanat Felsefesi.** İst. 1974. Varlık Y. 241 S. 15 TL.

Halid Ziya Uşaklıgil: **Bir Yazın Tarihi. Hikâyeler.** Sadeleştiren: Nevzat Kızılcan. İst. 1974. İnkılap ve Aka K. 205 S. 10 TL.

Turgut Uyar: **Toplandılar (70-73 Notları).** İst. 1974. Cem Y. 141 S. 10 TL.

Ahmet Uysal: **Mapusane Şiirleri Antolojisi.** Bursa 1974. Adım Y. 200 S. 20 TL.

Üç Kahraman Şair: **Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu.** Haz.: Cahit Öztelli. İst. 1974. Milliyet Y. 372 S. 25 TL.

Nevzat Üstün: **Üçüncü Bir Dünya.** İst. 1974. Var Y. 191 S. 15 TL.

Varlık Yıllığı 1974. İst. 1974. Varlık Y. 637 S. res. 25 TL.

Yaşar Kemal: **Baldaki Tuz.** Haz.: Alpay Kabacalı. İst. 1974. Cem Y. 423 S. 25 TL.

Yaşar Kemal: **Akçasazın ağaları: 1 Demirciler Çarşısı Cinayeti.** İst. 1974. Cem Y. 624 S. 30 TL.

Yaşar Kemal: **Bir Bulut Kaynıyor (Röportajlar).** İst. 1974. Cem Y. 319 S. 20 TL.

Özker Yaşın: **Kıbrısta Vuruşanlar. Mücahidin Romanı.** İst. 1974. Varlık Y 332 S. 20 TL.

Şerare Yetkin: **Türk Halı Sanatı.** İst. 1974. Türkiye İş Bankası Kültür Y. 168 S. 100 TL.

Bekir Yıldız: **Alman Ekmeği.** İst. 1974. Cem Y. 123 S. 10 TL.

Hilmi Yücebaş: **Bütün Cepheleriyle Faruk Nafiz. Hayatı - Hatıraları Şiirleri.** İst. 1974. (Kendi yayını). 384 S. 20 TL.

Can Yücel: **Sevgi Duvarı.** İst. 1974. Sander Y. 128 S. 10 TL.
Can Yücel: **Bir Siyasinin Şiirleri.** İst .1974. Konuk Y. 167 S. res. 15 TL.
Cahit Zarifoğlu. **İns.** Ankara 1974. Edebiyat Dergisi Y. 116 S. 10 TL.

B. ÇEVİRİ

Aragon: **Anlcet.** Çev.: Attila Tokatlı. İst. 1974. Cem Y. 246 S. 15 TL.
Jean Baby: **En Güzel Dünya.** Çev.: Muntekim Öçmen. İst. 1974. Özgün Yayını. 218 S. 15 TL.
Desmond Bagley: **İşkence.** Çev.: Gülten Suveren. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 362 S. 20 TL.
James Baldwin: **Sokağın Dili Olsa.** Çev.: Seçkin Cılızoğlu. İst. 1974. Sander Y. 239 S. 20 TL.
Barbiana Öğrencilerinden Mektup. Çev.: Sevgi Karaca Bülent Özen. İst. 1974. Gözlem Y. 122 S. res. 10 TL.
James Barlow: **Çirkef.** Çev.: Ziya Kutlu. İst. 1974 (E) Y. 348 S. 20 TL.
James Barlow: **Ödlek.** Çev.: Burhan Engür. İst. 1974. (E) Y. 457 S. 25 TL.
James Barlow: **Vatanseverler.** Çev.: Ahmet Altan. İst. 1974 (E) Y. 454 S. 20 TL.
Andras Berkesi: **Bağışlanmayan Suç.** Çev.: İhsan R. Emre. İst. 1974. Ekinç Y. 524 S. 25 TL.
W. Peter Blatty: **Şeytan.** Çev.: Selami Sargut. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 440 S. 25 TL.
Roger Borniche: **Polis Hikâyesi «Flic Story»** Çev: Attilâ Tokatlı. İst. 1974. Sander Y. 319 S. 20 TL.
Gerald A. Browne: **Elmas,** Çev. Mehmet Harmancı İst. 1974 Koza Y. 342 S. 20 TL.
Albert Camus: **Yanlışlık. 3 Perdelik** Oyun Çev.: Bedrettin Tuncel. Ankara 1974 (Kendi yayını) 84 S. 10 TL.
Paul Carell: **Barbarossa Harekâtı.** 3 Cilt. Çev.: Hüsnü Erentok. İst. 1974 Sinan Y. Say. 374-438-591 C. 20-20-35 TL.
Philippa Carr: **Günahkârlar Manastırı.** Çev.: Bülbülün Nemli. İst. 1974 Kervan Y. 462 S. 25 TL.
Nicolas Ceausescu: **Seçmeler.** Çev.: N. Sel. İst. 1974 Habora K. 158 S. 15 TL.

C. W. Ceram: **Tanrıların Vatanı Anadolu.** Çev.: Esat Nermi. İst. 1974. Koza Y. 317 S. res. 25 TL.

Alba des Cespedes: **Hiçbiri Dönmeyecek.** Çev.: Aliç Oskulu. İst. 1974 (E) Y. 417 S. 25 TL.

Alba de Cespedes: **«Malın Gözü».** Çev.: Muhterem Selimoğlu. İst. 1974. (E) Y. 397 S. 20 TL.

Michael Cricthon: **İki Beyinli Adam.** Çev.: Mehmet Harmancı. İst. 1974. Uycan Y. 236 S. 15 TL.

Michael Crichton: **Uzay Yolu.** Çev.: Mehmet Harmancı. İst. 1974. Uycan Y. 276 S. 17.50 TL.

Anton Çehov: **Bütün Hikâyeleri 1: Çukurda.** Çev..: Engin Altay. Ankara 1974. Bilgi Y. 322 S. 20 TL.

Çudomir: **Ben Onlardan Değilim.** Çev.: Naime Yılmaer. İst. 1974. Milliyet Y. 192 S. 15 TL.

Andre Dahi: **Güneş Doğmayınca.** Çev.: Osman Canberk. İst. 1974. Milliyet Y. 169 S. 15 TL.

Uta Danella: **Bir Kadın.** Çev.: Nail Mutlugil. İst. 1974. Milliyet Y. 318 S. 22.50 TL.

Sir Eugen Millington Drake: **Grafspee'nin Sonu.** Çev.: Nesrin Altınova. İst. 1974. Baskan Y. 254 S. 15 TL.

Peter Driscoll: **Kara Tuzak.** Çev.: Mükerrem Taşman. İst. 1974. (E) Y. 343 S. 20 TL.

Pierre Durand: **Karl Marx'ın Aşk Hayatı.** Çev.: Fahri Yazıcı. İst. 1974. Sinan Y. 126 S. 10 TL.

Marilyn Durham: **Utanç.** Çev.: Özay Süsoy. İst. 1974. 349 S. 20 TL.

Paul Erdman: **Altın Dosyası.** Çev.: Seçkin Cılızoğlu. İst. 1974. Sander Y. 270 S. 20 TL.

Maria Fagyas: **Beşinci Kadın.** Çev.: Nilgün Arıt. İst. 1974. (E) Y. 417 S. 20 TL.

Maria Fagyas: **Şeytanın Teğmeni.** Çev.: Nilgün Arıt. İst. 1974. (E) Y. 449 S. 25 TL.

Ladislas Farago: **Tilkiler Savaşı. 2. cilt.** Çev.: Alev Güven. İst. 1974. (E) Y. 455 904 S. 25 TL.

Howard Fast: **Fırtınadan Sonra.** Çev.: Şemsi İlkin. İst. 1974. Oda Y. 368 S. 20 TL.

Howard Fast: **Hürriyet Yolu.** Çev.: Şemsa İlkin. İst. 1974. Oda Y. 398 S. 20 TL.

Georg Fink: **Açını.** Çev.: Kaya Öztaş. İst. 1974. Yücel Y. 184 S. 12.50 TL.

Scott Fitzgerald: **Muhteşem Gatsby.** Çev.: Can Yücel. İst. 1974. Ağaoğlu Y. 200 S. 12.50 TL.

Frederic Forsyth: **İt Dalaşı.** Çev.: Turgut Arıkan. İst. 1974. (E) Y. 504 S. 25 TL.

Frederic Forsyth: **Odessa.** Çev.: Fikret Arıt. İst. 1974. (E) Y. 411 S. 20 TL.

Vili Frischauer: **Onasis.** Çev.: Muzaffer Aşkın. İst. 1974. Kervan Y. 358 S. 25 TL.

Julius Fuçik: **Darağacından Notlar.** Çev.: Şemsa İlkin. İst. 1974. Oda Y. 134 S. 10 TL.

Julius Fuçik: **Darağacında.** Çev.: İrfan Yalçın. Röportaj. İst. 1974. 155 S. 10 TL.

Brian Garfield: **Amansız Takip.** İst. 1974. Milliyet Y. 300 S. 25 TL.

Gladkov: **Devrimle Doğanlar.** Çev.: Evrim Burç. İst. (Tarihsiz). Özgün Y. 155 S. 10 TL.

Joe Gores: **Duvarlar.** Çev.: Ali Seden. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 308 S. 20 TL.

Maksim Gorki: **Çocukluğum.** Çev.: Leman Bahçeci. İst. 1974. Ararat Y. 297 S. 15 TL.

Maksim Gorki: **Ekmeğimi Kazanırken.** Çev.: Süleyman Nebioğlu. İst. 1974. May Y. 439 S. 20 TL.

Lois Gould: **Yakın Dostlar.** Çev.: Halit Kaynak. İst. 1974. (E) Y. 369 S. 20 TL.

Graham Greene: **Havana'daki Adamımız.** Çev.: Nihal Yeğinobalı. İst. 1974. Cem Y. 303 S. 15 TL.

Maysle Greig: **Natalie.** Çev.: Meral Gaspıralı. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 447 S. 25 TL.

Max von der grün: **Kaygan Toprak.** İst. 1974. (E) Y. 340 S. 20 TL.

Paul Guimard: **İyi Geceler Hayat Bağları.** Çev.: Müntekim Ökmen. İst. 1974. Milliyet Y. 142 S. 12.50 TL.

Hans Habe: **Kontes:** Çev.: Sıtkı Salih Güngör. İst. 1974. (E) Y. 481 S. 25 TL.

Robert Heinlein: **Yeni Dünyalara Doğru.** Çev.: Behzat Tanç İst. 1974. Yağmur Y. 238 S. 15 TL.

Shaun Herron: **Fahişe Ana.** Çev.: Demir Toros. İst. 1974. Altın Kitaplar. Y. 398 S. 20 TL.

Alfred Hitchcock: **Uyku Düşmanım Oldu.** Çev.: Yaprak Burcu. İst. 1974. Defney. 155 S. 10 TL.

William Hughes: **Keşif Kolu.** Çev.: Mehmet Harmancı. İst. 1974. Koza Y. 263 S. 17.50 TL.

P. İgnatof: **Georgi Dimitrof.** Çev.: N. Sel. İst. 1974. Habora Kitabevi Y. 180 S. 15 TL.

Ionesco: **Yalnız Adam.** Çev.: Bertan Onaran. İst. 1974. Cem Y. 136 S. 10 TL.

Eyvind Johnson: **Yaşamak Dediğin.** Çev.: Ahmet Cemal. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 343 S. 25 TL.

«Kaçak» Dr. Kimle'in Sonu. I. cilt. Çev.: Osman Giritli. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 158 S. 12.50 TL.

Kafka: Dâva. Çev.: Kâmuran Şipal, İst. 1974. Cem Y. 325 S. 20 TL.

Josif Kalinikov: **Keşişler ve Kadınlar.** Çev.: Betül Öztoprak. İst. 1974. Nebioğlu Y. 919 S. 40 TL.

V. P. Katayev: **Ufukta Beyaz Bir Yelken. (Potemkin Zırhlısı Tarihinden Bir Yaprak)** Çev.: Güneş Bozkaya. İst. 1974. Yar. Y. 406 S. 25 TL.

Walter Kempley: **Elektronik Yargılama.** Çev.: Hüseyin Tüzün. İst. 1974. Milliyet Y. 280 S. 15 TL.

Joseph Kessel: **Çöl Menekşesi.** Çev.: Oktay Akbal. İst. 1973. Koza Y. 197 S. 10 TL.

Heinz Knoke: **Ölüm Avcıları.** Çev.: Samih Tiryakioğlu. İst. 1974. Baskan Y. 197 S. 12.50 TL.

Peter Kolosimo: **Zamansız Dünya.** Çev.: Nihal Önol. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 352 S. 20 TL.

Heinz g. Konsalik: **Cinnet.** Çev.: Hüseyin Boysan. İst. 1974. Kelebek Y. 367 S. 20 TL.

Heinz G. Konsalik: **Kazak Kızı Nyuşa.** Çev.: İsmet Zeki Eyüboğlu. İst. 1974. Kervan Y. 735 S. 35 TL.

H. G. Konsalik: **Korkunç Yüzlüler Koğuşu.** Çev.: Samih Tiryakioğlu. İst. 1974. Varlık Y. 373 S. 20 TL.

Emil Koralof: **Partizanın Kızı.** Çev.: N. Sel. İst. 1974. Habora K. 296 S. 20 TL.

Sergei Krutlin: **Sağanak.** Çev.: Güler Dikmen. İst. 1974. Milliyet Y. 239 S. 15 TL.

Ksenophon: **Anabasis.** «Onbinlerin Dönüşü». Çev.: Tanju Gökçöl. İst. 1974. Hürriyet Y. 270 S. 20 TL.

William Kuhns: **İntikamcılar.** Çev.: Gülten Suveren. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 406 S. 25 TL.

Selma Lagerlöf: **Nils Holgersson'un Serüvenleri.** Çev.: Babür Kuzucu. İst. 1974. Cem Y. 456 S. 25 TL.

Siegfried Lenz: **Suçsuzlar Çağı - Suçlular Çağı.** Çev.: Sezer Duru. İst. 1974. Soyut Y. 96 S. 8 TL.

Jack London: **Deniz Kurdu.** Çev.: Gülen Fındıklı. İst. 1974. Oda Y. 348 S. 20 TL.

Jack London: **Yanan Gün.** Çev.: Mete Ergin. İst. 1974. Cem Y. 383 S. 20 TL.

Federico Garcia Lorca: **Bütün Şiirleri.** Çev.: Sait Maden. İst. 1974. Cem Y. 570 S. 30 TL.

Malcolm Lowry: **Yanardağ.** Çev.: Aziz Üstel. İst. 1974. Hürriyet Y. 351 S. 20 TL.

Helen Macinnes: **Kanlı Şafak.** Çev.: Alev S. Erman. İst. 1974. (K) Y. 253 S. 15 TL.

Gabriel Garcia Marquez: **Yaprak Fırtınası.** Çev.: Yaşar Anday. İst. 1974. Yankı Y. 192 S. 10 TL.

Gabriel Garcia Marquez: **Yüzyıllık Yalnızlık.** Çev.: Seçkin Cılızoğlu. İst. 1974. Sander Y. 424 S. 25 TL.

Peter Marks: **Telefon.** Çev.: Mine Ünel. İst. 1974. Koza Y. 244 S. 17.50 TL.

James A. Michener: **İlkbahar Yangınları.** Çev.: İsi Özerenel. İst. 1974. Milliyet Y. 530 S. 35 TL.

Margaret Mitchell: **Rüzgâr Gibi Geçti.** Çev.: Metin Harunoğlu. Ankara 1974. Başkent Y. 736 S. 25 TL.

Ladislav Mnacko: **Dresden Gecesi.** Çev.: Zeyyat Selimoğlu. İst. 1974. (E) Y. 271 S. 15 TL.

Jacqueline Monsigny: **Floris.** Çev.: Leyla Soykut. İst. 1974. Hürriyet Y. 435 S. 25 TL.

Edita Morris: **Nasıl mısın, İyi misin?** Çev.: Ülkü Tamer. İst. 1974. Cem Y. 122 S. 10 TL.

Gérard De Nerval: **Muhteşem İstanbul.** Çev.: Refik Özdek. İst. 1974. Boğaziçi Y. 204 S. 15 TL.

Hans Nicklisch: **Aslan Babamız.** Çev.: Çiğdem Bozdoğan. İst. 1974. Milliyet Y. 171 S. 15 TL.

George Orwell: 1984. Çev.: Behzat Tanç. İst. 1974. Yağmur Y. 320 S. 20 TL

Sheila Ostrander - Lynn Schroeder: **Rusya'da Tanrıya Dönüş.** Çev.: M. Kemal Sallı. İst. (tarihsiz). Altın Y. 288 S. res. 20 TL.

N. Ostrovski: **Çelik Böyle Sertleşti.** Çev.: Güneş Bozkaya Kolontay. İst. 1974. Ararat Y. 521 S. 30 TL.

Ostrovski: **Fırtınayla Gelenler.** Çev.: Hamit Çelikoğlu. İst. 1974. Oluş Y. 286 S. 15 TL.

Nikola Ostrovski: **Kasırga Çocukları. 1. Cilt.** Çev.: Yunus Çakır. İst. 1974. May Y. 318 S. 20 TL.

Boris Paleyov: **Altın. 2 Cilt.** Çev.: Meral Sarıoğlu. İst. 1974. Habora K. 320-346 S. 20-20 TL.

Ann Pinchot: **Altın Kızlar.** Çev.: Şen Ziyalan. İst. 1974. Hürriyet Y. 332 S. 25 TL.

Dusko Popov: **Casuslar Casusu.** Çev.: Mehmet Harmancı. İst. 1974. Koza Y. 374 S. 25 TL.

Noel Price: **Cellât.** Çev.: Mine Ünel. İst. 1974. Koza Y. 318 S. 20 TL.

Herbert Read: **Sanatın Anlamı.** Çev.: Güner İnal - Nuşin Asgarî. İst. 1974. Türkiye İş Bankası Kültür Y. 187 S. res. 25 TL.

Pierre Rey: **Yunanlı. 2 Cilt.** Çev.: Semih Tuğrul. İst. 1974. Sander Y. 916 S. 25-25 TL.

Yannis Ritsos: **Umarsız Penelope.** Çev.: Cevat Çapan. İst. 1974. (E) Y. 89 S. 10 TL.

Harold Robbins: **Mezar.** Çev.: Canset Işık. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 528 S. 25 TL.

Emmanuel Robles: **İtalyan Baharı.** Çev.: Burhan Engür. İst. 1974. (E) Y. 259 S. 15 TL.

F. Rossif - M. Chapsal: **Madrid'de Ölmek.** Çev.: Babür Kuzucu. İst. 1974. Yöntem Y. 152 S. res. 15 TL.

John Ruskin: **Susam ve Zambaklar.** Çev.: Türkân Turgut. Ankara. 1974. Tur Y. 125 S. 15 TL.

B. Russell: **Yaşantım.** Çev.: Muammer Sencer. İst. 1974. Erk Y. 400 S. 25 TL.

Marki De Sade: **Bütün Eserleri—1. Erdemle Kırbaçlanan Kadın.** Çev.: Yaşar İlksavaş. Ankara 1974. Bilgi Y. 257 S. 20 TL.

Andrey D. Saharov: **Sahârov'un İsyanları.** Çev.: İvi Özerel. İst. 1974. Nebioğlu Y. 295 S. 30 TL.

Richard Sale: **Anahtar Deliği.** Çev.: Reha Pınar. 2 Cilt. İst. 1974. Uycan Y. 262-262 S. 15-15 TL.

Lawrence Sanders: **Mağrurlar.** 2 cilt. Çev.: Ömer Butur. İst. 1974. (E) Y. 944 S. 25-25 TL.

İmre Sarkadi :**Korkak.** Çev.: Nisa Kadıbeşegil. Ankara 1974 (Kendi Yayını). 118 S. 10 TL.

Nathalie Sarraute: **Martereau.** Çev.: Bertan Onaran. İst. 1974. Cem Y. 176 S. 12.50 TL.

Jean-Paul Sartre: **Duvar.** Çev.: Nihal Önal. İst. 1974. Varlık Y. 155 S. 10 TL.

Ignazio Silone: **Fontamara.** Çev.: Nihal Önol. İst. 1974. Varlık Y. 255 S. 15 TL.

Konstantin Simonof: **Albayın Aşkı.** Çev.: Nesrin Altınova. İst. 1974. (E) Y. 158 S. 10 TL.

Frederick E. Smith: **Kaygısızlar.** 2 Kitap. Çev.: Mehmet Harmancı. 1974. Koza Y. 172-169 S. 15-15 TL.

Aleksander Soljenitsin: **Gulag Takım Adaları.** Çev.: Selim Taygan. İst. 1974. Nebioğlu Y. 548 S. 40 TL.

Soljenitsin'in Hayatı: Derleyip, düzenleyen: Osman Nebioğlu. İst. 1974. Nebioğlu Y. 244 S. 20 TL.

J. Susann: **Her Gece Josephine** Çev.: Belkıs Çorakçı. İst. 1974. Milliyet Y. 245 S. 15 TL.

Gay Talese: «**Baba'ya Saygı**». Çev.: Selâmi Sargut. İst. 1974. (E) Y. res. 493 S. 30 TL.

Jim Thompson: **Firar.** Çev.: Mükerrem Taşman. İst. 1974. Milliyet Y. 240 S. 20 TL.

John Toland: **Tankların Hücumu.** Çev.: Samih Tiryakioğlu. İst. 1974. Baskan Y. 476 S. 20 TL.

Tolstoy: **Baskın.** Çev.: Nedim Önol. İst. 1974. Cem Y. 186 S. 12.50 TL.

B. Traven: **Kanlı Yürüyüş.** Çev.: Gülen Fındıklı. İst. 1974. Oda Y. 334 S. 20 TL.

Thomas Tryon: **Öç.** Çev.: Gülten Suveren. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 479 S. 25 TL.

İvan Turgenyev: **Babalar ve Oğullar.** Çev.: Melih Cevdet Anday. İst. 1974. Varlık Y. 289 S. 15 TL.

Paul Valery: **Bugünkü Dünyaya Bakış ve diğer Denemeler.** Çev.: Vahdi Hatay. Ankara 1974. Tur Y. 151 S. 20 TL.

Philipp Vandenberg: **Firavunların Lâneti.** Çev.: Ahmet Cemal. İst. 1974. Koza Y. 296 S. 20 TL.

Erico Verissimo: **Tutsak.** Çev.: Güneş Bozkaya. İst. 1974. Yar Y. 240 S. 15 TL.

Abroise Vollard: **Bir Tablo Satıcısının Anıları.** Çev.: Nur Vergin. İst. 1974. Halk El Sanatları Y. 440 S. 30 TL.

E. Walkup - O. Otıs: **Yarış.** Çev.: A. Caner Öner. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 426 S. 25 TL.

Nathanael West: **Gönül Abla Fırsatlar Ülkesi.** Çev.: Tomris Uyar. İst. 1974. Sander Y. 217 S. 15 TL.

Robert Waverka: **Belâlılar.** Çev.: Aziz Üstel. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 212 S. 15 TL.

Patrick White: **Arabadakiler.** Çev.: Murat Belge. İst. 1974. Cem Y. 592 S. 25 TL.

Patrich White: **Fırtınanın Gözü.** Çev.: Neşe Olcaytu. İst. 1974. Hürriyet Y. 527 S. 30 TL.

Virginia Woolf: **Dalgalar.** Çev.: Oya Özay. İst. 1974. Milliyet Y. 292 S. 15 TL.

Richard Wright: **Uzun Düş.** Çev.: Leyla Ragıp. İst. 1974. (E) Y. 496 S. 25 TL.

Emile Zola. **Bir Aşk Sayfası.** Çev. İlhan Eti. İst. 1974. Halk Y. 416 S. 20 TL.

Emile Zola: **Gerçek.** Çev.: Tülin Altınova. İst. 1974. Remzi K. 680 S. 30 TL.

II. BİLİM - KÜLTÜR

A. YERLİ

Prof. Dr. Afetinan: **Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri.** (Amerika'nın en eski haritaları). Ankara 1974. Türk Tarih Kurumu Y. 89+LVII+III S. (harita). 30 TL.

Raşit Metel (Derl.): **Atatürk'ün Silâhlı Kuvvetlerle İlgili Söylev, Demeç, Tamim ve Telgrafları.** İst. 1973. Gn. Kur. Bşk. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. V+184 S. res. 10 TL.

Ahmet Fakih: **Kitâbu Evsâf-ı Mesacidini Şerife. Yayım-**

layan: Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu. İst. 1974. Türk Dil Kurumu Y. 121 S. 15 TL.

Ahmet Hilmi: **İslâm Tarihi.** (Hazret-i Peygamber'den Zamanımıza Kadar). İst. 1974. Ötüken Y. 846 S. 60 TL.

Prof. Dr. Mustafa Akdağ: **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi. Cilt: I 1243-1453.** İst. 1974. Cem Y. 543 S. 50 TL.

Prof. Dr. Mustafa Akdağ: **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi. Cilt: II** 1453-1559. İst. 1974. Cem Y. 501 S. 50 TL.

Sabri Akdeniz: Çağımızda Nüfusun Önemi ve Türkiye'nin Nüfusu. İst. 1974 (Kendi Yayını). 244 S. 10 TL.

İlyas Albayrak: **Güzel Konuşmanın Anahtarı.** İst. 1974. Remzi K. 116 S. 10 TL.

Ali Bey: **Lehçetü'l Hakâyık.** Haz.: Şemsettin Kutlu. İst. 1974. Tercüman Kitapçılık. 303 S. 10 TL.

Cengiz Alper: **Çeşitli yönleriyle Van.** Ankara 1974. (Kendi Yayını). VI-136 S. res. 15 TL.

Şemih Altan: **C.İ.A.'nın namlusunda Üçüncü Adam.** İst. 1974. Birlik Y. 208 S. 15 TL.

Metin And: **Oyun ve Bügü. Türk Kültüründe Oyun Kavramı.** İst. 1974. Türkiye İş Bankası Kültür Y. 332 + XXXII. res. 35 TL.

Araytırma Kurumu ve Birimleri Rehberi (Üniversite Kesimi). Haz.: Nurdoğan Dizdaroğlu. Ankara 1974. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Y. 206 S. (Fiyatı yok).

Doğan Avcıoğlu: **Millî Kurtuluş Tarihi. 3. Kitap:** Devrimin Sınıf Yapısı ve Kurtuluştan Sonra Türkiye. İst. 1974. (Kendi yayını). 864 S. 50 TL.

Doğan Avcıoğlu: **Millî Kurtuluş Tarihi. 1838'den 1995'e. 2. Kitap:** Sovyet Devrimi Karşısında Türk Devrimi. İst. 1974. (Kendi Yayını) 425-893 S. 30 TL.

Doğan Avcıoğlu: **Millî Kurtuluş Tarihi (1838-1995). 1. Kitap** İst. 1974. (Kendi Yayını). 416 S. 30 TL.

Doç. Dr. Gürsel Aytaç: **Yeni Alman Edebiyatı Tarihi.** Ankara 1974. A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Y. 373 S. res. 40 TL.

Adil Bağdatlılar: **Uzunoluk.** İstiklâl Harbi'nde Kahraman Maraş. İst. 1974 Kervan Y. 147 S. 12.50 TL.

Tahsin Banguoğlu: **Türkçenin Gramcri.** İst. 1974. (Kendi Yayını). 360 S. 50 TL.

Niyazi Ahmet Banoğlu: **Kıbrıs Dosyası.** İst. 1974. Kervan Y. 111 S. res. 10 TL.

İlhan Bardakçı: **Bir İmparatorluğun Yağması. Balkan Bozgunu ve I. Dünya Harbi.** Ankara 1974. (Kendi Yayını). 269 S. res. 30 TL.

Uğurol Barlas: **Anadolu Düğünlerinde Büyüsel İnanmalar.** Karabük 1974. Halk Eğitimi Y. 191 S. 20 TL.

Doç. Dr. Fatma Başaran: **Psiko-Sosyal Gelişim. (7-11 Yaş Çocukları Üzerinde Yapılan Bir Araştırma).** Ankara 1974. A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Y. 219 S. 30 TL.

Mehmet Başaran: **Tonguç Yolu.** Köy Enstitüleri: Devrimci Eğitim. İst. 1974. Varlık Y. 165 S. 10 TL.

Başbakanlık Basın Yayın Gen. Md. Koordinasyon ve Araştırma Dairesi Başkanlığı Kütüphane ve Dokümantasyon Şubesi Md. Y. 6: **Türkiye'de Süreli Yayınlar Matbaalar.** Ankara 1973. 140 S. (Fiyatı yok).

Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal: **Tarih Terimleri Sözlüğü.** Ankara 1974. Türk Dil Kurumu Y. 186 S. 15 TL.

Barbaros Baykara: **Son Oyun. 1968-1972.** İst. 1974. Akyar Y. 303 S. 20 TL.

Fuat Bayramoğlu: **Türk Cam Sanatı ve Beykoz İşleri.** İst. 1974. Türkiye İş Bankası Kültür Y. 48 S. res. 60 TL.

Hikmet Bayşu: **Bahçe Tekniği.** İst. 1974. Çağlayan Y. 74 S. res. 15 TL.

Niyazi Berkes: **Arap Dünyasında İslâmiyet, Milliyetçilik. Sosyalizm.** İst. (tarihsiz). Köprü Y. 246 S. 15 TL.

Niyazi Berkes: **Türkiye'de Çağdaşlaşma.** Ankara 1974. Bilgi Y. 554 S. 50 TL.

Arif Bilge: **Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması Tarihi.** Konya 1974. (Kendi Yayını). 176+IV. S. res. 25 TL.

Doç. Dr. Korkut Boratav: **100 Soruda Türkiye'de Devletçilik.** İst. 1974. Gerçek Y. 381 S. 25 TL.
«100 Soruda: 41»

Doç. Dr. Hüseyin Celâsun: **Çelik Köprüler.** İst. 1974. Çağlayan K. 420 S. 100 TL.

İsmail Cem: **12 Mart. I. Cilt: Yazılar.** İst. 1974 Cem Y. 307 S. 20 TL.

Enis Coşkun: **Gizli Dinleme.** İst. 1974. May Y. 263 S. 20 TL.

Cumhuriyet'in 50. Yıldönümünü Anma Kitabı. Ankara 1974. A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Y. 611 S. res. 52 TL.

Halit Çelenk: **Hukuk Yazıları.** Ankara 1974. Töb-Der Y. 434 S. 20 TL.

Mustafa Çoşturoğlu: **Sosyal Şizofreni ve Atatürkçülük Üzerindeki Baskısı.** Ankara 1974. (Kendi Yayını). 342 S. 30 TL.

A. Necati Değirmendere: **Fotoğrafçılık.** İst. 1974. (Kendi Yayını). 157 S. res. 25 TL.

Dr. Hulusi Dosdoğru: **Batı Aldatmacılığı ve Putlara karşı Kemal Tahir.** İst. 1974. Tel Y. 552 S. res. 30 TL.

Mehmet Döner: **C.I.A.'nın Oyunları ve Üçüncü Adam Ecevit.** İst. 1974. (M) Y. 190 S. 20 TL.

Doç. Dr. Mustafa Vural - Dr. Yıldızhan Yayla: **Türk Vatandaşının Hakları.** İst. 1974. Hürriyet Y. 376 S. 30 TL.

Lütfi Duran: **Türk Kamu Personelinin Mali Sorumluluğu.** Ankara 1974. Sevinç Matbaası. 66 S. 12.50 TL.

Dün Atatürk Bugün Ecevit. Belgesel inceleme. Safa M. Yurdanur. 1974. Göl Y. 156 S. res. 20. TL.

Ebulgazi Bahadır Han: **Türklerin Soy Kütüğü. (Secere-i Terakime).** Haz.: Muharrem Ergin. İst. 1974. Tercüman Kitapçılık. 178+XIV S. 10 TL.
«1001 Temel Eser: 33»

Ebüzziya Tevfik: **Yeni Osmanlılar Tarihi. III. Bugünkü dile uygulayan: Ziyad Ebüzziya.** İst. 1974. Kervan Y. 604 S. 30 TL.

Aykut Edibâli: **Türkiye'nin Kıbrıs Politikası Ne Olmalıdır?** İst. 1974. Otağ Y. 160 S. res. 10 TL.

Prof. Dr. Akif Erginay: **Kamu Maliyesi.** Ankara 1973-1974. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Y. 282 S. 14 TL.

Celâl Erikan: **Atatürkçülük (Kemalizm).** Ankara 1974. İş Bankası Kültür Y. Atatürk Dizisi: 22. 388 S. 30 TL.

Doç. Dr. Cem Eroğul: **Anayasayı Değiştirme Sorunu. (Bir**

Mukayeseli Hukuk İncelemesi). Ankara 1974. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. XV+279 S. 20 TL.

Dr. Pars Esin: **Türkiye'de İşveren Sendikacılığı.** Ankara 1974. Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. XII+288 S. 22.50 TL.

İsmet Zeki Eyüboğlu: **Bütün Yönleri ile Anadolu İnançları.** İst. 1974. Koza Y. 286 S. 20 TL.

Tahir Nejat Gencan - Haydar Ediskun - Baha Dürder - Enver Naci Gökşen: **Yazın Terimleri Sözlüğü.** Ankara 1974. 166 S. 15 TL.

«Türk Dil Kurumu Y.: 404»

Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Türk İstiklâl Harbi II. cilt. Batı Cephesi. 4. Kısım. Ankara 1974. VI+606 S. 9.50 TL. — 5. Kısım 2. Kitap. Ankara 1973 VIII+504 S. 10 TL. Haritalı (15 Kitaplık bu dizi tamamlanmıştır.)

Mahmut Goloğlu: **Bir Dostum Mektupları.** Ankara 1974. (Kendi Yayını). 103 S. 10 TL.

Mahmut Goloğlu: **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938) Atatürk - İnönü - Bayar İlişkileri ve Afyon Yasağı.** Ankara 1974 Bilgi Y. XII-352 S. 30 TL.

Macide Gönül: **Türk Elişleri Sanatı XVI-XIX. Yüzyıl.** Ankara 1974. İş Bankası Kültür Y. 112 S. res. 35 TL.

Vedat Günyol: **Devlet İnsan mı?.** İst. 1974. Çağdaş Y. 286 S. 15 TL.

Bozkurt Güvenç: **İnsan ve Kültür.** İst. 1974. Remzi K. 424 S. 30 TL.

Şükrü Hasırcıoğlu: **Fotoğraf Tekniği.** İzmir 1974. (Kendi Yayını). 142 S. res. 25 TL.

Hoca Sadeddin Efendi: **Tacü't-Tevârih.** I. Cilt. Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu. İst. 1974. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Y. 383 S. 7.00 TL.

Hüseyin Recai Efendi: **Zağra Müftüsünün Hatıraları. (Tarihçe-i Vak'a-i Zağra)** Baskıya Haz.: Ertuğrul Düzdağ. İst. 1974. Tercüman Kitapçılık. 304 S. 10 TL.

«1001 Temel Eser: 24»

Emin Işık: **Kur'anın Getirdiği.** İst. 1974. Hareket Y. 296 S. 25 TL.

İlyasoğlu Mercimek Ahmet: **Kabusname.** 2 Cilt. Baskıya

Haz.: Atilla Özkırımlı. İst. 1974. Tercüman Kitaplığı lık. 264+205 S. 10+10 TL.
«1001 Temel Eser: 36/1,2)

Mümin İslâmoğlu: **Erbakan Ecevit'e Karşı.** İst. 1974. Tüba Y. 211 S. 20 TL.

Lütfi Kaleli: **Haşhaş.** İst. 1974. Hür. Y. 359 S. 20 TL.

Feridun Kandemir: **Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler. (Medine Müdafaası).** İst. 1974. Yağmur Y. 584 S. 40 TL.

Seyit Kemal Karaalioğlu: **Resimli Türk Edebiyatçılar Sözlüğü.** İst. 1974. İnkılâp ve Aka K. 494 S. res. 30 TL.

Dr. Yahya Kemal Kaya: **İnsan Yetiştirme Düzenimiz. Politika - Eğitim - Kalkınma.** Ankara 1974. (Kendi Yayını). 432 S. 40 TL.

Cezmi Kırımlıoğlu: **Milliyetçi İktidara Doğru.** Ankara 1974. Töre-Devlet Y. 359 S. 20 TL.

Ahmet Taner Kışlalı: **Öğrenci Ayaklanmaları.** Ankara 1974. Bilgi Y. 223 S. 20 TL.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı: **Diyalektik Materyalizm.** İst. 1974. Tarih ve Devrim Y. 80 S. 7.50 TL.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı: **Genel Olarak Sosyal Sınıflar ve Partiler.** İst. 1974. Tarih ve Devrim Y. 64 S. 5 TL.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı: **Kısaca Marksizm Düşünüşü (Gerçek Bilim).** İst. 1974. Tarih ve Devrim Y. 75 S. 5 TL.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı: **Tarih Tezi.** İst. 1974. Tarih ve Devrim Y. İst. 1974. 234 S. 15 TL.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı: **Türkiye'de Sınıflar ve Politika.** İst. 1974. Tarih ve Devrim Y. 80 S. 5 TL.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı: **Üretim Nedir.** İst. 1974. Tarih ve Devrim Y. 62 S. 5 TL.

Ali Kızılırmak: **Bilimde ve Felsefede Diyalektik Nedir?.** Ankara 1974. (Kendi Yayını). 66 S. 5 TL.

Hasan Hüseyin Korkmazgil: **Bağdat Basra Yollarında. Birlik - Özgürlük - Sosyalizm.** İst. 1974. Konuk Y. 303 S. 20 TL.

Aydın Köymen: **Ortak Pazar Gerçeği ve Türkiye'nin Sanayileşme Sorunu.** İst. 1974. Yar Y. 144 S. 10 TL.

Dr. Ayşe Kudat: **Kirvelik.** Ankara 1974. (Kendi Yayını). 212 S. 35 TL.

Şükran Kurdakul: **Kurtuluştan Sonra.** İst. 1974. Ataç K. 144 S. 10 TL.

Orhan Kurmuş: **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi.** İst. 1974. Bilim Y. 268 S. 20 TL.

Mansel'e Armağan: **3 cilt.** Ankara 1974. Türk Tarih Kurumu Y. I. II. cilt. 970 S. III. cilt. 368 S. (Levha). 840 TL. (3 cildin fiyatı.)

Yusuf Mardin: **Namık Kemal'in Londra Yılları.** İst. 1974. Milliyet Y. 270 S. 22.50 TL.

Haldun Marlalı: **Mimik-Rol Alıştırmaları ve Temel Tiyatro Bilgisi.** Ankara 1974. Betik Y. 190 S. 20 TL.

Dr. İlhami Masar: **Bir Ömür Boyunca.** İst. 1974. Boğaziçi Y. 143 S. res. 10 TL.

Mehmet Kemal: **12 Mart, Öfkeli Generaller ve İşkence.** İst. 1974. Soyut Y. 288 S. 20 TL.

Ali Kemal Meram: **Göktürk İmparatorluğu.** İst. 1974. Milliyet Y. 285 S. 22.50 TL.

Cemil Meriç: **Bu Ülke.** İst. 1974. Ötüken Y. 170 S. 12.50 TL.

Cemil Meriç: **Umrândan Uygarlığa.** İst. 1974. Ötüken Y. 371 S. 25 TL.

Yusuf Mirdoğan: **Sentez.** İst. 1974. (Kendi Yayını). 240 S. 20. TL.

Müneccimbaşı Ahmet Dede: **Müneccimbaşı Tarihi.** 2 Cilt. Çev.: İsmail Erünsal. İst. 1974. Tercüman Kitapçılık. 620+XIV S. 10+10 TL.

«1001 Temel Eser: 37/1,2»

Namık Kemal: **Evrak-ı Perişan.** Baskıya Haz.: Raif Karadağ - Ömer Faruk Harman. İst. 1974. Tercüman Kitapçılık. 251 S. 10 TL.

«1001 Temel Eser: 25»

Doç. Dr. Özdemir Nutku: **Tiyatro Yönetmeninin Çalışması.** Ankara 1974. Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Y. 355 S. levhalar 48 TL.

İsmail Hakkı Oğuz: **Çalışanın Kitabı.** İst. 1974. Hürriyet Y. 438-XXIV. 30 TL.

Tâhir-ul Mevlevî Olgun: **Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri.** I. Cilt. Sadeleştiren: Abdullah Sert. İst. 1974. Bahar Y. 312 S. 15 TL.

Halit Ongan: **Ankara'nın İki Numaralı Şer'iye Sicili.** Ankara 1974. Türk Tarih Kurumu Y. 222 S. 80 TL.

Necdet Onur: **Erbakan Dosyası.** İst. 1974. (M) Y. 143 S. 15 TL.

A. Gündüz Ökçün A. R. Ökçün: **Türk Antlaşmaları. Rehberi. (1920-1973).** Ankara 1974. XII+558 S. 32.50 TL. «Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. No: 372.»

Mehmet Öksüz: **Muhtıradan İşkenceye.** İst. 1974. Nisan Y. 239 S. 15 TL.

Ali Nejat Ölçen: **Halk Sektörü.** Ankara 1974 (Kendi Yayını). 176 S. 10 TL.

Mehmet Önder: **Anadolu'yu Aydınlatanlar. (Tanzimat'tan bugüne.) II.** İst. 1974. Yapı Ve Kredi Bankası Kültür Y. 153 S. (Fiyatı yok).

Şehirden Şehire. (Efsaneler, destanlar, hikâyeler). III. Mehmet Önder. Yapı ve Kredi Bankası Kültür Y. İst. 1974. 180 S. res. (Fiyatı yok).

M. Yılmaz Öner: **Geleneksel Çin Felsefesi Mao Çe-Tung ve Sosyal Karar Teorisi.** İst. 1974. (Kendi Yayını). 183 S. 15 TL.

Münir Raşit Öymen: **Alman Filozofisi.** İst. 1974. (Kendi Yayını). 240 S. 20 TL.

Sami N. Özerdim: **Elli Yılda Kitap.** Ankara 1974. (Kendi Yayını). VII+77 S. 10 TL.

Âdil Özgüç: **Batı Trakya Türkleri.** İst. 1974. Kutluğ Y. 223 S. 15 TL.

Agâh Özgüç: **Neden Yılmaz Güney.** İst. 1974. Göl. Y. 125 S. res. 20 TL.

Hüseyin Öztürk: **Modern Eğitim Sosyolojisi.** İst. 1974. Büyük Dağıtım. Y. 270 S. 20 TL.

Yaşar Nuri Öztürk: **Tarih Boyunca Tasavvufi Düşünce. I. Cilt.** İst. 1974. (Kendi Yayını). 375 S. 25 TL.

Ali Püsküllüoğlu: **Yaşar Kemal Sözlüğü.** İst. 1974. Cem Y. 96. S. 7.50 TL.

Kayhan Sağlamer: **Ecevit Olayı. Bir Başbakanın Doğuşu.** I. cilt. İst. 1974. Belge Y. 258 S. 15 TL.

Dr. Mehmet Saka: **Gençlik ve Barış.** Ankara 1974 (Kendi Yayını) VIII-148 S. 30 TL.

Remzi Saka: **Kooperatifçiliğimiz. Kurucular Temel Sorunlar.** İst. 1974. (Kendi Yayını). 185 S. 12 TL.

Güner Samlı: **İşkence. Yaşar Kemal'in Önsözü ile.** Ankara 1974 Tan Y. 172 S. 10 TL.

Emil Galip Sandalcı: **Seyrederken Kendimizi.** İst. 1974. Koral Y. 342 S. 20 TL.

Leylâ Sar: **Harem'in İçyüzü.** Düzenleyen: Sadi Borak. İst. 1974. Milliyet Y. 325 S. 25 TL.

Giovanni Scognamillo: **Uzaydan Geldiler.** İst. 1974. Koza Y. 232 S. 15 TL.

İlhan Selçuk: **Yeni Krallar. Yeni Soytarılar.** İst. 1974. Çağdaş Y. 285 S. 15 TL.

Cemil Sena: **Filozoflar Ansiklopedisi I (A-D).** İst. 1974. Remzi K. 611 S. 75 TL.

Muzaffer Sencer: **Sosyal Sınıflar, Kriter ve Göstergeler.** İst. 1974 Gözlem Y. 424 S. 30 TL.

Muzaffer Sencer: **Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar.** İst. 1974. May. Y. 445 S. 25 TL.

Muzaffer Sencer: **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri.** İst. 1974. May Y. 445 S. 25 TL.

Muammer Sencer: **Osmanlılarda Din ve Devlet.** İst. 1974. Erk. Y. 291 S. 22.50 TL.

Midhat Sertoğlu: **Topkapı Sarayında Gündelik Hayat.** İst. 1974. Doğan Kardeş Y. 12+XII. res. 30 TL.

Şaban Sezgin: **Deyimler ve Kelime Grupları Sözlüğü.** Rize 1974. Sezgin K. 320 S. 10 TL.

Remzi Şahin: **Ecevit ve Çevresi.** Ankara 1974. (Kendi Yayını). 78 S. 10 TL.

Şems-i Tebrizî: **Konuşmalar. «Makalât» I.** Çev.: M. Nuri Gençosman. İst. 1974. Hürriyet Y. 377 S. 20 TL.

Doç. Dr. Aykut F. Şifreli: **Firmalarda Fiyatlandırma.** İst. 1974. İst. Üniversitesi İşletme Fakültesi Y. 82 S. 11,85 TL.

Fevzi Şirinli: **Romanya ve Ceauşescu.** İst. 1974. (Kendi Yayını). 231+VII. res. 20 TL.

A.Ü.S.B.F. - O.D.T.Ü.:**Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta'ya Armağan.** Ankara 1974. LVI+630 S. 70 TL.

Dr. Selâhattin Tansel: **Mondoros'tan Mudanya'ya Kadar. IV. cilt.** Anhara 1974. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Y. 246 S. 15 TL.

Yusuf Tavus: **Basın Kartı Meselesi.** İst. 1974. (Kendi Yayını). 96 S. 10 TL.

İsmail Hakkı Tonguç: **İş ve Meslek Eğitimi.** Ankara 1974. Töb-Der. Y. 176 S. 10 TL.

İbrahim Tözen Tuncay Aykut: **Türkiye Cumhuriyeti Madenî Paraları ve Madalyaları. 1923-1973.** İst. 1973. 87 S. XX plâns. 50 TL.

1. THKO Davası (Mahkeme Dosyası). İst. 1974. Yöntem Y. 581 S. res. 35 TL.

Mete Tunalı: **Pembe Köşk'ten Anıtkabir'e.** İst. 1974. (Kendi Yayını). 128 S. 20 TL.

Mehmet Tuncel: **Babaeski, Kırklareli ve Tekirdağ Camileri.** Ankara 1974. A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Y. 66+101 Fotoğraf+14 Plan. 36 TL.

Türk Bankacılığında 50. Yıl. Banka ve Ekonomik Yorumlar. Memduh Güpgüpoğlu. İst. 1974. Ahmet Sait Matbaası. 148 S. 25 TL.

Türk Dil Kurumu: **XIII yüzyıldanberi Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklarıyla Tarama Sözlüğü: VII Ekler.** Ankara 1974. LXXII-296 S. 50 TL. «Türk Dil Kurumu Y.: 212/7»

Türk Dil Kurumu: **XIV. Kurultay/'a Sunulan Türk Dil Kurumu Kol Çalışmaları. (1972-1974).** Ankara 1974. 38 S. 3 TL. «Türk Dil Kurumu Y.: 402»

Türk Dil Kurumu: **Türkçe Sözlük.** Gözden Geçirilmiş 6. Baskı. Ankara 1974. XVI—393 S. 75 TL. «Türk Dil Kurumu Y.: 403»

Türkiye İhtilâlci İşçi Köylü Partisi Davası. Savunma. Ankara 1974. Aydınlık Y. 603 S. 20 TL.

Turgut Uğar: **İnsan - Bilinç Sistem - Sevk ve İdare İlkeleri.** Ankara 1974. Sistem Y. 87 S. 40 TL.

Prof. Dr. Demir Uğur: **Mustafa Kemal Anıburnun'da Sergisi.** Ankara 1974. Türk Tarih Kurumu Y. 32 S. res. (Fiyatı yok).

Cemalettin Ulukol: **Ekonomik Yapının Temel Unsurları.** Ankara 1974. (Kendi Yayını). 192 S. 15 TL.

Osman Ulugay: **Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı.** İst. 1974. Tekin Y. 319 S. 20 TL.

Uluslararası Mevlâna Semineri (15-17 Aralık 1973) Bildiriler. Haz.: Mehmet Önder. Ankara 1974. İş Bankası Kültür Y. 351 S. 10 TL.

Bilge Umar: **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri.** Ankara 1974. Bilgi Y. 358 S. res. 25 TL.

Faik Reşit Unat: **Hicri Tarihleri Milâdi Tarihe Çevirme Kılavuzu.** Ankara 1974. Türk Tarih Kurumu Y. 175 S. 35 TL.

Nermi Uygur: **100 Soruda Türk Felsefesinin Boyutları.** İst. 1974. Gerçek Y. 176 S. 15 TL. «100 Soruda: 42»

Nedret Uygur: **Yeni Bir Türkiye ve C.H.P.**. İst. 1974. Özgür Y. 308 S. 20 TL.

Metin Ülgiray: **Teknoloji Çağında Kalkınma Sorunu.** İst. 1974. Varlık Y. 207 S. 10 TL.

Üçüncü Adam Ecevit ve İstifa Olayı. Derleyen ve hazırlayan: Faruk Ülkü. İst. 1974. Başak Y. 292 S. 20 TL.

Nihat Ülkekul: **Parlâmento Rehberi 1974.** Ankara 1974. (Kendi Yayını). 104 S. 15 TL.

Üniversiteler Kanunu ve Üniversite Personel Kanunu. Ankara 1974. Ankara Üniversitesi Y. 56 S. (Fiyatı yok).

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: **Sağsız Solsuz Demokrasi.** İst. 1974. Çağdaş Y. 284 S. 15 TL.

Yabancıların Gözüyle Hitler. Hitler'in Dünyaya Bakışı. 1. Kitap. Haz.: Osman Öndeş. İst. 1974. Boğaziçi Y. 208 S. res. 12.50 TL.

Yabancıların Gözüyle Hitler. Dünyanın Hitler'e Bakışı. 2. Kitap. Haz.: Osman Öndeş. İst. 1974. Boğaziçi Y. 207 S. res. 12.50 TL.

Altan Yalçın: **Yılmaz Güney Dosyası.** İst. 1974 Yöntem Y. 302 S. res. 15 TL.

Ali Rıza Yalt: **Türkçe - Fransızca Sözlük.** İst. 1974. Remzi K. 528 S. 25 TL.

M. Öğüt Yazman: **Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi.** Ankara 1974 (Kendi Yayını). 452 S. 50 TL.

Çetin Yetkin: **Etnik ve Toplumsal Yönleriyle Türk Halk Hareketleri ve Devrimler.** İst. 1974. May. Y. 320 S. 25 TL.

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksek Okulu. Yıllık 1973. No. 1 Aralık 1973. Ankara 1974. VII+361 S. 25 TL.

Av. Kemal Yücel: **Kontr-Gerilla.** İst. 1974. Yar. Y. 472 S. 25 TL.

Hasan Âli Yücel: **Kültür Üzerine Düşünceler.** Ankara 1974. Türkiye İş Bankası Kültür Y. 238 S. 15 TL.

Doç. Dr. Yaşar Yücel: **Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler I. Kitâb-i Müstetâb.** Ankara 1974. A.Ü. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Y. XXXIII+47+77 (Osmanlıca metin ve indeks). 36 TL.

B. Çeviri

Wolfgang Abendroth: **Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi.** Çev.: Bülent Özen. İst. 1974. Gözlem Y. 239 S. 15 TL.

V. Afanasiev: **Felsefenin İlkeleri. (Diyalektik materyalizm) 2 Cilt.** Çev.: Nuri Samyeli. İst. 1974. Yar Y. 268-300 S. 15-15 TL.

J. M. Albertini: **Azgelişmişliğin Mekanizması.** Çev.: Muzaffer Sencer - M. Kum. İst. 1974. May Y. 328 S. 20 TL.

Salvador Ailende: **Şili'de Sosyalist Eylem.** Çev.: Osman Koçoğlu. Ankara 1974. Bilgi Y. 221 S. 20 TL.

Louis Armand: **Sosyalist İsveç ve Hür Teşebbüs.** Çev.: Av. Dr. Süheyl Gürbaşkan. İst. 1974. İstanbul Reklâm Y. 62 S. 20 TL.

Raymond Aron: **Sanayi Toplumu.** Çev.: Dr. Agâh Oktay Güner. İst. 1974. Boğaziçi Y. 347 S. 25 TL.

Ara Avedisyan: **Evrende En Büyük Sır.** İst. 1974. Sümer Y. 352 S. 15 Planş 20 TL.

Gracchus Babeuf: **Devrim Yazıları - Babeuf Dosyası.** Çev.: Sabahattin Eyüboğlu Vedat Günyol. İst. 1974. Sosyal Y. 270 S. 15 TL.

Jean Baby: **Pekin Moskova Çatışması.** Çev.: Attilâ Tokatlı. İst. 1974. Özgün Y. 246 S. 15 TL.

Auguste Bailly: **Bizans Tarihi. Cilt: I.** Çev.: Haluk Şaman. İst. 1974. Tercüman Kitapçılık 224 S. 10 TL. «1001 Eser: 46»

Paul Baran: **Büyümenin Ekonomi Politiği.** Çev.: Ergin Günçe. İst. 1974. May Y. 574 S. 40 TL.

August Bebel: **Kadın ve Sosyalizm.** Çev.: Sabiha Zekeriya Sertel. Ankara 1974. Toplum Y. 279+VI S. 20 TL.

Georges Bourgin Pierre Rimbert: **Sosyalizm.** Çev.: Samih Tiryakioğlu. İst. 1974. Varlık Y. 152 S. 10 TL.

J.A.C. Brown: **Tıp Ansiklopedisi.** Çev.: Dr. Reyhan Erez. İst. 1974. Remzi K. 503 S. res. 125 TL.

Dr. Maurice Burton: **Balıklar - (Doğal Bilimlere Giriş).** Çev.: Sulhiye Atillâ. İst. 1974 Remzi K. 61 S. res. 35 TL.

Dr. Maurice Burton: **Kuşlar. (Doğal Bilimlere Giriş).** Çev.: Sulhiye Atillâ. İst. 1974. Remzi K. 61 S. res. 35 TL.

Ogier Ghiselin de Busbecg: **Türkiye'yi Böyle Gördüm.** Haz.: Aysel Kurutluoğlu. İst. 1974. Tercüman Kitapçılık. 1072 S. 10 TL. «1001 Temel Eser: 31»

Büyük Savaş: **İkinci Dünya Savaşı Tarihi (1939-1945).** Çev.: Fikret Arıt. İst. 1974. Milliyet Y. 311 S. res. 25 TL.

Guy Des Cars: **Verici.** Çev.: Zerrin Erman. İst. 1974. Konuk Y. 232 S. 15 TL.

Gérard Challand: **Gine Ulusal Kurtuluş Savaşı.** Çev.: Rıza Savaş. Ankara 1974. Aşama Y. 170 S. 8 TL.

Gordon Childe: **Tarihte Neler Oldu.** Çev.: Alâeddin Şenel Mete Tuncay. Ankara 1974. Odak Y. 404 S. 30 TL.

Mareşal Vasılı I, Chuikov: **Nazi İmparatorluğunun Sonu.** Çev.: Mehmet Harmancı. İst. 1974. Koza Y. 347 S. res. 20 TL.

Henry Coston: **Beynelmilel Sermaye ve İhtilâller.** Çev.: Kemal Yaman. İst. 1974. Otağ Y. 247 S 15 TL.

Erich Von Daniken: **Yıldızlara Dönüş.** Çev.: Zeki Okar. İst. 1974. Milliyet Y. 216 S. 8 Planş. 15 TL.

Dr. Andre Morali Daninos: **Cinsel İlişkiler Tarihi.** Çev.: Samih Tiryakioğlu. İst. 1974. Varlık Y. 172 S. 10 TL.

Alan Davis: **Yeryüzü.** Çev.: Sulhiye Atilla. İst. 1974. Remzi K. 48 S. res. 35 TL.

Jean-François Deniau - Gülten Kazgan: **Ortak Pazar Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye İlişkileri.** Çev.: Samih Tiryakioğlu. İst. 1974. Varlık Y. 166 S. 10 TL.

H. Denis: **Marksist Değer Teorisi ve Kapitalizm.** Çev.: Orhan Suda. İst. 1974. Suda Y. IX—123 S. 10 TL.

Milovan Djilas: **Yeni Sınıf.** Çev.: H. Tayfur Sonkur. İst. 1974. Kutluğ Y. 290 S. 15 TL

J. Dominian: **Cinsel - Psikolojik ve Toplumsal Açıdan Boşanma.** Çev.: Mehmet Harmancı. İst 1974. Koza Y. 206 S. 15 TL.

Will Durant: **İslam Medeniyeti.** Çev.: Orhan Bahaeddin. İst. 1974. Tercüman Kitapçılık. 263 S. 10 TL.

«1001 Temel Eser: 29»

Friedrich Engels: **Konut Sorunu.** Çev.: Mehmet Şimşek. Ankara 1974. Odak Y. 130 S. 10 TL.

Louis Frederic: **Medeniyet Tarihi. 4 cilt.** Çev.: Vahdet Gültekin. İst. 1974. Doğan Kardeş Y. 943 S. res. 1000 TL.

Sigmund Freud: **Freud ve Psikanaliz.** Çev.: Kâmuran Şipal. İst. 1974. Bozak Y. 177 S. 15 TL.

Henry Ford: **Beynelmilel Yahudi.** İngilizce nüshayı basıma haz.: Gerald L. K. Smith. Çev.: Adalet Avanoğlu. İst. 1974. Otağ Y. 256 S. 15 TL.

M. Fustier: **Tüketim Psikolojisi.** Çev.: Av. Dr. Süheyl Gürbaşkan. İst. 1974 İstanbul Reklâm Y. 61 S. 20 TL.

Ward Gardner: **Can Kurtaran.** Çev.: Dr. Kemal Sungurbey. İst. 1974. Hürriyet Y. 288 S. res. 25 TL.

V. Gunther: **Güney Amerika Gerçeği.** İst. 1974. May Y. V—176 S. 12.50 TL.

Sven Hedin: **İpek Yolu.** Çev.: Ahmed Arpad. İst. 1974. Milliyet Y. 288 S. 22.50 TL.

M. Hasaneyn Heykel: **Kahire Dosyası.** Çev.: Berin Bektaş. Ankara 1974. Bilgi Y. 378 S. 25 TL.

Leo Huberman: **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla.** Çev.: Murat Belge. İst. 1974. Bilim Y. 278 S. 15 TL.

Nils Jaacobson: **Ölümden Sonra Hayat.** Çev.: Nilgün Tepeköy. İst. 1974. Milliyet Y. 301 S. 20 TL.

Mendal W. Johnson: **Çocuk Oyunu.** Çev.: Mehmet Harmancı. İst. 1974. Koza Y. 280 S. 20 TL.

J. Jomler: **Tevrat, İncil ve Kur'an.** Çev.: Sâkıb Yıldız. İst. 1974. Hareket Y. 179 S. 15. TL.

Claude Julien: **Demokrasilerin İntiharı. Eşitlik. Kardeşlik. Özgürlük.** Çev.: Mehmet A. Kayabal. İst. 1974. Milliyet Y. 371 S. 25 TL.

Muammer Kaddafî: **Görüşlerim.** Çev.: Mehmet 'Keskin. İst. 1974. Hareket Y. 219 S. 20 TL.

Ernst Von Khuon: **Daniken Duruşması.** İst. 1974. Kelebek Y. 327 S. 16 Planş. 20 TL.

Friedrich - Karl Kienitz: **Büyük Sancağın Gölgesinde.** Çev.: Seyfettin Halit Kakınç. İst. 1974. Tercüman Kitapçılık. 232 S. 10 TL. «1001 Temel Eser: 45»

Peter Kolosimo: **Başka Dünyaların Tanrıları.** Çev.: Nihal Önol. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 381 S. 20 TL.

Th. Kraus - Karl Dönitz: **Şanlı Yavuz ve Midilli.** Çev.: Mehmet Çağrı - Güray Yalavaç. İst. 1974. Demir Y. 269 S. 20 TL.

N. K Krupskaya: **Lenin'den Anılar. 2 Kitap.** Çev.: A. B. Ankara 1974. Odak Y. 185-248 S. 10-15 TL.

A. De Lamartine: **Türkiye Tarihi. 7 cilt.** Haz.: M. R. Uzmen. İst. 1974. Tercüman Kitapçılık. 1896 S. 70 TL. (1001 Temel Eser: 38, 39. 40, 41, 42, 43, 44)

Alan Sally Landsburg: **Tanrıların Sırları.** Çev.: Füsun Erekman. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. XVI—236 S. res. 15 TL.

V. Ö. Lenin: **Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması.** Çev.: Cemal Süreya. Ankara 1974. Sol Y. 174 S. 12.50 TL.

V. İ. Lenin: **Marksizm Üzerine.** Çev.: Tamer Özsu. Ankara 1974. Aşama Y. 66 S. 6 TL.

Harry Magdoff: **Emperyalizm Çağı A.B.D.'nin Dış Politikasının Ekonomik Temelleri.** Çev.: Doğan Şafak. Ankara 1974. Odak Y. 267 S. 15 TL.

Jacques Malterre: **Dünya Para Bunalımı.** Çev.: Anıl Duruz. İst. 1974. Ekin Y. 131 S. 10 TL.

Ernest Mandel: **Avrupa Amerika'ya Karşı.** Çev.: Mustafa Dağlar. İst. 1974. Köz Y. 176 S. 15 TL.

Ernest Mandel: **Avrupa Meydan Okuyor.** Çev.: Tunç Tayanç. Ankara 1974. Bilgi Y. 181 S. 15 TL.

Ernest Mandel: **Marxist Ekonomiye Giriş.** Çev.: Orhan Koçar. İst. 1974. Köz Y. 107 S. 10 TL

Maurice Messègue: **Tabiat Haklıdır. Belgeler - Bilgiler - Bölgeler.** Çev.: Safa M. Yurdanur. İst. 1974. (E) Y 360 S. 20 TL.

Wright Mills: **İktidar Seçkinleri.** Çev.: Ünsal Oskay. Ankara 1974. Bilgi Y. 579 S. 40 TL.

Prof. Abel Miroglio: **Halkların Psikolojisi.** Çev. Samih Tiryakioğlu. İst. 1974. Varlık Y. 188 S. 10 TL.

Jules Moch: **Sosyalizme Giriş.** Çev. S. Hilâv D. Avcıoğlu. İst. 1974 Özgün Y, 119 S. 10 TL.

Boris Nedelkof: **Faşist.** Çev.: Erol Erdem. İst. 1974. Ma-ya Y. 410 S. 25 TL.

Nena O'Neill George O'Neill: **Açık Evlilik:** Çev.: Günseli Arna. İst. 1974. Hürriyet Y. 272 S. 25 TL.

Christian Palloix: **V. İ. Lenin ve Rosa Luxemburg'da Emperyalizm Sorunu.** Çev.: Mustafa İşçi. İst. 1974. Maya Y. 62 S. 6 TL.

L. Pauwels - J. Bergier: **Evrenin Sahipleri.** Çev.: Nihal Önol. İst. 1974. Altın Kitaplar Y. 425 S. 25 TL.

Yuriy Aşatoviç Petrosyan: **Sovyet Gözüyle Jöntürkler.** Ankara. 1974. Bilgi Y. 348 S. 25 TL.

N. Tien Phuc: **Ulaştırma Konusunda Programlama Yöntemleri.** Çev.: Doç. Dr. Işıl Akbaygil. İst. 1974. İst. Üniversitesi İktisat Fakültesi Y. 90 S. 13.35 TL.

Georges Politzer: **Felsefenin Başlangıç İlkeleri.** Çev.: Cem Eroğul. Ankara 1974. Doğan Y. 238 S. 15 TL.

Georges Politzer: **Felsefenin Başlangıç İlkeleri.** Çev. Sevim Belli. Ankara 1974. Sol Y. 282 S. 17.50.

Peter Randa: **Merihliler Geliyor.** Çev.: Atillâ Tokat. İst. 1974. Sander Y. 188 S. 12.50.

Wilhelm Reich: **Cinsel devrim.** Çev.: Bertan Onaran. İst. 1974. Payel Y. 336 S. 20 TL.

Stephen Rousseas: **Yunan Cuntası ve C.I.A.** Çev.: Dr. Devrim Ulucan. İst. 1974. Devrim Y. 215 S. 15 TL.

Y. N. Rozallev: **Türkiye Sanayi Proletaryası.** Çev.: Güneş Bozkaya. İst. 1974. 272 S. 15 TL.

Bertrand Russell: **Siyasal İdealler** Çev.: Mehmet Harmancı. İst. 1974. Köprü Y. 115 S. 10 TL.

P. Salama - J. Valier: **Ekonomi Politik El Kitabı.** Çev.: Bülent Özen. İst. 1974. Gözlem Y. 208 S. 15 TL.

Dr. Lee Salk: **Çocuğun Duyusal Sorunları.** Çev.: Erzen Onur. İst. 1974. Remzi K. 255 S. 15 TL.

J. S. Schapiro: **Çağdaş Düşüncede Toplumsal Tepki.** Çev.: Mehmetcan Köksal Mehmet Harmancı. İst. (tarihsiz). Köprü Y. 190 S. 15 TL.

M. İline Segal: **İnsan Nasıl İnsan Oldu.** İnceleme. 2 cilt. Çev.: Ahmet Zekerya. İst. 1974. Hür. Y. 304+600. 20-20 TL.

Mustafa Sibai: **İslâm Sosyalizmi.** Çev.: A. Niyazoğlu. İst. 1974. Hareket Y. 322 S. 20 TL.

Norodom Sihanuk: **C.I.A. ile Savaşım. Kamboçya'nın Ölümkalım Mücadelesi.** Çev.: Ersin Ertan Doğan Güneş. İst. 1974. Işık Y. 419—IV. 25 TL.

Franco Solinas: **Sıkıyönetim.** Çev.: Ülkü Tamer. İst. 1974. Konuk Y. 144 S. 15 TL.

Aleksander Soljenitsin: **Sovyet Liderlerine Açık Mektup. Yalanla Yaşamayın.** Çev.: Prof. Dr. İsmet Giritli. İst. 1974. Nebioğlu Y. 75 S. 10 TL.

P. A. Sorokin: **Çağdaş Sosyoloji Teorileri.** Çev.: Münir Raşit Öymen. İst. 1974. (Kendi Yayını). 293 S. 25 TL.

J. Stalin: **Leninizmin Esasları.** Çev.: Kemal Yusuf. Ankara 1974. Odak Y. 128 S. 10 TL.

Paul M. Sweezy - Harry Magdoffi: **1970'lerde Emperyalizm.** Çev.: Rıza Poyraz. Ankara 1974. Aşama Y. 56 S. 4 TL.

August Thalheimer - Auto Bauer - Angelo Tasca: **Faşizm ve Kapitalizm. (Faşizmin sosyal kökenleri ve fonksiyonu üstüne teoriler).** Çev.: Rona Serozan. İst. 1974. Suda Y. 170 S. 12.50 TL.

Robert Towsend: **İş Bilenin Para Kazananın.** Çev.: Aziz Üstel - Nuran Ülken. İst 1974. Sander Y. 211 S. 15 TL.

Mao Tsetung: **Halk Demokrasisi.** Çev.: A. Kumcu. İst. 1974. Hasat Y. 144 S. 12.50 TL.

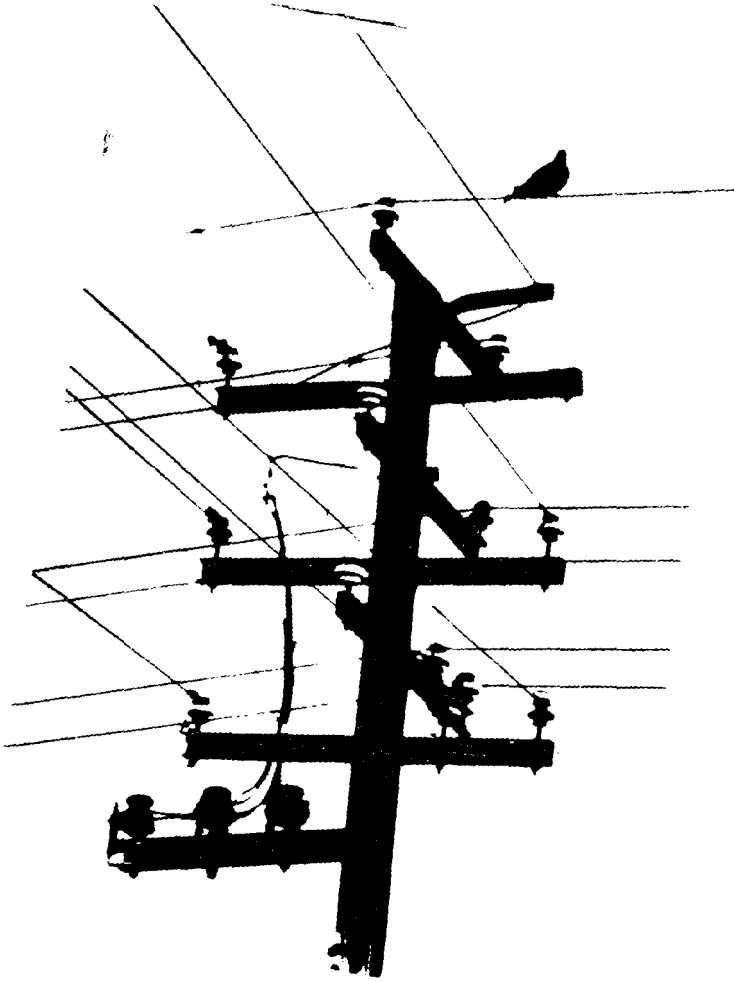
Prof. Jonh Vaizey: **Çağımızın Devrimleri. Sosyal Demokrasi.** Çev.: Ahmet Gazioğlu. İst. 1974. Efes Y. 256 S. res. 25 TL.

Edward Weisband: **İkinci Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası.** Çev.: Mehmet Ali Kayabal. İst. 1974. Milliyet Y. 392 S. 25 TL.

Stefanos Yerasimos: **Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye. (Bizanstan Tanzimata).** Çev.: Babür Kuzucu. İst. 1974. Gözlem Y. 588 S. 35 TL.

KISALTMALAR

İst.	İstanbul
Y.	Yayınları
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
S.	Sayfa
res.	Resimli
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
S.B.F.	Siyasal Bilgiler Fakültesi
O.D.T.Ü.	Orta Doğu Teknik Üniversitesi

İsa Çelik: *Foto*

ŞİİRLER

Ingres: Türk hamamı

H O R A

Ala güle düştüm esriktim
Çıktım ortaya yalınkılıç
Elimi ayağımı düzenleyen hınç
Daha bir aydınlığa erdi bilinç
Aştım dağ tepe aldırmadım hiç
Nakış nakış sözde delik deşiktim

Su akardı önümde durdurulmaz
Kumunu götürür çakılını sürükler
Yoldur bu çadır yıkar yörükler
Çadır kurar bir güzel konaklar
Açar bağrını verimli topraklar
İşleyene işinden hesap sorulmaz

Güller açılır katmer katmer
Solucandan arınır biter çilesi
Hava kapalı ama yağmur gelesi
Yöremiz günlük güneşlik görülesi
Vakt erişti teller gerilesi
Tellerin üstüne yürür eller

Halaylar düzülür hora tepilir
Bir sırada oynar genci yaşlısı
Aya taş çıkartır keman kaşlısı
Anadan doğma deli başlısı
Kömür gözlüsü türlü nakışlısı
Ortaya çıkarlar bir bir

Nahit Ulvi AKGÜN

ŞİMDİ

Şimdi tam vakti istanbulun
bir rüzgâr bu bırak essin
er geç gökler bulutlansa da
İstanbul yağmur yağdı mı sensin

şimdi tam vakti istanbulun
bak ellerimiz nasıl boyandı
üç beş gün kala yarına
istanbul yağmur yağdı mı sensin

şimdi tam vakti istanbulun
saat başı vurdu vuracak
bilmeden sabahı günü geceyi
istanbul bir başkasını yaşamak

Nazmi AKIMAN

★

ŞUBAT PENCERESİ

Hava döndü vurdu poyraz
Bulutlar acı kül
Deniz yeşil beyaz
Bu deniz yaramaz
[illegible]
Bulutlar sular gider de
Bizler nolacaz

Akil AKSAN

YARIIM

Kamaştı gözlerimizde eridi güneş
Gene uzandı yollara
Rüzgârlara kapıldı sesi bir sabahçıl horoz
Dağdakiler sürek avına
Hep böyle kanadı omuzlarımızın yarası
Hep böyle bir dost eli sardı
Kaşla göz arası.

Kişinin hiç yenilmedi yüreği
Ölümden gayrı
Avuntulara dolandı kuşku
Her doğumda sonsuz çağrı
Her evrede bu
Yerle gök arası.

Gurbet türküsünde turna kuşları
Yöremizde bir mum aydınlık
Gördük ki taşa tutulmuş
Yasaklanan insan
Hereklerde güller kurumuş
İncecik bir güzelliğe sarıldık
Varla yok arası

Hızla döndü kapıda anahtar
Ürktü şakıyan tarla kuşları
Dünkü başaklar paramparça bugün
Köylü kentli ırgat
Öyle bir kavgada ki şimdi
Ölüm kalım arası...

Feriha AKTAN

CEBİNDEKİ KİMLİĞİ YABANCI

Evren uğultusu başımı döndüren
Uykuda kar serpintisi
Gözbebekleri bir uzak bir yakın
Kırılmış bir dal içimde
Bunca ağırlığın dengelenmesi
Ellerimin hünerine borçluyum
Düşle geçen dingin günleri

Kırlangıçlar uçuşur yüzünde
Bir alaca aydınlık
Boşluğa çakılı gözbebekleri
Eski bir dalgınlığı yinelerim
Adımı ünler anılara yaslandığımda
Yüzümün eskiyen bir yeri

Yüreğim yoksulluğun barınağı
Dağlarda, denizlerde kendini deneyen
Cebindeki kimliğe yabancı

Yalnızlığa kuşlar uçuran
Benimle uykuya dalan bu yüz
Acıyı böler ortasından

Mahmut ALPTEKİN

ÇOCUKLARIM BENİM

bir değildi duyduğum çığlık
ince ellerini kapalı gördüm
baharı anlatırken
çocuklarım benim
büyüyen

söz aldı çocuğum
dünyanın oluşumunu anlattı
paylaşılmasını yer yer yutulmasını
anlattı çocuğum
yeri zamanı

sevdi çocuğum
neyi nerede nasıl yapılacağını öğretenleri
sevilecekleri sevdi çocuğum
güzeli doğayı

benim çocuklarım bunlar
bilirler yolda yürümesini
kafaları bir dünya sağlar
çocuklarım bahardırlar
ölen ve yaşayan

Hikmet ALTINKAYNAK

GÜNÜ GELDİ Mİ

günü geldimi tohum çatlayacak
toprak yeşerecek dal donanacak
yaprak savrulacak, günü geldimi
taslarımız —iste isteme— dolacak

hanidir beklediğimiz, bitecek
günü geldimi —ne kaldı gelecek—
sus bitmezleri, günü geldimi
türkümüz türküce söylenecek

günü geldimi —et tırnak— yırtılacak
kara gecede, pır pır süzülecek
güvercinlerimiz, günü geldimi
barışla sevgi üstüne, kardan ak

şakıyacak kuşlarımız yırlayacak
—duman duman duman duman, nereyedek—
hele bir gün ışısın, ne kaldı ki
içimiz dışımız silme çiçek
günü geldimi —gelecek gelecek—

Rıza APAK

G E M İ C İ

O mutsuz bir gemicidir
yanlış bir okyanusa yelken açmıştır
uzanır halatların dibine arada bir
güçsüz yumruklarıyla usulca gözlerini siler
nedenini bilmez.

Yalnız bir yaşantıya ıslık çalar
güneşin doğuşunu gördüğünde sabahları
denizin ta ucundadır aydınlık
ulaşamıyacağını bilir
nedenini bilmez.

Hiçbirşey dilemeden yaşamıştır
amaçsız —türküsüz—dostsuz—ışıksız
bir gün çekip gidecektir bu evrenden
kendiyle oturup içmiştir geceler boyu
nedenini bilmez.

M. Alaeddin ASNA

K A R I M A

Ey ışık yontucusu, ey kederin
Dizginlerini tutan boydan boya,
Bir bereket getirir masamıza
Çiçekleri yıldız yapan ellerin.

Bir uzak düş taşırsın, kalkar duvar
Uçurtmayla ayarlı bir yarına,
Barınmaz saçının çokluğunda
Yorgun atlarıyla tenha arabalar.

Gözlerinse bekler gemimizi,
Yüzünün bulutlu yamacında kum
Gibi kaynaşır güller, toy sürüleri.

Sen gelince saksı kırmızı ve mor,
Saat başları kuş sesi oluyor
Ve şarkımı geceye taşıyorum.

Seyfettin BAŞCILLAR

--DÖNEBİLSEM—

Dönüp dönüp bakarım
Gittikçe uzaklara
Bir acı, bir eziklik
Bir özlemdir içimde.

Şimdi Oralara yağmurlar yağar
Ekinler gene dalgalanır, büyür
Evimiz'den bütün evler,
Köyümüz'den bütün köyler görünür.

Uzaklık, genişlik bir
Yürüdüğüm yollarda
Yüzler, yüzümde sıcak
Solukları soluğumda...

Derin uzantılarımda
Bir yel, bir yağmurdur bu
Giderim, giderim de,
Varamam Oralara...

Yoğuntaş'ın Kalesi
Yüreğimin aynası
Islanmadık yaprağım yok
Sallama beni rüzgâr...

Recep BULUT

KAD/FEÇİÇEĞİ DUDAKLI GECEKONDU

Aslanağzı kardeşlerim
Beni duygu ellerimden tutarak
Fal açtırmaya uçurdular.

Sarı sarı bakışan ak kanatlı papatya
Bana dedi ki
Var git leylâk teyzene anlat
Başında bir iş var senin
Bak, düğüngiçekleri açılmış gözlerinin.

Vardım leylâk teyzeme
Bıraktım avuçlarına başımı
Uyumuşum.
Ne olduysa bu uykuda oldu
Kadifekale'nin altındaki minnacık gecekondu
Eğildi, uzandı kadifeçiçeği dudaklarıyle
Alsancak'taki kat kat apartmanın
Yüzündeki derin yaraları öpüverdi.

Şaşırdı koca ev, gülümsedi koca dev
Baktı, bir gecekonduydu kendisine sevgiler sunan.

Leylâk teyzem küpeçiçeklerine haber etmiş
Gelmişler, beni uyandırdılar
Dediler, bu evrende olmayanlar da oluyor
Bir varsıl apartman, bir yoksul gecekondudan
İnsanlık görüyor.
İnanmayacaktım
Ama yetmiş dört şubatının birinci günündeki İzmir depremi
Usumu başıma getirdi
Gerçekten, Kadifekaleli gecekondu
Eğilmiş, uzanmış özlem taşarak
Alsancak'taki çöküntüleri öpüyordu.

İbrahim Zeki BURDURLU

İMGENİN GERÇEĞİ

Evime adım atar atmaz
Duyarım
O bomboş odalardan işte
Senin gelip geçtiğini

Evime adım atar atmaz
İyice kopmuştur yaşamamdan yeryüzü
Daha dolmuşumdur
Seninle.

Evime adı matar atmaz
Girerim en uzak yere
Girerim en yakın yere,
Seni yazarken bulduğum.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

KUŞLAR OLUP

Şu vapurda olmalıydım, şu uçakta! Hep hayal...
Nerde o değişim hani: olup bir mavi martı
Uçmalı, uçmalıydım gökler süresince sarhoş
Düşler iskelesine dek bir kanadımda güneş,
Bir kanadımda kalbimin sonbahar rüzgârları...
Ve baktım ki aşağıda gölgemden başka şey yok
Gerisin geri dönmeliydim yine kendi denizime
Atıp iskeleye o kanatları.

Sonra yeni bir değişim: çocukken masallarda
Kâh olduğum, kâh bindiğim kuş, Anka.
Uçmalı, uçmalıydım sarhoş kuş, unutmuş kuş...
Ömrümce hep vardım, buldum sandığım
Sevgi, sevgili denen Kafdağı'nın ardına.
Ve baktım ki meydanda gölgemden başka şey yok
Atık sırtımdan taşıyıp durduğum saf oğlanı
Gerisin geri dönmeliydim yine kendi masalıma.

Zeki Ömer DEFNE

BALIKÇISIZ HALİKARNAS

Denizin de toprağın da o sekmez dini
Göğün alt-doğaya yapışan ıslacık gönü.

Boyu belli mi ki bilinsin eni
Bir tortulu çukurca ki Akdeniz önü.

Geceden güne aktarılan kalabalıkça yalnızlık
Demek ki bu kişioğlundaki o yamanmaz yırtık.

Çağlarca mı öğütülür insanın sevi unu
Oysa günün birinde sevi de un da anı.

Tüh sana yüreğimizi emen yüreksiz sülük
Balıkçı'sız olsa da Halikarnas tok.

De MERHABA'sız olsa da kımıl kımıldır konu
«Hoşça kalın yahu şu canım cumartesi günü.»

Metin ELOĞLU

★

H İ Ç

Gök yaprak altı yazın
İnci ipilti güzün
Kara arabalarda
Ak gelin

Hiçin ucu bıçak
Acısı ette
Sonsuzu nokta
Tık soluk

Hiçin içinde hiç yok

Melih ERÇİN

KANLI ŞİİR

Şimdi geceleri öpüp okşuyorum sen diye
Deli rüzgarlar götürdü yeşil umutlarımı
Kadehlerde yudumluyorum rezil çaresizliği
Tutup yüreğime sensizliği sapladılar
Ölüm koydum ben sensizliğin adını
Şimdi usumda altın saçlarınla sen
Bir karanlık geceden sana geliyorum.
Uzat ellerini tutabilirsen

Suçludur bu uzun yollar, bu denizler
Tüm kaptanlar bin yıla mahkûm
Boy vermiş içimde hasretin dal-dal
Kar yağmış yeşil umutların üstüne
Alın yazıma ağlar gözbebeklerim
Şimdi usumda siyah gözlerinle sen
Bir karanlık geceden sana geliyorum.
Uzat ellerini tutabilirsen

Geceler karanlık ayışığında
Ayışığında ellerim ellerinle kördüğüm
Gözlerim gözlerine çakılı
Bir gül kopardılar dalından kan aktı
Akşamın günahı parmak uçlarında
Şimdi usumda bütün güzelliğinle sen
Bir kanlı geceden sana geliyorum
Uzat ellerini tutabilirsen

Halil EREZ

SESLENSEM GELİR MİSİNİZ

Bağdaş kurup oturduğum
Güldüğüm ağladığım
Yaz akşamları
Avlusunda evimizin
Penceresi Kızılırmağa bakan
Sonra çayır otları bahçemizin
Tepebaşından
Sepet sepet getirdiği üzümler annemin
Daha gün doğmadan
Serçe kuşları
Kırlangıçlar ebabiller
İğde çiçekleri
Nevruz topladığım günler
Yalınayak çocuk
Kavaklardan esen yeller
Bütün çocukluğum - Avanos
Doğup büyüdüğüm yer
Suyunda yıkandığım Kızılırmak
İçtiğim pınar
Gölgesinde uyuduğum ceviz ağacı
Göğe saldığım renkli uçurtmalar
Nisanlar mayıslar haziranlar
Acı-tatlı günler

Nerdesiniz
Seslensem gelir misiniz?

A. Rıza ERGÜVEN

ŞU ADRESLERE YAZABİLİRSİNİZ

Gerçi, çok sayılı, kocaman bir rakam, dünya
Ve sizler, bu düzen içinde
Tek başına, birsiniz!

Ama, siz de, bazı meraklılar gibi,
Mozambik'te, Şili'de veya Çin'de
Bulunan başka birine, arada bir;
(Sırf özgürlük için, özgürlük üstüne ama,
Havadan-sudan şeyler için değil)
Biraz sitem, biraz muhabbet, biraz şiir...
Birşeyler yazabilirsiniz.

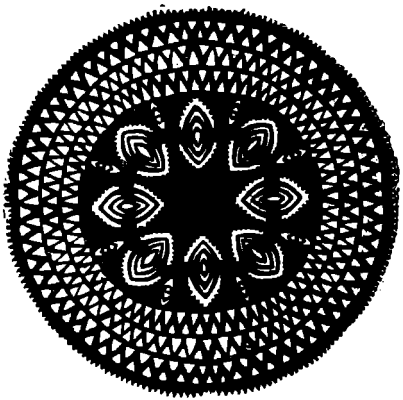
Adres mi? Şu adreslerin hepsine,
Baş baş, vatansız kalan
(Ve ne kadar özgür sayılabilirse vatansız biri
(O kadar özgür olan)
Şahane göçebe Aleksandr Soljenitsin'e
Yazabilirsiniz.

Aklın özgürlüğü için,
(Vatan, millet, sakarya)edebiyatını yem olarak kullanan
Herhangi bir (halk avcısı)na;
Geçenlerde Moskova'da tutuklanan
Soljenitsin'in arşivcisi Gabriel Superfin için de
Sovyetler Birliği Başsavcısına
Yazabilirsiniz.

Suçsuz da olsa, işkence ile
Eğilen baş, bükülen diz,
Çözülen dil!
Brezilya veya Zanzibar (Zaten yeri önemli değil),
Babası işkence masasında konuşsun diye
Tutukevine konan
Brazil'li küçük İvan'ı kurtarmak ve yine,
Tanzanya'da asılmayı bekleyen,
Despot Şeyh Abid Karume'ye
Suikast düzenlemekten sanık
34 kişiyi ipten almak için,
Cumhur veya devlet başkanlarına; yazabilirsiniz

Hiç kimseye yazmasanız, yazamasanız bile,
Halden anlar bir ozan'a,
(Örneğin: Türkiye'deyim ve ben de halden anlarım), bana
Yazarbilirsiniz!

Nüzhet ERMAN

U M U D U M U Z

Şimdi en kıvrak eğrilere göre
En küçük taşları yontmakta zaman
İnce uygarlık sütunları
Çimentosuz... gepgenç
Bu ne güç, ne sanatçıl, ne yapıt...
Bu ne uygar yaratmaklar, inanmış

Şimdi bir yepyeni genç umudumuz
Yüzyıllar öncesinde Piramitlerin
Özlemler, özgürlükler, doyumsuz işkencesiz...
Ve kopup gelen, kopup gelen, kopup gelen...
Kopup gelen taa Tanrılardan beri
Özgürlük içimizden

Özgürlük, bir bilinç, vuran sütunlara yazıtlardan
Racine Sofokles'ten büyük müydü?
Yada Hamlet zincirli Prometeus'tan...
Yaşamak ve düşünmek ve düşünmek suçlanmadan
Hepsi bu.

Tut ki bir Devr-i İYONYA
Tut ki Homerid'ler söyliyen içimizi
Duyuran şiirini özgürlüklerin
Bu ne coşku, bu ne şölen... bu ne bu yıllar sonra....?
BU NE UMUD BU NE GENÇ CUMHURİYET....

Ergun EVREN

TOPRAĞIM OĞUL VERİR / GÜN GELİR

turunç memelerimi dol ağzına bakalım
kaldır bacaklarımı yukarı
bir pula sattılar beni
sarmala belimi ve bileklerimi
ben sana tutsağım nikâhlıyım
bir pula sattılar beni

ve umutlarımı yüklesin ellerin
en bulanık limanlarına / en uzak ülkelerin
gece bakışlı gemilerine haraç
umutlarımı yüklesin
dişleri keskin ensesi kalın
bakışlarının

gün tutsak ellerimi açayım
yalancı tanrılara putlara
n'apayım
sarmalanmış bileklerim şimdi özgürkul
uzanmış da yatıyorum sırt üstü öyle
turunç memelerimi vermişim
emiyorsun zorkocam doymazsın

gün gelir gemiler döner en uzaklardan
geceler göğerir sabahlar döllenir
badem dal döver / dalbahar
yaprakları yeşerir
sarmaşık yürür bir yıldız kayar
toprağım oğul verir gene
gün gelir

Burhan GÜNEL

IV. TÜRKÜ

Bu gece insanın tüketilişini dinlemek istiyorum
İsyan ve barışın çiftleştiği BAĞIMSIZLIK düşüncesine
Kuşun kendi ötüşüne alışması gibi alışmak istiyorum.

Bu gece neden böyle kalabalık, susanların korosu
Ve neden hiç kimsenin olmadığı yerde savaş var
başkaldırmış ölümün içimde uğultusu

Yaşama sevincini duymak istiyorum.

Oben GÜNEY

İKİ'LER

Yelken açar Tanrıya binlerce gemi
Bir sevgi kımıldarsa suda.

— — —

Kar, doruklardaki görkemlerin en güçlüsüdür,
Çünkü ergeç erimektir kaderi.

— — —

Sevmeğe başlarken öz düşmanını
Kurtulmağa başlarsın ölümden.

— — —

Dinle her dalganın uğultusunu--
Martılar bir daha ötmez belki.

— — —

Durmadan titreyecektir ulus - uğraşmazsa
Soyunuklar bile giydirmeğe çıplaklarını.

— — —

Özgür atlarla gür otlar
En asil çılgınıdırlar doğa'nın.

— — —

Martının yazgısı dalmaksa da engin sulara,
En derin özlemi sonsuzluğa yükselmektir.

— — —

Dâhilere en son ödenen her bedeli
En başta alır mutlu deli.

— — —

Ömrünü âşık yaşadıysan ölemezsin: Ecelin,
Dostluk elindir, can elin, tanrı elin.

— — —

Terkinde götürmüyorsan aşkı.
Hep sürgüne at koşturuyorsun.

Talât Sait HALMAN

YAŞAMIN BİR YERİNDEN

Kuş uçuyor / kımıldadı yaprak dal ve ilkyaz
Dişisi kanat çırpacak son ağaçtan
Boylu boyunca yaşama
Bir zaman yorgununun kirli sakallarında dolaşmıştı akşam
Tuzlu dalgalarında derin denizlerin
Gümüş ışıltılarınca dinlenirken dibinde eylemler
Son savaş bir ürün vermişti giz dolu

Hele bir koşup arasan geçmişi
Solgun güz çiçeğinin umududur son yel
Göreceksin
Kesin çizgi silinmez / uzar gider bitimsiz
Doğar yaşar ve ölür içinde avucumuzun / şaşmaz
Unutma
Yalan kahkahalardı kuyulardan yükselen
Yoluk kuş / yepyeni çağlara
Uçtu yolunu buldu sürülerle
Vurulmuşçasına bitkin zaman yorgunu
Bir ışık yolunda eylemsiz
Orada burada saklıyabildiği kirli çamaşırlarınca

Sağır çöl / yıkık bir kale dibinde mavi çiçek
Başıboş bir at göle indi / susamış
Kendini buldu görkemli yalnızlığında
Ve ağdı kalabalık büyük bir kavanoza
Boğulmuşçasına

Itır GÜRDEMİREL

SİNOP

Dokuz-on yaşlarımın çocukluğu
Gezinir yangın mahallelerini
Akşam kapıda ellerini
Bir kadın tutar gözleri buğulu

Ağustos denizi tenbel, uykulu
Haftada bir vapur uğrar
Bahçemizde ayva nar
Fesleğenler saksılarda kokulu

Dokuzyüzotuzbeş nufüs sayımı
Ne okul ne sokak bize
Allah kısmet ederse güze
Baygöz edeceklermiş dayımı

Kulesaatinin vuruşları duyduğum
Senelerdir gitmedim
Birbirine sokulmuş iki yetim
Sinop ve çocukluğum

Ankara Fotoğrafçısı:

P O L İ K L İ N İ K

Asma çardağında bir yaprak gölgesi güneş
Düşüyor polikliniğin duvarlarına
İşyeri ve sağlık
Sağıyorum el yazımdan
Bir ağustos içkisini çekiyorum sözlerden
Soluğun çiçek havasını
Yüreğin dengeli koşusunu
Gülümsemeyi iyimserliği umudu
Bir küçük bebektir Umut
Şarkışla köylerinden
Bir iğde dalı ve gece kondularında Ankara'nın
Bir asma gülüdür, şimdi
İyileşince
Güler yüzlü bir aydır anne
Gece gelince
Bir sabah safasıdır cigarasıyla
Sıvastan getirdiği bahçe
Yıldız kırpığı bıyıklarıyla baba
İşim bitti
Gölgeyi kendime alıyorum.
Güneşi bırakıyorum
Çocuklara kızlara ve küçük kadınlara
Kullansınlar bir asma yaprağında
Sevinci sağaltarak.

Ceyhun Atuf KANSU

DAHA BOĞAZİÇİ

Anadolu yakası daha Boğaziçi
Üsküdar, Kuzguncuk daha
Beylerbeyi, Çengelköy
Anadolu yakasında
Her evde bir çocuk daha.

Anadolu yakasında
Bülbüller daha bülbül
Güller daha gül
Şarkılar akşamdan başlar
Sabaha olur sümbül.

Yağmurlar başlayınca yağmaya
Daha ıslanır yaprak
Anadolu yakasında
Daha ıslanır toprak
Anılar iyi ıslanır daha.

Yağmurlar başlayınca yağmaya
Islanır eski evler ve çocuklar
Arnavut kaldırımlı sokaklar
Islanır yana yatmış çardaklar
Ve kayıklar devrilmiş sağa sola.
Başka bir yağmur altında Boğaziçi
Aydınlatır yeşil içinde geçmişi.

Zeki KURUCA

AĞAÇLARIM

Islanmış ağaçlarım yağmurdan
Görmek zorundayım her gün
Tomurcukları patladı patlıyacak
Bilmiyecekler baktığımı ölgün gözlerimle
Ve uyuyacaklar çiçekleriyle
Bahar gecelerinde
Aşkın toprağa düşmesini beklerken.

Muhsin KÜFELİ

★

YAYLAR-OKLAR TUTSAK DEĞİL

Varsa ellerini verin
Varsa yedi evrenden gelen
Yedi veren güllerinde büyüyne
Varsa elleri çiçek çiçek
Tanrılarla bir, insanlarla sıcak
Varsa verin.
Ağı uçları usulcacık kayan
İlk canlı yüreğine düşen ok
Bir iç yükülmünce ağır
Acının tatlının yoğurduğu
Bir tutku başgelinmez
Gerçekle beslenen yavru
Gözbağcılar şöyle dursun.
Çağların yayı gergin
Okların yönü belli
İnsan bir amaç, deyha
Girer ılık ılık ha
Yaylar tutsak değil, oklar değil.
Kaostan kopup gelen

Vurulmuş kopup gelen
Vurulmuş bir kırlangıç
Bent bilmeyen ırmaklar
Aç susuzluğu kıraçların
İlk sancı, ilk kıvılcım
Eros'un ellerinde tutuşan
Bir tütenmez yangın bu.

Cahit OBRUK

★

SUNU

bizim bu ozanlığımız
yalnızlığımızla başlar
bizim bu yalnızlığımız -dağlara taşlara-
ne bulvar yalnızlığı.
ne emirgânın çay içimleri
menekşenin suya uzanışıdır derim soranlara
sormayanlar yüreğimiz tütün bilirler.

hadi yüreğimiz hep tütün
ya ellerimiz
onlar gül demeti insan kardeşlerim
yüreğimize inat
vurulduğunuz yere
bir gül koyarız ağlamasız kadınlarla.

(biz ki ağlamasız kadınlara bulvar yalnızlığında tutulduk
kolumuzda kırmızı-anamızın gelini yani-
giysilerin ardında- vitrinlerin zenci anası)

Ve bizim görkemli sevgimiz böyle başladı
ne dudakları ne de
babası olamadığımız yavruların ağzındaki memesi
tutkumuz ağlamasız gözlerine
ölünüze gül koyuşuna.

Cevat ONURSAL

ÖLDÜRME N'OLUR

Biri salıncakta büyüyor
Dünyasıyla birlikte
Biri yaratıyor gökyüzünü
Elleriyle
Bekle, n'olur!

En güzel dünyayı hazırlıyor
İnsanlarım
Bir demet çiçek gibi
Sunacak ellerine
Ölme, n'olur!

Dostlar ölmese de senin için
Yollarına koy canını, selâm dur!
Ölmek daha güzeldir öldürmekten

Öldürme, n'olur!

Şinasi ÖZDENOĞLU

A D A K

Yolun açık olsa, göçmen kuşlar gibi
Gidebilsen fethine bilinmeyenin
Kulaklarında sonsuzluk denen o uğultu
Önünde özgürlükle sevinin birleştiği ufuk
Silebilsen ölümü buğulaşan camlarda
Yakabilsen umudun tüm ateşlerini
Eritsen yanağında tuzlaşan geçmişi
Kobalt mavisi kocaman bir gök altında...
Görürsün nasıl kucaklaşır bitkiler ve gezegenler
Taze gönlünde avareliğin,
Görürsün nasıl titrer yeniden yaşanan sevda
Ayrılığın fenerleri söndükten sonra.

Koşun benim yellerim, günahlarım, düşlerim
Koşun yeni köpüklere ve sislenen yeminlere
Acı hep sonra gelir, hüzün hep sonra
Bulut geçtikten sonra, meyva düştükten sonra...

Bir tanyeri fışkırırken ayçiçeği tarlasından
Ellerimiz ayni kökte birleşen dallar olsun
Bak, şaşırarak geçen zamana!
O bir tozdur, yanıştır, kanattır artık.

Lütfi Özkök

S E N L E M

— Seni bulmak: senlem
sevgiyi gerçeği insanı bulmak belki..—

bütün çiçeklerin rengini özümlemiş
bir kır çiçeğiydi gözbebeklerin
sonsuzu
yalnızı
ve seni buldum orda
vardım şiirine dinlenmelerin

öylece çalışmaya durdum güzelliğini
bir tinsel derinlikte gün süzülüp ay duran
sessizlikle sarmaş dolaş
bir yolculukta
hız aldım ılık soluklarından

doludizgin bir sabahtı gülüşlerinden
kadınsı-çocuksu taşan göğeren
şu kadarcık
minnacık
yüreğindi besbelli
erdem değirmeninde sevgi öğüten

baktım: bir halk türküsünün ince telinde
sendin sözcüklerin vurguladığı anlam
düşlerde imbat esip
gerçeklerde dağ soluyan
sendin: insanlar içinde insan

Mehmet Âdem SOLAK

K Â B U S

bir ağacım
sessizlik ormanında,
çılgın bir sevgili gibi sarılmış toprağa,
gözlerim var
dal budak olmuş
çıkmış arş-ı âlâya
kalın bir kabukla kaplı ağzım!

Bir ağacım
sessizlik ormanında,
sonsuzluğa dek sürecek yanlızlığımla..

Birdal OZUNAN

★

Ç E Ş M E

Ben bir ozan olarak diyorum ki
Ben kalbi haykırarak diyorum ki
Taşıran damla bir mavileşmedir.
Adaşım
Güneş her batışında umdursa da yarını
Dün olan günlerle doluyor bakır tasım
Zaman sessiz akan çeşmedir.

S O N E

İşler sarpa sardı mı güneş
Çekilir çekilir sonsuza
Anamızın bağrındaki taş
Banılan bir ekmektir tuza

İşler sarpa sardı mı kamu
Kuşları dolanır durur hep
Çırpar bir lokma bir hırkamı
Engindeki harami gilep

İşler sarpa sardı mı arpa
Buğday geç olur ah geç olur
Debelenmez çayırda sıpa

İşler sarpa sardı mı en sarp
Dereler kurur kireç olur
En güzel vadiler bir serap

Mesut TARCAN

KOĞUŞ

boru çoktan çalmıştı gittim yokladım
uykuların atına binmişti kimileri
sürüyorlardı bozkırlar sonsuzluğuna
tiren düdükleriyle birden horasan
deyip inmişti
yukarı tahir köyünden viran

başucunda tüfeği matarası
denizler ortasında kalmış rüzgârlı
bir gemide gibi gidiyor biri
alt güvertesinde öyle efkârlı
karanlık tezkereden sonrası

tahta bavullarını gizlice açsam
karlı dağlar büyüyecek bilirim
kınayla boyanmış bir kaç tutam saç
menekşe anasından sümbül sevdalısından
yaylalar dolusu çiçek bilirim

gece devriyesiydim bir daha baktım
uzaktan baktım koğuş mu diye
hey gidi benim hasretli halkım
ranzalarda çoğaldı ha çoğaldı
koğuş değil gördüğüm koca türkiye

Aydın YALKUT

ESKİDEN

Eskiyi hatırlamaya başladım iş bitti
Yaşamaya başladım eskiden
Bir yaz gecesi deniz kıyısında
Balık beyaz peynir buzlu rakı
Bir şarkıcı vardı sahnede şakıyan
Adını unuttum şimdi

Eskiyi hatırlamaya başladım iş bitti
Yaşamaya başladım eskiden
Dışarda adam boyu kar vardı
İlk buluştuğumuz gece
Camlarda rüzgârın uğultusu
Ahşap bir evdi kaldığımız
Şimdi asfalt geçer üstünden

Eskiyi hatırlamaya başladım iş bitti
Yaşamaya başladım eskiden
Yıllar sonra görüp şaştım
Ağaçlar kaybolmuş ortadan
Top oynadığımız yangın yerinde
Apartıman apartıman apartıman

Eskiyi hatırlamaya başladım iş bitti
Yaşamaya başladım eskiden
Yıkılmış hanımelleri açan bahçeli ev
Hani bir kız vardı siyah önlüklü
Yüreğimin atışı değiştirdi
Balkonda gördüğüm zaman

Eskiyi hatırlamaya başladım iş bitti
Anladım açıkça eskidiğimi
Komşu kızı ahşap ev karlı gece
Deniz kıyısı beyaz peynir buzlu rakı
Hey gidi gençliğimin günleri
Yaşamak ne güzeldi sekdien

Özker YAŞIN

AK KORKU

Öndeyişler mi onlar en kara
Bilgiç büyükler gibi kötü -çocuk değil-
Bu sayfalarda artık dizlerde kalan
Kurşuna dizilmek çilelerden sonra
Solumda yanmasını bilmeyen kör kandil
Işıdıkça arınır yoksulluğum gecelerinden
Çıkınımda söylemez bir dil
Bitimlerde başlayan seslerden
Koyamadıklarımız -neredesiniz-

Neredesiniz kentin dışmdaki ölü evleri
Sessizce gelen gürültüler iç çekişler
İğreti soluklarımı savıp dudaklarımdan
Varoluşuma sevinmedim -bilecektiniz-
Gözlerimde karca ak bir korku
Sen doğrular doğurur
Sen susucular konuşur
Irak olsa da serin düşünceleriniz
Yüreğimde hiç bilinmedik yasa bir
Yaşayamadıklarım iki
Bir de yola vurulmuş ayaklarım

Açlığı iliştirip -yerecekler-
Benimse bu çoğca yorgun ayaklar
Niçin ölümün kıyısında kördüğüm
Sarının büitün dallarını hınçla kırıp
Varacağım sularına hışımla
-İki yüzü aynı sevgilim-

Ahmet YEŞİLYURT

BARIŞ İÇİN SAVAŞ

Güzel Günlere Açılan
Bir özgürlük Türküsüdür Girne'de sabah
Barışın defne dalıdır
Güvercin kanatlarına asılan
Ak örtüsüdür torosların
Mavi sularına eğildiğimiz
Yeni bir günaydın
Yeni bir sestir akdeniz'de
Dalga dalga
Kendine dönüştür

Ne anadolu kıbrıs'tan uzak
Ne kıbrıs anadolu'dan ayrı
Yüzyıllardır izini sürdüğümüz
Bir güldür maviler ortasında
Yüzünü yüzümden ayırmayan
Durmadan yenilenen içimizde
Çocukların gözlerinde
Bir sevinç gibi
Bir dayanışmadır kıbrıs'ta barış
Sözünün eri olmak
Verilmeyeni zorla almaktır
Yüzyıllık uykulardan uyanıp
Güzel günler için
Barış için
Savaşmaktır

Mehmet KIYAT

HİKÂYELER

Chirico: desen

AKBAL, Oktay

Bak, dedim kendi kendime, orasıydı işte. Neresi orası? Bir yol vardı eskiden. Nasıl yürünür el ele? Hiç denediniz mi? Geçtiğiniz yerleri görmezsiniz bile, ne evleri, ne insanları. Eller konuşur dudaklar yerine. Küçük parmaklar gizleri verir birbirine. Bir kaya düşmüştür yere, yeşermiştir... Şurada durmuş denize bakmıştık. Ağaca dönmüş o kaya! Taş nasıl yeşerir? Yıllar yılı aynı noktada çakılı kalmak önce yeşertir, sonra soldurur, en sonunda da kurutur, yok eder. Doğa öyledir, acımasız. İster insan olsun, ister nesne...

El eleydik o gün. Başkasını görsek, iğreniriz. Terler durmadan ellerimiz, yapışır parmaklar. Şiiri yok bunun. İnsanoğlunun şiiri yapıştırmadır sonradan. önce yaşarız şiir miir düşünmeden, sonra zaman geçer, o anları şiirleştiririz. Çoğunlukla basmakalıp bir duyarlığın şiiriyle. Durduk denize baktık ordan. O kayanın yanından. Daha yeşermemişti o günlerde. Nasıl olmuş, nasıl çıkmış denizden, gelmiş yol kenarına? Nice şey vardır anlaşılmaz, bu da onlardan...

Çengelköyle Beylerbeyi arasında. Yanmış bir yalının boş arsası, bir yanı kahve. Yaşamda bir durak. Dikmişler yolumuzun önüne koca bir kaya. Orada duracaksın sen bir genç kadınla el ele, denize bakacaksın, ta ortasına, sonra karşı kıyılara, bulutlara, vapurlara, belki de geçen bir uçağa. Donup kalacak o an. Buzlaşacak, taşlaşacak. Geçip gideceksiniz, eller çözülecek bağlanacak, başka eller girecek, onların sıcaklığı, soğukluğu...

Oysa hiç kopmayacak gibidir o eller. İçtenlik var sanılır. Vardır da, o an için, o anın uzunluğunca... Seni sevmek. Neden, niçin, nereden? Rastlantıları sevi sanırız. O olmasa, bir başkasıydı sevgilin. Daha bir başkası, bu olmasa... Yirmi yaşların tutkusu böyledir. Bitmez, tükenmez,

değişmez sanılır yaşam. Sen onu takmışsın koluna, avuç avuca, göz göze. Yürüyeceksin sonsuza dek. Oysa evler, ağaçlar kalır oldukları yerde, kayalar yeşerir, kişiler gider yerine başka kişiler gelir. Kendimiz çıkarız, kendimiz olmaktan. Her an başka biriyizdir. Birbirine yabancı. Kimi zaman düşman, iyiden iyiye. Dünkü ben tiksinir bugünkü en; bugünkü, dünküden...

Evet, orasıydı dedim. Vapurla geçerdik altından. Bilmeyerek o noktanın uzun bir zaman parçası sonra büyük bir köprünün altı olacağını... Upuzun bir köprüden taşıtlar geçiyor. Tek tük insanlar da var. Kaç dakikada giderler Asya'dan Avrupa'ya. Biri de dayanmış, bakıyor aşağıdaki sulara. Geçip dönen Üsküdar motorlarına... Altından geçerdik, o küçük vapurların en arka sıralarında el ele oturarak. Ne kadar az konuşurduk? Gereksizdi sözcükler. Aklımıza hiç gelmedi bir köprünün buracıkta kurulacağı, iki yakayı birbirine bağlayacağı. Kopmaz gibi yapışmıştı o parmaklarım. Hep öyle kalacak gibiydi. Oysa kaç ay sürdü? Belki ay bile değil. Bir kaç hafta ancak, Şimdi ne gözlerini hatırlıyorum, ne saçının rengini. Bir terli elin sıcaklığını duyar avucum arada. Boğazdan geçerken, Anadolu kıyısında yürürken...

Köprünün ortası neresi? Vapurların altından geçtikleri yer mi? Niye tam ortasından geçsin vapurlar? Az sağından solundan geçip dönemez mi? Almalı metreyi tek tek ölçmeli, ya da bir kişi o yandan br kişi bu yandan adımlasalar, öyle bulsalar ortasını! Bir sigara yaktım, yeşermiş kayanın yanında durup. Ne olacak köprünün ortasını bulmakla? Göz kararlaması ölçüyorum. İşte bir araba ordan, bir araba burdan geliyor, eşit hızla, kavuştular, geçtiler. Orası, ortası. Bir karşılaşma daha. Bir daha. Bir bulut geçiyor orta yerin üstünden. Koca bir Rus şilebi de alttan... Birisi atlasa yukardan, Tam ortasını bulup, ordan. Nasıl açılır sular, nasıl yutar bağrına gömülen insanı? Birisi yapacak bu işi. O bulacak köprünün tam ortasını. Yaşamını bitirmek için en iyi yer bilerek, inanarak.

Yaşamın ortası neresi? Ya sevinin ortası... Bir orta nokta var her yerde. Önceden girmek anlamak olanaksız. Uzaktan da görünmez. Gözle kestirilmez, adımla ölçülmez.

Çıkarsın yola, yürür yürürsün, ortaya daha gelmeden, daha çok var derken derken kendini bulursun bitiş yerinde. Herşey bir köprüye benzer. Kimi bağlanmıştır, kimi açıkta... Hani Galata köprüsü açılır ya sabahın en erken saatinde. Ortası boştur, gemiler geçer aradan. Orasıdır köprünün orta yeri. Bir de bulsam yaşamın ortasını, sevinin ortasını! Bütünüyle anlamış olacağım kendimi, insanoğlunu. Başlangıcı biliyoruz, bir de sonunu. Ya ortası?

Avuçların teri birleşir. Vücutların tuzu erir akar gider kimi zaman boşluğa yokluğa. Varmış, bir zamanlar varmış, bir masaldır hepsi. İstediğin kadar bak denize, havaya. Dün köprü yoktu o boşlukta. Vapurlarla, motorlarla geçerdin altından. Şimdi köprü var. Bakıyorsun, ölçmeye çalışıyorsun orta yerini. Ne olacak anlayacaksın da. Eline ne geçecek? Boş hepsi boş. Zamanın ortası yok. Yaşamın da. Sevinin de... Herşey başlangıç. Bitişini düşünmediğin bir başlangıç. Kendi başına bir bütün hepsi. Herşey değişecek, geçecek. Hatta o koca kaya bile ne denli dayansa dayansa bir gün çatlayacak. Tam ortasından. Al o zaman ölç bul, tam orta yerini. Gerekliyse, bir anlamı varsa... Kalmışsa!...

ALİ, Rahmi

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Yeşil çam dallarıyle kamufle edilmiş konvoy, yürüyen bir orman gibiydi ve kumun içinden çalılık bir alana çıkmak üzereydi, Gulas gözlerini erzak çantasına dikmiş açlığını düşünüyordu. Atina'lı Mimis puşt ağzıyla sakız çiğniyor, Kostas Sarafoğlu küçük çakısıyle soyduğu elmaların kabuklarını gözcü Vasilopulos'un ensesine atıyordu. Gekas bacaklarından rahatsızdı, durmadan sövüyordu. Bütün bunlar canımı sıkıyordu benim; yolun kıyısında pamuk toplayan kızların bizlere öpücük göndermeleri bile sinirlerime dokunuyordu. Yüzbaşı Çukalas omasa Atinalı Mimis'in başına indirirdim dipçiği şimdiye kadar; pisti hergele, kızıyorum diye yapıyordu bütün bunları, pis pis de sırıtıyordu.

«Kırrak!» Gulas'ın miğferi benim miğferime çarpmış, kafam sarsılmıştı. Öfkeyle kalktı Gulas yerinden.

Vre hasapi! — ulan kasap» diye bağırdı şoföre, «dikkat et, nereye sürüyorsun arabayı çukurun içine... Domuz çobanı!»

Gözcü demire çarpan ensesini tutuyordu sol eliyle, Mimis gülüyordu. Gekas miğferini başından çıkarıp yere çarptı.

Monon ikosi meres!.. — sadece yirmi gün—» diye bağırdı kuvvetle. Araba düştüğü çukurdan büyük bir homurtuyla kurtuldu, hepimiz geriye doğru kaykıldık.

İki katlı ranzanın altında Gulas yatardı, üstünde ben. İri ve hantaldı Gulas; kolay çıkamazdı üst kata. «Alt katta ben yatarım.» demişti. Fakirdi de. Ara sıra verdiğim sigaraların hatırı için yatağımı düzeltir, çalınan havlularımın, çoraparımın yerine gidip başkalarını getirirdi.

«Ali, ligo boya?.. »

46 numara çizmelerini gösterirdi eliyle.

«Al be Gula...», derdim. «Bunlar kalacak dünyada. Ne olacak yani.»

Çocuk gibi sevinir, gider, tel örgülerden atlıyarak koy-

nu elmayla dolu olarak gelirdi. Dökerdi onları yutağın üstüne;

«Yi« derdi. «canının istediği kadar yi.»

Yıkamadan ısırırdım elmayı, isteksiz isteksiz yerdim. O zaman Gulas bana hayranlıkla bakar:

«Bre», derdi, «neden subay yapmamışlar seni?»

Gülerdim saflığına, gülüşümün donuklaştığını Gulas'ın tuhaf bakışlarından anlardım.

«Sevdas... sevdas... sevdas» diye tuttururdu başını iki yana sallıyarak sende sevda var.»

Gulas'ın göğsü sık sık inip kalkıyordu. Bana baktı göz ucuyla. Atinalı gülüyordu.

«Vurdunuz mu yavrularım?..» diye alay etti. Sesini de kadın sesine benzetmişti. Köpürdü Gulas:

«Bir daha alay edersen gebertirim seni!» dedi, Başındaki miğferi de ayaklarının dibine hırsla çarptı.

«Yavaş ol erkek» dedi Atinalı. Gulas tam tüfeğine davranıyordu ki kayışından oturttum onu. Bu sefer bana:

«Konuşsana biraz da sinir olmayayım şu piçe!» dedi sertçe. Güldüm kendisine, sevindi gülmeme; belli. O da güldü. Bir sigara yaktım, ona da verdim. Ağzıma gelen acı tütünü Mimis'in yüzüne doğru tükürdüm. Şoför mahallinde oturan onbaşı sigaralara dikkat etmemiz için uyarıyordu bizi.

«Tamam, tamam...» dedi Gulas, Sonra bana döndü:

«Düşünüyorsun...» dedi, «Yol boyunca hep düşündün...»

.....

Evet, düşünüyordum; yol boyunca düşünmüştüm hep. Her yerde de düşünüyordum böyle. Aslında düşünmek de denmezdi buna; sanki can sıkıntımın nedenlerini araştırıyordum durmadan, mutsuzluğumun, karamsarlığımın nedenlerini. Bu, kendisiyle birlikte döndüğümüz dünyanın nasıl döndüğünü anlamaya çalışmak gibi bir budalalık olmaz mıydı?..

Sanki ille de düşünmek mi istiyordum ben?.. Şöyle oturup da rahatlıkla bir kahve içeyim, diyordum, hem de gelip geçenleri göreyim.. Nerde... Sürüyle akın ediyorlardı kafama, itiyordum düşüncelerimi; onlar elle önlemeye çalıştığımız akar su gibi başka yönlerden girip kafama doluşuyorlardı.

Hep de o küçük akasyanın zayıf gövdesine dayanmıştı kız sol eliyle. Sağ elinde kalın bir kitap tutuyordu. Kitaba bakıyordum ben, kızın gözleri de kayıyordu kitaba sanki e-

linde ne tuttuğunu bilmiyormuş gibi. Derken göz göze geliyorduk. Karşılıklı bakışlar bir devreyi tamamlıyorlarmış gibi hızla yükleniyordum. Ve bir Doğu Anadolu kenti olan D.'de buluyorduk kendimizi...

— Ali, tavernaya uğrasak?..

(Durgun suya bir taş atılıyordu, halkalar oluşuyordu ilkin, kızın görüntüsü usul usul bozuluyor gittikçe siliniyordu. «Ali?» Yeniden gözden geçiriyordu beni, göz ucuyla, ayaklarımdan tutup gözlerime doğru yükseltiyordu bakışlarını.

— Ali, reçina?..

Türkiye'yi enine boyuna yırtan kara tirenler geçiyorlardı ufluyarak pufluyarak. Törenle diplomalar dağıtılıyordu. İstanbul ışık ışık yanıyordu. Kız yeniden süzüyordu beni, göz ucuyla, ayaklarımdan tutup gözlerime doğru yükseltiyordu bakışlarını. İstanbul yosun kokuyordu, tekneler suyun üstünde hopluyor, su ara ara, kıyıda bir tokat gibi patlıyordu.

— Ali, kalk oynayacağız.

Tavernanın pikabı, keyifli insanların başlarını tavana çarptırabilecek bir oyun havası çalıyordu. Yarım kasa reçinanın boşaltılmasında büyük payı olan Gulas zorlukla tutunabiliyordu ayakta, ama coşmuştu bir kere. Kızın gözleri kısılıyor dudakları titriyordu. «Ali?» Yeniden sözüyordu beni...

— Ali...

— Çek elini be! oynamak istemiyorum işte; görmüyor musun?

Birkaç defa dolanıyordu tavernanın ortasında Gulas, sonra suçlu suçlu yanıma oturuyordu.

— Ali, ne var Ali, kötü bir şey mi dedim yoksa?..

— Anlamazsın bre Gula, diyordum, bilemezsin.

— Neden hava mı hoşuna gitmemişti?

— Evet diyordum gönlünü almak ve sözü kısa kesmek için. «Hava hoşuma gitmemişti.»

Gülmeye çalışıyordu yayvan yayvan. Kokulu ağzını iyice kulağıma yaklaştırıyordu.

— Peki, deminki piliç de mi hoşuna gitmedi de yüz vermedin ona? ha?..

— Gitmez olur mu be Gula, diyordum, manken gibi kız; ama...

.....

Anlyamıyordu Gulas, anlıyamazdı da. Bilemezdi bunları. Çünkü Gulas filimde dağınık Osmanlı ordularının kan içici Arap çetecileri tarafından hunharca kılıçtan geçirilişini hüzünle alkışlıyor, devrilmiş bir vagonun altına sıkışmış müdafaasız bir Türk subayının kafasının bir kılıç darbesiyle uçuruluşunu gülerek seyredebiliyordu. Temizdi Gulas'ın kalbi, filimden çıkarken «Güzel bir filimmiş» diyebiliyordu bana ve de üzülerek soruyordu:

— Pek neşesizdin yine; kışlada, sokakta böyle; sinemada böyle... Yoksa rahatsız mısın?

.....

Kışlayı kentin merkezine bağlayan sokaklar karanlık ve çamurluydular. Perde arkalarında kadın gölgeleri soyunuyor, dolaşıyor, yataklara düşüyorlardı. Kulaklarımı dolduran güh kadın kahkahaları hızlandırıyordu adımlarımı, ayağım, çökmüş bir kaldırım taşının su dolu yatağına giriyordu.

Şenlikler tertipleniyordu kentte. Havaya atılan yüzlerce hava fişenginin allı yeşilli ışıkları altında birbirine değen mutlu erkek kadın başları çevriliyordu gökyüzüne, binlerce dudak hazdan kıvrılıyordu. Gulas önde duran kadınlardan birine yaklaşıyor, sıkışmalıktan yararlanarak kadına yaslanıyordu iyice. Bana:

«Ne duruyorsun» diyordu. «böyle fırsat nerede geçer ele?» Oysa benim içimi kent tüm insanlarıyle yanıyormuşçasına bir üzüntü ve korku kaplıyor, sıtma nöbeti geçiren hastalar gibi titriyordum.

.....

— Ali, kiliseye var mısın?

— Olmaz, ne işin var kilisede!

— Gel be, burada angarya yapacağına...

Giriyorduk mum kokan kilisenin kapısından içeriye. Bir mum alıyordu Gulas, genç bir kadın ikona'yı «Meryemin tablosunu» öpüyordu.

«Dudaklarının izi kaybolmadan ben de öpeyim» diyordu Gulas; «sen de kolla birini, sen de öp ardından.»

«Kusarım» diyorum. «öpersem kusarım;» Gülüyordu Gulas sesisizce. Dışarı çıkınca kasıklarını tuta tuta gülüyordu.

.....

Nöbet dönüşü çizmelerini çıkarıyordu Gulas, «Parmak-

larım kopuyor, dökülüyor» diyordu. «Böyle mi üşürmüş insan eti; sızı değil bu; acı! Hem de korkunç!»

«İnsanların kendi kafalarından» diyordum. Dünyadaki bütün nöbet tutan erlerin ayakları üşür soğukta. Üşümez mi? Ama gene de birbirimizi yer dururuz.»

Gözlerimin içine bakıyordu bir çocuk saflığıyla.

«Biz ne diyoruz, sen ne anlatıyorsun?» Sonra sıkıla sıkıla «Ver bir sigara» diyordu. «Belki içim ısınır dumandan.»

.....

Diktim, gururluydum. Fakat kentin gürültüsü, ışıklar, yüksek yapılar, haki üniformalarım beni küçültüyordu. Çok zamanlar kentin gürültüsü ve ışıkları arasında yitmek üzere olduğumu düşünüyordum. Kışladan çıkışımda ışıklı caddelerde karşılaştığım subayları her selâmlayışımda askerlik dersi öğretmenimiz Yb. «Z» geliyordu gözlerimin önüne. Üzülüyor muydu ne? Beni de bir üzüntü saryordu sımsıkı; tavernaya gidip en keskin içkilerden içiyordum. Hareket memurunun gözlüklü kızı gülümsüyordu bir (Zabeta aman'lı bir Rumca uzun hava çekiyordu) Çalıkuşu, romanını çıplak dizleri üstünde tutuyordu. Yüzüme değiyordu saçları, içimde tatlı bir sıcaklık oluşuyor, bu sıcaklık tüm bedenimi sarıyordu. Kalkıyordum ayağa, acıyan kadın gözleriyle küçümseyen erkek gözlerini görüyordum üzerime çakılı. Sandalyeme oturup başımı ellerimin arasında sıkıyordum kuvvetle. sonra da bir taş gibi masaya çarpıyordum.

«Sevdas diyordu Gulas beni o durumda görünce. «Sevdas!» tir tir titremeğe başlıyordu.

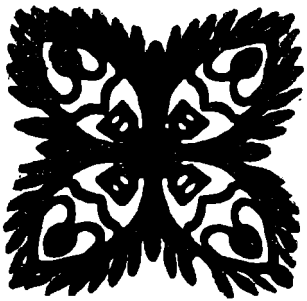
.....

Ah o yortular, o eğlenceler!.. Bre Gula bre, insafsız!.. Sen ağzında bir çevirme parçası, içkiden sarhoş; gidip yüzbaşı Çukalas'ın orospu karısıyla boyalı yumurta tokuşturmanın vermiş olduğu coşkunlukla kalkıp bir de kalamatyano, oynuyorsun; bize gelip: «İç vre, vur bakalım, kalk oyna vre, gir şunlardan birinin koluna...» Nöbet tutarken ta kulağına kadar gelen agapimu'lu Kuklimu'lu, Melâhrrinimu'lu türkülere o akortsuz sesinle içten ve coşarak katıl, kilisene git her gün, subaylarının ağzından ceddinin faziletlerini, kahramanlıklarını işiterek göğsünü kabart, sonra da bana...

.....

«Bak! Bak da gözün açılsın.» Gulas omzuna vuruyordu eliyle.

Konvoy elma bahçeleri arasında uzayan dar, tozlu bir yola girmişti. Ağır ağır ilerliyordu konvoy. Kucakları elma dolu kızlar yolun iki kıyısına dizilmişler, gülerek elma atıyorlardı kamyonların içine. Erler elmaları daha havadayken kapıyor, bir yandan elmaları ısırırlarken bir yandan da kızlara laf atıyorlardı. Konvoyun ardındaki toz bulutu gittikçe büyüyordu. Bulutun içinde, elinde «Çalıkuşu romanıyle gözlüklü bir kız ardımız sıra geliyor, bense keder dolu bir boşluğa kayıyordum.

ALPTEKİN, Mahmut

GREV GÖZCÜSÜ

Kurşunî bir gök parçası... Kıyıda büyük yapılar... Alışılmış bir «görüntü» olmuştu burası benim için. Aylar ve yıllardır içindeydim. Silinmez bir tablo olarak kazınmıştı belleğime. Bakmadan da bir bir anımsıyabilirdim. Neresinde ne var? Gölge-aydınlık durumu?.. İnsanlar neresinden gelip gidiyor? Ne ki, bakmadan edemezdim gene de. Bunları düşünür, sonra da yönelirdim «görüntü»nün karşısına. Bir bahane bulur, geçerdim oradan.

Kıyıda «görüntü»nün canlı bir parçası: ağaçlar... Işıkla parlayan sular... Bir kule. Bir de kulenin yanına dek uzanan demiryolu. Yükçüler daha uzaktan seçilirdi demiryolu üstündeki. Sonra gemilere yükleme, boşaltma yapan deniz işçileri bütünlerdi görüntüyü.

Yağmurlu günlerdeki saydam parlaklığı hemen çarpardı gözüme. «Görüntü», giderek vazgeçilmez bir şey olmuştu benim için. Sisli günlerde göremezdim istediğim gibi. Kentin, denizin gürültüsüyle yoğunlaşırdı sesler. Yaklaşır, durur bakardım. Çalışanları, çevreyi görürdüm. Duvara yaslanmış, dinlenen işçiler... İş tulumu giymiş biri cıgarasını yakmış olurdu. Ya da dalgın dalgın öteleri süzerdi yorgun gözlerle.

Bu «görüntü»nün, kocaman iş yerinin gürültüsüne de alıştım zamanla. Başka yerlerde olduğumda bile bu gürültüyü arıyordum. Ne ki sesler kulaklarımdaydı gene. «Görüntü» debelleğimde. Olur olmaz bir yerde, vvvuuuuuuuuuu sesi duyardım birden. Sonra anlardım ki, «görüntü»deki kolan ya da çark sesidir bu. Neden duyardım, nasıl duyardım; anlamazdım ilkin. Sonraları anladım: Benliğimin bir parçası olmuştu «görüntü». İstesem de, istemesem de onunlaydım. Rahat bırakmıyordu beni. Kendini duyurmadan edemiyordu.

.....

«Görüntü»nün yanından geçerken sesler azalıverdi bir gün. Nedenini anlıyamadım birden. Şaşkın şaşkın bakındım çevreye. Ne olduğunu öğrenme tutkusu iyice sardı benliği-

mi. Bir geçen falan da yoktu oralardan. Bekledim bir süre. Yoktu gelen giden. Tam yürüyordum ki yaşlıca biri düşmüş yola, geliyor. Bekledim yaklaşmasını. O da pek ağır yürüyor. Bir emekliye benziyor uzaktan. Bilirim emeklileri. Nereden bilirim? Bunu anlatamam. Anlatamam değil de beceremem söylemeyi. Bilirim işte. Yürüyüşlerinden mi, oturuşlarından, konuşmalarından, tavırlarından mı? Anlatması güç işte! «Bu gelen de olsa olsa bir emekli» dedim içimden.

Tam yanımdan geçerken bana baktı. Dikkatlice baktı hem de. «Bu adam da niye durmuş burda böyle sipsivri» der gibi... Yasak değil ya bakmak? «Niye bakıyorsun emmi?» demek geçti içimden. Demedim. Demedim de iyi mi ettim? Şunu söyledim ama:

«— Bu iş yerinde sesler kesilmiş. N'olmuş acaba? Haberiniz var mı?»

Şöyle bir durakladı. Çevreye bakındı. Kocaman iş yerini gözleriyle taradı... Bana döndü:

«— Duymadın mı?» dedi.

Duymam gereken bir şey mi oldu da benim haberim yok. Oysa gazete bile okurum, şöyle böyle. Eh, radyo falan da dinlerim ara sıra. Ne oldu ki acaba? Belleğimi yokluyorum yeniden. Hiç bir şey çıkaramadım.

«— Neyi duydun mu?» Bir şeyden haberim yok. N'oldu ki?»

Yaşlı adam bir adım yürüdü, duraksadı gene. Gözleri yüzümde:

«— Grev var, delikanlı, grev! Grevi de bilmez değilsin ya? Ortalık çalkalanıyor. Sen bu kentte yaşamıyor musun yoksa?»

«— Buradayım» dedim. «Uzun zamandır hem de.»

«— Eeee... Öyleyse?... Hem burda yaşıyorsun, hem de hiç bir şeyden haberin yok. Ortalık bu grevle çalkanıyor. Burda kaç kişi çalışır, bilir misin? Nerden bileceksin canım!. Tam, üç bin!.. Sen, üç bin işçiyi bir arada gördün mü hiç? Çalışırken?..»

«— Görmedim».

«— Ben çok gördüm. Ben de bir işçiyim çünkü. Şu anda değil tabii. Emekliyiz biz artık. Uzun yıllar çalıştık. Gün

geldi, «sen artık işe yaramazsın» deyip attılar kapı dışarı. Neye uğradığımı şaşırdım. Sanırsın, sudan çıkmış balığa döndüm. Yeni hastalıklar çıktı ortaya. Yüzlerce, binlerce işçiyi bir arada gördüm ama iki bin lirayı bir arada görmedim hiç. Hoş, bir gün geldi onu da gördüm görmesine ya, neye yarar? Ne zaman gördün dersen; emekli olduğumda... Tam yirmi beş bin lira verdiler. Ama neye yarar? Yirmi beş bin lira, eskiden paraydı! Bugün bir işe yaramıyor artık. Her şey fırlamış ki taa yukarlara... Bir şey alamazsın bu parayla. Bir ev almayı kurduyduk başımızı sokacak... Avcumuzu yaladık. Biz eskiden.....»

«Söyleve başladı bu da» dedim içimden. «Eyvallah emmi». Yürüdüm.

İşe de gitmedim. Dolmuşa bindim, indim. Dolaştım insanların içinde. Kimi zaman onlar bana çarptılar yürürken. Kimi zaman da ben onlara. Dalgındım. Kötürserdim. Yenik bir duygu içindeydim. Nedenini bulmaya çalışıyor, bulamıyordum. Yeniden dolmuşa bindim. Az sonra indim. Yürüdüm. Aklım «görüntü»deydi. Vinçlerin, çalışanların gürültüsü... Kulağımda vınlıyordu. «Görüntü»den uzaklaşmıştım ama içimde uzayıp gidiyordu bu kez. Sokakta, kalabalıkta, insanlar bana çarparlarken de, dolmuştayken de tüm «görüntü»yü ve içindekileri düşündüğümü neden sonra anladım. İyice alışmıştım. «Görüntü» bomboş kalınca, sesler kesilince bir garip olmuştum. İyice alıştığımı bilmiyordum önceleri. Sabah bir, akşa miki... Yanından geçe geçe böylesine etkilendiğimin, onu kendimden bir parça saydığımın ayrımında değildim daha.

«Görüntü»deki sessizlik kendi dertlerimi anımsatıyordu. Karşılaştığım yaşlı adamın «grev var» demesi bunu daha da depreştiriyordu. Yaşam çok pahalıydı. Aldığım, geçime yetmiyordu. Çoluk-çocuk, yemek, giyinmek istiyordu. Akşamları eve eli boş dönüyordum. Dolmuş parasını denkleştiremediğim zamanlar yaya yürümek zorundaydım. «Görüntü»deki sessizlik, grev, bunları da düşündürdü bana yeniden. Geçim zorluğun grev yapmak istiyordum ben de. Ama nasıl? Kime grev ilân edersin? Oyalanmaya, unutmaya çalışıyordum. Başka şeyler getiriyorum aklıma. Gerçeklerden uzaklaşıyorum düşlere daldığımda. Ama bunu yaparken bile «düş'ün ger-

çekliğini» kuruyorum. İnsan emeğinin, alınterinin eşit değerlendirileceğini düşlüyorum. Günün birinde... İçimden bir ses yükseliyor: «Ne zaman?» Kızıyorum bu olumsuz sese. «Sana ne!» diyorum. «Zamanı seni ilgilendirmez! Bir gün olacak bunlar! İnsanın insanı sömüremeyeceği; asalakların, aracıların, varsılların, üç kâğıtçıların olmıyacağı bir dönem gelecek elbet:»

«Görüntü» gözbebeklerimin içinde. Sanki daha önce oradaymışım gibi, orada çalışan bir işçiymişim gibi... yaşıyorum fabrikayı. Hiç çıkmadan, hep orada çalışmışım gibi.

İnsanların arasındaydım. Benim gibi dalgın olanlar da vardı. Önlerini görmüyorlardı yürürlerken. Bir boşluğa bakıyor gibiydiler. Bana çarpanlar da genellikle böyleleriydi. Kimi zaman da hiç ummadığım, dalgın sanmadığım kişilerin çarptığı da, doğal ki. Çarpışma olduğunda ya ben onlara ters ters bakıyorum ya da onlar bana. Kimi zaman aldırmadığım, görmezlikten geldiğim de oluyor. Oysa yola çıkarken, «bu kez çarpan olursa kavga edeceğim. Başka yolu yok bunun» diye kararlı olduğumu da anımsıyorum. Ne var ki kavga ettiğim olmamıştır hiç şimdiye dek. Bana çarptıklarında suratım asılıyor yalnızca. Çarpanın yüzünü görünce yumuşuyor asık suratım. Özür dileyenler de çıkıyor. Asık suratımın yumuşamasına ben de şaşıyorum. Hani kararlıydım ya kavga etmeye? Bu durumuma ben de şaşıyorum. Niye böyleyim ben? Ha, niye? Çarpışmaya aldıran, özür dileyen yoksa anlıyorum ki çarpan benmişim. Kimi zaman da şöyle bir konuşma duyuyorum ardımdan: «Höst! Önüne baksana be! Daha doğru dürüst yürümeyi bile bilmiyorsun, ne diye gelirsin buralara?» Bana mı söylüyorlar diye kuşkuyla dönüp bakıyorum ardıma. Benden başka bakan, ilgilenen yok.

Yolda insanların arasındaydım. Yürüyüşlerine, dalgınlıklarına bakıyor, soruyorum içimden: «Acaba onlar da mı benim düşündüğümü düşünüyorlar? Kafaları grevle mi ilgili?»

Nice oldu bilmiyorum. Vapurda buldum kendimi. Şaştım kaldım bu işe. Vapurda da insanlar vardı, dalgın, düşünceli. Kimisi denizi seyrediyor, kimisi de gazete okuyordu. Neden vapurdayım? Ne zaman bindim? Nereye gidiyordum? Bilmiyorum. Bana öyle geldi ki derinden derine bir şey dü-

şünüyor bu insanlar. Niye böyle dalgınlar? Niçin uzaklara bakıyorlar durmadan? Birbirinin kulağına eğilip bir şeyler anlatıyorlar gizli gizli. Ama ne?.. Yoksa, «grev»den mi söz ediyorlar? Grevin doğuracağı sonuçları mı tartışıyorlar? Grev bitince, daha şimdiden işten kovulanları, ekmeğini yitirenleri mi? Belki de bir yakınları çalışıyor fabrikada. Olur ya, babaları, anaları, kardeşleri... Ola ki onları düşünüyorlar.

Vapurdan ne zaman, nasıl indim? Anımsamyorum. «Görüntü»nün yakınında buldum kendimi. Neden gidiyorum? Ne görecektim? Bunu da bilmiyorum.

Yüksek duvarlar vardı yolun kıyısında. Duvarlar bitiyordu az sonra. «Görüntü»nün denize bakan yanı açıklıktı. Duvar falan yoktu bu kesimde. Vinçler, doklar, işlikler duruyordu yerli yerinde. Denizin üstü parıltılıydı. Makinaların yağı dökülmüştü herhalde. Kimseler görünmüyordu ortalıkta. «Nereye gitti bu insanlar?» demeye kalmadan bir grev gözcüsü çıktı geldi. Göğsüne ak bir bez asmıştı. Tam o sıra benden yana döndü de okuyabildim bezin üstündeki yazıyı: «HAKKIMIZI YEDİRMEYİZ KİMSEYE». Ona doğru başka bir grev gözcüsü daha çıktı geldi bir yerlerden. Ortalıkta kimseler görünmüyordu oysa. Bir kıyıda gizlenmişlerdi sanırım. Onun da göğsündeki yazıyı okuyorum: «İSTEDİĞİMİZ EKMEK PARASINDAN BAŞKA BİR ŞEY DEĞİL!» Yanıma yöreme bakıyorum. Duvarların, makinaların üstü yazılarla kaplı. Grevle ilgili sözler... Ekmekten, geçimden söz açan cümleler...

Bir başka adam çıkıyor barakanın birinden. «Olsa olsa grev sözcüsüdür bu da» dedim içimden. Yaklaştı adam. Bize doğru geliyordu. Sordu:

«— Bir şey mi istediniz?»

«— Yok» dedim.

«— O halde... Buradan öteye geçmek yasaktır. Grevle ilgili bir şey soracaksanız, çekinmeyin.»

«— Niye grev var burada?» Merak ettim de... Yeni duydum daha grevinizi?

«— Grev neden olur?... Ortada bir haksızlık var ki greve gitmişiz. Keyfimizden grev yapacak değiliz ya? İşveren sözünde durmuyor. Haklarımızı çiğniyor. İnsanca davranmı-

yor. Çok uğraştık, çok dedik yapmayın böyle, diye. Muhatabımız grevden kaçınmaktı. Ama, adam doğru sözden anlamıyor. Yapacak bir şey kalmadı bizim için grevden başka. Biz de böylece girdik greve sizin anlıyacağınız.»

«İşçi misiniz siz burada?»

«İşçiyim. Grev sözcüsü seçtiler beni. İlgili biri gelirse konuşuyorum onunla. Sözleşme için toplantı olursa işveren temsilcisiyle, oraya gidiyorum.»

«— Kabul edecekler ini isteklerinizi?»

«— Bilinmez. Belki... Ama biz kararlıyız. Direneceğiz sonuna dek. Yalnız istemediğimiz bir şey oldu: Kan karıştı, greve. Böyle bir şeyden kaçınmak için dikkatli davrandık ama elimizde değildi. İşverenin adamlarının bir oyunu bu... Ne diyecekler şimdi? Dedikodu edecekler bol bol. Gazeteler yazacak. Suçu bizim üstümüze atacaklar.»

«— Nasıl oldu bu iş?»

Saçları kapkara işçinin. Hava da soğuk sayılır hani. Terliyor grev sözcüsü. Grev gözcüleri de... Makinalara, taşlara akıttıkları alınteri grevin ortasına damlıyor.

«— Greve karşı olan şoförlerden biri, işveren beslemesi yani, bir işçi arkadaşımızı çiğnedi. Arkadaşımız onu sokmak istememiş içeri. Epeyce direnmiş. Adam dışarı çıkarken kamyonla çiğnemiş işçi arkadaşımızı. Besbelli ki bir oyun, bu. Önceden hazırlanmış.»

Başını öne eğip düşünüyor işçi. Bir süre kalıyor öylece:

«— Daha ailesine bile haber veremedik. Neye uğradığımızı şaşırdık.»

«Görüntü»den çıkıyorum dışarı. Grevin sessizliği kaplamış ortalığı. Yürek sıkıntısı... Patlıyacak bir olayın yağmur öncesi sıkıntısı sanki.

Yokuşu tırmanıyorum ağır ağır. Tepeye çıkınca bir daha bakıyorum. Grev gözcüleri seçilmez oluyor. «Belki de gizlenmişlerdir gene» diyorum. İçimde fabrika çarklarının uğultusu... Grevdekilerin suskun bekleyişini düşünüyorum yeniden. İşveren beslemesi sürücünün ezdiği işçiyi düşünüyorum. «Görüntü» gittikçe uzaklaşıyor. İşçinin göğsündeki grev yazısı gözümün önünde:

«İSTEDİĞİMİZ EKMEK PARASINDAN BAŞKA BİR ŞEY DEĞİL!»

ARDAĞI, Adnan

EMEKLİ

Emekli olmaya karar vermiştim bir kez. Otuz yılımı doldurmamıştım. Ayrılacaktım öğretmenlikten. Elli iki yaşındaydım. Ama kendimi yirmi beş yaşında imişim gibi görüyordum. Daha uzun yıllarımı tahta başında eskitebilirdim. Hem uyuklamadan. Nedenleri mi ayrılmamın? Ayrı bir öykü konusu o.

O gün son günümdü. Yirmi sekiz yıl öğretmenliğini yaptığım matematik dersini son kez verecektim. Bir saatim kalmıştı. Öğrencilerim habersizdiler. Aynı korku ile, aynı heyecanla defterlerini açmıştılar. Bir saat sonra kavuşacağım özgürlük, nisan çiçekleri üstünde, hemen pencerenin dışında idi.

Öğrenciler bana aynı gözlerle bakıyorlardı. Bir değişiklik yoktu bu bakışlarda. Dün de, bir ay önce de böyle idiler. Ama ben başka idim. Onlara bakışım başka idi bu gün. Biraz sonra ayrılacak ve gidecektim.

Kırk beş dakika vardı.

İlk problemi tahtaya yazdım. Bu bir integral idi. Usul usul, iri yazılarla iri harflerle, özenli olarak, adım adım çözümü anlattım. Düşünemedikleri çözümün bu kadar kolay olduğunu görünce gülümsediler. Birbirlerine baktılar. Arka sıralarda oturan biri defterini kaldırdı, usulca sırasına çarptı. Gülümsedim. Bunu daha önceki yıllarımda yapmış olsaydı, defter kafasında patlardı. Başarısızlığı bile sevimli geldi bana.

Kırk dakika vardı.

Gülümsedim. Yeniden döndüm tahtaya. İri bir tebeşiri yavaşça aldım. Okşar gibi tuttum. Yıllar yılı arkadaşlık ettiğim bu ak kireç parçasından da uzaklaşacaktım. Usul, usul, iri rakamlarla, iri harflerle, özenli olarak yeni bir İntegral yazdım tahtaya. Eski yıllarımda olsaydım, sert bir davranışla, asık ve alaycı bir yüzle, sıraların altına doğru

kaymış, saklanan öğrenciyi bulur, çıkarır, bu problemi çözmesi için tahtaya kaldırırdım. Öyle yapmadım. Örneği usul usul çözdüm. Adım adım onları sonuca götürdüm. Biraz daha ilgileri arttı. Hoşlandıklarını seziyordum. Sıranın altına kayan öğrenci yoktu. Herbiri dimdikti.

Otuzbeş dakika vardı.

Neden bu kadar hızlanmıştı yelkovan? Neydi yararı bu hızın? Kuşların kanat çırptığı gökyüzü yerindeydi. Yeniden bir örnek aldım. En önde oturana baktım. «Gel yavrum» dedim, «Birlikte çözelim bu kez». Ağır ağır, iri rakamlarla, iri harflerle, özenle yazmasına dikkat ederek çözüm yolunu söyledim. Rahattı öğrenci. İlgisi artmıştı. Kolay yazıyordu.

Yırmi beş dakika vardı.

Öbür öğrenciler koşarak geliyorlardı tahtaya. Problemleri aynı heyecanla yazıyor, çözüme geçiyorlardı. Defterinde çozümü bitiren öğrenci arkasına yaslanıyor, bana «çözdüm» der gibi bakıyordu. Durduramıyordum bu ilgiyi İlk kez sınıfça kendimizden geçmiştik.

On dakika vardı.

Daha, daha çok problem çözelim der gibi idiler.

Ama ben bitiyordum. Mumum eriyordu.

İlk yıllarımı anımsadım. Dinçtim. Sesim en gür tonunu yaşıyordu. Öğrencilerimin aralarında dolaşıyor, defterlerine eğiliyor, yeni çözüm yollarında karşılaştıkları güçlükleri gideriyordum. Bu gün de öyle idim. Beş dakika vardı.

Onları ilk kez görüyordum sanki. Ne kadar gençtiler! Herbirisinin gözünde öğrenmenin pırıltısı vardı. Saçları sık ve gürdü. Yüzlerinde tek bir kırışık yoktu. Herbiri öğretmen olmak için bu okula gelmişlerdi. İki yıl sonra onlar da tahta başında olacaklardı. Ama şimdi yalnız dinliyorlardı. Ben eriyordum. Son alevim parladı ve söndü.

Zil çalmıştı.

Çantamı aldım. Ertesi ders yine gelecekmişim gibi, yoklama kâğıdını imzaladım. İlk kez «Allahaısmarladık» demiyordum.

Çıktım.

Emekli idim artık. Bir yaşam köşesini daha dönmüştüm. Yürüdüm. Onların sesi geliyordu. Onların yüzleri vardı gözlerimin önünde. «Nereye?» dememişti hiçbiri. Bilmiyor-

lardı gittiğimi. Biri önüme çıkıp da «Gidiyor musunuz?» deseydi, oracığa yığılıverirdim. Manolya çiçeğine dokunan bir el gibi dokunurdu her ses bana. Soluverirdim. Söyleyemedim onlara gittiğimi. Ayrılık nutkunu söyleyemedim. Gidiyordum. Artık ne sınıfım ne de öğrencim vardı.

Emekli idim.

Hani özgür olacaktım? Hani nisan çiçekleri üzerinde, açık pencerenin dışında, bir kol uzağımda duruyordu özgürlük ?Sessiz bir dünya düşlemiştim. Çiçekler açmıştı. Nisan gelmişti. Bahar bu muydu?

Arabama bindim. Dikiz aynasını çevirip baktım. Aaaa. Bu ne?

Aynada, alevi sönen mumum, başı eğik, yanmış, kararmış fitili duruyordu.

ARPAD, Burhan

SIRADAN KİŞİNİN GÜNLÜK SERÜVENLERİ

Altmışını geçtiğinde emekliye ayrılmıştı. İsteğiyle. Emekli aylığından eline geçecek karı koca geçimlerine yetərdi. Ömrünün bundan sonrasını olsun gönlünce geçirmek istiyordu.

Ayın ikisiydi. Üç aylığını dün almış ve gereken ödemelere başlamıştı. Bugün de telefon parasını yatıracaktı. Hep böyle yapardı. Üç aylığı alınca, gerekli ödemeleri hemen yapar, evin geçim parasını karısına verir, kendisine de biraz ayırırdı.

Telefon parası yatırılan veznelerin önünde uzun bir kuyruk vardı. Elde makbuzlar, bekleşiyorlardı.

Emekli yurttaş Usluoğlu, kuyrukta sıraya girmeden önce bir duraksadı. Kuyruk uzadıkça çarpılmış ve sonlara doğru sıra iyice karışmıştı. Çekinerek yaklaştı, en arkada karmakarışık duranlara ürkek bir sesle: «Acaba burada mı sıraya girsem?» diye sordu, amma cevap veren olmadı. Tuhaf bakıştılar.

Usluoğlu, biraz da çekinerek, kuyruğun en sonunda durdu ve beklemeğe başladı. Dört vezneden üçü kapalıydı ve sıradakiler pe kağır ilerliyordu. Fakat yavaş da olsa, veznelye yaklaşmaktaydı. Önünde beş kişi kalmıştı. On dakika sonra parayı yatırmış olurdu. Elinde sımsıkı tuttuğu ihbarnameye bir göz attı ve parayı çıkarmağa hazırlandı. Fakat cüzdanına uzatmasıyla kuvvetli iki elin omuzuna yapışması bir oldu. Suratını göremediği bir adam, arkadan sımsıkı yakalamış tartaklıyor ve bağırıyordu:

«Yarım saattir seni gözetliyorum. Sıra beklememek için çevirmediğin dalavere kalmadı. Geç bakalım şimdi en arkaya da aklın başına gelsin!»

Usluoğlu: «Fakat ben kimsenin sırasını almadım.» dedi ve omuzuna yapışan kuvvetli kollardan kurtulmak için silkindi, suratını göremediği adamı arkaya doğru iteledi; yakasını kurtarmıştı. Adamı gördü. Kalın kaşlı, kocaman suratlı, iri burunlu, saçı sakalı birbirine karışmış biriydi; tuhaf bir şiveyle: «Geç kuyruğun en sonuna, dalavereci herif!» diye bağırıyordu.

Usluoğlu, şaşkın ve ürkek: «Fakat hepiniz gördünüz, ben kimsenin sırasını almadım!» diyecek oldu, amma cevap veren olmadı. Filitreli cıgara içen iki gençten biri: «Siz ihtiyarlar da dalaşırsanız biz ne yapalım!» dedi; sabah sabah kafa şişirme, der gibi.

Koca suratlı, kalın kaşlı ve iri burunlu adam, şimdi en öndeydi. Tam da veznenin önünde. Elinde bir tomar kâğıt vardı. Elini cebine attı, para çıkarmak ister gibi. Veznedarı bir süzdü. Sonra hızla uzaklaşıp kuyruğun en arkasında yeniden sıraya girdi ve beklemeğe başadı.

Usluoğu şaşırıverdi. Sıra yüzünden az önce kavga çıkaran, yakasına yapışıp dalaşmağa davranan adam on beş kişinin en ardında yer almış, bekliyordu. Usluoğlu'nun kafası bir karıştı, sonra durumu kavrar gibi oldu; adam, akıl hastası olmalıydı. Bunu düşünürken hem ürperdi, hem sevindi. Yakasını adamın elinden kurtarmak için kısa bir çekişme geçmişti aralarında. Birinden biri yere düşebilirdi. Hattâ, ikisi de. Adamın kafası taşa çarpar, beyin kanamasından oracıkta ölebilirdi. Adam ölünce de Usluoğlu karakolu boylardı. Sonunda suçsuzluğu anlaşılırdı belki, fakat kurtuluncaya kadar! Belki de kurtulamazdı. Tanıklar, biz pek bir şey görmedik, sadece itiştiklerini ve adamın yere düştüğünü gördük, deyiverirdi. Ya da kendi gözlük camları kırılır ve gözlerde bir sakatlık kalırdı!. Ucuz atlattık, diye aklından geçirdi. Sırası gelmişti. Parayı ödedi ve hızla uzaklaşırken bekliyenlere şöyle bir göz attı. Koca suratlı, kalın kaşlı ve iri burunlu adam, elinde bir tomar kâğıtla, bekliyordu.

Usluoğlu önce bir süre yürüdü. Kafasını toplamak, az önce başından geçen olayın şaşkınlığından silkinmek istiyordu. Durup durup irkiliyor, sonra yatışıp mutlu oluyordu. Adam ya ölseydi, karakollara düşseydi. Şu anda bir karakolda, komiserin karşısında olurdu! Ucuz kurtulmuştu

Otobüs durak yerinde ağırlaştı, durdu, beklemeğe başladı. Nereye gideceğini bilmeden. Üç dakika, beş dakika, hep bekledi. Otobüsler gelip geçti. İnsanlar otobüslere itiş kakış saldırdı. İnenler binenler birbirini iteledi. O hep duruyor ve bakınıyordu. Bir ara kulağının dibinde bir ses yükseldi: «Boşuna bekleme amca, gel bir kişilik yer var!» diye. Hiç düşünmeden sese doğru yürüdü. Bir otomobilin kapısı açıldı ve Usluoğlu kendini içerde buldu. Önde, şoför yerindeydi. Ön kapının yanında. Şoförün yanında bir genç oturuyordu. Şoför: «Kapı iyi kapanmadı!» diye uyardı. Usluoğlu uzanıp kapıyı bir daha çekti. Şoför, yanında oturan genç, arkadakiler hep bir ağızdan: «Olmadı, kapanmadı!» diye bağırdılar. Usluoğlu'nun ensesinden doğru, göğsü üstünden. başının üzerinden kollar uzanmıştı. Yanındaki genç, arkadaşlar bir anda kapıya uzanıverdiler. Usluoğlu iyice büzüldü, kollar rahat çalışıp kapıyı sımsıkı kapasın diye. Sekiz çift kolun çabası kısa sürdü ve kapı sonunda iyice kapandı. Rahatlamıştı. Üç durak sonra davrandı, inecekti; bir iki buçukluk uzattı şoföre: «İneceğim, üstünü verin!» diye, şoför, bir lira geri vermişti: «Bir lira alacaksınız. Elli kuruş daha.» dedi, ağzının içinden. Şoför: «Al be, senin parana mı kaldık!» diye parladı ve iki buçukluğu zorla eline bıraktı. Usluoğlu da öfkeleniverdi: «sadakana ihtiyacım yok!» cevabını verip parayı itti ve kapıyı açıp indi. Rastgele yürüdü bir süre. Cadde kalabalık, kalabalık olduğu kadar karmakarışıktı. Otomobiller, kamyonlar, otobüsler, sırt hamalları, el arabalı satıcılar, yüzlerce yaya küçülüvermiş koca alanda sarmaş dolaştı. Usluoğlu bu karkağaşalığın ortasında bocaladı, oraya buraya sürüklendi ve sonunda kendini karşı kaldırımda buldu. Şu büfeden soğuk bir şey içseydi. Yatışır ve rahatlardı. Bir portakal suyu ısmarladı ve iç cebine uzanıp para çıkarmak istedi, cüzdan yerinde yoktu. İki elinin parmakları birkaç saniyede bütün ceplerini taradı. Ceketinin, yeleğinin ve pantolonun yan ve arka ceplerini didikler gibi arandı. Cüzdan yoktu. Son bir umutla pardesünün iç ve dış ceplerini karıştırdı. Portakal suyu dolu bardağı gördüğü yoktu. Tuhaf tuhaf bakan büfeciyi de görmüyordu. Karakola baş vurmalı, diye akımdan geçirdi. Çabuk çabuk yürüdü. Cüzdanda bin

lira vardı. Dün aldığı üç aylıktan kalmış en son parası. Kendine ayırmıştı. Ne olduysa o dolmuşta olmuştu. Kafasının içi aydınlanıverdi. Geçen hafta gazetelerde okumuştu. Şehirde otomobilli yankesiciler türemişti. Bir taksi şoförüyle anlaşıp beşi birden biniyor, duraklarda gözlerine kestirdiklerini öne alıyor, kapı kapanmadı, iyi kapatmadın diye cüzdan yürütüyorlardı. Az önce kendi başına geldiği gibi. Hatta geçenlerde birisini kapıyı açıp kaldırıma itelemişlerdi; durumu farkedip cüzdanım diye haykırdı diye. Adamcağızın kafası yarılmıştı.

Usluoğlu, farkında olmadan parmaklarını başında dolaştırdı. Ucuz atlatmıştı. Bin lirayla kurtulmuştu. Gülümsedi. Ya onu da kaldırıma iteleseydiler. Bereket bir şeyin farkında olmamıştı. Verilmiş sadakam varmış, diye düşündü.

Tünele bindi. Kısacık süre de olsa, hoş, serin ve tuhaf kokulu havası bir değişiklik sağlamıştı. Tünelin üstbaşında aydınlığa çıkınca bir başka yere ayak basmış gibi her şeyi unutuverdi. İki yanı sinema ve barlarla sınırlı daracık yolda ağır ağır yürüdü. Ne çaldıracak parası kalmıştı, ne itişip kakışacak bir durum vardı.

Anıtlı alanda bir otobüse bindi. Hafta arasıydı. Günün bu saatinde otobüsler yarı boş işlerdi. Şehrin dış semtlerine çabucak vardılar. Pek binen olmamıştı.

Asfalt yolun iki yanından kayıp geçen yeşil yeşil parçalar, şehrin kargaşalığını ve tedirginliğini arkada bıraktırıveren hafif bir rüzgâr, az önce olup bitenleri de alıp götürmüştü. Usluoğlu yine mutlu oldu. Son durakta inince kıyıda dolaşır, sonra bir gazinoda oturup kahve içer, cıgarasını tüttürür, esintilere göre renk değiştiriveren denize bakar, baktıkça daha bir mutlu olurdu. Böylesine dalıp gitmişti ki, otobüs zınk diye durdu. Dört yol ağzında jandarmalar yol kesmiş, araçları kontrol ediyorlardı. Usluoğlu, ne oldu acaba, diye düşünürken, çok yakında pat diye bir ses duydu ve bakışları yere kaydı.

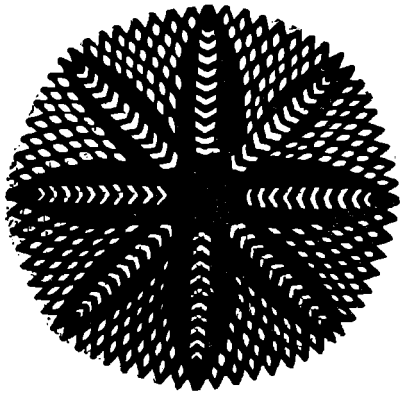
Ayaklarına değecek kadar yakında bir tabanca duruyordu. Hiç bir şey anlamadan şaşkınlıkla bakındı çevresine. otobüs hareket etmişti. Jandarmalar ön kapıdan başlarını uzatıp yolcuları süzmekle yetinmişlerdi.

Usluoğlu'nun önündeki koltukta oturan bir genç, yarım bir dönüşle: «Şunu versene» dedi yavaşça ve tabancayı gösterdi. Bir cevap alamayınca, sağ elini uzattı, tabancayı yakalayıp çekti ve arka pantolon cebine yerleştirdi. Sonra, hiç bir şey olmamış gibi, yolun iki yanına, ağaçlıklara ve fundalıklara bakındı.

Mavi sularda çırpıntılar vardı. Şöför, buraya kadar diye bağırmıştı. Üç beş yolcu indi çabuk çabuk. Usluoğlu, istemiye istemiye kalktı. Tabancalı genç çoktan uzaklaşmıştı.

Kıyıya doğru yürüdü. Gazino boştu. Güz öğlelerinin yumuşak güneşi altında yavru kediler birbirlerinin üstüne atlıyor, sonra ağaçlara tırmanıp hızla yine iniyorlardı. Ana kediler uzun uzun yalanıyordu. Deniz ışıltılı, mavi, mavi, yeşil yeşil, çırpıntılı ve ürpertiliydi.

Usluoğlu, kahvesini yudumlamağa başladı. Cigarasını da yaktı. Mutluydu. Ömrünün son yıllarını gönlünce geçirecekti. Geçimi de şimdilik yerinde sayılırdı. Şu küçük küçük günlük serüvenler de olmasa!

ATEŞ, Kemal

AKLIM HEP ONLARDA

Davulun sesi uzaktan hoş gelir derler ya, Kâmile'ye hoş gelmiyordu. Bir kaç kondu ötedeki düğün evinden, davulla birlikte, arada bir zurnanın sesi de duyuluyordu. Üç ay önce kızından ayrılan damadı, şimdi evleniyordu. Gençlerin, yaşlıların halaya durduğu, nağra savurdukları davul-zurna sesi, Onun mutluluğunu, evini barkını altüst edip gidiyordu, önünü geçilmez azgın bir sel gibiydi. Davulun çomağı, balyoz oluyor, gelip başının ortasına iniyordu. Ses cisimleşiyor, azgın bir yaratığın gagası gibi, Kâmile'yi yiyip bitiriyordu.

Şimdi daha iyi anlıyordu. Kızı kocasıyla barışma umudunu kesince, alıp başını bunun için gitmişti. Evlerine konuk gelen bir erkekle kaçıp gitmesi bundandı. «Burada olsaydı, çatlayıp ölürdü yavrum» diye düşünüyordu. Kızının bu sesi duymamak için kaçtığını anlıyordu.

Birkaç komşu gelip gitmişti. Sıkıntılı olduğunu biliyorlardı. Oyalamak, konuşmak için arada bir gelip gidiyorlardı. Ona bir serinlik vermeğe çalışıyorlardı. Kızının biri Yozgat'ta evliydi, haber salmışlar gelecekti. Kocasının işten dönmesine az kalmıştı. Büyük oğlu, kaçan bacısını bulmak için gitmişti. Kim bilir? Belki de öldürmek için. «Akşam herif bir haber getirir» diye düşünüyordu.

Gelen komşulara epey açıldı:

— Allah çocuk veriyor mu, aklıyla versin. Benim çektiklerim hep bunlardan. Kurban olayım size ben, kocayacak kadın değildim. Bunlar büyüdükçe ben hiç gün görmedim. Hepsi de deli çıktı. Boklarını temizleyeceğim diye, çekmediğim kalmadı. Babaları ayrı bir dert. Bunlar bir halt edince o da zorunu benden alıyor: «Senin doğurduğun» diyor. «Senin sıpan» diyor. Sanki benim sıpam da onun sıpası değil. Ya bizim

öteki serseri, delioğlan! evlendirdik akıllansın diye. Aklından çıksın, büsbütün azıttı. O karısı evde ağlar da ağlar. Kurban olasıca gül gibi kadın onun yüzünden iğneden ipliğe döndü. Bilmez değilsiniz ya, nasıl bir kızdı geldiğinde? Yeşil ördek gibi. Nasıl da saygılı, nasıl da hizmetli...

Biliyordum, benim kızım yerini bulmadı. Anladık ama, geç anladık. İş işten geçtikten sonra anladık. Omuzum soğuk benim. Kabahati bizimkiler, gene hep bana yüklediler. Ben vermişim, ben sebep olmuşum.

Kâmile'nin hep «keşke» diye andığı günler geldi gözünün önüne; «keşke» diye andığı, «keşke» diye anlattığı, «keşke» diye yakındığı günler... Bugün gibi gözünün önünde. Dünürler arasında, şimdi ikinci evliliğini yapan damadı Osman'ın babası, anası, bir akrabası ve kızının amcası vardı. En çok da onlarla gelen kayınının yüzünden olmuştu bu iş. Gelenler her zamanki komşulardı, kapı komşusuydular. Yerine göre ekmeğinden, suyundan, yerine göre odundan, ocağından, külünden yararlandıkları komşulardı. Teklifsizce birbirlerine girip çıktıkları komşular, o gün ayrı bir havayla gelmişlerdi. Erkekler hep traşlıydılar. Koku da sürmüşlerdi. Ev, her gün girip çıktıkları ev değil de, ilk kez geliyorlardı sanki, ilk kez konuk oluyorlardı. Girerken ortalığa rahatlık vermek isteseler de, şakacı olmağa çalışsalar da, hemen herkesi sarıveren bir ciddilik, bir ağırbaşlılık vardı. Bu arada bütün gözler, hepsinin de «hoş geldiniz» diye ellerine varan, yarı kentli, yarı köylü geleneklere uygun davranışlarla odaya girip çıkan Ayşe'ye dönüyordu. Heyecanlıydı kızı. Sessiz, hareketli, al aldı yanakları... Dışa vurmak istemese de sevinç içindeydi. Gözleri pırıl pırıldı. Hiç de eksilmedi o pırıltı; genç yaşında evlendi, çocuk sahibi oldu, ayrıldı, eksilmedi gözlerindeki pırıltı. Dudakları, konukların en küçük bir takılmasıyla, gevşemeğe, gülmeğe hazırdı o gün. Kim bilir, annesi, babası olmasa, daha nasıl coşkunluklar gösterirdi. Dünürler, karşı yana sezdirmeden, «kale içten alınmış» dediler.

Kızının davranışları bir de Kâmile'nin gözünden kaçmıyordu. Osman'la mektuplaştıklarıyla ilgili dedikodular kulağına kadar gelmişti. Kocasının duymaması, işin tatlıya bağlanması için, o da bugünü bekliyordu. Kızının bak-

kalın oğlu Murat'la adını çıkarmışlardı. İşin kötüsü, bu dedikodulara inanmasa da, sonunda hep gerçek çıkıyordu. Bir ıslık çalınırdı gece. Ayşe'nin aceleyle ayakkabılarını giydiğini duyardı. Kapı sessizce açılır, kapanırdı. Islığın kızma verilen işaret olduğunu çok sonra anladı. Bir sabah bahçelerindeki yüznumarada saat buldu. Kendilerinden birinin saatına benzemiyordu. Şaşırdı, kızına sormak geldi aklına. Sonra vaz geçti. Sakladı saatı. Bakkala gitti. Bakkalın oğlu Murat vardı tezgâhın başında. Önce müşterileri süzdü. Kendisinin girişiyle, Murat'ın davranışlarının değiştiği gözünden kaçmıyordu. Kollarına baktı, Murat'm saatı yoktu. Eve dönünce kızını bir köşeye çekti:

— Bu saat kimin? dedi.

Ayşe ürküntüyle baktı saata. Anasmın yüzü sapsarıydı.

— Bilmiyorum...

— Bana yalan söyleme! Yüznumarada buldum.

Ayşe, yüznumara sözünü duyunca şaşırdı. Saat, yalnız Murat'la buluşmalarının değil, nasıl delice sevişip kendilerinden geçtiklerinin de bir belgesiydi. Kötü bir tanık gibi sırıtıyordu anasınm elinde. Annesi onun suçlarını hem araştırır, yakalar, hem de örterdi. Kadının birinci görevi bitmişti şimdi, gerçek ortadaydı. İkinci görevi başlayacaktı: Kokusunu dışarı duyurmamak, bu namus lekesini örtmek, kapamak... Cezasız da bırakmadı kızını, dövdü, kötü söyledi, günlerce yüz vermedi, konuşmadı. Bir yandan da kocasının, oğlunun duymaması için çalışmıştı. Murat'la adı çıktıktan sonra, bir de Osman'la duyulsun istemiyordu. Kızının arkasını gütmekten bıkmıştı. Evlendirip kurtulmak istiyordu.

Gene böyle davul zurna sesleri arasında gitti kızı. Fazla uzağa gitmiyordu. Birkaç ev ötede olacaktı. Yarı kentli, yarı köylü geleneklerle gelin oldu. Salon da tuttular. Yalnız «ev düğünü» değil, «salon düğünü» de oldu. Saz da, caz da vardı. Yalnız halay değil, köyden gelenlerin şaşkın bakışları arasında, kadınlar, erkekler birbirine sarılıp dans da ettiler.

— Keşke vermeseydik. Elimle yaktım kızımı. Önüne geçseydim. Bu bir heves kızım deseydim. O cadoloz kay-

nanasını anlatsaydım ona. Kaynanası cahil güdecek kadın mı? Gelini gelin yapan kaynanasıdır. Cahilleri birbirine yakan kaynanadır. Osman iyi çocuk. Gel gör ki o da cahil. Yaşları ne daha onların. Anası olmadan helâya bile gidemez. Fikrini bozdular oğlanın. Aklını çeldiler. Karısı hakkında kötü konuştular yanında. Bir insanın yanında karısı kötülenir mi? Daha çocuk üstelik o. Dünyayı anasının, babasının, başkalarının gözüyle görüyor, kendi gözüyle göremiyor. Sonra kandı anasının sözüne. İki sene kalmadı, kızım geldi. Osman pişman oldu. Ben bilmez miyim? Yandı tutuştu, kızım da öyle. Gel gör ki anası dönüp baktırmadı oğlunu bu tarafa. Kızım da bir bekledi, iki bekledi, umut yok. Bir de Osman'ın köyden nişanlandığını duydu. Ayşe, o evlenmeden kaçıp gitmek istedi. Kaçtığı da aklı başında biri olsa, o da çocuk. Bizim kızdan da küçük. Bir akrabanın oğlu. Sonlarını hiç de hayır görmüyorum.

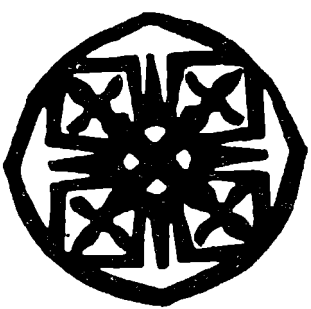
Duyuyor bizim deli oğlan, kaçtığım. Bir hışmınan girdi. Daha gelir gelmez bana girişmesin mi? Akşamdan beri ağlaya ağlaya gözüm kan çanağı olmuş. Nerden vurduğunu bilemiyorum. Bir o vuruyor, bir yer vuruyor. Bir o vuruyor, bir yer vuruyor... Size diyim bacım, alkanlar içinde kaldım. O da babası gibi: «Senin terbiye ettiğin böyle olur» diyor. «Kıçından çıkardığından haberin olmaz mı?» diyor. «Serbest gezdirdin, bacaklarını açtırdın» diyor. Ben ne yapayım? Zaman böyle bacım. Şimdi koca koca kadınlar bile bacaklarını açıyor, geziyor, tozuyor. Ne bileyim ben, bacaklarını açan bir tek bizim kız mı? Ellerinki de açıyor, geziyor, tozuyor da, sonra evlenip çoluk çocuk sahibi de oluyorlar. Mutlu da oluyorlar. İnsanda yazgı olmalı bacım, yazgım kötü benim. Ben evlat değil, dert doğurmuşum kendime.

Gelen komşu kadınlara böyle yakınıyor, arada bir giysilerini sıyırıp oğlundan yediği dayak yerlerini, çürükleri, morlukları gösteriyordu. Dinleyenler arasında içten olmayanlar, yüze iyi olup, arkadan atanlar da vardı. Hepsi üzülmüş gözüküyor ya, kim bilir içlerinde «oh olmuş!» diyenler bile vardı. O hiç düşünmüyordu bunları. Kâmile'nin alı tuzağı olmazdı, içinde ne varsa dilinin ucundaydı. Bunun için «davulu yarık» derlerdi ona. Komşuları gelmese

bile, o ev ev dolaşır, içini dökerdi. Başkalarıyla dövüşünce, çekişince de böyle yapardı: Mahallede sayılır kimselerin evine gider, dövüştüğü yanı yerer, kötüler; komşuların kendilerine hak vermesine çalışırdı. Çünkü herkesle yüzgöz olmak da iyi değildi burada. Komşunun biriyle bozuşunca, ötekilerle iyi olmanın yollarını aramak gerekirdi.

Oğlundan yediği dayağa getiriyordu hep sözü. Anlattıkça ağlıyordu da:

— Beni pencereye sıkıştırdı. Bir ara eli boşa mı geldi ne oldu, cama çarptı, parçalandı eli. Kolunu kanlar içinde gördüm. Büsbütün hırslandı. Komşular gelmeseydi, öldürecekti beni. Zorla dışarı çıkardılar.. Gitti... Gitti, kayboldu. Neden neden sonra yeniden geldi. Ben gene holuyacak belledim. Sandığı açtı, biraz para vardı, onu da alıp gitti. Eli kolu sarılıydı. Şimdi kafam hep onda: Kolundaki yara çok mu? Sargısının altmdaki yara büyük müydü? Bir de şu ses, şu davul sesi, kızımın kulağına kadar gidiyor mu? Aklım hep onlarda.

ASNA, M. Alâeddin

SUZAN HANIM EVLENİYOR

Kumrular sokağının o boyası solmuş, gri suratlı eski apartmanlarından birinin bodrum katındaki orta halli misafir odasına ikindi güneşi göz kırpıyor. Baharın ilk belirtilerinden yararlanma hevesiyle açılmış pencereden giren Nisan artığı esintinin sağa sola savurduğu tüllerin o yelken pırtısını andıran sesi bir; geldiklerinden beri durmadan kikirdeyen Yıldız'ın sesi iki... Başka ses yok salonda. Salon dediğin, bir Isparta halısının dört ucuna konmuş birer berjer koltuk. Bir de tavana yakın oyulmuş pencerenin altındaki yatak olur kanape... Koltukların arasında iki küçük; halının üstünde, ortada bir büyük sehba. Bu, oturma bölümü. Suzan'ın oturduğu koltuğun arkasında da yemek bölümü kalıyor. Duvarda bir ceviz büfe, üst bölümü parçalı camlardan yapılmış, içi aynalı bir «vitrin». «Vitrin» de bardaklar, fincanlar, iki gümüş şamdan, iki porselen biblo. Alt bölümü, yanlarda kapakları, ortada çekmeceleri olan bombeli bir dolap. Büfenin önünde yanları açılan hantal bir ceviz masa, beş tane sandalye sıralanmış yöresine. Masanın altında da ufak, düz kahverengi bir halı.

Suzan'ın önü «salon», arkası «salamanje»... Kim mi Suzan? Bacak bacak üstüne atıp pencerenin altındaki kanapeye kaykılmış oturan delikanlının, elindeki sigaranın dumanları arasından, on dakikadır usanmadan iri kara gözlerine baktığı adamakıllı esmer kadın. «5 Mayıs 1959 Pazartesi günü saat 17.30 — 19.00 arasında Sanatsevenler Lokalinde verecekleri kokteyl'i teşrif» edenler dünya evine girişini izleyecekler. Suzan Tarım Bakanlığında sekreter. Yıldız oradan arkadaşı. Nikâh davetiyelerini eşe dosta dağıtmak için birlikte geziyorlar. O Cumartesi de Orhan'lara uğramışlar. Orhan'ın karısı Güzin'le Suzan arkadaş. Dikiş kursundan mı, İngilizce kursundan mı ne... Seviyor Suzan'ı. Yalnız, sorunları olan, korunmağa ve sevgiye muhtaç bir za-

vallı kız olarak görmüş onu. Bir evi, kocası, çocukları olsa ne kadar mutlu olacak kimbilir. Şimdiye dek üç evlilik geçmiş başından. İkisinde mutluluğu bulamamış, birinde de onu bırakıp ölüvermiş kocası.

Birinci kocası bir assubaymış. Kızını babasız büyütmeğe çalışmış olan annesi, bir an önce ondan kurtulmak için mi, damat parası ile rahat etmek için mi, biraz daha büyürse sokaklara düşme eğilimi sezdiği için mi Suzan'ın gözlerinde, çıkan ilk taliple başgöz edivermiş onu. Daha on altı yaşmdayken. Ortaokulu bitirmeğe fırsat bulamadan. Üç yıl sürmüş bu evlilik. Suzan yeni dostlar, arkadaşlar edinmiş. Hamamönündeki evlerinden Kızılaya indiği günler, bulvarda erkek başlarının ona çevrildiğini farketmeğe başlamış. Partilere, gazinoların gündüz matinelerine, pastanelere davet edilir olmuş. Çevresinde onun değerini «bilen», güzelliğine yazık olduğunu «gören», «yardımcı olmağa» çalışan kadınlar_erkekler birikmeğe başlamış. Derken assubayın Erzincan'a tayini çıkmış. Ne yapacak Suzan? Kızılayı, Hülya pastanesini, partileri bırakıp akşamları yorgun argın kapıyı çalan, saat dokuzda yatmağa kalkan, üstelik fena halde horlayan kocası ile Erzincana kapanacak mı? Gitmem diye tutturmuş ve bitmiş üç yıllık serüven. Büyük gürültülerle bitmiş.

Suzan on dokuz yaşında. Selanik caddesinde bir kız arkadaşıyla ortaklaşa ev tutmuşlar. Artık bütün Ankara onun. Hafta sonları Çubuk Barajı, Orman Çiftliği, Kızılcahamam.. Sonra, ikinci evlilik.. Baygın bakışlı bir sosyete doktoru. Kibar, gezmeyi seven bir çapkın. Mercury marka bir de arabası var. Muzaffer bey! Suzan'ın bu evliliği bir yıl ancak sürebilmiş. Adamın herşeyi iyiymiş hoşmuş da yataktaki zevkleri Suzan'a ters geliyormuş. Canı yanyormuş. Alışırım diye çok denemiş ama her gece iki gözü iki çeşme, haykıra haykıra fırlarmış karyoladan Suzan'cık. Oysa Muzaffer bey çok severmiş Suzan'ı. Sonra bir daha da evlenmemiş, söylentiye göre hâlâ da seviyormuş.

Ve profesör! Suzan'ın son serüveni olmuş bu. İki yıl mı, üç yıl mı, «kumrular gibi» sevişmişler. Kocasının gözlerine baktığı zaman herşeyi unuturmuş Suzan. Konservatuarın oralarda bir yerde oturan annesini, assubay Hasan'ı, hamamönündeki evlerini, şimdi Erzincan'da babasıyla yaşıyan

ve beş yaşını geçmiş olması gereken kızı Ebru'yu, yüzünü hayal meyal hatırladığı babasını, çocukluğunda ve ilk evliliğindeki sefil yaşantısını, okul günlerini, doktor Muzaffer'i... Ama Türk filmlerine konu olacak bir yazgısı vardı Suzan'ın. Kahkahalı ve gözyaşlı... Tarım Fakültesinin ünlü profesörlerinden Fazıl Oğuz Ata da bu yazgıya kurban gitti. Bir sonbahar akşamı, «tutulduğu amansız hastalıktan kurtulamıyarak»...

Suzan'ın çok uzaklarda kalmış mutsuzluk günleri bu ölümle geri geldi. Profesörün her şeyi eski karısının üstüne idi. Bunu öğrenmek güzel gözlü Suzan'ı sevgili profesöründen epey soğuttu. Kendisine bıraktığı tek şey olan 1955 Wolkswagen'i ilk müşteriye satarak iş aramağa koyuldu. Profesörün eski arkadaşlarının aracılığı ile Tarım Bakanlığı arşiv müdürlüğünde çalışmağa başladı. Şube'nin güzel daktilosu Yıldız'la arkadaşlığı ilerleyince Bakanlık içinde kısmeti de açıldı. Hemen her akşam yüksek memurlarla, müdürlerle yemeklere gitmeğe başladı. Sonunda Bakanın özel sekreterliğine getirildi. Tanrının çok meşgul anında dünyaya gönderdiği bu Bakan'ın, aynaya hiç bakmadan, güzel kadınlara çok düşkün olduğu bilinirdi. Suzan Yıldız'ın bu konudaki öğütlerine kulak vererek yerini sağlamlaştırdı. Bakanla görüşebilmek, ona bir karar imzalatabilmek, birini işe almak, maaşını arttırmak, bir yerden bir yere atamak, hatta işten atmak için önce Suzan'ı razı etmek gerekmeğe başlamıştı. Bakanlığın eskilerinden Hakkı bey bu işi sezmiş ve Genel Müdür olmak için Bakandan önce Suzan'ın gönlüne girmeğe karar vermişti. Üstelik işini sıkı tutarak bu genel müdürlüğün uzun ömürlü olması için genç kadının yalnız sekreterliğinden değil, güzelliğinden de yararlanmağa karar vermişti. 5 Mayıs 1969'da Hakkı bey beşinci kez nikâh memurunun karşısına oturacaktı. Elli bir yaşındaydı. Safrakesesi, karaciğeri ve bağırsaklarındaki hastalıklara, belindeki romatizmaya, ensesindeki kireçlenmeye karşın, bir delikanlı kadar hızlı yaşamaktan hoşlanırdı. Şakakları kırlaşmış dalgalı siyah saçları, düzgün burnu iyi giyimi, son moda danslardaki ustalığı, Fransız centilmenliği ile kadınların pek beğendikleri bir salon hovardası idi. Üstelik beş katlı bir apartmanı, 1958 model bir Mercedes'i ve bu kadar iyi yaşadığına göre herhalde epeyce parası vardı. Eski gözdelerinden

Yıldız'ın da yardımıyla Suzan'ı razı etmesi zor olmadı. Arada yirmibeş yaş fark vardı ama bir yılı geçen yalnızlık devresinde Suzan çok sıkılmıştı. İşte kötü talihi şimdi bir kez daha yeniyor Suzan. Her bakımdan uygun bir erkekle dünya evine giriyor. Yaşlı ama dinç, gönlü genç. Geleceği aydınlık. Beyefendi, hiç değilse onun hatırı için artık Hakkı'yı tutar.Belki müsteşar bile yapar. Zaten nikâhta tanıkları olacak.

«Bir çay daha içersin, değil mi Suzancığım?»

Elinde boş çay bardağı, içleri gülen gözleriyle kapının eşiğinde bekleyen Güzin, konuklarını iyi ağırlamak için, özellikle Suzan'ın mutluluğunu paylaşmak için çırpınıyor. Kocası Orhan da öyle. O Osmanlı çelebiliği ile konukların yöresinde dört dönüyor, sigara tutuyor, pencereyi açıyor, kapıyor, kül tablalarını değiştiriyor. Şimdi karı-koca Suzan'ın cevabını bekliyorlar. Çay içecek mi, içmeyecek mi? Suzan, Güzin'in dediğini duymuyor. Aklı şu lânet koltuğa oturduğundanberi gözlerini kendisinden ayırmıyan dik kazaklı oğlanda. Gazeteciymiş. Demin Orhan'la Güzin anlattılar. Siyasal Bilgiler'de okuyor. Bir büyük İstanbul gazetesinde yazıyormuş. Oldukça ünlü, etkili biriymiş. Üstelik yakışıklı. Siyah, çatık kaşları, kimseyi umursamıyan kara gözleri var. Durmadan sigara içiyor. Durmadan Suzan'ı inceliyor.

«— Suzancığım, niye daldın öyle? Bak, Güzin hanım çay içer misin diye soruyor.»

Kıkırdayan, Yıldız... Arkın ilk kez gözlerini çevirip kıkırtının geldiği yere bakıyor. Orada oksijen sarısı kâkülleri kestane rengi gözlerini örten bir yapma bebek var. Odada böyle biri var mıydı? Belli belirsiz omuz silkiyor Arkın. Olup olmaması önemli değil.

«— Aman Arkın bey, Suzan'ı büyülediniz galiba. Kulağı bir şey duymuyor. Kızımız iki gün sonra evlenecek, biliyorsunuz!»

Dehşetli bir kahkaha. Arkın'ın kulakları uğulduyor. Orhan'la Güzin birşeyler mırıldanıp espriye gülmeğe çalışıyorlar. Suzan gözlerini kırpıyor. Ne oldu? Yıldız neye gülüyor? Güzin'in elinde hâlâ boş çay bardağı. Kapının pervazına dayanmış, ona bakıyor.

«— Bir çay daha içer misin diyordum!..»

«— Ah, çok mersi! Kalkalım artık. Daha pek çok yere uğrayacağız. Önce senden başlayalım demiştik.»

Halının ucundaki püsküller, artık iyice tembelleşmiş güneş ışınları ile oynaşıyor. Sokağın ucunda bir yerlerden yoğurtcunun çıngırağı.. Tül perdenin bir kanadı Arkın'ın omuzunda dolaşırken, öteki kanatlar dışarı uçuşmalarına engel olan pencere parmaklığına öfkeleniyorlar.

Birdenbire odada herkes ayaklanıyor. Sokak kapısı açılıyor. İnsanlar el sıkışıp vedalaşıyorlar. Suzan ve Yıldız, Arkın'ın da elini sıkıp kesinlikle kokteyle davet ediyorlar. Sehbanın üstüne onun için de bir davetiye bırakmışlar. Suzan delikanlının gözlerinin tâ içine bakıyor elini sıkarken. Bekleyeceğini söylüyor kokteylde. Belli ki çok istiyor gelmesini. İlk kez kendi yaşına yakın bir erkekten hoşlanıyor. Onun için çok yeni bir duygu bu. Çıkar düşünmeden bir erkekle ilgilenmesi. Arkın, oturduğu kanapede şöyle bir doğrulmuş, gülümsüyor. Gelecek. Söz veriyor kokteyle geleceğine. Güzin'in gözlerinden bir bulut geçiyor. İki kadın bodrum merdivenlerinden yeryüzüne çıkıyorlar. Arkın yeniden kanapenin arkasına kaykılıyor. Sokak kapısı kapanıyor. Orhan'la Güzin güleryüzle odaya dönüyorlar. Orhanın elinde bir tavla. Arkın'ın tavla sevdiğini bilir. «Var mısın bir beşlik partiye?» diyor. Güzin pencereye uzanıyor. Kapının önünde oynıyan Mine'ye seslenecek. Arkın için votka aldıracak. Arkın votka içer. Yemeğe kalmamak için direnmesi boşuna. Haftalardır yüzünü görmediler. Yemek yemeden kesinlikle bırakmazlar onu. İsterse yemekten erken kalkıp gidebilir.

Genç adam sevgiyle bakıyor karı-kocaya. Dünyanın en iyi insanları. Acaba birbirleriyle hiç kavga etmişler midir on beş yıllık evliliklerinde? Yaşantılarından hiç yakınmışlar mıdır, ya da hiç kızmışlar mıdır, birini kıskanmışlar mıdır, kimseye kötülük etmek akıllarından geçmiş midir?

Birer bahar sigarası yakıyorlar.

BAŞARAN, M.

GÜZELDİR KASABAMIZ

Cafer'in kahve önüne çöktüm. Arazöz caddeyi sulamış. Topraksı bir serinlik tütüyor yerden... Yazyağmurundan sonraki koku... Irakta Kazdağının dumanlı yarıntıları, köy ağartıları. Masalar dolu. Sıgara dumanı. Açık pencerelerden oyun aynıyanların bağırtıları geliyor. Ak ceketli garsonlar bir orda, bir orda:

«Tarçın yaap! Somata ikiii!... Adaçayı bir... Dört çay, demli olsuuun!...

Bağırtılara, sözcüklere yabancıyım. Tarçını, adaçayını, somatayı tatmışlığım yok. Gözucuyla bakıyorum da, renkleri hoşuma gidiyor. Hangisini istesem? Kulağıma çalınan konuşmalar rakamlar değişik. Kaygan bir dil, «r»leri de yuvarlayıveriyorlar. «Bakaaam, edeeem...»

Yanda kocaman bir garaj... Köylere, ıraklara giden otobüsler sıra sıra. Kimi heybetli, kimi bavullu yolcular; telâşlı telâşlı dolaşanı, dikileni, duvar diplerinde çömeleni... Şoför yardımcılarının keskin sesleri ortalığı biçiyor. Yamalı çuvalımla, şu karşıki direğin dibine ineli ne kadar oldu daha? Girişte, iki yanda sıralanıp giden gözalıcı yapılar, orda burda minarelerle yarış edercesine yükselen zeytinyağı fabrikalarının bacaları şaşırtmıştı beni. Hava kararıyordu. Otel sormuştum küçük bir çocuğa. Cin gibi bişeydi? Bir üstüme başıma, bir çuvalıma bakmış:

«Çınar oteli paklar sizi ağabey... Başka yer aramayın. Aha şu karşıdaki han gibi yer... Hem, iş te sorabilirsiniz orada...» deyivermişti.

Çarşının, mağazaların derin homurtusu geliyor... Ensemde kasabanın soluğu...

İki masa ötedeki üç adama takılıyor gözlerim... Üçü de şişko, çift çeneli. Bir iş görüşüyorlar galiba. Benden yana olanı sıkıntılı. Tespih çeken tombul eline bakıyorum, bazan işini unutup dalgınlaşıyor kalın parmakları...

Kısa kalını, «küt!» diye yumruğunu masaya indirdi:

«Gitti beş yüz çuvallık yeee ,sağdıç... Ormandan yana da eyi delicelikle vaadı... Böyle fırsat zoo düşee bi da...

«Bene bak saadıç, bunaldıyon beni. İçki içki, zıyafat zıyafat, tam yetgi dimedim mi sene.

«Kuru laf, bu pezevenkle para konuşu, dayayıcedin mor binnikleri bünune, yavaş aldın çok... Biz topalanaca bitidile pazalı...

«Beş yüz çuvallık yeedi ha? Bi ucunda delicelikle vaadı ha? Tüh be!

Yüksekten yüksekten uzayıp gidiyor konuşmaları. Dertleri mal, zeytinlik... İlle de vurgun vuracaklar Garsonlar koşuyor. Bana bakan yok. Kalkıp gitmeli mi? Mustafa Seyid'i arıyacaktım, ama kime sormalı? Kasabalarında bir şair yaşadığını bilen var mıdır bu kahvede? Sokulsam «Böyle böyle birini arıyorum desem şişkolara, kimbilir nasıl bakarlar yüzüme...

Gözünü caddeden ayırmayan ince bıyıklı, sarı yüzlü, sinirime dokunmağa başlıyor. Kaşını gözünü oynatıp duruyor, ıslık çalıyor, laf atıyor arada. Yiyor parka giden kadınları kızları...

Birden arkadaşını dürttü:

«Vay anam vay!. Şuna bak şuna... Her yanını nasıl da oynadıyo kahpe!. Çukurları, sivrileri açıkta... Lokum be, lokum... namussuzum... İliklerim eriyo baktıkça. Bi zeytinlik raat yinir bununla. At bi arabaya götür Çamlık'a

Arkadaşı ilgisiz:

«Git oğlum, mide mi yok sende... Neresi lokum bunun? Kırk yılın «elli liralığı.» Pörsümüş, laçka olmuş herbir yanı... Camivasatlı Aysel Abla var ya, bi piliç getirmiş bu hafta Bergama yanlarından yeme de yanında yat... Yaşı on dört çıtır çıtır... Güzzel... Yiyeceksen öylesiyle yi zeytinliği ki deysin anam... Kart domuzlardan sıra düşerse tabii...»

Köy boğaları gibi salma dolaşan yaratıklar olmıyaydılar... Kimbilir ne canlar yakmışlardı şimdiye dek... Bir de bunlardan daha luzlı «kart domuzlar» vardı demek?

«Maraba yiğen!.

Başımı kaldırmağa kalmadan yanıma çöküverdi. Kır sakallı aydınlık bir yüz. Babacan. Gözlerinin içi gülüyor Alnı biraz kırışık vücudu biraz ezgin olsa «Maraba Mustafa Dayı diyeceğim. Hangi yeller attı seni buraya? Ayşe Yengem nasıl ne var ne yok bizim oralarda... İleri geri konuşanlar oldu mu ardımdan? diyeceğim» Öylesine bizim Muhtara benziyor.

«Boş ver yanda yundaki çöreçöpe... Yolların kavşağında bir kahve, her çeşit adam bulunur. Kasabanın kirli bohçası... Şu gömgök çatıların altında olup bitenleri bile öğrenebilirsin burada... Boş ver bunlara... Hamdi Baba'nın bir «adaçayına» ne dersin?

Sahi bir şey içmemiştim daha, ağzım kupkuruydu. İyi olurdu ya garip düşmez miydi?.

Eliyle garsona işaret ederek, iki adaçayı söyledi.

«En iyisi adaçayıdır yiğen. Tarçın, somata, çay... Geç bunları. En iyisi adaçayıdır. Lakin taze olacak, yeni demlenmiş olacak. Garson tanır beni, taze getirir merak etme...»

Başını Kazdağının doruklarına çevirdi:

«Biliyon mu, mubarek ta oralardan, kar kuyularının yanından toplanır. Şifalıdır, bi de güzel kokar ki...»

Kasabalıdan çok, bir toprak adamına benziyordu. Güven vericiydi hali. İçtenliği kuşkularımı dağıtmıştı. Birşey soramıyordum. Gözlerini kırpıştıra kırpıştıra konuşuyordu:

«Çok bi ezik duruyon yiğen... Bir köşeye sıkıştırılmış gibi... Anlıyom yabancısın ya, böyle olmaz. Hiç mi kasaba görmedin? Bu onlara benzemiyor, her yanı su, her yanı zeytinlik, her yanı fabrika, beton yapı diyeceksin... Kulak asma kasaba işte... Dik tut başını. Ah senin yaşında olacaktım ki ben... Dışı seni içi beni yaksa da, güzeldir kasabamış. Ördekli parkı var, Soğuktulumbası, Çamlığı var... Heryanı gömgök... Sanırsın bi kuş bi çekirdek düşürmüş yukardan, ondan yeşermiş, ondan patlamış... Sesi soluğu zeytin kokar. Cenneti başka yerde arama yiğen... Aha şu yanda ovadadır, o yanda dağda... Böyle git, denizdedir cennet...»

Dağ kokulu adaçaylarımızı yudumluyoruz. Tadını çıkararak «Ohh!» çekiyor Hamdi Baba arada. Anlatıyor da anlatıyor.

Rumeli göçmeniymiş. Çoğu Midilli'den, Girit'ten, Rumeliden gelmeymiş kasabalının zaten. «Mübadil hakkı» zeytinlik vermişler bunlara o zaman. Bir yerden kop, başka bir yere kök salmağa çalış... Şaşkınmışlar. Değerini bilememişler, kimi sıkıntıdan, kimi düşüncesizlikten kaptırıvermişler, yerlerini açıkgözlere... Zeytin toplıyarak, varsılların bağına bahçesine bakarak geçiniyorlarmış şimdi...

«Sen de...» diyecek oldum

İlk kez yüzü gölgelendi.

«Evet ben de dedi... Sular göl yerine aktı hep... Zeytin ağası ne demektir bilmezsin sen... Bir milyon ağacı olan var... Sonradan sonraya Dereli yanlarında elli altmış ağaçlık bir dikmelik yapmağa kalktıydım, Alanya'lıyla kan düşecekti az daha aramızda...

Deminki coşkunluğu yitmişti, yaşlanıvermişti birden...

«Bak yiğen burdan ötesini ben diyemem, yarım olur, eksik olur... Başını gözünü yararım. Burdan ötesine aklım ermiyor çünkü... Yok değil, akıllı adamlar da var kasabada. Berber Hüseyin var Yukarı çarşıda... Eczacı Muhsin var... Mustafa Seyit var... Tanış konuş onlarla, ötesini onlardan dinle... Diyeceğim kasabamız güzeldir. Baharda ovadaki incirlerden süt, güzün bal damlar. Narların çiçekleri kan rengidir... Adına yiğen, yağına lokmanızı bandığımız zeytin acıdır. Uzun lafın kısası bu...

Elini omuzuma koydu:

«Başka bir akşam senden içelim adaçayını. Madem buralardasın İbrahimceye de uğra yiğen. Uğra da, bu gümbür gümbür ovanın dağın, denizin yanıbaşında yoksulluğu, rezilliği gör... İyi tarhana çorbası pişirir Kocayengen... Oturur uzun uzun annadırız.»

«Hamdi Baba dedim, Mustafa Seyidi sorayım birine diye eyleşiyordum burada ben... İyi olacak hastanın doktoru ayağına gelirmiş... Yerini tarif et de bari bir uğrayayım...

Kalktık. Ta ilerde önü çifte sütunlu taş bir yapıyı işaret etti eliyle:

«Görüyor musun o çıkmalı eski dükkanı? Rumlardan kalmış galiba... Üzerinde «Köylüler Pazarı» yazar. Bir yanlara gitmediyse, orda bulursun... Aslanıma benden de selam söyle... Asık görünmesine bakma, çok bi can adamdır.

Beş on adım uzaklaştıktan sonra geri dönerek seslendi:

«Kocayengeni çok bekletme ha... Tarana çorbası içmeğe bekleriz...»

Boş denilebilecek dükkanın içinde yalnızdı. Belli, ona göre değil ticaret. Tezgahın başına geçerek alıcılara dil dökecek hali yok. Eteği Trovalı dağın sularından şiirler damıtmış bir sanatçı o. Orhan Burian dedikçe «Yunuslar Homiroslar toprağından» Şiirlerinde doğayla mitoloji içiçe. Ama şu loş köşeye, biriki raflık kağıdın kitabın arasına sıkışmış işte... İyi ki Hamdi Baba uyarmış, yüzünü görünce, ağzımı açamadan geri dönebilirdim... Fazlaca asık, fazlaca içine kapalı, dünyaya küsmüş gibi bir hali var...

Adımı, Orhan Burian'ın, Bedri Rahmi'nin selamlarını söyledim. Değişiverdi, kara gözleri korlaştı, ışıyı ışıyıverdi yüzü. Dili çözüldü... Ne de olsa küçük bir kasabada... Geniş soluklar almayı özlüyor. Şiirleri gibi yalın, sade bir insan... Köşede kalmışlığı yaşıyor biraz da... Orşelim Kızları'nın derin hüznünü... Cahit Sıtkıyla Bedri Rahmiyle geçen günlerini anıyor, geldiğim yerlerden haberler soruyor... Hamdi Baba'nın zeytin çekirdeğinden patlamıştır dediği kasabanın bir yüzü... Onun da selamını söylüyorum:

«Vay! Ne zaman tanıdın bizim yaman Hamdi Babamızı? İlyada'nın kahramanlarından biri gibi görünür bana hep o... Ne babacan adam değil mi? İlkçağlardan beri insanlığın harman olduğu yerler buralar... Yunam, Romayı, Selçuk'u, Osmanlıyı yaşamış... Ayrı bir efsane ses verir her ağaçtan, her taştan... Hele Türkmen köylerine çıksan, Kazdağı ormanlarında Tahtacıları görsen... Bazen Trovayı savunan yiğitleri andırır kişilere rastlarsın...

Keyifle cigarasını yakıyor.

«Hamdi Baba kasabadan sözetti biraz bana, sonra sizlerle görüşmemi söyledi.

«Baharda incirlerimizden süt, güzün bal damlar. Narlarımızın çiçekleri kankırmızıdır. Ama yağma lokmamızı bandığımız zeytin acıdır yiğen» de dedi mi?

«Evet nerden bildiniz?»

«Sever bu lafı... Sabahattin Ali'den duymuş galiba... Aynen değilse de, buna benzer birşey duymuş. Bi dengine

getirdi mi söyler... Ah ah! Edremit demek Sabahattin demekti...

Yüzü söndü. Hırslı hırslı emdiği sigarasının ucunu küllüğe bastırdı. Dudakları titredi. Gözleri nemli. Göstermemeğe çalışıyor. Böğrü sancımış gibi vücudu öne eğik...

«Nasıl da kıydılar o güzel insana?... İntikamı ne korkunç oldu başkent ağalarının...

Gözleri dalgın, sayıklar gibi konuşuyor:

«Kapı dışına çıkacak olsam, ince çerçeveli gözlüklerinin ardından bakan cıvıl cıvıl gözleri, güler yüzüyle karşılaşıyorum. Apak saçları bir top ışık gibi... Sutüvene, Hasanboğulduya, köylere gidilmez ki onsuz... Tatlı peltekliğiyle o anlatacak, sen dinliyeceksin ki; neden baharda incirlerden süt, güzün bal damlar, neden narların çiçekleri kankırmızıdır ve neden halkın, yağına lokmasını bandığı zeytin acıdır? Neden unutmaz Hamdi Baba o sözleri anlıyasın...

Caddede düzenli tıkırtılar... Tek atlı arabalar, eşekliler: Değişik bir kalabalık. Solgun yeldirmeli kadınlar, kızlar... Parmak kadar çocuklar. Üstleri başları toztoprak içinde... Yüzleri karayanık, savaştan çıkmış gibi... Ovadan, zeytin arasından geliyorlar... Toprakla, ağaçlarla uğraşmışlar, akşamlara değin iki büklüm çalışmışlar. Şekveren'li nin beş yüz çuvallık zeytinliğini kaçıran şişkoya benziyenler, karıyla kızla zeytinlik yeme hayali kuran züppeller yok aralarında. Yorgun adımlarla Sığırönüne, İbrahımceye doğru gidiyorlar...

Yunuslar, Homiruslar toprağından gelen Sutüven'in rengi kaçık, donmuş gibi geçenlere bakıyor:

«Kuyucaklı Yusuf bir roman değildir, yaşayan bir kasabadır. İşte Şakir'le babasının saldırısına uğrayan Kübralar... Karşıdaki Çınarlı Kahve Yusuf'un Kaymakam Salahattin Beyin kumar borcunu Hacı Ethem'in yüzüne çarptığı yer... Kurşunlu Camiye doğru yürü, sağda iyi yürekli Bakkal Ali... Hilmi Beyler, Ethemler, Şakirler Şehir Kulübünde ya içki, ya da kumar masası başındadırlar... Beğenmedikleri Kaymakama, memura, öğretmene soluk aldırmazlar. Bir elleri başkenttedir.

Kaymakamın, yaşlı Müfettişin, Millî Eğitimcinin te-

laşlı halleri gözümün önüne geldi. Kimbilir hangi etkilerle, köy öğretmenlerinden dertliydi onlar da... «Amman!...» diyor, açıyorlardı ağızlarını... Bir gece kasabanın içki, rezalet kokan karanlığına tabancasının bütün kurşunlarını boşaltıp, yaralı Muazzezle ortalardan yiten Kuyucaklı Yusuf'un oğullarıyla karşılaşmış gibi oluyorlardı köy öğretmenlerini görünce...

Hamdi Babanın güleç yüzü, kırpışan gözleri hüzünlü sesi:

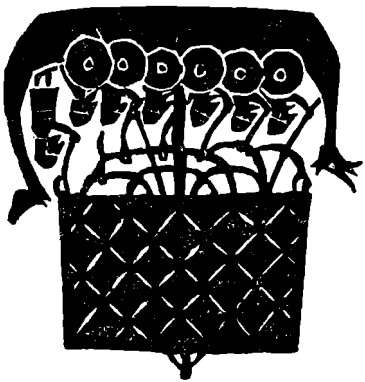
«Baharda incirlerden süt, güzün bal damlar... Narların çiçekleri kan rengidir... Ama lokmamızı yağına bandığımız zeytin acıdır yiğen...»

«Bir gün İbrahimceye uzansak» diyorum, kararıp kalan sutüven'e.

«Olur» işareti yapıyor başiyle.

Çamtepedeki ahşap evler, yoksul mahallere açılan dar sokaklar, yaşlı zeytin ağaçlarına döndü; yamrı yumru, oyuk oyuk... Havada ince bir zeytin yağı kokusu. Bir ucundan zeytinliklere, bir ucundan çamlıklara karışıyor ve hışırdıyor evler... Çok yukarılarda beliren yıldızlar yeşil zeytin taneleri gibi...

Hamdi Babanın haklı var: Kuşların düşürdüğü bir tohumdan, ya da çekirdekten patlamış olmalı...

AY, Behzat

SAYIN

Yıllardır, buyruğunda çalıştığım Bakanlığa bir özlük işim için baş vurduysam da sonuç alamadım. Dilekçelerim ya yanıtlanmıyor ya da yasalara, yönetmeliklere aykırı yanıtlanıyordu. Eş dost, dilekçe ile olumlu sonuç alamıyacağımı, bunun için Ankaraya gidip Bakanlık'ta işimi izlememi salık verdi. Ben de, yıllardır uğramadığım, uğramak ta istemediğim Bakanlık'ta işimi izlemek üzere İstanbul'dan Ankara'ya gittim.

Bakanlığımız merkez örgütünün yerleştiği yapı değişmişti. Yeni bir yapıya taşınmıştı. Yapı değişmişti ama, için de çalışanların çoğu yerindeydi. Karşılaştıklarımdan birçoğu, önceden işledikleri haksızlıklar karşısında pişmiş olduklarını söylemeseler de, aldıkları buyruğa göre işlem yaptıklarını, yapmak zorunda kaldıklarını söylüyorlardı... Böyleleriyle konuşacak bir konum olmadığı için gülümsiyerek dinliyor veya dinler görünüyordum. Son olarak ne iş yaptığımı soranlara da, içkievi açtığımı söylüyor, şaşkın bakışlarıyla bırakıyordum... Benim işim, yeni atananlarlaydı...

Yeni atanan Genel Müdürlere uğruyordum. «Sayın Bakanımın buyrukları, ilkeleri gereği...» diye konuşmaya başlıyorlardı. Yasadan, yönetmelikten söz açıyordum, yine «Sayın Bakanımın kararları...» diye konuşmaya başlıyorlardı. Sakıncalar gösteriyorlardı. Şube Müdürlerine gidiyorum, onlar da «Sayın Genel Müdürümün...» diyerek başlıyorlardı konuşmaya... Memurlar, «Sayın Şube Müdürümün...» Yani her gittiğim makamdaki, bir üstünün üzerine işi yüklerken «Sayın» diyerek başlıyordu konuşmaya. Söyleşileri arasında bile, bir üstlerinin ünvanı başına mutlaka «Sayın»ı getiriyorlardı. Sayın... sayın... saym... Merdivenleri çıkarken karşılaştıklarım «Sayın»la başlıyorlardı konuşmaya... Merdivenlerden inerken karşılaştıklarım «Sayın»la... Dışarlar-

da, evlerinde bile «Sayın»la konuşuyorlardı. Bir üstleri, zamanında yakın arkadaşı, hatta öğrencisi bile olsa, şimdiki ünvanından önce mutlaka «Sayın»ı getiriyorlardı. Üç gün, her yerde, her an «Sayın»la başlayan konuşmalar dinledim. Onlardan ayrıldığımda, kulaklarımda bir uğultu kalıyordu: Sayın... sayın... sayın... Yollarda, lokantada, otelde hep ayni uğultu: Sayın... sayın... ...sayın...

Üç gün Ankara'da duyduklarımdan usumda kalan tek sözcük «Sayın»dı. Ankara'da karşılaştıklarımla konuşurken, «Sayın» sözcüğünü ayrımında olmadan ben de kullanmaya başladım. Söyledikçe de alıştım. Ankara'dan Boğaziçi Ekspresi'ne bindim. Yanımda oturan kadınla konuşurken sık sık «Sayın Bayan» diye konuşmaya başlıyordum. Her «Sayın Bayan» diye konuşmaya başladığımda, kadın:

— Çok naziksiniz!

— Çok çelebisiniz!

— Çok centilmensiniz!

diyordu. Aslında ben, ne öyleydim, ne de öyle olmaya özeniyordum. «Sayın» sözcüğü ağzımdan çıktıktan sonra ayrımına varıyordum...

Yol arkadaşım «Sayın Bayan»dan Haydarpaşa Garında gece ayrılırken, elini sıkıp:

«Hoşça kalın sayın bayan,» dedim. O, eli elimdeyken, gülümsiyerek ve alayla:

«Güle güle sayın bay!» dedi.

Sıcak elinden elimi çektim ve utanarak uzaklaştım...

Gece evime geldiğimde, pencereden, ışıkların söndürülmüş olduğunu görerek, bizimkilerin uyuduklarını anladım. Rahatsız etmemek için, kapıyı yavaşça açtım. Elimdeki çantayı salona bırakıp yatak odasına geçtim. Karım uyuyordu. Yatağa bir köşegen çizmişti bedeniyle. Soyundum. Karımı uyandırmadan, bu durumdan ötürü, yatağa yatmam olanaksızdı. Elimi omuzuna koyup salladım. Uyandı. Yüzüme baktı. Ben:

«Sayın karıcığım yer ver,» dedim.

«Ne dedin?» diye sordu.

«Yer ver dedim sayın karıcığım.»

Sinirlenerek:

«Gelir gelmez alaya başladın,» dedi.

«Ne alayı yahu?»

«Sayın da ne oluyor?»

Haklıydı. Alışmıştım bir kez bu «Sayın» sözcüğüne. Gülümsiyerek:

«Haklısın sayın karıcığım,» dedim. Dedim ama, «Sayın»ı kullandığımın ayrımına yine geç vardım.

«Yine mi sayın?» diye bağırdı.

«Anlamıyorsun beni sayın karıcığım.»

«Neyini anlamıyorum?»

«Sayın sözcüğüne nasıl alıştığımı anlamıyorsun sayın...»

«Yine!»

«Sayının serüvenini yarın anlatırım sayın...»

İnsafa gelerek üstelemedi. Yumuşayarak:

«Peki sayın kocacığım,» dedi.

BAYKURT, Fakir

ORMANCININ TEKESİ

Hıdırlar'ın altındaki harımlara her yıl göverti eklilir. Öteki topraklara su gitmez. Gübre dökülmez. Hıdırlar'ın akarsuyu ile evlerin ardında biriken gübreleri ancak harımlara yeter. Onun için buraya çok emek çeker köylü. Fasulyesi, patatesi, domatesi, kabağı, bostanı, yoncası buradan çıkar. Burasını gözleri gibi korurlar. Mal maşat sokturmazlar. Gök Osman'ın muhtarlığında, karısı Cemile'yle, kızı Güssün, «Biz müstesnayız, sokarız!» diye besilerini saldıklarında köylü bunlara bile yüz vermedi. Hattâ gelin olup gidene kadar Güssün'ün adı «Müstesna» kaldı.

Çevresi geniş, kendi de ortalı bir köy olduğundan devlet Hıdırlar'a bir orman örgütü koydu. Önce bir bakımcı verdi. Sonra şeflik dikti. Odacı, kapıcı tuttular. Telefon bekçisi koydular. Çevrede orman yok pek. ama bol giderli bir örgüt daha bindi halkın sırtına. Adamlar neyi bekler, devlet neden bunlara aylık yolluk verir, şaşar kalırdı herkes. Bakımcılar çıkıp hızla kelermeye başlayan tepeleri dolaşırlar, şef de oturup raporlar yazardı. Gelen yazıları bir dosyaya, giden yazıları başka bir dosyaya kor, aylık çalışma cetvelleri falan düzenlerdi. Buraya orman örgütü koymak nasıl akıllarına geldi, buna kimse akıl erdiremiyordu. İki yıl sonra Yalazlı'yı telörgülerle çevirdiler. Köylülerden bazılarına ücret verip toprağı teraslattılar. Çam, ardıç, andız diktirdiler. Boyna ücret ödediler. Orada köylünün sığırı sıpası yayılırdı. Otlağı daralttılar. Tellerden içeri mal girmez oldu. Önce bu emri dinlemedi bazıları. Dinlemeyenleri mahkemeye verdiler, gün aldırdılar. Karakoçan'lı Şef, giderek karakol komutanı, savcı gibi korkulan biri olup çıktı.

Yumuşacık bir adamdı halbuki. Oturup oyun oynuyordu köylülerle. Çay içiyordu. Birkaç yıldır Coca-Cola, Pepsi Cola, Tuborg bira gelmeğe başladı köy kahvesine. Kimisi

saygıdan, kimisi korkudan bilerek yeniliyor, içilenlerin parasını ödüyordu. Şefin eli hiç gitmiyordu cebine. Bazı günlen yendiği adamlardan ikisini yanına alıp ucu kozalı tesbihini çeke çeke harımlara doğru havalanmağa çıkıyordu. Mevsimine göre istediğine girip hıyar, acur koparıyor, sahibi başındaysa selâm sabah veriyor, ekilip dikilecekler hakkında yol gösteriyordu. Harımdaki kadın kız, Şefin çıkıp gelmesine candan sevinmiş gibi, «Nazif Bey, erikten de buyur, Arvallı eriğidir, eyi eriktir. cebini doldur, çocuklar da yisin!...» diyordu. Nazif Bey, sebzeyi meyveyi oldum olası çok sever, kendisi bol yer, çocuklarına da yedirmek isterdi. «Ceplerimi batırmayım şimdi, biraz toplayın akşam eve yollayıverin!...» derdi. Yumuşak adamdı. Severek götürürlerdi. Yakacakları çamı, meşeyi, uzak dağdan getiriyorlardı. Bakımcılar önlerine geçip eşekleri, nacakları alıyor, kendilerini de mahkemeye veriyorlardı. Bağışlanmak için yalvar yakar oluyorlardı. Şimdiden bir sepet eriğe yüzgöz olurlarsa ilerde yararını görürlerdi.

Sadece Hıdırlar'a değil, çevre köylere de karıştığı için böyle seveni, sayanı çoktu. Haftada, on beşte, ilçeden gelen İşletme cipiyle bu köyleri de dolaşıyor, kahvelerde oturup köylülere akıl veriyor, soğuk bir şeylerini içiyordu. Çaydan kahveden bıktığı için bunlara pek bakmıyordu. Bazan oralardan da «ormana zarar vermiş» olanları yakalıyor, sıkıştırıyor, gerekli gördüklerini mahkemeye yolluyordu. En çok canı yananlar, ev yaptıranlar oluyordu tabii. Şefin izni olmadan eski evi yıkıp aygıtlarını bile kullanamıyorlardı. Gelip boyun büküyorlardı. Bir seferde vermiyordu izni. İşi çıkıyordu. İlçeden gelecekler oluyordu. Raporları yada cetvelleri yollamak gerekiyordu. Yıkma iznini verse, Ortaköy'deki hızara taşıma izni de vermesi gerekiyordu. «Hele sen yık bakalım, taşımayı da sonra düşünürüz!» diyor, birkaç hafta da bunun için oyalıyordu. İstenilen izni verince, köylüler de ona bir «hoşlutluk» vermek istiyorlardı.

Bir seferinde Belenli'den bir teke çekip getirdiler. Adam ardına takıp getirmişti. Köyün kıyısındaki orman yapılarında at bağlayacak, ot yığacak yerler vardı. Samanı arpası oraya yığılıyordu. Tekeye bir yer açtılar. Ama bu yeri neden açtılar, kimse anlayamadı. Çünkü hiç bağlanmıyordu tekeyi. Kasabadaki ortaokulda okuyan oğluyla onun küçüğü,

alıp harımlara götürüyorlardı. Teke, oldukça inatçı bir soydan geldiği için çocukları dinlemiyor, birkaç dakika birlikte gittikten sonra fırlayıp kaçıyor, dilediği harıma dalıyordu. Harım sahibi, «Aaaaaa!... Şefimizin tekesi mi bu? Maşşallah!... Ne kadar da güçlü! Kaça alınış acaba?. Sekseen? Ee tabii!. Bu gidenin bir tek şefi!. Pazardaki bedelini isteyecek değiller ya!. Zaten paranın hökmü ne?» Temsili bir 750 lira alsalar ellerinde erir gider. Eğleşmiyor ki para!. Bedavaya vermiş demesinler diye bir seksek lira alıp Şefin de gönlünü kazanmış oluyorlardı. O da bir işlerini görürdü yarın.

Birer karış suratla dönüp geliyordu çocukları harımlardan. Köy içinden geçerlerken Şef görüp çağırıyordu:

«Ne yaptımz babam tekemizi?»

Ağlamaklı ağlamaklı, «Kaçtı baba!...» diyorlardı.

«Eeee, insan buna üzülür mü babam? Hadin gidin eve, ben adam yollar, bulduruum...»

Yanındakiler hemen araya giriyorlardı:

«Harımlarda kadın kız vardır, endişe etme, bakarlar...»

«Aşşa köylere falan kaçar...»

«Kaçsa da getirirler, marağ etme...»

Getiriyorlardı akşam. Getirip teslim ediyorlardı. Kendisi evde değilse, köy içinde bulup haber veriyorlardı: «Şefim, tekeyi getirdik, bağladık yerine, marağ etme...»

Ormancının tekesi olduğu için isterse harım yutsun, ucu daha çiçekten kurtulmamış biberi, patlıcanı çiğnesin yıksın, bir şey demiyorlardı.

Bazan köy bekçisini yolluyordu Şef:

«Git bak... bizim teke görünmedi!»

Bekçi Mestan, değneğini koltuğunun altına kıstırıo yürüyordu. O harım senin, bu harım benim, arıyordu. Bazan daha aşağılara, Değirmen Suyu'na, gökmısır ekili yerlere kadar iniyordu teke.

«Gı Zeyneeeeep!... Fedeeeeeen!... Teke var mı orda tekeeee?... Ormancının tekesiiii?»

Günde olmazsa günaşırı tellâl ünlemeğe alışık olduğu için, tıpkı öyle bağıra bağıra biraz aranıyordu Mestan. Sonra bir yerlerde yatmış geviş getirirken bulup sürüyordu köye doğru. Sopasını vuruyordu beline, başına. «Fur! Fur!...» diyorlardı bekçiye. «Eyi fur, ocusun zalimi!...» Ama ocumu-

yordu hiç. Yeni sünnet olmuş çocuklar gibi arka ayaklarını ayıra ayıra yürüyor, sopaya, tekmeye aldırış etmiyordu. Harımlarda geze geze en beğendiğini yiyor, gün geçtikçe semiriyordu.

Köyde herkesin «Pilli» diye çağırdığı Sağır Asım bir gün, boynuzlarından yakaladığı gibi yere yıktı, karnını, taşaklarını tekmeledi, iyice döğdü ormancının tekesini. Kaç olmuştu harımına girip ekili dikili ne varsa çiğnediği, kırıp döktüğü! Birikmiş hıncını bir seferde almak ister gibi vuruyordu Asım.

Komşu harımda emmisinin karısı Güldane, «Aman Asıım övkene sahap ol yengem! Ölür galır da başına iş açar olmaz olası nâlet! Hani Kerimce'nin muhtarlığında bir köy buğası vermişlerdi ya, onun gibi başıboş dolaşıyor kör olası! Övkene sahap ol aman yengem!...» diye bağırdı. Fakat Asım evinin içinde karısının söylediklerini bile duymazdı iyice yakın olmazsa. Güldane yengesinin dediklerini nasıl duysun?

Daha ötede Gubusçu Hakkı yonca biçiyordu. Yakında küçük oğlunu everecekti. Evinin yanına bir göz daha çevirmesi gerekiyordu. Değilse güzün gelini getirmesi zordu. Çok ihtiyacı vardı keresteye. İlçeye gitse, insanın eline iki sırık veriyorlardı. Onlar da kızılçamdan olduğu için işe yaramıyordu. Zorunlu olarak Şefe gidecekti. Bir fırsatını bulup gözüne girse iyi olurdu. «Yeter ula Pilliiiiii!... Öldürecen mi Şefin tekesini dürzüüüüüüü!...» diye bağırdı. Sonra da Asım'ın sağırlığını bildiği için, koşup yanına geldi, tekeyi elinden aldı. «Yidiyse iki gabağını yidi, nooluyorsun hemen?...» Asım, har har soluyarak hem tekeye, hem ormancının avradına hem de Hakkı'ya sövdü. Güldane koşup araya girdi. Akşam akşam harımın yeşilliklerinde çıkacak bir kavgayı önledi böylece. Hakkı da tekeyi alıp gitti.

Sağır Asım, su gibi uslu bir adamdı köyde. Kimseyi incitmemişti. Köy içinde ormancının tekesine, avradına söv-düğü konuşulurken kimse inanmadı. Kendisi bulunup geldi o sırada. Ormancı da, Ekiz Ali'yle kâğıt oynuyordu. «Sağır Asım tekene sövmüş Efendi!» dedikleri zaman güldü. Pişkin adamdı. Asım. konuyu hemen anladı, dikleşti. Kahveci Hasan, kulağına eğilip, «Sövdün mü ulan Pilliii?...» diye sordu.

«Söğerim tabii! Sahab olsun tekesine!. Ganunda var mı harım arasma mal salmak?» Çok sinirliydi Asım. Sesi ince tel gibi çıkıyordu. Köylüler gülüştüler. «Çok havaslıysa başına çoban dutsun! Kolaylan mı oluyor o yeşillik? Mayışımız da yok ki zebzeyi bostanı bazardan yiyelim! Sahap olsun tekesine!...«

Orman Şefi başını kaldırıp baktı:

«Ne diyorsun ulan Pilli?»

Asım, Şefin sorduğunu anlamadı:

«Bir şey bile yapamazsın!. Orman devletin, teke senin!. Harım da benim. tekene sahap ol...» diye bağırdı yeniden.

«Tamam tamam, haklısın!.» dedi Şef. Sonra, «Dürzü!!. Koca köyde bir senin harım kıymetli!. Bir tekenin yediğini başıma kaktın kahvenin içinde!...» diye mırıldandı. Elindekileri açtı, oyunu sürdürdü.

Fakat Asım kesmedi. «Ben Şeften meften korkmam!. Bir cezam varsa ganun verir!. Esiri miyiz onun?...» diye söylenerek kahvedekileri güldürdü.

Komşular, «Sus ulan, yarn bir karı daha alacak olursun, ev yapman gereğir, Şefe işin düşer...» diye Asım'ı matrağa aldılar.

«Keresteye ihtiyacım olmaz benim!. Odunu da izin çıktığı zaman herkesle birlikte keserim!. Tekesine sahap olsun!...» diye esti gürledi, başına birikenleri daha çok güldürdü.

Orman Şefi, Ekiz Ali'ye yenildi. Masada bulunanların içtiği çayların parasını verdi. «Olmaz!» falan dediler, ama dinlemedi. Sonra da kalkp gitti usulca.

İlçe cezaevinde Birinci Koğuş'ta yatıyordu Asım. Orada esrarcılar, cepciler, tufacılar vardı. Üç ay gün vermişlerdi mahkemeden. Üçte ikisini yatacak, birinde de «koşullu olarak» salıverilecekti. Eski bir kazakla dolaşıyordu koğuşta, avluda. On yıl önce takındığı dinleme cihazı, kazağının cebinde duruyordu. Cezaevinde, «Pilliii«...» diye çağırmıyorlardı köyündeki gibi, «Anteeen!... Anteeeen!...» diye çağırıyorlardı. «Nâptın ormancının tekesine ulan? Yıktığına göre bir şey yapabildin mi bari?...»

Bıçkın şehir uşaklarıydı koğuş arkadaşları. Sözlerindeki şakayı kavrayamıyor, cürmünü soruyorlar gibi, en başından

başlayıp olayı anlatıyor, sonra da, «Ormana geçi guymuşum diye yazagomuş!... Geçim felân yok vallahaaa!...» diye bağlıyor, ellerini birbirlerine çarpıp, hâlâ geçmeyen şaşkınlığını dile getiriyordu. Sonra da duvara yanaşıp pencereden bakıyor, «Ooooooo of!... Geçmiyor günler, avrat sattımın!...» diyordu.

«Burdan çıkınca nâpacaksın ormancının tekesineee?!... Dürzünün yaptığı yanına mı kalacaaak?... Sen erkek değil misin Anteeeeen?...»

«Çıkınca ne mi yapacağım?...» Gözleri çakmaklanıyordu. «Yapacağımı ben bilirim!... Hele bir çıkayım daaaa!...»

«Kendisine ne yapacaksın kendisineeee?...»

«Çıkmadan belli olmaz, çıkınca, çıkıncaaa!...»

Çıkmadan bir gün önce, akşam, filtreli sigarayla lokum aldırdı. Cezaevinde töreydi. Tahliyesi gelenler lokum sigara dağıtıyordu. Asım'ın lokumunu sigarasını alanlar, «Desene gine geleceksin Anteeen?...» diye takılıyorlardı. Duymayınca, bir lokum daha alıp kulağına iyice sokuluyorlar, «Ormancı durmasın o köydeee!. Haber salalım da başka bir köye tüysün Anteeeeen!...» diyorlardı.

Yatağını bir cecim eskisine sarıp gitti.

Hafta geçmedi, Asım'ı gene getirdiler. Biraz da karakolda alıkomuşlardı. Yan yan basıyordu yürürken. Yargılanması uzun sürmedi. Hırsızlar Orman Şefinin tekesini öldürmekten altı ay vermişler. Zaten koşullu olarak salıverilmişti, hafta geçmeden bir suç daha işlediği için yedi ay yatacaktı bu sefer. Ona gene eski yerini verdiler. Esrardan yatan Meydancı Haşim, «Ulan Anten, keşke yatağını götürmeseydin!» dedi, ama Asım anlamadı. «Ne dediiiin, bir şey mi dediiiin?» diye sordu.

«Eyi etmişsin, eline sağlık Anteeen, eline sağlıuk!...» diye bağırdı Meydancı.

Beş on gün geçti, cezaevinin içinde eski düzenini buldu. Görüşmecisi, biri kucağında, biri elinde, biri de ardında, üç çocuklu, otuzundan aşağı göstermeyen bir kadındı. Torbada bazlama, gözleme, kesede yoğurt getiriyordu. Kapıaltındaki demirlerin dibine çöküyorlardı. Asım, eski yün kazağının cebinden çıkardığı cihazı karısının ve çocuklarının ağızlarına tutuyor, köyden haberler soruyordu, mahkemenin nasıl geçtiğini anlatıyordu. Herkesin duyduğu yüksek sesli

bir konuşmaydı bu. Babaları duysun diye çocuklar da bağırıyorlardı. Harımın oradaki söğütten beş altı dal kesmişlerdi. Bu düşmanlığı kimin yaptığım bilmiyorlardı. Sey Hamamı'na Ankara'dan bir zengin hasta gelmiş. Orman Şefi yeni bir teke almış... Haberleri sıralıyorlardı.

Şefin yeni bir teke daha aldığını duyunca gözleri yeniden çakmaklanmağa başladı Asım'ın. Çocuklarının en büyüğü oğlandı. «Harıma göz kulak olun bubam!. Gökmisire feıân girerse sokma dürzünün tekesini!» Hasan'dı oğlunun adı. «Hasaaaan!. Eyi göz gulak ol bubam!. Eğerkine harımın orada görürsen heç acıma, yapıştır daşı böğrünün ortasına!...»

Birinci Koğuş'tan haberi duyanlar takılmağa başladılar akşam: «Şimdi nâpacan ulan?. Herif bir teke daha almış?...» İşitmediği için kulağının dibine sokulup bağırıyorlardı: «Bir teke dahaaaaa!... Bir teke dahaaaaa!...»

Söylenenleri anlayınca gene o çakmaklanma oluyordu gözlerinde, yüzü aydınlanıyordu: «Heya, bir teke daha alnuş!... Emme varınca bir göreyim harımın içinde, valla gözümü gırpmam, gine öldürürüm!...»

Meydancı Haşim:

«İşi gücü boşlayın, birbirinizle kakışın ulan!. Ama herif kocaaaa ormancı!. Olukları şarıl şarıl!... Sen öldürdükçe o alır, sana inat, bir değil beş alır, on alır!... Senin cezalar gittikçe artar... başedebilir misin?...» Anlatabilmek için ikişer kez söylüyordu cümlelerini. «Başedebilir misiiin?...»

Asım, bütün yaşamında olduğu gibi, fazla düşünmeden karşılık veriyordu. «Dürzünün karşısında yılacak değilim ya. O aldıkça ben de öldürürüm...» diyordu her seferinde.

BURAK, Cahit

N A R

Anadolu insanının şiirini, onun o dünyalara sığmaz saflığını, şirinliğini Anadolu'ya gidip görmek gerekir; çünkü nasıl hayvanat bahçesinde görmek aslanı anlatmaya yetmezse Anadolu insanını da kentlerde görmek onu anlatmıya yetmez, şehirlerde raslanılanları bozulmuş çeşitleridir; artık onlar kapıcı odalarında, han odalarında üst üste börtü böcek gibi yaşamıya mahkûm edilmişlerdir; göğüslerine kadar donlu, sümüklü çocuklar şehirlerin çirkefi içinde büyürler, tarlalardan koparılmış kır çiçekleri gibidirler önünde sonunda solmaktır kaderleri...

Erzurum Kızıl Kilisesindeki istihkâm taburunun «çadırlı ordugâhında» nöbetçiydim o gün, koca ordugâhta benden başka subay kalmamıştı; canım bira istedi, emir eri Mahmet Uzun'u 1 Km. ilerdeki 18.ci tümene gönderdim bira almak için; lüks lambasının ışığında önümdeki ingilizce metodunun üstünde dövüşen iki karıncanın kıyasıya savaşını elimde saat, metodun kapağına not ediyorum; pertavsızla izliyorum korkunç, amansız döğüşü, bir gladyatör gibiydi ikisi de; o küçücük yaratıkların korkunç silahlarıyla birbirlerine saldırışları görülecek şeydi... Zaten orda kırlarda dolaşıp böceklerin, hayvanların yaşantılarını seyretmek en büyük zevkimdi, bir gün koskocaman karnı inanılmıyacak kadar güzel renklerle yanıp sönen bir böcek bulmuştum; bir gün de dağda dolaşırken bir taşı kaldırdım, altından akrepler, çıyanlar, tesbih böcekleriyle yaşıyan bir karınca yuvası çıkmıştı, kat kat yuvada taneler, sinek kanatları gibi, zahire ayrı ayrı depolara istif edilmişlerdi; karıncaların ilk işi pirinç tanesi büyüklüğündeki beyaz yumurtaları telâşla daha aşağı katlara taşımak olmuştu... Başka bir gün ufukta tepelerin arkasında kaybolan asfaltta dolaşırken yerden yük-

sekçe bir tarlada 12-13 yaşlarında bir çobanla iri bir köpeğin yerde dikkatle bir şeye baktıklarını görmüştüm; yanlarına gittim, yerde bir deliğin yanında iki ayağı üstüne kalkmış bir küçük hayvan gördüm, yaratıkların en sevimlisiydi, upuzun tüyleri vardı, küçücük pençelerinden minik tırnaklarını çıkarmış dövüşe hazırdı, küçücük burnu havada tısıamalar çıkarıyordu, köstebek yavrusu muydu neydi bir türlü anlıyamadım, binlerce defa küçültülmüş bir Grizzli ayısını andırıyordu; köpeğin kendisine doğru uzanan, kendisinden belki on defa büyük burnuna doğru tokatlar savuruyordu; nedir, dedim bu?... Çobanın söylediği ismi anlıyamadım ama bir şeyin küçüğü mu cücüğü mü dedi şimdi hatırlıyamıyorum... İki kardeş yuvanın kenarında oynuyorlarmış, köpek birisini oynamak için ağzına almış öldürmüş; ikincisiyle de oynamak istermiş meğer; üç dört santimetre boyunda simsiyah gözleri öfkeden ateş saçan; bıyıkları hırstan titreyen bu küçücük yaratığı birkaç defa yuvasına sokmıya çalıştım, o anda hışımla fırlayıp yine köpeğin karşısına dikiliyordu; alıp çadırıma götürmeyi düşündüm, ama ne yer ne içer bilmem ki!... üstelik yüzbaşının finosu da musallat olur; hava da kararmak üzereydi, döndüm...

Karıncalar amansız döğüşlerini sürdürüyorlar, sahifenin üstüne kopmuş bacak boynuz parçaları dağılıyor durmadan, kavga belki bir saatten fazladır sürüyor, Mehmet Uzun da ortalarda yok; karıncaların artık son güçlerini harcadıkları belli, geride kalmış tek tük bacaklarının üstünde gövdelerini taşıyamıyorlar artık, yerde sürüne sürüne boşuyorlar; nihayet biri can havliyle ötekinin belini kavradı, başındaki tek anten ölüm titremeleri içinde, belli ki son gücünü harcıyor, öteki de korkunç kıskaçlarını düşmanının boğazına geçirdi, ikisi de bir süre titredikten sonra aynı anda öldüler... İki saate yakın sürmüştü döğüş. Aldığım notları kaybettiğime bugün ne kadar hayıflanıyorum... Ölü karıncalara bakıyorum, insanların «Hayat mücadelesi»de böyle işte diye düşünüyorum; ama onlarınki böyle mertçe değil, doğanın başka yaratıkları mertçe yaşamasını bildikleri kadar mertçe ölmesini de biliyorlar doğrusu...

Nihayet Mehmet Uzun geldi, Taşelin'den kendisi, boyu ortadan kısaca, sağlam yapılı bir Anadolu çocuğu; pırıl pırıl yüzünde simsiyah gözleri hüzün dolu, sanki ağlıyacak

nerdeyse: Bulamadım komutanım, dedi; çok «teeddüp» ettim, bulamadım... Eh, dedim bulamadınsa bulamadın, ama bunda teeddüp edecek ne var?... Teeddüp ettim asteğmenim, dedi yeniden; çok «teeddüp» ettim!... Oğlum, dedim; teeddüp edecek bir şey yok ki bunda, bira nihayet; rakı alaydın bâri... Onu da teeddüp ettim dedi, tümende bulamayınca Kanbur Hancıya gittim onda da teeddüp ettim yoktu!... Mehmet Uzunun TEEDDÜP ettim lafını daha kibarca olsun diye aradım yerine kullandığını neden sonra anladım...

Kastamonu'ya gitmiştim görevle 1943 ya da 44 yılında, Hükûmet Meydanında bir Tekel müdürlüğü binası yapılacak, proje işini bana verdiler; hem yerini görüp hem de «mahallinde» gerekli incelemeleri yapacağım, otelde oturuyorum, gündüzleri lokanta, akşamları «meyhane olan bir yerde yiyorum yemeğimi; bir akşam yine boş bir masaya oturmuş, önümde peynir, plaki, köfte, rakımı içiyorum, iki kişi geldi, ellerini göğüslerine koyup merhabalarını yapıp karşıma oturdular, ikisi de zil zurna sarhoş, hele benim karşımdaki sarhoştan da öte; gözleri çakmak çakmak, bir şeye çok üzülmüş olacak, hıçkıra hıçkıra ağlamıya başladı, öteki de onu yayık sarhoş ağzıyla «teselli» etmiye çalışıyor; anlaşılan bir kadın meselesi: Ben, diyor, bırakır mıyım O'nun yanına bunu; görsün bakalım nasıl olurmuş... Ben sanki orada değilim, birden benim farkıma vardılar, bir tanesi: Rahatsız etmiyoruz ya bayım, dedi; rahatsız etmesine ediyorlar ya, ama söylenir mi?...

— Estağfurullah, niçin rahatsız edeceksiniz!...

— Allah aşkına rahatsız oldunsa söyle!...

— Yok kardeşim, etmiyorsunuz.

Bu kere ağlıyanı sallana sallana kalkmış, masanın üstünden uzanmış elimi yakalayıp öpmiye çalışıyor, masa alabura olacak nerdeyse, bir su şişesi devrildi bile, garson gelip masayı siliyor... Yine konuşmıya başladılar. Bu sefer ötekinin akılına bana yediklerinden ikram etmek geldi, aynı şeyleri yiyoruz oysa ki; peynir, plaki filan, zaten başka şey yok meze olarak... Çatalına plaki koymuş bana uzatıyor, var diyorum can havliyle, sağ olun, ben de Ondan yiyorum zaten, ama laf anlatmak mümkün mü «Ölümü gör, abi, diyor; almazsan darılırım», çarnaçar alıyorum tiksinerek,

bu sefer öteki peynir uzatıyor; şu **işkence**'den **nasıl kurtulayım** acaba?... Ondan da aldık, ben de **sigara** paketini uzatıyorum, zar zor birer sigara çıkarabildiler, birisi kulağının arkasına sıkıştırdı, öteki titreyen kibritin alevinde epice uğraştıktan sonra yakabildi... Tekrar daldılar konuşmıya, ben kitabımı okuyorum, birden karşımdaki cebinden koca bir **toplu tabanca** çıkarıvermez mi!... O'nunki, diyor, kurşun atar da, benimki pamuk mu atar!... Tüylerim ürperdi; tabancanın simsiyah ağzı bir ölüm çukuru gibi bana bakıyor, topundaki mermiler pırıl pırıl gözüküyor... Ne yapsam acaba, helaya gidiyorum diye kalkıp şuradan çıksam gitsem; ama sarhoş bu, ne yapacağı belli olmaz ki, ya kendine **hakaret** sayıp tetiğe basıverirse!... Gözlerimi kitaba indiriyorum görememiş gibi! yanımdan geçen garsona göz ucuyla tabancayı işaret ediyorum, oralı bile olmadı herif; başını belaya sokmak istemiyor, belli... Tabanca tekrar sarhoşun cebine ininceye kadar yüz yıl mı, iki yüz yıl mı geçti bilmiyorum; nihayet «Kat'î» surette o herifi vurmıya karar verip hesabı ödediler, yıkıla devrile gittiler; veda edip masadan ayrılıncaya kadar döktükleri diller de ayrıca, vazgeçip tekrar otururlar diye, bana epeyce ter döktürmüştü!...

Geleli bir hafta kadar oluyor, o sıra Rooswelt'in ölümü haberi bomba gibi patlamıştı... İşim bitmiş, İstanbul'a dönmek için «maaşımın» gelmesini bekliyorum, bir türlü gelmiyor, param da bitti nerdeyse üstelik, artık lokantaya filan gidemiyorum, birkaç yumurta alıp otelin kâtibine haşlattım, bir de ekmek aldım onları yiyorum; nihayet **tepem attı**, bir gün «inhisarlar» müdürüne çıktım, durumu anlattım, avans istiyorum; oralı bile olmadı, «mevzuat» maniymiş, Genel Müdürlükten sormak lazımmış, telgraf çekilmesini istiyorum, o da yapılamazmış, nihayet güç bela razı oldu telgrafa, öfkeyle çıktım adamın yanından... Sigarayı bile sayarak içiyorum artık, tam **iflas** halindeyim; yumurtaları, ekmeği gece dolabın çekmecesine saklıyorum görmesinler diye... Ama kâtip anladı **vaziyeti** galiba; otelin terasında oturmuş konuşuyoruz bir akşam üstü, karşıda hemen yakında kartal yuvası gibi kaleyi gösteriyor, hikâyesini anlatıyor; bir Tekfurun kızı bir Türke âşık olmuş, kızın adı «Moni»imiş, bir gün aşkına dayanamayıp kendini kaleden atmış ölmüş, sevgilisi de «kastin neydi Moni» diye sarılıp ağlamış, on-

dan sonra buranın adı **Kastamoni** kalmış... Kâtip anlatıyor ama benim bir kulağımdan girip öteki kulağımdan çıkıyor «hali pür melalimin» ne olacağını düşünüyor, İstanbula dönünce İSTİFA etmeyi kuruyorum içimden, ettimdi de zaten, o zaman gençtim, «âsiyâbı Devlette» döne döne boynum bu kadar incelmemişti, bastım istifayı çıktımdı; hiçbir tanıdığım olmıyan bu memlekette kapana kısılmış gibiyim... Kalkayım, diyorum, biraz hava alayım; kâtip de kalktı; belki diyorum gece geç gelirim, anahtarı ver ne olur ne olmaz!... Anahtarı uzatırken utana utana: — Bey, dedi, senin bir sıkıntın var, derdini söylemiyen dermanı bulamaz... Yok, diyorum; «Var, bey, diyor; gurbet elde sıkıntı kötüdür, bilirim ben, bana söyle»... Evet, dedim; aylığım gelmedi de ona sıkılıyorum, böylece günü geldiği halde otel parasını hâlâ niye veremediğimi de anlatmış oluyorum... Çekmeceyi açıyor: — Bey, diyor ben sana istediğin kadar vereyim, sen al, gittiğin yerden gönderirsin... Cebimde bir iki liram var daha: — Yok kardeşim, sağol; param var biraz, gelmezse senden isterim; eksik olma, çok teşekkür ederim. İki gün sonra para da geldi zaten, bu otel kâtibinin insanlığını hiç unutamam, adını da bilmiyorum üstelik...

DUYGULU, Behiç

ELMALAR KIZARMAYA BAŞLADI

Otelin son katında bir küçük odam var. Önünde çapraz konmuş iki dalın sardığı asmayla yarı yarıya örtülmüş odadan geniş teras. Bu asma çardağı gündüz için iyi, yer yer gölge yapıyor, gece için kötü yer yer ayı örtüyor. Gündüzleri portatif masamı çardağın asmayla kaplı bölümlerinde gölge gölge gezdirirken, geceleri de ayı görmek için açık yerlerinde gezdiriyorum.

Masam bu bölgenin en yüksek dağının sarp tepelerine bakıyor, sert kayalıklara! Kayalıklar yaz aylarında keskin ve çıplak, kışınsa aylarca kalkmayan karla örtülü. Bu tepelerin hemen altı, dağı yarılayan çam ormanıyla kaplı. Ardından, eteklere doğru inen ulu kestaneler, ceviz ve vişne ağaçları geliyor. Bu kestanelikler arasında çoğu tepeden görünen kırmızı kiremitli evler, köşkler ormanın yeşiliyle kucak kucağa.

Ay her gece birer saat gecikerek ışıtıyor tepeleri. Bazan vadide, bazan iki tepe arasında görüyorum onu. Güneş altında sert ve çıplak tepeler kışın kar altında ne kadar güzelse, yazın da ay ışığında öyle. Ayın vurmasıyla açık vişne rengi, morumsu bir ışık yayıyor. Kış günlerinde karlı dağ yollarında sis gibi bu. Eflâtun açan zıpçık çiçeği gibi.

Alt katımdaki balkonlu odada sarışın güzel bir kadınla anası kalıyor bir haftadır. Birkaç kez merdivene dek geldi.

«Amca yukarı çıkabilir miyiz?» dedi otelciye.

Otelci Kara Dayı zevk için yapıyor gibi otelciliği. Gözünün tutmadığını alnıyor. Saatı saatına da uymuyor.

«Çıkamazsınız kızım, burası özel» dedi. Sonra da «boşver» gibilerden elini salladı oturduğu demir parmaklıktan bana.

Biliyorum seni görmek istiyorlar. Aynanın önünde, güzel bir çerçeve içinde gülümseyen seni!

Kara Dayı ne zaman ben yokken odama girse çerçeveyi ters çeviriyor. Yüreği dayanmıyormuş.

Bir gece ansızın geldim. Odama çıktım. Kapı açılmıyor. Ardına sandalye dayanmış. Pencere açık kalmış. Teras elektriğini yaktım. Baktım odanın üç yatağından birinde ak sakallı bir ihtiyar yatıyor. Pencereden usulca yatağıma süzüldüm. Salihli zenginlerinden biri imiş ak sakallı bu dinç hacı. Birkaç gece kaldı. Bu gecelerden birinde uzandığımız yataklarımızda dertleştik.

Boru ve cam ticareti yapıyormuş. Bağları ve tarlaları varmış uçsuz - bucaksız.

«Dükkânı el eline bırakıp kahrımdan buralara kaçtım» dedi.

Ölen oğlundan olan torununu göstermiyormuş gelini. Üstelik evlenmiş de.. Yanık yüreğini serinletmeye çıkmış yaylaya. Serinletmeye... Serinlerse...

Sonra beni dinledi.

Beni, senin resmini yatağa koymuş, elimde kalem-kâğıt, küçük pilli radyoda yanık şarkılar, yakaladı bir gün.

Beni, gözlerimi silerken yakaladı gene bir akşam vakti.

Sonra beni dinledi.

Artık batı müziği dinlemiyorum. Halkımın bağrından kopan, ciğerini dağlayan türküler, şarkılar beni de dağlıyor.

«Plâk!»

«Nasıl olsun?»

«Yanık olsun, kahırlı olsun, ciğerimi delsin!»

Bir gün plakçıda otursan, plâkların köylülerce çoğunlukla böyle satın alındığını duyarsın.

Sonra beni dinledi bir gece.

Ertesi sabah çekip gitmiş.

«Sabahı ettik o arkadaşla» demiş Kara Dayı'ya. Sabahı ettik, halime bin şükür, benden dertliler de varmış, ben işime dönüyorum.»

İşte pek hayırlı kaşığa benzemeyen ve İzmir'de öğretmenlik yaptığı söylenen o güzel sarışın kadın bunun için merak etmiş olacak seni.

Merdivenleri inip çarşıya çıkarken birkaç kez Kara Dayı'ya salonda onların masasında rastladım. Beni görünce konuşmayı kestiler.

Sonunda bir gece çıktılar ana-kız odamın önündeki terasa. O gece kadın misafirlerim vardı. Onların bulunmasını fırsat bildiler.

Sabah ayazmda gene masamı attım çamlıklara doğru terasa. Attım iki üç bin metre uzaklıktaki çamlığa. Bir zaman sonra güneş birden çıktı dağın ardından ve allak pullak etti terası. O zaman kitabımı kaptığım gibi merdivenlere yürüdüm.

Dağbaşında kundura boyacısı olur mu? Bırakmamışlar bura köylüleri. Arada bir sandığım al dolaş, biz kente mi ineceğiz boya için demişler, o da kalmış. Yanında durmadan küfreden buranın delisi Behzat var. Bu deliler uğur sayılıyor nedense çoğu yerlerde. Halk bunlara takılıyor, sövdürüyor, sonra da gülüyor. Bir soy ucuz eğlence. Boyacıya ısındım. Neden biliyor musun? Ecevit'i paşa sanıyor. Ecevit Paşa diyor ondan söz ederken. O böyle söze girince işi uzatmasına sesimi çıkarmadım, dahası ikisine de cigara verdim konuşma uzasın diye.

Gazeteci arkadaşım gene gelmiş sabahın köründe kahveye, nargileyi çalıştırmaya başlamış. Arada bana göz atıyor marpuçtan başını kaldırıp ama, ben boyacıyı dinliyorum:

«Zamanla üç dönüm tarla edindim. Patates yetiştiriyorum. Arada sandığı alıp çıkıyorum, olup gidiyoruz işte, bu halimize bin şükür. Şimdi ne var buralarda yaşamaya. İngiliz cavuru Yunanı azdırıp başımıza sardığında kente inersin Yunan kurşunu, dağa çıkarsın çete dayağı. Nereye kaçacağımızı bilemezdik. Nerde genç var toplardı çeteler. Kızan yapmak için. Avcı görmüş tavşan gibi kaç allah kaç! Bir eve sığınırsın evi basarlar.»

«Hadi yahu» dedi arkadaşım, «sen boyattın mı, diktirdin mi onları, ne bu bu kadar?»

Otelci Kara Dayı bize, yanımda kalan Salihli'li Hacıyı övmeye başlayınca, yeni gelmiş oralı iki hacıdan biri, «bırak şunu» dedi, «ot gibi adamdır, kime hayrı var? Bir insan bu dünyaya da faydalı olmalı.»

Hacılar kalkınca arkadaşım, otelciye: «Nereden tanıyorsun bu kadar hacıyı?. Üstelik sen içiyorsun hep, onlarsa seni seviyorlar inadma.»

Kara Dayı akşam içkiyi fazla kaçırdı mı sabah ipsiz yüzlü oluyor. Sonra sonra açılıyor ve salondaki sandalyeleri otelin önüne atıp içinde glayöller olan bir de vazo koyuyor sehpaya. Tüm içli insanlar gibi çiçeğe tutkun. Sehpanın bir köşesinde bazan salkım salkım, yıldız yıldız açmış Maviş çiçeği, bazan çıtır çıtır kırmızı Küçük Hanım saksısı! Otelin pek düzenli olmayan bahçesinde olsun, evinin avlusunda olsun ayrı ayrı, dev gibi yükselmiş Keten Çiçekleri, Kendir Çiçekleri, Papatyalar, hammelleri ve yediveren gülleri var. Buralıların huyunca o da paraya önem vermiyor. Aç, görgüsüz, sonradan görme zenginleri tutmuyor. Arabalarıyla gelen boylu poslu o güzelim kadınlara bile metelik vermez, «amcacığım sana güvenip geldik ,bizi sokakta mı bırakacaksın sözlerine kulak tıkar, sonra karısının yufka yürekliliğiyle lütfen evine alır onları. Terasın denizlik duvarından baktığımda, her zaman rutubetli, ağaçlar altındaki kuyubaşından bunun için kahkahalar gelir hep. Rontgencilik olmasın diye hemen çekerim başımı.

Gazeteci İlhan'ın Hacılarla ilgili sataşması Kara Dayı'ya dert olmuş, onlara metelik vermediğini gösterdi bir gün: «Nereden bulup ardına takıyorsun bu hacıları?» dedi hacı grubundan bir kişiye. O da ezile büzüle: «Ben geliyordum, onlar da gelelim deyince?....» dedi suçlu suçlu.

Artık elmalar kızarmaya başladı. Geldiğimde küçük olan elmalar önce irileşti, sonra başladı kızarmaya. Önceleri yaprak yeşiliyle uzaktan ayırt edilmeyen o yeşil elmalar kızarınca nasıl dolduruyor yol boyundaki bahçeleri...

Elmalar kızarmaya başladı.

Yavaş yavaş güz geliyor demek bu. Çıtır güllerin yanındaki taşlara oturmuştuk seninle. Şimdi mısır, fasulye ve kabak dolu bahçede lâhana ve prasalar vardı. Güçsüz Ekim güneşinde ısınmıştık. Sonra dar bahçe yollarında dolaşmıştık. İnekler dönüyordu ağıllarına. Dağınık taş köy evlerinde akşam hazırlığı vardı. Tarhana çorbası ve galgıtma hazırlığı. İri ağaçların örttüğü her zaman ıslak o dar yollarda yere düşmüş ve çatlamış kestaneleri dikenli kılıfından ayırarak yiye yiye dolaşmıştık. Şimdi ördekler yürüyor, sırıl sırıl su akan o taşlı, dar, iri böğürtlenlerle kaplı yollarda kıçlarını sağa sola ağır ağır oynatarak.

Tavuklar kaçışıyor.

Elmalar kızarmaya başladı.

Senin mutlu gülümsemen nerelerde?

Nerelerde yanan yüzün ve kahkahaların?

Kızımız bir yıldır soruyor. Şimdi de bu yollarda bazan koşup, bazan düşerek. Bazan kilo alıp, bazan zayıflayarak. Bazan yanakları al al yanıp, bazan soluk, sarıyor. Bitmeyen, eksilmeyen bir umutla:

«Annem daha gelmiyecek mi baba?»

Gözyaşlarım içime akıyor.

«Gelecekmiş ya baba, rüyamda bana öyle söyledi. Ben uslu durursam gelecekmiş.»

Öğleyin odama çıktım. Perdeyi çekip yatağıma uzandım. Okurken uyuyakalmışım.

Kara Dayı'nın somyayı sarsmasıyla uyandım. Rüyamın neresinde?...

Kızımız giriyormuş odaya. Ondan, saklanmışım somyanın altına aceleyle. Gelmiş somyadan sarkan işlemeli örtüyle başımı tutuvermiş. Sanki otel somyasından sarkan işlemeli örtü var.

Yıkılan bir dünyayı yeniden yapmak!

Bu sorularla...

Bu rüyalarla...

Kalkıp acele acele giyindim. Kara Dayı'yı hacı arkadaşları kızdırmış. Biz Mermer Oluğa çıkıyoruz, sizin araba o yokuşu çıkamaz!

«Şunlara bir ders verelim allasen!» diyor.

Az önceki dünyadan kopup o dünyaya geçmek ne kadar zor.

İçim ezik ezik, çaresiz geçiyorum:

Elmalar kızarmaya başladı...

ERAY, Nazlı

GECEYARISI İNSANLARI

Geceyarısı uyandım. Dışarıda köpek havladı da ondan uyandım. Sağa sola döndüm, uykum kaçtı. İçimi anlamsız bir sıkıntı kapladı. Ne zaman gece uyansam böyle olurum. Gece karanlığında düşündüğümde, ertesi gün yapacağım işler çok güçmüş gibi gelir bana. Sıkılır dururum. Oysa, gün ışığında çok mutlu insanımdır. Durmadan birşeylere sevinirim, çok gülerim, gezip dururum.

Şimdi anneannem yatağında uyur. Belki de sırtüstü yatar, yavaşça ağzından nefes alıp verir.

Ben gündüzleri, öğle saatlerinde, kentin bir sokağındaki daktilo kursuna giderim. Yeni başlamışım, heceleri, harfleri ters yüz eder, yazar dururum. Sınıfta yanımda oturan zayıf, gözlüklü çocukla dostluk ederim arada sırada. O her heceyi yarımşar sayfa yazar, gene de pek öğrenemez. Dün geldiğinde baktım grip olmuş.

'Çok fenayım, çok.' dedi.

'İlâç alıyor musunuz?' diye sordum.

'Yok, yok. Hiç ilâç almam ben, kendi kendine geçer bu,' dedi.

Ben o zaman hep mım mım yazıyordum. Gözlüklü arkadaşım benden yarım sayfa önde. O benden bir hafta önce başlamış kursa.

Bir de baktım, sınıfa fotoğrafçı gelmiş, isteyenin daktilo makinası başında resmini çekiyor.

'Çek beni de,' dedim.

Bir poz çekti.

'Ama sen gözünü kırptın, tam flaş patlayınca. Dur, bir kez daha çekeyim,' dedi.

Ellerimi tuşların üstüne koydum, fotoğrafçı bir poz resmimi daha çekti.

'Gözü kapalı olandan bir tane, iyi çıkandan üç tane yap,' dedim.

Gene başladım mnm mnm yazmaya. Gözlüklü arkadaşım,

'Fotoğrafa meraklısınız anlaşılan,' dedi.

'Evet,' dedim. 'Hem anneme de yollayacağım. O burada değil. Anneanneme de veririm bir tane.'

'Ben de çok meraklıyım resim çektirmeye', dedi gözlüklü arkadaşım. Cebinden dört tane resim çıkardı. Önce yüzlerini aşağıya dönük tutuyordu, birden çeviriverdi.

'Bakın', dedi. 'Bunlar bir düğünden resimler. Eskişehir'deki bir düğünden.'

Baktım kalabalık bir resim. Gelinle damat el ele tutuşmuşlar, birbirlerine bakıyorlar. Yanlarına dostları, arkadaşları sıralanmışlar.

'Ama siz yoksunuz ki bu resimde', dedim.

'Yok olurmuyum, varım. İşte buradayım,' dedi, gösterdi. Gerçekten bir köşeye o da sıkışmış. Nedense ben ilk baktığımda görememişim onu.

Fotoğrafta gelinin yanında duran, şişman, kıvırcık saçlı, sivrice burunlu bir kızı gösterdi bana.

'Bu kızı nasıl buluyorsunuz?' diye sordu.

Baktım, kız şöyle böyle.

'Çok hoş. Ağırbaşlı, hanımefendi görünüşlü,' dedim. Oysa hiç iş yok kızda. Gözlüklü arkadaşım çok sevindi dediklerime. Resme biraz baktı,

'Ama biraz şişman, değil mi?' diye sordu.

'Yok,' dedim, 'Yok. Şişman denemez. Biraz toplu. Onun tipi öyle. Hem neşeli bir insana benziyor..'

'Evet, çok neşelidir,' dedi arkaşamı. 'İşte o da benimki. Konuştum onunla, üç yıl bekleyecek beni.'

Yeniden yazmaya başladık. Ben bu kez mnb mnm mnb yazıyordum. Arkadaşım büyük harflere geçmişti.

Yatağımda döndüm. O deminki köpek gene havlamaya başladı.

Daktilo dershanesinin bir üstündeki sokakta yeni evlendiğimde oturduğumuz ev var. Küçücük bir evdir, yazın dayanılmaz sıcak olur. Ben çok severim o evi. İnsan ilk evini başka türlü seviyor. Pencerenin önünde çiçeklerim vardı, sık sık sulardım onları. Düğünde gelen armağanları oraya buraya ilkin o evde yerleştirmiştim. Yeni gelinken alışveriş ettiğim manav, bakkal, kasap o mahallede idi. Ben ikiz ço-

cuk doğurunca çıktık o evden, kentin daha iyi bir yerindeki daha büyük bir eve taşındık. Bizim de düğün resimlerimiz vardır, eşimiz dostumuz yanımıza sıralanmışlar, hepiniz gülüyoruz. Aynı gözlüklü arkadaşımın ikinci derste gösterdiği, Eskişehir'deki düğün resmindeki gibi.

Daktilo dershanesinin arka balkonundan eski evin bir kısmı görünüyor. Üçüncü kattaki bir pencereyi görebiliyorum dershanenin balkonundan. Orada birileri var. Arada balkona çıkıp bakıyorum onlara.

Yatağımda dönüp duruyorum.

Tanıdığım bir kadın var, Zülfiye hanım. Amasra'da oturur. Kale mahallesi, no: 7, Amasra, Bartın adresli beyaz evin alt katında o da şimdi uyur. Yanında kocası Sezai usta yatar. Sezai usta marangozdur. Dört çocukları da uyur odada. En küçükleri Özkan. O annesinin yanındaki beşikte uyur.

Ne güzel kadındır Zülfiye hanım.. Bembeyaz tenli, kapkara kaşlı gözlü. Ama bacaklarında az varis var. Olsun. Zaten bacakları hep örtülü. Ben bir kez, avluda çamaşır yıkarken gördüm bacaklarını.

'Bak ne fena oldu bacaklarım. Her doğumdan sonra artıyor. Ali'den sonra çoğaldı. Sende hiç yok, ne iyi,' dedi bana.

'Bende gizli varis var,' dedim. 'Görünmez ama çok ağrı yapar.'

Tatilde tanıdım Zülfiye hanımı. Amasra'ya gitmiştik, onların evinde kaldık, sonra iyi dost olduk. Bir kez daha gittik Amasra'ya. Onlar da kalktılar Ankara'ya geldiler, şimdi mektuplaşıyoruz.

Zülfiye hanım evin gelini. Kaynanası Zeynep anne. Zeynep annenin memesinde ur var. Bana bir gün, 'Bak işte şurada. Elle, elle' dedi. Elledim, çok sertti.

Zülfiye hanımın kayınbabası Ali ağa, Zeynep annenin ikinci kocası. Ali ağa çok fena öksürüyor. Yemekte öksürüğü tutunca, yer sofrasından ayağa fırlıyor, uzağa kaçıyor, öksüre öksüre iki büklüm kıvrılıveriyor. Tel dolabın üstünde tüpte hapı var, ondan bir tane yutuyor. Yer sofrasında hepimiz kaşığımızı ortadaki çorbaya daldırıyoruz. Ali Ağa'nın öksürüğü tutunca benim karnım doyuveriyor. Zeynep annenin geğirdiği gibi geğiriyorum bir, bırakıyorum kaşığımı kenara.

Ali ağa sabahtan akşama değin tarlada çalışıp durur. Ali ağa'nın en çok sevdiği şey ineği. İnek evin altında, samanlıkta. Biz oradayken birgün, bir jet geçti, inek uzun uzun bağırdı.

Zülfiye hanım bütün evin işini tek başına görür, çocuklarına bakar, çamaşır yıkar, yemek pişirir, hamur açar, bulaşık yıkar, dikiş diker, öyle çok çalışır ki ben onun bu kadar işi nasıl yaptığına şaşarım.

'Gel Zülfiye hanım, bu gecelik boşver işleri. Giyin kuşan da sinemaya gidelim,' dedim ona bir akşam. Çoraplarını giydi, başına bir örtü bağladı, ortanca oğlunu kucağına aldı, beraber açık sinemaya gittik.

Biz tam filmi seyrediyorduk ki, bir sis iniverdi tepelerden, beyaz perdeyi tüm örttü. Seyirciler söylenip durdular. Biz ayçekirdeği almıştık habire onu yedik.

Demiştim ya Ali Ağa Zeynep annenin ikinci kocası. Zeynep anne çok genç evlenmiş çok da güzel kadınmış. Zülfiye hanım anlattı. Sezai usta ile ablası Nihal hanım doğmuşlar. Zeynep annenin kocası kötü çıkmış Zeynep anneyi iki çocuğu ile bırakmış başka kadın almış. Zeynep anne de çocuklarını almış babasının evine dönmüş.

Ali ağa Zeynep anneyi tarlada çalışırken görüp sevmiş. 'Zeynep kadın sen benimle evleneceksin,' diye tuttur-muş. Zeynep anne ilkin ciddiye almamış Ali ağayı. O öyle dedikçe gülermiş. Ama iki tane de çocuğu var. Sonunda evlenmiş Ali ağayla. Ali ağa çok çalışkan adam çıkmış. Gece gündüz çalışmış, üç yerde birden iş yapmış, Zeynep anneye iyi bakmış, şimdi oturdukları evi kendi yapmış, Zeynep annenin çocuklarını okutmuş. Çok çalışmaya alıştığından mıdır, nedir, şimdi de hep öyle çalışır durur Ali ağa. Sabah bir çorba içer, sonra ineğini katar önüne, gider. Ne güzeldir Amasra'da tarlalar, tepeler. Oralara doğru yürür gider.

'Ali ağa'nın içtiği çorba ne çorbası?' diye sordum.

'Ummaç, ummaç. Un çorbası. Çok güzeldir, sen de iç. Ali ağa'ya bir bundan yap, başka birşey verme, memnundur o,' dediler.

İşte şimdi onlar da uyuyorlardır. Amasra bu mevsimde daha serin olur buradan. Zülfiye hanım kocası ve çocuk-

ları ile, Zeynep anne büyük demir karyolada, yanında Ali ağa. Ali ağa, belki de yerde kıvrılıp yatar. Hepsi yorganlarını örtünmüşlerdir. Ali ağa'nın ineği evin altında samanlıkta uyur. Sezai usta eniştesi Ulubay'la rakı içmişse, onun uykusu derindir. Üst kattaki odadaki kiracı iki işçi uyurken, kırık camdan giren deniz havasını içlerine çekerler.

Zeynep annenin memesindeki uru göstermek için Sezai usta onu Ankara'ya getirdi. Beraberce hastahaneye yatırdık. Işın tedavisi yapıldı Zeynep anneye. Kobalt D tedavisi. Şekeri de varmış, ameliyat etmediler.

Zeynep anne çok yalnızlık çekti hastahanede. Geceleri televizyon bile oyalayamadı onu.

'Ben bir daha Amasra'yı göremeyecek miyim, torunlarımı, bahçemi göremeyecek miyim?' deyip duruyordu. Sonradan alıştı. Rahmi alınmış bir kadınla iyi dost oldu, beraberce tığ işleri yaptılar. Otuzyedi kobalt D tedavisinden sonra, doktor durumunu iyi gördü, Sezai usta aldı Zeynep anneyi, götürdü.

Amasra'ya son gittiğimde gördüm onu, iyiydi. Bahçeye salatalık, biber ekmişti. Oturduğu yerden,

'Zülfiye, bak şu çocuklara, yolmasınlar salatalıkları,' diye sesleniyordu.

Ali ağa bir mektup yolladı Zeynep anneye, hastahaneye. Şöyle diyordu mektubun sonunda:

'Mektup yazdım acele,
Al eline hecele.
Mektup benim vekilim,
Al koynuna gecele...'

Ben başka bir kentten geldim buraya. On, onbir yıldır buradayım. Artık alıştım, bu kente. Tüm sokaklarını avucumun içi gibi bilirim. Çok eskiden, ilk geldiğimde, bir dostum otururdu Bardacık sokakta. O şimdi buralarda değil. Kimbilir nerededir. Arada sırada aklıma gelir, düşünürüm onu.

Aslı İstanbulluydu bu arkadaşımın. O da sonradan kalkıp bu kente gelmiş. Onun da baba evi İstanbul'da.

Biliyordum adresini. Bir kâğıda yazıp bana vermişti. İstanbuldayken bir gün, evine gittim. Bundan on yıl filan önce, bu anlattığım, yeni değil. Annesi açtı kapıyı, gözlüklü,

şişman bir kadındı. Kim olduğumu söyledim, içeriye buyur etti beni.

'Hay Allah, o da şimdi çıkmıştı. Birazdan gelir,' dedi.

Karşılıklı oturduk. Çevreme baktım. Oturma odasının kapıya yakın köşesinde büyük bir buzdolabı vardı. Masanın üstünde, dostumun kardeşleri ile çekilmiş çocukluk resmine takıldı gözüm. Elime alıp baktım. En küçükleri ciddî balıyordu, dostumla ortanca kadreşi çok gülmüşlerdi. Arkadaşımın annesi dikkatle bakıp duruyordu bana. Tedirgin oldum. Arkadaşımı bir türlü bu evin içinde yaşarken düşünemedim. O bu evden çıkalı çok olmuştu ya, bu evde geçen çocukluğunu da düşünemedim bir türlü. Bir evlatlık bize kahve tuttu. Ben bir bardak su istedim, buzdolabından verdiler.

Dostumun annesi,

'Babanız ne iş yapıyor?' diye sordu bana.

'Bankada müdür,' dedim.

'Nerede oturuyorsunuz?' diye sordu.

'Annem babam İstanbul'da otururlar, ben Ankaradayım,» dedim.

'Ankara'dan tanışıyorsunuz demek,' dedi.

'Hayır, İstanbuldan tanıyoruz birbirimizi,' dedim. Bir tane sigara yaktım.

'Galiba çok sigara içiyorsunuz?' dedi arkadaşımın anası.

'Eh, bir paketi bulur,' dedim.

'Aman, az da değilmiş, bakın çok da zayıfsınız,' dedi.

'Öyleyim,' dedim, güldüm. Öyle bir sıkıldım ki, söyleyecek söz bulamıyordum.

'Herhalde gecikecek, ben gideyim,' dedim, kalktım.

'Geleceğim, demişti ama belki de gecikir. Geleceğinizi bilseydi çıkmazdı. Siz bilirsiniz,' dedi dostumun anası.

Elini sıktım, arkadaşıma selâm söyledim, çıktım gittim.

Her öğlen, onikiye beş kala daktilo dershanesinde olurum. Gözlüklü arkadaşım da benimle aynı zamanda gelir. Ara sokağın birinden çıkıverir.

Ben oturmuş krk krk yazıyordum, gözlüklü arkadaşım döndü bana,

'Biz kız arkadaşım vardı, Halkevleri müzik bölümünde. Odalar Birliği'nde çalışıyor, aynı size benzerdi. O ka-

dar çok benziyorsunuz ki ona, ikiz kardeşi gibisiniz. Adı da Meftune'ydi,' dedi.

'Olur bazen öyle,' dedim.

'Saçı filan bile aynıydı,' dedi. Yeniden birşeyler yazmaya başladı.

'Sizin konuştuğunuz kızın adı ne?' diye sordum.

'Ümran,' dedi.

Arkamda oturan kız birşeyler anlatıyordu yanındaki arkadaşına, şöyle diyordu.

'Yerim hazır. Sosyal Sigortalarda. Biraz makinede yazmayı öğren, gel, dediler. Kursun sonuna kadar kalmayacağım. Ay başında başlıyorum işe. Arada tanıdık var, ondan kolay oldu. Sen de şimdiden kendine bir yer ayarla. Hay Allah kahretmesin, makinede yazarken de ne tırnak kalıyor, ne de oje.'

Dershanenin kapısı açıldı, bir adam girdi içeriye.

'Aynur Çapraz kim burada?' diye sordu.

Önümde oturan kız, 'Benim,' dedi.

'Size telefon var,' dedi adam. Aynur Çapraz dışarıya çıktı.

Biz gene yazmaya başladık. Biraz sonra Aynur Çapraz girdi içeriye. Yüzü al al olmuştu. Geldi, kulağıma,

'Sözlüm aramış. Hatırımı sormak için,' dedi.

Zil çaldı. Hepimiz yerlerimizden kalktık. Ben arka balkona çıktım. Eski evin üçüncü katındaki pencereye baktım. Genç bir kadın dolaşıyordu odanın içinde. Besbelli kucağındaki küçük çocuğun gazını çıkartmaya çalışıyordu. Bir yandan da dershanenin pencerelerine, balkonda sigara içenlere bakıyordu. Göz göze geldik, onun bedenine giriverecekmişim gibi bir duygu geldi içime. Döndüm, sınıfa girdim. Üçüncü ders iyi yazamadım. Aklımı harflere iyi veremedim

Sezai usta'nın bir enistesi var, adı Ulubay. Ulubay çok sert adam. Karısı Nihal hanım, üç çocuğu, onlarla beraber oturan anası Emine kadın çok çekiniyorlar ondan. Ulubay içki içmeyi, ava gitmeyi seviyor. Tek gözü kör. Çocukken, çelik çomak oynarken, Sezai usta kazara kör etmiş Ulubay'ın gözünü. Bartın'a hastahaneye götürmüşler ama doktorlar birşey yapamamışlar. Ulubay'ın motosikleti var,

ona binip çok hızlı gidiyor. Ulubay'la Nihal hanımın üç çocukları var: Nermin, Ahmet ve Metin. Ulubay Ahmet'le Metin'i çok dövüyor. Ahmet onaltı yaşında, Metin altı yaşında. Ulubay Ahmedi dövmüş, yüzünü gözünü mosmor etmiş. Emine kadınla Nihal hanım pek birşey söyleyemiyorlardı, ama ikisi de çok üzülmüşlerdi. Zeynep anne,

'Koca çocuğa böyle şey yapılmaz. Çok canım sıkıldı. Kimbilir Nihal ne üzülmüştür.' dedi.

Ertesi gün Nihal hanımı görmeye gittim. Baktım, küçük Metin, iki üç metre uzunluğunda bir iple karyolanın ayağına bağlı. İpin uzunluğu öyle ki, arada hela'ya gidip işeyebiliyor.

'Niçin bağlandı Metin böyle?' diye sordum, Nihal hanıma.

'Hiç sorma,' dedi. 'Şiltenin altından kırkbeş lira para çalmış, gitmiş, hepsini çarşıda, oyuncakçıda harcamış. Aldatmışlar onu, bir iki plastik şey vermişler eline. Onun için bugün cezalı. Bir kere daha böyle yapmıştı, atmış lira kadar bir para bulmuş, gidip gene oyuncakçıda harcamıştı. Metin'in huyu babama çekmiş. Annem der, o da böyle hovardaymış,' dedi.

Dün öğlede daktilo kursuna gittim. Arkadaşlarla selamlaştım, bizden önceki ders daha bitmemişti, kapının önünde bekleşiyorduk. Gözlüklü arkadaşım da yanıma geldi. 'Nasıl gidiyor?' diye sordu. 'Eh, fena değil,' dedim.

İçeriden, çayocağının oradan sesler duyduk, başımızı uzattık, baktık. Çayocağının yanındaki tabureye iki kadın oturmuş, oradakilere birşeyler anlatıyorlardı. Kadınlardan biri ağlamaya başladı, çantasından mendilini çıkarttı, ağzına, burnuna tuttu.

'Ne olmuş?' diye sordum oradan birine.

'Aynur Çapraz'ın annesi ile teyzesi. Aynur Çapraz sevgilisine kaçmış, onu arıyorlar,' dedi.

Aynur Çapraz'ın teyzesi anlatıyordu:

'Kursa gidiyorum, hergün üç posta çalışıyorum, diye her sabah erkenden çıkar, akşam gelirdi eve. Gelince de, çok çalışmaktan başım ağrıyor, der girer odasına kapanırdı. Bayram temizliğine de yardım etmedi. Her gece saçını sarıyordu. Meğerse bir dostu varmış. Dün gece eve gelmedi. Daha çok küçük, onyedi yaşında. Hiç de bilmiyoruz

kimmiş bu sevdiği. Her kim ise, besbelli baştan çıkartmış onu. Babası da yok. Ne yapacağız, nasıl bulacağız onu şimdi? Gece eve gelmeyince deliye döndük. Daktilo öğrenip, çalışacağım. Cebim para görsün, diyordu. Ama işte aldattılar onu. Belki burada bir bilen vardır nereye gittiğini diye sormaya geldik,' dedi.

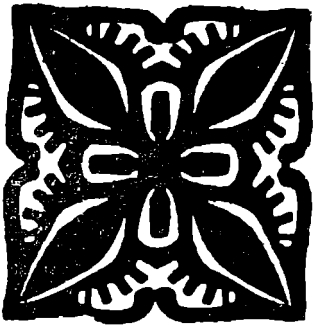
Kimse birşey bilmiyordu. Arkadan birisi,

'Birkaç gün sonra çıkarlar meydana, teyzeciğim,' dedi. Kurs öğretmeni ile sekreter de gelmiş, dinliyorlardı. Sekreter kadınlara çay ısmarladı. Zil çaldı, biz sınıfa girdik. Ardımıza dönüp, dönüp Aynur Çapraz'ın annesiyle teyzesine baktık.

Ben evimde, yatağımda yatıyorum. Gözkapaklarım ağırlaştı, birazdan uyurum. Gündüzleri gittiğim daktilo kursundaki gözlüklü arkadaşım, eski evdeki çocuklu genç kadın, Zülfiye hanım, Zeynep anne, bizim daktilo öğretmeni, Ümran, hepsi uyurlar şimdi. Ulubay'la Nihal hanım yataklarında uyurlar, Ulubay'ın başucunda av tüfeği asılıdır. İçerki odada Metin belki de her gece yatağına işer.

Aynur Çapraz da sevdiğinin koynunda uyur.

Hey anam hey.

GİRGİNSOY, Naci

Ç İ V İ

Tokyo ile gezmek senin işin mi köy yollarında akşam üstü çıplak ayakla. Bir deniz kenarı ağustosunda daha dün çıkardın ceketini, bir süre kolunda taşıdın. Geceleri, ötelerden gelen denizin hışırtısı, böcek sesleriyle sinemada filmi izlerken hırkaların yanında yine. Serin çıkar, sert rüzgârlar eser, kar yağar; üşümeyesin. Oysa hiç gerekmez ne ceket, ne hırka. Olsun, yanında bulunsun. Sıraları yanık tenli, bir pantalon - bir gömlek, kız mı - erkek mi, ilk bakışta belli olmayan gençler, yaşını vermeyen dinç ak saçlılar doldurur. Kimileri çıplak ayakla iner özel otolarından pabuçsuz, tokyosuz. Yere, toprağa bir çeşit lezzetle, şehvetle sıkıca basar. Film arasında dondurma alır, soğuk gazoz içerler. Sen bakma onlara, aman üşütme. Kızının dondurmasından azıcık tad, oğlunun gazozundan bir yudumcuk al. Yarın hava çok sıcak olursa denize bir gir, bir çık. Yorma kendini. Hemen kurulan. Güneşte çok kalma. Dokunabilir. Al kitabını, otur ağacın altına, göz ucunda mavi deniz, okumana bak sen. Hızlı motorun peşinde, denizi köpürtederek su kayağı yapan adam senden yaşlı mı? Denize her indiğinde sıcak kumda bulduğun, yüzmeye doyamayan tanış insanlar en az 50'sinde olmalı. Kısa şortla, kısa kollu gömlekle, tokyo ile geziyorlar hep. Onlara mı özendin ne? Güneşlenme süresini uzattın, denize iki kez girmeye başladın günde. Akşamları önce ceketi attın kolundan, sonra ince yün yazağını. Bir pantalon, bir kısa kollu gömlek, ayaklarında tokyo, yürüdün siteler boyu deniz kenarında, köy yollarında. Yürüdün, belleğinde kısa pantalonlu çocuk, yıllar gerisine düşen ışık, yakamozlu suların çalkantısı, beyaz martıları, yelkenlileri. Gürül gürül mavi akıyor gökyüzünden, denizden; koşuşan çocukların sağlıklı saçlarına, geniş çınar yapraklarına, yeşil. Sallanıyor faytonları götüren atların yeleleri, arabacının kırbacı şaklıyor. Böcekler ötüyor, kuşlar. Yol kenarları

silme papatya. Arada menekşeler. İki adım ötesi olgun başaklar, gelincikler tırmanıyor tüm sarının üstüne. Derken, biryerlerden taşıtlar çıkageliyor, çoğalıyor sesleri, hızla. Fabrika bacaları kuruluyor, kara duman savuran, maviliklere. Yeşil solduruyor, maviyi karartıyor. Bir yanda çocukluğun, mavi; biryanda taşıtlar, fabrika bacaları, kara. Arada sen, yüreği daralan. Çocukluğunun mavisine kaçan ikide bir. Bırak dün'ü, çıkar at belleğinden, unut. Bugün'desin. Üstelik, çocukluğunu anımsatan bir mavi deniz kenarında. Bugün'ü yaşa. Kış boyu bugünleri, deniz kenarındaki sessiz akşam saatlerini kurup yeşertmedin mi içinde? Karanlık yağmurlarda, tepeden tırnağa hüzün, umudundu senin bu saatler, özlemle sarıldığın.

«Film, iyi gidiyor değil mi?» Salaş Halk Sinemasında Ken Maynard, haydutları kovalıyor beyaz atıyla, kemendiyle. «Beğenmedin mi yoksa?» Açılır kapanır tahta koltuklarda çocukluğun, çocukluk arkadaşların, seninle, şimdiki yaşıtlarınla yanyana, oturmuş kowboy filmi seyrediyor, heyecanla, el çırparak. Kiminin çocukluğu var yalnız, kendi yok; selviler altında yatıyor, çocukluğunu bırakmış Halk Sinemasında, rıhtımda, iskelede. Beyaz perdede komiklikler sürüyor; «elbet, beğendim; hoş film!» Elini uzatıyor, elini tutuyor. Ken Maynard, beyaz perdeden belleğine düşüyor o anda, 40 yılın ardında, silik. «Baba, diyor oğlan, yarın gece yine gelelim, kral film var.» Bıyıkları çıkmış, belli belirsiz. Kız da boyunda.

«Üşümedin ya?» Yoo, neden üşüyeyim, hava güzel.

Sinema dönüşü, köy yollarında, deniz kenarında şenlikli bir kalabalık. Tepen üstünde birçok yıldız. Ay çıkmış, kocaman, dikelmiş, deniz güneş yangını, aydınlık. Yatılır mı, uyunur mu şimdi? Biliyorsun, bu yıldızlar sönecek, ay batacak. Taşıt-asfalt-beton üçgeni tutsaklığında, dörtduvar ev ile metal çalışma masası git-gellerinde ne çok özlemiştin yıldızlarla ışıyan gökyüzünü, ay ışığını, denizin lâcivert sularında yüzüp duran. Yatma, balkonda kal. Denizin musikisini dinle, gecenin şiirini. Belleğinin uzak köşelerine ittiğin, sıkıştırdığın bir şarkı, uzaktan; bir dizecik, ilkgençliğinden; aşk üstüne. Kulak ucuyla dinlediğin, önemsemediğin şarkılar bunlar; içinde bir yurt sorunu, bir acı gerçek bulunmayan, aşkı, sevgiyi söyleyen şiirler, küçümsediğin. On-

lar kalmış belleğinde, en güzel. İtelediğin, saklandıkları yerden çıkıyorlar bir bir. Kalın, kısık sesli bir kadın şarkısını söylüyor, içinden. Dizeler dökülüyor dudaklarından. Sessizsin oysa. «Bir şey mi var?» Yoo, ne olsun! «Bilmem, durgunsun da.» Ötelerden ağustos böcekleri. Deniz hışırdıyor, kırışıyor üstüne yıldız yağan, ay düşen sular. Biri yüzüyor olmalı. Dilediğin an şarkı söylemek, gönlünce hareket etmek, özgür, geceyarısı denize girmek, ne güzel. Olmaz. Kural bozulmamalı. Evcek yatıyorlar. Sen de yatacaksın. Deniz, gelip yastığına vuracak. Şarkılar, şiirler, yıldızlar, ay ışığı seninle olacak, sabahadek, uyur uyanık. Kendini giysilerinin içine oturtamıyacaksın, tam. Bir kısa pantalon giyeceksin, denize koşacaksın, balık tutmaya, iskeleye. Top oynamaya, meydanlığa. Beyaz bez pabuçlarınla. Bir kolalı yaka, kol düğmesi, lâcivertlerini çekeceksin, dâmatlık. Gravat da taksan, yakanı açacaksın, sıkıntıdan, bir. Kırp kırp, ak saçların üstüne dökülecek berber koltuğunda. Sen hangisisin, bilemiyeceksin. Bir yanda çocukluğun duruyor, yeterince yaşanmamış, bir yanda gençliğin, terutaze. Bir de sana yabancı biri, yaşlı. Çık yaşlının içinden, çocukluğun seni bekliyor, ilkgençliğin. En az kullanılanı o. Yepisyeni daha. İlk gençliğini giyin, en iyisi. Çık ortaya. Geceyarısı denize gir. Sabahadek balkonda geceyi dinle. Kolların sevgilinin belinde dolaş dur köy yollarında, deniz kenarında, umursamaz. İçinden geliyorsa öp. Başkası ne der? Ne dersc desin. Kime ne kötülüğün var? «Sonra yaparım» dedin hep, «sonra yaşarım.» İlkgençliğini, gençliğini bırakıp bırakıp, çalışmaya gittin, gece nöbetlerine. Çocukluğunun bir bölümü, ilkgençliğinin, delikanlılığının hemen tümü, elbise dolabında kaldı, giyilmemiş. Azıcık çocukluğunu yaşa yeniden, ilkgençliğine dön, delikanlılığını giyin. Geceleri, uyku ile uyanıklık arası, saat rakkası gibi çocuklukla yaşlılık arasında bir gidip-bir gelmek, yetmez. Yerini bul, otur artık.

«Sen iyiden iyi alışacaksın bu sigaraya, diyor kayınpeder, böyle alışılır, önce birer, dudak ucunda.» Kısa kollu gömleğin, tokyoların, sigaran, düşlerin, köy yollarındasın, deniz kenarında. İnce uzun kızlar, yanık tenli, cıvıl cıvıl, önün sıra. Duralıyorsun birden, topuğunda sızıyla. Dönüp bakıyorsun, bir çivi, öylece saplanmış, kalmış. Çekip alıyorsun, kızıla boyanıyor beyaz tokyon. Eczane iki adım ötede.

«Sitelerde doktor bulunur; çivi paslıysa tetanoz aşısı olmanız gerekiyor.» Yok, paslı değildi, günlük güneşlik yollar. Tentürdiyot sürün siz. Eczane çıkışı azıcık ağrıyor topuğun. Karşıki kır kahvesine giriyorsun. Dergini açıyorsun. Heryan mavi. Yaşamak güzel. Yazının ortasında, bir dürtü: çivi paslı mıydı? Yok canım, güneşte mikrop yaşamaz ki. Tentürdiyot da sürüldü. Kan aktı. Durup dururken dert etme kendine. Dur ama, aşı olsan daha iyi değil mi? Önceleri de olmuştun. İkincisinde çok kaşınırmışsın, şişermişsin. Bırak oluruna.

«Paramız suyunu çekti, ben gidip makinada birşeyler dikeyim, hazırlayayım. İki güne kalmaz, dönerim» demişti. İkinci günü bugün. Köy kahvesinde, durakta, gelip geçen otobüsleri izliyorsun, tedirgin. Biri yavaşlıyor, inecek mi? Hayır. Başkaları. Ne giymişti giderken? Yeşil pantalonunu, benekli blûzunu. Bir yeşil dalgalanmaya görsün, duran otobüs kapısında, umutla kalkıp bakınıyorsun. O değil. Sabahtan buradasın. Vakit öğleyi geçti. Sofra kurulmuştur, evde, çocuklar bekler. Dönüp dönüp bakıyorsun. Eski yerine dönüyorsun çabucak, yemek sonrası. Saatler uzuyor, gölgeler de. Topuğunda az sızı. Tetanoz olur musun? Geçti mi tehlike? Gidip sormalı eczacıya. Ama ayrılamazsın, ya şu karşıki otobüsten çıkarsa? Büyüyor içindeki sıkıntı. Bir yerin kazık kesilirmiş. Elini, ayağını yokluyorsun. Yüzünde seğirti. Böyle mi başlar? Soğuk bir ter, ürperten. Gün geçiyor, akşam oluyor. Takım hazırlayacaktı, uzun mu sürer bu kadar? Bu akşam, bu gece dönse. Televizyonu açtı kahveci, Kıbrıs olaylarını izliyor kalabalık. Sana da soruyorlar, «ne olacak bu işin sonu?» Büyük kentten geldin sen, okur-yazarsın, bilirsin. Birşeyler söylüyorsun, gözün gelip geçen, duran otobüslerde. Gece oluyor. Bir ışık zinciri ötelerden kopup gelen, taşıtlar. Çoğu durmadan geçiyor artık. Televizyon da sustu, kahve boşalıyor. «Eczane açık mı acaba? Kayınpederle gidiyor. Şişman, güleryüzlü eczacı hanım orada. Anlatıyorsun. Gülüyor. «Ben olsam, aşı olmazdım, diyor, hem 3 günden 15 güne kadar süresi var. Belirtileri çıkarşa önleyici aşılarımız var, gerekirse onlardan yapılır. Yollar güneşli, kan akmış, tentürdiyot sürülmüş, keyfinize bakın. Yine de siz bilirsiniz.» Sen bilmezsin oysa. Bir tedirginlik, sıkıntı, korku sarmış her yanını, kolunu kana-

dını kırmış. Kıpırdanamıyorsun, silkinemiyorsun. Trafik arabaları geçiyor, kimisi durup, ışıklarını kısıp bekliyor yol kenarında. Görevliler, bir yorgunluk sigarası içiyor, açık ocak bulurlarsa çay. Onlara durumu anlatsan, atlasan arabalarına, İlkyardım Hastahanesine gitsen, aşını olsun. 15 gün bu sıkıntıyı, tedirginliği, korkuyu içinde taşımasan. Çığlık çığlığa öterler mi acaba seni götürürlerken? İlkyardım'da ilgilenirler mi? Yanındaki yatakta kimler yatar? Sabaha çıkarlar mı? Sen, yumar mısın gözlerini bir hastahane gecesinde, duvarlar dolusu yankılanan soluklar, iniltiler arasında? Sinir hapların şurada olacaktı, iç, uzan yatağına. Uyursun. Sabaha, olmazsa, öğleye döner. Birlikte bir çözüm bulursun.

Çivi, topuğuna değil, bilinç altına saplandı senin. Çıkarıp atamıyorsun. Uyandığında, uykunda, ateşin çıktı mı diye elini alnına götürüyorsun. Kazık kesildin mi diye elini, ayağını, yüzünü yokluyorsun. Geçmiş yaşamından görüntüleri bir alıp bir veriyorsun. Güzel bir yaşam parçası, bir tatlı anı, mutlulukla sürüp giderken yitiveriyor birden. Yeniden gözlerini yumuyorsun, itiyorsun dış dünyanın gürültülerini, düş dünyana dalmak için direniyorsun. Kaldığı yerden sürdürmek istiyorsun. Olmuyor. Düşte bile bir tatlı anı yeniden yaşamak olanaksız. Aldığın sinir hapı seni uykuya çekerken, topuğuna saplanan bir küçük çivi, kızıla boyanan tokyon, tedirginliğe götürüyor, uyanık. Sabah olsa. İlk işin gidip o kahvede beklemek olacak. Gelip geçen otobüslere bakacaksın. Birinden o inecek. Yeşil pantolonu benekli blûzuyla. Kaç saat sürer otobüs yolculuğu? Dört, çok çok beş saat. Çok erken çıkarsa yola, erken gelir. Beklersin. Oyalanırsın. Yeniden yaşarsın yirmi yılı onunla. Yirmi yıl! O kadar oldu mu? Çıkar, yüzüğüne bak istersen. Yoo, hiç bakma parmağına, yüzüğün yok. 27 Mayıs'a vermiş, yerine krom halkayı takmıştın. Durup duruyor orda. İçinde yazı yok, onun adı da, tarih de. İstanbul'da bahar vardı. Gündüz, geçit töreni yapılmıştı. Foto Galatasaray'da Matmazele resim çektirmiştiniz.

Yum gözlerini, uyu. Sinirlenmiyeceksin. Uykusuz kalmayacaksın. İçki içmiyeceksin. Perhiz yapacaksın. Hiç değilse bir süre. Doktor öyle demedi mi? Hem, neydi o bir hafta önceki tafran. Biokimya lâboratuvarı ile 2. Cerrahî

Kliniği arasında gitmiş, gelmiş, başın dönmüştü. Çarşı gibiydi hastahane. Kalabalık. Birçok koridor, kat, oda. Bir girdiğin yeri ikinci kez bulamıyordun. Sonunda, «ameliyat, demişlerdi, istersen tansiyonunu düşür de gel!» Tatlı bir yaz günüydü. H. Paşa Nümune Hastahanesi önünde İstanbul'un güneşi. Çamlıca ne âlemde acaba? Önceleri tramvayla gider, sonra yürürdük. Kaç yıl oldu gitmeyeli. Oraya da, Fenerbahçe, Kalamış, Moda'ya da. Şehir oldu diyorlar. Karadeniz uşakları bir bir yıkmış köşkleri, konakları; yerlerine beton bloklar dikmişler, bahçesiz. En iyisi Çamlıca'ya çıkmalı. Boğaz'ı seyretmeli uzaktan. Bir süre öğrencilik yıllarına dönmeli, el ele. Geçmiş yüzyıldan arta kalmış eski köşklerin anlattıklarına kulak vermeli. Bahçelerindeki duygusal serüvenleri anımsamalı. Bir küçük kır bahçesi olsun, bulunur. Köpüklü bira, beyaz peynir, salatalık, Boğaz'a karşı; doktora, tahlil raporuna inat. «Çamlıca'ya ne dersin? Beğenirsek akşamadek kalırız, çocuklar merak etmez.» Sıkılın, bunalmış, «hemen eve dönelim, hastahane bozdu beni!» yanıtını alınca tuz-buz olmuştu düşlerin. Sessiz, yola koyulmuştun. «Çocuklara birşeyler alsak mı Kadıköy'e geçip Hacı Bekir'den?». Burnundan soluyordun: «Gereği yok!» Vapurda iki yabancı vardı, yanyana, suskun. Karşıda İstanbul. İçinde gelişigüzel gezme isteği, saatsiz, programsız. Bitişik Türk evlerinin, dar sokaklarla geniş denize açıldığı eski mahalleler, Fatih'ten bir çeşme, köşebaşında. Sinan'dan bir cami, medrese. Tepen atmıştı: «Bu, böyle gitmiyecek, istersen ayrılalım.» Ege'nin Akdeniz'e ulaştığı kıvrımların birinde, bir kıyı köyünde yerleşmek, bir lokma-bir hırka, okuyup yazmayı geçirmiştin içinden, gönlünce. «Kooperatif evini size bırakırım, emekli olurum.» Denize bakıyordu: «nasıl istersen!» Bir haftacık oldu daha. Şimdi yolunu gözlüyorsun, sabırsız, tedirgin.

«Acele etme, kahvaltını yap, 11'den önce gelemez» diyor kayınpeder. «Hem, meraklanma da, tetanoz olsaydı çoktan ateşin çıkar, her yanın kazık kesilirdi.» Erkenden kahvedesin. Köyün otobüs durağına karşı. Hangisinden inecek acaba? Önceleri ünlülere sorarlardı: «10 günlük ömrünüz kaldığını bilseniz ne yapardınız?» Kimileri «çılgınca yaşardım», diye yanıtlardı. Artık, çılgınca yaşamak ne anlama geliyorsa! Sen ne yapardın? 10 gün sonra tetanozdan öle-

bilirsin? Yine gazeteni alırdın sabahtan, böyle. İçinde kabaran dalgaları bastırıp, durgun, kıpırtısız, beklerdin. Hep bekledin zaten. Bir yanından zaman aktı, gürül gürül. Aldı götürdü çocukluğunu, gençliğini. Sen, akıp giden zamana, yaşama arkan dönük; yüzünü düşlerine çevirdin. Tekdüze, kupkuru geldin bugünlere. Arada, dönüp baktın kendine, «ne çekilmez adam, dedin, heyecansız, atılımsız, korkak.» Daha uygun bir zamanda yaşayacaktın akıp giden zamanı sanki, en güzel. O en güzel zaman, asıl o zamandı işte. Kalkıp dolaşmalı. Ya gelirse? Evin yolunu bilmiyor mu? Sen karşılarsan başka olur. Bir çay daha söylemeli. Yoo, dokunur. Çarpıntı yapar. Tansiyonun yükselir. Açık diyorsun yine demli çay getiriyorlar. Geri çevirsen ayıp, bir yudum alıp bıraksan, olmaz. Gazozlarda asit var. En iyisi meyva suyu. Yudumlarsın ,gelip geçenlere otobüslere bakıp. Topuğunda bir ince sızı. Korkaksın sen, korkaksın işte. Aşıdan da, ölümden de korkuyorsun. Bir de, tek başına, uzak bir deniz köyünde yaşamayı kuruyordun. Otur, oturduğun yerde. Tutsaksın sen. Dar kapsamlı alışkanlığın, korkularının tutsağı.

O kahve de şenlikliydi. Önünden tramvaylar, otobüsler, troleybüsler, arabalar, kalabalık insanlar geçerdi. Neydi adı? Efastopulos muydu. Öyle bir şey olmalı. Taksim'de buluşurdunuz. Hep önce gelir, o kahvede otururdun. Gözün saatteydi. Karşıdan göründü mü, iniverirdin terastan. Eyüp'ü, Piyer Loti Kahvesini sevmezdi, kokuyor diye. Devrik mezar taşlarından ürkerdi. Sevsin isterdin. Kırılırdın. Kırardın. Sen gravürlerden bakıyordun Haliç'e, kitap yapraklarından. O, 18 yaş gözleriyle bakıyordu, dupduru. Haklıydı. Çok sonraları anlamıştın bunu. Büyükdere'de, Andon'da, gümrük motoru şap şap vururken iskeleye, köpüklü bira bardaklarında buluşur, barışırdın. Boğaz'dan geçen vapurların karaltıları, boğuk düdükleri gelirdi masaya. Sonbaharda sular rıhtımı atlar, asfalta çıkardı. Deniz kokardı heryan. Sen bunu evde, dört duvar arasında görür, sesini alır, kokusunu duyar, sabırsızlanırdın. Yerinde duramazdın. Sinirlenirdin. Saatler geçer, takvimler yolunurdu. Sabah olur, akşam olurdu. Çatardın ona buna. En çok, yakınında olana. Yeni bir dargınlık başlardı. Şimdi, bu köy kahvesinde misin, 22 yıl öncesi Efastopulos mu neydi, orada mı? Anadoluhisarı, Küçüksu tütüyor burnunda. Kim koydu Boğaz

Köprüsünün ayağını oraya, Küçüksu bitti. Beton yapılardan metal masalara gel-gitleri yaşanmış saymıyorsun. Bir yığın kâğıtları, dosyaları da. Arasan bulur musun geçmiş yıllarını, o güzelim gençliğini eski dosyalar arasında? Evin tekdüze yaşamında, kısır döngüsünde? Hele şu düğün telâşı bitsin. Hayırlısıyla doğum olsun. Çocuk okula başlasın. Sınıfını geçsin. Annen iyileşsin. Kışlık odunu alalım. Çocukları bayram için giydirelim. Barem. 12 Sayılı Kararname. Sana niçin torba kadro yok. Yan ödeme yok. Tak tak kapı, daktilo başından kalkıp açıyorsun. Akşam. «Herşey ateş pahası, gözüm korktu, şu file 120 lira!» Taksim'deki kahvenin terasından bakıyorsun, incecik bir İstanbul kızı. Elinde file, yorgun.

O gereksiz dargınlıkları, alınmaları, anlamsız tartışmaları ekle birbirine. Üstüne dosyalara geçmiş yaşam sürelerini ekle, yıllık izinsiz. Yeni, taze bir yaşam kazanırsın, yaşanmamış. Onları olsun yaşayacak gücün varken daha. Azıcık cesaret. Bak, heryan mavi. Gözlüksüz görüyorsun çevreni. Öteden gelen denizin hışırtısını, kokusunu duyuyorsun. Bir de umut yeşili otobüsten inen. Kır at yaşamın renkli kabuklarını. Özüne in, sade, içtenlikli. Umut yeşili sana doğru geliyor. Doğruluyorsun. Elin ayağın kazık kesmemiş. Yüzün seğirmiyor. Paslı çivi çok uzaklarda. Elindekileri alıyorsun. «Geciktim değil mi?» Yoo, daha yaşanacak günlerimiz var. Gecikmedin. Gecikmedik. Taksim'deki kahvenin terasından, hayır, köy kahvesinin bahçesinden kalkıyor, denize yöneliyorsun, mavi. Bu gece ilk işin bir kadeh rakı içmek, sonra köy yollarında, siteler boyu yürümek, denize inmek olacak, onunla.

GÜRDEMİREL, Itır

BİR ADAM ÖLDÜ

Geceyarısıyla sabah arası, bilinmedik bir saat bu. Balkonda limon yiyorum, uykum kaçmış. Annemin nazlı çiçekleriyse, saksılarında mışıl mışıl bir uykudalar.

Uzak ülkelerin uçakları kalkıyor karşı alandan. Köpek ulumaları arasında da sarhoş arabalar model model, geceyi bitirmemek isterlercesine akıp gitmekteler yalnız kalan caddelerden. Bilinmiyen ağaçlardan, neşeli ve telâşlı kuşlar, cıvıl cıvıl bir türküdeler.

Alacakaranlıkta istasyon, yollar, bulutlar yorgun uzayıp giden raylar ve başıboş gibi duran ağaçlar, bilinmiyen bir şeylere gebe sanki.

Gün patladı, gece uzaklaştı; bilinmedik zillerle koşullandırılmış insanlar, tek tük, boş yolları, istasyonu doldurdular. Uykulu gözler, içi çay dolu midelerle ilk kez, bu günün gazetelerine eğildiler. Yeni bir güne alışma çabasındaydılar. Ne eksik, ne fazla; değişen hiç bir şey yok, yinelenen yanlışlardan ve geçen zamandan başka...

Üç, beş, on, yirmi, otuz derken aşağı yönden bir tren, sabah sessizliğinin kanına girercesine ciyak ciyak. Ve sonra bir erkek çığlığı, canından can koparılmışçasına.

Yirmi otuz kişinin beklediği istasyonda, ansızın elli, altmış belki de yüz kişi oldular; zengin, yoksul, hırlı hırsız, işsiz güçsüz, ayık sarhoş, iyi kötü ve mutlu mutsuz. Hepsi tek bir vücut, aynı yere üşüştüler. Nereden de çıkar, bir solukta bu kadar insan, bilinmez.

Geçip giden trenin, ardında bıraktığı kanlı et yığınına bakıyorlardı üzünçle. Otların üzerine fırlayan kanlı beyin, insan beyni, yılların yorgunluğunu dinlendirircesineydi. Düşünmiyecekti bundan böyle, çoluk çocuğu nasıl geçindireyim, üçü beş edeyim diye...

Gün iyice yükseldi. Kapıcılar, alışveriş için yolları dol-

durdular dizi dizi ellerinde torbalar, sepetlerle. «— Kız, Ayşa; tren bir adan çığnamış. Galferciymiş deyorlar.» «— He he, duydum. Az evvel Memet didiydi; Mıgrosta garşılaşırmışıh hep oncağızla; ağnattı emme çıharamadım hangısı olduğunu. Fakırcağız.» «— Azdavaylı Hasanların, gapıcı durdulıları apartumanın garşısındaki ohulun galifercisiymiş...»

Deniz kulüpten denize girmeye giden kızların etekleriyle, gün biraz daha uzadı. «— Semra, Semraa, haydi denize. Ne diyorsun, anlamıyorum. Adam mı çiğnenmiş? Ha evet, bizim kapıcı, sanki pek önemli bir habermiş gibi, foto-romanımı getirdiğinde yetiştirdi sabah sabah. Hadiii, çabuk ol. Sana neler anlatacağım neler. Leylâ, Muratla; ortalık çalkalanıyor. O senin bildiklerinden başka daha neler anlatacağım, bir bilsen aklın durur.»

Güneş, tüm kızgınlığıyla ortaya çıkınca, bir çok adam, sivil ve resmi doluşuverdiler istasyonda bir köşeye kaldırılan et yığınının başına. Konuşuldu, yazıldı, çizildi; ailesi soruldu, haber verilsin denildi. Bir cılız oğlancık karayağız. Vardı ondördünde. Geldi, şaşkın; gösterdiler. Oğlancağız, anasının geçen yıl köyden yabana ilk geldiklerinde babasına ördüğü hırkayı tanımış olacak. Garibim, iki avucunun arasına alıp başmı, «— Bubam» diye atıldı kanlı parçalara.

«— Karpuz vaaar, kesmece abla; valla sizin için dört liradan olur. Kurtarmaz daha aşağısı, sen bilirsin. Kan damlıyor kaaaan.»

Bir süre işlemiyen trenler, iş yerlerinden sonra insanları, plâjlara taşımağa başladı kapanmıyan kapılarla salkım saçak. Ter kokuları, sıcak, yorgunluk ve denize kavuşma özlemi içinde trenler dolusu insanlardı onlar.

«— Halimaaaanım, sen şu ütüleri yapıver; bey telefon ederse, berbere gitti, öğlene gelir dersin benim için...»

Bir yerlerde de, patlıcan kızarıyordu ve bir kadın düşünüyordu, «acep bu patlıcanların üzerine sarmısaklı yoğurt mu, domatesli sos mu döksem» diye.

«— Aloo, günaydın. İyiyim, ya sen? Yok canım uyandırmadın, bu saatte uyunur mu? Aslında, uzun bir süredir uyanığım. Evet, duyduğun gibi; bir adam, trenin altında kaldı. İntihar olduğunu sanmıyorum. Aygaz'ın mı bozuk? Vah bah, büyük bir tehlike gerçekten bu. Yüz lira da, çok istemiş doğrusu. Evet, dün provaydı; çok yoruldum, üstelik

çok ta sıcaktı. Pazartesi başlıyor dizi gösteriler. Basın günü mü, bilmiyorum şimdilik. Öğrenince, mutlaka sana bildireceğim ablacığım. Haydi şekerim, güle güle.»

Sıcak yaz öğlesinin gölgesinde, mahallenin küçük çocukları, öğle uykusundan yeni uyanmış, pencereden bakan kendileri gibi küçük bir kıza muştu veriyorlardı onlardan umulmıyan büyük bir ciddiyetle, «— Gördün mü sabah ezilen adamı? Ben gördüm; başı patlamış, tıpkı karışık dondurmaya benziyordu.» «— Öööööööö»...

HACIHASANOĞLU, Muzaffer

ATIN ÖLÜMÜ

Sabahın köründe koşmuştu arabayı Ahmet. Mezarlıkların ötesindeydi gecekonduları. Ağası gelmişti ilkin kente. Köy yerinde geçinemez olmuşlardı. «Ben gidiyom baba şehere...» deyince babası «Ne bok yiyecen altın mı yağmış şehere? Utanmıyon mu beni burda bi başıma bırakmaya? Ya anan garı? Ula biz burdan çıkmadık da aç mı galdık deyyös? Gidin, gidin! Hepiniz gidin! Cehenneme gadar yolunuz var... Biz bi başımıza işin hakkından gelebilirmişiz gelemezmişiz umurunuzda deyil... Ölmeyiz ya açlıktan. Gücümüzün yettiğince çalışırız... Goca Hüsnük ölmedi daha. Kemüklerim sızlasa, dizleri mdutmasa yalvaracak deyilim saa... Süserim sızlaşa, dizlerim dutmasa yalvaracak deyilim saa... Süredi kendisi gibi. Boynunu bükmüştü: «Baba, bi gözel iş bulurum elbet... Doyurmaz bu tarla gayrı hepimizi. Gözümüzü açmaya bakmalıyık. Ciğeri beş para etmezler adam oldu şeher yerinde. Pavlikeye girdiler, apartımanlara kapıcı oldular...» Babası yekinmişti dizinin üstüne kemikleri çatırdıyarak: «Kara Irza çöpcü olmuş ha... Sen de bulun bi çöpcülük...» Anası çul yığınının içinde büzülüp kalmıştı öyle. Yüzündeki buruşukluklar, dişsizlikten birbirine geçmiş avurtlarıyla çok eski zamanlardan kalmış gibiydi. Ağası, babasının anacından hiç böyle konuşmamıştı o güne değin: «Beğenmedin mi çöpcülüğü? Senden benden iyi geçemi. Ben gidecem. Sizi de aldırım tez vakitte. İki göz bi gecekondu uydurum ben de elalem gibi.» Çullar içindeki kemik yığını kımıldamıştı, anasıydı: «Ula deli! Beni kimse çıkaramaz evimden. Aha burda geçti benim ömrüm. Şurda daha gaç günüm galdı. Bi yerden bi yere gımıldamam. Bizi şimdiye değin bu torpaklar doyurmadı mı? Aç gözlü donuz! Git durma git! Biz yalnız başımıza ölmesiünü de bilürüz... Git!» Ellerine varmaya kalkmıştı ağası, vermemişlerdi ellerini.

Karanlıktı damın içi. Tek gözdü köydeki evleri. Pencerenin camı tozdan ışık geçirmez duruma gelmişti. Görememişti üçünün de yüzünü. Seslerinden belli oluyordu öfkeleri. Birdenbire dönmüştü ağası. Kapıyı açıp dikilmişti; heykel gibiydi. Işık, gün ışığı onu daha da büyütmüştü. Göremeyeceğine bile bile bir kez daha geri dönüp bakmıştı. Sonra arkasından bir ışık boşluğu bırakmıştı kapıda. Koşmuştu ağasının ardından; babası bağırmıştı: «Sen de git!» Ağası geriye bakmadan gidiyordu; adımları toprağı ezer gibiydi. «Ağa!» demişti. Dönüp bakmamıştı bile arkasına. Onun bıyıkları, omuzları... Ağlıyorlardı içeri girdiğinde. «Bırakın ağlamayı» demişti. «Madem gitmiyorsunuz bi yere. Aha ben de burdayım. Ağam gadar güçlü deyilim ya...» Goca Hüsük kalkmış, sarılmıştı boynuna: «Oğlum... Hakikatlı oğlum...». Anası da gelmiş sarılmıştı; üçü bir adam olmuşlardı sanki. Ağası hakikatsız mıydı? Olamazdı... Sonra o kepir tarlada uğraşmışlardı hep birlikte. Koca Hüsük eski günlerini anımsamıştı çoğu zaman. Anası keçilerini sağmıştı. Çifti süren, tohumu eken Ahmet'di. Zorlukları içinde mutluydular onlar. Söz etmemişlerdi ağasından uzunca süre. Ara sıra Koca Hüsük içini çekerdi uzaklara bakıp birisini arıyormuş gibi .Bilirdi Ahmet kimi aradığını. Anası ağlardı gizli gizli. Atamamışlardı koparıp. «Kayfeye indin mi?» derdi babası. Bunun «Şeherden bi habar var mı?» demeye geldiğini bilirdi Ahmet. «Ağam gapıcılığa girmiş, iyiymiş işi...». «Geç heyerif onu mu sordum ben? Ne hali varsa görsün...» der, bir derin soluk çekerdi sigarasından babası. O dışarda olduğu sırada anası sorardı: «Evlenmiş mi? Şeherden bi avrat almış diyolar...». «Bilmiyom...». Ölüvermişlerdi ardı ardına. Tepedeki mezarlığa gömmüşlerdi. İnsanlar, konuşan, ağlayan, gülümseyen — Onların kahkahayla güldüklerini görmemişti. — insanlar kaskatı oluveriyorlardı. Ağası babasının ölümünde gelmişti. Köylü biraz horgörüyle bakmıştı ona. Ağası mı öldürmüştü onları? Hiç kocamış insanların yanında bulunmamalıydı; ölüm yakınlarında dolaşır gibiydi sanki. Açık ya da kapalı gözleri, konuşamayan dileri... «Alt tarafı bir arşın kefen... İster zengin ol, ister fıkara...», «Ula herife bak be, babasının ölüsüne bilem gelmiyecekti nirdeyse? Zamane bi tuhaf oldu...», «Keyfinden mi geldi sanıyon? Tarlayı elden çıkaracaktır...».

Ağası duymamıştı sanki söylenilenleri. Laflarına laf katmamıştı hiç. Yalan söylemişlerdi onlar. Ağası tarlanın lafını bile etmemişti. Ahmet: «Ağa» demişti, «N'ideceğiz tarlayı? Bundan böle ben bi başıma köy yerinde nidecem?». Omuzunu sıvazlamıştı ağası: «Ulan deli, seni bırakur muyum burda bi başına? Ulan adamlık öldü mü be? Sataruz tarlayı... Öldüm, pahasına alırlar bu deyyüsler ya... Nidecen? Giderüz beraber. Buluruz saa da bi iş şeher yerinde...». Komşular onun şeherli hallerini beğenmemişlerdi bi kez. «Yiyecek tarlanın parasını da, gardaşma bi şi vermiyecek...» «Şunun kabadayılığına bak hele! Ula alt tarafı Goca Hüsük'ün Ali deyil misin? Sanırsın yedi ceddi gey oğlu bey...». Ağasının kendisine kötülük yapabileceğine inanmamıştı Ahmet. Ağası duymamıştı onların söylediklerini. Satmışlardı tarlayı.

Tek atlıydı arabası Ahmet'in. Bir başına da olsa sürüklüyordu arabayı. Sabahın en erken saatlarmda halde olması gerekiyordu. Toptancı Recep efendi de malın iyisi kalmazdı yoksa. Tökezliyordu at bu sabah. Ortalık serindi daha. «Yengem iyi bi gadun doğrusu. İl gızı bu istemem gardaşını diyebilirdi. Öyle ya bi kat kirli çamaşır daha çıkıyordu haftada, onbeşte. Daha çok su harcanıyordu evde. Çeşmeden onu daşıması vardı. Hemi de oturdukları yer iki göz bi gecekonduydu. Yemeğe bi kaşuk daha dalıyodu... «İki de çocuğu vardı ağasının. Biri üç yaşında, biri bir yaşında. Ufağı oğlandı. Ağası Hüseyin koymuştu adını. Goca Hüsük bilemezdi adının yerde kalmadığını. İlkin yengesinin yüksüneceğini düşünerek:

«Ağa» demişti, «Ben size yük olmayım. Bi handa neyi yatarım, gendime bi yer uydurana değin... Hemi de yengeme yük olmayım. Çocuklar da var...»

Ağası çatmıştı kaşlarını:

«Deli misin sen? Ne biçim nakırdı bunnar? Ulan ben senin ağan deyil miyim? Ya bu gadun yengen deyil mi senin? Bunnar yiğenlerin mi? Başkasının bebeleri mi? Bu Hüsük be! Goca Hüsük işte! Irahmatlık inat itti bağışlamadı beni, öldü gitti de. Emme ben onun adını yerde bı-

rakmadım. Bak nası bakıyo saa. Zeynep gız? Sen ne didin bu delinin laflarına? Yoğsam sen mi bi şi didin?»

Güzel kadındı yengesi. Ahmet'e sevecenlik ve öfke karışımı bir bakışla dikmişti gözlerini:

«Allah canımı alsın, eğerleyim bi gocunduracak laf söylediysem. Senin gardaşın dimek benim de öz be öz gardaşım dimek deyil mi? Hem bana ne yük olacak. İlahi Ahmet...»

Zor tutmuştu gözyaşlarını. Bir yanlışlık yaptığını sezmişti. Zeynebi kovlamıştı ağasına sanki. Oysa gerçekten bir sözcük bile söylememişti kadıncağız. Ne güzel yemyeşil gözleri vardı Zeynep'in. Gülerken yanakları çukurlaşıyordu. İyilik akıyordu sanki yüzünden.

Recep efendi:

«İki sandık yeter mi?» dedi.

«Yumuşak deyil domatesler, sen iki sandık ver...» dedi Ahmet.

«Biber?»

«Biber de ver! Sen biliyon her zaman alduklarımı...»

Ata baktı Recep efendi:

«Gücü yeter mi bu gadar yüke?» dedi.

Atına güvenle baktı Ahmet:

«Ufak tefek gördün de bi şiye benzetmedin benim Ceylan'ı? Daha bi mislini götürü de bana mısın dimez...»

«Sen yine de dikkat it! Yokuşlarda... Ağan geç galdı bugün? Gayrı ağırdan alıyo...»

Ağası geldi gözlerinin önüne Ahmet'in. Öyle iri, geniş omuzlu, kalın sesli...

«Ağam» dedi, «Bi dükkân kiralayacak mahallede, hemi bakkallık, hemi manavlık yapacak...»

«Allah, daha çok versin. Ağan diyi demiyom, iyi oğlandır. Alah iyilerin ardındadır.»

Allah iyilerin ardındaymış. Ağası canavar gibi çalışmıştı. Eve döndüğünde zor çözüyordu atı koşumundan o dev gibi adam. Onun atı da arabası da daha büyüktü. Daha çok satış yapıyordu. Öğrenmişti işin yolunu yordamını. Ahıra yerleştiriyorlardı atı. Ağasına su döküyordu ellerini ayaklarını yıkaması için.

«Ağa, yorulmuşun iyice...»

«Yorulmayınca ekmek parası gazanılmıyo ağanın... Sen ne yaptın bugün?»

«Galmadı bi şi aldıklarımdan...»

«Efferin ulan! Öğrenecen bu işi... Bak, ben ne diyom, şu köşebaşındaki kulübe var ya... Dök ulan dök! Suyu mu sakınıyon? Hacı Irza'nın... Onu kiralayacam.»

«Kiralayacan mı?»

«Ne baktın şaşkın şaşkın? Hemi bakkallık, hemi manavlık yapayım diyom. Sen yine arabaynan dolaşırsın Benim eski müşterileri tanıştırım saa...»

Zeynep sevecenlikle umutla bakıyordu kapıdan; Hüsük kucağındaydı. Ayşe eteğine sarılmıştı.

«Hadi uğurlar olsun»

Ahmet dönüp Recep efendiye baktı. Sevememişti bu adamı. «Hepsi aynı bokun soyudur bu heriflerin ağanin» demişti ağası. Koca göbeği, köstekli saati, sarkık yanakları, kıpkırmızı... Altın dişi de vardı ağzının bir kıyısında.

Yokuşu tırmandı arabasıyla. Kimi yerlerde zorlanıyordu at. «Daha düzde kurulmuş mahalleler var ya... Paylaşmış herkes oraları. Hepsinin de eski müşterileri var. Barındırmıyolar adamı. Ters ters bakıyolar. Döverler, dövdürüler belki de onların mahallesinde satışa çıksam. Şurda iki üç kişiyiz, öyleyken... Salih ağa girıyo fiyatları. Ula, at yiyecek, arabaya bakılacak, kabzımala para verilecek... Ne galıyo elimizde? Murat disen tersin biri. Öyle de gazanmıyomuyuz? Var bu düzende bi iş... Pazarlık da itseler alıyolar. Gandırıldıklarını bile bile de olsa alıyolar. Bizi Recep efendi gazıklıyo... Biz de... Dah!»

«Tomates! Fasulye! Kabak!»

Hemen arkasındaydı Salih Ağa. Kamburu çıkmış, saçları dökülmüş, bıyıkları kırlaşmıştı. Gür çıkmıyordu sesi kendisininki gibi. Yine de ondan alıyorlardı yaşlı kadınlar. Kandırmıyordu sanki onları. Onun malı ezikti, çürüktü çoğuncası; üç beş kuruş aşağıya verebilmesi ondandı. «Şimdi bi köşeden de Murat iti çıkar... Ula çekmez bu mahalle üç kişiyi...»

«Sebzeci!»

Durdurdu arabayı Ahmet. Bilirdi adını bu kadın. «Sebzeci!» diye bağırmak hoşuna gidiyordu. «Almaz bu kadın, yorar adamı...»

«Buyur abla...»

Kadın saçlarını madenden bir şeylerle sarmıştı. Tomatesleri yokladı. Beğenmemiş gibi burun kıvırdı. Oysa taş gibiydiler, kıpkırmızı...

«Kaça?»

Söyledi fiyatını.

«Pahalı...» dedi, «Sen hep pahalı satıyosun...»

«Mala bak da öyle gonuş abla!» dedi Ahmet.

«Terbiyesiz!»

«Ne dedim ki ben abla?»

«Ne dimek mala bak!»

Bir şey demedi Ahmet. «Dahay!». Sürdü arabasını. Kadın kavgaya çanak tutuyordu:

«Mal senin anandır...»

Aldırmadı Ahmet. «Şimdi sana Salih ağa çürük tomatesleri bi gözel yutturu. Senin istediğin işler bizde yok. Şunun şurasında namusumuzunan üç beş guruş gazanmaya bakıyoz. Aha ağamız da bi bakkal dükkanı açacak. Dizeceğiz raflara tursilleri, zeytinyağ tenekelerini, peynir tenekelerini, helva tenekelerini... Önünde sebzeler... Belki ben de bi gün gurtulurum bu seyyar işinden. Bi başka köşeye de ben açarım bi dükkân. Bi de avrat alırım, Zeynep yengem gibi gözel olmasa bile... Yok bacım yok! Biz namusımızınan yaşadık şimdiye dek. Kimselere kem gözünen bakmadık. Biliyom ben senin istediğini emme bizde o işler yok...»

Kadın kafasını karıştırmıştı iyice. Yokuşun başına gelince durakladı. Ceylan soluklansın diye bekledi. Her yandan apartıman fışkırıyordu sanki. «Geçen yıl yoğudu bunnarın çoğu. Yer gök adam almayacak bu gidişinen. Hiç biri de boş galmıyo. Nerelerden geliyolar? Nasıl geliyolar? Asfaltın üstü bebeden geçilmiyo. Hiç de korkuları yok otomobilden neyi? Aha ben böle diyince 'Gözel Allahım rızkını veri' diyolar...'. Çoğalıyoz, durmadan çoğalıyoz, veremiyecek gayrı rızık mızık yokardaki de...». Aceleyle arabanın firen demirini unutmuştu sabah yola çıkarken. Nasıl indirecekti yokuştan arabayı. Arka tekere demiri koyunca ne kadar kolay oluyordu. Yokuşu ordan indirmese dolaşması gerekecekti. «İndiririm...» dedi. Atın başından tuta tuta, yokuş aşağı vurdu arabayı. Yol asfalttı. O kadın, o kambur kadın seslenene değin işler yolunda gitmişti.

«Sebzeci!»

Boş bulunup gevşetivermişti ellerini, direnememişti ayaklarıyla. O zaman kurtulmuştu araba. Bakakalmıştı ardından. Yıldırım hızıyla inmişti araba; karşıdaki bahçe duvarına olanca gücüyle bindirmişti. Koşmuş muydu? Uçmuş muydu? At gözlerini havaya dikmişti. Son soluklarını alıp veriyordu. Arabanın ön tekerlekleri kırılmış, sebzeler, meyvalar darmadağın olmuştu. Atının üstüne atılmıştı, kurtarabilirmiş gibi.

«Ceylan! Ceylanım...» dedi.

Yitirdi kendini. Babası da böyle uçuvermişti kollarının arasından. Bunlar son soluklardı; biliyordu. Kıpkırmızıydı ortalık. Göğsü kan içindeydi Ceylan'ın. Tomatesler... Kan... Nerelerden çıkmıştı bu değin kalabalık? Bulutlardaydı sanki. Tursiller, zeytinyağı tenekeleri, süpürgeler, bir dükkân...

«Bayıldı.», «Aptallık kendisinde, hiç bu kadar yüklü araba tekerine demir takılmadan bu yokuşa vurulur mu?», «Aklını yitirecek...», «Bak, bak namaz kılıyor...», «Öpüyor atı. Ölü at ne anlar öpülmekten...» Kadınlar, çocuklar, yaşlı erkekler... Duydu söylediklerinin bazılarını. Yeniden namaza durdu Ahmet. Salih ağa geldi:

«Aklını başına topla!» dedi, «Ben gider şimdi ağana bi haber uçurum...»

«Ağama nu?» dedi Ahmet.

Peynir tenekeleri, sigaralar, sabunlar...

Karakola haber verdiler bahçe sahipleri. Bu sıcak havada kokardı hayvan evlerinin önünde. Başını taştan taşa vurdu Ahmet. Bazı gözü yaşlı kadınlar dayanamadılar onun bu durumuna. Çocuklar ilkin merakla yaklaştılar, sonra kaçtılar korkuyla. Kocakarılar gelip gelip gittiler. Polis:

«Bu leşi burdan kaldıracaksın!» dedi.

Aptal aptal baktı polisin yüzüne.

«Bu oynatmış galiba?» dedi Polis.

Tam o sırada geldi ağası.

«N'oldu lan? Ah avanak ah! Kalk! Kalk! Dirilmez o artık. Topla kendini! Delirdin mi sen? Ölür, atlar da ölür... Anan, baban kollarında ölmedi mi? Kalk hadi!»

Bir tokat şakladı yüzünde Ahmet'in. O zaman gördü çevresindekileri yeniden.

«Kalk! Tut Ceylan'ını! Salih ağa sen de yardım ediver de yükleyelim benim arabaya! Bu kırık araba kalsın burda. Gelir alırız yarın. Polis bey sen sıkma canını. Bizim ölümüze de gücümüz yeter! Ağlama lan! Sıkı tut! Hah şöle! Yürü!»

Çocuklar, kocakarılar, genç kızlar, genç kadınlar, yaşlı erkekler baktılar arkalarından. Polis memuru da...

Omuzlarda götürmüşlerdi anasıyla babasını tepedeki mezarlığa. Ceylan'ı götürüyorlardı ağasıyla bir arabada. Bir başka at çekiyordu onu. Salih ağa ayrıldı köşebaşında kendi arabasının başına gitti.

Ağlıyordu Ahmet.

«Sus!» dedi ağası, «Erkek dediğin ağlamaz! Yakında bi at daha alırız. Belki de bundan da güçlüsünü...»

«Bende iş yok ağbi... Avanağın, işe yaramazın biriyim ben. Bırak beni! Gideyim ben... Yük olmayım ben. Unutun beni! Göm Ceylan'la beni de... Senin bakkal dükkânını da berbat ettim. Hani zeytinyağı tenekeleri, peynir tenekeleri, sigara paketleri sıralayacaktık raflarına...

«Bırak şimdi dükkânı! Önce yeni bir at alacağız sana. İndirelim Ceylan'ı şurda. Kimse bi şey demez. Farkında bile olmazlar kimin olduğunun. Belediye düşünsün sonrasını...»

Issız bir yol kıyısına indirdiler Ceylan'ı.

«Atla arabaya! Bakma ardına! Bakalım yeni gün neler getirir. Kollarımızın gücü var daha! Kurarız her şeyi yeniden. Ağlama! Ağlamaz erkek dediğin! Hem ağlamakt değiştirmez bir şeyi. Bir at, iki at... Bir dükkân, iki dükkân... Dahay aslanım!»

HAKKI, Ruşen

«TRENİN TAM SAATIYDI»

«Trenin tam saatiydi.

— Neden binmiyorsun? — diye sordu Katolik rahip, ere korkuyla.

— Neden mi?.. — dedi er hayretle—: Belki de kendimi tekerleklerin altına atmak istiyorum da ondan. Belki de askerden kaçmak istiyorum... olamaz mı? Ne zorun var benimle?.. Belki de delirmek istiyorumdur... hakkım değil mi yani: delirmek hakkımdır. Ölmeye niyetim yok, işin korkunç tarafı da bu, ölmek istemiyorum.»

İster cepheye giden bir trende olalım, isterse işe giden herhangi bir taşıtta, değişen bir şey yok: nasıl olsa öleceğiz günün birinde. Bindiğimiz her taşıt —bu ayaklarımız da olabilir— bizi hızla ölüme götürüyor... Delirmekse, bir kurtuluş değil. Çünkü delirmek, ölümü geciktirmiyor... Ama gene de cepheye giden bir trende olmayışıma seviniyorum... Oysa Andreas bu trende... Ölmek istemediği halde, ama öleceğini bile bile gidiyor cepheye. Hem de yakında...

«Dehşet veren bir sözdü yakında. Yakında bir saniye içinde olabilir, yakında bir yıl sonra olabilirdi. (...) Yakında öleceğim; daha savaş içinde. Barış nasıl şeydir bilemiyeceğim. Yok barış. Hiç bir şey yok artık, ne müzik... ne çiçek... ne şiir..... insanlar sevinemeyecek artık; yakında öleceğim.»

Ürperiyorum...

Andreas'ın başını tutup göğsüme yaslıyorum. Üzülme, diyorum. Kendini böyle kapıp koyverme. Belki de ölmezsin... Andreas, yeniden sigara içmeye başlıyor. Gözlerini gecenin suratına dikiyor...

«İsteri bu bendeki, delirmişim, çok sigara içtim, bütün gece, bütün gün konuştum, konuştum durdum, uyumadım, yemek yemedim, yalnız sigara içtim, aklını kaçırmamalı insan böyle,» diyor.

İstasyonlar, istasyonlar... «sonra birkaç kahramandan yoksun, birkaç kahramanla zenginleşmiş tren» duruyor kalkıyor, duruyor kalkıyor, ölüme gidiyor Andreas'la birlikte...

Bir istasyon daha: Radebeul.

«Mert bir ses, iyi bir ses, aynı kolaylıkla: Bundan sonraki on bir kişi mezbahaya lütfen, diyecek.» Radebeul der gibi.

Ve Andreas düşünüyor:

«Benim ardımdan ağlayacak tek kız bile yok, ne garip. Üzücü bir şey bu...»

«Büyük Almanya uğrunda ölmüştür.»

Bunu düşünüyor sakalı uzamış er. Ve karısının, kendini bir Rus eriyle aldattığını bile bile karısını seviyor. Çünkü, nasıl olsa o da ölecek. Nerede ve nasıl ölürse ölsün, karısına resmen şöyle yazacaklar: «Büyük Almanya uğrunda ölmüştür.»

Büyük Almanya uğrunda ölmek...

Oysa ölmek istemiyorlardı ne Andreas, ne Willi, ne de Sarı... Onlar Büyük Almanya uğrunda ölmek değil, yaşamak istiyorlardı.

Lemberg... Galiçya'nın başkenti.

Şimdi Lemebrg'teler Andreas, Willi ve Sarı...

Lembergli mi Olina?

Olina'nın nereli olduğu önemli değil... hiç önemli değil...

Varşova'da bir konservatuvarda okumuş Olina.

Ne de tatlı anlatıyor cancağızım!

Andreas, Olina hep anlatsın istiyor.

Lizt'i, Çaykovski'yi, Mozart'ı, Chopin'i, Beethoven'i çok iyi çalardım, diyor Olina.

«Ama Bach'ı hiç bir zaman doğru çalamadım. Bach'ı iyi çalmayı isterdim doğrusu.»

Olina'yı bir piyano başında düşünüyorum... Lemberg'deki bir genelevde değil de, bir müzikholde, piyanosunun başında olmalıydı Olina.

Kötü de çalsa, Olina'dan Bach'ı dinlemek isterdim... Savaş... savaş... savaş!... Gözün körolsun!

Savaş olmasaydı, Andreas'la Olina bu genelevde değil de, bir parkta, bir akarsu kıyısında, ya da... ya da herhan-

gi bir güzelim yerde karşılaşsalardı. Ve Olina Andreas'ı gerçekten sevseydi. Gerçekten sevseydi de, Andreas'ın koynuna 250 mark için değil, isteyerek girseydi...

Olina'nın işi zor: Bir er cepheye nasıl gönderilirse, Olina da öyle... bir odaya gönderiliyor Olina: «içerde bekleyen kimdir, nedir, belli değil. Yaşlı biri mi, bir delikanlı, çirkin bir herif, yoksa yakışıklı bir adam mı, domuzun biri mi, yoksa masum mu?»

Gözün çıksın savaş!.. Olina'nın adına çıksın, Andreas'ın adına çıksın, Willi'nin adına çıksın, cephede kumandanı tarafından düzülen Sarı'nın adına çıksın...

«Şu, şu soluk yüzlü kız Olina, Polonyalı bir orospu ve casus; bu odada hiç bir şey boya kokup çocukluk günlerimi bu kadar belirli bir şekilde geri getiremez ki,» diye düşünüyor Andreas, gece yarısı ve Olina'nın yanında ve dua ederlerken bir genelevin sedirinde... Ve artık ölmek istemiyor Anderas.

Andreas Olina'yı seviyor. Olina da onu...

Daha ilk sayfayı açıp da birkaç satır okur okumaz, «bitmesin» diye geçirdim içimden... ama bitti. Aslını astarını bilmem: Heinrich Böll mü bunca kısa yazmış bu romanı, yoksa Zeyyat Selimoğlu mu budamış? 156 sayfada bütün bir ömür: Çocukluğuyla, korkusuyla, yaşama isteğiyle, kısacık temiz aşkıyla bir Andreas ve ötekiler.

Andreas'ı, Willi'yi, Olina'yı, Sarı'yı sevdim. Onlarla sevindim, onlarla acı çektim. Ölmeselerdi, bir sokakta, bir caddede, ya da herhangi bir yerde rastlasaydım onlara, «merhaba!» derdim. Oturur içerdim onlarla, poker oynardım.

Olina bize piyano çalardı...

İNCESU, Yıldız

TELEVİZYON

Her zamanki gibi kahverengi yollu pijamasını giymişti; her zamanki gibi usulca geldi, sedirin üzerine oturdu. Televizyonda Türk Halk Müziği programı vardı, güzel sesli yaşlı bir kadın türkü söylüyordu. Kızları babalarına ilgisiz baktılar, televizyon yayını başladığında her zaman böyle ilgisizleşirlerdi zaten. Karısı mutfaktaydı, o da geldiğini duymamış gibiydi.

Her zamankinden farklıydı durum oysa, SİNAN ÖFKELİYDİ. Kimsenin alışık olmadığı bir şeydi Sinan'ın öfkeli olması. Sessiz, ürkek, dünyanın yaşayışına sırt çevirmiş bir kovan arısı gibi çalışarak yaşardı. Akşam evine döndüğünde, yollu pijamasını giydiği an yine insan olur, çocuklarıyla oynar, karısıyla konuşur, radyo dinlerdi. İki yıl oluyordu ki televizyon almışlardı ve günlük yaşantısının çalışmak birinci, uyumak ikinci üçte biriyse televizyon da üçüncü üçte biri olmuştu. Kuşkusuz televizyon yayını her gün altı saat sürmüyordu ama Sinan arkadaşlarıyla yayınlar üzerine konuşarak, karısının gazetelerden kestiği haftalık programları inceliyerek ve çoğunlukla da yayın saatini gündüzden özliyerek bu oranı rahatlıkla tutturuyordu. İşinden öyle hızlı bir yürüyüşle geliyordu ki, basma örtülü sedirin üzerine yaklaştığında genellikle soluk soluğa ve ter içinde oluyordu. Nedir, biraz dinlendikten sonra, yüzüne günlük işini bitirmiş bir insanın huzuru konar, dudaklarında şeker emen bir çocuğun yarı ıslak gülümseyişiyle, gözünü ekrana dikerdi.

Bugün Sinan farklıydı, öfkeliydi. Sinirle durmaksızın pijamasının lastiği ile oynuyor, hırıltılı bir biçimde soluk alıp veriyordu. Öfkeliydi; güvenli yaşayışının artık bittiğini anlamıştı. Birden, bir anda yok olmuştu, dağılmıştı dirlik bugün.

Biraz önce yayına yetişmek için hızla eve doğru koşarken bakkal Hüseyin Efendi yoldan çevirmiş, «— Sinan'cı-

ğım,» demişti, «borcunuz bin sekiz yüz lira oldu, bu ay bunun hiç olmazsa sekiz yüzünü versen iyi olur, vergi vereceğim çünkü!»

Sinan düşeyazacak gibi olmuştu bu sözü işitince. İlk kez borçlu olduğunu duyuyordu. İlk davranışı karşı gelmek olmuştu, «— Olmaz öyle şey,» demişti, «biz veresiye almayız ki!»

«— Sen öyle bil, altı aydır hesap açıldı!» Acıyan bir sesle söylemişti bunu Hüseyin Efendi.

Bakkaldan ayrıldıktan sonra geçen zaman bir zamansızlıktı Sinan için! Hay Allah ne yapacaktı şimdi? Nasıl öderdi parayı?. Deli olacaktı. Niçin borç, ve Sinan'dan gizli? Bu kadın çıldırıyordu düpedüz. Çocuklara da kötü örnek oluyordu...

Rahat batıyordu anlaşılan. «— Nasıl öderdi bu parayı?.. Nasıl?...»

Durumu öğrendiğinden bu yana durmadan bu tümceleri usunda geveliyordu işte. Dilindeki seslenmiyen tekdüze tümcelere pijamasının gerilip gevşeyen lastiği eşlik ediyordu, ve Sinan bu tekdüze devinmenin bilincinde değildi.

Birden lastik keskin bir sesle karnında şakladı. Sinan'ın canı yanmıştı, gözleri yaşardı. Büyük kızı nasılsa başını çevirip baktı. Küçük ise televizyondaki reklam şarkısına eşlik ediyordu: «... Makarna dediğin!..»

On anda karısı mutfaktan seslendi: «— Sinan, sana hoş bir sürprizim var! Ellerimi yıkayım geliyorum!»

Sinan başını öne eğdi. Zayıf boynu, ince uzun yüzü ile her zaman bir karşıtlık yapan kırmızı yanakları daha da kızardı, kılcal damarları çatlayıp deri altına kan yayılacak gibiydi. Ses etmedi, çünkü bu sırada Naciye gülerek girmiş, neşeli, yaptığından hoşnut bir acelecilikle, mutfakta çalışma masası olarak da kullanılan açılır kapanır masayı sedirin önüne taşımıştı. Sonra kırmızı çiçekli muşambayı getirdi yaydı, üzerine tabakları, bardak ve çatalları dizdi, bir tabak salata koydu. Çabuk düzenli davranışları, Sinan'ın köyde anasından görmediği; böyle bir anda masa hazırlayıvermek, salata yapmak gibi türlü türlü kentli işlerini şaşırmaksızın yapışı, topallığına karşın ordan oraya koşturması Sinan'ı mestederdi. Sustu bu yüzden.

«— Gel» dedi Naciye. Sinan robot gibi yerinden kalktı. Biraz merakı öfkesini gemlediğinden, biraz da kavgayı çocukların yanında açmak istemediğinden Naciye'yi izledi.

Penceresi karanlığa açılan yatak odasının loşluğunda, odanın bütününü kaplayan iki kişilik yatağa boylu boyuna yayılmış bir kat erkek elbisesini gösteriyordu Naciye. Sütlükahve renginde yazlık bir elbiseydi bu. Yanında sarı bir gömlek, henüz paketi çözülmemiş olarak, duruyordu.

«— Nedir?» diye sordu, sormak istedi. Bilmiyordu ağzından ses çıkıp çıkmadığını.

Naciye yatağın yanına gitti elbiseyi kaldırdı, Sinan'a doğru tuttu: «— Televizyonda gördüm reklamını... Öğrendim, Kızılay'daki o büyük mağazada satılıyormuş bunlar... Aaa, bir sordum taksitle de veriyorlarmış!.. Hemen aldım. O kara elbiselerden bıkmıştım zaten artık! Kızlar bile babam odacı gibi giyiniyor deyip duruyorlar!.. Sen de bilirsin canım... Her akşam reklam programı var bu elbiselerin televizyonda!..»

Öyle bir baktı ki Sinan Naciye'ye. Dondu kaldı Naciye. Apıştı. İlk kezdi bu. İlk kezdi Sinan'ın bu deli bakışı ile, her tartışmanın galibi Naciye'yi, durdurması.

«Televizyonda... Televizyonda... Televizyonda» diye düşünmeye başladı Sinan.

Düşünmeye başladı...

Bu nedenle hazırladığı kavgaya yine başlıyamadı. Sustu. Eli tabağı ile ağzı arasında bilinçsizce gelip gidiyordu. Gözlerinin önünde ise yabancıladığı bir lâcivert-kara adam koşturup duruyordu: Eski lâcivert ceketli - kahverengi yamalı pantolonlu bir delikanlı Ankara'ya geliyor. Elinde tahta okul çantası, bir de paket. Ankara garında bagaj arabalarını iten gri tulumlu genç. Sonra yine gri üniforma: Sinan Köseoğlu, hava eri. Askerlik dönüşü bakanlık odacı kadrosu, lâcivert odacı giysisi...»

«Haspam Naciye,» diye görüntüye bakmaya ara verip içinden söylenmeğe başladı. «Nasıl unuttun halâ Hizmetli Bordrosuna imza attığını? Her yıl bir kat elbiseyle bir çift ayakkabı veriyorlar, gül hatırım için mi veriyorlar bunu ha? Evrak Kalemi'nde bakanlıklararası posta olduysam, zarf üstüne yazacak bir masam varsa, bu yüzden, ve her sabah taktığım kravata aldanıp sen de beni gerçek bir me-

mur sayıyorsan ve de herkese, çocuklarına öyle tanıtıyorsan, ben şimdi bilmemne mağazasından elbise alıp giyecek adam mı oldum demektir ha?... Vay canına yandığımın dünyası be!.. Şu oturduğumuz yere bak, şu yediğimiz içtiğimize bak bir. Televizyonda görmüşmüş? Rezil, rezil karı! Tutturmuş bir televizyon... Televizyonda ne görse alacak. Sana ne ulan!.. Bahar Kuru Temizlemede çalışıyor diye kendini bir bok sayıyor.»

Gerçekte Sinan karısının kentli oluşuyla, evrak kalemindeki masasız, bakanlık içi gel-git işlerini yapan ve karıları çoğunlukla gündeliğe giden öteki hizmetli arkadaşlarına karşı hep övünürdü. Bir de borcum yok diye övünürdü.

Hani övünmesine de gerek yoktu, herkes şaşardı zaten Sinan'ın borçsuz-taksitsiz ve veresiyesiz geçinebilmesine, ay sonlarında sağa sola ikibuçuk lira-beş lira ödünç verebilmesine, gecekonduda değil apartmanda oturmasına, maaş günü ayıığı almak için kuyruğa hemen girmeyip soğukkanlı, sabırlı öğleden sonrayı bekleyebilmesine... Hep ağızları açık bakarlardı.

Bütün bu üstünlüklerinin, karısının kentli oluşundan geldiğini de bilirdi herkes. Bakanlıklararası posta oluşundan sonra, hizmetlilerin topluca kaldığı yatakhaneden ayrılmış, bir bekâr odasına taşınmıştı. Aklınca orta okul sınavlarını dışardan verecekti ve memur olacaktı. Sınavlara hazırlanmaya fırsat bulamadan evinin yolunda Naciye'yi bulmuştu işte. Naciye dört yaş büyüktü Sinan'dan, bir ayağı da iyice aksıyordu, «Eh» demişti Sinan «kentli ya, olsun!» İyi de olmuştu. Bahar Kuru Temizleme'ye yakın kalorifersiz bir dairenin bodrum katında oturuyorlardı, çocukları düzgün giyimli (Naciye lekesi çıkmamış eski elbiseleri bazen ucuza alırdı, bazen de patron armağan ederdi) neşeli, kentli çocuklar gibiydiler. Evlerini de dirlik içinde sayıyordu bugüne dek doğursu.

Sinan'ın fersiz, bakmaz gözleri çocuklarını düşünmeye başlayınca biraz canlanmış, alnındaki öfke çizikleri geçmişti. Küçük Emine babasındaki bu gevşemeyi ilk kullanan oldu, kaşığını tabağına koyup sofradan fırladı.

«Çamaşırda.....

Bulaşıkta.....

Yepyeni yapar ilk günkü gibi.»

Sinan şarkının ilk namesiyle, birden yine köstebek gibi kasıldı, dertop oldu. Yine yanaklarındaki kılcal damarlar atmaya başladı: «Televizyondu bütün bunların nedeni, televizyon!» diye içinden konuşmaya başladı.

Naciye ile televizyon yüzünden tartışmamışlar mıydı? İlk önemli tartışmalarıydı bu. Personel Kanunu çıkıp da Sinan'ın maaşı artınca Naciye, «— Sinan,» demişti, «hazır elimiz dara ahştı, bollatmadan bir televizyon alalım taksitle, sonra alamayız. Çocuklar sevinir. Büyüdüler artık, oyalamak zor olur, sinema isterler, eğlence isterler, yetişemeyiz!» demişti.

«— Yok» demişti Sinan, «Buzdolabı alalım, Kadir Ağa'nın oğlu Almanya'dan bir tane getirmiş anlata anlata bitiremiyor Kadir Ağa!»

Karşı çıkmıştı Naciye! «— Ne yiyoruz ki, neyimiz bozulacak! Kilolarla et mi alıyoruz, süt mü içiyoruz her sabah. Ev zaten rutubetli, serin...»

İşte bu sözleri söyleyen karısı daha bu konuşma üzerinden altı ay geçmeden ücretim dokuz yüz liraya çıktı diyerek buzdolabı taksitine girmişti. «— Çok iyi marka» diyordu, «televizyonda reklâmım gördüm!»

Önce televizyon taksidi, ardından buzdolabı taksidinin başlaması Sinan'ın evrak kalemindeki eski «borçsuz» havasını elbette bozmuştu. Ne var ki zaten bir süredir, Kadir Ağa'nın oğlunun Almanya'dan dönüşünden, Odacı Nazmi'nin karısı Meydancı Fadik'in Almanya'ya gidişinden sonra bu «hava»nın pek de önemi kalmamıştı.

Şimdi düşünüyordu da evlerinde iki yıl içinde olan küçüklü büyüklü kavgaların hepsini televizyona bağlamak olası mıydı yoksa? Karısının külotlu çorap giymeye başlaması ve durmadan çorap parası ayırması, «Beş lira yerine onyedi lira verecek adam mıyız» diye bağırmıştı bir gün de. Küçük kızının bir gün bakkalda bisküi diye tutturması, büyüğünün elinde sık-sık gördüğü o üçgen kâğıtlı meyva suları için kardeşi ile durmadan didişmesi, sonra bir sabah zeytin yemem, çukulatalı yağ isterim diye ağlamasının nedeni bu muydu acep?

Ve Bakkal Hüseyin Efendi'nin bu akşamki uyarması?

Ve bilmem ne mağazasından alınan, bilmem ne marka elbise?

Usulca masadan kalktı, yatak odasına girdi. Elbise yatağın üzerinde, karanlığa tatlı bal rengini yumuşak yansımalarla akıtarak yayılmış, yatıyordu. Sinan elinde olmadan kumaşı tuttu okşadı. Sonra astarsız arka yerinden avucunun içinde sıktı. Görmüştü, Sümerbank'ta kumaş alanlar hep böyle yapıyordu.

Sonra pijamasını çıkarttı, günlük elbiselerini giydi. Yine usulca kapıdan çıktı. Naciye kalakalmıştı. İlk kez oluyordu bu. İlk kez Sinan gece dışarı çıkıyordu.

Sinan önce Bakkal Hüseyin Efendi'ye uğradı. Sandıktan para alıp borcunun tamamını iki üç gün sonra ödiyeceğini söyledi «Ve sen de bundan sonra bizimkilere bir kuruşluk mal bile versen ödemem Hüseyin Efendi» diye öfkesini yüksek sesle adama boşalttı.

Rahatlamıştı biraz, karar vermişti çünkü. «Bundan böyle Naciye'ye aylığından tek kuruş veren eşşeoğlu eşşekti!.. Kentli karıymış, bilmem neymiş!.. Kızarsa Almanya'ya gidermiş!.. Git ulan git, topal bacağınla nerden iş bulacan, git! Getiririm köyden anamı, koyarım kızlarına başına!»

Neden sonra Kızılay'a giden ağaçlı yolda buldu kendini. Bir dolmuşa binip burda indiğini anımsadı şaşkınlıkla Sinan. Naciye'ye söyliyemediklerini serin Ankara gecesine fısıldıyordu şimdi.

Kızılay'dan Sıhhiye'ye doğru yürümeye başladı. Büyük mağazaların vitrinlerine bakıyor, ışıkların renk renk saçılışlarına bir çocuk gibi seviniyordu. Naciye'nin elbiseyi aldığı vitrinin önünde durdu, sarışın bir mankenin üzerine giydirilmiş elbisesini uzun uzun seyretti. Beğenmişti. Vitrinin önünden ayrılırken yine dudaklarına şeker emen çocuk gülüşü oturdu. Ellerini cebine soktu, yürüdü. Dilinde seslenmeyen bir şarkı vardı:

«... Makarna dediğin!..»

KANSU, Ceyhun Atuf

BİR KIŞ ODASI

Şimdi, büyük bir özleyişle büyükannemin odasını düşünüyorum. Büyükannemin evi, eski kalfaların yaptığı, çam ve erik ağaçlarının ortasına oturttuğu iki katlı bir köşktü. Kalfalar gönül açıcı odaları üst üste koymuşlar, üstelik yukarı kata bir ucundan gün ışığı girip, öbür ucundan açık hava tazeliği çıkan geniş bir sofa eklemişlerdi. Evin altı büyük odasından birini, şimdi tutkulu bir özleyişle düşünüşümü yabansamıyorum. Şundan ki, bu oda evin tüm tarihini, tüm yaşama gazetesini, tüm ruh özetini, anıların uçucu hanımeli kokusunu kendinde gizliyordu. Bu evin tüm zenginliği o eski dokuma sevgi duygusu bu odadan yayılıyordu. Bu oodanın bir yanında, bir kapısı taşlığa açılan öteki geniş odada tatlı acı anılar bakımından belki daha önemli şeyler olup bitmişti, büyük babam, örneğin, bu odada ölmüştü. Bir ölümün acılığını taşıdığı taşıdığı halde, bu kır evinin baharla dolup taşan odası da buydu; gerçekten yaseminler, bilinmez neden bir masal değneğiyle çiçek oluvermiş, güzel ve nazlı kızkardeşler, kabartılmış topraktan salmarak uzanırlar ve pencere demirlerine tutunarak içeriye seslenirlerdi: «Akşam konuğu olalım mı?». Gene, büyükannemin binbir emekle beslediği bir çardağın iki desteği bu odanın pencerelerine dayanır ve yeşil asma yaprakları, düşler gibi yürüyüp gelirler, bu odayı gece gündüz Diyonizos türküleriyle doldururlardı.

Ne ki, büyük babamın tanık olmadığım ölümüyle ilgili kutsal anı ve yaseminlerle yeşil asma yapraklarının kardığı o taze doğa içkisi bana bu oda için, altı oda arasından ayrı, özel bir duygu vermezdi. Şu da var, bu oda, büyük babamın ölümüne değgin ötedünya havasından öylesine arınmıştı ki, yaşayanların, gelip gidenlerin, komşuların bir dünya odası olmuştu. Kimbilir, bir köşesinde büyükba-

bamın içinde öldüğü yatak son haliyle bırakılmış, pencereleri ağır dokulu perdelerle örtülmüş olsaydı, bu odaya girildiği zaman, göçmüş olan o insandan, bir zamanlar yaşadığına kanıt bir eşya, ne bileyim ben, söz gelişi bir çift eski terlik gözlerimize çarpsaydı; yine, bu odaya günün her saatinde değil de anıların izin verdiği bir gizemli anda girilseydi, belki o zaman bilincimdeki yeri çok başka olacaktı. Ama, dedim ya, bu oda, tüm anılık öğelerinden, ötedünya kokularından arınmış, geçmişle ilgisini kesmek için en kolay yolu bulmuştu: gündelik bir oturma odası olmuştu. Kendisini böylece anılardan nasipsiz bir güncelliğe bırakmıştı, bir eski konsol, akıp giden umursamaz anlar arasında, yalnız ve küsülü, bu odada kendini yadırgayıp duruyordu. Bu odanın duvarlarında çoğun aile gazetesinin genç dalları asılı duruyordu. Bu resimler arasında sevgili büyük babamın bir Ermeni fotoğrafçısının çektiği boy resmi de vardı. Ne ki, yüz çizgilerindeki gülümseyiş bir anılar uzaklığından değil, güncel bir sevinçten geliyordu. Torunlarının iyimserlik dolu yüzleri arasına taze ve özgür bir gençlik gülümseyişiyle katışıyordu. Bu resimlerde, ölmüş bir büyük babadan iz yoktu, fotoğrafçı kapısını açsa, büyük babam odasının içinde dolaşacak, bir güz ayvasını istekle dişleyecekti. Bu resimler arasında bir resim daha, bu odaya, gündelik bir gazete yaşantısı veriyordu, büyük ablam, geçmişi hiç umursamaz bir yaşam uçarılığıyla, pembe giysisi ve kestane gözlerini taşıyan güzel başıyla, fındık dalları arasından bakıyordu. Büyük babamın ölümü yok oluveriyordu bu resimle. Ablam: «Büyük baba, aşağı bahçeye inip, fındık toplayalım mı?» diyordu sanki. Büyük babam bu dünya odasında, bir ağacın uç dallarına yürüyen öz su gibi, aile tarihinin toprağından gelen bir yaşama özlemiyle, hepimizin esnek, genç damarlarında dolanıyordu. Bu odanın eski bir ölümle ilişkin ötedünya havasını yaseminler de değiştiriyorlardı, ötedünyanın çelişkili müziği, o som sessizliği, bir bahar gününde birdenbire parçalıyorlar, baygın, ak çiçekleriyle bu sessizliği ardı arası keslimeyen kısa sevinç türküleriyle bölüyorlardı. Yaseminlerden daha çok filizlenen asma dalları kırıp döken o yaşama ilgileriyle ötedünya yolunu önlüyorlardı.

Yaseminlerde yine anılardan arta kalmış, bir incelik, bir çekingenlik, bir yalnızlık duygusu vardı; yeşil asmalar ise doğrudan doğruya yaşamanın kendisiyle dolup taşıyorlardı, başıboş, doğurgan bir gelişme ile yaşamayı kaplıyorlar, yaşamaya doğru gürültü ile yürüyorlardı.

Kimbilir neler kurularak bu oda, geçmişin elinden kurtarılıp, yaşadığımız anların olur yaparlığına verilmişti? Benim bildiğim bir şey varsa, bu oda havasının son tozlarına değin anılardan arınmıştı. Gündelik eşyalarla döşenip dayanmış, pencereleri her zaman açılabilen sade ak perdelerle örtülmüştü. Pencere camını yukarıya kaldırdınız mı, odaya, dışardan ivecen adımlarla bir kırmızı gül kokusu doluverirdi. Bu odanın iki kapısı vardı. Biri, taşlığa açılanı, çoğu kez yakın konakları karşılamak için açılıyor, ötekisi gündelik bir başka işe yarıyordu: Yemek yediğimiz küçük sofayla oturma odasını birleştiriyordu. Bu ikinci kapı çoğu kez yarı açık dururdu, oturma odasının gündelik yaşayışı durmadan gelgit girip çıktığından. Yemek kokuları gaz ocağının sesi, sofra kurulurken tabakların tıkırtıları, kaşık çatal gürültüsü, sürahiden boşaltılan suyun şırıltısı ve ev halinin durmaz akarsöz çeşmesi, onlarda sofadan oturma odasına girip çıkarlardı.

İşte, büyük babamın ölümü gibi olağanüstü ve acı bir anı yükü taşıdığı halde bu oda, dünya işleriyle öyle dolup taşmış, yaşadığımız anlarla öylesine uzlaşmıştı ki, gündelik yaşantının tek düzeliğiyle yüz göz olmuş bu oda üzerinde benim ayrı bir duygum olamazdı. Büyükannemin odasına gelince öylemi idi ya? Orada, ilk bakışta küçük sebze bahçesine açılan, sonra nar ağaçlarının kırmızı kırmızı güldüğü aşağı bahçeye, sonra, nedense hep imrendiğim komşumuzun bahçesine, daha sonra, uzayıp giden, üzerinde hep lâvanta kokuları tüten Çamlıca kırlarına, küçük vâdilere ve çok ileride mavi bir örtü gibi duran Marmara'ya bakan bu odada ne vardı ?Bu odayı da böyle diri yapan şey, yine yaşantının kendisi idi. Ne ki, bu odayı dolduran yaşam benim için ayrı bir gök rengine boyanmıştı, anlamı mavilerle karılmıştı. Bu odada, tüm yaşantılar içinden bana ayrılmış bir yaşamın sevincini buluyordum. Sanki, geniş yaşam alanı ortasında, bir küçük parça sınırlanıp ayrılmış, bana veril-

mişti, bir çocuğa armağan edilmiş bir küçük bahçe, yaşamdan çizilerek benim payıma düşmüş bu küçük çiçekli alan, gelin böcekleriyle pırpır eden kuzu kulaklarıyla ışıldayan bu tümsek, tadı bana bağışlanmış toprak beni mutlu edip gönendirebilirdi. Ben, bana ayrılmış bu parçanın tüm zenginliklerini diri tutabilmek, kendi düş toprağımda uyuya kalmış yaşam güçlerini kımıldatabilmek için, bu alanda eğilmek, bu alanı sevgi çiyleriyle buğulu tutmak, kendime düşeni artsız arasız bezeyip donatmak zorundaydım.

Gerçekten, bu odada erinç-gönül çiçeklerinin en zor yetişeni - mutlu çağlardan kalmış bir eski saat gibi yüreğimizin dört deliğinden zamanın güzel kuşlarını salıyordu. Büyükannem, bu erinç saatini kendisi kuruyor, birbirine benzeyen günleri içinde bu odada, kalbimizi mutlu bir saatin sesleriyle zamanın, süremlerin doğal güzelliğine çağırıyordu. Büyükannemin çağrısı sessizdi, dilsizdi. Sessiz, dilsiz, ama gidiş gelişleriyle, devinmeleriyle bana bu zor ele geçirilmiş erinci anımsatıyordu. «Erinci, ben, kendimi sessizlikle deneyerek kazandım!» der gibi. Evet, büyükannemin erincinde, her an kendi kendini tartan, yoklayan, deneyen bir yerleşmezlik vardı. Kendi erinçten uzaktı da, bizim için yarattığı bir görüntüydü bu kimbilir? Olabilir. Kolay işlenmeyen bir ağaçtandı ruhu, sertti, dolaştığı zamanlar bize bağışladığı erinçten ırak erinçsizliği daha çok belli olurdu. Az güler, yaşlılığa özgü o yumuşk gülümsemeyi bir ceviz kabuğuyla örterdi. Yaşlılığa özgü o yumuşak ışımada bir çeşit vazgeçme, bir çeşit tükenme vardı, çoğu büyük anneler, sevimli görünmek adına, yüzlerinin ışıması uğruna yorulmuş ve tükenmiş görünmeyi sevecek olurlardı. Büyükannem, yaşını almış gitmiş, olmakla, uzun yollar yürüyememekle, muşmula dallarını eğerek olmuş yemişleri koparamamakla, hafif bir böbrek hastalığından yakınmakla birlikte tükenmeyi, tükenmiş görünmeyi istemiyordu. Aşırı gülmekten tükenişin gizli ödününden -, yüzünü bir gülümseme gölgesiyle örtmekten sakınıyor, torunlarına herşeyden vazgeçmiş, yıllara yenilmiş görünmekten çekiniyor, değişmez bir güleryüzlülükte yaşlılığın aldatıcı avuntusunu buluyordu.

Ama, dedim ya, ben, bu odada yine insanı bir tatlı alacakaranlıkta sarıp sarmalayan bir erinç buluyordum: Şundan

ki, bu odada büyükannem ya otururdu, ya uyurdu. Bu iki halde, ona tatlı bir yumuşaklık - kendisiyle çelişen -, yaşlılıkla uyuşan bir durgunluk, dinginlik veriyordu. Öyle ki, o otururken duyduğum erinç, uyurken tüm benliğimi kaplayan o dingin duygu, büyükannem kalkıp dolaştığı [illegible] birdenbire kesiliyor, çoğu kez, kuşlama uykusundan gözlerini açınca o, bende birdenbire daldığım bu dal uykusundan, içimde şakımalar açan erinç düşünden uyanıveriyordum. Şimdi çocuksu kurnazlıklarımın birkaçını anımsıyorum. Büyükanneme sedirde yer ayırıyor, onu oturmuş görünce dinginlik verici bir konuyla uğraşsın istiyordum. Erincimin kaynaklarını araştırdıkça şimdi, büyükannemin neden öğle uykusuna dalmasını istediğini de daha iyi anlıyorum. Bu odada, gerçek bir erinç buluyordum. Ne varki, anılarımın gölgeli yolundan ilerleyince, bu erinç anlarının da süremler içinden bir tek süremle bağlandığını, bir mevsimin vakitlerini kapladığını apaçık ayırdediyorum. Evet, bu odanın en güzel zamanları kış günlerine rastlıyordu.

Eski giysili Erinç, asıl kış günlerinde bu odada dolaşıyordu. Tüm boyutlarıyla bu erinç duygusu ancak kış günlerinde yoğunlaşıyor, ancak kış günleri yüreğim böyle sonsuz, kesiksiz bir erincin tadıyla avunuyordu. Bu oda sanki, dört sürem içinden yalnız bir teki, kış süreminin günleri için bana ayrılmıştı, bu günleri mutlu yaşamak için bana armağan edilmişti. Eski, yıpranık perdelerin aralığından gök yüklü bir karın yağdığı görülürdü. Uzaktaki çam koruluğu kar örtüsünde yiter, bir ak duman girerdi araya. Bir, küçük bahçe ve komşumuzun dut ağacı görülürdü. İlk, komşu bahçe kar aklığıyla örtülür, sonra yavaş yavaş büyük annemin sebze bahçesi kar tutmaya başlar, dallar aklanır, kuyunun güneşliği aklanır, taş merdiven aklanırdı, en sonra, sebze bahçesinin ötesinde vişne ağaçlarının kar akı giyindiklerini görünce, bir çocuk sevinciyle ürperirdim. Kış, vişne dallarında olurdu. Kedimiz birden, pencerenin önünde, tüylerinde erimeye yüz tutmuş kar yıldızlarıyla beliriverirdi. Ayrıntıların düşleri başlardı. Kedi bir masal yolundan çıkıp gelmiş gibi, kalbim ayrı bir sevinçle çarpardı. Birçok ülkeler gezmiş, zengin krallar, bahtsız prensesler, iyi yürekli oduncular, üşüyen yoksullar görmüş, en

sonunda bir anneyle bir çocuğun mutluluk evine uğramış gibi o, oralardan meşe ağaçlarının yosunlarından, annelerin ayva reçellerinden, çocukların elişi pembe yeşil yün çoraplarından haberler getirirdi. Kar heceleriyle miyavlar, konuşurdu. Pencereyi araladığımda, silkinir, kar tanelerini serpeleyerek sedire atlardı. Büyük annemin küçük yatak dolabı üzerindeki yuvarlak masa saati, konuşkan ve gürültülü, bu mutlu anları saymayı unutmazdı. Büyük annemle konuşmadığımız, ya da kapıyı birinin vurmadığı o sessiz aralıklarda, saat, karlı bir orman yolunda sağlıklı adımlarla yürürdü. Kendimi bu adımların ardına bıraktığımda —geçen zaman değilmiş gibi— zamanın görece sınırını aşar, bu görece özgürlükle yürür yürür, sonunda çam ağaçlarıyla yapılmış güzel, ilkel, sağlam bir orman evine varırdım. Bu odayla orman evi arasındaki ilişkiyi çözmek, açıklamak istemişimdir çok. Gerçekten, kendimi ne zaman kış saatlerinin sevgi bağıyla güçlenmiş, arkadaşlığına bırakmışsam, bedenimden hazla ayrılan bir parça, bir düş geyiği kızağıyla bu sevimli orman evine doğru yol almaya başlardı. Bu orman evinin karlı kapısını itip te içeri girdiğim zaman beni ocakların belki en güzel karşılıyordu: Koca kütükler büyülü bir alevle yanıyorlar, odayı bir masal ışığıyla aydınlatıyorlardı. Ocağın yanı başında erimiş kar suyu ile dolu bir testi duruyordu. Yere, Karacaoğlan günlerinden kalma bir yörük kilimi serilmişti ,ocaktan dağılan ışık bu kilimde renk renk yayla gülleriyle açıyordu. Odanın bir köşesinde, yarı aydınlıkta, karaağaçtan yapılmış bir yataklık, tatlı bir rahatlık duygusuyla dinleniyordu. Yarı dokumasından ak çizgiler geçen bir battaniye yatağın ucuna derilip bırakılmıştı. Yatağı kırmızı güllerle kaplanımş bir yorgan örtüyordu. Bu düşsel gezinti birdenbire burada sonlanıveriyordu. Sürmesini tüm yüreğimle istediğim bu gezinti beni birdenbire bir alacakaranlıkta bırakıveriyordu. Beni böylesi uçsuz bucaksız bir mutluluktan alıkoymak ya da böylesi aşırı düşler ve kuruntulardan kurtarmak isteyen saat, gerçeğin ağaç kakanı gibi tok tok vururdu: Beni odamıza getirir bırakırdı. O zaman, düşlerin ördüğü duygulardan daha güçlü bir duygu, yaşama duygusu çini sobamızda çıtırdayarak yanmaya başlardı. Büyük annem bu sobayı, daha

sabah erkenden, gün alaca iken, yaknuş olurdu. Bu işi kutsal bir tapınmayla yapardı. Sabahı ilk ateşi yakarak kutsardı. Akşamdan, sobanın arkasındaki sepete, dikenli çam gazellerini, çam kozalaklarını, kesilmiş ince incir ve ayva dallarını, yazdan biriktirdiği çalı çırpıyı doldurur, sabahleyin daha hepimiz uyurken kalkar çaktığı ışığın aydınlığında sobayı tutuştururdu, çini sobanın ilk yakılışında büyük annemle bulunmanı ne kadar isterdim. Kış sabahlarının soğuk ama birleştirici havasını sabah alacasında tadmak, sobadaki çam gazellerini ilk ben tutuşturmak isterdim. Ne ki, uyuyup kaldığımdan bu ateş yakma tapınmasına yetişemez, uyandığımda ise, kış düşlerinin bitiminde, kendimi ılık bir odada bulurdum. Büyükannem kurı dal ateşlerini çoktan bir mangala çıkarmış ve bu ilk sabah ateşi üzerine mavi çaydanlığı koymuş olurdu. Çaydanlık sevinçle fıkırdardı. Çay bugusunu oda havasına üfler, bir yandan çay kokusu, bir yandan, yanan dalların gizlediği yaz kokusu dağılarak oda diri, ılık bir bahçeye dönüşürdü. Bu sırada, bu kokulara, büyük annemin küçük dolabından yayılan bir yemiş kokusu da karışırdı. Bu eski ve küçük dolapta, büyükannemin güz günlerinden devşirip sakladığı birtakım bahçe yemişleri bulunurdu. Yaz da güzde, bizler, büyükannemin bahçenin istekli bir gözle adım adım dolaşıp türlü yemişleri yağmalarken, o, otlar arasına düşmüş bir olmayı bir dalda gözlerimizden gizli kalmış bir armutu, yapraklardan göremediğimiz iri ve güzel bir narı, bir değnekle düşürüp bizim kırıp dökücü ellerimizden kurtardığı kocaman, altın sarısı bir ayvayı bu küçük dolabında saklardı. Ayrıca, cevizler de o dolapta dururdu. Biz çocukgiller, ağacın en uç dallarına erişemediğimizden değil, canımız sıkıldığından, üşengeçliğimizden cevizlere pek dokunmazdık, onların yeşil kabuklarını soymakla kim uğraşacaktı! Güz sonu, büyükannem, incircilerden birini çağırır gündeliğine tüm cevizleri toplattırıp ayıklatır, bu cevizleri gözlerimizden ustalıkla kaçırıp saklardı. Cevizlerin toplandığını ceviz ağacı altında düşmüş iri yapraklardan ve o taze iyotsu kokudan anlardık. Bu cevizlerin bir bölüğü mutfaktaki aralıkta dururdu. İrileri, armağan olmaya halk kazanmışları küçük dolabı şenlendirirlerdi. Bu güz yemişlerini büyükannem, yıl-

da bir iki kez Ankara'dan gelen oğulları, bir de en küçük torunları için saklardı. Babam bir iki günlüğüne geldikçe, küçük dolaptaki yemişler eksilir, ama her zaman, hiç olmazsa bir ayva, bir nar, bir kış elması, dolabın kapağı açılınca, gözlerimiz önünde bir saklancanın güneşleri gibi ışıldardı.

Bu yaz, güz yemişlerinin bir parça mayalaşmış kokusuna, bir anılar içkisinden yayılan kokusuna, kış yemişlerinin taze, günlük kokusu da karışıyordu. Bu kış yemişleri, büyükannemin yatağı altında küçük bir sandıkta dururdu. Bir iki portakalın, bir iki Amasya elmasının bağrından taşıp gelen bir gençlik kokusu, bu küçük sandığın kapağını zorlayarak sızar, güz yemişlerinin anılar dolu kokusuna karışıp odayı bir sevgi havasıyla doldururdu.

Bu arada, dış kapı vurulur, pencereden baktığımda, taş merdivenin en üst basamağında, bize süt getiren komşu kadını görürdüm. Büyükannem bir tencere alır gider, kadıncağızı içeri alır, süt boşaltılırken, gündelik olaylar konuşulurdu. Büyükannem olan bitenlerle ilgilenir, dedikoduları ise sevmezdi. Hiç kimseyi yermez, kimseyi kötülemez, kimseyi hor görüp aşağılamazdı. Onun dünyasında herkesin kendi kendisiyle ilgili bir yeri vardı: Herkes kendi varlığından sorumluydu. Bu kısa süren sabah söyleşmesinde onun için, komşu kadınla konuştukları şeyler, çoğu kez, hastalar, çocuklar ve yol üzerinde gidip gelirdi. Büyükannem çocukların okula gidip gidemediklerini sorardı. «Dün gece çok kar yağdı... Ne yaptı çocuklar?» «Rukiye hanım nasıl? Ateşi mi var? Adaçayı kaynat, bir damla konyak damlat içine. Aspirin ver.» Sütü tencereye boşaltan komşu kadın, kabını alır, taş basamakta biraz daha konuşurlardı. Karlı havalarda yokuş çok kayardı. Büyükannem, Kadıköy'e Küçük Çamlıca suyu taşıyan Şükrü efendinin arabasını sorardı. — Arabasını Tanrı esirgesin, derdi. Komşu kadın: — Üzülme hanım yenge, diye yanıtlardı, kara buza karşı tekerlerine kızak demiri takmış, bir şey olmaz artık.

Kış okuması başlayabilirdi. Önce, takvime bakmalıydım. Her gün takvim yaprağını koparmak büyükannemin hakkıydı. Takvim yaprağının ön yüzünde, aylar, günler, ezan saatleri yazardı. Bir de, bin yılların deneylerinden

gelme hava değişiınleri, bayramlar, kurtuluş günleri. «Fırtına», «Mersin'in kurtuluşu 1922», «Zemheri fırtınası», «Birinci İnönü zaferi 1921» «Güneşin kova burcuna girmesi», «Ayandon fırtınası», «Hamsin'in başlangıcı», «Sonbahar fasılının evveli». Arka yüzünde Nasrettin Hoca öyküleri; güldürmeceler, maniler, bilgiler, günlük yemek: etli bamya, pilav, üzüm hoşafı. Odaya girince büyükanneme derdim ki: — Takvimi kopartsana büyükanne? O günkü yaprağı koparır bana verirdi. Bu sırada, halam bir tepsi ile odaya girerdi. Tepside, kırmızı güllü küçük çay bardakları sabahla ışılardı. Halamın ustalıkla demlediği çayı içmek sabah mutluluğuna renkler, kokular katardı. Tavşan kanı, kızarmış nar rengi çay bardaklarda durulup nazlanırdı. Sabah böylece kuşluğa dönmüş olurdu. Halamla büyükannem konuşa dursunlar ben, düşlerime düşüncelerime dönerdim. Arasıra, yaşamanın atardamar vurumunu yoklamak için, saat sesine kulak vererek, sobada yanan kozalakların çıtırdılarını dinleyerek, odaya dağılmış ayva, kırık dal ve çay kokusunu koklayarak, odayı diri yapan bu sevgili yaşam öğelerini bir bir denerdim. Bu denemeyi yapıp, yaşamanın sevinçli yüreğini dinleyip kendimi bir çeşit güvenliğe aldıktan sonra... ilkokul öğretmeni halamın küçük öğrencilerinin görev defterlerine eğildiğini, büyükannemi de benden istediği bir kitabı resimli Grimm Kardeşleri okur gördükten sonra... bu kez, yeniden kendimi bu kış odasının düşler yüklü havasına bırakırdım. Bu odadan ruhuma dağılan —kış olmasına karşın menekşeler, papatyalar, badem çiçekleri ile çağrışan— taze bir yaşama duygusu beni süremlerin elinden kurtarır ve dedim ya, böyle karlı bir kış gününde, mutlulukların insancıl çiçeklerle bezendiği bir toprağa, kış yurttaşı narın bahar yurttaşı kirazla dost ve kardeş oldukları bir sevi-sevgi toprağına alır götürürdü.

KAFTANCIOĞLU, Ümit

BOK BÖCEĞİ (*)

Palandöken, Pasinler, Dumlu tül duvaklar içinde. Karların üstüne kuş bile konmamış. Ayaz, esinti kulaklarımızı kavuruyor. Kar, buz kaplı sokaklarda öğrenciler, kızlar, askerler yıldırım gibi. Gelip geçen, uçuşan dadaşlar. Erzurum bir kış sabahına, dik, dimdik bir sabaha başlıyor.

— Dadaşım iyi sabahlar, iyi işler, sesleri duyuluyor.

Askerî kamyonların zincir sesleri, şangırtı, gürültü caddeyi yüce dağları sarsıyor. Doğunun sıcak çayları buğulu cam arkasında. Küçük bardaklar büyük dadaşların elinde. Sıcak soluklar duman duman ayazın içine yayılıyor.

Bir gürültü kopuyor Allahuekber dağlarının üstünden. Erzurum'un içi sesleniyor. Kimsenin sesi, bağırtısı kimseye ulaşmıyor. Dadaşlar aldırmıyor. O coşkun ses, o coşkun kan durmuş sanki ,ayağ dondurmuş sanki. Biz irkiliyoruz, oraya buraya bakıyoruz. Gürültünün nereden, neden olduğunu araştırmak istiyoruz. Kimse umursamıyor. Hepsi alışkın mı ne? Yapılar sarsılıyor, kışlalar sarsılıyor. Eğitmenin sesi, komutanın buyruğu duyulmuyor. Sessizlik içinde bir saygı mı gürültüye? Okulların dersleri yarıda kalıyor, telefon konuşmaları kesiliyor. Sıcak çaylar yarıda kalıyor. Yüce dağlar, Kargapazarı, Pasinler, Dumlular, Allahuekberler duvağını çıkarıyor bu gürültüyle. Yer yerinden oynuyor. Karaz bölgesi yedi bin yıllık uykusundan uyanıp ağlıyor. 1878 yılının Nene Hatun'u anıtından el kaldırıp ağlıyor. Oğullarına, yavrularına acı dolu yüzle, ağlayan gözle bakıyor.

Uçak alanı, büyük, buğulu camlar zangır zangır sesleniyor. Başımıza yıkılacak gibi. Ürperiyoruz. Bebeler analarının kucaklarına saklanıyor. Yanımdaki albay, otuzuncu alay komutanı aldırış etmiyor.

(*) **Yakında çıkacak olan Çarpano'dan.**

Karısı sesleniyor:

— İsmet Bey, çocuğu oyala, korktu baksana, diyor. Duymadığım bir sövgüyü sıralıyor.

— Alışsın, diyor Albay İsmet, asker çocuğu gürültüyü ninni bilmeli, diyor.

Gürültü dağdan dağa, Allahuekberlerden Pasinlere, Dumlulara yayılıyor. Karaz inliyor, Nene Hatun anıtı, tabyası depreme tutuluyor.

Dadaşlar aldırmıyor. Alışkın kulaklar, susmuş yürekler titremiyor. Ötede Atatürk üniversitesi öyle dik, öyle ayakta. Belki de sevinçli, mutlu.

Alana birçok kamyon yanaşıyor. Kırık, eski, yıkık, renksiz, bozuk, sürüklenen kamyonlar. Üstünde titreyen, büzüşenler. Anadolu'nun bağrını titreten gürültü yaklaşıyor. Camlardan uzaklaşıyoruz. Kulaklarımız kapanıyor. Albay'ın küçük yavrusu bir çığırtı koparıyor.

Albay İsmet:

— Asker çocuğu gürültüyü, gümbürtüyü ninni bilmeli, diyor. Karısı kızıyor:

— Allah kahretsin, çocuğumun ödü kopacak, diye söyleniyor.

Albay kızıyor:

— Alışsın alışsın, diye sertleşiyor karısına.

Bir duyuru:

«Ankara'dan gelmesi beklenen Türk Hava Yolları'nın 729 sefer sayılı uçağı, uçak alanımızın bir süre askeri uçaklara bırakılması nedeniyle geç kalacaktır. Sayın yolcularımıza, duyurulur.»

Gürültü, gümbürtü yüreğimi hoplatıyor benim. Birkaç uzun boylu, yeşil gözlü, sarı saçlı, sırmalı, giyimli kuşamlı Amerikan askeri, kara zenciler, çavuşlar, başçavuşlar Albay İsmet'in yanından dik dik geçiyor, ortada dolaşıyorlar. Yüksek sesle konuşuyorlar. Gülüşüyorlar. Ceplerinden çıkardıkları şişeleri; gezerken, bazen oturarak lık lık içiyorlar.

Nene Hatun'u ağlatan, Karaz'ı sızlatan, Pasinler, Dumluları, Allahuekberleri susturan gürültü patlıyor, çatlıyor, yaklaşıyor, iniyor. Dev bir Amerikan uçağı. Esinlenerek yapıldığı söylenen sineklere benzemiyor. Kalın gövdeli, kısa

kanatlı, gösterişsiz, şişkin, karnı dolu, dopdolu bir bok böceği gibi konuyor Erzurum hava alanına, Dadaş'ın bağrına, başına, Dumlu'nun, Pasinlerin, Nene Hatun'un, Albay İsmetin küçük çocuğunun küçük yüreğinin üstüne konuyor. Bir hava boşaltıyor, bir soluklanıyor. Soluğumuz kesiliyor.

Kırık, eski, yıkık, solgun küçük kamyonlar, üstünde titreşen dadaşlarla uçak alanının çevresine yaklaşıyorlar. Bekleşiyorlar. Bir kap kap mı başlayacak diye gözümü dikiyorum buğulu camdan. Sonra büyük, kapalı kapalı, homurtulu homurtulu kamyonlar, Reo'lar yanaşıyor uçağın arkasına. Kamyonların on tanesi, yirmi tanesi bok böceği için birer lokma sanki. Bok böceğinin kıçı açılıyor. Yediklerini kamyonlara boşaltıyor. Büyük büyük kartonlar, içine belki yirmi dadaşın, Nene Hatun'un anıtının on katını alacak karton kutular, tahta kutular, naylon kutular yırtılıp yırtılıp yükleniyor. Kutuların içi kamyonlara ,dışı uçak alanına bırakılıyor. Ne getirdiği, ne alındığı, ne bırakıldığı belli değil. Gizli, saklı, bilinmez.

— Albay'ım siz bilirsiniz, neler var, mühimat mı?» diyorum.

— Bilemeyiz, diyor.

Karısı söze katılıyor:

— Ne getirirse getirsin, cehenneme kadar yolu var. Yavrumun yüreği patladı. Bakın iç çekişine çocğumun, diye kızıyor.

— Asker yavrusu alışsın, diyor Albay, ninni bilsin gürültüyü, gümbürtüyü, diyor.

Uçak yük boşaltıyor. Erzurum saygıyla, sevgiyle bekliyor olmalı. Dadaşlar kırık kamyonların üstün de titreşiyorlar. Uçaktan alınan yüklerin dış kabukları soyulup alana atılıyor. Esinti, Dumanlıdan, Dumlu'dan, Pasinlerden, Allahuekberlerden gelen esinti kabukları kaldırıp kaldarıp deviriyor. Ne de büyük kutular. İçine belki yirmi dadaş, belki Karaz, belki 1878 tabyası bile sığar. Beş adam boyu çıtalar, bir çatıyı kaplar büyüklükte naylonlar... Esinti, yüce dağların, gelinlik içindeki dağların, tüllerin esintisi alanı aklamak, paklamak istiyor.

Reolar yük alıyor. Çevreyi Mehmetçikler bekliyor. Kimse alana sokulmuyor. Çok sıkı bir bekçilik. Görev sorumlu-

luğu. «Vatan hizmeti (!)» diyorum. Basın kartımı uzatıp, resim çekeceğimi söylüyorum.

— Yasak diyor Mehmetçik, Eli yüzü donmuş. Sırtında eskimiş Amerikan parka, ayağında patlamış Amerikan çizme, elinde yırtılmış bir eldiven, Amerikan.

Beni bırakmıyorlar resim çekmeye. «Benim Mehmet'im, beni değil, Amerika'lıyı koruyor» diyorum.

— Gurban olam sana Memedim, sen neydirsen gardaş, ben sen, sen de ben... O kim? Amerikalı. Bıraksana beni gardaş, ben dadaşın, diyorum.

— Yassak, diyor Mehmetçik, yasak gardaşım...

Görevli bir ses:

«Sayın yolcular, askeri uçakların yük boşaltması süreceğinden, Ankara'dan gelip, gene Ankara, İstanbul seferi yapacak olan uçağımız bir sat sonra Ankara'dan kalkacaktır. Duyurulur» diyor.

Albay'ın karısının kolları koptu çocuğu tutmaktan, sallamaktan. Yüzü kıpkırmızı:

— Trenle gitseydik keşke İsmet, diyor. Bu Amerikalılar varken bizim yerimiz yok bu ülkede, söyledim sana, diyor.

Albay kızıyor:

— Askerlerin karısı da askerdir. Bunlara alışmadın mı daha, diyor.

Eski, yırtık kamyonun, renksiz, solgun, eskinin eskisi kamyonların üstündeki dadaşlar nerdeyse donacaklar. Bekliyorlar uzakta Dadaşların kamyonları alana sokulmuyor. Karların içinde, açıkta bekletiliyor. Dadaşlar donacak. Ellerine üflüyorlar. Solukları direk direk. Aralıksız bir boşaltma. Bok böceği neleri yutmuş böyle? Kaç kamyon doldu, çekip gitti Dumlu'ya. Karaz'a, 1878 tabyasına. Nene Hatun'un anıtını çiğneye çiğneye, eze eze. Erzurum'u yırta yırta kaç Reo gitti böyle?

Bir saat daha geçti sıkıcı, bir saat daha geçti utançlı. Bok böceği içini döktü Erzurum hava alanına, boşalttı. Reoların arkası geldi. Hava alanında sayısız kutu, tahta, tabak, naylon, çıta dökümtü, artık... savruluyor Dumlu'nun üfrüğüyle, Allahuekber'in soluğuyla. Takla atan çıtalar, kutular alanın kıyısındaki karlara saplanıp saplanıp kalıyor.

Yıkık, eski, yırtık kamyonlara doluşmuş dadaşlar ellerini ısıtmaya, oğuşturmaya başlıyor. Saldırıya hazırlar. Şimdi başlayacak 1878 savaşı.

Dev uçak, bok böceği homurtuyu, gürültüyü gümbürtüyü bir daha koparıyor. Dumlu, Allahuekberler, Nene Hatunlar, Dadaşlar, Pesinler titriyor. Albay'ın çocuğu korkunç bir ağlama tutturuyor. Kadın bağrına basıyor:

— Yavrıcuğum, Mustafam, Mustafa Kemal'im, diyor, bu ses uçaktan, uçak sesi oğlum, diyor, korkma. Gözleri yaşlı kadının. Sıkkın. Kızgın.

Çocuğun adı ilgimi çekiyor.

— Ne güzel ad, diyorum hanımefendi, Mustafa Kemal mi adı çocuğunuzun?

— İsmet Amerika'da kürstaydı, ben babamlarda kaldım, Mustafa Kemal Paşa ilçesi babamların yeri. Orda doğdu da...

Mustafa Kemal'in ağıtı, çığırtısı gürültüye, gümbürtüye karışıyor. Kadının konuşması pek anlaşılmıyor. Uçağın dört motoru birden yıkıyor ortalığı. Biz, camların önünden kaçıyoruz. Karlar savruluyor. Dadaşların eli yüzü, kamyonları, bütün varlıkları, Erzurum kar serpintisi içinde yitiyor. Mehmetçikler kar yağmuru içinde kalıyor bir süre. Sonra gümbürtü yükseliyor, bok böceği uçuyor. Dadaşlar saldırıya geçiyor. Artıklara, kutulara, sıtalara, naylonlara dökünütülere, bok böceğinin bokuna saldırıyorlar.

Geniş bir soluk alıyoruz. Ayaklarımız, ellerimiz donmuş. Şimdi uçağımız inecek, bekleyenler, gidecek olanlar kıpırdıyor. Seviniyor albayın karısı. Bok böceği yükseliyor kırk elli metre. Alana bir zenci fırlıyor. Elinde bir telsiz. Bağırıyor. Mehmetçiklere kızıyor. Albay benimle birlikte bakıyoruz. Mehmetçikler yüzlerinin gözlerinin karını siliyor, atıyor. Dört motorun bok böceğinin uçuşturduğu karları silmeye çalışarak hazırola geçiyorlar. Dadaşların saldırısı durduruluyor. Zenci telsizle bağırıyor:

— ...fly back.. Come down to the airport...

Bir şeyler bağırdı, söyledi. Albaya sordum. İngilizce bilmeliydi. Mustafa Kemal'i doğarken Amerika'daymış.

— Albayım, dedim, ne olmuş, niye bağırıyor?

Albayın yüzü asık, canı sıkkın. Konuşmak istemedi. Ben direttim.

— Hiç, dedi, canım, köpek maması varmış uçakta, indirmeyi unutmuşlar. Uçak geri insin, geri inin, diye bağırıyor.

Albayın karısı sevinçli, güleç, ayağı yer tutmuş:

— Çok iyi oldu, insin insin kalksınlar. Benim Mustafa Kemal'im aç kalsın gün boyu. Tek damla süt yok göğsümde, onlar köpeklerini düşünsünler. İyi oldu sana İsmet, diyor.

Uçak bir daha indi alana. Erzurum, dağlar, taşlar, karlar bir daha sallandı, sarsıldı. Camlar şangırdadı. Mama kutuları indirildi. Uçak kalktı. Nene Hatun dinledi, inledi, 1878 inledi, Karaz inledi. Alahuekberler inledi bir süre. Ötede Atatürk Üniversitesinin minaresinde ezan sesleri boğuldu... Adına, ününe, bilmine, yapısına uygun bir saygıyla, sessizlikle dinledi gürültüyü, gümbürtüyü.

Sonra dadaşlar saldırdı alana, kutulara, kartonlara, çıtalara, naylonlara... Bir çekişme, bağrışma, bir yağma başladı. Bok böceğinin bokları bölüşüldü...

Bir duyuru:

— Sayın yolcularımız, bir saat sonra 729 sefer sayılı uçağımız hava alanımıza inmiş olacaktır. Duyurulur!

Albay'ın karısı bağırdı:

— Bu ülkede, bu alanda bizim yerimizin olmadığı da duyurulmalı, bilinmeli İsmet, bunu da sen söylemelisin, dedi...

KARAS, Nursen

CEVİZ SÜRGÜNÜ

Yağmur yağıyordu, yol karanlıktı. Perdesi kapanmamış evlerde mutfaklar, pırıltılı camlarla aydınlanmış özenli salon lar ve kurulu sofralar görülüyordu. Kuşkusuz insanlar da vardı görüntülerin içinde, eve dönen erkekler, mutfağa girip karısına yardım eden, çekilip gazetesini okuyan ya da çocuklarıyle ilgilenen. Ara sokağa sapınca karanlık daha da arttı ve perdeler kapandı.

Bahçe kapısı gıcırdayarak açıldı. Alışılmış sesti, yokluğu düşünülmezdi. Beton yol arkada, koyu ağaçlığın içindeki kulübeye kadar gidiyordu. Yürüyen, bir «genç kadın» değildi, «genç kız» hiç değil; ille betimlemek gerekirse, «yaşlı kız» denebilirdi.

Yağmurdan ıslanan ağaçlar karartılarını büyüterek yola eğilmişlerdi. Kimileri korkabilirdi bu görünümden, ne ki korku bazıları için lüks ya da şımarıklık olabiliyordu. Yaşlı kız, alışkın, yürüdü bahçenin sonuna kadar. Anahtarını buldu çantasında. Bir kedi zıplayıp kapının yanındaki pencereye çıktı. Kilitle oynamaya, anahtarlara pençe atmaya başladı. Patileri buz gibiydi. Kız çekip aldı kediyi, omuzuna oturttu. Parmaklıklardaki asma kilidi çıkarıp büyük anahtarla da tahta kapıyı açtı. Girip ışığı yaktığında kediyi alıp kucakladı, «Üşümüşsün oğlum» diyerek sedire bıraktı, paketleri, çantası, yoldan kopardığı bir demet taze ceviz yaprağıyla birikte. Gelince ilk yapılan iş gaz sobasını yakmaktı, camların açılıp evin havalandırılması, soyunup dökünmek, can yoldaşı Duman'ı doyurup yatacağı yeri hazırlamak.

Örtülü camların ardında gaz sobasının tıpırtısı, günün özlenen sesi, iş saatlerinin —kiralanmış saatlerin— dışında kalan «kendi kendine»likti. Dinlemek, çözümlemek, «günü kapatmak»tı. Günler nasıl kapanıyordu? Ölçülerde ne, ne kadar ağır basıyordu? İnsanların yüzünden anlaşılabilir gün-

lük ölçmelerin ne yöne ağdığı. Karanlık sokakta omuzları kalkık bir gölgeyken yaşlı kız, şimdi, çizgileri inmeye koyulmuş düz bir yüzdü. Sobanın dağılan ılıklığında yumuşuyor gibiydi. Dümdüz duruyordu, posta diz büküp oturmuş, sedire dayalı. Radyoyu açtı, kapadı. Konuşma vardı. Müzik gerekliydi, ses, insanca bir kımıltı. Dağınık paketlerini aldı, açıp kâğıtlarını katladı. Evin, yaşayan kişinin hep yenilenmek isteyen gereklileri. Dizdi bir kıyıya, kalkınca yerleştirilecekti. Yeniden sobanın tıpırtısı, küçük masa saatinin tekdüze, dinginliği söyleyen tıktıkları ve yumuşak post. Bir canlı. Ölerek yararını sürdüren bir canlı. Duman.. Evin yaşayan canlısı, mutfakta yemeğini yiyordu. Birazdan yalanıp temizlenecek, bir süre kendisini gözleyip bakışlarında «gel» anlamını bulabilirse dizlerine çıkacaktı. Başka? O kadar. Ses? Müzik? Uzanıp teypin düğmesini açtı. Konuşma bantı takılıydı makinede. Bodrum türkülerindeki olayların, yerinde, yaşayan, bilen kişilerin ağzından anlatılışı. Çalışma akşamı değildi. Kapadı, Müzik bantlarına kalkmadan uzanamazdı. Bağdaş kurup, kolarını bacaklarının çevresinde kenetleyip arkaya dayandı; duvarara baktı, anlamsız, dimdik. Takvimlerden kesilmiş doğal görünümler ve kedi resimleri. Gazetelerden, dergilerden alınmış haberler, yazılar, karikatürler, şiirler, sevilen arkadaşlardan gelmiş kartlar. Dipte kapılar arasındaki dar duvar parçasında çiviye takılı bir sarı tespih, üzerinde şimendifer saati. Babadan kalanlar yani. Ve basma perdelerin gelincikleri. Hep evde geçen yılbaşı gecelerinden birinde, ivediyle dikilmiş, 1 Ocak günü somya ve yatakla birlikte bu, eski bir köşkün, zamanında uşak odası olan kısmına getirilerek takılmış, bombosluğu dışarıya kapatan perdeler. Aybaşlarında alınan küçük ucuz eşyalarla ev düzene girerken perdeler anlamlanmış, gelincikler güler olmuştu. Çocukluğunda, Babası, «Buğdayları çiğneme» diye ardından bağırırken daldığı, o, koruluğa bitişik tarladaki gelincikler gibi. Gelincikler, gece mavisi yaban karanfilleri ,adlarını bilip çıkaramadıkları öbür kır çiçekleriyle doyumsuz güzellikte demetler olurdu. Koşarak annesine götürürdü onları, tatlı mırıltılarla çiçekliğe konuluşlarını izlerdi. Gelincikler ve yaban karanfilleri yine açıyorlar mıydı? Koruluğun yanındaki o tarlada,

boyuna varan buğdaylar bitiyor muydu? Boyu artık çok uzadığına göre buğdayların arasında yitip gidemezdi çiçek koparmaya eğildiğinde. Her yeni çiçeğe uzanış, toprağa eğiliş, sararmış başakların hışırtısı, uçan çekirgeler, coşkuyu büyüten küçük olgular değil miydi?

Ceviz yapraklarına uzandı. Eskiler kaynatıp suyunu mu içerlerdi, şekerle dövüp yemeklerden önce çocuklara mı yedirirlerdi? Çocuklar. Küçük canlılar, bozulmamış insanlar ve sevinç üreticileri. Yaprakları, dirilik, sarımsı yeşilliklerini ilk görüyormuşça inceledi. Pırıltılı genç uzanışlar, dipte kalın, giderek kollara ayrılan, kılcallaşan damarlarla besleniyordu. Tıpkı küçük bir çocuğun bedeni gibi. Her yaprak doğanın başka bir rastlantısıyla bir çocuk olabilirdi. Dalları dizdi sedirin kıyısına. Yine çocuksu göründüler; yoprak değil dal olarak çocuktular. Bir çizginin üstünde dört çocuk. Belki de trencilik oynuyorlardı. Kim bilir, neden olmasın? Doğmamış çocukların oyun hakkı yok mudur? Doğan her çocuk yeterince oynayabiliyor mu ki? Hayır hayır, çocuklar doğmalı ve yeterince oynayabilmeliydiler. Hem böyle asker gibi dizilerek değil, el ele tutuşup halkalanarak, ya da çömelip, yağ satarım oynamalıydılar. Arkasına mendil bırakılan, gülüşmeler, bakışmalardan sezinleyip koşmaya başladığında dünyanın bütün dertlerini, analarının babalarının bunalımlarını ya da bir anaları babaları olmadığını unutmahydılar. Dallar, uçları ortaya dönük küçük bir yuvarlaktı şimdi. Yuvarlağın dışında iki yaramaz gittikçe artan bir hızla dönüyorlardı. İkisi de terlemişti. Oyun bitince soğuk sular içeceklerdi, belki öksürmeye başlayacaktı biri. Öğretmen oluvermeyi istedi. Onları durdurabilirdi, her öğretmenin hakkıydı çocukların oyunlarını durdurmak. Elinden gelmiyordu, öğretmen değildi, çocukların hiç bir şeyi değildi. Ne ki ansızın, onu sevindirmek istercesine zil çaldı. Çocuklar küçük, ıtır yeşili yapraklara dönüştüler. Zil sesi de değişti çocuklar yaprağa dönünce. Yıllar öncesinde, odacınm, az yukarı tutup hızla salladığı iri bir çanken, şimdi, insanı yerinde zıplatan tiz sesli elektrik zili oldu. O zil çalınca artık düşlere de yer, zaman kalmazdı. Masa başına koşup tükenmez çalışmalara başlamak gerekirdi.

Değişikliklere ya da olması gerekirken olmayanlara dayanabilmek için, insan kendine bazı haklar tanımalıydı. İçmek gibi. İyi. İyi buluş. Şimdi bir kadeh içki.. sırası. Güçlükle kımıltısızlığı bozarak kalkış, güçlükle yürüyüş. Kadehler, duvara çakılı elektrik sayacı kutusundan bozma dolapta. Yıkıcıda bu kutuyu gördüğünde sevinmişti. İçine ince çıtalarla, raf oturtulacak çıkıntılar yaptırtmış, duvara çakıldığında eni konu sevinmişti. Raf tahtası yoktu. Bir takvim kartonunu kesip uydurmuştu. Naylon dantel yaygısını da geçenlerde yatıya gelen konuk bayan -bitmez tükenmez Anadolu gezilerinde tanıdığı bir bayan- yerleştirmişti. Güzel duruyordu, ne ki dolabın içi değişik bir görünümdeydi, kendi yerleştirdiği gibi değildi. Likör takımının büyük parçası en önde, ortadaydı. Oysa dibe koyardı onu, mukavva rafın göçmesini önlemek için. Uzandı kapağı açamadı. Daha hızlı çekti. Birden oldu, kadehler başına çarpıp yerlere, fayanslara, musluğun içine dağıldılar parçalanarak. Sessiz, umutsuz bakındı bir süre. Hiç birine dokunmadı; yer dolabından çay bardağı alarak sek votka koydu. Dönüp yerine oturdu. Kuru üzümle, tuzlu fıstıkla votka.

Bardak yağmuruyla biten düşler, yine kendi kendinelik. Müzik yok. Saatin tıklaması, gaz sobasının sesi. Bir de içki. İyi ki bu akşamlar var. İnsanı boş çuvala döndüren didişmeli, yorucu günlerden sonraki akşamlar. Özgürlük... ve boşluk. Mutluluk ve bunalım yanı. Doğan günün sevinçlerle karşılanmayıp rahatlanılması. Sessizce, kayarak ölüme yaklaşırken, her adım için, adım başlarında soluklanılabildiğinden sevinmek. Ardından, doyulmamış uykuları silkeleyip, trende, vapurda ayılmaya çalışarak yeni bir adım. Ölüme. Yaşamaya değerini verememeden ölüme yeni bir adım. Ve akşam yine paydos zilinin sevinci, yollar, Duman'la birlikte postta dinlenmek. Yuvarlak dizilmiş, sedirin üstünde duran ceviz yapraklarına bakarak düşünüyordu. Ağlamaya başladı.. Sessiz. Ilık. Derken yüzü çarpıldı, hıçkırıklara başladı. Duman yalanmasını bırakıp ilgiyle baktı, bekledi. Sahibinde «gel» anlamına bir kımıltı yoktu. Bekledi. Sonunda sırtımı kabartarak yaklaştı, sürtünmeye başladı. Göz yaşlarının ardından, boşalmanın rahatlığıyle çoğunluk uyku gelir. Duman'la birlikte öyle kaldılar.

Bitişik bahçede, yeni yapılan apartmanın giriş katında iki adam geç saatlere kadar oturup konuştular. Küçük evin ışığı hiç sönmedi, adamların konuşması uzadı, dağıldı, birlikte bulundukları yetiştirme yurdundaki günlere döndüler. Konuk olanı, yurda sonradan, başka bir yurttan gelmişti. İlk günden yadırganmıştı. Kimsesizlerdendi. Fısıltılar dolaşmıştı, sokakta bulunmuş bir çocuktu, anası babası bilinmiyordu. Aşağılanmasına, horlanmasına yeterdi. Öbür çocukların kimliği vardı ve hiç değilse ana babadan biri. Üstelik izinli çıktıklarında evlerinde, «Kötü çocuklarla konuşma, arkadaşlık etme» deniyordu. Sokak çocukları, kötü çocuktular. Oyunlara alınmayacak, sırada yanlarına oturulmayacaktı. Kuşkusuz dövüleceklerdi de gerektiğinde. Çelimsiz konuğu böylesi bir dayaktan, o zamanlar da gösterişli olan ev sahibi kurtarmıştı. Onun anası da babası da vardı, arayıp sorarlar ayrı ayrı yoklamaya gelirlerdi. Kavgacıydı, sözü geçerliydi, ötekiler gibi sormadı kimin var diye, dövgülen çocuğa. Arkadaş oldular, evden getirilenleri bölüştüler. Kimsesiz çocuk, anası babası varken burda kalışına şaşıyordu. Mahkeme kararıylaydı. Babasının Anasını öldüresiye dövüşlerinden birinde savcının yargıcın karşısına çıkarılmışlardı. Küçüktü ama tanık olarak sorguya çekiliyordu. Babsı anasını dövmüştü, evet, hep döverdi. Evet, öyle olmuştu, saçlarından tutmuş, odunla başına vurmuştu. Kanlar akmıştı. Gücü yetmiyordu anasını kurtarmaya, dizlerine sarılmış bağırırken, yere yıkıldığında üzerine kapanmıştı.

— E.. Yengânıma noldu, onu söylemedin? Divanda uyuyan kız çocuğunu göstererek,

— Nerde bunun anası?

— Öldü.

— Nasıl öldü?

— Kendi kendine öldü.

— ...

— Bir sabah uyandım ki yok. Baktım yüznumaraya asmış kendini. Çok huysuz olmuştu son zamanlarda.

— Sen de dövüyordun!

— Yok canım, karı kısmına yüz verilmez, işte o kadar.

— Ne dediler, sormadılar mı?

— Sordular. İki gün içerde kaldım, bıraktılar sonra.

Kimsesiz çocuğun bu konularda anlatacağı yoktu. Ana -baba kavramları çok uzak, yabancıydı, başkalarınındı. Ana, bakıcı kadınlara, baba müdüre denirdi.

Ne ki onlar yalnız onun değil, yurttaki çocukların tümünün anası babasıydılar. Oysa nasıl isterdi yalnız kendinin bir anası olsun, ya da bir babası.. bir güncük olsun. En çok bayram günlerinde düşlerdi. Ansızın, bahçede oyunlara dalmışken «Müdür Baba seni çağırıyor» desinler, odaya girdiğinde bir genç kadın —Hep solgun yüzlü bir genç kadın düşlerdi— ayağa kalksın, «Yavrum!..» diyerek kollarını uzatsın. Yine bile düşlüyordu. Genç değil, artık orta yaşlı kadınlarda annesinin bilmediği yüzünü arıyordu.

— Evlen bari de bitsin şu ana özlemin.. dedi ev sahibi adam.

— Nerde abi, evlenmek nerde, iş tutmadan evlenilir mi?

— Bulalım sana bir iş.

Yüzünü çarpıtıp pişkince güldü çelimsiz adam:

— İş mi bulacaksın? Önce kendine bul bir, ikincisi de işte çalışacak adam hani? Alışmışız abicim, bir el hareketi ve göz kırpmayla cümleyi tamamlayış.

— Uslanmadın mı oğlum, daha yeni kodesten çıktın, dokundu mu dışarının havası?

— Var mı başka çaremiz abicim, odun kıracak değiliz ya baltayı omuzlayıp, bizim işimiz de bu işte.

Hangi yollardan suçlu sayılmadan para kazanılabilir, hangisi daha kolay, güvenilir ve tezelden gerekli harçlık nereden bulunacak, konuşulurken komşu küçük evin ışığı yanar durur.

— Bu karı her gece gelir mi ki?

— Gelir.

— Hiç gelmediği olmaz mı?

— Yanar işte hep ışığı, elleşme ona. İşe yarar bişi bulamazsın. Camları açtığımda görülüyor evin içi, bissürü kitap, döküntü.

— Her evde bulunur abicim yürütülecek ufak tefek. O işi bana bırak, evelallah kokusunu alırım mangizin.

Divanda uyuyan kız çocuğu konuşmalara uyanıp babasından su isterken, komşu evde de Duman dışarı çıkmak için bağırmaya başlar. Perdeler aralandığında çelimsiz adam küçük evi ilgiyle araştırır.

Çiseleyen yağmurda uzun süre beklemişti. Gidip gelmeye alışkın olmadığı bir yöreden aktarmasız Karaköy'e dönmek isterken, artık otobüs geçmeyen ama yazısı kaldırılmamış bir durakta «nerdeyse gelir» umuduyle beklemişti. Koluna attığı paket gittikçe ağırlaşmış, ıslanmıştı. Yeni manto sahibi olmanın sevinci bile yorgunluğunu yenemiyordu. Yeni ve iyi bir manto sahibi olmak!.. Olanakların elvermesi de yeterli değildi. Mevsimin geçmesi, indirimli satışların başlaması beklenecek, ilk günlerinde, ne kadar yorgun olunursa olunsun gidilip kumaşlara bakılacak, beki o gün, belki ertesi gün öğle tatilinde koşuşmacayla alınacak, naftalinlenerek sandığa kaldırılacak. Yeni mevsimin başlarında, terzi parası hazır edildiğinde, iyi diktiğine güvenilen bir arkadaş terzisine, kumaşın çok üstünde dikiş parası kabul edilerek gidilecek, model -önceden düşünülmüş, modası geçmeyecek değişmez biçim- konuşulacak mantonun beş yıl sonra da giyilebilecek, daralmayacak genişlikte olması hatırlatılarak, bayram, yılbaşıları atılıyan prova gününe razı olunacak. Aylar sonra provalara gidilecek. Sonunda artık giyilebilecek bir yeni manto. Ne ki, bolca olmuş. Otursaydı, daha gösterişli olurdu. Biraz hüzün, kırıklık. Gerçekten bol muydu? Nevin'e sorulabilir. Doğruyu söyler. Yalan da söylese rahatlıyacak. Neden bol yaptırdın demez çünkü Nevin.

Gerçekten paketi beğeniyle açıyor arkadaşı. Giydiriyor, kusursuz olmuş. O da özeniyor, bu kumaştan bulabilse.

Soba başı sıcak, konuk gevşiyor. Titremeler başlıyor sırtında, yolu gözünde büyüyor. Oturduğu yerden kalkmak bile güç. Nevin hiç görmemiş bu halini. Ihlamurlar kaynatıp getiriyor, bir yatak seriveriyor divana. Bırakmayacak. Kolay ve rahat şimdi burda kalmak. Duman açsa da, evi ışıksız kalacaksa da gücü yok; uç noktaya gelmiş.

Bitişik bahçedeki apartımanda iki adam yine konuşuyorlar. Zaman geçiyor.

— Gün bu gün, saat bu saat abicim diyor biri, bitmez söyleşilerini noktalayıp.

— Vazgeç oğlum, uğraşına değmez.

— Karı gelmedi, bak şansımıza. Ev gel gel ediyor, durulur mu?

İçinde gerekli araçların bulunduğu, dibi geniş, kapanışta bir parmaklık yüzeyde birleşen, «İş» çantası çocuğun divanının altından çıkarılır, kasket gözlere çekilir, kauçuk ayakkabılarla yola çıkılır. «Abi» gözcüdür dört yol ağzında, beyden görünüşlü «Çelimsiz» yolculuktan ya da işinden döner gibi hızla yürür, duvara yaklaşır, sinerek gider. Kimse yoktur, birden duvardan atlar; kapılar hep sakıncalıdır böylesi girişlerde. Sessiz yürüyüşü Duman duyar, gelir, uzakta durur kalır. Bir tekme atar ona, mutfak camına yaklaşır. Ağaçlar sık, taflanlar insan boyuna yakın. Çantayı açarak işe koyulur. Çok sürmez demir parmaklığın kanırtılarak sökülmesi, ucuza yaptırılmış bir parmaklıktır, gelincikli perdelerin dikiminden sonra, ilk hırsız yokladığında. Cam kesmek, pencere açmak da kolaydır sessizce, alışkın olanlar için. İşte ev.. feneri yakıp içeri tutar. Pencerenin içi, fayanslar cam kırıklarıyle doludur, eliyle süpürüp pervaza asılır. İçeri atladığında yerdeki kırıklar ezilir ayaklarında ve avucu yanar. Cam tozları olmalı. Acıyı dinlemekle zaman kaybedilemez. Mutfak sofaya açılıyor. Kitap. Birçok kitap. Sedirde kurumuş otlar, ceviz yaprağına benzer. Karı tekinsiz midir, kaçık mıdır, mutfağı bardak kırıkları içinde, sedirinde otlar yayılı. Ağaç kökleri, kurutulmuş yapraklar, böcek kabukları.. «Abi»si haklıya benzer. Büsbütün değil. Teyp.. çantaya atılır, yanında dizili bantlar, küçük el radyosu. Duvarda, uydurma yapılmış basma örtülü tuvaletin yanında, çiviye takılı kolyeler. Metaller, boncuklar.. Melahat sevinir, boynuna sarılıp esaslı bir öper. Karşı duvarda bir cep saati, antikadır, para eder. Yatak odasıdır önemli olan. Her gelenin önüne terlik sürülen evde kauçuk ayakkabıların çamuru oraya kadar taşınır. Ve giyim dolabından öfkeyle boşaltılan Büyükanneden kalma dantel yastıklara da basılır aynı çamurlu ayaklarla. Önemli olan danteller, anılar, temizlik değildir şimdi, saklananları bulmaktır. Akılsız karı saklamamış da. Rafda bir fotoğraf makinesi. İyi marka, yeni de; çantaya. Yanında cüzdanlar; birinde otuz lira, birinde beş lira. Otuz lira cebe, beş lira kalsın. Çekmecelerde küçük el

çantaları, bozukluklar cebe. Bir el radyosu daha. Dipte, naylon torbada süzgeçli sigaralar. İstanbul Festivali. İçimi uygun geldiğinden ve daha sonra bulunamayacağından paraya kıyılıp yarım kilo birden alınmış, on-onbeş paket var. Aylardan şubat olduğuna göre, hazirana kadar yetebilir. Zıkkım içsin. Yine de ilki paket bırakılıp kalanı çantaya zula.

Bahçede sesler.. korku. Ne ki gereksiz, 'Abi' bekliyor, sinyal vermeli. Kesik havlamalar. Karı her akşam kedilere ekmek verir ya, köpekler ona gelmiş, eylenmek yeter. Sen bir kere bakınıp, geldiği yerden.. çevreyi kollıyarak bahçeye.

Çok rahat bir uykudan hanidir olmadığı kadar sağlıklı uyanır. Yaşlı Kız. İşe gitmeden evine uğramalı, dumanı doyurup üstünü değişmelidir. Demir kapının sesiyle komşu evin penceresine iki gölge siner. Kız mutfağm önünde şaşkın kalakalır. Parmaklık sökülmüş.. cam kesilmiş, pencere açık, perdenin yarısı içerde yarısı dışarda, alışılmamış bir görünüm, bilinmedik yeni bir durum, adlandırmak güç. İstenmez, dilenmez, beklenmez. Öylesine kendi kendine kalabildiği evine başkaları nasıl girer? Varlıklı değil, evin dışından belli içinde olabilecekler.. nasıl? Neden? Nasıl?

Gerektiğinde, büyük acılara susarak, acı çekmiyormuşca karşı koyan biriyken: «Yandım» diye bağırmaya başlar, «yandım... yandım... bittim.» Kapının parmaklığındaki asma kilidi açar, Duman pencerenin içindedir, durur. Parmaklığın ardındaki tahta kapı da iki ayrı kilitle kapalıdır. Sofada teypin yeri bomboş. Bantlar da yıllarca süren çalışmalar vardı. Bir yılın yaz tatilinde tamamlanamayıp ertesi yılın yazına bırakılmış, ne ki tamam. Olabildiğince özenli, üşenmesiz. Dağ bayır jipler tutularak araştırılmış türkü hikâyeleri. Sürüp giden Anadolu gezilerinin birbirine eklenen izlenimleri, müzelerin, tarihsel yerlerin kendi ekleri, açıklamalarıyle yetkililerce anlatılışı. Gordiyon'dan Elazığ, Erzurum'a, Urfa'ya kadar. Tasarlanmış büyük turun tamamlanabilmesi için artık uzun süre gidemeyeceği yerler. Ağıt tutar. Ağlayarak dövünmelere başlar. Telefon.. rehberdeki polis numarası. Uykulu ses hoşnutsuz karşılar, gereksiz sorular sorar, bölgenin karakoluna bildirilmesini söyler. «Ne biçim polissin sen, sana evim soyuldu diyorum anlamıyor musun, sana söylemem

yetmez mi, bölge karakoluna sen söyle, görevin değil mi?» Hayır, değildir. Kapar telefonu kız. Kapıya doluşan meraklı komşuları görür birden. Susarak bakmaktadırlar. «N'oldu yengânım?» der komşu bakkal. «Evim soyuldu işte görmüyor musunuz?» «Neler alınış?» Kayıplar sayılarla değerlendirilecektir.

Yatak odasında giyim dolabının önünde alışılmadık bir yığın, çantalar içleri boşaltılmış, ağızları açık, yığının üstüne atılıvermiş. Rafta makinesi yok. «Yandım.. yandım... bittim..» «Üzülme kızım, pahalı mıydı makinen?» Birden komşularm ortamdaki gereksizliği. Ağladığını hiç görmemişti bu insanlar. Ağlamak denilen şeyin görülmemesi gerekir. «Gidin burdan, gidin başımdan» «Su iç komşanım, üzme kendini, canına gelecek...»

Ve yalnızlık. Suyla birlikte yatıştırıcı hap.

Küçük evin önündeki sesler kesilince komşu evdeki iki adam da camdan çekilirler. Çelimsiz pencereden uzaklaşırken, ağlamaları duyulmasın diye kapısını kapatır kız. Adam divanın altından çantasını çıkarıp karıştırmaya koyulur. Teyple fotoğraf makinesini alıp kalanı boca eder yere. Kolyeleri gündüz gözüyle inceler, metallerin hiç biri altın değildir, küfreder. Melahatin öpücüğü «içten» olmayacak. Radyolar, ederi belli, şimendifer saat, küpe. Su damlası, beyaz, cam benzeri bir taştan. Tekini bulamaz. Yaşlı Kız da evinde öbür teki arıyordur. Küçük çantaların birinde kâğıtla sarılı paketi açtığında adam, tekini kaydırmıştır elinden, çantaya düşmüştür. Kız, tek değerli takacağı, Babaannesinden kalma necef küpenin tekine bakar bakar. Adam fotoğraf makinesini kurcalar, düğmelerini karıştırır, arka kapağı açmayı başarır. Makaraları söküp filmi çıkarır, küllüğün içine atar. İçeri giren küçük kız kolyelere koşar, onları boynuna takıp fotoğrafın filmiyle oynamaya koyulur. Filmin içindeki görüntüleri bilmeden, belki bir daha gidilemiyecek yerlerde, bir daha birlikte olunamıyacak kişilerle çektirilmiş resimleri, uzun süre düşünülüp tasarlanıp çekilmiş görünümleri siler gün ışığıyla. Teyp çalmaktadır. Oyuncağını bırakıp atılır. Adam eline vurur. Bantlarda «işe yarar» parçalar yoktur. Pikaba plakları koyarak banta almaya başlar.

KESTEL, Serhat

HAŞHAŞ

Afyon Lisesi son sınıf öğrencilerinedn Alican, konferans ödevi için «haşhaş» konusunu seçmişti. Amerika ile Türkiye arasında düello havasına giren haşhaş hakkında kendisi bile çok şey bilmiyordu. Oysa haşhaş tarlasında doğmuştu. İlk oyuncağı, uzun sapının tepesinde, salladıkça haş-huş eden kurumuş haşhaş kapsülleriydi. Sonraları, onun kırmızı ve beyaz çiçeklerini bir araya getirip «Türk bayrağı» demesini öğrenmişti. Dümdüz tarlalarda göz alabildiğine uzanan bu renkler, güzeli sezme duygusunun bilinçsiz ama ilk izlenimleriydi.

Ya koskoca çocukken, mahalle arkadaşlarıyle kuruyan kapsülleri kırıp içersindeki sayısız haşhaş taneciklerini ağızlarına boşaltıp da sakız gibi çiğneye çiğneye süt çıkarma yarışları!. Ağız dolusu tükrükle birlikte macunlaşıp sütleşmiş haşhaşı dudaklarından taşırarak birbirlerine gösterirler ve akıtmaksızın:

— Hüüffpt..

Diye çekerlerdi gene içeri. Ne hoştu yemesi de.

Haşhaşla büyümüştü Alican. Kundurasından kalem parasına dek, haşhaş ekiminden gelen kazancın katkısı vardı. Biliyordu. Daha nice Alican'ların bildiği.. Hep süregelmiş, üzerinde durmasız.

Şimdi ise birden önem kazanmıştı haşhaş. Hem ulusal bir sorun olarak. Amerika, Türkiye'deki haşhaş ekimini yasaklattırmıştı çünkü. Üç yıl oluyordu.. Buna hakkı varmıydı? Üstelik dostumuzdu Amerika. Ama, konusunun dışındaydı bu. Öğretmeni özellikle uyarmıştı:

— O yanına dokunma sakın, okula politika girmez. Politikaya bulaşmayalım!

Yatılıydı Alican. Hafta sonlarını iple çekerdi: Köyüne gidip taze ev ekmeğinin üzerine, kavrulmuş ve iki taş ara-

smda yağı çıkana dek sürtülmüş haşhaş ezmesini çalıp mis gibi koka koka yemek için. Hele «haşhaşlı katmer».. Anacığı ocak başına geçip de uzun okavasını döndüre döndüre büyük bir ustalıkla yufka açmaya başladı mı nasıl toplaşırlardı çevresine. Bir yandan, arasına haşhaş ezmesi sürüp katladığı yufkaları, çalı çırpı yalımları üzerindeki saca lâp lâp atar, bir yandan saçta göz göz kızaran katmerleri yağlayıp çekerdi tepsiye. Nasıl severek yerlerdi!. «Haşhaşlı ekmek» ise o yörelerin pastası idi.

Evet, haşhaş ekimi yasaklanmıştı ama kıyıdan köşeden bulunuyordu. Dile kolaydı «Yasak» demek!. Olamazdı ki. Yıllar yılı yaşamlarına sinmiş. Ağızlarına tat, keselerine bereket olmuş. Canlarıydı, mallarıydı. Kolay mıydı vazgeçmek?.

Alican, hafta sonu okuldan çıkar çıkmak il kitaplığına gitti. Ansiklopedileri karıştırmaya başladı. «Haşhaş» maddesini açtı. Okudu: «Ar. İlmî ad. papaver..» Gülümsedi:

— Papaver.. Sosyetik adı bu. Arapça haşhaş bile ne?» «Aşgeş» deriz biz ona. Ama ne sözlük, ne aksiklopedide var. Oysa bu yörelerin can damarı aşgeştir işte. İlimiz bile onun özünden almış adını: Afyon..

Ansiklopedinin A harfine uzandı hemen. «Afyon» maddesini açıyordu.

— İşte bam teli, dedi. Kıyamet bunun başına kopuyor!.

Sözü yankılandı sanki:

— Onun değil, senin!

Aynı zamanda öğretmeninin uyarmasını duyar gibi olmuştu:

— Politikaya bulaşmayalım!

— Bulaşmayalım...

Dedi Alican da. Not almaya koyuldu: «Afyon, özellikle beyaz haşhaşın olgunlaşmasından önce çizilen kapsüllerinden akan sütün yoğunlaşıp katılaşmış hali.»

Anımsıyordu: Haşhaşın çiçekleri döküldükten sonra, meyveler henüz yeşilken ortası çepeçevre kesilirdi. Kabuktaki borulardan süt gibi beyaz yapışkan bir madde sızar, ama dışarı çıkar çıkmaz sararır, koyulaşır, kahverengi sakız haline gelirdi. Baygın bir kokusu vardı, zehir gibi de acı tadı.

— Gibisi fazla, dedi. Düpedüz zehir!

Ama «afyon», ansiklopedinin aracılığı ile diyordu ki:

— O zehir gibi şey, sonradan bıçakla bitkinin üzerinden kazınarak toplanır, yoğurulur. Topak yapılarak haşhaş yapraklarıyla sarılır. Bu ham afyondur, kimyasal işlemler ile bazı ilâçların yapımında kullanılır: Morfin, kodein, tabain, portobin, narkotin..

Alican şaştı:

—Allah Allah! Bunları bilmiyordum. İnsanlara ne kadar yararlı imiş!. Ama bunun bir kötü yanına göz dikilmişse suç kimin? Haşhaşın mı?

— Suç benim olamaz! dedi haşhaş. Bu topraklarda sizlere yararlı olarak yaşama hakkına sahibim ben.

— Elbette. Ekenin mi öyleyse?

— Neden olsun, afyon üretimi uluslararası yasalara göre düzenlenir. Size yapılan bu yasaklamanın alt nedenleri olmalı. Kaldı ki onlar da haşhaş ekimi yapmaktalar ülkelerinde.

— Biz özgür oldukça sen de özgür olmalısın.

Haşhaş kapsülü, gösterme parmağının «hayır» anlamında sağa sola götürülmesi gibi, ince sapının üstünde sallandı. Biraz gururla:

— Sizin özgürlüğünüzü ben simgeliyorum şimdi! Beni tekeline almak isteyen Amerika'ya, şu zayıf-nahif halimle ama içi dolu kafamla ben karşı koydum. Ne haber? Bir de: «Haşhaş eken köyler bombalanmalı..» diye yazıp çizmeye kakışmışardı! İşte siz baskılara karşın beni yeniden ekebilmekle üstünlüğünüzü ortaya koydunuz. «Bir baş bin işçi», bakın bu çok önemlidir..

— Doğrusun.. Ama politikaya değinmeyeceğiz dedik.

Alican ansiklopediyi kapatıp «Sözlük»e uzandı. Afyon ile ilgili deyimler buldu: «Afyonu başına vurmak: Ölçüsüz davranacak kadar öfkelenmek, saçma sapan konuşmak.» Dayanamadı:

— Vallahi, işte bu bizim çoğu muhalefetçilerin tutumu. Gel de söylenme!

Kapatılan ansiklopedinin arasında bir hışırtı oldu. Haşhaş, bunu fırsat bilmiş, söyleniyordu:

— Yaa, işte onlar beni bu topraklardan atmak isteyenlere karşı susanlardı! Daha dur bakalım, bir de «Kıbrıs za-

feri» var.. kii, bazılarının «afyonunu patlatıyor»! Hah hah, rahatsız edip öfkelendiriyor yani.

Bir an düşünceye dadı Alican ve ekledi:

— Kıskançlık yalnız aşkta, o da biraz olmak üzere güzel. En çirkini, en zararlısı politikada.

Başbakanın bir sözünü anımsadı: «Kin, insan kafasına gölgedir, insan yüreğine yüktür. Sevginin gücü hiç bir şeyde yoktur.» Çok hoşuna gitmişti bu söz.

— Nerde sevgi, orada iyilik, dedi.

Yorgunluk duyar gibiydi, belki sıkıntı.. Ödevini oluşturamiyordu bir türlü. Düşünceleri başka konulara dağılıyor. Ve de daha ilginç geliyordu bu konular. Elbette ki bunlardan söz edemeyecekti. Yeniden bir girişimle başka ansiklopediye uzandı. «H» harfini açtı. «Haşhaş» maddesini okumaya başladı: «Yaprakları almaşık ve düzensiz parçalı bir bitkidir. Tek çiçek açar. Her çiçek uzun bir sapın ucunda bulunur ve büyüktür..» Bildikleriydi, atladı.».. Asya ve Afrika'nın ılıman ve sıcak bölgelerinde pek çok türü vardır. Doğu haşhaşının beyaz çiçekli çeşidinden afyon elde edilir. Kırmızı çeşidinden de afyon çıkarılır ama bunun değeri azdır. Pek çok türü süs bitkisi olarak yetiştirilir. Gelincik de bir haşhaştır. Kırmızı haşhaş veya gelinciğin yaprakları göğüs yumuşatıcı ilâçların bileşimine girer. Beyaz haşhaşm yaprakları belseme ve kavak merhemine katılır. Kara haşhaş tohumundan karanfil yağı çıkarılır. Batı haşhaşında az kapsül vardır, bunun kurutulan kapsülleri gargara yapımında kullanılır.». «Haşhaş ekmeği (kuşçulukta): Bülbülleri beslemek için, lâhana ve haşhaş tohumu unundan yapılan hamur.»

Alican durakaldı. Sanki haşhaş:

— Yaa, diyordu, gördün mü bak? Ben suçlanıyorum bir de! Gerçek suç, insanoğlunun zarara eğiliminde. Bir maddeyi, bir buluşu iyiye yaratan aklınızın, onu kötüye kullanmayı engelleyememesi çok şaşılacak şeydir!. Benim afyonumu da böyle akıl dışı kullananlar, o sararıp pisleşen benizlerini nasıl görmezler? Karamsarlıklarını, hasta bir ruh bitkinliği içinde krizler geçirmeğe ve de ölüme kadar gidişlerini nasıl bilmezliğe vururlar? Suçun gerçeği burada. Ne Amerika, ne Türkiye.

Alican bir üzgünlük duydu. Anlatımsız. Karışık.

Aynı zamanda, bir alttaki «Haşhaşîler» maddesine takılmıştı gözleri. 1090'da kurulmuş gizli bir Şiî-İsmaîlî tarikatinin üyelerine verilen ad idi bu, Haşhaş ile ilgisini merak ederek okudu. Öğrendi ki: Başkanları, üyelere özel bir görev verdiği zaman haşhaşla sarhoş olmuş durumda bulunuyorlardı ve bu da yumuşak başlı, kendini feda etmeğe hazır olmalarını sağlıyordu. «Fedaîyun» adıyle anılmalarının nedeniydi bu. Ve aldıkları özel görev, çoğu kez, hasımlarının başkanlarını öldürmekti!

Alican sıkıntı ile kapattı ansiklopediyi. Bu araştırma onu epey duygulandırmıştı. Daha açıklık kazanmıştı düşünceleri. Ama ne duyduklarını, ne düşündüklerini yazabilecekti.

Akşam oluyordu. Ödevine taslak bile yapamamıştı ya, yapmak da istemiyordu artık! Peki, ne yapacaktı?

Evine geldiğinde, kapıdan girerken daha, kavrulmuş haşhaş ve taze ekmek kokusu gelmişti burnuna. Gülümsedi. Anacığı haşhaşlı ekmek yapıyordu kendisi için. Onun nasırlı sert ellerini öptü. Hemen oracıktaki sedire uzanmıştı ki, ne yapacağı geliverdi aklına!

Pazartesi günü, öğretmeni sınıfa girdiğinde sırasının gözünde saklı tuttuğu büyükçe paketi çıkardı, götürüp kürsünün üzerine koydu. Saygılı bir gülümseyişle:

— Ödevim efendim, dedi.

Herkes ilgiyle baktı. Öğretmen merakla açtı paketi. Bir büyük ev ekmeği çıkmıştı içinden. Taze, haşhaş kokulu.

Alican, öğretmeninin gülümsemesinden yüreklenerek konuştu:

— Siz «Politikaya bulaşmayalım..» demiştiniz ya, ben de doğruca haşhaşı yani ekmeğimizi getirdim efendim..

Öğretmen anlayış ve beğeni ile:

— Bu, ödevinin somut ve de güzel bir özeti olmuş Alican, dedi. Hepimize birer dilim düşecek.

KİLİMCİ, Ayşe

DUVARLAR

«Millet öldü» dedi Hanife Nine, «kocam öldü ,oğlum öldü... İlk evvelisi gelin öldü, sonra oğlumu çekti yanma. Can alıcı geldi mi üçlemeden gider mi? Gitmez helbet. Gitmedi de zati. Arkadan kocam öldü mü sana. Eee, sen sağ, ben selâmet... Bu iki göz odaya sığmak, onca acıyı sıtlamışken, nasıl olurmuş anladım be kızcağızım. Tanrı düşmanımı komasın, derdi gamı yüklenmişiken, dört duvarın arasına... Dağa vermiş acıyı da yukardaki, dağlar dayanamamış. O koca dağlar, o ulu dağlar, çaat çat edip ayrılmışlar ortadan. Dört bir yana dökülüp, saçılmış fırlattıkları kırıklar. Ama kullarına verince? Dayanmışlar! Hemi hiç ses etmeden, ağız burun kıvırmadan, dökülüp saçılmadan. Kul kısmısının çekisi avucuna konarmış doğarken de, sımsıkı tutarmış kaçırmasın diye. Avucunu açmaması ondanmış bebeğiken. Hay senin o kafana tuıup suyu sıkam ben e mi, kul gibi...

Gelenimiz gidenimiz olmasaydı yanmıştık cayır cayır. Sağolsun eski dostlar hiç yalnız bırakmadılar beni. Geli geliverdiler. Gülünç ahenk geçirdik o zor zamanları. Her gelene seni sordum, her gelene!» Kız, Zekiye'yi gördünüz mü? Çakır Zekiye gözünüze takıldı mı hiç, bir yerlerde?» Hani Emrezlilerin Zekiye be çocuklarım, dedim benimkilere, nasıl çıkartamıyorsunuz? Bağlarına giderdik her zaman. O köse üzüm kütüklerinin ardına gizlenip, saklambacık oynardınız sizler. Gerçi pek küçücüktünüz o vakıtlar, ama, annesinin -siz annesine börekçi teyze derdiniz- bize hazırladığı öğle yemeklerini, küplerden o has, o acı zeytinyağlarını maşrapalarnan çıkartıp, yufkaları ıslayışını, maydanozlu çökelek peynirini eliyle şöyle bir karıverip, o ipil ipil açılmış yufkalara serişini, usta kadın parmaklarını ettire ettire kol böreklerini dolayıverişini,

yanaklarından yağ damlayan, fırın kırnızısı olmuş çıtır börekleri nasıl unutursunuz?

Hanife Nine başını çevirdi. Susturmaya, boğmaya çabaladığı anılarının bastırmasıyla gözleri yaşlanmıştı. Beyaz üstüne siyah çiçekler dokunmuş, kıyıları mavi mekik oyası yapılmış örtüsünün ucunu gözlerine götürdü, kuruladı. Örtünün kesin bir sınır çizdiği eskimiş yüzündeki katlanmalar küçük pencereden içeri dolan gün ışığında daha da oyuklaşmıştı. Ağlamakla gülmek arası bir kıvrılış geldi yerleşti dudaklarına. Derisi incelmiş tüysüz nine yanaklarından bir pembelik geçti.

«Hey yavrum, hey» dedi Zekiye, «körolma sen Hanifamteyze e mi. Ne yağ var şimdi küplernen, ne Emrez'deki, o, dönümler dolusu üzüm bağları, na de ne de o saltanat. Hepsinin yerinde yeller esiyor hü hüüü... Peynirli böreği ağzma değdirmeyeli yıllar var. Senin içerin börek mi çekti be teyzem? Pek geniş deyverdin de... Ha haaay...»

Sesi, gülüşü, serinletici bir biçimde yayılıverdi odaya Zekiye'nin. Yeni açmış çiçek kokusu gibi diriltti içeriyi.

«Ben yapem sana, isten mi? Maşrapayla koymayız yağı da, çatalım ucunnan gezdiririz. Akmasa damlar ya, ona bak sen.»

Siyah, kıvırcığı bol saçlarını, işporta malı çok renkli bir tokayla arkada toplamıştı. Dokusu seyrelmiş, soluk renkli giysisi, bedenini güçlükle derleyip toparlıyordu. Gülerken gözleri küçülüyor, koltuklarına dek yol bulmuş göğüsleri, omuzbaşları hop hop ediyordu. Çakır bakışlarını sınırlarını yitirmiş tırnaklarına, şiş şiş olmuş parmaklarına dikti.

«Bu eller her şeye alıştı Hanıfamteyzem» dedi, anca kendisinin duyabileceği bir sesle, «herşeye alıştı ya, yağları maşrapaynan akıtırken, çatalın ucuyla gezdirmeye bir türlü alışamadı. Şimdi bile içerim acır, aşlara yağı damlaynan katarken...»

Çevresi çakışık çizgilerle dolmuş yumuk gözlerindeki acı dolu soluk bakışlarını, yaşlı kadının üstünden sokağa aktardı. Pencerenin öte tarafında biriket bir duvar uzanıyordu. Duvarın üstüne tırmanmış küçük bir oğlan, elini burnuna götürüp nanik yaptı Zekiye' ye. Kadın yerinden kalkınır gibi yapınca, dar attı kendini duvardan. Ardına bakmadan kaçtı.

«Sana zahmet olacak pek, ama, sevinirdik bir börekçik yapaydm. Dişlerim hep döküldü, ama, senin o ağızda dağılıveren böreklerini doğrusu bu ya, yerim... Benim kıza seslen, getirsin öte beriyi.

Ellerini dayanak yapıp güçlükle kaldırdı zorlu bedenini sedirden. Alçak tavana değecekti başı handiyse. Küçük odanın loş aydınlığında daha da iri görünüyordu. Yerdeki ters dönmüş şıpıdık terlikleri düzeltti, ayağına geçirdi. Oda kapısını açtı. Bahçeden gelen serinlikle birlikte, Mart doldu içeri. «Emi nee, kız Emine» diye ünledi, «Hanifamteyzeme börek aççem. Un getir, su getir, yağ erit az biraz. Peyniri unutma, öbür şeyleri de. Ben aklımı devşiremedim şimdi.»

Sesi gür bir su gibi yayıldı taşlığa. Emine hastalıklı, kırık sesiyse «olur» diye yanıt verdi mutfaktan doğru, «olur olur, getiririz, sen gir içeri.»

Bir numara torun unu, iki numara yağı, üç numara peynir maydanoz harcını, diğer numaralar da damalı sofra bezini telleri çıkık kasnağı taşıdılar. Çok çocuklu evlere özgü, bir sevinç, ele gelir bir gümbürtü vardı her yanda. Torunlar «bugün bizde börek var» cümlesini kendilerine göre ezgilemiş, şarkı niyetiyle yineliyorlardı durmaksızın.

«Yeterin gâri» dedi nineleri, «başım tuttu, yeterin gâri. Hadi siz sokağa bakalım, evcik oynayın»

Bağırışları börek şarkılarıyle birlikte sakağa çıktı. Bugün bizde börek var» bağırtısı, duvarların ötesinden geldiğini belirlercesine çın çınlığını yitirdi, giderek uzaklaştı, söndü en sonunda. Zekiye kollarının çıt çıtlarını açtı, giysisini kıvırarak dirseklerinin üstüne topladı. Orta yaşlı orta kişilerin simgesi olan et rengi, kalın çoraplarının lâstiklerini dizaltlarına indirdi. Damalı sofra bezini, yerdeki ebemkuşağı gibi çok renk çizgili Demirci kiliminin üstüne yaydı, kasnağı koydu. Odanın bir köşesinde uyuyan torununun kayan başını yastığa yerleştirdi, örtüledi sıkıca. Sonra yere yayıldı.

«Eee Hanifamteyze, neydim dememeliymiş, ne olacağım demeliymiş. Ne günlerden ne günlere geldik bak. Bazan durup durup içleniyorum durumuma. En çok ta kütüklere su yürürkene oluyor bu, bağlar uyanırkene.

Onlarla birlik bende de bir şeyler filizleniyor, büyüyor.

Ardından koruklar olunca ben de bir ekşileniyorum ki, sorma gitsin. Bereket yaz sonuna doğru Sultaniyeler tatlanıyor da düzeliyorum. Evdekiler öyle diyor, benim en şen, en bol gülüşlü olduğum zaman, razakılarla sultaniyelerin şekerlendiği zamanmış. Ama Ağustos sonu, Eylül başlarında, üzümler serilmeye görsün... Hayretmiyorum ondan sonra gâri. O zenginliğin kalıntısı ben olamam diyorum, yukardaki hesaplarında yanlışlık falan mı yaptı nedir, diyorum... Diyorum ama, neyi değiştiriyor bu- Doğru doğru, acı doğru...»

Konuşmanın başından beri dudaklarını ısırıp, başını iki yana ağıt dinlermişcesine sallayıp duran Hanife Nine, bu anlamsız baş devinimini şıp diye kesti. Gözleri sorulanmış:

«— Senin bir kocan olacaktı» dedi, «N'oldu, duruyor mu o?

«— İlâhi teyzem, duruyor helbet. Koca bu, atsan atılmaz, satsan satılmaz. Bi tarihte vardı, şimdi de var. Lâkin sözde var. Benim kocam felan değil o, öldü. Elli ikisini, sene devriyesini bilem yaptık kızlarımla. Karafatma Dağı'na gezmeğe gittik, yemekler yedik, tefler çaldık. Papatyalardan taç ördüm kızlarıma. Sen böyle şey hiç duydu muydun? Ah, ben içimin bu harı, gönlümün bu şenliğiyle, erkek gibi bir erkeğe düşücektim ki, bak... İki göz odalı evim var Asmalımesçitte. Duvarlarından sular sızıyor. Aralık yerlerden tutam tutam otlar fışkırık. Bacaklarım illet kaptı bu sulardan. Dert sahıbısı oldum genç yaşımda. İnmelilerden beterim. Romatizmalarım havayı radyocu adamdan daha doğru bildirir oldu garikin. Satılan mallardan elime geçen beş on kuruşu herife verdim. Bir araba aldı kendi. İlk evvelisi iyiydi, tıkır mıkır gidip geliyordu. Sonra bozuldu. Bizim gibi on yerinde on mum yanmaya başladı. Yok lâstik patlar, yok cam kırılır, kapı bozulur. Anlayacağın, araba da biznen birlik yemeye başladı. Evin beşinci kişisi oldu. Hurda niyetine verdik gitti. Şimdi ölümlük paramdan başka bi şey yok elcağızımda. Sıçan düşse evime, başı delinecek. Bu unlar iyi değil, Uncu İsmayıl'dan alıyorum ben, siz de ondan alın. Eee, dön dolaş, kimde suçun büyüğü? Allahına konuş ama, kimde? Annemgildee. Verdiler beni on do-

kuzumuzdayken o koca adama. Babam canı sıkılınca oyalansın, içinin karası dağılsın diye nasıl döverdi annemi, bilin sen. Bir dayakçık ta benim için atıverse, günah mı olurdu yani, eli mi yorulurdu?

—« Doğru... Pek doğru dersin Zekiye Kız. Ama onlar ister miydi böyle olmasını? Koca dediğin kavun değil ki kızcağızım, açıp ta içine bakasın alırken. Ne çıkarsa bahtına...»

—« Öyle olsun teyzem, dediğince olsun. Oluyor da, ama, onu nasıl oldurduğumu sen gel bana sor bir. Kavunun içine bakmadan da belli olur ki tadı, kokusundan. Bu adamın kokusu kötüydü baştan. Koca dediğin çam kokacak, defne kokacak, yosun kokacak, yosun, hühüüü.

Zamanında paralarını aşağıda yedi (aşağısı: Bar), şimdi kaldık tamtakır kuru bakır. Kız Emne su kat biraz şu hamura abacım, sertlendi. Sana derim Emnee. Şimdi de varsa yerin gidecek, göndereyim seni» diyerek alay geçiyor bennen. Alay geçip de gönlünün eyliyor. Yere giresicee. Hazıra hazine dayanmaz. Nasıl eridi o para bilemiyorum. Unuttun mu ondan bundan «sonra veririz komşum» diyerek ekmek istediklerimi? Elimi kavururdu o yarım ekmekler alırken.

Yerken boğazım kanıyor sanırdım, ödenmez ödünçlüğü sebebiyle. Emine kız, hırkamın cebinde bir çevre olacak, şu burnumu siliver abacım. Gözü körolasıca yaşlar, tam akacak zamanı buldular. Hah, sağolasın. Yaa, ben de, söylersen söz olur Zekiye, iyisi mi, söyleme de içine dert olsun, dedim, sustum. Sözden çok korkarım ben teyzem, sözün açtığı yarayı bir şeycikler onaramaz.

«— Ya kızın? Küçük kızın ne oldu Çakırım? Bir kara kızın vardı, pek te severdi beni hani. Sizi bağ kulesine her gelişte, masal ney söyleyeyim diye etmedik maskaralık, zottirilik bırakmazdı. Biz de pek severdik onu, bak, o kızın ne oldu?,

—« Hah işte onu hiç sorma Hanifamteyzem, onu hiç... İçerim yanıyo Allah! Aliyem, benim güzel kızım, o bokluğu yapmasan olmaz mıydı be kuzıcuğum?

—« N'oldu kız? Kuyuya felan atıp ta, kendini intihar mı etti?

—« Değil değil...

— Başına bir kötü haller mi geldi?

— Değil değil...

—« Ağlamakla eyleşme de, deyiver bize, her ne olup bitti ise.

— Elindeki hamuru, börek tahtasına yurmayı sürdürürken, başını Emine'den yana döndürdü. Emine kollarını kucağına bırakmış, ağzı gözlerinden çok açılmış, onu dinliyordu. Bakışları çakışınca ağzını kapadı. Yemenisini sıkıladı. Dudaklarını iki yana yayarak gülmeye çabaladı. Oysa Zekiye'nin bakışları Emine'yi çoktan aşmış, ötelerde, salt kendisinin bildiği bir yerlerde takılmış kalmıştı. Hızlı hızlı iş gören elleri ağırlaştı, tek düze bir gidip gelmeye yoğurmaya durdu.

— «Değil değil, hiçbirisi değil. Keşkem kuyuya atsaydı, keşkem. Bir türlü iş açtı başıma. Ben bunu bilir bunu derim ki, her bir şey çocukluktan gelir, onun üstüne çıkılır. Temelini güzel attın mıydı, korkma çocuğun. Üstüne çıkılanlar sağlam olur. Bu benim çocuklar, o mikrop babalarını göre göre, dediklerini duya duya küçücükten zehirlendiler. Ne temel kaldı, ne duvarlar. Ötekiler neyse ne de, ille bu en küçük, ille Aliyem.

Anaların ilk çocukları ya cin akıllı, ya aptal olurmuş, doğru söz. Benim büyük kız da, ilk olduğu sebebiyle, biraz safçanaydı. Şimdi Alamanya'da. Bu yanımdaki onun oğlu. Verdik piliç gibisine kızı o kokmuş adama. İki günde illallah dedi dayağına. Eh, kafacığı da kıtçana. Veremedik bir terzi ney çıraklığına. Kolunda bir altın bileziği olsa, korkma, çek al yanına. Hem ona rahatlık, hem bize fâide. Ama öbür türlü... Hayatlar zor, ortalık pahalı, yaşamak bin beter mesaaraflı. Eh, dışarı işçiliği biçilmiş kaftan ona. Adam gönderdi ama daha çok, kocası. O kadar dedim, oralarda anlayacak bu kız dünyayı neyi, etme dedim, dinletemedim. Şimdi maymun gözünü açtı helbet. «Ben o adama kocam diyerekten dönmem» diyor. Kızım yapma, kızım etme... Çirkinlik her yerde, herkeste var. Benden örnek alsana, diyorum. Diyorum ammaa, içim kıpır da kıpır. İyetti, benim yapamadığımı o yaptı, afferim benim kızıma, diyor seviniyorum. Anlıyacağın, acılar bastırdı Hanifamteyze. Öyle

günler oluyor, bak inanmazsın, duvarlar yarım tuğla olmasa, çekeceğini bilsem, kafamı duvarlara çarpa çarpa kırasım geliyor. Kırıl be kafa, geber be kafa. İçindeki kurt neyse çıksın, ben de rahat edeyim diyorum, herkesler de...

Bu benim küçük kızı, Aliye'mi, bir ağa oğlu istemişti vakti zamanında. Varmam da varmam diye tutturdu arap damarlı. Kooskocca ağanın oğlu bu be! Daha ne istersin kız? Şimdiki gençler burunlarının doğrusuna gidiyorlar kör kör. Dinlemedi. Çobanmış. O çoban da sen nesin, kokmuş?

Bir gün düğüne gidecektik bununla. Yemeğimizi yedik, soframızı toparladık. Bu odaya geçti giyinmeye. Bu dediğim Aliye. Pek durgun, pek düşünceliydi. Hiç anlamadıydım nedenini. Bana sarılıp duruyordu hiç yoktan. Bir ara baktıydım, gözleri yaşlanmış. Ne oldu Aliye, neden ağlıyorsun kızım? dedim. Hiç anne, abam düştü içerime de... dedi bana. Kolları da çıplacık böyle. Yün hırkasını giymek istedi, giydirmedim. Yaz günü soğuk mu olurumuş dedim. O Kara Fikriyelerin kızıynan düğün evine yer tutmaya gittiler. Geçenki düğünde arkada kalmışlar da, zakkuk zukkuk oynayamamışlar, öyle kandırıp gözümü boyadı benim. Gitmeden önce bak dedim ona, tamam, git, yerini neyini tut, amma velâkin onlar tahtacıdır, seni kaçırır ederlerse hiç dinlemem. Dul mul alırım geri, unutma bu sözümü.

Güldü korkularıma, yanaklarımdan öptü. Ben de onu öptüm. Ayrılmaz da ayrılmaz. Sankim sahiden ayrı düşecekmişizcesine oturmuş sarmaşırız kıznan. Yüreciği vurulmuş kuş yüreği misâli güp güp atıyordu. Sandım ki o an, ben kızcağızımı böyle kollarımda sıksam da, onun acılı yollara düşmesini engelleyemem. İçerim titredi. Daha sıkılladım kollarımı.

Neyse, gitti bu. Ardından, kapıyı bacayı kilitleyip ben de gittim. Tuttukları yere oturduk, düğün başladı. Kızlar oğlanlar ortalık yerde tepiniyorlar. Osman çağırdı Aliyemi. İki söz edecekmiş. Nasıl iki söz edersin len, onca kişinin içinde? Benim onurum yok mu hiç?

Bekle bekle kız gelecek. Bekle bekle Aliye dönecek, yok..... Kız kaçmış meğerisi teyzem, kız kaçmış. Kafa kâğıdını neresine soktu da gitti anlayamadım hiç. Bende bir bağırmak, peh peh peh... O kadar büyük ses neremden gel-

di bilmem. Koştum eve. Benim adamı haberledim. «Kalk» dedim, «kız gitti» dedim. «Aliye kaçtı, evimin yakışığı çocum gitti, kalk iskele babası, kalk.»

Gecenin yarısında yollara düştük, kız arıyoruz. Koydunsa bul... Otobosları bile hazırınış. Istanbullu bir veletle kaçmış gitmiş...

Bir annenin en onmaz acısı kızlarının üstüne yanmakmış. Aaah ah, kediler köpekler ana olmasın, kediler köpek ler. Yazının böyle kötüsü düşmanımdan bile ırak olsun. Oğlan kahvecilik yapıyormuş oralarda. Bileydim bohçasını da verirdim eline. Verirdim vallaha, verirdim. Süsüne keder vermesin diye hırkasını da aldırtmamıştım düğünde. O upuzun yollarda donmuştur gecleyin. Kolcağızları pütür pütür olmuştur. Bir o vardı bana bakan, olduma bittime yetişen, elime yapışan, o da gidiverince kaldım ortalık yerde. İlensem... İlensem kendime dönüyor dediklerim, en iyisi yutkunup susmak. Nasıl bakar kendine, daha pek küçücük. O adamı nasıl çekip çevirir? Kuş kadancık canıyle yetebilir mi koooskocaman bir kocaya? Gecelerin ne uzun, ne acı olduğunu o da mı öğrenecek? diye diye uykularımdan oldum bir vakit. Gecem günüme aktı.

Polisler arar bir yanda, biz ararız öte yanda, yok. Yer yarıldı sankim, bunları içine aldı, sonra kapandı sanırsın, öylesine yoklar...

Aradan geçti üç ay, buldular izlerini. Atlarsın bir otobusa, dooğru Istanbul. Ben ki bir çarşıya inip, şunu bunu almanın üstesinden gelemeyen Zekiye, bir akşamüstü, aldım çantamı elime, vurdum kendimi yollara. Gece hep yol gittik. Sanırsın uykularımı İzmir'de bırakıp da bindim vesâite, yok uyku. Ecinniler gibi gözlerim açık, camda bir belirip bir yiten karanlık ağaçları, uzaklarda parıldayıp sönüveren cılız ışıkları seyrettim hep, yüreğime bilinmedik korkular dola dola.

Sabahleyin karakolda bir çıtır simit, bi bardak sıcak saleple açımı bastırdım. Polis evlâtçıklar götürüp evi gösterdiler bana. Geçtiğimiz yolları hep nişan ettim. Altın bilezikçiler vardı, bi de koca bi ilk mektep bi dene. «Bir bulayım, saçlarını kökleyeceğim» diyordum ya» Bulduğum zaman... Nasıl ağlaştık, nasıl sarmaştık... Ne de güzel ko-

karmış benim kızcağızım. Ne de güzel olmuş görmeyeli... Karanfil kokuşlum, kuzucuğum ...Bir kahve pişirdi bana, kaymak gibi köpük bağlamış. Saçlarını, o güzelim bilek gibi beliklerini, böyle oğlanlar gibi de kestirmiş mi sana... Yamacıma oturdu, başını dizlerime kodu, ben de küçükken yaptığım gibi saçlarını karıştırıp çekmeye durdum. Hay deli kız, bayılır öyle saçları dağıtılsın.

«Ben» dedi, «daha yola çıkarken anlamıştım yaptığımın yanlışlığını, ama, geri dönemem. Olan oldu, giden gitti artıkın. Bir bebemiz de olacak. Hem... İyi bir insan o. Memleketinden kâğıtları gelince nikâhına alacak beni.»

— «Amanıun, daha nikâh ta mı olmadınız? dediğimi biliyorum yalınız. Sen bilirsin benim nasıl kaskatı kesildiğimi sinirlenince. Dişlerim birbirine geçmiş, öylecene kalakalmışım. Canı gitmiş kızın. Yün yakıp koklatmış, kolonyalar dökmüş de, anca açılmışım. Saatlen inlemişim soradan. Hiç farkında bilem değilim inlediğimin.

En büyük, en şerefli şeyimizdir namusu bütün yaşamak be güzel evlâtçığım. Ne güzel oturacaktık evimizde, neden böyle işlere kalkıştın? Kendi elinle yaktın kendi başını, Tanrının gazebi kendi elinle. Gözüne dizine dursun yedirip içirdiklerim, e mi, kız gibi. Ölücüğün çıksın. Amanın ne hallara düşmüş benim Aliyem» diyerekten eridim aktım oralarda günlernen. Dönüşünde görecektin o mayalar gibi Zekiyeyi, nasıl iğne ipliğe dönmüştü. Gözlerinin çakırı silinmişti nasıl. Yağı uzat bana Emine. Bir de yumurta çırp, üstüne sürelim böreğin. Hadi ağız tadiyle yiyin. Yaa, geçen yıl doğumu oldu. «Oğlan doğurursan nikâhlarım seni» demiş bizim damat müsvettesi. Bak bak bak, yediği naneye bak allaasen, oğlan doğurursaymış. Koynuna alırken iyiydi de şimdi... Zaten bütün ön belirtiler bir oğlanın geldiğini haberliyordu. Doğum evvelisi ben de İstanbul'a gittim. Aman görme Hanifamteyzem, neler neler hazırladım toruna. Kızıma yapamadığım çeyizi torunuma yaptım. Tüm mendillerine, oyalar, kundaklarına antikalar, mor menevişler işledim. Zıbınlarına, tekmil arslan resmi nakşettim. Karacotlar serptim çamaşırlarına. Oğlan olacaktı canım, biliyordum ben.

O gece kızımı hastaneye götürüyoruz. Bizim damatçık, «bak Aliye» dedi, «oğlan doğurmadan girmek yok bu eşik-

ten bir daha.» Şeytan dedi, patlat gözünü, al kızını, git gidebildiğin yere. Şeytan hep der zati. Herkeslere her bir şeyleri der.

Bizim kızla birlik, iki taze daha girdi doğum odasına. İkisi de Aliyem'nen akran, belki az biraz büyükçene. Takımlarımızı da aldılar ebeler elimizden, içeriye götürdüler. Çocuklar doğunca karışmasın diye. Çamaşırlarından bilecektik çocuğumuzu. Dur kızım, dur ebe kızım dedim, şu karacotları silkeleyeyim. «Aman teyze, ille de sürdürürsünüz bu eski usulleri» dedi bana. Ben de, «aa, eski usul olur muymuş kızım, iyiliktir, âdettir bunlar» dedim ona. Hadi hadi çabuk ol, dedi, bebenin giysilerini çekip aldı elimden, burnunu kıvırarak gitti. Koridorun bi köşeciğine çömeldim, beklemeye durdum.

Doğum odasından çıktığında yüzü mum gibiydi kızımın. Yanına ilkin ben koştum. Baktı baktı yüzüme, sonra tükürür gibi, «kız» dedi, «kız kız kız!..»

Bilirsin, evin duvarları ağlarmış kız çocuk dünyaya gelince, «kimbilir ne acı, ne dayanılmaz bir yazgısı var» diyerekten. Evin duvarları evde ağlaya dursun, hastanenin o apak duvarları da benim üstüme yıkıldılar teker teker. Altlarında kalmışcasına soluklarımdan öldum. «Dur kızım, dur bakalım, buluruz bir çaresini helbet Allah büyük» dedim, vay sen misin diyen. «Allahın daaa, peygamberin deee, herkeslerin dee...» diye bir küfür sallasın o ağzı temiz kız, lohusa halinnen. Şaştım da kaldım.

Sonra odaya getirdiler bebeyi. Kızımda hiç ses yok. Sanırsın nefes bile yok. Ben öylesine düştüm düşecem. Bebenin oğlan olmadığını nasıl diyeceğiz o adam bozuntusuna diyerekten kara kara düşünür dururuz. Yalnız bebe ortalığı kaldırır bağırtısıynan. Kucağıma alayım da, dedim, sussun az biraz. Aaaa, o da nesi? Bir de baktım, ne göreyim, bebe oğlan. Vallahi de oğlan, billahi de oğlan, tallahi de oğlan. Çok oğlan, en oğlan. Aliye'min o anki sevincini sana diyebilmemin mümkünü yok teyzem. Sarardı, morardı, dinmez bir ter yürüdü yüzüne. Ağlıyayım der, ağlıyamaz garibim, güleyim der gülemez. Meğerisi, doğumhanede bebeleri karıştırmışlar Hanıfamteyzem, bebeleri, tin tini tirinam da tiri tirinam, karıştırmışlar. Alıp bir baş-

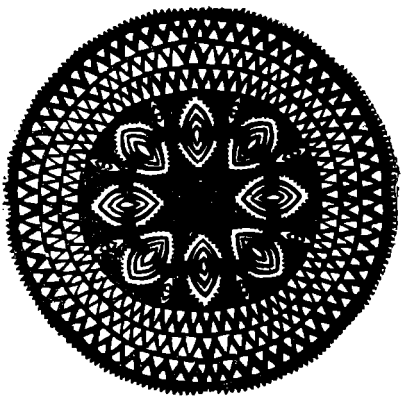
ka masada yıkıyor, giydiriyorkene, oh oh da ooh ooh... Öbür tazelerinkiler de aynı vakıtta gelmişler demek ki.

«Kız,» dedim, oğlan doğurup kız görmüş olmayasın, iyi düşün.» Ters ters baktı bana.

—« Gördüm ben» dedi yalınız. Eh iyi ya.

Ne kızım ne ben, bu işin aslını bilen iki kişi olaraktan, ağzımızı açıp ta tek söz etmedik yabana. Tosun gibi bir oğlan bulmuşiken ses mi çıkarılır teyzem hiç, ses mi çıkarılır?..»

Zekiye unlu ellerini ıslak bezle sildi. Islanınca pütür pütür dökülen hamurlaşmış artıkları ellerini çırparak sofra bezine silkeledi. Kollarını indirdi. Duvara tutunarak ayağa kalktı.

PAZARKAYA, Yüksel

OFFENBURG'LU YOLCU

Karlsruhe'de aktarma vardı. Yolculuk Freiburg'a doğruydu. Kurşun erircesine ter döküyordum. Almanya'da böylesine bir hava düşünmez insan. Ortalık kavruluyor. Gene de severek yapıyorum bu yolculuğu. Yani, Anadolu'da gidiyoruz sanki.

Karlsruhe'de aktarma yaptım. Girdiğim kompartımanda iki genç adam vardı. Pencere kenarındaki uyuyordu oturduğu yerde. Öbürü, karşı sırada, kapı kenarında oturuyordu. Onun yanma, ortaya oturdum.

Uyuyanın zararı olmaz. Yanımdaki ise, hiç konuşkan değil. Sıcak, ağız açtırmıyor zaten. Alınanların, köpek bile sokağa kovulmaz, dediği cinsten.

Stuttgart'ta başladığım «Çamasan»ı okuyabilirim öyleyse. Hiç değilse, sıcak, göz kapaklarıma iyice yüklenınceye değin. Öğlenin bu sularında ağırlanır göz kapakların hep. Belki de kabak «Çamasan»ın başına patlayacak bugün. Freiburg treninde. Çamasan Adana'nın sarı sıcağında. Ben, sarı sıcağı andırır bu Alman yazının ortasında, Freiburg yolunda. Nasıl da gelir ya. Ta Adana'dan kalkar, Almanya'nın orta yerine iniverir. Güneşe bakıyorum pencereden. Kaçırıyorum hemen gözlerimi. Aynı güneş. Adana'nın sarı sıcağı. Çamasan bakamaz ola. Ama torunu. Taşlığa çıkan tahta merdivenin korkuluğuna dayanıp, gözlerinin derininden durgun, acımasız, sevmesiz, ama hayret hayret Çamasan dedesine bakan. «Saçının temresini kokladığım.»

O koku işte, Türkiye'nin samanlı kâğıdına, matbaa mürekkebine binmiş Almanya'nın göbeğine inen. Çamasan mamasan değil. Nasıl ki ben Çamasan'ın Emirali değilsem. Elimdeki de Çamasan değil, ondan Demirtaş'ın satırlara ne yansımışsa. Gerçekçilik de bu kadar. Bir şeyin yansıması, bir şeyin yerine geçmek, bir şeyi temsil etmek.

Bastonunu dayana dayana bindi. Birisi bavulunu taşıyordu. Bizim kompartımanın önüne koydurdu bavulunu. Sağol, dedi, yolladı onu. Tanımadığı, orda gördüğü biriydi, belli. Yardıma çağırmıştı bavulunu trene sokmak için.

Bir gözledi bizim kompartımanı. Bir şey demedi. Kaldı bavulun başında dikili. Pencereden dışarı bakıyor, mendiliyle ensesinin terini alıyordu. Sıcak terin yapışkanlığını duydum kendi ense kökümde, gömleğe ve tren koltuğunun muşambasına yapışmış sırtımda.

Belki alır bavulunu gider diye geçirdim. Ne bileyim bunu yapamayacağını. Ayıramıyordum artık gözlerimi ondan. Girmişti Çamasan'la arama. Yoksa? Hadi canım, olur değil. Demirtaş'a bir sorabilsem. Baban mı, deden mi Çamasan? Yoksa çocukluğunun izlerinden mi? Yaşar mı bugün de? Çocukluk iziyse, kesindir ölümü, önemli değildir ama. Algına, bilincine yansımış önce, sonra matbaa mürekkebinde, Türkiye'nin samanlı kâğıdında imlenmiştir.

Demirtaş, sen ne dersin bu deliliğe? Şu önümde dikelen, ayağı sakat, bastonlu, kendi bavulunu taşıyamayan, güçlükle yürüyen Alman yaşlısı Çamasan olabilir mi? İyi düşün yanıtını. Ne diyorum, Almanya'nın sarısı, yeşili, kırmızısı karışık sıcağıdır beynimi yumuşatan. Bakarsın, bir pususudur beynimin bu sana, sevinçle dersen, ta kendisi. Torosların izcisi Çamasan, evrenseldir, diye kaptırıverirsen kendini aşırı tutkuya. Ne Çamasan'ı be, deyiveririm sonra. Nasıl da güzel yapıştırmışsın ağzına sözün çeşnisini, derken, nasıl ters düşürmüşsün kâğıda, nasıl eksik, deyiveririm. Yani Demirtaş, ivedilenme şu Alman yaşlısını Çamasanlamaya. Kesin olan, Çamasan'ı çantaya koydurdu bu topal Alman. Geçti Çamasan'ın yerine. Kitap, kâğıt, matbaa mürekkebi, öykü, satır, im olarak değil, işte böyle kendisi, dolaysız. Fıldır fıldır da bakar ense terini alırken.

Anladım sandıydım bakışını. Ne gezer. Bavulunu kompartımana koymak için ayağa kalktım. «Dursun burada», dedi. «Offenburg'ta ineceğim. En çok bir saat yol. Bavul bindir, bavul indir, değmez.» Kalktığıma değsin diye, bavulu biraz daha kapı önüne çektim. Gözönünde dursun, dedim. «Tam sıcak», dedi. Sıcağa mıcağa aldırdığı yok oysa. Konuşacak, ama başlamak güç. Bir başlasa, ardı gelir.

Belli, felfecir gözlerinden. «Nereye?» dedi yanımdaki çocuğa. «Freiburg'a», dedi o. Bana döndü, sen nereye, diye. Freiburg'a, dedim. Kendisi daha önce söylemişti, Offenburg'a, diye. Pencere kenarındaki sürdürüyordu uykusunu daha. O da bir yabancıya benziyordu, bizim o taraflardan değil ama. Avrupalı bir yabancıya. Fransız falan yani.

Peron satıcısı arabasını itiyor ve bağırıyor: «Bira! Kola!» Bunu duyunca, bira, diyerek dikeldi, sanki tahta ayaklar. Pencereye yürüdü ve satıcıdan kutu birası aldı, bir paket. Üç kutu bira. Ayrıca iki kutu koka kola istedi. Birini yanımdakinin kucağına koydu. Öbürünü bana uzattı. «Sizi de bunaltır ısacak,» dedi «Siz de serinledek istersiniz.» Kutuya dikkat etmediğimden, soğuk bir bira içeceğim, diye sevindim önce. Kutunun açılacak yerini kaldırıp, ağzıma götürünce, anladım koka kola olduğunu. Hiç sevmediğim. Hele buz gibi soğuk olmazsa, yakıcı tutkal olur kayar boğazımdan. Birayı kendisi koyuldu içmeye. Koka kola soğuk olmadığına göre, bira da değildir. Bira da buz gibi içilince, güzel kılar susuzluğu. İçim çekmiyor içtiği birayı.

Aradığını buldu oysa. Başladı anlatmaya. Kaval kemiğinin orta yerini göstererek, «kesik», dedi. «Burdan kesik. Hiç kolay değil yürümek. Yürürken bütün ağırlık bu kesik yere biniyor. Et toplanıyor, şişiyor da şişiyor. Gövdenin bütün basıncıyla. Oturunca, toplanan et gene aşağı doğru kayıyor. Rahatlıyorum.»

Ne yanımdakinin ağzından bir söz çıkıyor, ne benim. Yalnız gülümsemeye, arada bir baş sallamaya çalışıyorum. Koka kolayı aldıktan sonra, yüklendik elbette bu dinleme ve onay görevini. Yok, belki konuşurdum da. Ama çekiniyorum, yabancılığımı anlayacak, diye. O zaman kendi doğalığından sıyrılıverecek. Bir yapay üstünlüğe bürünmeye çalışacak. Edemeyeck. Büsbütün iğretilikler içine düşecek. Değil topalladığı, daha beter, bir iç kötürümlük kaplayıverecek benliğini. Ordan burdan söz arama sıkıntısından rahatça kurtulacak. Basmakahplara dökülüverecek. Kendi konuştuğu Almancanm beş paralık hayrı yokken, senin yabancılığını kalkan edip, tarzan Almancasıyla sana söz yetiştirecek, sorulara dizecek bilgiç: Sen Türk olmak, diye-

cek. Sen çalışmak Almanya? Sen burda memnun olmak? Sen iyi para kazanmak? Sen Almanları sevmek? Daha beteri: Sen dört karı var olmak? Harem var olmak? Sen müslüman olmak? Türkiye aç olmak? Belki: Türkiye asker olmak, diyecek.

Yani kendi kısırlığını, senin beyin kötürümlüğünmüş gibi göstermek. Bilinçli mi? Ne gezer. Çene işletmek için. Karşısındakine ayrıcalık bulamak için. Üstünlük dürtüsünü kabartıp doyurmak için.

Bu bir varsayım elbet. Bizim korkularımızdan damınan. 'Yabancılık korkuları. Kimsesizlik. Yani sıla kötürümü. Üç beş Mark karşılığı yitirdiklerimizden. Çünkü önce kursak gelir. Kör kursak, bok kursak. Tıkayamadıkları yurtta, sılada. Düşürdüler bizi bu sıyrılıklara. Önce bi topan. Sonra yitirdiklerimiz. Doğa yasası. Ama öyle çetrefil, öyle içiçe ve birbirine bağlı. Almanın bi topan ekmeği zincirleşip dizili diziliverir gırtlağa. Önce olan, sonra olansız olmuyor. Öyleyse önce beyin gelir, önce duyuş gelir. Yani önce öyle çözümlenemez bir denklem gelir, «computer» falan değil. Ve indirgemek ve kısıtlamak araç gereç eder insanı, kullanmak için. Konuşmak istersin, konuşamazsın, doymak istersin, doyamazsın, sevinmek istersin, sevinemezsin. Korkarsın, hep korkarsın. Hayvandan beter. Bir el aracı gibi teslim olmak istersin, sıyrılmak için insanlığının iç cenderesinden, korkularından, olamazsın. Hayvandan beter, kaçamazsın. Kaçsan, bitmez kaçmak. Üstüne salınan sürekavı.

Offenburg'lu, topal Alman yaşlısı aslında geçirilemiyor da ak kâğıda kara kalemle. Çamasan nasıl geçirilemezse. Nedir doğal? Adana dilini koca Çamasan'a yapıştırıp, yakıştırıp Çamasan'ı, gerçeği yansıttım sanıyorsan, yanılıyorsun sen de Demirtaş. İnsan geçmiyor, geçirilemiyor kurşun kaleme, mürekkebe, matbaa karasına ve ak kâğıda. Ne oluyor? Ne olsun, müsfetteler yapıyoruz, taslaklar, modeller. Bir şeyi başka bir şeyle vermek, bir şeyi başka bir şeyin yerin koymak. Çantamdaki Çamasan, Adanadakinin ancak bir modeli. Canı, kanı, teri sözlerle, sözcüklerle vermek. Şu benim çiziktirdiğim Offenburg'lu Alman yaşlısı başka, trende karşımda oturan başka. Varalım insan olalım da, yazarsak bile hakkını yemeyelim kimsenin.

Bir yolcu daha girdi kompartımana. Pencere kenarında uyuklayanın karşısındaki yeri gösterip, boş mu, dedi. Buyur, dedim. Geldi. Oturmadan pencereyi indirdi hemen. Oturmasıyle kalkması bir oldu, öf pöflü. Ayakiarımız arasından geçerken, havaya, sıcağa söylendi. Dış pencereye gidip, onu da indirdi dibine kadar. Aktarma etmiş besbelli. Böyle giderse, yıkım, dedi. Kassel'da susuzluk baş göstermiş.

Kassel'dan aktarma eden yolcu yanınıuza geldikten sonra başladım Offenburg'lu yolcuya ısınmaya. Sevdim onu, desem yeri. Bütün insanlığı, sıcaklığı şimdi ortaya çıkan nüktesiyle belirginleşiverdi. Yaşam ne güzel açıkladı, ilişkilerin önemini.. Nenler ve kişiler değil, eşyalar ve insanlar değil, canlılar ve cansızlar değil, aralarındaki ilişkiler önemli olan. Yaşamı, dünyayı yapan. İnsanı ve doğayı ve çevreyi ve eşyayı belirleyen, biçimleyen, bilinçleyen.

Tren kalktı. Delip geçmek istercesine koygunlaşan akkor ötesi güneş ışınlarına karşın, tarlalar, ormanlar, bahçeler yemyeşil.

Yeni binen, Kassel'da su darlığı baş gösterdi, deyince, bıyığı yok ama, bıyıkaltı bir gülümseyişle, «Tanrı'ya yağmur ısmarla öyleyse», dedi Offenburg'lu yaşlı. «Tanrı'ya yağmur ısmarla, hemen versin.»

Bak, bu yaşlı Alman emekçisi, yağmur duasına çık, diyor öbür Almana. Vay sen nereden bilebildin şu bizim yağmur duasını. Fikret Otyam demiş Ahmed Arif diliyle, «Gel haberi nerden verek». Getiriyor kuruyup çatlayan toprakları, gözlerinin ferini toprağa akıtan insanları. Harran tutuşuyor, Diyarbakır, Mardin bir damla susuz aylardır. Ekinler güdük mü güdük, bir vermiyor. Vay koca Alman, Offenburg'lu, öyle neşeyle söylersin. Tanrı'ya yağmur ısmarla, diye. Nedir dilinin altında, göz ışıltının gerisinde? Bizim insanımız kuru tohum gibi neden sürüklenip şu Alman yabanlarına düşüyor bir bilsen. Hani on gün havalar sıcak gitti diye Kassel'da su darlığı baş göstermiş ya. Bizde bu her yıl, her yıl ve aylarca, aylarca. Anladın? Ne dua kandırır, ne toprağı çatlak Keban. Ve seni haylaz ışıltılı Alman kocası, bilesin, değil aylarca, altı hafta böyle gitse, senin şu koca Almanya çöküverir. Ne bir dirhem suyun, ne bir düğme

ışığın. Bizim insan, inan olsun, pişmiş çömlek güneşte, en iyi çömlekten, en iyi hamurdan daha iyi hamuruyla bir pişmiş, bir olmuş ki.

Offenburg'lu koca, bira kutularından birini boşaltıp, giden trenin penceresinden savuruverdi. Baktı bize, sırıttı. «Kimse yoktur herhalde dışarda», dedi. Oysa tren, kırlık, bayırlık, tarlalık yerlerden geçiyor. Ben de zarızor bitirdim koka kolayı. Boş kutuyu koltuğun altına koydum. «At dışarı sen de», dedi. Alırlar burdan, dedim. Nerde onun bilgeliği, nerde benim çaylaklığım.

Kassel'dan gelen yolcu da sözün altında kalacak değil. Ne ısmarlaması dercesine, «şu uçaklara, jetlere baksana,» dedi. «Havayı delik deşik ediyorlar. Hava akımı ağlarını parçalıyorlar durmadan. Sonu felâket bunun.»

Hiç düşünmemiştim böyle bir şey. Usa yatıyor. Hava dediğin cansız tek parça cisim değil ki. Can damarları olmalı, sinir ağı, akım düzenleri. Parçalar mı parçalar jetler. Bir profesör demez böyle şey, ama Alman işçisi dedi işte. Niçin olmasın. Sonra önemli olan, doğru olup olmadığı değil. Söylemek. Sözün daha derinindeki yakınma değil mi? İnsan usunu ve insanı, doğa usunu ve doğayı mirasyediden beter kullananlar değil miyiz? Gerçekten, usa yatar bu sözün, Kassel'dan gelen yolcu.

Offenburg'lu gene ince alay güldü bu işe. Hadi canım sen de, der gibi. Bilmez ya bu ünlü deyimi. Emekli ya da malul işçi sanırdım kendisini. Oysa çalışırmış bizim Offenburg'lu koca hâlâ. İzinden dönermiş. Eh, dedi, «bir keyif geçtim, sorma. İş güç yok. Tembellik, pineklemek, yan gelip yatmak, avare dolaşmak bir aydır yaptığım. Şimdi gör sen bizim işletmedeki arkadaşları. Faltaşı gibi açacaklar gözlerini. İki gün geçirdim izni. Boşver.»

Yaşasın hayat. Bu Offenburg'luda hayat var. Yoksa, takma ayaklarla bu ne neşe! Dayanıp koltuğa dineldi. Onunla birlikte Kassel'dan gelen de davrandı. Anlaşılan, Offenburg'a yaklaştık. Demek Kassel'den gelen de burada inecek. Ara yola çıkınca, Offenburg'lu öbürüne bavulu gösterip, bir şeyler söyledi. Kassel'dan gelen, tren durunca, Offenburg'lunun bavulunu aldı. Offenburg'lu son bir kez bize uzanıp, «eyvallah» çekti. İndiler.

Pencereden baktım ardlarından. Bastonuna dayana dayana gidiyor. Öbürü de onun bavulunu taşıyor. Kendi bavulunu taşıyacak halde değil, ama öyle bir yaşıyor, deme gitsin.

Tren kalktı. Oturdum. Çantaya uzanıp Çamasan'ı aldım elime. Açtım, okuyorum. Tekerler rayda döndükçe daha ağır bindi güneş göz kapaklarıma. Kapadım Çamasan'ı, bitiremedim. Uyuklayıverdim, pencere kenarında gözünü hâlâ açmayan gibi.

YÜZBAŞIOĞLU, Muammer

BOYACI

Ayakkabı mağazasıyle bankanın bitişiği yerde beton bir köşe. Mağaza duvarına gerilmiş bir güneşlik. Kirli çadır bezinden. Güneşliğin altında dört boyacı sandığı. Baştaki sandık, babanın. Üçüncü sandıkta ortanca ,dördüncüsünde küçük oğlu. İkinci sandık boş. Dipte cila, boya kutularıyle vernik şişeleri, bez ve kadife parçaları. Duvara ayakkabı bağlarıyla taban astarları asılmış.

Ayakkaplarım boyatacaktım. Sıramın gelmesini bekliyordum.

Baba, kırk beş yaşlarında. Ufak tefek. Esmer, ince bıyıklı. Avurdu avurduna çökmüş. Saçları hafiften kır. Sırtında bir kareli gömlek. Kollarına siyah setenden kolçak geçirmiş. Dizlerinin üstünde meşin kirlik. Yüksek topuklu, sivri burunlu iskarpinleri parlak.

Bankanın demir parmaklıklı penceresine yaslanmış, bu açık hava lostro salonunu seyre dalmıştım.

Üçüncü sandıkta oturan çocuk, on beş yaşını aşkın. Babası gibi kareli gömlek giymiş, aynı kolçaklardan takınmış. Kot pantolonlu, keten ayakkabılı. Yandan ayırdığı saçları, çalışırken alnına dökülüyor. Konuşmuyor. Babasından daha hızlı fırça sallama çabasında.

Küçüğün giyimi ağabeyiyle bir örnek. On bir, on iki yaşında var yok. Elleri gibi gözleri de kapkara oğlanın. Boya bulaşığı ellerini değdirmiş. Yüzü boya içinde. Saçları kıvır kıvır. Hep gülsün, konuşsun istiyor. Ağabeyi gibi çabuk iş çıkarmağa çalışıyor bir yandan da. İncecik kolları bir o yana, bir bu yana savruluyor.

Baba bir şeyler anlatıyordu sandıktaki adama. Berberler gibi kimi boyacılar da severler konuşmayı. Öylesi değil. Adam dertli. Çok gızgın, üzüntülü. İçini dökecek. Bırakıyor arada bir işini, başını yukarı dikiyor, konuşuyor boyun damarları gerile gerile.

Ayakkabılarını boyatan adam şık giyimli. Uzun boylu, gösterişli. İlgiyle dinliyor, kısa birkaç sözcükle konuşmaya da katılıyordu. Bir tanış ya da devamlı müşterilerden olacaktı.

«Boyacılık yapamazmış... Efendinin ağırına gidiyormuş. Ne bok yiyeceksin bu işi yapmayıp da? Bir zanaatın mı var başka? Diploman da yok ki memur olasın. Çalışamazmış bu işte. Hıh...»

Boya bitmişti. Bir iki buçuk liralık attı müşteri sandığın üstüne .Boyacı, sandığın çekmecelerinden birini açtı. Üstünü verecekti.

«Kalsın!» dedi adam, yürüdü.

Sıram gelmişti.

«Buyurun, beyim!»

Üç ayaklı iskemleyi altıma çekmek istedi.

«İstemem. Böyle daha iyi.»

O sıra bir kahveci çırağı geldi. Sormadan birer çay bıraktı sandıkların üstüne.

«Siz de buyurun beyim bir çay!»

Öğle sıcağı iyice bastırmıştı. Postanenin önüne yanaşan şöförler, arabalarında kestiriyorlardı. Güneşliğin gölgesi sandıkları geçmiyordu. Çabuk yürümüş, terlemiştim. Bir çay hararetimi kesebilirdi. Kıyamadım.

«Sağol. Yeni içtim.»

Boyacı bir sigara çekti gömlek cebindeki birinci paketinden. Elindekini tazeledi.

Yolum postaneye düştükçe ayakkaplarımı burada boyatırdım. Beni tanırdı.

«Hayrola?» dedim, «Sigaraları birbirine ekliyorsun?»

Çay kaşığını bardakta hızlı hızlı döndürmeğe başladı.

«Sormayın, beyim. Bizim büyük oğlanla başımız dertte.»

İşin aslını öğrenmek istedim.

«Ne yapmış ki?»

«Askerden yeni döndü. Yanımızda çalışmak istemiyor.»

Oğlanı pek tanımazdım. İlk geçenlerde görmüştüm. Babası yoktu. Ayakkaplarımı bu çocukların en büyüğü boyamıştı. Eli işe yatkın, güçlü, yakışıklı bir gençti. İyice giyin-

miş, bıyık bırakmış, favorilerini de uzatmıştı. Az konuşuyor, sert bakıyordu. Konuşması iş gereği, kardeşiyle olmuştu. Müşterinin yüzüne bile bakmıyordu. Bir ara ortanca kızmış, «Askere git de o zaman göreyim seni. Bir onbaşı bile kıblesini şaşırtır insana. O zaman göreyim seni,» demişti.

«Geçende sen yoktun. O boyadı galiba benim ayakkaplarımı.»

Bir yudum çay, bir nefes sigaradan sonra:

«Birkaç gün çalıştı. İşte o kadar. Şimdi araba yıkıyor. Yıkasın bakalım. Şöförlerin kepazesi olsun.»

Ayakkabımın tozunu almıştı. Bir bez doladı işaret parmağına. Benzin şişesine uzandı. Derideki lekeleri silecek.

«Adam mı bu? Kendimi bildim bileli boyacıyım. Ömrüm kaldırımlarda, köşebaşlarında geçti. Kar, kış, yağmur, soğuk demedim, çalıştım. Bir gün geldi, kazandığım para boğazımıza bile yetmez oldu. İlkokulu yeni bitirmişti. —Gel, oğlum— dedim, —Benim kazandığım yetmiyor. Gel, sen de babacığınla çalış.— İstemedi. Tutturmuştu okuyacağım diye. —Oğlum, karnımızı zor doyuruyoruz. Çocuk okutmak bizim neyimize. Bir de defter, kitap parası mı düşüneceğim ?— Ağladı, tepindi. Dinlemedim. Aldım ona da bir sandık. Ortancanın okul zamanıydı. Onu da yollamadım. Büyükle çalışmağa başladık. Zor alıştırdım bu işe. Aklı fikri okuldu. Ama, ben ne yapardım beyim? Ekmeğe, katığa yetiremeyen adam nasıl çocuk okutur? Bir elin nesi var, iki elin sesi var demişler. Askerlik zamanı geldi. Askere yolladım. Hem nasıl. Bu vicdansız ana baba kıymeti mi bilir...»

Gözüm öteki çocuklara kaydı. Sandıkları boştu. Bırakılmış ayakkabıları boyuyorlardı. Baba, çocuklarını da, beni de unutmuş gibiydi. Söylenip duruyordu.

«En iyisini aldım bavulun. İçini çifte çifte çoraplarla, çamaşırlarla, havlularla, gömleklerle donattım. Her bir şeyle. İzinlerde giysin diye, birtakım elbise yaptırdım. Mükâfatı? Geçenlerde fenalık geçirdim. Şuracıkta. Karşıdan gördü de gelmedi. Eller verdi bir bardak suyu.»

Kutuyu açtı, bir büyük parça boya çıkardı kaşıkla. Çok buldu, yarısını aldı.

«Askere gitmeden ortancayı da soktum tezgâha. Sebebine gelince, boğazlar büyümüştü. Yetmiyordu ikimizin ka-

zancı. Bir ev borcuna girmiştik. İzine geldi efendi. Tam bir ay sinemalardan çıkmadı. —Sırtında taş taşıyacak değilsin. Gel, çalış. Harçlığını çıkarırsın hiç olmazsa— dedim ya, kime anlatırsın. Vermeyecektim on para. Anası olacak karı ağladı, sızladı. Giderken koynuna harçlığını koyup öyle yolladım yine de. Ah, akılsız herif seni. Anan seni doğuracağına, taş doğursaydı keşke. Olmaz olası...»

«Peki, niçin çalışmak istemiyormuş bu işte?»

Adam hışımla savurmağa başladı fırçaları.

«Boyacılık ağırına gidiyormuş da ondan. İnsan olana yakışır bir iş değilmiş. Kimsenin ayağına eğilemezmiş o. Şoför olacakmış. Ömrünü boğaz tokluğuna çalışarak geçiremezmiş. Olsun da görelim bakalım.»

Fırçanın tekini kaldırdı havaya birden. Sopa gibi salladı. Sesini yükseltti. Postaneye doğru baktı.

«Koktun be, koktun!...»

Fırçaları bıraktı. Bir düğmesini daha açtı gömleğinin. İçindeki fanilayı dışarı çekerek:

«Böyle sakız gibi çamaşır giyecek, elbisesi ütülenecek, boğazı doyurulacak ha... On gündür otellerde sürtüyor.»

Kızacağını bile bile:

«Bırak. O da boyacı olmayıversin. Boyacıdan doğdu diye o da boyacı olacak değil ya. Şöför olmak istiyormuş. Olsun.»

Bozuldu.

«Yok, beyim, yok öyle şey!»

Küçük oğlunu göstererek:

«Şuncağız çalışacak, eve ekmek götürecek de o kazandığını kendi yiyecek. İnsanlığa sığmaz bu.»

Şarap rengi kadifeyi gerdi ellerinin arasına. Cilalanmış derinin üstünde gezdirdi.

Postanenin önünde duran bir taksiyi işaret ederek:

«İşte orada, hain!» dedi. «Bak, nasıl yıkıyor elin arabasını? Şöförlük öğrenecekmiş. Avucunu yalarsın. Sana iyice arabalarını yıkatır, paspaslarını sildirirler.»

Sonra kızgınlığını unutturmağa çalışan bir yumuşaklıkla tamamladı konuşmasını:

«Kusura bakma, beyim. Senin de başını ağrıttık kendi derdimizle.»

İÇİNDEKİLER

1974 e toplu bir bakış (Yaşar Nabi) 7

1974 DE SANAT VE KÜLTÜR HAYATI

1974 de roman ve hikâyemiz (Rauf Mutluay) ... 31
1974 yılında şiirimiz (Muzaffer Uyguner) 59
1974 de deneme - eleştiri-inceleme. (Adnan Binyazar) 83
1974 de dilimiz (Emin Özdemir) 110
1974 de tiyatromuz (Selmi Andak) 134
1974 de güzel sanatlar (Adnan Turani) 155
1974 de müzik hareketleri (Yalçın Tura) 169
1974 de Türkiye'de sinema (Atilla Dorsay) 184

TOPLU SORUŞTURMAMIZ

1. Soru Cevapları
Aksal, Sabahattin Kudret 227
Alptekin, Mahmut 228
Apaydın, Talip 229
Dağlarca, Fazıl Hüsnü 229
Demiraslan, İlhan 230
Şimşek, Hasan 230
2. Soru Cevapları
Binyazar, Adnan 233
Hacıhasanoğlu, Muzaffer 235
Kaftancıoğlu, Ümit 236
Kocagöz, Samim 237
Özdemir, Emin 239
Salihoğlu, Mehmet 240
Tör Vedat Nedim 241
3. Soru Cevapları
Asna, Alâeddin 243
Aydemir, Şevket Süreyya 244
Başaran, M. 246
Girginsoy, Naci 247
Halman, Talât Sait 249
Meriçelli, Anıl 250
Nesin, Aziz 251
Selimoğlu, Zeyyat 252
Tuncer, Oktay 253
Solak, Mahmut Adem 255
Uyguner, Muzaffer 256

YILIN DÜŞÜNCELERİ

M. Rauf **İnan** 261
Pr. Dr. Reha **Poroy** 266
Faruk **Erem** 271
Oktay **Akbal** 274
İsmail **Cem** 277
Abdi **İpekçi** 280
Prof. Dr. Faruk **Erem**... 283
Abdi **İpekçi** 286
Prof. Hıfzı Veldet **Velidedeoğlu** 287
Muzaffer **Hacıhasanoğlu** 293
Doç. Dr. Jale **Baysal** 295
Sami N. **Özerdim** 301
Mümtaz **Soysal** 305
Fakir **Baykurt** 308
Uğur **Mumcu** 313
Şevket Süreyya **Aydemir** 317

Zeki **Kuruca** 320
Metin **Toker** 325
Nadir **Nadi** 329
Melih Cevdet **Anday** 330
Prof. Dr. Cavit Orhan **Tütengil** 334
Uğur **Mumcu** 338
Vedat Nedim **Tör** 341
İlhan **Selçuk** 343
Melih Cevdet **Anday** 345
Prof. Dr. Oktay **Sinanoğlu** 349
Abdi **İpekçi** 351
İlhan **Selçuk** 353
Altan **Öymen** 355
Prof. Tarık Zafer **Tunaya** 358
Attilâ **İlhan** 367
Fikret **Otyam** 353
Hıfzı **Veldet Velidedeoğlu** 371
Şevket Süreyya **Aydemir** 376
Niyazi **Berkes** 380
Prof. Hayri **Domaniç** 385
Mehmet **Kemal** 389
Mümtaz **Soysal** 392
Altan **Öymen** 395
Hıfzı **Veldet Velidedeoğlu** 398
Prof. İlhan **Arsel** 402
Hasan **Pulur** 406
Prof. Dr. Muammer **Aksoy** 408
Prof. Bahri **Savcı** 413
Şevket Süreyya **Aydemir** 417
Abdi **İpekçi** 421

DÜNYA BASININDAN GÖRÜŞLER

K. S. **Karol** 423
Jean **Daniel** 428
Josette **Alia** 435
Jean **Duvignaud** 440
Michel **Bosquet** 444
François **Schlosser** 451
K. S. **Karol** 457

YILIN OLAYLARI

(Hazırlayan: Sami N. Özerdim)
Türkiye'de Yılın Olayları
A) Kasım-Aralık 1973... 463
B) Ocak - Ekim 1974 497
(Burada bir sayfa sırası hatası olmuştur.)
Dünyada Yılın Olayları
A) Kasım - Aralık 1973 481
B) Ocak - Şubat 1974 ... 483
Türkiye'de Geçen Yıl Ölen Ünlüler 492
Dünyada Geçen Yıl Ölen Ünlüler 496

1974 ÜN KİTAPLARI

(Derleyen: Öksel Göçmen-Şener Öztop)

I. Edebiyat Güzel Sanatlar
A) Yerli 503
B) Çeviri 509
II Bilim Kültür
A) Yerli 516
B) Çeviri 527

ŞİİRLER

Akgün, Nahit Ulvi 537
Akıman, Nazmi 538
Aksan, Akil 538
Aktan, Ferİha 539
Alptekin, Mahmut 540
Altınkaynak, Hikmet 541

Apak, Rıza 542
Asna, Alâeddin 543
Başçıllar, Seyfettin 544
Bulut, Recip 545
Burdurlu, İbrahim Zeki 546
Dağlarca, Fazıl Hüsnü 547
Defne, Zeki Ömer 548
Eloğlu, Metin 549
Erçin, Melih 549
Erez, Halil 550
Ergüven, A. Rıza 551
Erman, Nüzhet 552
Evren, Ergun 554
Günel, Burhan 555
Güney, Oben 556
Halman, Talât Sait 557
Gürdemirel, Itır 558
Hikmet, Subutay 559
Kansu, Ceyhun Atuf 560
Kurucak, Zeki 561
Obruk, Cahit 562
Onursal, Cevat 563
Özdenoğlu, Şinasi 564
Özkök, Lütfi 565
Solak, Mehmet Âdem 566
Özuman, Birdal 567
Şimşek, Hasan 567
Tarcan, Mesut 568
Yalkut, Aydın 569
Yaşın, Özker 570
Yeşilyurt, Ahmet 571
Kıyat, Mehmet 572

HİKÂYELER

Akbal, Oktay 576
Ali, Rahmi 578
Alptekin, Mahmut 584
Ardağı, Adnan 590
Arpad, Burhan 593
Ateş, Kemal 598
Asna, Alâeddin 603
Başaran, M. 608
Ay, Behzat 615
Baykurt, Fakir 618
Burak, Cahit 625
Duygulu, Cahit 630
Eray, Nazlı 635
Girginsoy, Naci 640
Gürdemirel, Itır 652
Hacıhasanoğlu, Muzaffer 655
Hakkı, Ruşen 663
İncesu, Yıldız 666
Kansu, Ceyhun Atuf 672
Kaftancıoğlu, Ümit 681
Karas, Nursen 385
Kestel, Serhat 697
Kilimci, Ayşe 702
Pazarkaya, Yüksel 712
Yüzbaşıoğlu, Muammer 720

NOT: Yıllığımızın tam baskıya verileceği sırada beklenmeyen bir yolculuğa çıkma gereğiyle karşılaşmam, bu yılki sayımızda, bazı yazıların yer değiştirmesi, alfabetik ya da tarih sıralarında ufak tefek aksamalar olmasına yol açmıştır. Her zaman büyük bir titizlikle hazırlanan Yıllığımızda bu kez görebilecekleri bu türlü ufak tefek yanlışlardan dolayı okurlarımızla yazarlarımızdan özür dilerim.

Y. N. Nayır

Her yılbaşında yayınlanan Varlık Yıllıklarının on altıncı sayısı elinizdedir. Her yeni sayısıyla çektiği ilgi, gördüğü hizmet biraz daha artan ve aksamadan görevini sürdüren bu yayınımızı, gösterilen ilgiye lâyık hale getirmek için elimizden geleni yapıyoruz.

Geçen yılın politika, toplum, ekonomi, düşünce, sanat ve edebiyat olaylarını ana çizgileriyle belirten incelemeler, hiç bir yerde çıkmamış seçme şiir ve hikâyelerden bir demet, bol resim ve desenlerden başka günümüzün önemli üç konusu üzerine ilginç toplu soruşturmalar, yılın iç ve dış olaylarının kronolojisi, Türk ve dünya basınında geçen yıl çıkan düşünü yazılarından seçmeler, yılın kitapları üstüne toplu bir bibliyografya, daha büyük bir titizlikle hazırlanan bu yıllığımızın özellikleri arasında yer almaktadır.

60 lira